

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

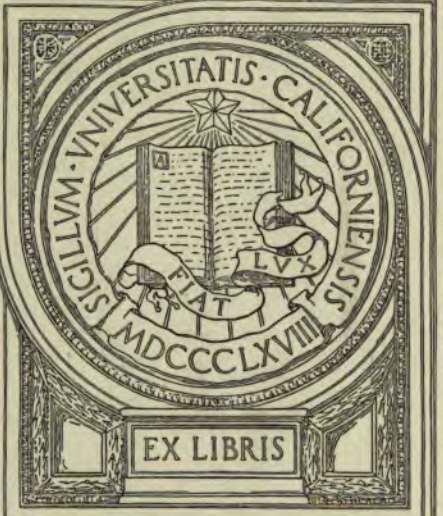
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

MEDICAL SCHOOL
LIBRARY



EX LIBRIS

NYA HANDLINGAR.

SVENSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

NYA HANDLINGAR.

SERIEN III

DELEN V. 1.

UNIVERSITÄTS
MEDICAL SCHOOL

STOCKHOLM, 1873.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.



SVENSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

NYA HANDLINGAR.

SERIEN III

DELEN V. 1.

UNIV. OF CALIF.
MEDICAL SCHOOL

STOCKHOLM, 1873.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

UNIV. OF CALIF.
MEDICAL SCHOOL

INNEHÅLL.

Om skyddsmedlen mot Smittkoppor. Föredrag vid nedläggande af Ordförandeskapet i Svenska Läkare-Sällskapet den 1 October 1872. Af D:r C. J. Lilljebjörn ..... Sid. 1.

Om prostitutionen och de verksammaste medlen till de veneriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt afseende fästadt på förhållandena i Stockholm. Prisbelönt Täflingsskrift af D:r Anders Fredrik Kullberg ..... » 33.

Om skyddsmedlen mot Smittkoppor.

Föredrag vid nedläggande af Ordförandeskapet i Svenska Läkaresällskapet den 1 October 1872.

af

D:r C. J. Lilljebjörn.

Smittkopporna, som antagas först hafva visat sig i Arabien år 572 e. Chr., infördes under det följande seklet af Saracenerna till Iberiska halfön och spredo sig sedermera till hela det öfriga Europa. Redan i början af 12:te århundradet var det i Spanien sällsynt att se någon undslippa denna sjukdom, och under 16:de och 17:e århundradena var den så allmän och så dödande i England och America, att mer än en fjortondel af alla dödsfall härrörde deraf, och att af 5 personer, som insjuknade i densamma, knappast 4 undsluppo med lifvet, hvilket ej sällan förbittrades derigenom att de blefvo lytte eller vanställde.

Många af den tidens läkare, och ibland dem synnerligast Sydenham, ansträngde sig visserligen att uppfinna något specifikt medel, som skulle kunna förmildra eller bota sjukdomen, sedan den väl utbrutit; men så vidt det är bekant, kom ingen af dem på tanken att försöka om icke koppsjukdomen, hvilken man högst sällan såg angripa samma individ mer än en gång, skulle aflöpa lindrigare hos dem, som ådragits honom derigenom, att smittämnet omedelbart införts i blodet. Upptäckten att så verkeligen förhöll sig kan troligen, likasom många andra upptäckter, endast tillskrifvas slumpen. Vare härmed huru som helst; säkert är

att den okunniga befolkningen på flera skilda ställen af jorden mer eller mindre allmänt brukade inympa koppor, synnerligast på barn, långt förr än detta medel att förminska sjukdomens häftighet blef af läkare ansett såsom lämpligt och af dem antaget.

Sjelfva förfaringssättet vid koppornas inympande eller frivilliga framkallande var dock olika i olika länder. I China lärer brukats att införa kopprufvor eller med koppvar indränkt bomull i näsan, för att dermed uppkalla sjukdomen hos personer, som genom en längre tids iakttagande af ett dietetiskt lefnadssätt derför beredt sig; men då vid detta förfaringssätt smittämnet ej direkte infördes i blodet, är det lätt förklarligt, att sjukdomen hos dem, som sålunda ådrogo sig honom, ej lärer hafva varit mildare än hos dem, som, förande ett regelbundet och återhållsamt lefnadssätt, oförberedt angrepos af densamma. På åtskilliga ställen i Tyskland, i Wales ja till och med, såsom v. SCHULZENHEIM berättar, flerstädes i Sverige brukades ett förfaringssätt, som kallades att köpa koppor. Det bestod deruti att några slantar lemnades till en koppsjuk, hvilken besmorde dem med koppvar, hvarefter egaren band dem på fötterna, inneslöt dem i händerna eller gned dem mot armarne, sedan dessa delar sårats genom instick med en nål eller skafvande med en knif. I Africa brukades att draga en med tråd försedd nål först genom mogna koppor och derefter genom huden emellan tummen och pekfingret på den, som skulle ympas. I Bengalen förfor man på samma sätt, endast med den skilnad, att stället för inympningen ej var så noga bestämdt. Allmännast lärer koppympningen hafva utöfvats i Circassien, der den fattiga befolkningen brukade sälja de merendels sköna flickorna till de Turkiska och Persiska seraillerna, och der intresset således bjöd mödrarna att så mycket som möjligt bevara sina döttrar från en sjukdom, som, om den ej dödade dem, åtminstone nästan alltid gjorde dem mindre begärliga såsom handelsvara. De ympade dem derföre, redan innan de uppnått $^1/_2$ års ålder,

på det sätt, att de uti en inskärning på armen införde flytande var från mogna koppor. Barnen lära i allmänhet hafva genomgått sjukdomen tämmeligen lätt, och den medförde nästan aldrig några ärr då den på detta sätt blifvit dem bibringad.

I början af 1700-talet återinfördes koppympningen i Constantinopel (der den lång tid förut utöfvats, men råkat i förgätenhet) af en qvinna från Philippopolis i Thessalien, som blef så anlitad att hon, såsom hon försäkrade, under året 1713 ympade kopporna på 6000 personer. Hon tillvägagick dervid på följande sätt: sedan delinquenten under en tid af 20 till 25 ja stundom 40 dagar preparerats, gjordes med en nål några instick på pannan, kindbenen, hakan samt hand- och fotlederna. De små såren fuktades derpå med koppmateria, som hon nyss förut i något mindre kärl utpressat från i knävecken och på benen befintliga pustler hos någon koppsjuk, hvarefter de för en tid af 5 till 6 timmar betäcktes med ett klufvet valnötskal eller något annat kupigt föremål. Då insticken gjordes i form af ett kors och under ett ideligt upprepande af böner och signerier, samt 2:ne vaxljus för hvarje ympad offrades till Jungfru Mariæ altar, fick operationen en religiös anstrykning, hvilket troligen ej litet bidrog att öka förtroendet för densamma. Säkert lärer dock vara, att de fleste af hennes patienter ganska lätt genomgingo sjukdomen.

Oaktadt en Grekisk läkare i Constantinopel, D:r EMANUEL TIMONE betydligt förbättrade methoden och 1713 derom skref ett utförligt bref till D:r WOODWARD i London, i hvilket han äfven redogjorde för de lyckliga resultat, han under en 8-årig praktik haft af koppympningen, vann denna dock icke något förtroende hos de Engelska läkarne, förr än den Engelske gesandtens i Constantinopel fru, Lady WORTLEY MONTAIGU, som derstädes låtit ympa sin 6-åriga son, år 1720 återkom till fäderneslandet.

Då hon kort efter hemkomsten äfven lät ympa sin dotter, följde flere förnäma personer hennes föredöme, hvar-

jemte, på Collegii Medici i London tillstyrkan, försök gjordes på 6 från lifvet dömda brottslingar. De genomgingo alla sjukdomen och räddade sålunda sina lif, ehuru en af dem, en qvinna, på hvilken den Chinesiska methoden användes, lärer fått kopporna nästan lika svårt, som efter naturlig smitta. Då sedermera den då varande Prinsessan af Wales, Georg den 2:dres gemål, lät under D:r SLOANES uppsigt ympa sina egna barn, kom ympningen i stort anseende i England och började snart allmänt begagnas inom de förnämare familjerna. Flere af Stor-Britaniens utmärktare läkare, såsom D:rr FRIEND, ARBUTHNOTT, MEAD och JURIN, förklarade sig nu, så i tal som skrift, för koppympningen, och D:r SHADWELL med flere ympade sina egna barn.

Visserligen försökte några mindre bekante läkare att göra sig ryktbare genom att förklara sig emot detta nya sätt att förmildra koppsjukdomen, men de blefvo snart öfverröstade och vunno intet dermed. Det häftigaste motståndet rönte koppympningen från presterskapet, som förklarade den vara ett ingrepp i Guds bestämmelse öfver menniskorna och begagnade alla tillfällen att söka göra den förhatlig. Oaktadt biskopen af Salisburry lät ympa sina egna barn, fortforo dock flere af det lägre presterskapet att i sina predikningar med bitterhet utfara mot koppympningen; ja, en prest i London vid namn MASSEY yttrade i en predikan att djefvulen sjelf på det sättet satt kopporna på Job.

Resultaten af koppympningen, såsom den nu bedrefs, voro icke eller de bästa, enär, enligt JURINS och SCHEUCHZERS tablåer, i medeltal en af 52 ympade afled af den derigenom framkallade sjukdomen. Då detta väl hufvudsakligen berodde på den olämpliga method, som då ännu begagnades, torde det vara skäl att närmare redogöra så väl för denna, som för de sjukdomsyttringar den föranledde.

På den så kallade preparationen lades särdeles stor vigt, och många voro de läkare, som ansågo att de ympade koppornas lindrigare förlopp, jemfördt med de naturligas,

hufvudsakligen om ej uteslutande berodde på densamma. Såsom skäl härför åberopades den af flere äldre läkare och deribland SYDENHAM gjorda iakttagelsen, att då någon, omedelbart efter det han af en eller annan orsak en längre tid fört sträng diet och flittigt begagnat laxermedel, fick naturliga koppor, blefvo dessa mycket lindriga. Den som skulle ympas måste derföre, så vida han icke förut var försvagad, under 2 till 3 veckor nästan uteslutande lefva på vegetabilisk diet, fick icke begagna spirituösa drycker, icke anstränga sig med arbete eller häftig rörelse, men deremot hvar 3:dje dag intaga ett laxermedel, hvartill vanligen begagnades calomel. Derjemte föreskrefs ofta något alterans, varande valet deraf beroende på hvarje läkares förkärlek för det ena eller andra medlet. Antimon-preparater, såsom kräksalt, sulphur auratum och æthiops, voro dock de mest brukliga. Starka och blodfulla personer underkastades äfven en och annan grundlig åderlåtning för att, såsom man sade, betaga kroppen all böjelse för hetsig feber; ja, vurmen härför gick så långt, att på inoculationshospitalet i London alla utan åtskilnad åderlåtos dagen före ympningen. Håret på hufvudet afrakades gemenligen i den säkra förhoppning, "att utdunstningen der skulle blifva friare och hufvudet svalare, hvarmedelst kopporna snarare skulle ledas till de nedre delarne". För detta ändamål användes äfven heta fotbad hvar eller hvarannan qväll. Först då kroppen genom denna behandling ansågs fullständigt beredd, skreds till inoculation, hvilken vanligtvis försiggick sålunda: på yttersidan af hvardera öfverarmen gjordes med lancett en incision, i hvilken en koppsmittad bomullstråd inlades; denna fästades medelst charpi, bestruket med någon mild salfva, hvaröfver lades en plåsterlapp. Tråden, hvilken fick qvarligga i såret minst 2:ne dygn, hade blifvit besmord med var, som tagits från mogna pustler å någon koppsjuks armar eller fötter, hvarefter han blifvit långsamt torkad framför eld och förvarad i en trädosa. Vid torkningen fästades stor vigt. Den måste vara fullständig,

på det att varet icke skulle förskämmas, och den fick ej ske för hastigt, emedan man då befarade, att något ringa stoft skulle vid trådens inläggande kunna afsöndras från densamma och genom respirationen införas i den inoculerades lungor. För att säkert förebygga detta, bands äfven vanligen en tunn duk för mun och näsa. Tråden kunde bibehålla sin smittbarhet i flere månader, *) dock lärer det observerats, att dess verkan var långsammare, om den var mer än 3 eller 4 månader gammal. Ehuru det i början förnekades, märkte man snart, att det gjorde detsamma om varet togs från naturliga koppor eller från sådana, som uppkommit efter inoculation. Det som togs från incisionssåren visade sig ock verksamt, åtminstone i de fall, då dessa suppurerade starkt, men några pustler icke uppkommo. Man var i början noggrann i valet af de subjecter, hvarifrån ympämnet togs, och undvek sorgfälligt dem, som hade sammanflytande eller elakartade koppor; men snart insåg man, att det var den ympades individualitet och icke ympämnets härkomst, som bestämde sjukdomens större eller mindre häftighet. Det hände till och med ofta att den ympade fick mycket lindriga koppor, oaktadt ympämnet tagits från en person, som sedermera dukade under för sjukdomen.

Något säkert bevis för att någon annan sjukdom, t. ex. syphilis, blifvit inympad på samma gång, som kopporna, observerades icke på denna tid, oaktadt ympningens vedersakare påstodo möjligheten eller till och med troligheten deraf. Deremot omtalas 2:ne fall af ympning med var från personer, som sedermera befunnos syphilitiska; men i bägge dessa fall fingo de ympade, hvilka i det ena utgjordes af 3:ne barn, lindriga koppor och förblefvo derefter fullkomligt friska i många år, under hvilka de noggrannt observerades. De fleste af den tidens läkare ansågo ock, att

*) D:r KIRKPATRICK säger sig hafva ympat med en tråd, som varit förvarad 5 år och 11 månader.

någon sådan fara icke vore för handen, om man blott aktade sig för att vid ympämnets upphemtande såra något blodkärl; dock togo de aldrig ympämne från någon, som ingaf misstankar om, att han vore behäftad med någon annan sjukdom.

Såsom nyss nämdes, qvarlemnades tråden i såret minst 2:ne dygn. Ofta fick han dock qvarligga der ännu längre eller ända till dess, att tecken till koppor började visa sig. Någon gång inlades en ny tråd för att påskynda sjukdomens utbrott. På det tredje dygnet började vanligtvis sårets kanter att rodna och klia, hvilket småningom ökade sig till 7:de dygnet, då suppurationen var i full fart. Någon gång på detta, men oftast på 8:de dygnet, inställde sig, stundom efter en frossskakning, värk i hufvud och rygg jemte vanliga febersymtomer, hvilka fortforo under 3:ne dygn, eller till dess koppor började slå ut, först omkring incisionssåren, sedan i ansigtet, på bröstet och ryggen samt slutligen på nedre extremiteterna. Efter nya 3:ne dygn var eruptionen fullbordad. Kopporna, hvilkas antal var omkring 30 eller högst 50, fylldes med var och började småningom torka. Någon suppurationsfeber, såsom vid naturliga koppor, inställde sig högst sällan hos de ympade. Deremot var det ej ovanligt, synnerligast då djupa incisioner gjorts, att bulnader uppkommo i armvecken och omkring incisionssåren, hvilka fordrade lång tid för att läkas. Någon gång inställde sig äfven bulnader å andra delar af kroppen, hvarigenom tillfrisknandet betydligt förlängdes. Ehuru ej talrika, förekommo dock fall, i hvilka några koppustler ej inställde sig, oaktadt incisionssåren suppurerade ymnigt. I dessa fall kunde likväl hvarken förnyad incision med inläggande af kopptråd eller de ympades utsättande för koppsmitta sedermera framkalla sjukdomen. I allmänhet ansågo läkarne obehöfligt att använda medikamenter eller någon annan behandling under den genom ympning framkallade sjukdomen; men flere kunde dock icke afhålla sig ifrån att söka med laxermedel, calomel och till och med åderlåt-

ningar stäfja febern, då den var häftig, samt med roborantia, helst china, understödja deras krafter, hvilka antingen af naturen voro svage eller ock, hvilket ej sällan hände, af preparationen blifvit allt för mycket försvagade.

Emellertid utbredde sig koppympningen alltmer och mer inom England äfven bland de fattigare och mindre upplysta folkklasserna. I början af 1740-talet fanns der icke mera någon läkare, som var motståndare till densamma, och presterne hade äfven bragts till tystnad, sedan biskoparne af Worchester och Norvich i skrifter och offentliga predikningar bevisat, att koppympningen icke allenast icke strede emot Guds bud, utan att tvärtom upptäckten deraf vore en gåfva af Gud till menniskoslägtets gagn och förökande. År 1746 inrättades i London ett inoculationshospital samt ett hospital för koppsjuke, dit äfven de på det förra inoculerade förflyttades, så snart man tydligt såg, att inoculationen skulle medföra åsyftad verkan. Vinsten af koppympningen visade sig ock snart uti en ganska betydlig minskning i antalet af dem, som föllo offer för kopporna. Sålunda dogo af koppor i London år 1719, året innan koppympningen infördes, 3,229 personer, då deremot år 1753 endast 774 personer derstädes afledo af denna sjukdom. Koppympningssättet hade ock redan vid denna tid blifvit så mycket förbättradt, att i medeltal endast en på 600 antogs duka under för den inympade sjukdomen. Olika koppympare hade dock betydligt olika framgång.

I flere andra länder rönte dock koppympningen ett häftigt och ihärdigt motstånd så väl af prester, som läkare. Man anförde hufvudsakligen mot densamma: att det icke voro bevisadt att ympningen med säkerhet skyddade mot kopporna; men att, om så vore, det skulle vara gudlöst att fritaga någon för en sjukdom, hvilken han af försynen vore bestämd att undergå; att ympningen i hög grad bidroge att utbreda smittan, alldenstund det vore utom allt tvifvel, att den inoculerade sjukdomen smittade likaväl, som den på naturlig väg ådragna; att då det ingalunda vore säkert,

att alla menniskor skulle genomgå kopporna, skulle det kunna hända, att personer ympades och afledo i följd deraf, hvilka, om de lemnats i fred, skulle kunnat uppnå en hög ålder, utan att de någonsin behöft lida det ringaste af koppor; det vore lika orimligt, sade man, att låta inoculera sig, som att kasta sig i sjön af fruktan för att möjligen drunkna i framtiden. *) Det vore dessutom ändamålslöst att, genom att framkalla kopporna en gång hos en individ, söka för hela lifvet skydda honom från en sjukdom, som påstods kunna på naturlig väg angripa samma individ 2 eller ännu flere gånger; ett påstående, som troligtvis gaf anledning dertill, att flere utmärkte läkare, i sin ifver att befrämja koppympningen, förnekade att en menniska kunde hemsökas af kopporna mer än en gång. Detta erkändes likväl af erfarnare läkare vara möjligt; dock förmenade de, att om någon, som haft kopporna i barndomen, åter finge dem på ålderdomen, så vore de denna sednare gång särdeles lindriga, och att de få exempel, hvilka anfördes på personer, som sednare gången fått så svåra koppor att de deraf aflidit, vore de mest enstaka undantag, så vida det ens vore säkert, att döden förorsakats af kopporna och icke af någon annan tillstötande sjukdom.

I Frankrike var motståndet kanske envisare än i något annat land. VOLTAIRE utgaf 1734 en liten skrift, i hvilken han, sedan han visat koppympningens stora fördelar och sökt på allt sätt intala sina landsmän att begagna sig deraf, slutligen utbrister: men hvad hindrar oss att använda denna ympning? Månne Fransoserne icke älska att lefva, eller bekymra deras hustrur sig icke om sin skönhet? Vi äro sannerligen ett underligt slägte; kanske skulle vi efter 10 år komma att införa koppympningen, om allenast prester och doktorer ville tillåta det; eller om Engelsmännen af ostadighet ledsnade vid ympningen, så torde det

*) Presten DE LA FAYE jemförde koppympningen med att itända huset i tanka att frälsa det, eller att afbryta benet, på det att den fasta callusbildningen skulle hindra dess afbrytande en annan gång.

falla Fransoserne in att utan någon annan orsak betjena sig deraf. Dessa, franska lynnet karakteriserande ord voro dock till större delen förspilda. Ännu under vintern 1754 rasade kopporna med häftighet i Paris och bortryckte en stor mängd menniskor. Detta gaf den lärde LA CONDOMINE anledning att samma år utgifva en serdeles väl skrifven afhandling, hvaruti han, redogörande för den stora välsignelse koppympningen medfört i England, Holland och Amerika, på det bevekligaste uppmanar till begagnande af dessa länders föredömen samt upptager till besvarande alla de inkast, som blifvit gjorda mot koppympningens berättigande och fördelar. Det dröjde dock ännu ett eller annat tiotal år innan den blef någorlunda allmänt spridd inom Frankrike.

I Tyskland utbredde sig koppympningen äfven ganska långsamt, och var det den beryktade Medicinæ Professorn i Wien, VON HAEN, som der, genom sin i början af 1750-talet utgifna skrift, försökte att afskräcka läkarne, hvilka borde bota sjukdomar, men icke framkalla dem, från att belasta sina samveten med något så oförsvarligt, som inoculation af koppor. Det sunda förnuftet, vägledt af noggranna iakttagelser, häfdade dock nu såsom alltid sin rätt.

I vårt fädernesland blef medlet att undslippa den derstädes ofta svårt härjande farsoten ej länge obekant. ROSENSTEIN, uppgifver nemligen, att Konung Carl den XII under sin vistelse i Bender låtit uppsätta och till Stockholm öfversända en utförlig berättelse om den koppympning, hvilken såsom förut blifvit nämndt den tiden med stor framgång utöfvades i Constantinopel af en Thessalisk qvinna. Denna berättelse, som nu mera icke lärer kunna återfinnas, har dock säkerligen icke ledt till anställandc af något försök. Medicinæ Professorn i Åbo HERM. DIEDR. SPÖRING, som 1725 vistades i London och Paris, utgaf 1737 en "kort beskrifning om sättet att ympa koppor på menniskor", i hvilken han redogör för koppympningens införande i England och de lyckliga, till efterföljd manande

rasultat. den derstädes redan medfört. Åtta år derefter utkom i Stockholm en Svensk öfversättning af VOLTAIRES nyssnämnda skrift; men det dröjde ännu i flere år innan saken kom till praktiskt utförande. Först sedan Kongl. Sundhets-Commissionens ordförande Excell. SCHEFFER, som lifligt intresserade sig för inoculationen och derom corresponderat med åtskilliga personer i utlandet, låtit öfversätta och 1753 i Stockolm utgifva LA CONDAMINES afhandling, vågade man göra ett och annat försök att använda den då i England mest begagnade koppympningsmethoden.

Den första ympningen i vårt land förrättades den 19 Nov. 1754 af Prov.-Läkaren HAARTMAN i Åbo å Professor LECHES dotter. Andra ympningen förrättades i Upsala af Professor AURIVILLIUS. Intill 1756 års början hade dock endast 4 barn inom riket blifvit ympade. Uppå förslag af Sundhets-Commissionen, Collegium Medicum och Archiater ROSENSTEIN erhöll D:r DAVID SCHULTZ, sedermera v. SCHULZENHEIM, understöd af Kongl Majestät för att på inoculations-hospitalet i London studera koppympningen. Efter ett års vistelse derstädes återkom han i början af 1756 till Stockholm och utgaf kort derefter sin utmärkta "berättelse om koppors ympande", hvilken snart öfversattes på Engelska och Tyska språken. Troligen fann dock icke SCHULTZ på tämmeligen lång tid någon lägligthet att inoculera koppor i hemlandet. Åtminstone synes det af ett yttrande i ROSENSTEINS "Underrättelse om barns sjukdomar", som om icke någon koppympning företagits i Stockholm förr än i Mars månad 1757, då Hofmarskalken DE GEER och hans fru, född RIBBING, läto ympa kopporna på sina 4 barn, öfver hvilken tilldragelse Excell. SCHEFFER lät slå en medalj. Detta föredöme bidrog verksamt till koppympningens utbredande inom de förnämare familjerna, och snart började SCHULTZ äfven ympa i större skala å frimurarebarnhuset och stora barnhuset. Af berättelsen om medicinálverkets tillstånd emellan riksdagarne 1756 och

1761 inhemtas, att i Stockholm ympats af O. ACRELL 29, af SCHULTZ 123 och af BERGIUS 19; alla med lycklig utgång. I landsorten utöfvades koppympningen redan med största framgång af Prov.-Läkaren i Österbotten HAST, som ock derför erhöll särskild belöning. Genom allmän subscription och inkomsterna af ett lotteri öppnades 1766 i Catharinæ församling i Stockholm ett koppympningshus, der sedermera i många år ympning förrättades under ledning af den alltjemt för saken nitiske SCHULTZ. Den kraftigaste impulsen till inoculationens utbredande erhölls dock 1769 derigenom, att 5 medlemmar af den unga Kongliga Familjen då lyckligen genomgingo koppympning. *)

Liktidigt härmed utkom en, af Lif-Medicus A. BÄCK gjord och med ett upplysande företal af honom försedd, öfversättning af en utaf D:r THOMAS DIMSDALE i Hertford nära London redan 1767 utgifven berättelse om en ny koppympningsmethod. Denna method hade 1764 börjat utöfvas bland den fattigare befolkningen i England af en arrendator i grefskapet Essex vid namn SUTTON, hvilken äfven idkade apothekare- och fältskärsyrket. Hans förtroende blef snart så stort, att han måste taga sin bror, sina mågar och andra slägtingar till hjelp, och redan 1768 uppgaf en af hans medhjelpare, D:r SUTHERLAND, att 60,000 personer blifvit ympade af detta sällskap, utan att en enda omkommit i följd af ympningen. Oaktadt SUTTON sökte hålla sin method hemlig, blef det dock omsider kändt,

*) Af hvilken denna ympning egentligen förrättades, är svårt att utreda. I sin "underrättelse om barns sjukdomar" uppgifver ROSENSTEIN endast, att en ympades, efter sitt eget val, medelst en liten incision, men de 4 öfriga medelst påläggande af ett ganska litet spanskflugplåster och ymptråds införande i den deraf uppkomna blåsan, ett ympningssätt, som af ROSENSTEIN företrädesvis begagnades och mycket berömdes, ehuru det i England ej egde så stort förtroende. I bref till Professor E. ROSÉN i Lund säger dock ROSENSTEIN att han förrättat ympningen af de Kongliga personerna och till hjelp dervid haft Lif-Medicus DAHLBERG och Prof. SCHULTZ; hvaremot SCHULTZ i sin riksdagsberättelse 1739 lägger till öfrige af honom ympade "3:ne Deras Kongliga Högheter, uppå hvilka jag i synnerhet förrättat ympningen".

att den var fullkomligt lika med den af DIMSDALE utöfvade och bekantgjorda. DIMSDALE försökte dock icke tillmäta sig äran af dess uppfinnande, ehuru den efter honom fick sin benämning.

Enligt denna method borde ej gerna någon ympas, som ej uppnått 2 års ålder, alldenstund barn under denna ålder vore så ofta utsatta för hvarjehanda sjukdomar och krämpor, som kunde sälla sig till koppympningsfebern. Den kallare årtiden vore för ympningen den förmånligaste, och det vigtigaste af allt vore, att den ympade under hela tiden dagligen vistades ute i friska luften, icke skyende köld eller nederbörd. Vore febern icke allt för häftig eller patientens krafter så medtagna, att han omöjligen kunde lemna sängen, så borde han alltså tvingas att gå ut eller åtminstone att sitta uppe påklädd. DIMSDALE påstår till och med, att vistelsen under bar himmel i hög grad förmildrar de naturliga kopporna, och han anför flere exempel på koppsjuke, hvilka han låtit leda ut i fria luften under utslagsfebern, och hvilka deraf ögonblickligen befunnit sig bättre samt fått färre koppor, än det af feberns häftighet varit skäl att på förhand antaga. Oaktadt DIMSDALE förkortade beredningstiden och yttrar att den måhända helt och hållet kunde uteslutas, brukade han dock i de flesta fall föreskrifva sträng diet under 9 till 10 dagar före ympningen samt hvar 3:dje qväll under denna tid gifva ett pulver af 8 gran calomel med lika mycket chelæ cancrorum jemte $^1/_8$ gran Tart. Emet. eller 2 gran sulphur. aurat. antimonii. Morgonen efter detta pulvers intagande gafs glaubersalt i tämmeligen stor dos. Andra dagen efter ympningen gafs gemenligen äfven en dosis calomel med tart. emet. eller sulphur auratum.

Sjelfva inoculationen försiggick på följande sätt: sedan man låtit den, som skulle ympas komma i det hus eller helst i det rum, der någon befanns, som led af ännu ej fullt utslagna koppor, doppade man spetsen af en lancett i den tunna, klara lymphan i incisionssåret, om den sjuke

var ympad, men i någon nyss bildad vesikel, om han hade naturliga koppor, och gjorde skyndsamligen med samma lancett en högst $^1/_8$ tum lång ritsa i huden på öfverarmens utsida, vidgade denna ritsa emellan tummen och pekfingret samt strök lancettspetsens båda flata sidor deröfver. DIMSDALE brukade väl någon gång att, såsom nu tillgår vid vaccination, införa lancettspetsen snedt genom öfverhuden och genom tryckning på densamma aftrycka lymphan i såret, men detta inoculationssätt ansåg han vara mindre tillförlitligt. Oftast gjordes en eller två incisioner på hvardera öfverarmen. Incisionssåren lemnades fullkomligt obetäckta.

I många fall förlöpte den sålunda framkallade sjukdomen så lindrigt, att den ympade kunde hela tiden fortfara med sina vanliga sysselsättningar, och koppor uppkommo endast i närheten af incisionerna. Stundom var väl febern häftigare, och antalet af koppor blef då alltid större, men en dödlig utgång behöfde man dock aldrig befara.

Det dröjde ej länge förr än DIMSDALES method allestädes utträngde de förut brukliga, och i vårt fädernesland synes den redan i medlet af 1770-talet nästan hafva varit den enda begagnade. Den nyssnämda Prov. Läkaren Assessor HAST ympade 1770 i en enda socken i Österbotten 55 af allmogens barn med fullkomlig framgång, och det utan någon beredning. I sin rapport till Colleg. Medicum säger han sig hafva förmärkt, att allmogen blifvit mycket villigare att låta ympa sina barn, sedan han antagit DIMSDALES method. "Barnen behöfde mindre tillsyn och skötsel; den frihet de fingo, och som de varit vane vid, gjorde dem förnöjdare."

Det kan tyckas såsom hade man nu kommit ganska långt i fråga om medel att undslippa den förfärliga koppsjukdomen. Ännu kände man med säkerhet knappast något fall, der någon, som haft ympade koppor, sedermera fått naturliga. Numera hände det väl ock högst sällan att någon

dog i följd af ympade koppor, och om någon gång så skedde, kunde det alltid tillskrifvas oförsigtighet eller ohörsamhet mot ymparens föreskrifter. Den inympade sjukdomen var väl icke alltid lindrig, men högst sällan så svår och plågsam, som den på naturlig väg ådragna, och den, som hade den förra svår, kunde med största skäl trösta sig med, att de naturliga kopporna skulle för honom blifvit ännu mycket värre, ja troligen medfört döden. Den ympade behöfde icke eller frukta att för hela lifvet blifva vanställd, hvilket ofta blef dens lott, som genomgick naturliga koppor. Men, oaktadt de stora och oskattbara fördelar koppympningen utan all gensägelse medförde, blef den dock icke så allmänt spridd, som man hade skäl att önska. Så var åtminstone förhållandet i Sverige. De förmögnare läto väl i allmänhet ympa sina barn, men de fattigare, synnerligast de som bodde på landet, förmåddes dertill endast genom föredömet af någon närboende förnämare familj eller genom intalande af någon läkare, som med berömvärdt nit åtog sig utförandet. Läkarne voro likväl den tiden tämmeligen fåtalige i vårt land, och då något sådant sällskap, som det Suttonska i England icke härstädes *fick* idka koppympning, blef denna troligtvis äfven förhindrad af brist på personer, som voro berättigade att utöfva densamma. I en kungörelse "om det som vid koppympning bör iakttagas", hvilken Collegium Medicum på Kongl. befallning utgaf 1756, stadgas nemligen att ingen koppympning utan en förfaren Doctoris Medici direction och öfvervaro må anställas. I vårt, särdeles den tiden, glest befolkade land var det måhända ock, åtminstone då icke någon mera utbredd koppepidemi härjade, svårt att vid behof anskaffa ympämne, sedan man icke mer ville begagna sig af med koppvar indränkta trådar eller torkade kopprufvor. Väl säger DIMSDALE, att det i England brukades att låta en med kopplympha besmord lancettspets torka i luften och sedermera begagna den till inoculation, men sjelf hade han aldrig försökt detta,

och jag har icke eller någonstädes sett uppgifvas att man i vårt land så gått tillväga *).

Den fattigare folkklassen var naturligtvis, äfven om dess ringa upplysning tillåtit den att besegra fördomarne, föga benägen att underkasta sig och sina arbetsföra barn en eller annan veckas opasslighet och tidsförlust för att undslippa en sjukdom, som icke stod för dörren och som måhända, om den någonsin träffade dem, skulle för dem aflöpa mycket lindrigt. Erfarenheten af att en och annan ådrog sig naturliga koppor genom umgänge med personer, som hade ympkoppor, verkade väl ock afskräckande. Säkert är att kopporna ännu fortforo att skörda talrika offer. Under året 1783 afledo endast i Stockholm 1,043 personer deraf, och icke ens i England och Scottland, der ympningen ansågs vara allmännast spridd, upphörde koppepidemierna, om de än icke voro så mördande som förr.

Att ganska många menniskolif genom koppympningen blifvit frälsade, är dock onekligt; men om detta skyddsmedel någonsin kunnat blifva så allmänt användt, att koppsjukdomen derigenom utrotats, lemnar jag derhän. Emellertid behöfdes det snart icke mera, och häruti låg måhända dess största förtjenst. Jag antager nemligen såsom högst sannolikt, att upptäckten af det nya skyddsmedlet, vaccinationen, som redan frälsat så många hundratusental menniskolif, om än närmast föranledd af aktgifvelsen på ett af några få kändt, men för dem obegripligt factum, dock icke kunnat så hastigt vinna förtroende och blifva använd, om verkan af inoculation af menniskokoppor icke förut varit känd.

Man visste med full säkerhet, att koppsjukdomen kunde öfverföras till en frisk person medelst inoculation af en ganska ringa del af det i kopporna befintliga secretet, och man hade af 70-årig erfarenhet lärt, att den sålunda bibragta

*) Att man den tiden brukat förvara ympämne emellan glasskifvor eller i rör, har jag ingenstädes funnit någon antydning om.

sjukdomen nästan alltid var betydligt lindrigare än den, som uppkom spontant; ett förhållande, som visade sig ännu mer till inoculationens fördel, om endast vattenklar lympha, upphemtad under koppornas utbrott, dertill begagnades. Det borde då icke kunna anses såsom särdeles vådligt att på menniskor inoculera klar lympha från å kors spenar nyss uppkomna vesikler, hvilka ej syntes stå i sammanhang med något illamående hos djuren, helst flere personer funnos, som försäkrade, att då de tillfälligtvis fått sådan materia i någon hudritsa på sina händer, hade en eller annan, menniskokoppor liknande, pustel på detta ställe uppkommit, under hvars mognande de väl känt sig något, ehuru obetydligt, illamående, men hvars uppkomst de ansågo vara orsaken till att de ej smittats af menniskokoppor, oaktadt de sedermera umgåtts med koppsjuke. Ännu mindre vådligt kunde det anses att underkasta dem, som blifvit inoculerade med från kor tagen materia, ett prof, bestående deruti, att de efter någon tid äfven inoculerades med materia från menniskokoppor. Men om man alltså måste antaga, att den redan häfdvunna ympningen af menniskokoppor till stor del borde utesluta fruktan från experimenterande med ympning från kokoppor, som de redan då kallades, och att den förra sålunda på sätt och vis banade väg för den sednare; så kan man dock icke annat än hysa den största vördnad och tacksamhet för den ädle och menniskoälskande man, som egnade sina rika naturgåfvor och sin outtröttliga verksamhet åt ett sådant experimenterande och ej slutade dermed förr, än det var fullt constateradt, att det fanns ett säkert, lätt användt och oskadligt skyddsmedel mot koppsjukdomen, hvilket, om det med omsorg och ihärdighet användes, skulle kunna i hög grad förmildra, om ej fullkomligt utrota denna förfärliga sjukdom, som under så många sekler varit ett af menniskoslägtets svåraste plågoris.

Med undantag af en artikel i 1768 års årgång af den i Göttingen utgifna journalen "Allgemeine Unterhaltungen",

i hvilken en anonym författare med mycken noggrannhet beskrifver de i trakten deromkring förekommande kokopporna och omtalar den i orten gängse tron på deras förmåga att skydda tillfälligtvis deraf smittade personer för menniskokoppor, lärer ingenting i tryck hafva varit synligt rörande denna fråga, förr än EDVARD JENNER i Juni månad 1798 i London utgaf sin första afhandling om kokopporna. Docktor VALENTIN, som 1823 i Nancy utgaf en nekrolog öfver JENNER, uppgifver att denne, som var född i Berkeley 1749, för honom omtalat, att han redan 1776 börjat fästa uppmärksamhet vid den i vestra England och synnerligast i Gloucestershire bland dem, som sysselsatte sig med boskapsskötsel, tämmeligen allmänt spridda öfvertygelsen om det på kors jufver och spenar der ofta förekommande utslagets nyssnämda förmåga, samt att han derom samtalat med närboende Colleger, yttrande sin åsigt att koppympning icke skulle slå an på dem, som varit smittade med kokoppor. Då han märkte att hans Colleger ansågo hela saken såsom foster af en enfaldig inbillning hos folket, utan stöd af skäl eller bevis, blef väl hans ifver att utforska förhållandet något stäfjad, ehuru ej fullkomligt förqväfd; men sedan han af några herdar blifvit visad kor, på hvilkas spenar fanns ett utslag, som de bedrägligt påstodo vara verkliga koppor, och hans med materia från detta utslag gjorda inoculationer ej medfört ringaste verkan, ansåg han sina Collegers tankar vara riktiga och afstod från vidare försök under en tid af 10 år. Efter denna tid fick han dock tillfälle att se ett utslag på kors spenar, som var fullkomligt olika med det han först sett, och han började nu göra försök dermed, hvilka lyckades. Det dröjde dock i flere år innan han ansåg saken så fullkomligt utredd, att han ville framställa den för allmänheten. I sin första afhandling redogör han för 23 observationer, hvilka bevisa vaccinationens förmåga att skydda mot koppor. Denna afhandling blef genast i England föremål för den lifligaste uppmärksamhet och gaf anledning till flere försök,

synnerligast af D:rr PEARSON och WOODVILLE, hvilka äfven i utgifna skrifter intygade att JENNERS uppgifter visade sig vara riktiga. I London inrättades redan i Dec. 1799 ett Institut för koppympning och snart anlitades detta skyddsmedel öfver allt i landet.

I Frankrike mötte vaccinationens införande icke något betydligare motstånd. I Paris nedsattes oförtöfvadt en "Comité central de vaccine", som grundligt och i stor skala pröfvade vaccinens skyddskraft genom anställande af koppympning på förut vaccinerade. Då dessa prof, utan undantag, utföllo till vaccinationens fördel, blef förtroendet för densamma allmänt.

I Tyskland bekantgjordes och spriddes vaccinationen hufvudsakligen genom D:r DE CARRO i Wien, som med största nit arbetade för densammas pröfvande och utbredande, och hvars utmärkta afhandling derom öfversattes på flere språk.

I Amerika, Indien och Orienten fann den ock snart insteg och omfattades allestädes med största förtroende så väl af läkarne, som af allmänheten.

Till Sverige kom underrättelsen om ett nytt skyddsmedel mot koppor ganska snart. Med. D:r FREDRIK SCHULZEN, som då vistades i London, meddelade Kongl. Collegium Medicum i en Rapport af den 31 Aug. 1798 första underrättelsen om JENNERS afhandling och resumerade innehållet af densamma. Kort derefter öfversände han äfven vaccin till Archiater v. SCHULZENHEIM i Stockholm och D:r CARLANDER i Göteborg. Det ympämne, som den förstnämnde erhöll, öfverlemnades till Assessor GAHN, som dermed gjorde försök, hvilka dock fullkomligt misslyckades. D:r CARLANDER lärer, enl. Profess. ZETTERSTRÖMS "Initia historiæ vaccinationis in Svecia", Upsaliæ 1816, hafva skickat det af honom emottagna ympämnet till D:r TENGMALM i Vesterås, som dock ansåg det vara för tidigt att dermed göra försök. Den första underrättelse om JENNERS upptäckt, som i Sverige syntes i tryck, var en artikel i Stockholms-

posten för den 3 Nov. 1798, hvilken hade till öfverskrift: "Ny observation angående koppympningen". I andra häftet för 1799 af HEDINS Vetenskaps Handlingar för Läkare och Fältskärer infördes sedermera D:r SCHULZENS ofvannämda resumé af JENNERS första afhandling. Med införandet af vaccinationen i Sverige gick det dock till en början tämmeligen trögt. Collegium Medicum och särdeles Lif-Medicus HEDIN visade mycken betänklighet. I dennes svar af den 1 Oct. 1801 på ett circulärbref, som Comité central de Vaccine i Paris öfversändt till flere Svenska Läkare för att vinna upplysning om erfarenheten inom vårt land i denna fråga, förekomma följande uttryck: "Le College de Médecine de Suède a jugé à propos d'en retarder encore l'introduction" — — "puisque elle inspire une espèce d'horreur". — — "Les Médecins suèdois suspendent tous leur jugement sur la vaccination". Alla svenska läkare suspenderade dock lyckligtvis icke sitt omdöme om vaccinationen. Med. Adjunkten i Lund, D:r E. Z. MUNCK AF ROSENSCHÖLD omfattade denna redan då med största intresse och förrättade 3 veckor derefter, eller den 23 Oct. 1801, å Reg.-fältskären D:r BEIJERS i Malmö 2:ne barn, den första lyckade kokoppympningen i Sverige. Dagen derpå vaccinerade Profes. ENGELHARDT i Lund sin egen son, äfven med lyckligt resultat. Den vaccin, som vid dessa ympningar begagnades, var lemnad af Profess. HERHOLDT i Köpenhamn.

I Stockholm försökte GAHN ifrigt att ympa med vaccin, erhållen dels från DE CARRO i Wien dels från Frankrike, England och Danmark, men misslyckades, ända till dess Profess. GISTRÉN till honom afstod ympämne, som han erhållit af ROSENSCHÖLD och af tillfällig brist på passande subject ej kunde använda. Den första lyckade vaccinationen i Stockholm försiggick den 17 Dec. 1801. Att de fleste svenske läkare, och deribland några, som åtnjöto stort anseende, icke ännu ville befatta sig med vaccinationen var dock en sanning. P. AFZELIUS säger redan i en latinsk disputation, hvilken ventilerades i Upsala den 25 April 1801,

att han ville tillråda införandet af vaccinationen, som af JENNER m. fl. tillades så många fördelar framför koppympningen, om han icke ansåge det vara ovisst och af en längre tids t. ex. 50 års erfarenhet böra afgöras, om dess skyddande förmåga skall kunna räcka för alltid. Ur ett af hans bref till MUNCK AF ROSENSCHÖLD, hvilket är dateradt den 25 Dec. 1801 och ännu finnes i original, tager jag mig friheten meddela följande:

"Den öfversända adressen till allmänheten rörande kokopporna har jag genomläst med lika uppmärksamhet som nöje, och det skulle i sanning göra mig rätt ondt, om Herr D:rn af mitt dröjsmål uti att svara, tagit sig anledning att tro motsatsen. Att blifva stött af allmänna uttryck förutsätter en litenhet i tänkesätt och en medvetenhet af fel, som jag icke gerna ville vidkännas, och att misstycka olikhet i mening utmärker en illiberalitet, som jag hoppas icke lärer kunna läggas mig till last".

"Redan för ett par år sedan erhöll jag kokoppmateria från England, men nyttjade den icke, emedan de försök, som ditintills blifvit anställda, ännu icke, efter hvad jag höll före, gifvit ett nog säkert resultat, för att bibringa mig den fulla öfvertygelse, jag trodde böra leda företaget, eller freda mitt samvete i händelse af misslyckande. Deremot har jag, sedan JENNERS uppgift först blef mig bekant, med möjligaste uppmärksamhet genomläst allt det jag kunnat öfverkomma af hvad man skrifvit med eller mot och deraf dragit åtskilliga slutsatser, hvilka jag, då jag förlidne vårtermin uti mina offentliga föreläsningar vidlöftigt afhandlade ifrågavarande sjukdom, meddelade mina åhörare, och som tyckes mig vara af den beskaffenhet att hvar och en lärer billiga dem. Jag är nemligen öfvertygad att kokopporna äro en egen sjukdom; att de icke smitta med annat vilkor, än att varet kommer i contact med cutis vera; att de äro mycket lindrigare än de verkliga, då dessa bibringas genom ympning; att de, så vidt man ännu vet, icke, som genuina, väcka eller ge anledning till

andra sjukdomar och att de, efter hvad man hitintills kunnat utröna, häfva susceptibiliteten både för sin egna smitta och den vanliga; men detta oaktadt påstår jag, att deras rätta värde först efter en mansålder med säkerhet kan blifva bestämdt, hvartill mina skäl äro följande:

1:o Skulle det kunna hända, att kokopporna, på sätt som andra sjukdomar, genom en långvarig fortplantning inom menniskoslägtet, utarta antingen till den mildhet, att de icke mera verka som præservatif, eller till den elakhet, att de blifva farligare än den sjukdom, man genom dem velat förekomma, och huru lång tid fordras icke till utrönande häraf?

2:o Är det, med den erfarenhet vi nu äge, icke möjligt att säga hvad inflytelse kokopporna kunna hafva på helsans och lifvets bestånd. Att komma till säker kunskap härom är icke nog, att 1000:de-tals blifvit ympade och i några år derefter mått väl; de måste äfven lefva friske och länge i vanliga förhållanden.

3:o Vet man för det närvarande ej mera, än att de som genomgått kokopporna icke på några år efteråt smittas af de verkliga, men om de i hela sin lifstid äro i lika säkerhet eller icke, kan först efter en mansålder afgöras. Händer det icke, har menniskoslägtet genom den sjukdomen snarare förlorat än vunnit, ty riktiga koppor göra, som bekant är, större förödelse bland fullväxte än bland barn. JENNERS uppgifter härutinnan tyckas mig icke vara nog säkra och tillräckliga".

"Jag medgifver likväl det både sannolikhet och analogi afgöra dessa tvifvelsmål eller inkast till kokopporuas förmån; ty hvarföre skulle de mera än de verkliga förändras af fortplantning; hvarföre skulle de väcka andra sjukdomar då systemet så litet lider af dem; hvarföre skulle icke den förändring af hudens organisation, som utan tvifvel är orsak dertill, att utslagsfebrarne icke återkomma, äfven såväl hafva bestånd efter kokopporna, som efter de sjukdomar, med hvilka de hafva så mycken likhet".

"Sådana äro mina tankar i afseende på den morbus tutor, om hvars införande hos oss det alltid skall räknas Herr D:rn till en stor förtjenst att först hafva bemödat sig, och jag hoppas så mycket mera, att Herr D:rn gillar dem, som de förmodligen öfverensstämma med Herr D:rns egna. Att jag återigen icke ännu offentligen yttrat dem, eller varit verksam uti att råda till sjukdomens ympande eller sjelf verkställa den, täckes Herr D:rn härleda från den varsamhet, hvarmed man vid en viss ålder går nyheter till mötes, i synnerhet då man med grämelse sett, huru ofta menniskor som äga något säkert, godt, stupa under jagandet efter något ovisst bättre; huru man oupphörligen fikat efter något annat i frossor än China, efter något annat i veneriska sjukdomen än syrsatt qvicksilfver; huru man äflats med koppornas utrotande, i stället för att utbreda koppympningen och huru många förtjent denna bekanta grafskrift: jag mådde väl men ville må bättre och kom derför i förtid hit".

"Jag har, det är sannt, ympat mycket verkliga koppor, kanske mera än de fleste af nu lefvande svenske läkare, och med den enkla behandling, jag dervid nyttjar, har ännu icke, äfven hos de minst lofvande subjecter, någon annan olycka händt mig än den, att skrofler, som i vidrigt fall, åtminstone på en tid tilläfventyrs icke infunnit sig, blifvit väckte. Jag har till och med i alla händelser funnit sjukdomen så lindrig, att jag icke känner någon så litet farlig och dödande, antingen den betraktas som ensam i en frisk eller complicerad i en sjuklig kropp. Det händelsen mera bidragit härtill än någon min förtjenst, kan jag icke vara nog oredlig att neka, men emellertid lärer det icke förefalla Herr D:rn besynnerligt, att jag bibehåller någon kärlek för hvad min erfarenhet sagt mig vara säkert och oskyldigt. Detta oaktadt är jag genast färdig att utbyta ympningen af verkliga koppor mot den af kokoppor, så snart jag blifvit öfvertygad, att desse sednare på samma gång äro lika säkra, som de visserligen äro mycket lindrigare, och

jag skulle hafva ett brott mot menskligheten att förebrå mig om jag icke så gjorde".

"Sist bör jag anmärka, att med kokoppornas införande ingen betydlig nytta är vunnen, om man icke kan göra dem allmänna, och härvid möta, utan tvifvel, samma svårigheter, motstånd och sorglöshet, som vid utbredandet af de riktigas ympning, hvilken efter 50 års förlopp nästan ensamt är inskränkt till förmögnares barn".

SCHULZENHEIM, som uträttat så mycket för koppympningens införande, skref den 8 Dec. 1801 till ROSENSCHÖLD och uttryckte sitt tvifvel om det nya skyddsmedlets lämplighet, yttrande bland annat:

"Skulle kokoppympningen icke i detta land göra lycka, så fruktar jag att Herr D:rn för mycket misshandlat den vanliga koppympningen, som förklarat den vara en af de skadligaste uppfinningar. Såsom sjelf ledamot af Kongl. Tabell-Commissionen vågar jag disputera Herr D:rn att flere dött af koppor i de orter, der koppympningen är mera allmän, af orsak att ympningssmittan kringsprides; ty det förhåller sig tvärtom".

I ett bref till ROSENSCHÖLD från Prof. ODHELIUS, af den 1 Jan. 1802, förekomma följande ord: "a priori har saken allt för mycket emot sig. Vi känna ju knapt kopporna verkliga art, och de så kallade kokopporna ännu mindre; en slags boskapssjukdom, som derjemte har det besynnerliga, att endast genus femininum är dermed besväradt". "Jag har i all min tid älskat nya försök och skrifver detta alldeles intet af en deciderad prevention, utan af fruktan att vaccinationen får Kantianismens och Mesmerianismens öde, till åtlöje för vår vetenskap".

D:r CHRISTOF. CARLANDER var icke eller böjd att genast och obetingadt antaga sig kokoppympningens sak. I ett bref, infördt i hans minnesteckning af P. H. MALMSTEN, skrifver han i Jan. 1802 till AFZELIUS: "Också har M. AF ROSENSCHÖLD skickat mig sitt opus och begärt mitt yttrande deröfver, hvaruti jag i synnerhet obilligade

hans hårda declamationer mot den vanliga koppympningen, hvilken hittills, åtminstone i Göteborg, varit så lycklig man nånsin kunnat önska. Fäympningens ännu mildare art motsäger jag ej, men finner ej mödan värdt att använda den förr än våra egna kor och egna pigor kunna fournera ämnet".

Oaktadt alltså ROSENSCHÖLDS första bemödanden för vaccinationens utbredande ingalunda understöddes af de utmärktaste och mest inflytelserika af hans colleger, fortfor han dock att med största nit och icke ringa tidsuppoffring berömvärdt sträfva efter vinnandet af detta mål. Sjelf vaccinerade han ett ganska stort antal såväl barn som äldre personer, inöfvade prester och klockare till att ympa samt undervisade dem om skilnaden mellan äkta och oäkta vaccinpustler, utdelade ympämne till alla, som begärde det, och sökte genom brochurer och tidningsartiklar upplysa allmänheten om vaccinationens förmåga att skydda mot smittkoppor utan att medföra någon våda. Han hade ock den glädjen att ganska snart se till och med de största tviflarne med värma omfatta vaccinationen.

Redan den 15 Mars 1802 började AFZELIUS vaccinera, ådagaläggande dervid största nit och omsorg "för vinnandet af visshet i afseende på verkningarne". CARLANDER kunde den 1 Juni s. å. skrifva till AFZELIUS: "Med skyddskoppor har jag ympat 30". I samma månad utgaf HEDIN en brochur med titel: "Kopporna kunna utrotas eller vaccinationen till sina lyckligaste följder", i hvilken han högeligen lofordar vaccinationen, hvars måhända mest inflytelserika motståndare han förut varit. Att ROSENSCHÖLD redan då hunnit förvärfva sig en stor erfarenhet i vaccinationens utöfvande och förmåga att säkert bedömma dess närmaste resultat, anser jag mig kunna sluta af hans yttranden om denna brochur. I bref till GAHN säger han nemligen om densamma bland annat: "I skriften har jag funnit 2 oriktigheter: den ena, att materia tagen efter 9:de dygnet gör falska kokoppor; den andra att om ej svulst

är under armhålorna, äro kopporna icke riktiga. Min på 1500 försök grundade erfarenhet intygar, att så länge materien är klar och vattenfärgad, producerar den riktiga kokoppor nästan alltid t. o. m. 11:te dygnet och någon gång på 12:te ja 13:de dygnet, men att den säkrast slår an eller är verksammast före 9:de dygnet eller tagen innan febern och den karakteristiska rodnanden infinna sig. Ganska ofta saknas svullnad i glandulæ axillares, ehuru vaccinen är alldeles äkta och, transporterad på ett annat subject, förorsakar denna svullnad. Svullnad i glandulæ axillares, den mer och mindre inflammatoriska rodnaden, vaccinens hastigare eller långsammare utveckling, det mer och mindre illamåendet, den mer eller mindre copiösa materien m. fl. olikheter bero utan tvifvel af subjectets complexion, öfverhudens tunnare eller fastare beskaffenhet, yttre omständigheter o. s. v.

Collegium Medicum, som genom ett Kongl. bref af den 23 Dec. 1801 blifvit anbefaldt, att, enär vaccinationen väckt Kongl. Maj:ts uppmärksamhet, med *skyndsamt* utlåtande inkomma rörande detta ämne i allmänhet betraktadt, äfvensom huruvida någon anstalt inom riket i afseende härå vore rådlig och nyttig att vidtaga, utsåg kort derefter 4 komiterade, hvilka borde gå i författning om försöks anställande. Sedan under nära 9 månaders tid temligen talrika vaccinationsförsök blifvit anställda å Stockholms barnhus, afgaf Collegium Medicum ändteligen sitt underdåniga utlåtande, hvaruti det yttrar, att, så väl genom dessa försök, som genom en och annan läkares i öfrigt meddelade rön, uppgifterna från utlandet väl blifvit bekräftade, men att i fråga om vaccinationens kraft att förekomma mennisko-koppsmittan, densamma, ehuru mycket sannolik, dock kräfde pröfning af ytterligare försök. Kongl. Maj:t förklarade nu, den 13 Oct. 1802, Sig benägen att gifva vaccinationen, såsom en för menskligheten nyttig uppfinning, sitt höga hägn och att densamma i Nåder uppmuntra. Fortfarande anslag beviljades derefter för vacci-

nationens befrämjande *), och påbud och författningar, som reglerade dess utöfvande, emanerade tid efter annan.

Det torde icke vara lämpligt att här närmare redogöra för dessa författningar, hvilka finnas resumerade i Herr Medic.-Rådet BERGS "Kliniska föreläsningar i barnsjukdomarne", införda i Hygiea för 1851 och 1852, ur hvilken förträffliga afhandling flere af de här meddelade historiska uppgifterna rörande koppympningens och vaccinationens införande i vårt land blifvit hemtade. Jag inskränkar mig alltså till att nämna, att sedan Kongl Maj:t länge vägrat Nådigt bifall till de af flere embetsmyndigheter väckta förslag om tvångsmedel mot dem, som icke ville begagna sig af vaccinationen, men Rikets Ständer, till hvilkas pröfning denna fråga blifvit hänskjuten, den 11 Juli 1815, biträdt åsigten om behof af tvångsmedel, fastställde Kongl. Maj:t den 6 Mars 1816, uti Nådigt reglemente för vaccinationen i riket, skyldigheten för hvar och en att undergå vaccination vid äfventyr af varning å sockenstämma och slutligen böter från 1 Rdr 32 skill. B:co till högre belopp. Först genom denna författning kan en fast grund anses hafva blifvit lagd för vaccinationens *allmänna* utbredande inom Sverige. De mera upplyste eller så kallade ståndspersonerna hade väl under de föregående åren nästan utan undantag låtit vaccinera sina barn, men bland allmogen, synnerligast i vissa orter, funnos många, som af fördom undandragit sig detta. De hade erfarenhet af att sjukdomar förekommo hos husdjuren, hvilka, såsom t. ex. rotz och mjeltbrand, alstrade ett så skarpt smittämne, att det, öfverfördt i ett sår hos en menniska, kunde förorsaka döden. Hvarföre skulle icke vaccinen äfven kunna innebära ett smittämne, som, om det icke genast medförde någon svårare sjukdom, dock kunde småningom undergräfva helsan. Hvad vaccinen egentligen var visste ju ingen. Att den var tagen från kor, derom påminde sjelfva den svenska benäm-

*) Statsanslaget för detta ändamål utgör för närvarande 3,600 rdr rmt.

ningen, och troligen var det för att minska allmogens obenägenhet för skyddsmedlet, som småningom, liksom genom en tyst öfverenskommelse, orden kokoppor och kokoppympning utbyttes mot skyddskoppor och skyddskoppympning *).

Emellertid minskades inom vårt land mer och mer allmänhetens obenägenhet för vaccinationen, och frukterna deraf blefvo snart märkbara genom en högst betydlig minskning af dödsfall i följd af koppor. Sålunda visar tabellverket att antalet döde i koppor, som år 1800 uppgick till 12,000, under åren emellan 1809 och 1825 aldrig uppgått till mer än några hundra årligen. Sistnämda år, liksom ett och annat efterföljande, har det väl öfverstigit 1000, men beräknar man det årliga medeltalet af döde i koppor före och efter vaccinationens införande, kan man icke annat än med tacksamhet erkänna de stora välgerningar, detta skyddsmedel förmått skänka vårt land.

Hvad vaccinen egentligen var och hvar dess ursprungliga källa borde sökas, utgjorde länge en tvistefråga. JENNER hyste åtminstone till en början den åsigten, som han äfven uttrycker i sin första skrift om vaccinationen, att vaccinen ursprungligen härrörde från mugg hos hästen och att smitta derifrån öfverfördes till kon. I denna åsigt stärktes han hufvudsakligen af D:r SACCO i Milano, som påstod sig hafva med muggmateria inoculerat flere barn, hos hvilka derefter pustler, fullkomligt liknande dem af vaccin, uppkommit. Materia från dessa hade sedermera med fullkomlig framgång inoculerats å flere andra barn, och alla hade derefter befunnits immuna för koppsmitta, hvarföre han i bref till JENNER af den 23 Mars 1803 föreslår att benämningen vaccin måtte utbytes mot den af equin. Möjligheten af ett sådant förhållande förnekades dock bestämdt af ett stort antal läkare och veterinärer så väl i

*) I Ryssland påböds redan 1811 formligen ett sådant utbyte af benämningar, hvilket der lärer hafva medfört god verkan.

England, som andra länder *). Deremot blef det genom SACCOS och VALENTINS försök fullständigt ådagalagdt, att vaccin kunde inympas på hästar, får, getter och flere andra djur.

Frågan var emellertid icke löst, utan uppdykte vid många tillfällen, och först sedan D:r DEPAUL i Paris användt flere år på experimenter, lyckades det honom att komma till en bestämd öfvertygelse om vaccinens ursprung. Denna sin öfvertygelse, hvilken för närvarande nästan allmänt delas, framlade han år 1863 inför Academie de Médecine, sammanfattande den hufvudsakligen i följande satser: Det gifves icke något vaccingift. Det man förr antog vara vaccingift och ansåg såsom en antagonist till eller egande en neutraliserande förmåga emot koppgiftet, är icke annat än koppgiftet sjelft. Hos kor och hästar förekommer en utslagssjukdom, som till sin natur är identisk med koppsjukdomen hos menniskan. För flere djur, såsom svin, får, gettar, hundar, apor ect. gäller samma regel; dock egde icke DEPAUL tillräcklig erfarenhet, för att kunna bestämdt uttala sig om dessa. Sjukdomens allmänna och lokala yttringar äro hos djuren de samma, som hos menniskan, och är det med hänsyn till pustlerna ingen annan skilnad än den, som betingas af olikheten i huden och den starka hårbeklädnaden. Hos hästar och kor visar sig koppsjukdomen liksom hos menniskor, antingen sporadisk eller mera allmänt utbredd. Den kan med lätthet inympas från hästen på kon eller tvärtom. Lika lätt kan den från kon inympas på menniskan, så vida denna icke förut haft spontana eller inympade koppor. Säkerligen kan den ock inoculeras från hästen på menniskan, ehuru sådana försök

*) Då koppor hos hästen allmännast förekomma å samma kroppsdelar som mugg, nemligen omkring karlederna, så förefaller det mig troligt, att dessa sjukdomar blifvit förvexlade, och att vid de lyckade ympningsförsöken materia blifvit tagen från verkliga koppor och ej från mugg. Uppkomsten af den tradition, som säkerligen låg till grund för JENNERS åsigt, kan ock lätteligen förklaras genom antagandet af en sådan förvexling.

icke blifvit utförda, emedan flere af de svåra sjukdomar, af hvilka hästen kan vara angripen, lätteligen skulle kunna medföras vid ympningen. Menniskokoppor kunna inympas på hästar, kor och flera andra djur. En koppepidemi kan genom smitta utbreda sig från menniskor till dessa djur, likaväl som sjukdomen tvärtom kan börja bland djuren och utbreda sig till menniskor. Inympade koppor åstadkomma en mycket lindrigare allmän reaction än de, som uppkommit i följd af smitta; gällande detta så väl för menniskan, som i synnerhet för de nämda djurslagen. Då koppor inympas uppkomma pustler merendels endast på ympstället. Visar sig ett secundärt utslag, är det vanligtvis obetydligt och består endast af några få pustler. Hos djuren äro kopporna mera afskilda och mindre farliga än hos menniskan.

Man har beskyllt vaccinationen för flere, mer eller mindre djupt ingripande skadliga verkningar. Så har t. ex. KIESER påstått, att då hvar och en af de exanthematiska febrarne borde betraktas såsom en för menniskokroppen behöflig reningsprocess, skulle förhindrandet af den mest ingripande bland dem förr eller sednare föranleda för organismen vådligare reactioner än sjelfva kopporna. Andre hafva trott sig finna, att flere sjukdomar, såsom meningitis, croup, messling, skarlakansfeber och skrofler blifvit både allmännare och svårare efter vaccinationens införande; ett förhållande, som de antagit endast kunna förklaras derigenom, att vaccinationen ökat dispositionen för dessa sjukdomar. Sjelfva detta factum har dock på goda skäl blifvit bestridt; men äfven om det skulle ega grund, så finnes intet bevisande skäl för att skylla orsaken till detsamma på vaccinationen. Också då 1856 i ett circulär från England frågades: Har eder erfarenhet gifvit något skäl att tro eller att misstänka, att vaccinerade personer, derigenom att de blifvit mindre mottagliga för smittkoppor, deremot blifvit mer disponerade för att angripas af typhoidfeber eller någon annan smittsam sjukdom, eller af skrofler och phtisis; eller att deras helsa blifvit genom vaccinationen på något annat

sätt ofördelaktigt afficierad? — så svarades derpå, såsom jag tror, från alla håll och specielt från detta sällskap ett bestämdt nej. Deremot kan det väl icke bestridas, att under de sednare åren i flere länder, såsom Italien, Frankrike och Tyskland fall förekommit, der syphilis öfverförts med vaccinlymphan. Så vidt det är mig bekant, har dock i vårt land något sådant, atminstone icke bevisligen inträffat, och vi böra väl hoppas, att vaccinationen skall hos oss fortfarande utöfvas med den omsorg och samvetsgrannhet, att den ej med skäl skall kunna tillvitas så olycksbringande följder.

Oaktadt det sålunda visat sig, att vaccinationen *kan* medföra skada, och oaktadt den så väl i följd deraf, som genom oförmåga att fullkomligt uppfylla sina löften, haft många vedersakare, ja stundom varit utsatt för verkliga stormlöpningar, så har den dock ej förlorat förtroendet hvarken bland allmänheten eller bland uppmärksamma och tänkande läkare. Visserligen har man redan för länge sedan med ledsnad erfarit, att den icke innebär ett skyddsmedel, som blott en gång begagnadt, för hela lifvet befriar från smittkoppor, men man kan dock icke tillsluta ögonen för det obestridliga factum, att kopporna äro betydligt lindrigare och sällan dödliga för dem, som inom en icke alltför aflägsen tid blifvit vaccinerade.

Sedan man vunnit säker erfarenhet om, att äfven för hela lifvet fortfarande immunitet för smittkoppor kan vinnas genom tid efter annan förnyad vaccination, så kan det icke eller nekas, att det beror af oss sjelfva att använda detta skyddsmedel så, att vi derigenom blifva befriade från koppsjukdomens härjningar. Beklagligtvis har dock menniskoslägtet icke hittills begagnat sig af denna stora Guds gåfva så, som det borde; ja, man kan väl säga att det icke visat sig förtjena densamma. Genom liknöjdhet för egen och andras välfärd, benägenhet för uppskof med att i tid skydda sig för en olycka, som dock när som helst kunde inträffa, och någon gång skygghet för det ringa

obehag, revaccinationen möjligen kunde medföra, har allmänheten å sin sida bidragit till att betydligt minska de fördelar, detta skyddsmedel utom allt tvifvel egt förmåga att meddela. Flere af dem, hvilka det företrädesvis bort ligga om hjertat att på allt möjligt sätt befordra sina medmenniskors fysiska välbefinnande, torde icke eller kunna fullkomligt frigöra sig från förebråelsen att ej hafva användt alla till buds stående medel, för att låta vaccinationens skyddande förmåga oinskränkt komma menniskoslägtet till godo. Det är för mången mera lockande att egna sina krafter åt experimenter och sträfvanden för upptäckandet af nya medel till helsans och lifvets bevarande, än att offra tid och möda för att göra en redan åvägabragt upptäckt så fruktbringande, som möjligt. Emellertid är det att hoppas, att man icke länge skall försumma att i hela dess utsträckning beträda en väg, som bestämdt leder till en säker förminskning af sjukdom och dödlighet. De på sednare åren ofta återkommande och svårt härjande koppepidemierna hafva ock redan flerestädes riktat så väl auktoriteters som läkares uppmärksamhet på nödvändigheten af större omsorg vid vården af den ovärderliga skatt, som genom vaccinationens upptäckande blifvit oss anförtrodd, och säkerligen skola snart alla länder täfla om att utfinna de bästa och verksammaste medlen för att af densamma draga största möjliga nytta. Måtte vårt fädernesland icke komma att stå efter i denna täflan!!

Om prostitutionen och de verksammaste medlen till de veneriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt afseende fästadt på förhållandena i Stockholm.

Prisbelönt Täflingsskrift

af

D:r Anders Fredrik Kullberg.

Då författaren af denna uppsats beslutat försöka att behandla detta af Svenska Läkaresällskapet utsatta ämne har han ingalunda underskattat de svårigheter, som med ett sådant försök äro förknippade och den ringa utsigten att på ett tillfredsställande sätt lösa sin uppgift. Endast medvetandet af ämnets vigt och öfvertygelsen att det är hvarje läkares pligt, som mera specielt egnat sig åt detta studium, att lemna sitt, om ock ringa bidrag har härvid varit det bestämmande.

Den vigtiga sanitära frågan om præventiva åtgärder mot de veneriska sjukdomarne har redan länge fästat hygienisternas uppmärksamhet och är utan tvifvel ett af de mest svårlösta problemer i fråga om allmän helsovård; för närvarande står den på dagordningen inom de flesta länder. Dess stora vigt och betydelse visar sig om man betänker den ofantliga tribut, som befolkningen i större städer lemnar åt dessa sjukdomar, den tidsförlust de förorsaka arbetet och produktionen, de summor, som kurhusen och andra åtgärder mot smittans spridande årligen kosta stater

och kommuner, men ännu mycket mera genom det förderfliga inflytande, som den syphilitiska sjukdomen utöfvar på slägtet. Denna fråga är en internationel fråga och har intresse för hvarje land, för hvarje samhälle. De veneriska sjukdomarne äro i sjelfva verket öfverallt desamma och utgöra öfverallt för individen som för slägtet en ständig fara; genom mångfalden och snabbheten i kommunikationsvägarne utbreda de sig i alla riktningar och göra i våra dagar framsteg, mot hvilka man framförallt måste vara betänkt på att vidtaga åtgärder. Förut vanligen mest betraktad med afseende på särskilda lokala förhållanden blef denna fråga upptagen på programmet för den internationella läkarecongressen i Paris 1867 under denna allmänna form: Finnes någon möjlighet att för de särskilda ländernas regeringar framlägga förslag till gemensamma åtgärder, som äro i stånd att inskränka de veneriska sjukdomarnes utbredning? Bland de många och sakrika föredrag, som vid nämnde congress höllos i detta ämne och i den diskussion, som deraf framkallades, var det hufvudsakligen GARIN och ROLLET, hvilka tillvunno sig församlingens enstämmiga bifall, båda medlemmar af den komité, hvilken Société impériale de médecine de Lyon någon tid förut nedsatt för frågans utredande med anledning af de förebråelser, som tid efter annan blifvit så väl i tal som skrift framkastade mot de administrativa myndigheterna för visad liknöjdhet i afseende på åtgärders vidtagande mot de veneriska sjukdomarne, hvilka man i följd häraf påstod vara i hög grad gängse i denna stad. I komitéens namn afgaf GARIN rapport öfver dess arbeten i en förträfflig afhandling med titel: "De la police sanitaire et de l'assistance publique dans leurs rapports avec l'extinction des maladies vénériennes", ett arbete, som säkert i sin mån bidragit till att detta ämne blef upptaget till diskussion vid nämnde internationela läkaremöte. Uppställandet af denna fråga på programmet hade framkallat ett ej obetydligt antal arbeten, bland hvilka flera rätt vidlyftiga, så att de endast

i största korthet kunde refereras af sina författare vid de 2 sessioner, som på förhand voro bestämda för frågans behandling. Denna tid var naturligtvis alltför knapp för att kunna underkasta de olika förslagen en grundlig pröfning och ur dem taga ut det i praktiskt hänseende dugligaste. Under sådana förhållanden framställdes af en bland medlemmarne ett af allmänt bifall mottaget förslag att mötet, på det ej dess rådplägningar öfver ett så vigtigt ämne måtte blifva utan resultat, skulle bland sina deltagare utse en komité, hvilken skulle bemyndigas att sedan mötet åtskiljts fortsätta dess arbeten och bringa saken till det önskade målet. Denna komité sammansattes af 27 personer från de fleste vid mötet representerade länder och stater i Europa och Amerika; i dess namn afgafs af dess referenter, CROCQ i Brüssel och ROLLET i Lyon, en berättelse öfver alla de förslag till en allmän och internationel prophylax mot de veneriska sjukdomarne, hvilka förslag vunnit congressens bifall och som framställa sådana åtgärder, hvilka komitéen ansåg lämpliga att anbefalla de olika staternas regeringar att vidtaga mot dessa sjukdomars utbredning. Den 30 April 1869 beslöt denna komité att till Frankrikes utrikesminister öfverlemna en adress med anhållan om hans medverkan för åstadkommande af en internationel conferens, i likhet med hvad fordom skett beträffande karantäner och sedan 1866 egt rum i afseende på choleran, för att ordna de veneriska sjukdomarnes prophylax i öfverensstämmelse med det internationela läkaremötets förslag.

Om samhällets rättighet och skyldighet att skydda sig mot prostitutionens skadliga följder.

Frågan om præventiva åtgärder mot de veneriska sjukdomarne sammanhänger på det närmaste med prostitutionen så till vida, som denna onekligen är härden och medelpunkten för dessa sjukdomars utbredning. Då man forskar

efter deras uppkomst och söker att följa deras spår stöter man vid hvarje steg på prostitutionen. Men den moderna prostitutionen kan endast rätt bedömas på grund af den historiska utvecklingen från äldsta tider och blott med kännedom om denna kunna dess verkningar med framgång bekämpas. Digra volymer i detta ämne hafva redan längesedan sett dagen, hvarföre vi torde kunna anse oss berättigade antaga såsom bevisadt att prostitutionen är ett nödvändigt ondt, som ingen lagstiftning kan utrota, en nödvändig skuggsida af våra sociala förhållanden. Frågan blir då: Huru skall samhället förhålla sig emot prostitutionen? eller med andra ord: kan samhället beröfva de prostituerade den individuella friheten, hvilken med skäl måste anses såsom en medborgares dyrbaraste rättighet? Betrakta vi förhållandena i olika länder så finna vi huru tvenne alldeles motsatta åsigter gjort sig gällande. I de fleste existerar absolut förbud mot prostitutionen, som i lagen är belagd med straff, i England deremot nästan absolut frihet, oaktadt man der under de sednare åren nödgats i viss mån frångå denna grundsats. Visserligen privilegierar lagen i England ej prostitutionen eller prostitutionshusen, men Habeas-Corpus-Akten hindrar polismyndigheten att inträngа i de prostituerades boningar och bordellerna, så länge ej den allmänna säkerheten eller ordningen är i fara. Mer än i något annat land håller man här på individens frihet, som anses utgöra detta lands fastaste grundpelare. Men någon absolut frihet gifves ej; hvarje ordnadt samhällslif fordrar att dess medlemmar underkasta sig vissa inskränkningar i sitt görande och låtande, hvilkas utsträckning bestämmes af samhällsfördraget. Der utöfvandet af min frihet kommer i strid med en annan persons rättighet, der ålägger mig pligten såsom medborgare att afstå från densamma; i annat fall råkar jag i collision med lagen. Lättast kommer man på det klara med prostitutionsväsendet om man fasthåller den grundsats, att hvarje samhällsmedlem har rättighet att göra med

sin kropp hvad honom för godt synes, så framt derigenom ej uppstår skada för någon annan. Så kan t. ex. ingen hindra en person att bära hand på sig sjelf och förkorta sitt lif och hela vår tidsrigtning motsätter sig hvarje straffbestämmelse för försök till sjelfmord. Den som beslutar att afskudda sig lifvets fjettrar är endast skyldig sig sjelf och den eviga rättvisan räkenskap för sin handling, men på den döda kroppen skall samhället ej söka hämnas genom en vanärande begrafning. Till följe häraf kan prostitutionen visserligen ur moralisk synpunkt utsättas för spott och förakt, men ur juridisk synpunkt kan den ej förbjudas. Deremot har samhället skyldighet att skydda sina medlemmar mot den skada, som tillfogas dem genom prostitutionen. Denna skada träffar antingen den allmänna sedligheten eller sundheten genom den förargelse eller de sjukdomar prostitutionen åstadkommer. I och för sig är således prostitutionen och den prostituerade ej föremål för straff utan endast såvida de åstadkomma skandal eller en smittosam sjukdom. Lagens straffbestämmelser mot prostitutionen böra derföre strykas ut. Men mera härom längre fram.

Hvarje stat låter sig angeläget vara att skydda sina undersåter mot smittosamma sjukdomar, ty det är dess pligt att på möjligaste bästa sätt äfven sörja för medborgarnes fysiska välbefinnande och det torde vara klokare att söka hindra en sjukdom än att först då bekämpa den, när den redan existerar. Derföre vidtagas åtgärder mot cholerans införande och utbredning; derföre är vaccination påbjuden; derföre hålles karantänsinrättning mot pesten och vidtagas andra mått och steg mot smittosamma sjukdomar. Skulle man då ej också hafva rättighet att söka förekomma en sjukdom sådan som syphilis, hvilken icke allenast sätter den enskildes helsa på spel utan sträcker sina förstörande verkningar till hela generationer, undergräfver deras lifskraft och angriper den oskyldige lika väl som den skyldige? Man låter i vissa länder, t. ex. Bayern,

4 gånger årligen undersöka alla hundar för att förebygga hydrophobi, som dock är en ganska sällsynt sjukdom, men i samma land låter man befolkningen under myndigheternas ögon och med deras vett och vilja impregnera sig med det syphilitiska giftet. Vi anse utom allt tvifvel att samhället har både rättighet och skyldighet att söka förekomma de faror, för hvilka prostitutionen utsätter den allmänna sundheten och moralen.

Om prostitutionen, den hemliga och den af sundhetspolisen öfvervakade.

Enligt Pariser-läkaremötets enstämmigt uttalade åsigt är det verksammaste medel mot spridandet af de veneriska sjukdomarne och den enda utväg, af hvilken man kan hoppas någon kraftigare verkan, att ordna och öfvervaka prostitutionen genom att strängt förfölja den hemliga och tvinga dem, som öfverlemna sig åt den, att låta inskrifva sig och undergå reguliera sundhetsbesigtningar. Till och med de flesta läkare från England instämde i denna åsigt och ansågo de prostituerades inregistrering och upprepade besigtning såsom en nödvändighet. Statistiken visar nemligen att frequensen af de veneriska sjukdomarne står i direkt förhållande till de præventiva åtgärderna, så att ju sämre dessa sednare äro desto större är antalet infectioner och tvärtom, äfvensom att det är den hemliga, af polisen ej öfvervakade, prostitutionen, som lemnar den betydligt större contingenten af smittade och de mest grava åkommorna. För sådana statistiska uppgifter erbjuda garnisonssoldaterna de mest gynsamma vilkor, emedan de äro af nästan samma ålder, lefva under samma hygieniska inflytelser och vanligen ådraga sig sina åkommor bland den lägre klassens befolkning och den hemliga prostitutionen, och då man känner garnisonens numerär och antalet till sjukhus afpolletterade så kan man alltid exakt bestämma

antalet infectioner i förhållande till den effektiva styrkan. Helsotillståndet inom garnisonen kan äfven tjena till att bedöma och med hvarandra jemföra större städer i samma land beträffande de veneriska sjukdomarnes utbredning. Dylika uppgifter visa att bland garnisonstrupperna i Lyon, Bordeaux, Marseille och Brüssel förekommer af venerisk sjukdom 1 fall på 15 man, i Strassburg 1 på 17, i Paris endast 1 på 30, under det i Stockholm antalet af dem, hvilka under åren 1861—1865 för första gången voro för venerisk sjukdom intagne på Allmänna Garnisonssjukhuset i medeltal uppgick till 1 på 10,5 af garnisonens styrka. I Storbrittanien, der åtminstone ända till de sednaste åren alls inga præventiva åtgärder varit vidtagna, utan prostitutionen haft fria tyglar, visade arméen under 1862 och 1863 i medeltal omkring 32 procent smittade och 1864 omkring 29 procent, under det den i Frankrike endast hade 11 och i Belgien, der sundhetsbesigtningarne äro allmännare i bruk och med större noggrannhet utföras samt sundhetspolisen utvecklar en större verksamhet i förföljandet af den hemliga prostitutionen, antalet smittade successivt gått ned från 9,8 till 7,2 procent, enligt en af VLEMINCKX, som då var generalinspectör öfver sundhetsväsendet inom Belgiska arméen, publicerad statistik öfver dem, hvilka inom de 10 förnämsta garnisonerna blifvit, såsom behäftade med venerisk sjukdom, intagna till vård på sjukhusen. Dessa siffror omfatta icka allenast syphilitiska affectioner utan äfven lindrigare åkommor såsom enkel chancre och gonorrhé.

Den s. k. hemliga prostitutionen går ty värr i större städer i jemna steg med civilisationen, och näringsfriheten, så välgörande i allmänhet, spelar en vigtig rôle i afseende på prostitutionens tillväxt. Det torde numera kunna anses utom allt tvifvel att det är den hemliga prostitutionen, hvilken är den egentliga källan till de veneriska sjukdomarne och som eger den öfvervägande andelen i deras spridande. Det är visserligen sannt att sundhetsbesigtningarne ej lemna någon absolut garanti mot smittan, ty besigt-

ningen kan ju inträffa med slutet af incubationstiden för t. ex. den infecterande chancren, men lika säkert är att då en inskrifven qvinna vid de första tecken till sjukdom, för hvarje ulceration, för hvarje muco-purulent secretion remitteras till sjukhuset, hon ej kan sprida sjukdomen såsom en hemligt prostituerad, hvilken kan under månader och halfva år utbreda den till ett högst betydligt antal. På hvarje besigtningsbyrå förekomma också verkliga praktexemplar af illa smittade individer, tillhörande den hemliga prostitutionen.

I Paris tillhör det stora flertalet af prostituerade den hemliga prostitutionen. Den 1 Januari 1867 utgjorde antalet inskrifna 3,862 och om man frånräknar dem, som voro häktade, dömda till straffarbete, intagna på sjukhus, försvunna etc., så återstå på besigtning 3,167 och ungefär lika stort (3,309) har antalet i medeltal varit under decenniet 1857—1866. Af de inskrifna 3,862 voro 1,413 på bordeller (maisons de tolerance) och 2,449 ensamt boende (filles isolées). Man räknade år 1866 i Paris 172 maisons de tolerance; dessa hafva år efter år minskats under det de ensamt boende ökats. Antalet af sådana qvinnor, hvilka kunna anses vådliga för allmänna sundheten, kan naturligtvis endast approximativt bestämmas, men uppskattas efter en låg beräkning af M:r LECOUR, Chef de Bureau des Moeurs, till minst 30,000, ett antal, hvilket i ganska betydlig grad ökades under sista verldsexpositionen och som snarare måste anses för lågt än för högt då man tager i betraktande att redan 1802 polisministern uppskattade antalet prostituerade i Frankrikes hufvudstad till samma siffra. Antalet inskrifna, kontroll underkastade, qvinnor är således relativt ringa och den som sett den stora skara af qvinnor i affichanta toiletter och med prostituerades hela skick och utseende, hvilka man förr mötte i tusental på offentliga platser och promenader, företrädesvis Champs Elysées och Grand Boulevard, der de hvarje afton sutto framför kaféerna, kunde ej gerna tro annat än att de till-

hörde de inskrifnas antal. Så var emedlertid ingalunda förhållandet. Alla dessa qvinnor bilda den talrikaste kathegorien af de prostituerade i Paris, de s. k. filles insoumises, d. v. s. lösaktiga qvinnor, hvilka polisen emot deras vägran ej anser sig kunna låta inregistrera. I allmänhet äro de minderåriga d. v. s. de hafva ännu ej uppnått sitt 21 år och Art. 334 i Code penal stadgar strängt ansvar för hvar och en, som uppmuntrar eller gynnar osedligheten hos minderåriga (under 21 år), hvarföre de ej få vistas på bordellerna och endast i undantagsfall inregistreras. Till större delen från departementerna hafva dessa qvinnor kommit till Paris för att söka tjenst; väl hunna dit förlora många af dem lusten till arbete och under de skadliga inflytelser, som ej dröja att göra sig gällande och de frestelser, för hvilka de ständigt äro utsatta, i förening med den allmänna benägenheten för nöjen och lyx i toiletter, komma de snart in på lastens bana. Enligt en af D:r Le Fort, läkare vid Hôpital du Midi, uppgjord statistik voro bland 13,818 qvinnor, hvilka såsom hemfallna åt lösaktighet arresterats på gator, promenader och offentliga förlustelseställen under en tid af 6 år (från 1861 till 1867), 3,728 d. v. s. omkring 27 procent smittade, då deremot bland de inskrifna antalet af smittade varierar mellan $^1/_2$ och 2 procent, 236 voro behäftade med andra sjukdomar och skickades till sjukhusen samt 1,131 till korrektions- och arbetshusen, hufvudsakligen till S:t Lazare, och endast 1,549 infördes på de prostituerades lista. Deremot reklamerades ej mindre än 7,217 såsom minderåriga af föräldrar och slägtingar, dock ingalunda i sedlighetens intresse utan för att fortsätta yrket och tjena dessa personer till inkomstkälla.

I Strassburg var antalet smittade af den hemliga prostitutionen 83 procent ända till år 1853, då en reorganisation af polisen skedde, som hade till följd ett noggrannare öfvervakande af prostitutionen; redan följande året nedgick antalet till 73, 1855 till 50 och 1856 till 32 pro-

cent. En tableau öfver resultatet af sundhetsbesigtningarne i Bordeaux på de inskrifna och dem, som tillhöra den hemliga prostitutionen, visar för en period af 9 år (1858—1866) att då bland de inskrifna procenten af smittade under åren varierade mellan 1 och 2,2 så uppgick den för den andra kathegorien till lägst 20,3 och högst 49,2 (detta sednare höga antal var året innan sundhetsväsendet reorganiserades). I Lyon förekommer bland de inskrifna 1 sjukdomsfall på 69 undersökta, bland den hemliga prostitutionen deremot 1 på 7. I Christiania är det 1 på 25 af de inskrifna och 1 på 4 af den andra klassen.

Förhållandena i München lemna ett godt tillfälle att observera den hemliga prostitutionens inverkan, i jemförelse med den af polisen öfvervakade, på utbredningen af veneriska sjukdomar i en stor stad. Ända till 1861 visade sjukdomen der föga så väl extensitet som intensitet; der funnos endast få offentliga bordeller och dessa öfvervakades noga af polisen. Hvarje offentlig qvinna, hvilken vid sundhetsbesigtningarne, som ofta repeterades, befanns smittad blef omedelbart remitterad till sjukhus; endast ett ringa antal fall af syphilis observerades så väl i enskild praktik, som på de civila och militära sjukvårdsinrättningarne och i allmänhet mindre svåra fall än annorstädes. Detta gynsamma förhållande med afseende på sjukdomens utbredning förändrade sig nämnda år (1861), då Bayerns Abgeordneten-Haus voterade en ny lag, enligt hvilken alla, som drefvo prostitutionen såsom yrke, äfvensom de, hvilka hos sig hyste prostituerade qvinnor, gjorde sig förfallna till svårt straff (fängelse från 1 månad till 2 år). Följderna häraf läto ej länge vänta på sig; bordellerna stängdes men prostitutionen förminskades derföre ej; den endast sökte dölja sig och blef derigenom mera vådlig. Unga flickor funnos efter denna tid mycket oftare smittade än förut men det var dock hufvudsakligen antalet af smittade karlar, intagna till vård på sjukhusen, hvilket i betänklig grad

ökades, sedan sundhetsbesigtningarne för prostituerade qvinnor upphörde. På sjukhusen i München vårdades

Från 1 Okt.	1859	till 1 Okt	1860	.....	633	karlar,	341	qvinnor.
» »	» 1860	» »	» 1861	....	667	»	322	»
» »	» 1861	» »	» 1862	.....	1,003	»	318	»
» »	» 1862	» »	» 1863	...	1,116	»	370	»
» »	» 1863	» »	» 1864	.. ..	1,071	»	274	»
» »	» 1864	» »	» 1865	....	1,034	»	379	»
» »	» 1865	» »	» 1866	....	1,456	»	378	»

Dessa siffror ådagalägga att antalet karlar, behäftade med venerisk sjukdom och intagna till vård på sjukhusen i München, ökats år 1866 till mer än det dubbla mot hvad det var 1861, under det antalet inkomna qvinnor är i det närmaste detsamma som vid den tiden, ett förhållande, som finner sin förklaring deruti, att de prostituerade qvinnorna ej mera öfvervakas af polisen eller äro underkastade sundhetsbesigtningar och i händelse af smitta genast skickas till sjukhus, utan dölja sig, ej söka vård samt utbreda smittan åt ett mångdubbelt större antal. På samma gång dessa förhållanden visa den hemliga prostitutionens skadliga inverkan visa de också att stränga straffbestämmelser ej hindra prostitutionen utan göra den mera hemlig och i samma mån mera farlig.

Den Österrikiska Kejsarstaden lemnar det mest slående bevis för hvarthän man kommer med föråldrade åsigter under påtryckning af klerikala inflytelser och med theorier, som på det ojäfaktigaste vederläggas in praxi. Man ville i Wien utrota prostitutionen genom repressiva åtgärder och tillslöt derföre de offentliga bordellerna, men man vann dermed ingenting annat än att den hemliga prostitutionen uppträdde i den största utsträckning och på det mest tygellösa sätt. I Wien finnas enligt officiella uppgifter minst 20,000 qvinnor, som kunna anses vådliga för allmänna sundheten, och denna siffra är sannolikt mycket för lågt beräknad. Inga af dessa äro inskrifna eller underkastade sundhetsbesigtningar; der finnas inga tillåtna bordeller men

en mängd hemliga, hvilka äro i sådant skick, att det med säkerhet påstås att minst tre fjerdedelar af dem, som frequventera dessa ställen, smittade lemna dem. Den enda åtgärd, som från polisens sida vidtages mot prostitutionen, är att den tid efter annan anställer en nattlig razzia, hvarvid ett större eller mindre antal liderliga qvinnor uppbringas, men dessa jagter synas ej utöfva den ringaste verkan till förminskande af prostitutionen; lik hydran höjer den straxt sitt hufvud. Så kan man med skäl säga att Wien mer än någon annan stad i Tyskland, ja kanske i hela Europa, företer bilden af den minst öfvervakade och mest tygellösa prostitution. Man behöfver blott hafva sett dessa på stadens mest besökta ställen, på Stefansplatsen, am Graben, i Kärntner- och Rothenthurmstrasse hvarje afton återkommande demi-monde-parader för att inse hvilket skadligt inflytande de måste utöfva på den allmänna moralen. Förhållandet inom de öfriga städerna i Österrike äfvensom i Bayern är ej stort bättre men i Wien och Pesth uppnår det sin culminationspunkt. Under sådana omständigheter kan man ej undra öfver att de veneriska sjukdomarne i Österrike och särskilt i Wien vunnit en så allmän utbredning. De civila sjukvårdsinrättningarne äro öfverfyllda med dylika patienter, många gånger med de svåraste sjukdomsformer; på många militärsjukhus är det just den syphilitiska afdelningen, som året igenom är starkast anlitad; på barnpolyklinikerna ser man barn med hereditär syphilis i stora skaror.

Tid efter annan har emellertid frågan om prostitutionsväsendets ordnande der dykat upp men alltjemt har det lyckats hufvudsakligen de klerikala partiets inflytelser att få den undertryckt. I Juni 1868 afgaf Sanitetssektionen af Wiener Gemeinderath sitt betänkande i ämnet med uppställande af följande grundsatser:

1. Samtliga prostituerade qvinnor böra undergå sundhetsbesigtning två gånger i veckan af särskilda för detta

ändamål anställda läkare och efter hvarje besigtning erhålla bevis om sitt helsotillstånd.

2. Vid de särskilda handtverks- och arbetsföreningarne böra anställas läkare, som lemna medlemmarne fri vård och vid inträffande fall af venerisk sjukdom remittera dem till sjukhus.

3. Soldater och manskap i kaserner böra oftare undersökas, äfvensom de, hvilka vistas i fängelser och straffinrättningar.

4. Försvarslösa och kringstrykande personer af båda könen, hvilka upptagas eller häktas af polisen, skola underkastas sundhetsbesigtning och om de befinnas smittade sändas till sjukhus.

5. Sjukhusdirektionerna skola vara förbundne att intaga smittade personer till vård på sjukhusen.

6. Då kostnaderna för sjukes vård utsökas hos kommuner eller enskilde personer får ej namnet utsättas på sjukdomen, för hvilken den ifrågavarande personen vårdats, emedan erfarenheten visat att många med venerisk sjukdom behäftade blott derföre sky att söka sjukhusvård, att de frukta att det skall blifva bekant hvilken sjukdom de haft.

7. Alla personer af båda könen, hvilka med vett och vilja sprida veneriska sjukdomar, göra sig förfallna till strängt ansvar.

8. Öfvervakandet af dessa föreskrifters tillämpning tillhör polismyndigheten.

9. Särskilda sjukhu soch herbergen för försvarslösa, smittade personer böra ej inrättas, utan desse intagas till vård på de offentliga sjukvårdsanstalterna.

Samtidigt med att Sanitetssektionen afgaf detta betänkande vände sig Krigsministeriet till Inrikesministeriet med anhållan att detta skulle göra sitt inflytande gällande för att få prostitutionsväsendet ordnadt, så att det ändtligen synes som om denna i sanitärt hänseende så vigtiga fråga i Wien skulle blifva föremål för åtgärder i likhet med hvad som skett i större städer i de flesta andra länder,

sedan numera genom konkordatets upphäfvande ett af de vigtigaste hindren blifvit undanröjdt.

Det kan numera anses såsom bevisadt, att, öfverallt der prostitutionen är lemnad åt sig sjelf och ej öfvervakas, den hemliga mer och mer griper omkring sig och de veneriska sjukdomarne i samma mån ökas samt att dessa sjukdomar minskas på de ställen der de prostituerade äro underkastade ett lämpligt prostitutionsreglemente, sundhetsbesigtningar tillräckligt ofta och noggrannt verkställas och sundhetspolisen öfvervakar prostitutionen genom att strängt förfölja den hemliga; hvarje slapphet eller efterlåtenhet från dess sida i detta hänseende åtföljes alltid af en tillökning i antalet infectioner. I allmänhet kan man säga, hvilket ock visas af den militära statistiken, att om sundhetsbesigtningar äro nödvändiga på prostituerade qvinnor detta i främsta rummet gäller garnisons- och sjöstäder.

Om offentliga prostitutionshus, s. k. bordeller.

Till åtgärder för prostitutionens öfvervakande och ordnande hörer äfven inrättandet af bordeller. Denna fråga har tid efter annan varit bragt å bane äfven inom vårt land men hvarje gång fallit för de invändningar, som mot densamma blifvit framställda ur den allmänna moralens synpunkt. För vår del kunna vi ej inse giltigheten af dessa invändningar. Af de stränga moralpredikanter, hvilka anse att man bör förfölja och utrota osedligheten hvar och när den anträffas och som mena att prostitutionens tolererande är detsamma som att legalisera osedligheten, är det naturligtvis fullt conseqvent att fördöma inrättandet af bordeller; men då man ser att prostitutionens historia i alla tider och alla länder tydligt ådagalägger att den är ett nödvändigt ondt, som ej genom några repressiva åtgärder kan utrotas och att tolererandet och öfvervakandet af densamma är den enda åtgärd, som kan vidtagas för att så mycket

som möjligt minska det onda, så må måste man äfven i inrättandet af bordeller se ett medel till vinnnande af detta mål. Der bordeller finnas, hvilka så mycket som möjligt stå i förhållande till folkmängdens storlek och dess olika klasser, der kan polismyndigheten i betydlig grad inskränka antalet ensamt boende prostituerade och den hemliga prostitutionen. De på bordeller varande prostituerade äro underkastade en sträng tukt och vissa stränga ordningsreglor, vistas inom en inskränkt krets och visa sig sällan ute, då det deremot just är de ensamt boende, som genom sitt uppträdande på gator och offentliga platser väcka förargelse och skandal. Den frihet, hvilken de ensamt boende prostituerade ega, är en hufvudsaklig orsak att prostitutionen så raskt griper omkring sig; för deras lockelser falla många unga flickor ett offer, hvilka aldrig skulle trädt inom dörrarne af ett bordell. Genom bordellerna blir prostitutionen faktiskt prostituerad; bordellerna äro hvad de böra vara och aldrig få upphöra att vara, en verklig skiljemur mellan sedlighet och osedlighet, varningstaflor för den qvinliga ungdomen. Der prostitutionen ej faktiskt är prostituerad der antager den hemliga en allt större och större utsträckning och bemäktigar sig samhällets alla kretsar. Man kan i många större städer, t. ex. Wien, se huru den hemliga prostitutionen uppträder i en konstlad nimbus under alla former, gestalter och förklädnader och det synes nästan som voro den nära att vinna allmän borgarerätt, enär knapt någon finner det anstötligt att på offentliga platser uppträda vid sidan af en hemligt prostituerad. Man må ej föreställa sig att bordellerna göra prostituerade; från deras sida är den qvinliga ungdomen ej utsatt för förförelse, enär enligt alla både äldre och nyare bordellreglementen tillträde dit endast lemnas åt redan förförda och prostituerade qvinnor och detta först efter sundhetspolisens medgifvande och det dessutom är vid strängt ansvar och förlust af rättigheten förbjudet att hysa någon annan än der boende qvinnor.

Men det är äfven ur sanitär synpunkt, som vi tillstyrka inrättandet af bordeller, der personalen bättre kan öfvervakas och sundhetsbesigtningar oftare verkställas, så att man med skäl kan säga att om också ingen absolut säkerhet gifves mot den veneriska smittan så lemna dock bordellerna en långt större garanti än de ensamt boende qvinnorna. De statistiska uppgifterna från alla större städer i utlandet visa ock att antalet smittade qvinnor på bordellerna är mindre än bland de ensamt boende. Paris ensamt gör härifrån ett undantag, i det antalet smittade på maisons de tolerance uppgifvas vara 2 procent, då det deremot hos filles isolées endast uppgår till ½. Denna statistik är emedlertid otillförlitlig, enär den bland filles de maisons de tolerance upptager alla qvinnor i de sämsta nästen och de delar af staden, som 1859 annecterades, hvilka qvinnor i följd af dessa ställens aflägsna läge endast hvar fjortonde dag i täckta vagnar föras till Bureau des Moeurs i Prefecture de police för att undergå sundhetsbesigtning, och den åtgärd, som administrationen med anledning af detta förhållande vidtagit att låta besigtiga bordellflickorna en gång i veckan men de ensamt boende endast hvar fjortonde dag, har tydligen sin grund i de materiella svårigheterna vid de sednares anordnande och olägenheten att oftare på en enda punkt samla ett så stort antal prostituerade qvinnor. Enligt uppgifter af D:r Le Fort från Hôpital du Midi hade af smittade karlar 58,3 procent erhållit smittan af qvinnor, som ej voro underkastade sundhetsbesigtning, under det bordellerna endast lemnade en contingent af 18 procent.

Bordellernas nödvändighet visas äfven på ett i ögonen fallande sätt af förhållandena i åtskilliga länder, der de under vissa tider varit stängda. I Frankrike, Spanien, Portugal och Preussen hafva, så väl för längre tid tillbaka som ock under sednare tider, försök gjorts att tillsluta bordellerna, men hvarje gång hafva de derigenom framkallade olägenheterna gjort det nödvändigt att åter öppna

dem. Dessa olägenheter voro öfverallt desamma och såsom ett exempel vilja vi anföra Berlin, der från år 1846 bordellerna upphäfdes. (De infördes sedan 1851—1852, men enligt ett år 1854 utkommet påbud skulle de åter vara stängda före början af 1856.) Dessa olägenheter voro:

1. Antalet ensamt boende prostituerade ökades i betydlig grad.

Under det att 1845 (året innan bordellerna tillslötos) blott 600 prostituerade qvinnor voro i polisen inregistrerade hade detta antal redan år 1847 ökats till 1,250.

2. Den syphilitiska sjukdomen vann en större utbredning och malignitet så väl bland den civila som militära befolkningen.

År 1845 behandlades på Charitéen 1,225 med syphilitisk sjukdom behäftade, då deremot 1847 antalet var 1,814. Antalet underhållsdagar, som i medeltal för hvarje sjuk under förra året endast var $34^2/_3$, hade under det sednare stigit till $43^1/_2$, hvilket visar att åkommorna i allmänhet voro af gravare beskaffenhet. Ett likartadt förhållande visade sig på de militära sjukvårdsinrättningarne. Från början af 1844 till Juni 1845 vårdades der 551 personer med i medeltal 17 underhållsdagar, då under lika lång tid efter bordellernas upphörande (från början af 1846 till Juni 1847) voro intagna 678 med 23 underhållsdagar. Antalet genom syphilitisk sjukdom otjenstbara soldater tilltog under de följande åren (1848—1849) till den grad, att arméens öfverbefälhafvare såg sig föranlåten att, med anledning af den öfverhandtagande sjukdomen, göra framställning hos polischefen att bordellerna åter måtte öppnas under sträng uppsigt från sundhetspolisens sida.

3. Den allmänna sedligheten försämrades.

4. Den hemliga prostitutionen tilltog i ovanliga dimensioner.

5. Antalet oäkta barn ökades.

6. Allmänna ordningen och säkerheten störddes oftare.

Förhållandena i München efter bordellernas tillslutande år 1861 lemna äfven, såsom förut är nämndt, talande bevis för de veneriska sjukdomarnes tilltagande i utbredning och malignitet.

Antalet bordeller står i omvändt förhållande till den hemliga och gatuprostitutionen; åtminstone visar erfarenheten från alla större städer att i den mån bordellerna ökats, i samma mån har den hemliga prostitutionen och de ensamt boende prostituerade minskats. Der inga tolererade bordeller finnas der äro hemliga sådana i mängd och der lemnar den hemliga prostitutionen den största contingenten och just denna är det, som utsätter den allmänna moralen och sundheten för de största farorna.

Inom vårt eget land hafva vi städer, der 4—5 och ännu flera prostituerade qvinnor bo i samma lokal, hvilken blifvit förhyrd af en värdinna, som vanligen af dem betingar sig en ganska hög afgift för dagen. Detta är i grund ej annat än tolererade prostitutionshus med den väsendtliga skillnad att de ej äro underkastade de i bordellreglementena stadgade ordningsreglor och straffbestämmelser, hvilka onekligen hafva ett välgörande inflytande. Såsom dessa hus äro inrättade kan man med skäl påstå att de göra mera skada än nytta, i främsta rummet ur den allmänna sedlighetens, men äfven ur den allmänna sundhetens synpunkt.

Många hygienister, som förut varit emot inrättandet af bordeller, hafva, sedan de under längre tid haft tillfälle att jemföra verkningarne af prostitutionen på de ställen, der sådana hus funnits, med dem der de saknats, i sina skrifter afgjordt uttalat sig för dem. Såsom exempel må endast nämnas prof. CARL RECLAM i Leipzig, PAPPENHEIM m. fl.

Vi skola tillåta oss anföra några yttranden af författare i detta ämne:

POTTON *) säger: "I stället för att vara concentrerade på en punkt såsom i bordellerna, der de prostituerade strängt öfvervakas, förlora de sig, der bordeller ej finnas, i massan af folket. Genom denna uppblandning förlora sederna mer och mer deras ursprungliga renhet och den närvarande generationen lemnar den kommande ett sorgligt arf". PARENT-DUCHATELET yttrar: "Det är myndigheternas pligt att öfvervaka de prostituerade, genom alla möjliga medel söka att minska de genom prostitutionen uppkommande olägenheter, icke låta den offentligen framträda utan bannlysa den till de aflägsnaste vrår, kort sagdt, genom bordellerna göra dess tillvaro så omärklig som möjligt. Bordellerna äro en nödvändighet för folkrika städer".

Bland de åtgärder till de veneriska sjukdomarnes hämmande, hvilka blifvit föreslagna af den komité, som af société impériale de médecine de Lyon för några år sedan nedsattes, var äfven att, så vidt möjligt är, minska antalet isolerade publika qvinnor genom att öka antalet bordeller, der uppsigten är lättare och de prostituerade böra kunna lefva under bättre hygieniska förhållanden, förutsatt att dessa hus ställas under den noggrannaste tillsyn.

Då vi sålunda förorda inrättandet af bordeller såsom ett medel att till en viss grad förekomma och minska de genom prostitutionen uppkommande olägenheter och de veneriska sjukdomarne, vilja vi uttryckligen framhålla att detta endast sker under den förutsättning att de från polisens sida strängt öfvervakas, sundhetsbesigtningarne ofta repeteras och att de äro underkastade ett lämpligt reglemente, så att ingen concurrens uppstår med hemliga bordeller. Det är också endast för större och folkrikare städer, som man kan säga att de äro oumbärliga, i mindre städer torde prostitutionen sällan få den utbredning att den ej skulle kunna tillräckligt öfvervakas dem förutan.

*) De la prostitution et de ses consequences dans les grandes villes, en particulier dans la ville de Lyon, Paris 1842.

Om sundhetsbesigtningar på karlar.

Länge har den frågan diskuterats huruvida de veneriska sjukdomarne hos karlar hafva ett centrum för propagationen liksom prostitutionen hos qvinnorna samt om den allmänna sundheten skulle kunna vinna någon fördel af åtgärders vidtagande i denna riktning. Den förr herrskande åsigten att, då dessa sjukdomar utbreda sig genom könsumgänget, det vore tillräckligt att vidtaga åtgärder mot det ena könet för att äfven befria det andra från dem, var en lika falsk som till sina följder farlig grundsats. De stående arméerna, örlogs- och handelsmarinen utgöra med sin ständiga tillväxt sedan detta århundrades början en af de verksammaste propagationshärdar för de veneriska sjukdomarne och man kan säga att dessa sjukdomars historia står i sammanhang med alla sedan femtonde århundradet företagna större militära expeditioner. Genom Carl den åttondes Italienska fälttåg och det krig mellan Europas större nationer, som derpå följde, blef sjukdomen mer och mer utbredd. Europa har sedan blifvit ett infectionscentrum för de andra verldsdelarne; genom Europeiska länders mariner och hvalfiskfångare har den blifvit förd till Australien och många andra orter, der den förut var okänd. De Franska expeditionerna till Afrika, Krim, China och Mexico bevisa dock att i allmänhet till Frankrike införas flera fall af veneriska sjukdomar än som derifrån exporteras. Utbytet af veneriska sjukdomar mellan Englands marin och de länder, den besöker, visas med stor noggrannhet af officiella statistiska uppgifter; enligt dessa är det en stor skillnad beträffande dessa sjukdomar bland manskapet vid de olika stationerna i Kanalen, Medelhafvet, Nord-Amerika, Vestindien, Stilla hafvet, Afrikas Vestkust, Goda Hoppsudden, Ostindien, China, Japan och Australien. China och Japan intaga främsta rummet och kunna för nävarande anses såsom verldens svåraste infectionshärdar, härrörande deraf att i

dessa länder prostitutionen icke allenast är fri utan äfven uppmuntras från statens sida, som deraf drager fördel, och det har gått så långt att England, som i sitt eget land först på sednare åren börjat vidtaga åtgärder mot de veneriska sjukdomarne, ansett sig böra i förening med andra Europeiska makter hos Japanesiska myndigheterna göra framställning om införande af en slags inspection öfver de prostituerade, hvilken sedan 1866 eger gällande kraft under tillsyn af en läkare i Engelska marinen. (Det är emellertid ej utifrån som England hufvudsakligen hemtar de veneriska sjukdomarne; det har inom sig en kraftig härd för dem, hvilket bäst bevisas deraf, att antalet sjuke inom arméen visar en större proportion än inom marinen under samma år.)

En af de vigtigaste prophylaktiska åtgärder mot dessa sjukdomars spridning bildar derföre stadgandet om repeterade sundhetsmönstringar, genom hvilka man förvissas om helsotillståndet hos alla de klasser af befolkningen, öfver hvilka myndigheterna ega att utsträcka sin administrativa uppsigt, såsom soldater, sjömän, fångar, försvarslöse, kringstrykande personer etc. Sundhetsmönstringarne inom arméen och flottan äro redan i principen tillämpade inom ett stort antal länder på continenten; i Belgien handhafvas de med synnerlig omsorg. Ett cirkulär föreskrifver att hvarje med venerisk sjukdom behäftad soldat, som intages till vård på garnisonssjukhusen, skall tillfrågas om den qvinnas namn och bostad, af hvilken han blifvit smittad, hvilka uppgifter genast meddelas myndigheterna för den angifna qvinnans uppsökande och förpassande till sjukhus. Samma föreskrift gäller inom den Franska arméen. Emellertid synas åsigterna vara mycket delade om de praktiska resultaterna af en sådan åtgärd; under det den i Belgien uppgifves medföra synnerligen god nytta och verksamt bidraga till upptäckande af smittade qvinnor, visar erfarenheten från andra ställen ett mindre gynsamt resultat, i det soldaterna dels ej vilja, dels ej kunna lemna

dylika uppgifter. Af 370 i Bordeaux inskrifna qvinnor, hvilka i medeltal af 7 år blifvit befunna smittade på 26,175 besigtningar, hade de upplysningar och anmälningar, som lemnats af soldaterna, ej varit till nytta mer än i 5 fall hvarje år. Visitationerna ske i Frankrike en gång i månaden samt dessutom vid hvarje uppbrott och för enskilda vid hvarje längre permissions början och slut. Af diskussionen vid Parisercongressen framgår emellertid tydligt att dessa föreskrifter ingalunda strängt tillämpas öfverallt, och DIDIOT, hvars officiella ställning sätter honom i tillfälle att noga känna förhållandena inom arméen, säger i sin "Etude statistique sur la syphilis dans la garnison de Marseille, 1866" att detta särskildt i de mindre garnisonerna ej är fallet, der sundhetsbesigtningarne ej verkställas noggrannt, utan endast såsom en tom formalitet. Mönstringarne med flottans manskap synas utföras med större omsorg. Hvarje matros eller varfsarbetare blir vid ankomsten till hamn underkastad en särskild undersökning och i händelse af smitta ofördröjligen skickad till sjukhus. Dessutom anställas reguliera sundhetsbesigtningar med korta mellantider; vid afsked och permission vidtagas samma försigtighetsmått. Ingen marinsoldat får sin marschruta, hvilken tjenar honom såsom pass, så framt han ej kan förete läkareintyg att han är fri från smittosam sjukdom och undersökningen verkställes inom 24 timmar före afresan. Då ett skepp kommer i hamn qvarhållas de smittade ombord och få ej komma i land utan för att transporteras till sjukhus, der de qvarstadna till dess de äro fullkomligt läkta.

Men dylika åtgärder äro redan vidtagna i de flesta länder och, såsom bekant, äfven hos oss. I Kongl. tjenstgöringsreglementet för arméen af den 12 April 1858 finnes stadgadt

Första Delen, 13 Kapitlet § 157. Permittering af manskap utom garnisonsort. Mom. 4. "Hvarje karl, som sålunda utom garnisonsorten permitteras, måste vara frisk och icke

behäftad med venerisk eller annan smittosam sjukdom. Han skall, innan permitteringen eger rum, af läkaren besigtigas, hvarefter sundhetsbeviset af läkaren å passet påtecknas. Efter hemkomsten förrättas åter dylik visitation".

Andra Delen, 5 Kapitlet. Ordning och tjenstgöring vid i kasern förlagd trupp. § 86 mom. 6. "Sundhetsvisitation förrättas af läkaren så ofta det anses nödigt eller är anbefaldt — — —"

Andra Delen, 10 Kapitlet. Läger under fredtid, § 155 mom. 9. "Så ofta nödigt anses, men minst en gång hvar fjortonde dag, förrättas en allmän visitation med kompanierna, då läkarne skola på det nogaste efterse huru manskapet vårdar sina ben, isynnerhet om någon har benskada, samt om någon är behäftad med venerisk smitta".

Andra Delen, 12 Kapitlet. Marscher, tåg och sjötransporter, § 187 mom. 1. "Så snart truppen blifvit samlad och innan tåget anträdes, skall befälhafvaren låta, genom vederbörande läkare, visitera allt manskapet och undersöka om någon är behäftad med venerisk smitta eller med andra för marscher, exercis eller arbete menliga åkommor". *Mom. 2.* "Befinnes någon sålunda smittad får han ej åtfölja tåget, utan fogas anstalt att han på närmaste lasarett blir intagen".

Det obestämda i stadgandet om sundhetsvisitationer på i garnison förlagda trupper gör att de förrättas olika ofta vid olika garnisoner. I Stockholm verkställas de vid Kongl. Andra Lifgardet och Lifgardet till häst en gång hvarje vecka, vid Kongl. Svea Lifgardet, Artilleriet och Fortifikationen hvar fjortonde dag. Dessutom undersökes rekryt och permitterad, hvarjemte å afskedsbetygen alltid påtecknas om personen är fri från venerisk smitta. I Göteborg förrättas de en gång i månaden med Götha Artilleriregemente i dess helhet samt en gång i veckan med dem, som äro kommenderade till tjenstgöring i stallarne, och hvilka, enligt hvad erfarenheten gifver vid handen, oftare utsätta sig för möjligheten af smitta. Vid manskapets an-

tagande och afskedande undersökes äfven om de äro behäftade med venerisk sjukdom.

I allmänhet synas både inom arméen och flottan två slags undersökningar böra göras, det ena med bestämda mellantider, hvilka ej böra vara längre än en vecka, det andra vid rekryts antagande, då en trupp ankommer till eller lemnar en plats, vid hvarje garnisonsombyte, då manskapet in- och utskeppas, vid permission för längre tid och afsked. Det lider intet tvifvel att sådana besigtningar, tillräckligt ofta och noggrannt utförda, i hög grad bidraga till de veneriska sjukdomarnes hämmande.

Det blifver dock en stor klass af sjöfolk öfrig, hvilken just är den, som mest sprider sjukdomen, nemligen besättningarne på handelsflottan. Särskilt är det Förenta Staterna och England, som till följe af sina vidsträckta handelsförbindelser med de mest smittade ställen och den härd de inom sig ega, bidraga att utbreda sjukdomen. Sjömännen på de fartyg, hvilka anlända till våra hamnar efter att hafva besökt platser, der de prostituerade qvinnorna ej äro underkastade sundhetsbesigtningar, äro en hufvudsaklig källa till de veneriska sjukdomarnes propagation, och man kan säga att alla andra mått och steg mot dessa sjukdomar blifva otillräckliga och vanmäktiga, så länge ej sjömännen på handelsflottan underkastas sundhetsbesigtningar och de bland dem, hvilka befinnas smittade, afskiljas till dess de äro fullkomligt läkta. Tid efter annan hafva också förslager framställts till åtgärders vidtagande i denna riktning genom anställande af sundhetsbesigtningar på besättningen af ankommande fartyg, men dels hafva dessa förslager ej kommit till utförande, emedan de ansetts lägga alltför stora hinder i vägen för den fria kommunikationen och störa handelsintresset, dels hafva de, som ansetts kunna sättas i verket, varit af den beskaffenhet att de vid tillämpningen ej lemnat de önskade resultaterna. Hos oss finnes i detta hänseende genom kungörelsen af den 29 Maj 1843 "angående åtgärder till förekommande af

veneriska smittans spridande i riket genom från utrikes ort ankommande skeppsbesättningar" stadgadt, "att det skall åligga skeppare å till svensk hamn från utrikes ort ankommande fartyg att till hamnkaptenen eller den person, åt hvilken uppsigten öfver ordningen inom hamnen är anförtrodd, aflemna en deklaration, deruti under edelig förpligtelse uppgifves, huruvida och hvilka bland de personer, som åtföljt fartyget från utländsk ort, skepparen veterligen, äro med venerisk smitta behäftade". På somliga ställen, t. ex. Göteborg, synes denna författning efterlefvas, men deras antal, som på grund af denna undersökning sändas till kurhuset, är jemförelsevis ytterst ringa; på andra ställen, såsom t. ex. Stockholm, har den råkat i glömska och tillämpas ej sedan år 1863, sannolikt emedan man funnit att det afsedda ändamålet genom densamma ej uppnåddes. Men, såsom sagdt, de flesta förslager i denna riktning, såsom sundhetsmönstringars anställande på besättningarne antingen vid ett fartygs afgång från eller ankomst till ett ställe, lägga alltför stora fjettrar på den fria handeln och samfärdseln och skall från detta håll alltid möta motstånd, och just deruti ligger svårigheten att kunna lösa denna fråga i den allmänna sundhetens intresse utan att andra intressen sättas på spel. Kommer Pariser-läkaremötets framställning om tillsättande af en internationel komité för att föreslå åtgärder mot de veneriska sjukdomarne att föranleda något resultat, så skulle just denna punkt blifva en af de vigtigaste för dess verksamhet. Bland de vid nämnde läkaremöte i detta hänseende väckta förslager vilja vi emellertid redogöra för den af JEANNEL i Bordeaux uppgjorda plan. Denna grundar sig derpå, att sundhetsbesigtningarne på besättningarne skola verkställas icke allenast med afseende på veneriska sjukdomar, utan för utrönande af deras helsotillstånd i allmänhet; genom en sådan åtgärd skulle enligt hans åsigt motståndet mot sådana besigtningar upphöra från rederiernas sida, hvilka skulle finna det ligga i deras intresse att få friskt och arbets-

dugligt folk, hvarigenom de skulle slippa att, såsom nu ofta är fallet, på främmande orter betala de sjukes läkarevård och bekosta deras hemresa till fäderneslandet. Hans förslag lyder:

1. Kaptenen på hvarje segelfärdigt fartyg är skyldig vara försedd med sundhetsbetyg, hvilket upptager namnen på alla de personer, som utgöra besättningen, och är påtecknadt af consuln för den nation, till hvilken fartyget hörer.

2. Detta betyg utfärdas af den läkare, som är anställd vid nationens consulat.

3. De, som befinnas sjuke, qvarhållas i land och de, som äro behäftade med smittosamma sjukdomar, intagas på ett särskildt sjukhus till dess de tillfrisknat.

4. De veneriskt sjuke, hvilka icke vilja eller kunna betala kostnaderna för behandlingen, vårdas på deras resp. lands bekostnad.

5. Betalande sjuke intagas i särskilda rum.

6. Fartyg, som anländer till en ort, tillåtes ej fri kommunikation förr än besättningen undergått sundhetsbesigtning, hvilken verkställes af läkaren vid den nations consulat, hvilken fartyget tillhörer.

7. De med smittosamma sjukdomar behäftade afskiljas å sjukhus till dess de tillfrisknat.

8. Hvarje stat skall besörja uppbyggandet, enligt en öfverenskommen plan, af de sjukhus, som internationella komitéen anser nödvändiga.

9. Hvarje stat skall betala kostnaderna för vården af dess undersåter.

10. Reglemente för dessa sjukhus utfärdas af internationela komitéen.

11. Administrationen anförtros åt en komité, sammansatt af consulerna för de tre nationer, som haft det största antalet sjuke, under ordförandeskap af en högre funktionär inom landets marin.

12. I Frankrike skola sjukhusen stå under uppsigt af inspektören öfver sundhetsväsendet i allt hvad som angår sjukvården.

Emellertid anser JEANNEL att man kan antaga att om undersökningen före ett fartygs afgång blifver allmänt vidtagen hos alla civiliserade folk, undersökningen vid dess ankomst till ett ställe, hvars utförande skulle vara förenadt med betydliga svårigheter, skulle blifva mindre nödvändig ur sanitär synpunkt och möjligen kunna helt och hållet bortfalla.

Om vården af veneriskt sjuke.

I fråga om åtgärder mot de veneriska sjukdomarnes spridande utgör vården af de sjuke en högst väsendtlig punkt och som desto mera bör uppmärksammas som den länge försummats, dels på grund af de oriktiga föreställningar man hyst om dessa sjukdomar, dels ock i följd af de kostnader, som erfordrats för dessa åtgärders vidtagande.

Då den syphilitiska sjukdomen i slutet af femtonde seklet för första gången visade sig i Europa utbredde den icke mindre förskräckelse än choleran vid dess första uppträdande åren 1831 och 1832. Den 6 Maj 1497 utkom ett påbud af Pariserparlamentet att alla främmande med syphilis behäftade personer skulle vid lifsstraff lemna staden och de öfriga qvarblifva i sina bostäder eller, i brist på dylika, begifva sig till S:t Germain des Prés, der lokaler voro iordningställda till deras emottagande. Skaror af sjuke utdrefvos ur staden med uttryckligt förbud att återvända innan de voro fullkomligt botade. Dylika mått och steg vidtogos i de flesta andra större städer, men då de visade sig overksamma blef man slutligen tvungen att upprätta särskilda sjukhus, dit dock endast högst få kunde erhålla tillträde, hvilka till och med utsattes för misshandling. Detta förfarande berodde på den

uppfattning man hade om sjukdomen, som man räknade till epidemierna och mot hvilken man sökte skydda sig genom åtgärder, som nu för tiden ej skulle anses lämpliga. Småningom lärde man sig emedlertid inse att sjukdomen var en venerisk sjukdom d. v. s. att den meddelade sig genom könsumgänget och från denna tid erhöllo de sjuke endast med största sparsamhet någon hjelp och man behandlade dem som om de ej blott ledo af en sjukdom utan derjemte begått ett brott, och länge dröjde det innan man ville anse dem förtjenta af mensklig omvårdnad. Dessa tider äro lyckligtvis längesedan försvunna och småningom har ett förbättradt förhållande i detta afseende inträdt; utan dessa beklagliga fördomar skulle säkert aldrig den syphilitiska sjukdomen anställt sådana härjningar, som den gjort sedan dess uppträdande i Europa. Men många fördomar qvarstå ännu, äfven i vårt land, om man också måste erkänna att vi i fråga om de sjukes vård äro långt mera lyckligt lottade än de flesta andra länder. England är det land som långsammast kan frigöra sig från dem och liksom i allmänhet inga eller åtminstone få och alldeles otillräckliga åtgärder der blifvit vidtagna mot de veneriska sjukdomarne så gäller detta äfven vården af de sjuke. Då internationella läkarecongressen i Paris på sitt program upptagit frågan om möjligheten att för de olika staternas regeringar framlägga förslag till de veneriska sjukdomarnes hämmande beslöt Harveiska läkaresamfundet i London, der allmänna uppmärksamheten under de senare åren fästats på de stora härjningar dessa sjukdomar anställt så väl bland den civila befolkningen, som ock inom arméen och flottan, att nedsätta en komité för att undersöka deras utbredning, öfverlägga om de bästa medlen att förekomma dem och i detta ämne afgifva rapport till internationella congressen i Paris. Denna komité, som bestod af de sällskapets medlemmar, hvilka mera specielt intresserade sig för denna fråga och bland sig invalde åtskilliga andra, hvilka gjort detta ämne till föremål för särskilda

studier, tillsamman ett antal af 30 personer, beslöt vid sitt första sammanträde att aflåta circulärer till de förnämsta sjukhusen i Storbrittanien och Irland i ändamål att få bestämda uppgifter på huru många fall af veneriska sjukdomar dagligen behandlades i hvarje sjukhus, deras proportion till andra fall samt öfver antalet sängar för dylika patienter. Dessa rapporter visa att det onda der har en stor utsträckning och att det ej gifves någon sjukdom, som utöfvar ett så skadligt inflytande på befolkningens helsa. På S:t Bartholomews hospital behandlas i medeltal dagligen på polykliniken 174 fall af veneriska sjukdomar eller ungefär hälften af alla yttre åkommor; på Guys hospital äro 43 procent af alla åkommor på polykliniken veneriska, och COOPER FORSTER, en af chirurgerna, säger att af 295 fall under en månad voro 174 veneriska och 121 andra sjukdomar. På Lock hospital, det egentliga sjukhuset för dessa sjukdomar, emottagas dagligen på polykliniken 179 karlar och 39 qvinnor, behäftade med veneriska affektioner, men der finnas endast 15 platser för karlar och 30 för Londons prostituerade qvinnor. En stor del af sängarne i detta sjukhus, hvilkas antal uppgår till 80, är reserveradt för sjuka, hvilka ditsändas af myndigheterna enligt Contagious Diseases Act 1866. Följden blir att man till följe af bristande utrymme dagligen får visa tillbaka qvinnor, som söka inträde, många gånger behäftade med stora ulcerationer å genitalia. I många af Londons sjukhus emottagas alls inga personer med venerisk sjukdom till behandling. I fattighusen vårdas endast ett högst ringa antal smittade prostituerade qvinnor, hvilka oftast skickas till Lock hospital och de andra sjukhusen, derifrån de vanligen i brist på plats afvisas. Komitéens undersökningar visa att i London, med en befolkning af mer än tre millioner menniskor, på sjukhusen ej finnas flera än omkring 150 platser för qvinnor med venerisk sjukdom och ej mer än 100 för karlar. En följd af detta förhållande är att en stor mängd fall alls icke

komma under behandling utan smittan utbredes mer och mer samt att ett stort antal taga sin tillflykt till qvacksalfvare, till stor skada för sin helsa och sin kassa. Den syphilitiska sjukdomens verkningar på barnens helsotillstånd visas genom den af D:r WILLIAMS, läkare vid ett större barnsjukhus i London, till komitéen afgifna rapport, af hvilken framgår att år 1866 af 1,007 fall funnos 198 barn med syphilis, således hvart femte barn. I de sjukhus, som äro bestämda för emottagande af hudsjukdomar, äro från $^1/_8$ till $^4/_5$ af alla fall rubricerade såsom secundära syphilitiska eruptioner. Öfverallt inom Storbrittaniens städer visar sig samma förhållande, i det antingen alls inga sjukhus finnas för patienter med venerisk sjukdom eller ock med ett högst otillräckligt antal platser. Att under sådana omständigheter och då inga prophylaktiska åtgärder blifvit vidtagna sjukdomen skall härja svårt bland folket torde ej rimligtvis väcka förvåning. Komitéen slutar sin intressanta rapport med uttryckande af den förhoppning att allmänheten ändtligen skall hafva kommit till insigt af de veneriska sjukdomarnes skadliga inverkan på befolkningens helsa och att åtgärder måtte vidtagas till deras förekommande och botande. Den anser att minst 1,500 sängar för dylika patienter äro nödvändiga i London för att uppnå samma proportion som i andra större städer och ändock torde det vara otillräckligt. Derjemte föreslår den att Contagious Diseases Act af den 11 Juni 1866, hvilken blifvit promulgerad uteslutande för arméen och flottan och visat goda resulater, äfven måtte tillämpas i den civila befolkningens intresse. (Hufvudinnehållet i denna Act, som endast eger gällande kraft på en del platser, hvilka äro stationer för militären och marinen, nemligen Portsmouth, Plymouth, Woolwich, Chatam, Sheerness, Aldershott, Windsor, Colchester, the Curragh, Shorncliffe, Cork och Queenstown, är att polismyndigheten på dessa ställen har rättighet att öfverlemna hvarje qvinna, som notoriskt hemfallit åt den offentliga

prostitutionen, till ett dispensarium för undersökning och, i händelse hon befinnes sjuk, tvinga henne att inträda på ett sjukhus och der qvarblifva till dess hon blifvit fullständigt läkt.)

I Frankrike äro sjukvårdsanstalterna för veneriskt sjuke i allmänhet lika otillräckliga, som i England; blott i Paris och några andra större städer gestalta sig förhållandena mera gynsamt. På hôpital Lourcine och S:t Lazare (der de prostituerade vårdas) beräknas platser för 450 qvinnor, på Midi-336 för karlar*). I Lyon finnas på 2 sjukhus 316 sängar. I flertalet af de mindre städerna äro de prostituerade qvinnorna visserligen underkastade reguliera sundhetsbesigtningar, men dessa tjena till intet så länge der ej finnas sjukhus till emottagande af de sjuke. Då en qvinna befinnes smittad nöjer man sig med att jaga henne bort från staden; sällan lyckas det att få inträde om hon kommer till någon stad, som har sjukhus för dylika patienter; på detta sätt sprides smittan från det ena stället till det andra. Samma svårighet är det för karlar att få inträde på sjukhusen, ty dessa anstalter grunda sig antingen på enskilda donationer eller underhållas de af kommunen och man måste vara bofast der för att få inträde. I Paris erfordras för intagning på dessa sjukhus att hafva varit bosatt der minst 6 månader!

I Österrike äro förhållandena enahanda. Antalet sjukhus, i hvilka patienter med venerisk sjukdom intagas, äfvensom antalet sängar för sådana sjuke står i starkt missförhållande till antalet af dem, som söka inträde, och detta missförhållande skulle ännu tydligare framträda om ej en stor del sjuke hyste en sådan förskräckelse för att taga sin tillflykt till dessa sjukhus.

Inom vårt eget land synes utrymmet vara bättre. Genomgår man den berättelse, hvilken blifvit afgifven af

*) Vid besök 1868 på detta sednare sjukhus var dock en afdelning tagen i anspråk för invärtes sjukdomar i allmänhet.

generaldirektör BERLIN och medicinalrådet HALLIN öfver de af dem på Kongl. Sundhets-Collegii förordnande under åren 1867—1869 verkställda inspektioner å rikets länslazaretter och kurhus, så visar sig att vid de flesta finnes antecknadt att utrymmet och sängplatsarne motsvara behofvet och antalet inträdessökande. Endast för ett och annat är detta ej förhållandet och särskildt för Stockholms stads och läns kurhus, der under den kallare årstiden antalet tillgängliga sjukplatser befunnits vara alltför otillräckligt för mängden af inträdessökande, hvarföre redan under åren 1852—1855 samt från och med 1863 och fortfarande under nämnde tid på året ett provisoriskt kurhus, beläget i huset N:o 74 Hornsgatan, varit för sjukes intagning öppnadt.

Om sålunda antalet platser för vården af veneriskt sjuke öfverhufvudtaget måste anses tillräckligt, så torde deremot med skäl invändningar kunna göras mot det sätt, på hvilket dessa sjukhus i allmänhet äro inrättade, men äfven i detta hänseende synes det mer och mer gestalta sig till ett bättre. Under de sednare åren hafva icke få nya lazaretter och kurhus uppförts eller de äldre blifvit utvidgade och på ett ändamålsenligare sätt ordnade eller också hafva medel anvisats till dylika åtgärders vidtagande, så att vi i detta hänseende synbarligen befinna oss i framåtskridande i den rätta riktningen, och de anordningar man i vårt land vidtagit i afsigt att hämma dessa sjukdomar och de uppoffringar, som derför göras genom erläggande af den s. k. kurhusafgiften öfver hela riket, låta oss hoppas att resultaterna skola blifva allt bättre och bättre.

En omständighet torde böra framhållas, hvilken måste i hög grad inverka menligt. En del sjukhus emottaga inga med venerisk sjukdom behäftade personer utan dessa hänvisas till kurhusen, der qvinnorna vårdas tillsammans, prostituerade och icke-prostituerade i samma rum. Hvarje qvinna, som kommer på kurhuset, åtminstone i de större städerna, råkar derföre i fara att anses för en prostituerad,

och får hon blott en gång den öfvertygelse, att hon anses såsom sådan, så dröjer det vanligen icke länge innan hon verkligen blir det. Umgänget med de prostituerade utöfvar det förderfligaste inflytande, och mången qvinna, som för ett enda felsteg varit nog olycklig att få taga sin tillflykt till kurhuset, lemnar detsamma kroppsligt förbättrad men moraliskt förderfvad. I dubbelt hänseende måste man beklaga ett sådant förhållande: i sanitärt, emedan smittade qvinnor, som ännu ej förlorat all skam, men hvilkas ekonomiska omständigheter och öfriga förhållanden ej tillåta dem att vårdas utom sjukhuset, afhålla sig från att söka vård, till skada för sig sjelfva och omgifningen; i moraliskt, emedan sjukhuset, en humanitetsanstalt, sålunda kan blifva en skola för lasten *).

Med afseende på de veneriskt sjukes vård och skötsel är det derföre af vigt att de lemnas fritt tillträde till sjukhusen, hvilket deras hemvist än må vara, kostnadsfritt intagas utan onödiga omvägar och formaliteter och qvarstadna tillräckligt länge för att läkningen, isynnerhet hvad angår syphilitiska patienter, blir så fullständig som möjligt; att prostituerade qvinnor vårdas på särskild inrättning eller åtminstone på en från de öfriga fullkomligt skiljd afdelning af kurhusen, hvarjemte det vore önskligt att någon allmän arbetsinrättning — likväl ingalunda i egenskap af straffanstalt — finnes, hvarest vid utskrifningen från kurhuset sådana qvinnor kunna, åtminstone temporärt, intagas, hvilka elände och fattigdom tvinga att lefva såsom prostituerade.

Man måste sålunda på allt sätt underlätta möjligheten för de sjuke att skaffa sig nödig vård och undanrödja de hinder, som ställa sig deremot. Sådana förekomma många

*) I Stockholm vårdas de prostituerade och icke-prostituerade qvinnorna på fullkomligt skiljda afdelningar af kurhuset, de förra till och med under lås och bom. I Göteborg har deremot det anmärkta förhållandet. fortfarit ända till sista tiden.

och vi skola fästa uppmärksamheten på ett dylikt. I stadgarne för de flesta, om ej alla, arbetarnes sjukkassor och föreningar för ömsesidigt understöd föreskrifves, att fri läkarevård och medikamenter lemnas samt ett visst belopp i penningar såsom sjukhjelp för hvarje dag föreningens medlemmar äro sjuka, och detta understöd utdelas för alla andra sjukdomar, men för veneriska undandrages det. Det är derföre ej sällsynt att arbetare, som ådragit sig en sådan sjukdom, ej bry sig om att vårda sig, så framt detta ej kan ske utan att de behöfva upphöra med sitt arbete, och vi hafva sett personer med ganska grava syphilitiska symptomer, hvilka ej kunnat förmås att underkasta sig någon behandling derföre att de ej skulle erhållit sina sjukpenningar, och först då gjort det, när ett symptom af sådan beskaffenhet visat sig, som gjort det omöjligt för dem att fortsätta sitt arbete. Exempel saknas ej att i följd deraf smittan spridt sig till deras familjemedlemmar. Detta förhållande är att beklaga, ty om man också icke kan neka att det är medlemmarnes i hvarje sjukförening rättighet att i sina stadgar sjelfva bestämma de fall, der sjukhjelp skall lemnas, och att undandraga denna hjelp, der sjukdomen är sjelfförvållad, så är det dock säkert att ett sådant stadgande mången gång lägger hinder i vägen för arbetaren att skaffa sig nödig vård. Den ogifte kan gå in på kurhuset, men den, hvars familj skall underhållas under tiden, kan det ej, och man må ej så mycket undra öfver om han fortsätter sitt arbete, hvilket han, oaktadt sjukdomen, mången gång kan göra under lång tid. Det synes för öfrigt inconseqvent att stadga att sjukhjelpen undandrages för veneriska sjukdomar såsom sjelfförvållade, men ej för andra, hvilka torde vara det i lika hög grad som de, t. ex. Delirium tremens.

Vid frågan om vården af de med veneriska sjukdomar behäftade torde äfven några ord vara på sin plats om dessa sjukdomars ambulatoriska behandling. I utlan-

det, särskildt der ett högst otillräckligt antal platser finnas för dessa sjuke, såsom i England, blir det en nödvändig följd att de måste behandlas på polyklinikerna; men äfven der vårdanstalterna äro i någon mån bättre och utrymmet större, såsom de större städerna i Frankrike, äro de s. k. consultations gratuites mycket i bruk och på somliga ställen, såsom i Lyon, finnes, utom polyklinikerna på sjukhusen med fri utdelning af medikamenter, ett särskilt dispensarium för veneriskt sjuke. Detta sätt att vårda dylika patienter är emedlertid, i fråga om åtgärder mot smittans spridande, det mest förvända man gerna kan tänka sig och stridande mot den allmänna sundhetsvårdens grundsatser, ty om också behandlingen i hemmet skulle kunna, såsom nutidens sträfvanden synas vara, i framtiden ersätta sjukhusvården, så är detta säkerligen ej fallet i fråga om de veneriska sjukdomarne. Man måste derföre i principen förkasta den ambulatoriska behandlingen såsom ej tillfyllestgörande med afseende på dessa sjukdomars hämmande; patienterna böra i alla de fall, der sådant låter sig göra, seqvestreras å sjukhus, der deras åkommor kunna botas på samma gång de hindras att sprida sjukdomen.

Om öfriga prophylaktiska åtgärder.

Den åsigt inom syphilidologien, som inskränkte möjligheten af smitta till den primära chancren, men förnekade denna förmåga hos de secundära symptomerna, utgjorde naturligtvis ett stort hinder för vigtiga prophylaktiska åtgärder, i det den förbisåg källan till sjukdomen i ett stort antal fall. Numera tviflar ingen på att ett syphilitiskt dibarn kan framkalla sjukdomen hos amman och tvärtom, och de mucösa paplerna kunna anses såsom härden för den syphilitiska infectionen. Då således syphilis ej öfverföres endast genom könsumgänget, oaktadt detta är det vanligaste sättet, så måste man i fråga om præventiva åt-

gärder rikta sin uppmärksamhet äfven åt andra sätt, på hvilka den kan bibringas, från dibarnet till amman och tvärtom, genom vaccinationen, genom vissa handtverk, der arbetarne företrädesvis äro utsatta för smitta, såsom glasfabrikationen etc. Men dessa frågor kunna här endast antydas och måste förbigås, såsom ej direkt tillhörande det föreliggande ämnet, så mycket mera som deras besvarande skulle taga i anspråk särskilda afhandlingar.

Om prostitutionsväsendets ordnande.

I fråga om prostitutionsväsendets ordnande vilja vi lemna en kort öfversigt öfver förhållandena i England.

Det första steg i lagstiftningsväg, som der gjorts i detta hänseende, var genom Contagious Diseases Prevention Act 1864, hufvudsakligen framkallad af helsotillståndet hos manskapet inom arméen och flottan. Men obenägenheten att genom ingripande reformer alltför mycket stöta allmänna opinionen gjorde att man i afseende på prostitutionen tillgrep samma utväg, som följts i hela den Engelska sundhetslagstiftningen, att ej gå till väga på ett brådstörtadt sätt utan endast småningom göra förändringar och i den mån folket hinner att vänja sig vid dem införa de förbättringar, hvilka erfarenheten visat vara behöfliga.

Denna parlamentsakt befanns snart nog otillräcklig för vinnande af det afsedda ändamålet och detta hufvudsakligen af tvenne skäl, nemligen att den ej innehöll några bestämmelser om periodiska undersökningar af prostituerade qvinnor eller om uppförande af sjukhus der de sjuke kunde vårdas. Följden häraf blef nedsättandet af en komité och såsom resultat af dess öfverläggningar framgick Contagious Diseases Act 1866. Hufvudbestämmelserna i denna äro:

1. Verkningskretsen för denna parlamentsakt omfattar 12 stationer för militären och flottan (se sid. 64) och ett område af 5 Engelska mil deromkring.

2. Amiralitetet och Krigsministeriet bemyndigas draga försorg om tillsättande af besigtningsläkare för undersökning af de qvinnor, hvilka inställas, och om inrättande af sjukhus för vård af dem, som befinnas smittade.

3. Polismyndigheten ålägges att till sundhetsbesigtning inställa de qvinnor, som offentligen bedrifva skörlefnad på de nämnda 12 platserna och hvilka hafva sitt hemvist der eller inom en omkrets af 5 mil, så framt dessa qvinnor frivilligt underkasta sig det, och i annat fall inkalla dem till domstol, som bemyndigas att ålägga dem periodiska sundhetsbesigtningar.

4. Om en qvinna vid denna undersökning befinnes smittad bör hon af besigtningsläkaren remitteras till sjukhus, der hon lagligen kan qvarhållas antingen till dess hon blifvit återställd eller för en tid af 6 månader.

5. Vid utskrifningen af en sådan qvinna från sjukhuset skall sjukhusläkaren afgifva intyg huruvida hon är fri från smittosam sjukdom eller icke, och skall qvinnan erhålla afskrift af detta intyg.

6. Om hon utskrifves obotad och sedan befinnes fortsätta sitt yrke såsom prostituerad är hon underkastad vissa straffbestämmelser.

7. Till ansvar gör sig äfven förfallen den husegare, som upplåter sitt hus till bedrifvande af otukt åt en qvinna, om hvilken han vet att hon är offentligt prostituerad och smittad.

För bedömande af resultaterna af denna parlamentsakt, hvars tillämpning på åtskilliga ställen var förenad med ej ringa svårigheter, hufvudsakligen till följe af bristande utrymme på sjukhusen för de smittade, vilja vi taga i betraktande de veneriska sjukdomarnes utbredning och karakter

1) hos manskapet inom arméen och flottan på de nämnde stationerna,

2) hos de prostituerade qvinnorna på dessa ställen, samt

3) de förändringar i afseende på prostitutionens utbredning och de prostituerades physiska och moraliska tillstånd, hvilka kunna anses såsom en indirekt följd af ifrågavarande parlamentsakt.

1. I Windsor, hvilken plats var en af de mest beryktade för veneriska sjukdomar, förändrade sig detta tillstånd inom ett år efter tillämpningen af akten så att, enligt rapport af militärläkaren M:r WYATT, förhållandet kunde sägas vara alldeles motsatt. I Sheerness, der den tidigt bragtes till verkställighet nemligen i Oktober 1866, voro dessa sjukdomar redan 1868 mycket sällsynta med undantag för de militärer, som medförde dem till platsen. Det alltjemt förbättrade tillståndet bland arméens och marinens folk i Plymouth visas af efterföljande tablå öfver antalet på sjukhus för primära åkommor vårdade under 1864—1867, beräknadt halfårsvis på 1,000 man effektiv styrka:

Första	halfåret	af	1864	(innan	någon	parlamentsakt	fanns)	129,7	på	1,000.
Andra	»	»	»	(Contagious	Dis.	Prevent.	Act	1864)	120,1	»	»
Första	»	»	1865	»	»	»	»	»	104,8	»	»
Andra	»	»	»	»	»	»	»	»	101,7	»	»
Första	»	»	1866	»	»	»	»	»	62,3	»	»
Andra	»	»	»	(Contag.	Diseases	Act	1866)		60,4	»	»
Första	»	»	1867	»	»	»	»		49,3	»	»

Af denna sammanställning synes att en betydlig minskning i antalet sjukdomsfall visade sig redan under första hälften af 1866 innan parlamentsakten af den 11 Juni samma år börjat tillämpas, hvilket tyckes antyda att minskningen i sjukdomsfall, hvilken äfven sedan fortfarit, till en del åtminstone måste hafva sin grund i andra orsaker. Man har derjemte observerat att de veneriska sjukdomarne i allmänhet under sednare åren uppträdt under en mildare form och att syphilis förekommit i ringare antal fall.

2. I afseendepå dessa sjukdomar hos de prostituerade qvinnorna visar erfarenheten samma resultat, i det antalet smittade minskats och sjukdomsformerna företett en lindrigare beskaffenhet, och särskildt har detta varit förhållandet på de ställen, der man sörjt för tillräckligt antal platser för vården af dem, som befunnits smittade och periodiska sundhetsbesigtningar således kunnat anställas.

Följande sammanställning utvisar huru antalet undersökta qvinnor vid alla de 12 stationer, för hvilka parlamentsakten 1866 eger gällande kraft, under året April 1868—1869 ökats betydligt utan motsvarande tillökning i antalet smittade:

	Undersökte.	Smittade.	Procent.
April—Juni 1868	2,542	1,424	56
Juli—September »	3,532	1,521	43
Oktober—December »	5,073	1,625	32
Januari—Mars 1869	6,974	1,254	18

3. Efter tillämpningen af Contagious Diseases Act 1866 har öfverallt gjorts den observation att gatuprostitutionen åstadkommit mindre förargelse och skandal samt att de prostituerade iakttagit ett anständigare uppförande och mera beflitat sig om renlighet, hvilken förändring tillskrifves de periodiska sundhetsbesigtningarne och den vård de smittade erhållit på sjukhusen. På många ställen har en icke obetydlig minskning visat sig i antalet prostituerade, och om också detta i viss mån endast beror derpå att de flyttat till ett annat ställe, så synes dock grundad anledning vara förhanden att antaga att en del verkligen upphört med sitt yrke och återgått till en ärbar och anständig vandel.

Oaktadt den tid, under hvilken Contagious Diseases Act 1866 varit i verksamhet, är för kort för att tillåta att fälla ett bestämt omdöme om resultaterna, så torde man dock i allmänhet få anse dem vara tillfredsställande och uppmuntrande, och de svårigheter, hvilka man befarat genom ett för de Engelska förhållandena så ovanligt in-

grepp i den personliga friheten, synas på intet sätt hafva bekräftat sig. Detta tillskrifves i främsta rummet polismyndighetens takt, goda omdöme och grannlagenhet vid utförandet af sin befattning, hvilket haft till följd att under ett år 17,128 qvinnor frivilligt underkastat sig sundhetsbesigtning, under det att på samma tid endast 33 behöft inkallas till domstol för att åläggas sådan.

De vunna resultaterna framkallade snart nog en önskan att denna parlamentsakt måtte tillämpas äfven i den civila befolkningens intresse, såsom vi redan sett ur Harveiska läkaresällskapets rapport till internationella läkaremötet i Paris. En särskild förening bildade sig för att verka för detta mål under namn af "Association for promoting the Extension of the Contagious Diseases Act of 1866 to the Civil Population of the United Kingdom". Å andra sidan agiterades i motsatt riktning af dem, som, lemnande åsido den sanitära delen af saken, endast betraktade den ur moralisk och social synpunkt. En deputation af 200 personer hade företräde hos Ministern för att anhålla om upphäfvande af Contagious Diseases Act 1866. I följd häraf har prostitutionsfrågan varit föremål för förnyad behandling i parlamentet, i det Öfverhuset under sessionen 1867—1868 och Underhuset 1869 nedsatt särskilda komitéer för att taga den under öfvervägande. Detta sednare år antogs en ny parlamentsakt, innehållande en del tillägg till och förbättringar af akten 1866 för att göra denna mera verksam och tillfredsställande. Dessa förändringar äro hufvudsakligen följande:

1. Distrikterna, inom hvilka akten af 1866 haft gällande kraft och som befunnits för små, hafva utvidgats.

2. Några angränsande städer hafva tillagts till besigtningsområdet.

3. Föreskriften att lemna betyg åt de qvinnor, hvilka utskrifvas såsom botade från sjukhusen, har upphört att vara gällande.

4. Besigtningsläkaren har fått sig tillagd rättighet att befria qvinnor från periodiska sundhetsbesigtningar för att lätta för dem återgången till en ärbar vandel. (Förut tillkom det endast domstolen.)

Frågan om tillämpningen af Contagious Diseases Act 1866 på hela den civila befolkningen förevar sista gången i Parlamentet den 17 Juli 1871 och uppsköts till nästa session. Hvad beträffar sundhetsmönstringar med soldaterna har högste befälhafvaren påbjudit sådana vid hvarje garnisonsombyte, enär det visat sig att vid ankomsten till en stad af en ny trupp antalet infectioner oftast ökas, beroende derpå att soldaterna ej anmäla sin sjukdom utan förhemliga den, men några sundhetsvisitationer på bestämda tider finnas ej föreskrifna, oaktadt de på ett och annat ställe förrättas.

Vi se sålunda huru allmänna tänkesättet i England i fråga om prostitutionsväsendet och åtgärder mot de veneriska sjukdomarnes spridande på sednare tider börjat undergå förändringar och huru förbättringar der inträdt, om man också måste medgifva att mycket återstår att göra. Emedlertid kan ej nekas att den beträdda vägen är den rätta, då denna angelägenhet till sina principer bestämmes genom parlamentsakter och ej ensamt genom särskilda polisförfattningar.

De veneriska sjukdomarnes prophylax är, såsom förut nämndt, ett af de mest svårlösta problemer i fråga om allmän helsovård. Grundtanken i de flesta Europeiska staters lagstiftning är absolut förbud mot prostitutionen, men dennas historia i alla tider och länder visar på det ojäfaktigaste att absolut förbud och absolut frihet till slut åstadkomma samma resultat och att detta förbud lika litet som andra repressiva åtgärder förmår uträtta något till dess undertryckande eller minskande, utan att tvärtom de faror, för hvilka prostitutionen utsätter den allmänna sundheten och moralen, äro desto större ju strängare straffbestämmelserna äro. Det återstår då ej annat än att tolerera

och reglera den samt öfverlemna åt polismyndigheten att öfvervaka den och så mycket som möjligt hålla den inom de trängsta gränser, som äro förenliga med sedlighet, allmän sundhet och säkerhet. Detta är också hvad som i de flesta länder existerar, i det prostitutionen tolereras oaktadt lagens förbud.

Så väl vid läkaremötet i Paris som ock af många hygienister, hvilka behandlat detta ämne, har framhållits nödvändigheten att lagstiftningen förändras och det absoluta förbudet upphäfves för att man skall kunna ordna och öfvervaka prostitutionen. Man invänder: "lagen kan ej auctorisera osedligheten", "man skall ej sluta något fördrag med lasten". Ja, staten, som måste uppställa det sedligas idé såsom sin högsta grundsats, kan ej sanctionera prostitutionen såsom varande något osedligt; men då det aldrig lyckats in praxi att bibehålla denna, ur theoretisk synpunkt riktiga, ståndpunkt utan att samhällets vigtigaste intressen satts på spel, blir intet annat val öfrigt än att ordna prostitutionen och afpassa den efter befolkningens behof och de bestående sociala förhållandena. Prostitutionens tolererande existerar dessutom de facto i alla länder, som i detta hänseende hafva det bäst ordnadt, och de, i hvilka den alls icke eller endast ofullständigt öfvervakas, såsom Österrike och England, äro just de, som i sanitärt hänseende hafva det sämst ställdt. Den bästa utväg man under dessa förhållanden kan tillgripa synes oss vara den, som, redan för längesedan föreslagen af PARENT-DUCHATELET, på sednaste tiden blifvit beträdd i Sachsen. Sachsiska Landtdagen beslöt nemligen att från den 1 Oktober 1868 upphäfva de artiklar i strafflagen, enligt hvilka prostitutionen var underkastad vissa straffbestämmelser; dess öfvervakande tillhör numera polismyndigheten i hvarje stad. I Leipzig hafva polisförfattningarne angående prostitutionsväsendet på de sednaste 30 åren undergått flera förändringar, till en del beroende på ändringar i strafflagen. Dess bestämmelser i detta hänseende voro:

Art. 354. Gewerbsmässige Unzucht. "Weibliche Personen, welche die Unzucht als Gewerbe betreiben, sind mit Gefängniss von drei Wochen bis zu zwei Monaten zu bestrafen".

Art. 355. Beförderung der Unzucht. "Wer dergleichen Personen Anderen zuführt oder ihnen das unzüchtige Gewerbe in seiner Wohnung gestattet, hat Gefängniss-Strafe bis zu zwei Monaten verwirkt. Arbeitshaus bis zu einem Jahre tritt ein, wenn die Weibsperson mit der Lustseuche behaftet gewesen ist oder die Beförderung der Unzucht gewerbsmässig betrieben wird".

Så länge lagen ansåg prostitutionen såsom en förbrytelse och belade den med straff befann sig polismyndigheten i ett svårt läge. Ett strängt förföljande af den kunde lika litet här som annorstädes hindra eller minska den utan åstadkom endast ett förökande af den hemliga, och polismyndigheten måste nöja sig med att tillgripa samma förfarande, som ännu eger rum i Wien, att tid efter annan anställa nattliga razzier på prostituerade qvinnor, hvilka sent om aftonen och under natten funnos strykande omkring på gator och offentliga platser, för att följande dagen underkasta dem läkarebesigtning och tvinga de smittade att låta vårda sig på sjukhus, hvarefter de vid utskrifningen lagfördes och bestraffades. På samma sätt förfors med qvinnorna på de utskänkningsställen der otukt plägade bedrifvas. Namnen på alla dessa häktade och undersökta uppfördes på en särskild lista, hvilken dock måste blifva mycket ofullständig, enär en hel mängd qvinnor, hvilka drefvo skörlefnaden såsom yrke, kunde undandraga sig kontroll, hvadan antalet af dem, hvilka inställde sig vid de två gånger årligen före marknaden (Leipzigermesse) återkommande sundhetsbesigtningar, var mycket ringa.

Otillräckligheten af dessa mått och steg trädde mer och mer tydligt i dagen och sedan hufvudstaden Dresden fått en ny polisförfattning om prostitutionens öfvervakande

utkom en dylik den 31 Mars 1861 i Leipzig med införande af reguliera sundhetsbesigtningar på de prostituerade qvinnorna. Verkan häraf visade sig genast i det att ett stort antal qvinnor såsom smittade blefvo försända till sjukhus, en omständighet, hvilken af motståndarne till reformen, och sådana saknas aldrig i dessa frågor, anfördes såsom bevis på dess olämplighet. Men motsägelsen mellan denna författning och bestämmelserna i strafflagen framhölls mer och mer och polismyndighetens ställning blef allt obehagligare, då den, som skulle öfvervaka lagens efterlefnad och hållande i helgd, för den ytlige betraktaren syntes genom sina författningar gynna och tillåta hvad lagen straffade såsom en förbrytelse. Detta tillstånd fortfor till den 1 Oktober 1868 då, såsom redan blifvit nämndt, genom en revision af strafflagen artiklarne 354 och 355 borttogos och prostitutionen icke mera var belagd med straff, utan dess öfvervakande öfverlemnades åt polismyndigheten, hvilken tilldelades rättighet "aus dem wohlfarts-, sitten- und sanitäts-polizeilichen Gesichtspunkte Gesetze und Verbote hinsichtlich dieser Angelegenheit zu erlassen und deren Nichtachtung, beziehentlich Uebertretung, mit geeigneten Geld- und beziehentlich Gefängniss-strafe innerhalb der gesetzlichen Strafgrenzen zu verhängen". På grund häraf utkom den 14 December 1868 ett nytt prostitutionsreglemente i Leipzig, genom hvilket polisen söker få de prostituerade att vistas på bordeller och så mycket som möjligt inskränka antalet ensamt boende. Enligt hvad som uppgifves synas dessa åtgärder, för så vidt man ännu kan döma af den korta tid de varit vidtagna, hafva krönts med önskad framgång så väl ur den allmänna sedlighetens som ur den allmänna sundhetens synpunkt.

Om lagen säger: "prostitutionens öfvervakande tillhör polismyndigheten", så har man ju genom ett sådant stadgande på intet sätt legaliserat osedligheten; man har endast borttagit det absoluta förbudet mot prostitutionen och, genom att ställa den under polisen, underförstått, fast ej

direkt uttalat, dess tolererande. Ar detta första steg taget så blir det nästa en förordning, som bestämmer de allmänna grunderna och de ledande principerna, efter hvilka prostitutionsväsendet skall ordnas i den allmänna moralens och sundhetens intresse. En prophylax emot de veneriska sjukdomarne, hvilken skall krönas med framgång, kan blott genomföras om en sådan förordning finnes och dess praktiska tillämpning i hela riket strängt öfvervakas; detaljernas ordnande tillhör de kommunala myndigheterna, då man många gånger måste taga i betraktande egendomliga lokala förhållanden. På detta sätt skulle præventiva åtgärder blifva allmänt vidtagna; såsom nu är förhållandet, då den ena staden söker att ordna sitt prostitutionsväsende, den andra ej, måste de anses otillräckliga, isynnerhet med nutidens hastiga och lätta kommunikationer. En sådan allmän förordning skulle också gifva sundhetspolisen ett starkare stöd för dess åtgöranden i detta hänseende, nogare bestämma dess verkningskrets och lätta dess uppgift. Såsom det nu är ställdt, då lagen förbjuder prostitutionen men särskilda polisförfattningar om dess tolererande och öfvervakande måste göras i hvarje stad, kan denna myndighet befara att man i dessa frågor, der den individuella friheten står på spel, skall anse den öfverskrida sin makt och göra sig skyldig till godtycklighet och missbruk. Men ett sådant tillstånd medförer allvarsamma olägenheter och kan i längden ej fortfara. Inom vårt land är det hufvudsakligen i Stockholm och Göteborg, och på sednare åren i några få andra städer, som prostitutionen öfvervakas och sundhetsbesigtningar på prostituerade qvinnor verkställas. I de nämnda städerna finnas särskilda stadganden och föreskrifter till förekommande af de veneriska sjukdomarnes utbredande, i Stockholm utfärdade af Öfverståthållare-Embetet för polisärender, i Göteborg antagna af Stadsfullmäktige och fastställda af Konungens Befallningshafvande, men på de flesta ställen existera inga sådana stadgar. Enligt allmän lag kan ingen åläggas att underkasta sig

reguliera sundhetsbesigtningar; polisen kan endast behandla dem, som vägra, enligt stadgan om försvarslösa personer i riket. Vi se också huru i de städer, der åtgärder äro vidtagna till prostitutionens öfvervakande, deras utförande sker på det ena sättet här, på det andra der. I Stockholm öfvervakas prostitutionen af polisen. I Göteborg är handhafvandet af stadgarne till de veneriska sjukdomarnes hämmande uppdraget åt en särskild styrelse, som utgöres af delegerade af sundhetsnämnden. Då denna styrelse icke kan ålägga en qvinna att undergå sundhetsbesigtningar eller vite i händelse hon uteblifver eller på annat sätt bryter mot ordningsreglorna, är det naturligtvis endast genom medverkan af polismyndigheten, som det afsedda ändamålet kan vinnas. Under de sednaste åren hafva de prostituerade qvinnorna i Upsala varit underkastade sundhetsbesigtningar, som verkställas af stadsläkaren, men dessa qvinnor äro ej ålagda dessa besigtningar af polisen, ej heller finnas några särskilda stadgar och bestämmelser i detta hänseende; en af tillsyningsmännen öfver försvarslöse inställer dem, om han kan, till besigtning; något vite för uteblifvande och dylikt kan naturligtvis ej ådömas dem, då de ej äro af polisen ålagda besigtning. I Gefle försökte sundhetsnämnden för några år sedan att ålägga en del qvinnor att hos stadsläkaren undergå reguliera besigtningar. Denne anförde besvär hos magistraten, som befriade honom från detta åliggande. Sundhetsnämnden öfverklagade detta hos Kongl. Maj:t, som, efter att hafva infordrat Kongl. Sundhets-Collegii yttrande, fastställde magistratens beslut. Vi framhålla detta för att visa huru de för prostitutionens ordnande och öfvervakande nödvändiga åtgärderna på många ställen äro ofullständiga och oriktigt anordnade samt huru myndigheterna hafva svårt att vidtaga sådana, så länge det ej finnes en förordning, som närmare bestämmer de allmänna grunderna och principerna.

Denna *förordning om åtgärder till prostitutionens öfvervakande och hindrande af den veneriska smittans spridande* bör innehålla följande bestämmelser:

1. Såsom allmänna (prostituerade) qvinnor anses alla, hvilka bevisligen idka skörlefnad såsom yrke mot betalning.

2. För vinnande af den öfverensstämmelse och samverkan, utan hvilka det afsedda ändamålet, förekommande af prostitutionens skadliga följder och af den veneriska smittans spridande, ej kan vinnas, åligger det polismyndigheten i hvarje stad och kommun der prostituerade qvinnor finnas:

a) att låta inskrifva dessa qvinnor;

Inskrifningen är den enda men nödvändiga säkerhetsåtgärd, som samhället kan taga emot de prostituerade qvinnorna. Den har till ändamål att underkasta dem sundhetsbesigtningar, förpligtelse att, i händelse de äro behäftade med venerisk sjukdom, låta å sjukhus vårda sig till dess de blifvit fullständigt läkta, samt de ordningsreglor och öfriga bestämmelser, hvilka polismyndigheten ålägger dem i den allmänna moralens och sundhetens intresse.

b) att strängt förfölja den hemliga prostitutionen och tvinga dem, som hemfallit åt den, att låta inskrifva sig;

c) att tillse och noga öfvervaka att inga andra hus finnas för otuktiga sammankomster (hemliga bordeller) än de af polismyndigheten tolererade prostitutionshus, för hvilka särskildt reglemente utfärdas af denna myndighet;

d) att, då en inskrifven qvinna lemnar ett samhälle *för att på annan ort fortsätta sitt yrke*, ofördröjligen derom underrätta polismyndigheten på det ställe, dit hon har eller misstänkes hafva begifvit sig, med bifogande af hennes signalement och öfriga upplysningar, hvilka kunna bidraga till hennes efterspanande och igenkännande.

3. Flickor under 15 år inskrifvas ej. Dessa skola, då de hängifva sig åt lösaktighet, intagas på någon förbättringsanstalt eller öfverlemnas åt fattigvården, så framt ej föräldrar eller målsmän kunna och vilja vidtaga åtgärder till deras förbättring.

4. Till de af polismyndigheten tolererade prostitutionshus lemnas ej tillträde åt andra qvinnor än dem, hvilka redan äro inskrifna och fyllt 18 år.

5. Hvarje inskrifven qvinna, som befinnes behäftad med venerisk sjukdom, skall genast intagas till vård å närmaste kurhus eller annan sjukvårdsinrättning och der qvarstadna till dess hon blifvit fullständigt läkt. Dessa qvinnor skola på kurhusen vårdas på en från de öfriga fullkomligt skiljd afdelning.

6. Hvarje annan person, hvilket hans hemvist än må vara, skall, då han enligt legitimerad läkares intyg befinnes af venerisk sjukdom angripen, ofördröjligen och kostnadsfritt intagas å kurhus, så framt han ej kan skaffa sig enskild vård, som erbjuder tillräckliga garantier mot smittans spridande.

7. Sundhetsvisitation med i garnison förlagda trupper inom arméen och flottan skall förrättas en gång hvarje vecka samt dessutom vid antagande af rekryt, vid hvarje garnisonsombyte, då en trupp ankommer till eller lemnar en plats, då manskapet in- och utskeppas, samt vid permission för längre tid och afsked.

8. Försvarslöse och kringstrykande personer af båda könen, hvilka upptagas eller häktas af polisen, skola underkastas sundhetsbesigtning och om de befinnas smittade sändas till kurhus.

9. För öfverträdelse af ordningsreglorna har polismyndigheten rättighet att, utom ansvar efter allmän lag der sådant finnes stadgadt, tillämpa följande straffbestämmelser:

Inskrifven qvinna, som underlåter att ställa sig till efterrättelse gifna föreskrifter, skall af polismyndigheten varnas och i förnyade fall straffas med böter från 5 till 15 Riksdaler Riksmynt. Beträdes hon det oaktadt med förseelse och låter sig ej rätta, behandlas hon enligt stadgan om försvarslöse personer i riket.

Den, som håller af polismyndigheten tolereradt prostitutionshus, straffas för öfverträdelse af ordningsreglorna med böter från 25 till 200 Riksdaler samt, om så pröfvas nödigt, med husets tillslutning för viss tid och i förnyade fall genom återtagande af den lemnade tillåtelsen.

Med stöd af erfarenheten från de större städerna i utlandet och dem inom vårt eget, der prophylaktiska åtgärder äro vidtagna, vet man numera hvad man kan hafva att vänta af dessa åtgärder, sådana de för närvarande i allmänhet äro i bruk. I den mån de äro bättre eller sämre ordnade reducera de i mer eller mindre grad antalet smittade individer, något som, enligt hvad ofvan blifvit nämndt, bäst bevisas af statistiken öfver smittade soldater inom garnisonerna, men de äro vanmäktiga att trycka ner detta antal längre än till en viss gräns. De med dylika åkommor öfverallt fyllda sjukhusen visa alltför väl otillräckligheten af dessa åtgärder och på samma gång nödvändigheten att bekämpa det onda med andra medel. Inga sanitära åtgärder af rent lokal natur kunna anses tillräckliga mot de veneriska sjukdomarne; de måste först och främst allmänt vidtagas öfver hela riket och för att komma närmare det önskade målet, den syphilitiska sjukdomens utrotande, är en öfverensstämmelse och samverkan nödvändig mellan de olika staterna och nationerna, företrädesvis dem, som idka sjöfart. Det är också just detta, som blifvit framhållet vid den internationela läkarecongressen i Paris 1867, och som hade till följd, såsom nämndt, öfverlemnandet af en adress till Frankrikes utrikesminister för att erhålla hans medverkan till nedsättande af en internationel komité för att ordna de veneriska sjukdomarnes prophylax. *När* en sådan kan komma till stånd eller om den, efter sednare årens sorgliga tilldragelser i Frankrike, någonsin gör det, torde vara svårt att afgöra. Så länge dessa önskningar emedlertid ej blifva uppfyllda, återstår det ej annat än att hvarje land för sig söker att vidtaga lämpliga åtgärder mot dessa sjukdomar.

Om prostitutionens orsaker och medlen att motverka dem.

Prostitutionens historia i alla tider och länder visar, såsom förut är nämndt, att den är ett nödvändigt ondt, som ej genom repressiva åtgärder och stränga straffbestämmelser kan utrotas; den måste derföre tolereras och öfvervakas. Men man får ingalunda tro att dermed allt är vunnet eller tillräckligt gjordt. Genom ordnandet af prostitutionsväsendet kunna dess skadliga följder till en viss grad förebyggas, men prostitutionen minskas derföre ej. Endast genom att söka inträngа i orsakerna till prostitutionen och arbeta på att, så vidt möjligt, aflägsna dem kan man minska densamma och hindra den att antaga en utsträckning, som icke allenast sätter den allmänna sundheten på spel, i det den undergräfver den närvarande och kommande generationers helsa och lifskraft, utan ännu mera sedligheten, i det den sträcker sitt demoraliserande inflytande in i familjlifvet. Utforskandet af prostitutionens orsaker är ingalunda lätt och den, som vill försöka att taga reda på de prostituerade qvinnornas föregående historia, måste noga akta sig att obetingadt sätta lit till deras uppgifter; i de flesta fall äro de missledande. Icke desto mindre kan man, genom längre tid fortsatta undersökningar i denna riktning, särskildt om de qvinnor, hvilka från barndomen tillhört det samhälle, der de sedan idka skörlefnad och således äro af många kända, hvarigenom efterforskningarne blifva lättare och deras uppgifter kunna kontrolleras, i många fall komma till insigt om de orsaker, som fört dem in på denna bana. Vanligen är detta ej ensamt *en*, utan en följd af kombinerade omständigheter, för hvilka deras moraliska kraft dukat under. De i det följande framlagda resultaterna grunda sig på direkta undersökningar på ett icke obetydligt antal prostituerade qvinnor.

En mycket vanlig företeelse är att unga qvinnor, som innehafva tjenst eller försörja sig med sömnad och arbete

på fabriker, knyta en förbindelse i hopp att ett äktenskap skall blifva resultatet deraf, "hafva en fästman", eller af lättsinne och med den allmänt rådande benägenheten för nöjen och lyx i toiletter sakna kraft att motstå de frestelser, för hvilka de ofta äro utsatta och hvarigenom ett lätt tillfälle erbjudes dem att tillfredsställa dessa önskningar. Sedan första steget är taget går det först småningom, sedan allt fortare utför den slippriga branten; mången kan ännu räddas, men snabbast löper det in på lastens bana för dem, som under tiden råkat ådraga sig smitta eller blifvit hafvande. I förra fallet hafva de vanligen ingen annan tillflykt än kurhuset för att erhålla vård och då de utgått derifrån vill ingen taga dem i tjenst, de se ingen utväg att försörja sig och sällan dröjer det länge innan de stå på de prostituerades lista; i det sednare tvingas de ofta för sin egen och sitt barns existens att tillgripa skörlefnaden såsom yrke. På dem kan man tillämpa GÖTHES ord:

"Du fingst mit Einem heimlich an,
Bald kamen ihrer Mehre d'ran
Und wenn dich erst ein Dutzend hat
So hat dich auch die ganze Stadt".

En ännu sorgligare tafla förete de, ty värr icke sällsynta fall der fröet redan från barndomen lägges till qvinnans framtida förnedring. Bristande omvårdnad, försummad uppfostran och sedlig utveckling i barndomen torde i ett stort antal fall kunna anses såsom den förnämsta orsaken till prostitutionen. Huru många finnas ej, som från sina spädaste år måst sakna föräldravård, varit af fattigvården utackorderade, eller hvilkas föräldrar, isynnerhet inom den fattigare klassen der de hafva sitt arbete borta om dagen, ej kunnat egna dem den erforderliga tillsynen? Skolgången försummas; ej sällan ser man huru unga flickor af 12—14 års ålder och ibland ännu yngre, i stället för att begagna den undervisning, som i de allmänna skolorna kostnadsfritt står dem till buds, stryka omkring på gator och gränder, till utseendet utbjudande till salu frukter, blom-

mor etc., men i sjelfva verket sin egen kropp. Taflan är dyster men sann, och dessa fall förekomma oftare än de flesta kanske tro *). Det gifves till och med föräldrar nog samvetslösa att begagna sina döttrar till en inkomstkälla. Dåliga exempel i hemmen, der barnen blifva vittne till omoraliska samtal och handlingar i trånga rum, der unga och gamla, män och qvinnor, ligga om hvarandra och fremmande ofta inhysas om nätterna, i fabriker och verkstäder der barn och äldre arbeta tillsamman, förbereda den jordmån, i hvilken ogräset så mycket lättare frodas.

Verklig nöd, som af qvinnorna sjelfva ofta uppgifves såsom orsak till deras fall, torde väl sällan vara den enda orsaken. Väl finner man hos författarne omtaladt att en qvinna endast för att uppehålla sig och de sina tagit de första stegen på prostitutionens bana, men de fall äro säkert mycket sällsynta, der ensamt nöden tvungit en qvinna att tillgripa skörlefnaden såsom försörjningsmedel. I förening med andra orsaker blir dock fattigdom och ekonomiska bekymmer ofta den klippa, mot hvilken den qvinliga dygden strandar. Fattigdomen kan uppkomma af många omständigheter. Dit kunna vi först räkna arbetslöshet, framkallad genom användning af maskiner för arbetet och förminskning af arbetet för hand, eller genom mera tillfälliga orsaker, sjukdom, fallisementer, striker etc. Den framkallas äfven af den ringa betalningen för qvinliga arbeten i allmänhet. Då många qvinnor se, huru de med arbete från tidiga morgonen till sena aftonen knapt förtjena så mycket att det räcker till det nödvändigaste lifsuppehället, så fordras det i sanning en ej ringa moralisk kraft för att motstå de frestelser, som ligga i den lätthet, med hvilken de kunna skaffa sig dessa medel till existens. Sömmerskor,

*) Under Januari månad 1872 voro till besigtningsbyrån i Göteborg till förhör inkallade icke mindre än 11 unga flickor från 13 till 17 års ålder, hvilka förde ett lättsinnigt och sedeslöst lefnadssätt, på offentliga platser bedrifvit otukt och plägade vistas hos prostituerade qvinnor. De flesta af dessa bodde hemma hos sina föräldrar, af hvilka några voro i goda ekonomiska omständigheter.

fabriksarbeterskor etc. begagna i början prostitutionen endast såsom en biförtjenst; efterhand och i den mån deras benägenhet för nöjen ökas, minskas deras arbetslust, deras sedlighetskänsla förslöas och de kasta sig i prostitutionens armar, som numera blir deras yrke.

En af prostitutionens orsaker är förförelse, dels genom karlar, hvilka sedan öfvergifva qvinnan, dels genom prostituerade, kopplerskor och alla de många, som direkt eller indirekt lefva och ockra på de prostituerade och alltjemt uppmuntra och tvinga dem att prostituera sig för att de skola kunna fullgöra sina pecuniära förbindelser.

Det dåliga exemplet af de s. k. eleganta prostituerade utöfvar ett mycket förderfligt inflytande och lockar mången ung flicka från dygdens stig.

Förförelsen genom kopplerskor bedrifves på mångfaldigt sätt och är i de större städerna ett verkligt förderf, isynnerhet som just unga, ännu oskyldiga flickor af dessa genom allehanda lockelser och förespeglingar föras in i eländet. Qvinnor, som från landsbygden komma till staden för att söka tjenst eller redan innehaft, men för tillfället äro utan sådan; unga flickor, som sakna erforderlig tillsyn från föräldrars sida och lefva ett sysslolöst lif, blifva ett lätt byte för dessa vampyrer, som antingen hafva dessa qvinnor permanent hos sig eller på gjorda beställningar adressera dem till vällustige män.

Utförandet af vissa yrken och sysselsättningar äro prædisponerande orsaker till prostitutionen, såsom för de qvinnor, hvilka uppträda på cafés chantants, den qvinliga betjeningen på utskänkningslokaler, ölstugor, nykterhetsvärdshus m. m.

Det finnas många orsaker, hvilka, om de ej direkt framkalla prostitutionen, dock gynna den, och vi draga ej i betänkande att dit räkna det ringa understöd från allmänhetens sida, som kommer sundhetspolisens sträfvanden till del; många gånger till och med motverkas dess bemödanden af personer, hvilka mot contant erkänsla utfärda

intyg att en qvinna blifvit af dem tagen i tjenst eller att de ansvara för hennes uppförande, utan att på något sätt uppfylla sina förbindelser.

Till motverkande af prostitutionens orsaker böra följande medel användas:

1. Att på allt sätt befordra det uppväxande qvinliga slägtets upplysning, bildning och sedliga utveckling så väl i skolan som hemmet. Barnen böra strängt tillhållas att reguliert besöka skolorna och ej få stryka omkring på gator, bettlande och utbjudande allehanda varor, eller på annat sätt i sysslolöshet och lättja tillbringa tiden. Särskildt bör en noggrann tillsyn utöfvas vid utackordering af barn genom fattigvård, barnhus och andra inrättningar att fosterföräldrarne punktligt fullgöra sina förbindelser, och inspektioner ofta anställas för utrönande af verkliga förhållandet.

2. Att så mycket som möjligt undvika att låta barn under dagen eller natten vara ensamma samt afhålla dem från läsande af osedliga böcker och åskådande af sinligheten retande bilder och föreställningar på teatrar etc.

3. Att afsöndra barn från äldre personer i fabrikslokaler och, så vidt möjligt, skilja de olika könen från hvarandra.

4. Att inrätta *arbetsskolor* för fattiga barn. Sådana hafva på många ställen uppstått och lemnat goda resultater. Under uppsigt af äldre förtjena barnen här allt, som behöfves för deras lifsuppehälle.

5. Att inrätta

a) *arbetsasyler,* dit unga qvinnor vid inträffande arbetslöshet eller då de äro i saknad af tjenst och andra dylika tillfällen kunna taga sin tillflykt för att undvika frestelser och förförelse och undgå att falla offer för prostitutionen;

b) *räddningshem,* der vanvårdade, minderåriga flickor intagas i den ålder, då karakteren ännu ej vunnit utveckling, för att handledas och uppfostras;

c) *korrektionshus,* der äldre qvinnor, hvilka redan hemfallit åt liderligheten och lasten, intagas till förbättring.

Nyttan af räddningshem och dylika anstalter torde vara obestridlig, förutsatt att de ordnas på ett ändamålsenligt och praktiskt sätt och ej slå in på en öfvervägande pietistisk riktning. Beklagligtvis äro dock sådana inrättningar sällsynta i förhållande till korrektionsanstalter, då det dock är mycket lättare att förebygga lasten eller förmå den unga flickan att återvända till dygdens stig, då försöket göres tidigt; i ett sednare stadium misslyckas det i de flesta fall att återföra dem, som hemfallit åt prostitutionen.

6. Att inrätta *praktiska hushållsskolor, tvättanstalter, syskolor* och *adressbyråer,* der qvinnor erhålla allt slags arbete eller anvisning på sådant, tjenster och andra platser. I en mängd städer finnas redan anstalter af det sistnämnda slaget såsom i Berlin, Dresden (under första året af dess tillvaro erhöllo 1,041 qvinnor sysselsättning), Frankfurt a. M. (1865 begagnades den af 770 qvinnor), Leipzig (1865 af 11,386 personer), Hamburg (ensamt under Februari månad 1867 erhöllo 315 personer, af hvilka 250 qvinnor, platser och tjenster) m. fl.

Det gifves naturligtvis många andra sätt, genom hvilka prostitutionen kan direkt eller indirekt motverkas, förmedelst inrättande af välgörenhetsanstalter och dylikt, och menniskovännen har här ett vidt fält för sin verksamhet. Nutidens sträfvanden att utvidga qvinnans verksamhetskrets till allt sådant, som öfverensstämmer med hennes natur och ställning, torde i sin mån bidraga härtill.

7. Att strängt handhafva och tillämpa gällande föreskrifter mot kopplerskor och alla dem, hvilka förföra unga flickor.

8. Att i möjligaste mån söka minska den qvinliga betjeningen på utskänkningslokaler och dylika ställen.

9. Att på allt sätt underlätta möjligheten för prostituerade qvinnor att återgå till en anständig vandel, då de visa verklig benägenhet dertill.

10. Att utöfva sträng uppsigt öfver de ensamt boende prostituerade, från hvilka den qvinliga ungdomen är utsatt för frestelser och lockelser och allmänna sedligheten mest sättes i fara, och söka så mycket möjligt är att få dem att vistas på bordellerna.

Vi bifoga en *Prostitutions-statistik* öfver de i Stockholm och Göteborg vid slutet af år 1871 besigtningsskyldiga qvinnorna.

I *Stockholm* utgjorde antalet besigtningsskyldiga den 31 December 1871 ..... 322.

Födelseort.

Födda i	Stockholms stad	94.
» »	» län	15.
» »	Upsala »	18.
» »	Nyköpings »	17.
» »	Vesterås »	10.
» »	Örebro »	8.
» »	Carlstads »	9.
» »	Fahlu »	6.
» »	Linköpings »	23.
» »	Jönköpings »	12.
» »	Calmar »	45.
» »	Vexiö »	6.
» »	Carlskrona »	11.
» »	Christianstads »	1.
» »	Halmstads »	1.
» »	Göteborgs »	6.
» »	Venersborgs »	4.
» »	Mariestads »	11.
» »	Visby »	8.
» »	Gefle »	7.
» »	Östersunds »	1.
» »	Hernösands »	6.
» »	Piteå »	2.
» a	utrikes ort	1.
		322.

Födelseår.

Födda	under	år	1823	eller	48	lefnadsår	1.
»	»	»	1826	»	45	»	1.
»	»	»	1827	»	44	»	3.
»	»	»	1828	»	43	»	1.
»	»	»	1829	»	42	»	4.
»	»	»	1830	»	41	»	4.
»	»	»	1831	»	40	»	1.
»	»	»	1832	»	39	»	3.
»	»	»	1833	»	38	»	5.
»	»	»	1834	»	37	»	6.
»	»	»	1835	»	36	»	14.
»	»	»	1836	»	35	»	12.
»	»	»	1837	»	34	»	9.
»	»	»	1838	»	33	»	6.
»	»	»	1839	»	32	»	5.
»	»	»	1840	»	31	»	12.
»	»	»	1841	»	30	»	15.
»	»	»	1842	»	29	»	15.
»	»	»	1843	»	28	»	19.
»	»	»	1844	»	27	»	25.
»	»	»	1845	»	26	»	22.
»	»	»	1846	»	25	»	19.
»	»	»	1847	»	24	»	18.
»	»	»	1848	»	23	»	16.
»	»	»	1849	»	22	»	11.
»	»	»	1850	»	21	»	19.
»	»	»	1851	»	20	»	24.
»	»	»	1852	»	19	»	11.
»	»	»	1853	»	18	»	11.
»	»	»	1854	»	17	»	4.
»	»	»	1855	»	16	»	5.
»	»	»	1856	»	15	»	1.
							322.

Föräldrars stånd och yrke.

Gifta.	Arbetsfolk	64.
»	Handtverkare	102.
»	Bönder och hemmansegare	23.
»	Torpare	22.
»	Fabrikanter	11.
»	Handlande	15.
»	Sjöfolk	15.
»	Tjenstefolk	4.
»	Embets- och tjenstemän	5.
»	Skollärare	2.
»	Officerare	1.
»	Underofficerare	5.
»	Soldater eller numeranter	13.
»	Vaktbetjente	14.
Ogifta qvinnor		4.
Obekanta föräldrar		22.
		322

Vistats i föräldrahemmet till fyllda

1	år	5.
2	»	4.
3	»	5.
4	»	4.
5	»	2.
6	»	1.
7	»	8.
8	»	5.
9	»	9.
10	»	12.
11	»	5.
12	»	15.
13	»	12.
14	»	12.
15	»	25.
16	»	52.

17 år	48.
18 »	18.
19 »	16.
20 »	16.
21 »	7.
22 »	4.
23 »	1.
24 »	4.
29 »	2.
31 »	2.
Födda af obekanta föräldrar	22.
Såsom späda intagna å barnhuset	6.
	322.

Lefnadsyrke eller sista sysselsättning före prostitutionen.

Tjenstehjon	218.
Sömmerskor	35.
Fabriksarbeterskor	19.
I handel anställde	11.
Arbets- och försörjningshjon	13.
Frånskilda hustrur	6.
Enkor	4.
Ej haft känd sysselsättning	16.
	322.

Förförda.

I Stockholms stad	219.
I landsorten	83.
Å utrikes ort	2.
Å obekant ort	18.
	322.

Ålder vid inskrifningen såsom besigtningsskyldiga.

Vid 15 års ålder	3.
» 16 » »	14.
» 17 » »	16.

Vid 18 års ålder	28.
» 19 » »	33.
» 20 » »	31.
» 21 » »	34.
» 22 » »	39.
» 23 » »	20.
» 24 » »	17.
» 25 » »	18.
» 26 » »	12.
» 27 » »	14.
» 28 » »	12.
» 29 » »	4.
» 30 » »	10.
» 31 » »	2.
» 32 » »	5.
» 33 » »	1.
» 34 » »	2.
» 35 » »	3.
» 38 » »	1.
» 41 » »	3.
	322.

I *Göteborg* utgjorde antalet besigtningsskyldiga den 31 December 1871 ..... 175.

Födelseort.

Födda i Göteborg	41.
» » Stockholm	4.
» » landsorten	128.
» å utrikes ort	2.
	175.

Födelseår.

Födda under år 1828 eller 43 lefnadsår	1.
» » » 1831 » 40 »	1.
» » » 1832 » 39 »	1.

Födda	under	år	1833	eller	38	lefnadsår	1.
»	»	»	1834	»	37	»	3.
»	»	»	1835	»	36	»	3.
»	»	»	1836	»	35	»	4.
»	»	»	1837	»	34	»	1.
»	»	»	1838	»	33	»	1.
»	»	»	1839	»	32	»	3.
»	»	»	1840	»	31	»	6.
»	»	»	1841	»	30	»	5.
»	»	»	1842	»	29	»	7.
»	»	»	1843	»	28	»	14.
»	»	»	1844	»	27	»	13
»	»	»	1845	»	26	»	11.
»	»	»	1846	»	25	»	11.
»	»	»	1847	»	24	»	15.
»	»	»	1848	»	23	»	14.
»	»	»	1849	»	22	»	21.
»	»	»	1850	»	21	»	15.
»	»	»	1851	»	20	»	13.
»	»	»	1852	»	19	»	6.
»	»	»	1853	»	18	»	1.
»	»	»	1854	»	17	»	4.
							175.

Föräldrars stånd och yrke.

Gifta.	Arbetsfolk	71.
»	Handtverkare	38.
»	Bönder och hemmansegare	11.
»	Fabrikanter	1.
»	Handlande	1.
»	Husegare	1.
»	Underofficerare	3.
»	Soldater eller numeranter	18.
»	Sjöfolk	12.
»	Tjenstefolk	1.
»	Vaktbetjente	1.

Ogifta qvinnor	13.
Obekanta föräldrar	4.
	175.

Vistats i föräldrahemmet till fyllda

1 år	1.
2 »	1.
3 »	1.
5 »	1.
6 »	3.
7 »	4.
8 »	8.
9 »	14.
10 »	5.
11 »	9.
12 »	12.
13 »	4.
14 »	15.
15 »	26.
16 »	22.
17 »	10.
18 »	12.
19 »	6.
20 »	10.
21 »	4.
22 »	1.
23 »	1.
25 »	1.
Födda af obekanta föräldrar	4.
	175.

Lefnadsyrke eller sista sysselsättning före prostitutionen.

Tjenstehjon	107.
Sömmerskor	11.

Fabriksarbeterskor	21.
I handel anställde	1.
Arbets- och försörjningshjon	17.
Vistats hos föräldrarne	18.
	175.

Förförda.

I Göteborg (födda i Göteborg)	39.
» » (från landsorten)	74.
» landsorten	55.
Å utrikes ort	7.
	175.

Ålder vid inskrifningen såsom besigtningsskyldiga.

Vid 15 års ålder	2.
» 16 » »	12.
» 17 » »	10.
» 18 » »	20.
» 19 » »	17.
» 20 » »	19.
» 21 » »	19.
» 22 » »	20.
» 23 » »	11.
» 24 » »	12.
» 25 » »	13.
» 26 » »	4.
» 27 » »	4.
» 28 » »	6.
» 29 » »	1.
» 30 » »	1.
» 31 » »	1.
» 33 » »	2.
» 37 » »	1.
	175.

Resumé

af förslag till åtgärder för att förekomma eller minska prostitutionens olägenheter i sanitärt och moraliskt hänseende samt hindra den veneriska smittans spridande.

1. Lagstiftningen förändras så att straffbestämmelserna borttagas och prostitutionens öfvervakande öfverlemnas åt polismyndigheten.

2. En allmän förordning utfärdas, hvilken bestämmer

a) att såsom allmänna (prostituerade) qvinnor anses alla, hvilka bevisligen idka skörlefnad såsom yrke mot betalning;

b) att polismyndigheten i alla städer och kommuner, der prostituerade qvinnor vistas, ålägges:

att öfvervaka prostitutionen genom att strängt förfölja den hemliga och tvinga alla dem, som utöfva den, att inskrifva sig, undergå reguliera sundhetsbesigtningar, i händelse af smitta låta vårda sig på sjukhus och der qvarblifva till de äro fullständigt läkta;

att för de besigtningsskyldiga qvinnorna utfärda prostitutionsreglemente, som innehåller de ordningsreglor, hvilka de äro skyldiga att underkasta sig i den allmänna sundhetens och moralens intresse;

att noga tillse och öfvervaka att inga andra hus finnas för otuktiga sammankomster (hemliga bordeller) än de af polismyndigheten tolererade prostitutionshus, för hvilka särskildt reglemente utfärdas;

att då en besigtningsskyldig qvinna lemnar ett samhälle *för att på annan ort fortsätta sitt yrke* genast derom underrätta polismyndigheten på detta sednare ställe;

att ej inskrifva någon qvinna under 15 år och ej låta på bordeller vistas andra än redan inskrifna qvinnor, hvilka fyllt 18 år.

c) de straff, hvilka polismyndigheten kan ålägga de besigtningsskyldiga qvinnorna och innehafvarne af de tolererade prostitutionshusen för öfverträdelse af prostitutions- och bordellreglementena.

d) huru ofta sundhetsvisitation skall förrättas med i garnison förlagda trupper.

e) att hvarje person, som har legitimerad läkares intyg att han är med venerisk sjukdom behäftad, har rättighet att erhålla kostnadsfri vård å kurhus och skyldighet att der låta intaga sig, så framt han ej kan skaffa sig enskild vård, som erbjuder tillräckliga garantier mot smittans spridande.

f) att de prostituerade qvinnorna skola å kurhusen vårdas på en särskild afdelning.

g) att försvarslöse, kringstrykande personer, hvilka upptagas af polisen, skola underkastas sundhetsbesigtning och i händelse af smitta sändas till kurhus.

3. Man bör verka för att arbetarnes sjukkassor lemna understöd äfven för veneriska sjukdomar.

4. Man bör arbeta för att en internationel komité tillsättes, som har att uppgöra förslag till åtgärder, hvilka alla civiliserade länder böra vidtaga, så att sjömännen på handelsflottan underkastas sundhetsbesigtningar och, i händelse af smitta, afskiljas å sjukhus, till dess de blifvit fullt läkta.

5. Man bör söka inträngа i prostitutionens orsaker och genom ändamålsenliga åtgärder söka minska den.

Sedan vi i det föregående redogjort för det sätt, på hvilket vi anse prostitutionsväsendet i allmänhet böra ordnas och för öfriga åtgärder till att hindra de veneriska sjukdomarnes spridande, vilja vi först meddela en öfversigt öfver prostitutionen och dessa sjukdomars utbredning i *Stockholm* och framställa de momenter, hvilka vi anse utgöra den förnämsta orsaken till den under vissa år anmärkta stegringen af dem, särskildt inom garnisonen, och derefter angifva sättet för afhjelpandet af dessa olägenheter

Uppgifter rörande besigtningsbyrån i Stockholm.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Vid årets början underkastade besigtning	332	356	307	334	370	322	*) 344	303
För första gången inskrifne bland besigtningsskyldiga	69	75	77	88	76	104	63	50
Åter anträffade och ånyo inskrifna »	126	97	145	130	177	199	182	156
Summa	527	528	529	552	623	625	589	509
Från besigtningsskyldighet befriade	24	17	23	20	34	47	36	25
» staden afflyttade	35	70	34	35	93	60	77	50
Afvikne	29	23	9	21	42	31	21	18
Häktade	72	98	119	102	127	127	146	85
Döde	11	13	10	4	5	8	6	9
Vid årets slut underkastade besigtning	356	307	334	370	322	352	303	322
Summa	527	528	529	552	623	625	589	509
Högsta antalet under någon månad besigtningsskyldiga	377	355	334	375	389	392	373	374
Lägsta » » » » »	300	307	305	339	350	322	301	303
Antal besigtningar under året	19,475	19,364	17,598	20,512	21,896	22,477	22,652	20,786
» qvinnor försända till kurhus	229	229	220	255	250	322	222	188
» fall, då sådan försändning egt rum	440	438	399	437	475	506	464	290

*) Orsaken till skillnaden vid 1869 års slut och 1870 års början är den att 8 af de äldre besigtningsskyldiga afgått, men ej blifvit afskrifna då rapporten för 1869 uppgjordes.

Uppgift öfver antalet till vård intagne patienter å Stockholms stads och läns kurhus åren 1843—1871 samt å provisoriska kurhuset åren 1852—1855 och 1863—1871.

År.	Stockholms stads och läns kurhus.	Provisoriska kurhuset.	Summa.
1843	711	—	711
1844	821	—	821
1845	860	—	860
1846	1,049	—	1,049
1847	876	—	876
1848	834	—	834
1849	691	—	691
1850	712	—	712
1851	674	—	674
1852	—	—	962
1853	—	—	990
1854	—	—	1,064
1855	—	—	989
1856	913	—	913
1857	908	—	908
1858	1,016	—	1,016
1859	1,444	—	1,444
1860	1,217	—	1,217
1861	1,161	—	1,161
1862	1,295	—	1,295
1863	—	—	1,636
1864	1,229	437	1,666
1865	1,299	279	1,578
1866	1,280	224	1,504
1867	1,289	345	1,634
1868	1,405	241	1,646
1869	1,454	257	1,711
1870	1,234	147	1,381
1871	1,098	71	1,169

Beträffande garnisonstrupperna saknas upplysningar från längre tid tillbaka rörande antalet för första gången intagne till skillnad från recidivernas mängd, men af årsberättelserna för quinquenniet 1861—1865 inhemtas, att å Allmänna garnisonssjukhuset i Stockholm varit inalles intagne för venerisk sjukdom 1,899 under denna period, af hvilka 1,712 för första gången samt 187 för nya eruptioner eller s. k. recidiver. Medeltalet årligen första gången intagne har sålunda varit 342, hvilket i förhållande till garnisonens styrka, beräknad med flottans manskap till 3,600 man, gör 1 sjuk på 10,5 man. Efterföljande tablå visar förhållandet under åren 1866—1871 enligt garnisonssjukhusets rapportbok.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
För första gången eller ånyo med primär smitta behäftade	320	405	656	570	423	253
s. k. recidiver	37	51	72	103	45	52
Summa	357	456	728	673	468	305

Medeltalet af de med primär smitta intagne under quinquenniet 1866—1870 utgör således 475 eller, med antagande af garnisonens styrka oförändrad *), 1 sjuk på 7,6 man. Under 1871 har endast 1 på 14,2 varit med primär smitta behäftad.

Ofvanstående tabeller utvisa

att antalet sundhetsbesigtning underkastade qvinnor i Stockholm och remisser till kurhuset från besigtningsbyrån varit störst under åren 1868 och 1869;

*) Siffran 3,600 är endast approximativ, emedan många kunna vara permitterade vid gardesregimentena utom under exercistiden (1 April—1 Juli). Antalet permitterade är mycket olika under olika år, beroende på den lätthet, hvarmed arbete kan erhållas. Då en fullt säker beräkning svårligen kan göras om garnisonens verkliga styrka hafva vi bibehållit samma siffra, som förut antagits, så mycket mera, som de förändringar, hvilka under den sednare tiden inträffat, tillkomsten af några sappörer och afgången af några båtsmän, ej kunna anses utöfva något väsendtligt inflytande.

att antalet å kurhus derstädes vårdade under de sista decennierna ökats och varit i stigande till 1869, då det uppnådde den högsta siffran, efter hvilken tid en i ögonen fallande minskning inträdt;

att antalet på Garnisonssjukhuset vårdade äfven ökats och under 1868 och 1869 varit betydligt större än de föregående och efterföljande åren, så väl hvad beträffar första gången intagna fall, som ock nya eruptioner eller s. k. recidiver.

Alla dessa uppgifter öfverensstämma således deruti, att de veneriska sjukdomarne i Stockholm ökats till ock med år 1869 eller just den tid, då Svenska Läkare-Sällskapet, hvars uppmärksamhet fästats på detta förhållande, framställde till besvarande den fråga, hvilken utgör föremålet för denna uppsats, men att efter denna tid en märkbar minskning åter inträdt.

Söka vi efter orsaken till den icke obetydliga stegringen af dessa sjukdomar under nämnde år så finna vi, att denna måste vara mera allmän, enär den sträckt sina verkningar icke allenast till hufvudstaden utan äfven till andra samhällen inom vårt land. För jemförelse meddelas en öfversigt öfver förhållandena i Göteborg:

Uppgifter rörande besigtningsbyrån i Göteborg.

	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Vid årets början underkastade besigtning	127	138	154	176	211	208
För första gången inskrifna bland besigtningsskyldiga	67	58	73	80	54	43
Åter anträffade och ånyo inskrifna »	24	14	26	36	27	27
Summa	218	210	253	292	292	278
Från besigtningsskyldighet befriade	23	11	16	16	23	22
» staden afflyttade eller afvikne	46	34	47	41	49	64
Häktade	7	9	11	19	12	12
Döde	4	2	3	5	—	5
Vid årets slut underkastade besigtning	138	154	176	211	208	175
Summa	218	210	253	292	292	278
Antal besigtningar under året	10,388	10,378	11,641	14,323	15,890	15,461
» qvinnor försända till kurhus	105	93	149	165	158	108
» fall, då sådan försändning egt rum	206	150	300	403	314	204

Uppgift öfver antalet på Göteborgs kurhus till vård intagne patienter under åren 1864—1871.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Karlar	187	183	164	136	136	186	165	150
Icke-prostituerade qvinnor	66	85	62	42	48	66	47	22
Prostituerade »	128	163	209	158	314	417	314	208
Barn	7	17	21	16	16	27	18	16
Summa	388	448	456	352	514	696	544	396

Uppgift öfver antalet på garnisonssjukhuset i Göteborg till vård för veneriska sjukdomar intagne.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Antal sjukdomar	83	94	86	105	80	132	107	62

Uppgift öfver anmälda fall af veneriska sjukdomar på Göteborgs Läkaresällskaps rapporter.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.	1869.	1870.	1871.
Enkelt veneriskt sår och primär syphilis	414	366	225	365	270	341	237	242
Dröppel (Gonorrhé)	413	393	414	530	511	443	371	421
Summa	827	759	639	895	781	784	608	663

Af dessa uppgifter synes att i Göteborg alldeles samma förhållande egt rum som i Stockholm, nemligen att antalet besigtningsskyldiga qvinnor, remisser till kurhuset från besigtningsbyrån, på kurhuset och garnisonssjukhuset till vård intagne patienter stigit till år 1869, då det varit högst, och sedan börjat minskas. Denna öfverensstämmelse är säkert mer än tillfällig och den anmärkta stegringen af de veneriska sjukdomarne på dessa ställen torde i viss mån bero på samma orsak. Denna är enligt vår åsigt att söka deruti, att under de år, som närmast föregingo 1869, den ekonomiska ställningen i allmänhet var tryckt och ogynsam till följe af dåliga skördar och andra omständigheter, och särskilt den arbetande klassen af befolkningen utsatt för arbetslöshetens vanliga följeslagare: nöd, elände och sjukdom. Ett mer än vanligt stort antal qvinnor anträffades under dessa år förande ett lättsinnigt och sedeslöst lefnadssätt, och vid förfrågningar om orsaken att de hängifvit sig åt lösaktighet var det vanliga svaret att de, som förut innehaft tjenster, ej vidare kunnat erhålla sådana, under sysslolösheten råkat i sällskap med prostituerade qvinnor och snart tillgripit skörlefnaden såsom försörjningsmedel.

Att äfven andra omständigheter af mera lokal natur inverkat till framkallande af den anmärkta stegringen af dessa sjukdomar under de nämnda åren och den sedan inträdande minskningen torde vara otvifvelaktigt, om också det ej är lätt att bestämma hvilka de äro. Hvad särskildt beträffar Stockholm torde sammanbindning-jernbanans fullbordande under år 1870, hvarvid en mängd löst arbetsfolk lemnade staden, icke kunna frånkännas inflytande på minskningen af dessa sjukdomar. Öfverallt ser man nemligen att der stora samlingar af arbetare finnas, tilltager freqvensen af de veneriska sjukdomarne. Så är förhållandet vid jernvägsbyggnader, vid skogsafverkningar etc., och den mängd arbetare, hvilka från Vermland och Dalarne hvarje år strömma till Herjeådalen och angränsande provinser för att arbeta i skogarne, hafva betydligt bidragit

att sprida dessa sjukdomar. Lyckligtvis råder ännu på landsbygden stor förskräckelse för de veneriska sjukdomarne, hvilket i sin mån bidrager till att hindra deras spridande *).

Den minskning, som efter 1869 visat sig i sjukligheten, har sedan fortfarit så att, till följe af den ringa freqvensen af veneriska sjukdomar, provisoriska kurhuset ej behöft öppnas i år, hvartill äfven torde hafva bidragit den blida vintern, som gjort att de fattiga lättare kunnat vårda sig utom kurhuset.

Oaktadt sålunda stegringen af de ifrågavarande sjukdomarne i Stockholm till stor del berott på omständigheter, som ej kunnat förekommas eller afhjelpas, så torde dock äfven andra momenter böra tagas i betraktande, hvilka ej äro utan inflytande på antalet infectioner. Dessa äro:

1. Att det, för att en lösaktig qvinna skall af polisen åläggas sundhetsbesigtning, erfordras hennes medgifvande att hon idkar skörlefnad såsom yrke. Till dess hon vidgått detta går hon oantastad och kan under tiden, i händelse hon är af smitta angripen, sprida densamma till hvarje mansperson, med hvilken hon plägar umgänge. Strängt taget är förfarandet nog riktigt ur juridisk synpunkt, då hvarken polismyndigheten eller någon annan kan med stöd af gällande lag tvinga en qvinna att underkasta sig periodiska sundhetsbesigtningar, men huru under sådana förhållanden prostitutionsväsendet skall kunna tillräckligt öfvervakas och spridandet af veneriska sjukdomar hindras är svårt att fatta.

2. Att den hemliga prostitutionen ej tillräckligt öfvervakas af sundhetspolisen.

*) Inom en församling i en af mellersta Sveriges provinser hade för några år sedan misstanka uppstått att den veneriska sjukdomen var allmänt gängse, hvarföre pastorsembetet hos Konungens Befallningshafvande anhöll att församlingens innevånare måtte underkastas sundhetsbesigtning. Konungens Befallningshafvande beordrade provinciallläkaren att ditresa för att verkställa detta uppdrag, hvarvid först den 62-åriga prestfrun och hennes döttrar, för att föregå med godt exempel, läto undersöka sig och sedan öfriga församlingsboar.

Såsom skäl för detta påstående må nämnas:

a) att en mängd nykterhetsvärdshus, cigarrbutiker och andra ställen finnas, hvilka i sjelfva verket ej äro annat än hemliga bordeller utan någon uppsigt eller kontroll från sundhetspolisens sida och utgöra verkliga härdar för smittans spridande;

b) att under sednare åren på många hoteller uppstått en industri att på en eller flera timmar hyra ut rum för otuktiga sammankomster, liksom förhållandet är med de i många af utlandets städer under olika namn (Bestell-Rendez-vous-Häuser, maisons de passe etc.) förekommande inrättningar. Man kan knapt utfinna ett verksammare sätt att gynna den hemliga prostitutionen;

c) att antalet unga flickor på 12—15 år, hvilka hängifva sig åt skörlefnad, under sednaste åren i betydlig grad ökats;

d) att af manskapet inom garnisonen, som för veneriska sjukdomar intages till vård på garnisonssjukhuset, ett stort antal hemtat smittan från lösaktiga qvinnor, hvilka i mängd och särskildt under den vackrare årstiden hafva sitt tillhåll i utkanterna af hufvudstaden, såsom Djurgårdsbergen, trakten omkring Svea gardes kasern, etc., hvilka qvinnor ej undergå sundhetsbesigtning. Vid de razzier, som tid efter annan af polisen anställas på dessa qvinnor, anträffas vanligen icke få smittade individer *).

Detta sundhetspolisens otillräckliga öfvervakande af prostitutionen beror hufvudsakligen derpå att de vid besigtningsbyrån anställde polistjenstemän äro för få och deras tid upptagen af andra göromål än prostitutionsväsendet. Sundhetskonstaplarne äro för närvarande endast 3, ett antal alltför ringa för öfvervakande af de besigtningsskyldiga qvinnorna och uppspårande af den hemliga prostitutionen i en stad med Stockholms folkmängd och territoriella ut-

*) Under 1867 inkommo till garnisonssjukhuset inom få dagar icke mindre än 11 man, tillhörande samma kompani, hvilka alla blifvit smittade af en och samma uteliggande qvinna.

sträckning, hvilken på sednare tiden ej obetydligt ökats, då numera från år 1870 hela Djurgården tillhörer Stockholms polisdistrikt. Föreståndaren för besigtningsbyrån är derjemte poliskommissarie i Adolf Fredriks distrikt och öfvervakar dessutom polistjenstgöringen i Kungsholms, så att han i sjelfva verket har 2 polisdistrikter. I egenskap af poliskommissarie måste han vara närvarande i polisdomstolen i en mängd mål, hvilka vanligen förekomma samtidigt med besigtningarnes anställande på byrån.

En annan omständighet, som försvårar prostitutionens öfvervakande, är en af Öfverståthållare-Embetet för polisärender för några år sedan meddelad föreskrift att ej flera än 2 prostituerade få bo i samma hus eller gård, hvarigenom dessa qvinnor så godt som utplanterats i hela Stockholm och kontrollen öfver dem blifvit svårare.

3. Att sundhetsmönstringarne inom garnisonen ej göras tillräckligt ofta.

Till hvad som förut (sid. 56) blifvit nämndt vilja vi endast tillägga att vid i Mars 1872 gjord förfrågan rörande sundhetsbesigtningar med flottans manskap erhållits till svar: För närvarande hållas inga speciella sundhetsmönstringar, alldenstund högst få fall af syphilis inträffa.

4. Att hvar och en, som vill å kurhuset erhålla kostnadsfri vård, måste, försedd med läkarebetyg, först inställa sig i poliskammaren för att låta anteckna sitt namn och sin bostad och erhålla vederbörlig remiss.

Orsaken till detta förfaringssätt uppgifves vara den, att polismyndigheten skall kunna hafva uppsigt öfver dem, om de, efter utskrifningen från kurhuset, genom möjligen uppträdande nya eruptioner af syphilis kunna blifva för allmänna sundheten vådliga; men att detta i verkligheten ej torde vara hufvudafsigten framgår deraf att de personer, hvilka vilja betala sin vård, hvilken betalning utgår med 40 öre för stadens innevanare, 1 Rdr Rmt för personer, tillhörande annat län, och 1 Rdr 50 öre för enskildt rum, allt per dag, äro befriade från inställelse i poliskam-

maren. Det synes derföre som meningen med detta förfarande vore att söka förmå personer att sjefva bekosta sin vård, ty den fara, för hvilken den allmänna sundheten kan blifva utsatt från deras sida, lärer väl ej vara mindre om de betalt sin vård på kurhuset än om de kostnadsfritt varit der intagna, men tydligt är att en sådan bestämmelse måste afhålla obemedlade qvinnor att i tid söka bot för sin sjukdom och derigenom öka faran för dem sjelfva och möjligheten att smittan öfverföres på andra. Också har man sett sig nödsakad att, vid tillämpningen af denna bestämmelse i fråga om qvinnor, förfara på det sätt att de intagas utan remiss och sedan sändes deras betyg, jemte uppgift om bostaden, från kurhuset till anteckning i polisen. Att patienter med venerisk sjukdom skola betala legosängsafgift för intagning på kurhus i allmänt rum står dock i bestämd strid med Kongl. Instruktionen för direktionerna öfver länslazaretterna i riket och öfver kuranstalterna af den 17 December 1817, enligt hvilken alla veneriskt sjuke ega rättighet att njuta underhåll och öfriga förmåner fritt, på grund af den beviljade årliga afgiften af hvarje mantalsskrifven person till veneriska smittans utrotande.

Till förekommande eller minskande af prostitutionens olägenheter och hindrande af den veneriska smittans spridande böra, utom de i det föregående omnämnda åtgärder, särskildt för Stockholm följande förändringar göras:

1. Antalet sundhetskonstaplar ökas till 5.

Huruvida någon framställning blifvit gjord från polismyndighetens sida om anvisande af medel för att kunna öka sundhetskonstaplarnes antal och vidtaga andra åtgärder till prostitutionens behöriga öfvervakande kunna vi ej med säkerhet uppgifva, men tro ej att så varit förhållandet. De disponibla medlen synas hufvudsakligen användas för den s. k. detektiva polisen. Ofvannämnda antal bör anses tillräckligt, då dessa personer uteslutande böra

sysselsätta sig med prostitutionsväsendet och dervid kunna påräkna biträde af den öfriga polisbetjeningen.

2. Föreståndaren för besigtningsbyrån bör odeladt egna sin tid åt prostitutionens öfvervakande och vara befriad från de poliskommissarierna tillkommande göromål. Denne tjensteman bör aflönas på ett sådant sätt, att man kan hafva utsigt att till bestridande af denna i hög grad maktpåliggande och ansvarsfulla befattning få en person med omutlig redbarhet, godt omdöme och urskiljningsförmåga samt det lugna allvar, som i detta fall är af så stor vigt.

3. Bordeller tolereras af polismyndigheten och underkastas ett lämpligt reglemente.

4. Sundhetsmönstringar inom garnisonen anställas en gång i veckan.

5. Stadgandet, att den, som vill kostnadsfritt vårdas på kurhuset, först skall i poliskammaren erhålla vederbörlig remiss, borttages och hvar och en får inträde, som har legitimerad läkares intyg att vara med venerisk sjukdom behäftad. (Den kontroll, hvilken det i många fall är nödvändigt att polisen har öfver dessa personer, för hvilket ändamål den måste känna deras namn och bostad (såsom t. ex. för att få reda på föräldrarne till barn, som skola utskrifvas, hvilket ibland varit förenadt med stora svårigheter) kan på annat sätt åstadkommas. I efterföljande prostitutionsreglemente föreskrifves att en af de vid besigtningsbyrån anställde sundhetskonstaplar skall infinna sig på kurhuset hvarje dag utskrifning af patienter eger rum för att erhålla förteckning på utskrifna besigtningsskyldiga qvinnor. Vid detta tillfälle kan han äfven emottaga uppgift på de personers namn och bostad, hvilka under tiden intagits till vård, hvarigenom således deras inställelse i poliskammaren före intagandet på kurhuset blir obehöflig).

6. Ett nytt, tillräckligt stort, och allmänna sundhetens fordringar tillfredsställande kurhus uppföres.

Den bristfälliga beskaffenheten af och det otillräckliga utrymmet på Stockholms stads och läns kurhus är allt för väl bekant för att vidlyftigare behöfva omordas. Då byggnaderna ursprungligen varit begagnade till brännvinsbränneri och ej uppförda för att inrymma sjuke är anordningen och inredningen ej sådan, att de kunna anses motsvara sin nuvarande bestämmelse. En del af sjukrummen äro mycket låga och mörka, hvarigenom luftvexlingen blir ofullständig. Det bristande utrymmet och rummens läge medgifver ej att afskilja vissa patienter, hvilket ofta på ett sjukhus är af stor vigt. Byggnaderna äro af ålder så bristfälliga och förfallna att de ej utan fara kunna begagnas, hvarjemte den sednare tillkomna flygelbyggnaden har en lös, sank och otjenlig grund, hvadan huset sjunkit och vissa rum äro besvärade af fukt. Den fullständiga ombyggnad, som länge varit oundgängligen nödig, har dock ej ansetts kunna företagas, så länge egendomen är en kronans tillhörighet och möjligen skulle kunna af riksdagen för annat ändamål disponeras, och då de propositioner, som vid 1859, 1862, 1865 och 1871 års riksdagar blifvit till rikets ständer framställda, dels af Kongl. Maj:t, dels af enskild motionär, och hvilka propositioner vid de sednare riksdagarne afsett egendomens öfverlåtelse med full eganderätt åt Stockholms stad och län, ej medfört önskadt resultat, fortfara ännu de ofördelaktiga hygieniska förhållandena. Af stor vigt vore att de hinder, som uppstått för realiserandet af den tilltänkta nybyggnaden, med det snaraste måtte blifva undanröjda och att ett nytt kurhus snart måtte se dagen. För att göra detta så mycket begärligare för andra qvinnor borde de prostituerade vårdas på en särskild inrättning.

Vi bifoga ett "Förslag till prostitutions-reglemente för Stockholm", i hvilket för lättare öfversigt såsom anmärkningar anföras de motiver, hvilka föranledt de i vissa paragrafer intagna föreskrifter.

Förslag till prostitutions-reglemente för Stockholm.

Prostitutionens öfvervakande tillhör polismyndigheten. För detta ändamål är en särskild besigtningsbyrå inrättad, hvilken i administrativt hänseende står under Öfverståthållare-Embetet för polisärender, men i medicinskt under sundhetsnämnden, och hvars verksamhet här nedan bestämmes.

A). *Om Inskrifning.*

§. 1. Såsom allmänna (prostituerade) qvinnor anses alla, hvilka bevisligen idka skörlefnad såsom yrke mot betalning.

Af dessa finnas 2 klasser:

a) ensamt boende qvinnor,

b) de, hvilka vistas i de af polismyndigheten tolererade prostitutionshus (bordeller).

§. 2. Hvarje prostituerad qvinna inskrifves på besigtningsbyrån uti en för sådant ändamål upprättad bok, i hvilken antecknas hennes för- och tillnamn, de binamn, under hvilka hon är känd, hennes utseende, ålder, födelseort, bostad, föräldrar, föregående sysselsättning och öfriga lefnadsförhållanden; om hon varit med venerisk smitta behäftad; hvarest hon då vårdats; samt de orsaker, som förmått henne att öfverlemna sig åt prostitutionen; åliggande det hvarje sådan qvinna att förete sitt prestbetyg, hvilket på besigtningsbyrån förvaras.

§. 3. Inskrifning sker

a) frivilligt, då en qvinna sjelf begär eller medgifver den,

b) af tvång, då den af polismyndigheten henne ålägges, sedan hon vid förutgången undersökning blifvit om skörlefnad förvunnen.

§. 4. Vid inregistreringen erhåller hvarje qvinna en bok, hvilken på titelbladet upptager hennes namn, nummer i byråns inskrifningsbok samt signalement, och dess-

utom innehåller ett utdrag af de i prostitutionsreglementet för qvinnan föreskrifna ordningsreglor. Denna bok, i hvilken resultatet af hvarje besigtning antecknas, är qvinnan skyldig att ständigt hafva hos sig, vid anfordran uppvisa för polisbetjeningen samt ej utlåna till andra qvinnor. Mister hon en sådan bok bör hon ofördröjligen derom göra anmälan på besigtningsbyrån.

B). *Om Sundhetsbesigtningar.*

§. 5. Hvarje inskrifven qvinna är skyldig att två gånger hvarje vecka och oftare, om läkaren så finner nödigt, på bestämda dagar och tider inställa sig på besigtningsbyrån för undergående af sundhetsbesigtning.

Anm. Frågan huru ofta besigtningar böra verkställas har besvarats på olika sätt. Af 80 städer, för hvilka GARIN i sitt förutnämnda arbete redogör, ske besigtningar i 13 två gånger i veckan, i 42 en gång, i 20 tre gånger i månaden samt i 5 hvar fjortonde dag. Huru ofta de än göras innebära de dock ej någon absolut säkerhet mot smittans öfverförande, enär besigtningen kan sammanträffa med slutet af incubationstiden och ske omedelbart innan symptomer af sjukdomen visa sig; men då väl ej kan nekas att säkerheten mot smitta blir desto större, ju oftare besigtningarne repeteras och erfarenheten visar att qvinnorna ofta hålla sig undan, hvarigenom längre tid i verkligheten kommer att förflyta mellan de särskilda undersökningarne, anse vi att de böra bestämmas till två gånger i veckan.

§. 6. Besigtningarne verkställas kostnadsfritt; dock medgifves qvinna, som det önskar, att mot erläggande af viss afgift få undergå besigtning på särskilda dagar. Måndagar, Tisdagar, Thorsdagar och Fredagar besigtigas qvinnorna kostnadsfritt; Onsdagar och Lördagar på vanlig tid de, hvilka vilja erlägga 50 öre, samt på särskild tid på eftermiddagen de, hvilka betala 1 Rdr Rmt för hvarje besigtning. Dessa afgifter uppbäras af en bland sundhets-

konstaplarne i byråns lokal före besigtningens början mot en polett, hvilken qvinnan vid inträdet i expeditionsrummet aflemnar till föreståndaren, som, efter slutad besigtning, af sundhetskonstapeln emottager redovisning och i en särskild bok antecknar beloppet af influtna medel, hvilka vid slutet af hvarje månad öfverlemnas till polismyndigheten.

Anm. Frågan om betalning för sundhetsbesigtningar och skatt på bordellerna torde här böra tagas i betraktande.

I Paris göras besigtningarne kostnadsfritt och bordellvärdinnorna betala ingen skatt. I Brüssel äro de ensamt boende qvinnorna fördelade i 4 klasser, af hvilka de 3 betala 40, 30 och 15 centimer för hvarje besigtning; den fjerde erlägger ingen afgift och till denna klass räknas alla prostituerade qvinnor öfver 40 år och de, som hafva barn att underhålla. De qvinnor, hvilka under 4 på hvarandra följande veckor ordentligt infunnit sig vid sundhetsbesigtningarne återfå den erlagda betalningen. För de böcker, som dessa qvinnor erhålla, betalas af första klassen 1 fr. 50 cent., af andra 75 cent., af tredje och fjerde 25 cent. Bordellinnehafvare betala på förhand en viss afgift, afsedd att betäcka utgifterna för prostitutionens öfvervakande. Denna afgift varierar allt efter den klass ett bordell tillhör och antalet der befintliga qvinnor. Sålunda betalar första klassens bordell från 60 till 78 francs i månaden och dessutom 2 fr. för hvarje qvinna utöfver ett antal af 10; den andra klassens bordell betalar från 21 till 32 fr. och den tredje från 8 till 15 fr. i månaden. Och denna klassifikation grundar sig på inkomsten af de besökande! Till första klassen höra de bordeller, der taxan är öfver 5 fr., till andra de, der den är mellan 2 och 5 fr. och till tredje de, der den understiger 2 fr.

I Hamburg, Turin, Madrid, Lyon och många andra större städer i utlandet finna vi samma förhållande, nemligen obligatorisk betalning af sundhetsbesigtningarne och

skatt på bordellerna, hvilken är progressiv efter antalet qvinnor.

I allmänhet måste en obligatorisk betalning af sundhetsbesigtningarne förkastas, liksom skatt på bordellerna, hvarigenom de erhålla en slags auctorisation och innehafvarne, när de betalt sin afgift, anse sig hafva samma rätt, som hvilken annan som helst, som drifver ett hederligt yrke. Då de inskrifna qvinnorna af polisen tvingas vid vite att i den allmänna sundhetens intresse undergå sundhetsbesigtningar så torde de ej kunna åläggas att betala dessa besigtningar. Detta är odiöst och har i alla tider af dem, hvilka af personliga skäl äro missbelåtna med sundhetspolisens åtgöranden, begagnats såsom förevändning att tillägga dess handlingar dåliga motiver, sätta den i misskredit och göra dess verksamhet förhatlig. Det är dessutom svårt att förstå huru något sådant kan utföras, enär en stor del af de prostituerade qvinnorna, hvilka lefva endast för dagen, ofta ej ega så mycket att de kunna tillfredsställa administrationens fordringar. Genom skatt på bordellerna gör man de prostituerade qvinnornas lott ännu sämre. Väl heter det att den skall erläggas af bordellinnehafvaren, men det är naturligt att det i sista hand blir qvinnorna, som få betala den, ty ju större utgifter han har, desto mera försöker han att utpressa af dem. Annorlunda förhåller sig saken om afgiften för sundhetsbesigtningarne blir helt och hållet frivillig. I Marseille göras besigtningarne om Måndagen på byrån och gratis; de qvinnor, som önska det, besigtigas i sina hem på Tisdagen mot erläggande af 1 franc, Onsdagen och Thorsdagen mot 2 och Lördagen mot 3 fr. Här är afgiften visserligen frivillig, men detta sätt att gå tillväga är i flera hänseenden olämpligt och dessutom nedsättande läkarens anseende, då han skall springa staden omkring i de prostituerades bostäder. Sundhetsbesigtningarne i hemmen så väl hos qvinnan som hos läkaren böra i principen förkastas och alla besigtningar, om möjligt, verkställas på byrån. I detta reglemente

har adopterats det i Bordeaux brukliga sättet, som synes erbjuda de största fördelarne, utan att på något vis nedsätta hvarken administrationens eller läkarens värdighet. Sundhetsbesigtningarne äro der à la règle kostnadfria, men de qvinnor, hvilka vilja förskaffa sig rättighet att på särskilda dagar besigtigas, få det genom att erlägga en bestämd afgift. Skillnaden mellan detta och de i de flesta andra städer brukliga förfaringssätt är tydlig; här är betalningen helt och hållet frivillig, i de andra obligatorisk. När en qvinna icke längre vill eller kan betala sin afgift besigtigas hon kostnadsfritt. Erfarenheten visar att en sådan anordning fullkomligt öfverensstämmer med qvinnornas önskan; det uppstår derigenom af sig sjelf en slags klassifikation, som ganska mycket bidrager till upprätthållande af god ordning. Det finnes bland dessa qvinnor många anledningar till jalousie och afundsjuka. Då de sammanträffa i besigtningslokalen kommer det ofta till ordvexling och handgripligheter, hvilket mången af dem både söker och kan undvika genom att gå en annan dag på besigtning. Önskligast vore det om hvarje kommun betalade alla kostnaderna för prostitutionens öfvervakande och alla besigtningar skedde kostnadsfritt, men då erfarenheten visar att de åtgärder, som under sådana vilkor vidtagas, vanligen blifva otillräckliga, tjenstemännens antal och aflöning för ringa, torde ofvanstående förslag vara mest praktiskt. De finansiella resultaterna af denna anordning äro i Bordeaux synnerligen vackra, hvilket synes af efterföljande tabell:

	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
Inskrifna qvinnor i medeltal...	554	540	513	485	516	520	554	555
Antal sundh.-besigtningar gratis	11,292	10,561	9,293	8,151	8,906	9,979	10,431	10,538
» » à 75 cent.	9,992	10,226	9,930	9,414	8,735	9,596	9,818	9,076
» » à 2 francs	5,007	4,681	5,017	5,272	6,255	5,418	5,164	6,807
Inkomster. ..... Francs	17,508	17,031 50 cent.	17,481 50 cent.	17,604 50 cent.	19,061 25 cent.	18,033	17,691	18,425

Inkomsten har i medeltal varit 17,854 fr., under det utgifterna för året endast uppgått till 13,350 fr.

Huru stora inkomsterna i Stockholm skulle blifva torde ej kunna med säkerhet på förhand beräknas. Vid 1871 års slut voro 322 qvinnor underkastade besigtning. Om vi frånräkna 42 såsom intagna på kurhus etc. och af de återstående 280 antaga att 200 begagna de kostnadsfria besigtningarne samt att endast 50 hvardera betala 50 öre och 30 hvardera 1 R:dr R:mt för hvarje besigtning, skulle beloppet för året uppgå till 5,720 R:dr R:mt. Då aflöningarne till byråns tjenstemän efter detta förslag utgöra 13,800 R:dr skulle således efter ofvanstående låga beräkning de utgifter, som kommunen får vidkännas, ej blifva större än för närvarande. Med all sannolikhet kan man tvärtom antaga att de skola blifva mindre och inkomsterna för besigtningarne större, emedan de prostituerade qvinnorna redan nu äro vande att på särskilda tider besigtigas på byrån mot afgift af 1 R:dr R:mt.

§. 7. Qvinna, som undergår besigtning kostnadsfritt, bör, om hon önskar besigtigas å de dagar då afgift erlägges, derom göra anmälan en föregående besigtningsdag, så att en qvinnas uteblifvande på den dag hon vanligen undergår besigtning ej fritager henne från ansvar, så vida ej sådan anmälan skett.

Anm. Denna bestämmelse har ansetts nödvändig för att förekomma att en qvinna, som är eller misstänker sig vara smittad, kan hålla sig undan under förevändning att hon ämnar infinna sig en följande dag, då betalning erlägges.

§. 8. Dessa afgifter tillfalla besigtningsbyrån och användas uteslutande till betäckande eller minskande af de utgifter, hvilka kommunen får vidkännas för vidtagande af åtgärder till prostitutionens öfvervakande.

§. 9. Tiden för sundhetsbesigtningarne bestämmes af öfverläkaren. Resultatet af hvarje besigtning inskrifves i qvinnans bok; då hon befinnes smittad utfärdar läkaren

remiss till kurhuset, dit hon efter besigtningarnes slut genom sundhetskonstaplarnes försorg genast afföres.

§. 10. Vid långt framskridet hafvandeskap, nyligen försiggången förlossning, samt äfven i andra fall, der öfverläkaren dertill finner skäl, kan qvinnan antingen erhålla tillstånd att endast en gång i veckan inställa sig till besigtning eller för kortare tid helt och hållet befrias derifrån.

C). *Ordningsreglor för inskrifna qvinnor.*

§. 11. Inskrifven qvinna åligger:

a) att på de af föreståndaren bestämda dagar inställa sig på byrån för undergående af sundhetsbesigtning;

b) att när tecken förmärkas, hvilka häntyda på sjukdom och smitta, genast anmäla sig till besigtning och icke hålla sig undan eller anlita qvacksalfvare;

c) att föra ett tyst och stilla lefverne;

d) att å gator, torg och allmänna platser visa sig i anständig klädsel och icke genom utmärkande utstyrsel söka väcka uppseende;

e) att å sådana ställen hvarken ensam eller i sällskap af flera stryka fram och tillbaka, utan giltig anledning stadna, tilltala personer eller genom utrop och åthäfvor söka ådraga sig uppmärksamhet;

f) att icke visa sig utanför det hus hon bebor eller genom öppnade fönster anropa förbigående eller på annat sätt göra sig bemärkt;

g) att icke vid antändt ljus visa sig i fönstren, hvilka vid hvarje tid på dygnet böra vara försedda med luckor, jalousier eller rullgardiner;

h) att icke under någon tid på året vistas utomhus nattetid efter klockan 11;

i) att icke å theatrar, concertlokaler eller allmänna förlustelseställen intaga andra än af polismyndigheten bestämda platser;

k) att icke utan manligt sällskap besöka restaurationer, kaféer, värdshus och dylika ställen;

l) att icke besöka de offentliga platser och promenader, hvilka äro henne af polismyndigheten förbjudna:

m) att icke bo eller vistas på sådana ställen, der utskänkning eller försäljning af spirituösa drycker eger rum;

n) att icke i sin bostad hafva egna eller främmande barn öfver 2 års ålder;

o) att icke emottaga besök af individer, hvilka synbarligen ännu tillhöra gosseåldern;

p) att icke under natten hos sig hysa andra qvinnor, vare sig inskrifna eller icke-inskrifna;

q) att icke utöfva sitt yrke i kopplerskors bostäder;

r) att icke begagna tjenstfolk till prostitution;

s) att vid förändring af bostad derom göra anmälan närmaste dag, som besigtningsbyrån är öppen;

t) att ej utan föregående anmälan på byrån lemna sin bostad för längre tid än 48 timmar;

u) att icke bekantgöra namnen på de personer, hvilka besöka henne.

D). *Om Bordeller.*

a) *Bordellernas läge och inredning.*

§. 12. Bordellerna böra ligga afsides från kyrkor, slott och palatser, offentliga embetsverk, skolor och undervisningsanstalter, sjukvårdsinrättningar och kaserner, på visst afstånd från hvarandra och, om möjligt, så att inga boningshus ligga midt emot.

§. 13. I de särskilda stadsdelarne böra bordellerna så fördelas att deras beskaffenhet så mycket som möjligt motsvarar stadsdelens karakter.

§. 14. I ett hus, der bordell skall öppnas, få inga helsofiendtliga förhållanden finnas. Antalet qvinnor bestämmes af polismyndigheten i förhållande till utrymmet.

§. 15. En person får ej inrätta två eller flera bordeller, och flera personer få ej i samma hus hafva bordeller med gemensam ingång.

§. 16. I samma hus, som bordell finnes, få inga andra personer bo; ej heller får det stå i någon slags kommunikation eller förening med angränsande hus.

§. 17. Bordellerna få ej innehålla rum utan fönster, hemliga eller undangömda lokaler eller andra ställen, som kunna dölja en person; ej heller få i golf, tak, väggar eller dörrar finnas öppningar, genom hvilka man kan se hvad som försiggår i ett annat rum.

§. 18. Bordellerna få ej hafva mer än *en* ingång, hvilken dag och natt skall vara tillsluten och riglad. Ingen skylt får finnas eller annat tecken, som antyder ställets beskaffenhet.

§. 19. Källarlägenheter få ej begagnas till bordeller. Fönsterna i alla våningar skola vara försedda med rutor af mattslipadt glas; de nedre fönstren skola vara tillästa så att de ej kunna öppnas och endast det öfre hållas öppet för nödig luftvexling.

§. 20. Hvarje qvinna skall hafva sitt särskilda rum med nummer på dörren in- och utvändigt samt klocksträng med ledning till förstuga eller vestibul, hvarest är så inrättadt, att en tafla genast visar numret på det rum, der ringning skett.

b) *Föreskrifter för bordellinnehafvare.*

§. 21. Rättighet att hålla bordell meddelas på derom gjord ansökan af polismyndigheten och lemnas endast åt qvinnor, hvilka, om de äro gifta, skola förete mannens skriftliga samtycke.

§. 22. Den, som erhållit rättighet att öppna ett bordell, måste underteckna en förbindelse att punktligt fullgöra reglementets föreskrifter, af hvilket hon erhåller ett exemplar, samt en af polismyndigheten godkänd borgen för er-

läggande af de böter, hvartill hon i följd af reglementets öfverträdelse kan göra sig skyldig.

§. 23. Derföre att en qvinna under längre eller kortare tid innehaft ett bordell har hon ingen rättighet att på samma eller annat ställe hålla sådant, utan kan polismyndigheten, när den så för godt finner, återkalla den lemnade tillåtelsen utan invändning från hennes sida. Denna rättighet är helt och hållet personlig och öfvergår i intet fall på hennes rättsinnehafvare.

§. 24. Den, som vill inrätta ett bordell, måste förete husegarens skriftliga medgifvande.

§. 25. Innehafvare af bordell åligger

a) att innan en qvinna upptages på bordell derom göra anmälan på besigtningsbyrån och inställa henne till undergående af sundhetsbesigtning;

b) att ej upptaga andra än inskrifna qvinnor och bland dem endast sådana, som äro öfver 18 år;

c) att ej söka qvarhålla en qvinna eller hindra henne från att lemna bordellet när hon så önskar, utan utlemna de af henne vid inträdet medförda effekter;

d) att, då en qvinna öppet eller hemligt lemnat ett bordell, nästa besigtningsdag derom på byrån göra anmälan samt, om möjligt, lemna upplysningar om hvart hon begifvit sig;

e) att icke såsom tjenstepigor använda qvinnor under 40 år; äro de yngre skola de undergå sundhetsbesigtning en gång i veckan;

f) att ej till de på bordellerna varande qvinnor utlåna penningar eller uthyra kläder, nipper och andra artiklar;

g) att ej tillegna sig de skänker, som en qvinna erhåller af besökande;

h) att, då hon misstänker att en qvinna ådragit sig venerisk sjukdom, genast derom göra anmälan på besigtningsbyrån och hindra henne att emottaga vidare besök;

i) att i mottagningsrummet äfvensom i qvinnornas enskilda rum genom anslag tillkännagifva taxan;

k) att ej tillåta något slags spel med kort, tärning och dylikt, eller låta spirituösa drycker utskänkas eller på stället förtäras;

l) att ansvara för ordning och stillhet inom och utom bordellet; att bo i närheten af ingången för att, i händelse af oordningar genast vara tillhands och i nödfall anlita polisens biträde;

m) att hvarje tid på dygnet genast lemna tillträde till sundhetspolisen och den öfriga polisbetjeningen;

n) att ej utan polismyndighetens medgifvande ombyta lokal;

o) att ej utan föreståndarens för besigtningsbyrån tillåtelse lemna huset på längre tid än 24 timmar.

E). *Om befrielse.*

§. 26. Hvarje inskrifven qvinna är skyldig underkasta sig föreskrifna ordningsreglor och bestämmelser till dess hon blifvit af polismyndigheten befriad och utstruken från de prostituerades lista.

§. 27. Denna befrielse är definitiv eller provisorisk.

Definitivt blir en inskrifven qvinna utstruken

a) vid dödsfall,

b) vid äktenskaps ingående.

Provisoriskt befrias qvinnan

a) då någon person, till hvars vilja och förmåga att förskaffa qvinnan nödiga medel till existens polismyndigheten anser sig kunna sätta förtroende, skriftligen förbinder sig antingen att taga henne i sin tjenst eller på annat sätt draga försorg om att hon ej längre drifver skörlefnad utan återgår till en anständig vandel;

b) vid reclamationer af föräldrar och målsmän, hvilka erbjuda dylika garantier;

En provisoriskt befriad qvinna öfvervakas under tre månader, hvarefter hon definitivt utstrykes ur de prostituerades lista, då skäl ej förekommit att hon återfallit till sitt förra lefnadssätt.

F). *Om besigtningsbyråns tjenstemän och deras åligganden.*

§. 28. Tjenstemännen vid besigtningsbyrån utgöras af

a) tre läkare, bland hvilka en öfverläkare med lön af 2,500 R:dr R:mt; de öfriga med 2,000 R:dr hvardera.

Anm. Då läkarne ej hafva några sportler eller extra inkomster af besigtningarne utan den afgift, hvilken en del qvinnor frivilligt erlägga för rättigheten att blifva besigtigade på särskilda dagar, oafkortad tillfaller besigtningsbyrån för att användas till minskning i de utgifter, hvilka kommunen får vidkännas för prostitutionens öfvervakande, måste dessa tjenstemäns remuneration vara sådan att de erhålla skälig ersättning såsom en fast lön för sin i många hänseenden obehagliga verksamhet. Detta har ansetts kunna ske genom ofvannämnda aflöning, isynnerhet som läkarne ej behöfva i sina bostäder emottaga till besigtning inskrifna qvinnor, hvilket är det som i främsta rummet inverkar störande på den enskilda praktiken.

b) en föreståndare för polisafdelningen med lön af 2,500 R:dr R:mt.

c) sex sundhetskonstaplar med lön af 800 R:dr R:mt hvardera.

a) *Om läkarne.*

§. 29. Läkarne utnämnas af sundhetsnämnden och tillsättas med 6 månaders uppsägningstid.

§. 30. De fördela sins emellan besigtningarne enligt af öfverläkaren uppgjord plan. Honom tillkommer alla åligganden rörande statistiken samt att före den 1 Maj till sundhetsnämnden afgifva berättelse om besigtningsbyråns verksamhet under föregående år.

§. 31. Sundhetsbesigtningarne skola anställas med tillhjelp af alla de medel, hvilka vetenskapen erbjuder för en säker diagnos af sjukdomarne, och bör läkaren, utan förutfattade åsigter om huruvida en åkomma är smittosam eller

ej, till kurhuset remittera en qvinna för hvarje sår på könsdelarne, för hvarje mucopurulent secretion.

§. 32. Genom emottagande af dessa befattningar hafva läkarne förbundit sig att ej taga under behandling någon inskrifven qvinna, vare sig för venerisk eller annan sjukdom.

b) *Om föreståndaren för polisafdelningen.*

§. 33. Honom åligger

a) att fördela göromålen mellan sundhetskonstaplarne och tillse att de med nit och dock med iakttagande af den grannlagenhet och urskiljning, som är af så stor vigt vid utöfvandet af deras befattning, fullgöra sina åligganden;

b) att på anmälningar af sundhetskonstaplarne eller andra personer om qvinnor, hvilka i hemlighet utöfva prostitutionen, göra undersökning om förhållandet och, då uppgiften befinnes grundad, vidtaga åtgärder för att tvinga dem att låta inskrifva sig;

c) att i sådana fall, der en qvinna hängifver sig åt lösaktighet men dock ej helt och hållet saknar annan sysselsättning, lemna henne tillstånd, om hon dertill förklarar sig villig, att en gång i veckan på besigtningsbyrån förete legitimerad läkares intyg om sitt helsotillstånd.

Anm. Fall förekomma ej sällan att en qvinna hängifver sig åt lösaktighet i den utsträckning att hon kan anses vådlig för allmänna sundheten, utan att dock uteslutande hafva skörlefnaden till yrke. Många äro hemligt prostituerade utan att kunna anses lifnära sig dermed, såsom flickor och sömmerskor, boende hemma hos föräldrarne, hvilka väsendtligen bidraga till deras underhåll, och många tjenstpigor, som begagna lediga stunder att löpa åstad med förste bäste karl. Gränsen är svår att träffa, när ordningsmakten skall gripa in och mången gång är det svårt att uppdraga en bestämd gräns mellan libertinaget och prostitutionen. I dessa fall torde den i ofvanstående moment föreslagna åtgärd erbjuda en lämplig garanti och i de flesta

fall af qvinnan accepteras, på samma gång tillfälle lemnas henne att lättare återgå till en anständig vandel än om hon genast skulle komma in bland de prostituerade (inskrifna) och undergå sundhetsbesigtning samtidigt med dessa på byrån. Dessa qvinnor stå under sundhetspolisens uppsigt men inskrifvas först då det visar sig att någon förbättring ej kan väntas utan att de helt och hållet lemnat arbetet och drifva skörlefnaden såsom yrke.

I Göteborg finnas qvinnor, hvilka under 6—7 års tid regelbundet hvarje vecka insändt läkarebetyg om sitt helsotillstånd till besigtningsbyrån, utan att sjelfva hafva behöft infinna sig der.

d) att öfvervaka att de inskrifna qvinnorna ställa sig till efterrättelse de i reglementet föreskrifna ordningsreglor och i händelse af öfverträdelse beifra saken;

e) att då minderåriga flickor anmälas såsom förande ett sysslolöst och lättsinnigt lefnadssätt vidtaga åtgärder att de blifva intagna på någon uppfostrings- eller förbättringsanstalt eller hos fattigvårdens styrelse derom göra anmälan, så framt de derifrån erhålla understöd;

f) att inskrifva de qvinnor, hvilka frivilligt medgifva eller af polismyndigheten åläggas att undergå allmän sundhetsbesigtning;

g) att vara närvarande vid de tillfällen då besigtningar verkställas på byrån och i en bok, hvilken innehåller ett särskilt konto för hvarje qvinna, anteckna resultatet af besigtningen för dagen; föra anteckning öfver de inskrifna qvinnornas bostäder, särskilt för de ensamt boende och särskilt för personalen på bordellerna, och de förändringar som härutinnan ske; anteckna då någon blifvit häktad, är sjuk i hemmet, intagen på sjukvårds- eller fattigvårdsinrättning, lemnat staden eller afvikit från sin bostad, aflidit samt alla dylika förändringar inom personalen;

h) att hvarje dag till polismyndigheten afgifva rapport öfver antalet verkställda besigtningar, frånvarande, till kurhuset remitterade, från sina bostäder afvikna etc., qvinnor;

i) att då anmälningar ingå om personer, hvilka äro med venerisk sjukdom behäftade, göra de undersökningar och vidtaga de åtgärder, som i det speciella fallet synas lämpligast och erfordras för att, om uppgiften befinnes grundad, förmå de sjuke att skaffa sig nödig läkarevård eller intagas på kurhuset.

c) *Om sundhetskonstaplarne.*

§. 34. Deras åligganden äro

a) att på allt sätt söka uppspana sådana qvinnor, hvilka i hemlighet utöfva prostitutionen och dervid gå till väga med all den grannlagenhet och urskiljning, som sakens vigt och allvar fordra;

b) att icke till förhör inkalla för prostitution misstänkta qvinnor eller vidtaga andra åtgärder, innan skriftlig anmälan skett till föreståndaren, som i hvarje fall särskildt beslutar;

c) att noggrannt öfvervaka de inskrifna qvinornas uppförande, så väl de ensamt boendes som deras, hvilka vistas på bordeller, och tillse att de rätta sig efter ordningsreglorna samt genom besök på bordellerna öfvertyga sig om att reglementets föreskrifter strängt efterlefvas;

d) att för nämnde ändamål besöka theatrar, allmänna förlustelseställen och andra platser, der de prostituerade qvinnorna pläga vistas;

e) att på föreståndarens tillsägelse efterspana och inställa de qvinnor, hvilka uteblifvit från sundhetsbesigtning;

f) att vid besigtningstillfällena i qvinnans bok inskrifva resultatet samt dagen för nästa besigtning;

g) att på de dagar, då betalning för sundhetsbesigtningar erlägges, emottaga och för föreståndaren redovisa densamma;

h) att efter slutad besigtning till kurhuset afföra dem, hvilka befunnits smittade;

i) att hvarje dag, då utskrifning af patienter sker från kurhuset, derstädes infinna sig för att erhålla uppgift på de besigtningsskyldiga qvinnor, hvilka blifvit utskrifna;

k) att icke med de inskifna qvinnorna eller bordellvärdinnorna inlåta sig i några transactioner, af hvad beskaffenhet det vara må, eller af dem emottaga något slags honorarium;

l) att i öfrigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, hvilka af föreståndaren för besigtningsbyrån dem meddelas.

SVENSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

NYA HANDLINGAR.

SERIEN II.

DELEN V. 2.

STOCKHOLM, 1872.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL.

Om prostitutionen och de verksammaste medlen till de veneriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt afseende fästadt på förhållandena i Stockholm. Med mention honorable vitsordad täflingsskrift, af D:r P. A. LEVIN. Sid. 1.

Apoteksvisitationer 1872:

I. Af Generaldirektören N. J. BERLIN..... » 166.
II. Af Medicinalrådet A. H. WISTRAND .... » 175.
III. Af D:r N. P. HAMBERG..... » 180.
IV. Af D:r BOLLING ..... » 206.

Om prostitutionen och de verksammaste medlen till de veneriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt afseende fästadt på förhållandena i Stockholm.

Af Svenska Läkaresällskapet med mention honorable vitsordad täflingsskrift

af

D:r P. A. Lewin.

»Prévenir le mal — c'est le but capital du médecin. C'est celui dont la poursuite persévérante peint le mieux, honore le plus son caractère. Mais, c'est aussi, dans la question de la syphilis, celui qui reste encore le plus à distance, je pourrais dire le plus hors de sa portée — —.»

Med ofvanstående ord inleder D:r P. Diday sin afhandling om medlen att förekomma de veneriska sjukdomarne, och ledd af samma grundtanke griper jag mig an att beröra ett ämne fullt af svårigheter och obehagliga stötestenar. Och det är i sanning ej lätt att afgöra i hvilken mån dessa mera ligga emot den sedliga känslan och smaken, antingen hos en skriftställare som skall sysselsätta sig med frågans utredande, eller hos administratören som skall praktiskt anordna och i tillämpning handlägga dithörande föremål. Men, ändock må försöket göras; svårigheterna måste om möjligt öfvervinnas, samt ett ämne och sociala förhållanden må göras till föremål för noggrant skärskådande, hvilkas beskaffenhet är sådan, att både kultur och sedlighet gerna med skygghet vända sina blickar ifrån dem, emedan de, fastän födda med och inneboende i vår menskliga natur, likväl framför alla andra älska att höljas af en ogenomskinlig slöja och gömmas i det enskilda lifvets dunkel. De få dock ej öfverses eller undandragas belysning från så väl tänkarens och sedelärarens, som samhällsvårdarens och läkarens sida, ty de ingripa

allt för mäktigt i vårt slägtes hela kultur- och hemlif. Ja, än mera, deras rätta ställning bestämmer öfver varande och blifvande slägtens helsoförhållanden i stor skala, och alltid i vida högre grad än de flesta medborgare vid ett ytligt betraktande ens kunna föreställa sig. Således är ämnet, om än ifrån vissa sidor motbjudande att vidröra, ändock af stor vigt; och hvarje försök att besvara frågor som röra detsamma må mötas med erkännande i den mån det sådant förtjenar, utan afseende på det ofta emot både etisk och estetisk känsla anstötliga uti de framträdande enskildheterna. Den nakna verkligheten måste nemligen för betraktaren af detta ämne i alla fall framhållas utan smink, ehuru blicken är van och man kan säga söker att ej varsna de under samhällslifvets slöja dolda och för moralisten, vi neka det ej, anstötliga dragen. Detta gäller för den som ej blott vill se på ytan, utan äfven tänka öfver innehållet, — således för theoretikern. Men, af än större vigt är det för dem som ha till uppgift *att praktiskt utreda och anordna de dermed sammanhängande sociala angelägenheterna.* Dessa måste i hvarje riktning söka att inträngа i och om möjligt genomträngа sakernas väsen, för att kunna fatta alla dithörande följdförhållanden. De få ej stadna på idealistens och doktrinärens ståndpunkt, utan de tvingas af nödvändigheten att se och taga sakerna helt enkelt sådana de äro. Theoretikern kan välja sitt åskådningssätt och sitt system — men praktikern deremot tvingas att gå i den riktning som sakförhållandena gifva vid handen.

Likasom hvarje samhälle medför sina fördelar, så saknar det ej heller sina olägenheter; men, samma medlemmar som draga gagn af de förra, tillhör det äfven att göra de sednare så litet skadliga som möjligt, vare sig för dem sjelfva eller för andra. Och bland samhällsolägenheterna intar behofvet af den sinliga kärlekens otillåtna njutningar, jemte alla dess följder, ett framstående och mycket beaktansvärdt rum, isynnerhet derför, att de draga i släptåg

med sig en sjukdomsgrupp, som mäktigt inverkar på hela samhällskroppen, så väl med, som utan dess medlemmars egen förskyllan. Det är, om man så vill, egentligen den sednare sidan af saken, hvilken ovilkorligen till motverkan förbinder dem, som hafva till pligt att akta på samhällets fysiska välmåga och bestånd; och det är denna förbindelse som naturligen ledt Svenska läkaresällskapet att till allmänt begrundnings- och täflingsämne utvälja frågan *om prostitutionen och de verksammaste medlen till de veneriska sjukdomarnes hämmande, med särskildt afseende fästadt på förhållandena i Stockholm.*

Vi hafva då uti denna fråga att fästa oss vid de båda sammanhängande ämnena:

1 *Prostitutionen* — eller qvinnans öfverlåtande af sin sexualorganism emot betalning — hvilken påkallar öfvervakandet utanför den allmänna lagen af ett sedligt ondt, som likväl menniskonaturens fordringar under vissa förhållanden gör till ett behof, hvilket ej låter undertrycka sig. Och detta behofs styrka innebär i sig snart sagdt en skyldighet för samhället att leda de sinliga drifternas abnorma aflopp på ett sådant sätt, att det hela och dess delar i möjligaste mån skyddas för öfversvämning af de lössläppta lidelsernas störtflod; — samt dernäst vid

2 *Uppgiften att förekomma de veneriska sjukdomarne och hindra deras spridning.*

Ingendera afdelningen i föreliggande hufvudfråga kan, under vårt samhälles nuvarande lagformer, af detta nöjaktigt lösas. Formen måste derföre ombildas och samhället är sig sjelf skyldigt, samt bör dertill ega vilja och makt, att utöfva en tillräckligt kontrollerande tillsyn äfven der, hvarest man skulle kunna å ena sidan invända att den offentliga sedligheten vänder sig bort — och å den andra, att hemmets port har rätt att stängas emot inflytelsen af den offentliga myndigheten. Uti den *öppet eller tyst erkända prostitutionen* måste dock ordningsmakten hafva tillträde och regleringsrätt, likaväl som uti krogen, i källaren,

ölstugan och spelhuset; och om den ej kan med fog och anständighet sjelf framträda såsom administratör inom något af dessa osedlighetens afloppsrum, så bör den dock kunna lemna det reglerande uppdraget åt en korporation eller moralisk person, som för detsamma fullt ansvarar. Lefnadssättet på alla dessa ställen kan man säga återverkar på hela sammanlefnaden i en sådan grad, att det, om ock slutet inom enskildt rum, likväl utan tvifvel tager en offentlig karaktär. Under inflytandet af sjelfsvåldiga lidelser blottställer det så väl den enskilda som den allmänna sedligheten och säkerheten, samt ger ofta, under ett falskt och förledande sken, den enskilda välfärden till spillo. Man måste derföre erkänna att den samhällsvårdande makten är fullt både berättigad och skyldig att ingripa i tillsynen af de prostituerade qvinnorna och de lokaler der dessa, enskildt eller offentligt, utbjuda sina personliga tjenster. Dessvärre ingår ej detta betraktelsesätt i vår lagstiftning — och till följe af sin ställning till denna, har frågan om prostitutionens ordnande hittills blott ensidigt eller godtyckligt kunnat göra sig gällande i vårt land, eller rättare i vår hufvudstad, der detta ordnande nu utgör en brännande fråga. Prostitutionen frodas der i ett tolereradt undantagsförhållande, exempelvis på samma sätt som mångenstädes lönnkrögeriet, hvilket sednare likväl ej kan eller bör tillåtas bredvid den lagliga utskänkningen. Prostitutionen, ehuru dess behof är djupare rotadt i menniskonaturen än behofvet af de spirituösa dryckerna, är hos oss på sätt och vis fortfarande *rättslös*. Lagstiftaren vill ej erkänna den, ehuru ingen lagstiftare finnes eller funnits, som ej erfarit icke allenast dess tillvaro, utan äfven dess nödvändiga och inflytelserika tillvaro. Frågan är således och blir altmer af tvingande behof att lösa, samt måste för samhällets bästa på fullständigaste sätt utredas och ställas på laglig fot. Hurudan är ställningen nu? Jo; tillfölje af vår gällande lagstiftning uti 18 Kap. i Sveriges Strafflag står frågan om offentlig prostitution till större

delen utom lagen, alldenstund der stadgas bestämdt straff för koppleri, eller erbjudet tillfälle till könsumgänge genom bemedling af en tredje person. Likaså anses den qvinna straffbar, som genom dylik bemedling erbjuder sig, hvaremot otukt i löndom, eller på enskild räkning, ej är af strafflagen upptagen och således bör anses loflig. Prostitutionen är sålunda i vårt land lemnad fri, *blott den ej befordras genom koppleri*, eller skenet af detta kan kringgås. Detta är utan tvifvel ett fel i vår lagstiftning, som lemnar en betänklig lucka i våra samhällsinstitutioner, hvilken blir kännbar i samma mån som samhällena tillvexa i folkrikedom. Det moderna samhället har dock en billig fordran på en annan juridisk uppfattning och tillämpning, om det kan bevisas att 11 § i Strafflagen 18 Kap. bör annorlunda bestämmas till detta samhälles sanna båtnad; och vi tro att den så bör.

Först, såvida en lämplig lagstiftning lemnar vederbörligt verksamhetsrum åt den exsekutiva makten att gifva tillbörligt och lagligt understöd, blir det tillfälle för den medicinska auktoriteten att förorda grunderna och sättet för prostitutionens nöjaktiga ordnande och att uträtta något till de veneriska sjukdomarnes hämmande, hvilket väl torde vara aldeles omöjligt att verka på enskild väg och på sidan om, för att ej säga, tvärtemot lagen. Och förr än detta lagliga berättigande och skydd är vunnet, kan DIDAYS ofvannämnde yttrande: att saken ligger utanför läkarens verkningsförmåga, med fullt skäl hos oss tillämpas. Äfven med bästa insigt och vilja att verka uti en fråga af så allmän och allvarlig natur, måste läkaren tvärtom stå råd- och vapenlös, så länge han blott kan verka enskildt, utan berättigande — och afspisad med frasen "personlig rätt" eller "personlig frihet", just der dessa tydligen komma i kollision med andras rätt och personliga säkerhet. För att kunna utreda eller ens offentligen orda om prostitutionsfrågan, anse vi således första vilkoret vara, att ej hela frågan till en stor och sin vigtigaste del står utom lagen,

och att ej altid koppleriet stämplas eller kan straffas såsom *brott.*

När det då i allmänhet blir lofgifvet att bestämma frågan om prostitutionen på alla sidor och det för samhällets ståndpunkt lämpligaste sättet kan väljas till utförande, då först kunna i sammanhang dermed lämpliga åtgärder vidtagas för att lösa frågans sednare del, eller de veneriska sjukdomarnes hämmande.

Sådant förhållandet i Stockholm nu är, kan ej nekas att, trots det nit och den omtanka som de få med prostitutionen sig sysselsättande tjenstemännen utveckla, ställningen har vuxit dem öfver hufvudet. De sakna stödet af en tillämplig och bestämd lag och derigenom nödig sammanslutning, samt derjemte makt att styra det enskilda, öfver en stor yta spridda, sjelfsvåldet; de sköta sin polisregistratur berömligt, men registraturen är vanmäktig i ett stort samhälle, då den ej kan understödas af en utbredd och allestädes tillgänglig bevakning. Det är nemligen ett längesedan funnet factum att registrerad enskild prostitution passar för smärre, temligen slutna samhällen; men i samma mån som samhället vexer ut öfver en viss måttstock, med fri samfärdsel åt alla håll, finnes blott en tygel på den utsväfvande liderligheten, nemligen *lagliga, strängt ordnade bordeller,* — hvilka lättare kunna öfvervakas i sina enskildheter — jemte *en registrerad* och väl bevakad *enskild prostitution i behöflig skala.* Den fria enskilda äfvensom hemliga prostitutionen måste deremot ställas fridlösa likasom lönnkrögeriet, och de kunna göra det bättre och säkrare i samma mån som den berättigade prostitutionen blir tillgänglig under bestämda och nödiga former. Vi vilja nemligen hafva laglig frihet för den prostituerade qvinnan. Men, i främsta rummet vilja vi ock hafva lagligt skydd för den icke prostituerade, ärbara qvinnan, eller för den vigtiga del af samhället på hvars aktning för sig sjelf och af andra, med ett ord, på hvars sedliga integritet så utomordentligt stor vigt ligger.

Låtom oss undersöka huru det är beställdt med skyddet för denna del ibland oss, företrädesvis i den stad hvarom ofvan väckta hufvudfråga mera specielt rör sig! Samma lagstiftning som förr gjort allt, ända till det omöjliga, för att krossa den offentliga osedligheten genom ett lagbud, kan man säga har gjort intet för att skydda och upprätthålla sedligheten der den finnes. Se här förhållandet. Såsom en gifven följd af den i Stockholm af gammalt åt sig sjelf lemnade enskilda prostitutionen, hvilken måste uppsökas der den händelsevis finnes, har den lösaktiga delen af mankönet sedan urminnes tider företett anspråk på, att den icke allenast kan, utan eger obestridlig rätt att betrakta den feminina befolkningen såsom ett åt sina lidelser uppgifvet gärde, der den eger att plocka hvad och hvemhelst den kan komma öfver. Hvilken Stockholmsbo känner ej detta gamla, egendomliga samhällsskick, som är i högsta grad förhatligt och kränkande för den allmänna sedlighetskänslan och den personliga oantastligheten? Vi mena denna öppet och ostraffadt bedrifna fruntimmersjagt, som ohöljdt fortgår hvarje afton, så snart gaslyktorna äro tända och man kan säga prisgifver alla åldrar af qvinnokönet för osedligt öfvervåld. Det är utan tvifvel samhällsordningens första pligt att med uppmärksamhet vårda den personliga oantastligheten på offentliga platser. Om en person, utan anledning, erhåller ett slag eller en örfil af en annan, bekommer han sträng upprättelse inför lagligt forum, så snart förnärmelsen angifves och kan i bevis ledas. Men om en oförsynt äfventyrare genom oanständigt tilltal, efterhängsenhet eller till och med opassande handgripligheter ger en qvinna hvad som för henne ofta är värre än en örfil, en offentlig kränkning af hennes sedlighet, som mången gång hos henne framkallar en i sina följder icke beräknelig grad af skrämsel, så går han i de aldraflesta fall onäpst och hånande derifrån, när han funnit att han misstagit sig på sina afsigter. Det strider emot den ärbara qvinnans natur att sjelf fordra offentlig upprättelse för dylika för-

närmelser och ordningens tjenare blunda altför ofta dervid, tyvärr i likhet med lagens stiftare.

Första steget till ett sexuelt sedligare förhållande i vår hufvudstad är säkerligen det, att *qvinnans personliga okränkbarhet lagligen bestämmes* och med uppmärksamhet öfvervakas. Å ena sidan har hon, enligt den simplaste hyfsnings fordringar, såsom samhällsmedlem obestridd rätt dertill, och å den andra är det med all säkerhet antagligt att, om allmän vaksamhet ådagalägges härutinnan, förförelsens offer skola bli mycket färre ibland den derför mest utsatta, tjenande och till sin karaktär minst utvecklade qvinnoklassen. Och det är att märka, att den bedröfligaste spridningen af de veneriska sjukdomarne just sker på förförelsens väg, när denna, utan minsta hinder från samhällets sida, lemnas fritt spelrum och träffar oerfarna och lättsinniga subjekter. Emot den öppet bedrifna förförelsen och tillfällena dertill måste derför det första preventiva slaget från ordningsmaktens sida riktas, samt bekräftas genom eftertrycklig och afskrämmande straffbestämning för *manspersoner som på öppna platser tillåta sig närgångna friheter emot qvinnors blygsamhet,* hvilka förnärmelser, vare sig att de bestå i kränkande tilltal eller åthäfvor, förföljande o. s. v., böra bestraffas lika med handgripligheter eller ärekränkande tilltal emot män. Vi tro att allmän åklagareskyldighet bör föreskrifvas polismän, som blifva eller kunna anskaffa åsyna vittnen till förseelser af detta slag, utan att den angripna sjelf behöfver inför rätten konfronteras.

Dernäst kommer i vigt, *uppsigten öfver prostituerade qvinnor,* med strängt vidmakthållet förbud för kringstrykande å gatorna och utmanande uppförande, så väl på promenader och offentliga platser, i teatrar och fönster, som i synnerhet stationering och obehörigt kringdrifvande på gatorna under den mörkare tiden på dygnet. Öfverallt der en god ordning sträfvar att göra sig gällande inom prostitutions-

väsendet, antages detta såsom ett axiom och vidmakthålles med all omsorg.

Intet sken af prostitution får visas på gatan, utan måste uteslutande tillhöra den särskilda lokalen; denna grundsats bör gälla lika väl för demi-mondens dam, som för den vulgära registerflickan. Båda hafva brutit med de normala elementerna i samhälllet, samt få ej öppet förnärma eller håna dessa. Utan, såsom tillhörande samhällets skuggsida, måste de tillhållas att ej vid något tillfälle träda i förgrunden, att ej sjelfsvåldigt intaga en plats som aldrig kan eller bör tillfalla dem, eller att orättmätigt tillvälla sig ett sken af den samhällsställning, från hvilken de i sitt väsen skiljt sig.

När man sålunda aldraförst fått den sociala demarkations-linien för qvinnokönet bestämd, med *rätt och skydd* för den ena delen hvilken eger att sådant fordra, såsom en motsats till *den rätt med öfvervakning* hvarmed den andra bör tillgodoses, är man i ordning att närmare sysselsätta sig med vilkoren för den sednares rätt, samt alla de förhållanden som på den böra inverka till hela samhällets säkerhet, så väl som ock till den bästa möjliga ställning för den i sedligt förfall sjunkna delen af qvinnoslägtet. Vi återkomma framdeles till frågans legala premisser. Sedan vi nu åberopat deras väsenprioritet såsom grund för efterföljande betraktelser vilja vi i dem först sysselsätta oss med

I. Prostitutionsbegreppets bestämning.

Med orden prostitution och prostituerad förstår man i allmänhet *otukt såsom öppet yrke* och *detta yrkes utöfvare.* Dessa uttryck hänsyfta vanligast på qvinnokönet och dess yrkesmessiga liderlighet, men måste anses kunna omfatta så väl det qvinliga, som det manliga könet, när de låna sig åt otukt mot tillfällig betalning. Och inom dessa finnas, hvad qvinnokönet beträffar, sådana som utöfva lasten blott med sitt eget kön (Tribader), samt sådana som emot till-

fällig betalning öfverlemna sig åt en mans lustar. Men, äfven prostituerade män finnas, som lefva på vissa qvinnors passionerade utsväfningar, eller låta begagna sig af ännu onaturligare vällustingar af deras eget kön. Man kallar de sednare *Päderaster* och *Bugrar*. Den onaturligaste sidan af prostitutionen tillhörde de af den råaste sinlighet betecknade tidsåldrarne och förekommer i de nyare samhällena blott såsom enskilda undantag, hvilka öfverallt stämplas af föraktet och derföre bedrifvas med omsorgsfull tilbakadragenhet. De som offra åt den sexuelt naturliga prostitutionen äro deremot så många flera och kunna sägas utgöra en betydande del i de större samhällen, der tidiga och vanliga giftermål endast mera sällan, eller med svårighet kunna ingås.

Det uppstår ofta fråga om den rätta tillämpningen af benämningen prostituerad, till skilnad från lättsinniga, eller under liderliga lefnadsvanor fallna qvinnor. Fransmannen PARENT-DUCHATELET, en af de första och den som med största utförlighet afhandlat hithörande frågor, bestämmer *offentligheten i skörlefnad*, jemte *förvärfshänsynen* såsom karakteriserande för det berättigade begreppet prostitution. "Den liderliga (debauchéen) står på öfvergången till denna sednare menniskoklass, hvilken kan förklaras hafva utträdt ur samhällets vanliga förhållanden, och hvars skändliga lefnadsvanor utan blygsel och öppet föras till torgs, samt hvilken derför lika med andra förbrytare måste öfvervakas af samhällsstyrelsen". *) Man lägger således med rätta vigt vid det öppna, ohöljda framträdandet af lasten såsom betecknande för benämningen prostituerad, hvilken måste tilläggas sista trappsteget af denna qvinnans lastbarhet, der hon börjat med att såsom man säger taga emot hyllning af vän och väns vänner, samt efter hand vant sig vid att öppet ockra med sitt qvinliga värde, mot lefvebrödet för dagen — och i de flesta händelser slutar med

*) PARENT-DUCHATELET, De la prostitution dans le ville de Paris 1836—57.

obotligt förfall, så väl sedligt och andligt, som kroppsligt. Med rätta står derför en person af denna beskaffenhet under den lagliga myndighetens inskränkande makt, likasom den flere gånger antastade tjufven, dagdrifvaren utan yrke och andra för samhället äfventyrliga utskott. Till alla dessa samhällsskadliga elementer säger ordningsmakten med full rätt: eder frihet medför fara för det allmänna, ni skall vistas der eller der under tvångsuppsigt, eller ur stånd att skada edra medmenniskor.

Här uppstår en fråga: kan samhället ha rätt att tillåta den prostituerade qvinnan att under dess uppsigt fortsätta sitt lastfulla lefnadssätt? — Ja. Lika lite som samhället kan hindra drinkaren att supa, när han ej i följd af sitt superi förnärmar allmän ordning eller annans rätt, lika lite kan samhället ingripa uti skökans personliga rätt, hvad henne sjelf angår. Men, uti prostitutionen ingår en annan factor, som ej finnes i t. ex. fyllerilasten, en factor som på det aldra betänkligaste hotar andra personers säkerhet, nemligen de veneriska sjukdomarne, för hvilka denna last är en gifven uppkomsthärd. Den personliga rätten kommer följaktligen här i öppen kollision med den allmänna och måste vika för denna. Myndigheten måste derför kunna handla *preventivt mot prostitutionens följder,* hvilket den ej kan göra emot fylleriets; den måste kunna ställa den förstnämnda lastens offer under permanent uppsigt och hägn, utan att förhindra den personliga friheten i handling, så vidt andra ej derigenom löpa fara. Funnes ej de veneriska sjukdomarne, så saknade samhällsmyndigheten rätt till den makt i afseende på de prostituerade, som nu nödvändigt måste tilläggas densamma.

Sedan således sundhetspolisen med full rätt tagit prostitutionen under sin uppsigt och i sitt ordnande hägn, ha åsigterne varit delade mellan två hufvudsakliga systemer: det *sammanförda eller bordellsystemet* och *isoleringssystemet.* Båda hafva genomgått sina försöksstadier i de flesta civiliserade länder, båda ha sina fördelar och olägenheter,

sammanhängande med lokala och nationela förhållanden; hvart för sig har varit framhållet och hylladt af sina förespråkare, och ifrån antagandet af det ena, har man öfvergått till det andra och återgått igen, alltefter som samtiden funnit sig anstött af hvartderas olägenheter. Striden anses ej ännu slutad rörande någotderas absoluta företräde, dock synas tänkesätten med ledning af sakförhållandena hafva jemkat sig till en öfvergångsåsigt, som tillerkänner isoleringssystemet företrädet inom små och föga rörliga samhällen, der man kan påräkna att det understödes af någorlunda sedlighet i det allmänna tänkesättet, hvaremot detta system blir otillräckligt och allt svårare att vidmakthålla der en tilltagande stor folkmängd hopar sig, helst om deri ingå många fremmande och rörliga elementer, såsom sjöfolk, trafikerande resande i mängd, garnisonerande trupper m. m, äfvensom när allmänt lättsinne och njutningslystnad samt löshet i sederna tagit öfverhand. Under sistnämnda förhållanden qvarstår såsom ett icke vederlagdt factum, att den isolerade prostitutionen på ett högst farligt sätt smittar genom sitt allmänt tillgängliga exempel och att den hemliga prostitutionen efterhand eröfrar terrängen. Dermed är samhällets rot, familjen, på det betänkligaste hotad, ej blott i sedligt och sanitärt afseende, utan till och med i sin existens. När det qvinliga värdet kommit på allmänt förfall och detta förfall af männerna inses, eller kan befaras såsom närvarande snart sagdt inom hvilken ställning som helst, då löser sträfvan efter familjelifvet upp sig; konkubinat och prostitution intaga familjens rum och med dem följa alla dessa lösa samhällstendenser, som förderfva folkandan. För att kunna vidmakthålla tukten inom prostitutionen i stora och rörliga samhällen synes samlings- eller bordellsystemet vara hufvudsakligen nödigt. Såsom längre ned skall visas, har liderligheten och det allmänna sedeförderfvet i de stora städerna der bordellväsendet under myndighetens tillsyn är antaget, ej uppnått den spridning som uti dem der prostitutionen är antingen uteslutande

isolerad, eller så godt som frigifven, emedan den der ej med aldrabästa vilja kan öfvervakas, exempelvis i London, New-York, äfven i Wien och enligt allt bestämdare medgifvanden likaså i Berlin, under tiden efter bordellsystemets upphäfvande derstädes.

Såsom en tredje, af alla förkastad klass i den qvinliga prostitutionen återstår ännu att omnämna den *hemliga,* eller den som förstår att draga sig undan den offentliga myndighetens inflytande. Denna är utan motsägelse i sanitärt afseende den aldrafarligaste för samhället, likasom mordbrännaren är det i socialt. Den enskilda mannen som råkar i dess klor, har ingen den aldraringaste kontroll på dess sundhetstillstånd, och de svåraste sjukdomsformer utgå nästan alltid från denna smitthärd. I Frankrikes större städer, der ej lagstiftningen hindrar sundhetspolisens ordnande ingripande och öfvervakande, är ett stort antal af den sista klassens qvinnor verkligen inregistreradt i polisens protokoller, men skiljas från bordellernas qvinnor och de offentliga "filles en numero" med benämningen "filles en cartes". I andra länder, der skörlefnaden står under strafflagens formliga bestämmelse och af sundhetspolisen, som således både kan och bör gå i lagskipningens ärenden, undertryckes, drifves den förstuckna rörelsen mera omsorgsfullt i smyg och blir just på denna grund, såsom ofvan nämnts, både mera allmänt sedligt förderfvande, och säkerligen i sanitärt afseende äfven mera olycksbringande, genom de okontrollerade veneriska sjukdomarnes ohejdade utbredande; och detta i samma mån som den förstuckna prostitutionen på en ort är den förherrskande, eller rent af enda tolererade. Den sanitära frågan, i hvad den beträffar de veneriska sjukdomarne, vänder sig således mellan den tillåtna öfvervakade, offentliga prostitutionen å ena sidan — och lönnskörlefnaden utan kontroll å den andra. Båda dessa samhällsutskott gå långt tillbaka i tiden, jemte de stora samhällena sjelfva; ty i samfundsmenniskans natur ligger en fordran att ettdera måste finnas och der det ena för-

följes och undertryckes, måste till följe af en naturlag det andra frodas — och det återstår för det moderna samhället att afgöra hvilketdera som är det minst skadliga, samt att derefter taga sina mått och steg. Litteraturen är redan ganska rikhaltig öfver detta ämne; den obscena så väl som den sundhetspolitiska sidan deraf är framställd och utvecklad på många sätt i de flesta kulturländer, röster för och emot äro höjda af sedelärare, polismän och läkare. Gamla fördomar resa sig såsom vanligt emot rörligare och nya åsigter. Samhällena vackla undertiden mellan osäkra omdömen, medan en visshet är gifven, nemligen den veneriska degenerationens sorgligt allmänna inflytande på slägtet. Lemnande åt antropologen, sedeläraren och lagstiftaren att fortfarande fundera på de uppgifter rörande prostitutionsfrågan, som ligga enhvar af dem närmast, har läkaren blott att hålla sitt ögonfäste på ett mål, nemligen den sanitära delen, eller frågan: huru skall de veneriska sjukdomarnes utbredning genom skörlefnaden säkrast kunna inskränkas? På denna frågas lyckliga lösning beror i dess innersta hemlif och lycka så väl den generation som nu är, såsom ock de hvilka skola komma, och den utgör syftet dit alla böra sträfva.

Bland prostitutionens varianter, beroende på olika folkseder och nationalvanor, vilja vi såsom inbegripna under dessa 3 hufvudkategorier framställa åtskilliga egendomligheter inom yrket, jemte de allmänt gällande omdömena för eller emot dem:

A. *Prostitution med tillhjelp af koppleri för annan enskild persons räkning* hvilar vanligen på grund af skrifvet kontrakt. Denna prostitution har alltid varit och är i Sverige formligen förbjuden och belagd med straff för båda kontrahenterna, så väl af 1734 års rikslag, som af den sednaste strafflagen af år 1864. Den har i Europas andra länder länge varit och är ännu mycket praktiserad på sidan om lagen, synnerligen i Frankrike, Stor-Brittanien och Nordtyskland. Dess ursprungliga fritt anlagda koppleri-

lokaler, som allmänt benämnas *bordeller* *) (Bordeaus, Brothels, maisons de tolerance, m. publiques, etablissements vulgaires) stå numera, undantagandes i England, allestädes under sundhetspolisens uppsigt. De tillhöra vanligen en *Dame de maison* eller *Tante,* som för öfrigt ofta är gift, åtminstone har egna barn att uppfostra, mera sällan en karl, såsom *värd.* Lokalerna variera från de äckligaste hålor till enklare möblerade hoteller, och till och med sådana, som utveckla den största lyx i alla riktningar, synnerligen i dess qvinnors klädedrägt. Antalet bordellnymfer varierar från 3—6 till 8—10 ända till 30. Dertill få författningsenligt ej antagas oskyldiga flickor, utan rekryterna skola uttryckligen hafva deflorerat och aldrahelst genomgått syfilis samt vara minst 17—20 år gamla. Kontrakterna underskrifvas i närvaro af polisens tjenstemän, sedan dessa tillsport den föreslagna om hon ej vill återgå till ordentligt lefverne, och om hon kan skriftligen styrka att hon ej återkallas af målsman. Hon eger rättighet att när som helst återvända till samhället när hon försäkrar sig vilja öfvergifva prostitutionen och kan förete bevis om lagligt skydd.

Bordellnymfen har inom tillståndshuset vanligen sitt eget rum, och en viss andel ($\frac{1}{5}$ till $\frac{1}{6}$) af förtjensten, men skall hålla sig kost sjelf eller ock betala för den efter en bestämd taxa hos husfrun. Den sednare skall anständigt kläda henne och kläderna få meränd els ej fråntagas henne vid afflyttningen; de skulder hon gjort till värdinnan under vistelsen på stället skola då afskrifvas, eller öfvertagas af den värd dit hon flyttar, ifall yrket fortsättes. Bordellnymfen hålles vanligen strängt, någongång tyranniskt af husfrun; hon står meränd els under sträng poliskontroll och besigtigas på bestämda dagar 1, 2 eller flera gånger i

*) För att bestämdt skilja den af oss föreslagna lagliga anstalten ifrån simpla enskilda, eller olagliga och alltid straffbara kopplerilokaler, der lasten drifves förtäckt eller under falsk skylt, föredraga vi att använda den svenska benämningen *tillståndshus* framför den illa accrediterade *bordell.*

veckan, samt sändes utan dröjsmål eller förskoning till sjukhuset, så snart hon är af venerisk smitta eller annan allvarsam sjukdom angripen. Bordellnymferna få vanligen ej vid strängt straff vistas ute på gatorna annat än försedda med intyg om bestämdt ärende och alldeles icke under den mörka eller nattetiden på dygnet o. s. v.

De *olägenheter* motståndarne förevita bordellsystemet äro: De tilldraga sig ungdomens af begge könen uppmärksamhet, väcka nyfikenhet och begär hos denna. Denna olägenhet förekommes dock genom sträng tillsyn, med förbud för minderåriga att inträda i huset, förbud mot fönsters öppnande och qvinnornas paraderande, så väl der, som i husporten och på gatan utanför. Gardiner och jalusier för fönstren äro enbart otillräckliga, och böra alltid fönstrens två nedre rutor utgöras af blindt (mattslipadt) eller innanför måladt glas. Endast de öfre rutorna (s. k. Lotsholzfönster) böra tillåtas öppnande till luftvexling. De prostituerade böra aldrig få uppehålla sig i bottenvåningen, hvilken endast bör vara anslagen till ekonomilokal, receptionsrum och bostad för värd och betjening.

Rekryteringen, huru den än må ske, stöter den allmänna sedlighetskänslan, äfven om man ser saken från den mest kalla, sundhetspolitiska synpunkt. Den försvaras å andra sidan med det uttryckliga vilkor, att den förut prostituerade förklarar sig ej vilja afstå från sitt yrke, oaktadt bestämd åtvarning derom, äfvensom att hon haft konstitutionel syfilis.

Bordeller påstås förhärja sina offers helsa och sedlighet mera än det isolerade systemet. Man försäkrar å andra sidan tvärtom att de tvungna sundhetsåtgärderna, ordningen och renligheten, som måste upprätthållas på nutidens tillståndshus, mera motverkar sådant förfall än hvad någonsin kan påräknas hos den isolerade glädjeflickan *). En från konkurrensens sida tvungen uppmärksamhet lägger

*) Behrend, Die Prostitution in Berlin, u. die gegen sie u. die Syphilis zu nehm. Massregeln. 1850.

i det offentliga tillståndshusets intresse att man der underhåller ett tilldragande sken; och endast der kan åvägabringas en tvungen sysselsättning, gemensam läsning, förbud af spirituosa m. m. Det är dryckenskapslasten *) som mest förhärjar den prostituerade, sedan hon fallit djupast. På de oordentliga bordellerna rent af påtvingas denna last de prostituerade af husfruns eller värdens vinningslystnad, för att ditlocka manliga kunder, underhålla de lastfullas berusning och frikostighet, samt afsätta det dåliga vinet. I ett af Magdalenahemmen i Paris, *Bon Pasteur,* visar sig dryckenskapslasten synnerligen framstående hos f. d. bordellnymfer och denna anstalts statistik anger års-mortaliteten bland sådana qvinnor vid en ålder af 18—20 år till 25 procent. Nära 50 procent af de döda bortryckas inom en 3-årig vistelseperiod på stället, hvilket bevisar till hvilken grad af förderf deras fysiska varelse hunnit innan omvändelsebeslutet i allmänhet tages och huru egentligen den yttersta nödvändighets tvång meränd els verkar omvändelsen.

Bordellifvet uppgifves försvåra återvändandet till ordentliga lefnadsvanor, mera än det isolerade prostitutionslifvet. Denna anklagelse gäller, likasom den föregående, endast förhållandet i sådana tillståndshus der ordning och polisuppsigt saknas, det vill säga den fria prostitutionens bordeller, exempelvis i London, Liverpool, New-York o. a. st. och tillhör således lika litet som den förra det med regel utförda systemet.

Flera lastfulla qvinnors sammanlefnad befaras alstra tribaderi. Sådant förekommes genom särskiljande af boningsrummen, hvarigenom två qvinnor aldrig tillåtas ligga tillsammans.

Bordellifvet är slutligen farligt för det hafvande tillståndet. PARENT-DUCHATELET uppgifver att bordellnymfer bli vida oftare häfdade än man vanligen tror, ehuru missfall vanligen inträffa, antingen i följd af deras lefnadssätt,

*) PAR.-DUCHATELET, l. c.

eller af brottsliga åtgärder *). Sådant synes dock på bordeller lättare kunna öfvervakas och de hafvande i mera lämplig tid skiljas från anstalten och lasten, än hvad är möjligt med den isolerade glädjeflickan, hvars existens beror på yrkets oafbrutna fortsättande.

Såsom *bordellsystemets fördelar* framför den isolerade prostitutionen har man deremot anfört:

— Endast inom ett ordentligt tillståndshus kan polis- och sanitetsordning noga öfvervakas, och den nödiga besigtningen oftare och promt verkställas.

— Sådana orgier, som de isolerade prostituerade ofta anordna, eller deltaga uti inom sluten krets, äro i bordellen efter regel omöjliga. Den prostituerade kan endast der afstängas från den ärbara befolkningen och kommer således i aldraringaste beröring med densamma.

— Bordellernas tillvaro begränsar utan motsägelse de veneriska sjukdomarnes utbredning **), äfvensom den hemliga prostitutionen, i hvars afslöjande bordellqvinnorna af yrkesafund allestädes visa sig mycket nitiska. Den till staden anländande främlingen utan bekantskaper af denna art, är ett säkert offer för den farliga gatprostitutionen och framlockar dennas tillvaro, i fall ej bordeller erbjuda den vida säkrare utvägen för tillfredsställande af hans lustar.

— Angifningsstatistiken för venerisk smittas utbredning genom qvinnor, ställer sig allestädes till fördel för bordellerna ***), möjligen till följe af den i alla fall uti de folkrika städerna oerhördt utbredda och begagnade isolerade och hemliga prostitutionen †).

---

*) Par.-Duchatelet, l. c.

**) Par.-Duchatelet, Behrend, Hügel, Lippert, Potton m. fl., l. c. Efter Bordellernas stängande i Berlin 1846, steg antalet syfilitiska inom civilklassen från 1,225 till 1,815 och bland militären från 651 till 678 redan inom första årets utgång (Die Prostit. in Berlin 1856).

***) Behrend, Lippert m. fl., l. c.

†) Par.-Duchatelet för Paris och Garin för Lyon, uppgifva att besigtningsstatistiken för dessa städer konstaterar blott 1 smittad på 70 bordellflickor, emot 1 smittad på 7 till 10 filles en numero eller isolerade prostituéer.

— Bordellerna göra samhället ofta nytta såsom en fälla för tjufvar och den osedligaste delen af den manliga befolkningen *).

B. *Stads- eller kommunalbordeller*, med uteslutande privilegium af en stads magistrat eller annan myndighet, till hvars kassa en viss månadtlig afgäld betalades för hvarje bordellnymf, samt dessutom en årlig afgift till den gemensamma sjukvården, voro inrättningar af en för Tysklands medeltid och dess fria riksstäder egendomlig art. En sund tanke låg enligt vårt förmenande till grund för dessa tillståndshus; men de voro samtligen illa organiserade och stodo i en, särdeles den tiden, skärande motsats till lagarna, samt inneburo således, likasom medeltidens monopoler och skrån i alla riktningar, orättvisa och godtyckliga undantag från det normala förhållandet. Lämpad efter nutidens fordringar tro vi att kommunalbordellens idé bör återupptagas och utföras, allestädes der den isolerade offentliga prostitutionen är otillräcklig och hotar att emancipera sig undan vederbörlig kontroll. Tillståndshuset bör kunna upprättas, antingen rent af på kommunens bekostnad, eller heldre på grund af aktiebolag eller assosiation, med af dessa föreslagen och af kommunalmyndigheten antagen styresman, i likhet med bränvinsutskänknings-bolagen hos oss, men alltid med ett bestämdt reglemente, under kommunalmyndighetens och polisens gemensamma kontroll. För att förekomma oordningar bör kanhända till och med styresmannen auktoriseras såsom polisens tjensteman (konstapel) med rättigheter och skyldigheter såsom sådan. Derigenom bortfalla alla de invändningar som man i sedlighetens och ordningens namn, men emot allmänna sundhetstillståndets intresse, hittills anfört emot bordellsystemet såsom licens. Längre ned vilja vi framställa förslag till reglemente för ett tillståndshus lämpadt efter våra förhållanden.

C. *Kafé- bier- och butik-bordeller* äro, såsom benämningarne antyda, alltid af mer eller mindre förstucken ka-

*) Behrend. Lippert m. fl., l. c.

raktär, i det att de låna skylten af ett ärligt förvärf, men till betydande och ofta hufvudsaklig del ockra på otukt. De gifva allestädes anledning till oordningar, äro merändels allmänt afskydda och förföljda af polisen, men i de stora städerna packa de efter hvarje konflikt lätt in och dyka upp på andra lokaler. Genom en oförklarlig kortsynthet hos vederbörande, eller till följe af begreppsförvirring, i det man förblandat dessa afarter med bordeller i egentlig mening, har man i några våra folkrikare landsortsstäder med full kännedom om deras bestämmelse, men utan beräknande uppfattning af deras natur, till och med på senare tid tagit de tvenne första slagen i den offentliga prostitutionens tjenst. Denna uppfylla de ock på sådant sätt, att de befordra berusningens och otuktens laster i systerlig förening, emedan de uti sig förbinda de sämsta egenskaperna och de utaf alla erkända olägenheterna af prostitutionens olika systemer, under det de hvar för sig utesluta deras fördelar. Dessa anstalter äro derför absolut förkastliga och böra utan skonsamhet förföljas och utrotas på grund af allmänna strafflagens bestämmelse. Det är isynnerhet denna sida af den brittiska fria prostitutionen, uti dess tusentals varierande former af *Gin-palaces, Cabarets* och *tobaksbodar*, som under alla möjliga skyltar erbjuda talrika och ständigt tillgängliga tillfällen till sedeförderf. Ej bättre äro s. k.

D. *Dansbordeller*, hvilka äfven tillhöra den friare prostitutionen. De utbreda lättsinnet och den allmänna osedligheten mest bland alla, emedan de öppet inbjuda och förföra den njutningslystna ungdomen af begge könen och utgöra en lockande och lätt tillgänglig samqvämsnöjets fallucka, som döljer en källa hvarur samhällsgifter af alla slag utflöda. De äro nemligen antingen mer eller mindre direkta otuktsanstalter, såsom otaliga lokaler af detta slag i London och Wien, eller ock indirekta förförelseanstalter, hvilka förmedla lättfärdiga bekantskaper, såsom de i hög grad luxuriösa och framstående offentliga balsalongerna

Mabille m. fl. i Paris, *Orpheum* i Berlin o. s. v. Dylika böra af en klok stadsförvaltning aldrig tillåtas.

E. *Isolerad prostitution*, otukt för egen vinst under skylten, och någon gång äfven med biförtjenst, af ett annat ärligt yrke. Denna klass omfattar det otroligt stora antal qvinnor som, isolerade på egen hand eller ett par tillsammansboende, i de stora städerna försörja sig med skörlefnad. De skola i allmänhet vara hos polisen *inregistrerade* med uppgifven bostad och försvar, (vanligen såsom inaccorderade hos någon mantalsskrifven fru) och stå under dennas uppsigt, men till stor del undandraga de sig i det längsta polisens inflytande, vare sig till följe af ännu bibehållen blygsel och fruktan för upptäckt af deras lefnadssätt, eller af invand smak för intriger, till dess förr eller sednare deras yrke påtagligen afslöjas och de tvingas till inskrifning och polisuppsigt. Det är ofta för polismännen en ej så lätt sak att öfverbevisa och tvinga dem till bekännelse, men med vana, lokalkännedom och påpasslighet lyckas det dem dock vanligen snart nog. Alla börja de dock drifva yrket i hemlighet, hvilket de ej obetydliga siffertalen af årligen till inskrifning tvingade otuktiga qvinnor bestyrka, och dessa befinnas då gemenligen ej vara adepter i handteringen. De förekomma under de mest vexlande yttre vilkor, från den i lumpor höljda gatstrykerskan till den eleganta damen på promenaden, i hyrvagnen eller på teaterparterren. Egendomliga specialiteter äro *badnymfer, balnymfer, galanta fruar, "finare papper"* m. m., som tillhöra särskilda anordningar under de utländska namnen *maisons á parties, m. en passe, houses received, Absteigequartiere* o. s. v., hvilkas bestämmelse lätt inses af benämningarne. Det förstnämnda species tillhörde forn- och medeltidens större badhus *), samt torde nu hufvudsakligen vara utgånget;

*) Somliga antaga att namnet bordeau, bordell kommer af franska stammen *bord, strand*, emedan bordell länge var enstämmigt begrepp med badhus, hvilka i städerna anlades vid stränderna af en sjö eller genomflytande flod.

men de andra fylla oafbrutet sina värf con amore, och utveckla deruti en fyndighet och ofta en talang som vore värda en bättre sak.

Såsom *fördelar för det isolerade prostitutionssystemet*, hvilket enligt sakens natur till tiden var det första, och så att säga sjelfvalda i samhällets början, har man anfört:

att det ger mindre anstöt åt det enskilda och allmänna sedliga medvetandet än bordellsystemet. Det kan af båda medgifvas, utan att berättigas; det är ett ondt som ej kan undvikas, men som man undviker att ögonskenligt hylla eller understödja. Det är synden i liten skala och undanskymd, gent emot den i bordellen öppet gäckande lasten;

att den isolerade prostituéen har lättare än bordellnymfen att återgå till det hederliga samfundet, alldenstund hon ej såsom den sednare blifvit offentligt brännmärkt och sjelf låtit påtrycka sig en ärelös stämpel; att hon ej heller råkar i så stort fysiskt och andligt förfall som denna;

att i hennes person måste synden uppsökas, men den erbjuder sig icke i öppen parad. Det är ej konseqvent, ej passande för samhällsvården, att på ena sidan om gatan inbjuda till religionsöfningar och andakt — men kanhända midt emot likaså till osedligt umgänge och last.

Vi må genast erkänna att dessa fördelar ligga på idealistens sida och onekligen tala till den sedliga känslan, men man nödgas öfverhufvud förneka deras reala betydelse. Samhällsmyndigheten lyckas ej i sin uppgift att vaka öfver samhällets bästa såsom öfvervägande moralist, utan hon måste i första rummet praktiskt organisera. Finner hon att en teori ej förmår styra verkligheten i sund riktning, så måste hon för sitt ändamåls vinnande uppoffra denna, vara realist och välja den bästa praktiska utvägen. Det allmänna bästas varande eller icke varande är då det enda som hon bör skarpt fatta i ögonsigte och ej får lemna ur synfältet.

Vidare låter det genom iakttagelser bevisa sig, att den andra försvarssatsen här ofvan är en blott subjektiv för-

modan, hvilken ej gäller såsom regel eller allmänt förhållande, utan snarare tvärtom. För bordellnymfen framstår alltid hennes beroende och undantagsställning såsom en icke likgiltig erinran om pligter ifrån samhällets sida; hon beröfvas vidare tillfällen till dessa berusande nöjen som i aldrahögsta grad — och i vida högre än det enkla sedlighetsbrottet — demoralisera hennes på mera fri hand lefvande medsystrar; hon vänjer sig vid bättre ordning och bevakande af sitt skick, då hon uppmärksammas af andra, samt blir verkligen mindre än den isolerade skökan känd och utpekad af närboende barn och sitt eget kön, hvilket gör att hon, i det hela taget, lättare kan återgå till ordentligt lefnadssätt. Och en Magdalenas sinnelag bör ändtligen säkrare få insteg hos den som lefver ett afskiljdt, nyktert och öfvervakadt, om än osedligt lif, än hos den som i frihet och sjelfsvåld berusas af alla förenade passionerade lidelser. Uppgifter från vissa Magdalenastiftelser utvisa ock att öfverhufvud 80 procent af dess innevånarinnor förut tjenstgjort på bordeller *). Den jemförande sundhetsstatistiken emellan de båda klassernas besigtningsjournaler har vidare *öfverallt* utvisat sundhetsförhållandet till fördel för bordellsystemet, såsom nyss på sid. 18 i noten är anmärkt, hvarigenom är klart att antagandet i andra punkten här ofvan, till fördel för den isolerade prostitutionen, alldeles icke öfverensstämmer med det verkliga förhållandet. Slutligen äro äfven grunderna för den tredje försvarspunkten blott och bart doktrinära. I verkligheten paraderar den enskilda fria glädjeflickan både mera och på ett farligare och mera offentligt förledande sätt än den instängda bordellnymfen. "De isolerade glädjeflickorna, i stället att såsom på bordeller vara samlade på ett afskiljdt ställe och der stå under sträng bevakning, förlora sig utom bordellen i massan af befolkningen, hvars seder genom denna inblandning af offentliga qvinnor förlora alltmera af sin

*) Par.-Duchatelet, l. c.

ursprungliga renhet och åt följande generationer lemna ett allt sorgligare arf" *).

Vid valet emellan de båda systemen i stort, synas alltså de verkliga fördelarne ligga på *bordellsystemets* sida; men för att kunna erbjuda dem fordras ock att detta system *utföres enligt noga bestämda grunder och administreras med största omsorg,* under polisens omedelbara uppsigt; ty derförutan är det sexuella koppleriet för enskild vinning afgjordt förkastligt. Genom att beberättiga och skydda detta system kan således ordningsmakten omöjligt förlora i anseende såsom sedlig institution, enär den verkar till sedlighetens välförstådda bästa. Den vinner derigenom lätthet för sig sjelf att verka till säkerhet för de enskilda intressena, så väl som för de allmänna, och den skall derigenom se minsta faran öppna sig för smygvägar till förstucken prostitution, hvilka snart vexa ut till stråkvägar, som under samhällets ökade tillväxt å sin sida bli omöjliga att stänga och hvarvid vanan snart skall utrota dygdens värde och lagens makt. Den förbjudna frukten skall i motsatt fall bli utbytt emot "allestädes tillhandsvarande askfrukter, hvilka förföra och förgifta den nyfikna ungdomen och med sin stoftmassa oskära sederna", såsom en författare uttrycker sig.

F. En mycket fördömlig sammansättning af koppleri med den isolerade och hemliga prostitutionen, emedan den förorsakar ordningsmakten största svårighet att afslöja lasten, äro de nyss vidrörda *beställqvarteren för tillfällig otukt.* Dertill utlåna i Frankrike och företrädesvis i England, under hemlig benämning af *maison en passe* eller *à parties, received houses* o. s. v., i öfrigt till sitt skick och anseende honetta äldre fruntimmer ett eller flera rum af sin våning (chambres séparées), som på gjord tillsägelse *afsöndras för viss tid* till rendez-vous af ömtåligare beskaffenhet. Dessa beställningar ske vanligen af rikt folk och

*) D:r Potton, *De la prostitution et de ses concequenses* etc. Paris 1842.

betalas desto högre, ju hemligare de kunna hållas; och värdinnorna äro i allmänhet ytterligt förslagna och försigtiga för bibehållande af god reputation utom kretsen af deras vanliga besökare. De *göra partier*, såsom det heter, från håll dem ingen kan ana, men merändels under fullt berättigad betydelse af prostitution. Till denna klass bör äfven räknas en del *hôtel-garnier, möblerade rum för resande* och dylika lokaler, med offentlig skylt för annat ändamål, men som förstucket stå i det mest straffbara koppleris tjenst. Dessa förtjena för sina hycklande och familjens helgd blottställande egenskaper största uppmärksamhet och *eftertryckligaste bestraffning* från polismyndighetens sida, emedan de på det betänkligaste underlätta ungdomens förförelse och prostitutionen inom äktenskapet.

G. Den för ett samhälle mest förderfliga art af prostitution är slutligen *den hemliga,* der skenet af anständighet fullt iakttages. Denna är den form af skörlefnaden som, der den ej med alla medel förföljes från så väl myndigheters som allmänna meningens sida, under sedernas allmänna afslappning spirar upp lik en under ytan gömd svampvegetation och aldrasäkrast spränger de sedliga banden. Och den välförtjenta men olyckliga stämpel som den slutligen påtrycker det samfund, som derföre utsättes, är den af *allmän prostitution.* Sådan blir den slutliga och bekymmerfulla karaktären af folksederna på orter, der höga vederbörandes misstag och oförnuftiga inblandning i det sedliga lifvet alltid verkar såsom förlamande för den kommunala omsorgen om allmänhetens bästa; antingen genom ignorerande af den offentliga prostitutionen å ena sidan, eller förbud och förföljelse å den andra, samt vidhållande af förnuftslösa lagstadganden af allmänt repressiv art. Myndighetens verksamhet göres härigenom maktlös gent emot det onda och således motarbetas en normal samhällsvård. Vi säga med flit normal, ty sådan är den, framtvingad af sakens nödvändighet i alla afseenden. Af prostitutionens

historia i Berlin kan man i synnerhet lära att, så ofta bordellinstitutionen der blifvit upphäfd, har gat- och den dermed sammanhängande hemliga prostitutionen omedelbart tilltagit i afskräckande grad; hvaremot båda genast efter återinförandet af offentliga tillståndshus på ett påtagligt sätt minskades. Kort efter 1846 års bordellförbud derstädes, steg nemligen antalet af noterade "*Strassedirnen*" från 600 till 1,250 *), och i jemnbredd dermed vexte den allmänna prostitutionen till en sådan grad, att den i sina följder tvingade allmänna rösten att fordra bordellernas återöppnande, hvilket ock skedde.

II. Hufvuddragen af prostitutionsväsendets historia inom de vesterländska samhällena.

För att gifva tillfälle till en historisk jemförelse och för att underlätta den allsidiga uppfattningen af prostitutionsväsendet, så väl inom som utom vårt land, vilja vi lemna en sammanträngd, men som vi hoppas trogen, karakteristik öfver ämnet, hemtad från de tillförlitligaste författare, hvilka i skiljda länder sysselsatt sig med frågans lösning och hvilka mera utförligt belyst så väl dess historia, som dess fysiologi. Prostitutionen går tillbaka till den gråa forntidens stora samhällen och är omtalad eller antydd i alla deras krönikor såsom ett ej ovanligt, snarare helt naturligt factum. Den florerade i synnerhet under de tidskiften som, efter stora framgångar eller olyckor, bebådade eller utmärkte folkens förfall. De semitiska folkens tideböcker och bland dem företrädesvis judarnes hålla minst på detaljerade beskrifningar; och som man vet häntyder omskärelsen i de sednares religionskult på behofvet af en rent sanitär preventivåtgärd mot den sexuella utsväfningens, redan då, allmänt förderfliga följder. Prostitutionens

*) Behrend, Die Prostitution in Berlin 1856.

båda systemer voro äfven för de gamla vesterländska kulturfolken välbekanta. Bordellerna voro först hos *grekerna* och derefter hos *romarne* statsinstitutioner, hvilka gåfvo betydande statsinkomster; men de grundades sedermera på uteslutande enskild vinst och de orgier som der öfvades voro af råaste och osedligaste art. Redan SOLON införde 590 f. Chr. i Athén en dylik statsanstalt, hvilken rekryterades med från utlandet köpta slafvinnor. Detta s. k. *Pornäion* förvaltades af en statens tillsyningsman och reglementerades ordentligt, samt gaf så stora inkomster att SOLON för dem lät uppbygga ett tempel åt *Aphroditä pandämos*. Dess prestinnor kallades *Pornä* i motsats till de förnämares enskilda *Hetärer*. I *Rom* legaliserades allmänna otuktshus, *Lupanaria, Fornices, Meritoria taberna,* vid samma tid som den enskilda otukten tillades laglig rätt — *licentia stupri* — och ställdes under Edilernas uppsigt, hvilka förde ganska ordentliga register öfver *meretrices* och deras värdinnor, *lenæ* *). Deremot beröfvades de prostituerade i Rom alla medborgerliga rättigheter. De fingo ej ega eller förvalta enskild egendom, ej emottaga arf eller skänker(?), ej ens uppfostra sina barn och ej svara inför rätta, eller gå rättslig ed **). De prostituerades antal vexte otroligt under romerska republikens förfall och kejsartiden, och de bidrogo i afgörande grad till uppkomsten af det stora och ohöljda sedeförderf som snart vann sin höjdpunkt i det allmänna nationalförfall, hvilket lät den romerska verlden gå under. Den romerska prostitutionens närmare studium ***) är det vidrigaste någon kan företaga sig och utgör ett memento för alla folk att ej låta denna samhällskräfta vegetera fritt, utan att i tid stänga den sociala sjukdomsprocessen inom gifna demarkationslinier, samt der-

*) TACITI annal. II.
**) DUFOUR, Histoire de la prostitution chez tous les peuples. JEANNEL, La Prostitution etc.
***) Hvartill god ledning gifves hos PLAUTUS, JUVENALIS, OVIDIUS, MARTIALIS m. fl. som framställa den ohöljda *Phalluskulten* i det gamla Rom i hela sin vederstygglighet.

vid ingalunda sky att, såsom man säger, vidröra den med bara händerna — eller gå det onda inpå lifvet.

Hos de dernäst i historien uppträdande *indogermaniska folken*, som lefde i medlersta och norra Europas mera spridda, landtliga byar och små samhällen, häntyda alla historiska traditioner på en vida större sexuel tukt än hos de tidigare kultiverade folken i den södra vestern. Men, med romerska väldets utbredning norr och vester om Alperna, samt med uppkomsten af stora städer derstädes, hvilka med de romerska legionerna emottogo de romerska sederna och i synnerhet snart med understöd af det romerskt-katholska coelibatet, som från sin sida gaf god näring och absolution åt skörlefnaden, utbreddes denna allt mera bland de galliska och germaniska folkstammarnes afkomlingar. Historiska uppgifter intyga t. ex. att uti staden Kostnitz, voro, under der pågående stora kyrkomöte, samlade mer än 700 glädjeflickor till kyrkofädernas och deras följens förnöjelse. På en tid då kyrkan och dess förhållanden gaf uppslaget till hela verldsåskådningen, är det dessutom högst naturligt att dennas vanor lätt skulle slå rot hos det nu uppstående råa och bigotta ridderskapet, som i allt sökte forma sig efter den mäktiga kyrkans föresyn. Den fortgående öppna osedligheten under husen *Valois'* och *Bourbons* regeringsperioder i Frankrike gifva ock vid handen hvad som i tysthet frodades inom kyrkans och de kyrkliga ordnarnes sköte och derifrån efterhand smittade folkens seder. Ifrån det att inom den germaniska stammen jungfrulig deflorering i medeltiden ofta straffades med döden, åtminstone inom de framstående slägterna, så ordentligt öfversvämmades Tyskland och Frankrike i 13:de och 14:de århundradena af *Frauenhäuser* och *Bordeller*. Sederna släpptes till den grad lösa, att en naturlig allmän reaktion inträdde under påföljande 15:de och 16:de seklen, då åtminstone i Tyskland dessa anstalter flerstädes vid stränga straff förbjödos och skökorna ställdes under stadsbödelns och hans dräng̊ars godtyckliga uppsigt. På

enskilda orter fortlefde dock dessa anstalter; men, ifrån att såsom hittills vara den fria vinningslystnadens verkstäder, gjordes de till samhällsinstitutioner med temligen stora afgälder till stadskassorna, samt ett derefter lämpadt ohyggligt prejerisystem öfver den befolkning som af dem berodde. Alltför allmänt började också denna befolkning att emancipera sig ifrån det sammanförda prostitutionssystemet; bordellinkomsten minskades, och myndigheterna, som dels fått smak för inkomsten, utan särdeles bekymmer i tillsynen och dels fann huru enspänneriet i prostitutionsväg var för sedligheten än mera olycksbringande, samt sjelfva ej sågo sig hafva någon annan utväg att betvinga detta uppvexande onda, antogo temligen allmänt det terroristiska bödels- och straffsystemet, för att förfölja den isolerade prostitutionen. Polisregistraturen var bortglömd och ännu ej återuppfunnen; och man hade i sin rådlöshet ej annat att taga till sin hjelp, än samhällsbarndomens skräckmakt och dess ohyggligheter, såsom utställande vid pålen, afrisning, hårets afklippande och den brännmärktas kringvandring mellan bödelsdrängarne på stadens gator under trumning, hvarefter förvisning ur staden o. s. v. följde. För möjlig ordnings skull, fastställdes för bordellerna och bordellvärdarne instruktioner i tidens anda, men det föga utvecklade och försumliga polisväsendet kunde aldrig upprätthålla ordningen. Någon gång straffades de felande ytterst strängt, såsom t. ex. med förlorad medborgare- eller husegarerätt, men meränd els lefde sjelfsvåldet onäpst. Den protestantiska reaktionen i Tyskland, som med sin verkliga eller skenpuritanism gjorde sig gällande uti tidsandan, stegrade mångenstädes oviljan mot de ännu befintliga "Frauenhäusern" i början af 17:de århundradet, då t. ex. *Statuta der Stadt Hamburg* af år 1603 öfverlemnade prostitutionen åt rättstjenarnes godtycke, hvilka sednare "egde att på misstänkta ställen hålla fönster och dörrar öppna, för att noga kunna aktgifva på och till myndigheten inrapportera hvad som der tilldrog sig". Bordellerna förlades vanligen

tillsammans i aflägsna stadsdelar, der de påräknades skola förorsaka minsta förargelseväckande uppseende, men der de också endast uppsöktes af befolkningens drägg och voro undandragna den allmänna opinionens och den fåtaliga polisbevakningens uppsigt. De undertrycktes efterhand af en sträng lagstiftning, utan att sederna förbättrades, och så kommo de franska revolutionskrigen med sina öfversvämningar, först af den emigrerande osedliga franska adeln och sedan af de ej mera återhållsamma franska améerna, som spridde sig öfver grannländerna och i dem utbredde sedeslöshetens gift. Der lagarne ännu qvarstodo i sin stränghet, kringgingos de af de franska myndigheternas *licenser* och toleransförfattningar, och den öppna prostitutionen hörde åter till samhällets både fordringar och rätt. Historien synes således utvisa att denna, ehuru onekligen en böld i samhällskroppen, likväl är ett vid densamma häftande oundvikligt ondt, en kris för det sexuella samhällstvånget, hvilken, såsom utgående från en af menniskonaturens mäktigaste drifter eller passioner, mäste bryta igenom.

Vårt århundrade synes vara nära på väg att göra romareverlden rangen stridig hvad intensiteten i denna drift beträffar, och hvad som förr utom, men i synnerhet inom familjen något beslöjats, lägges nu i de stora samhällena utan skrymtan för öppen dag, och tidens lösa seder med deras följder utgöra en förtviflan, så väl för moralpredikanten, som för sundhetspolitikern. Hvad som hittills inom de stora stadssamhällena i Europa så i äldre som nyare tider åtgjorts, för att inleda prostitutionsväsendet i bästa möjliga ordning, äfvensom den efter nationela, legala och lokala förhållanden vexlande fysiognomien af detsamma, finner man samladt i omfattande skrifter. Vi kunna här blott sammanföra det mest anmärkningsvärda, i den mån det tilläfventyrs bör undvikas eller möjligen kan och bör tillämpas på våra större svenska städer och deras förhållanden.

Det för oss skandinaver närmast liggande och uti ifrågavarande afseende, så säl som i seder och bruk i öfrigt samt kommerciel samfärdsel mest berörda samhälle på kontinenten är *Hamburg*. Öfver denna stads prostitutionsväsende har lemnats en ganska god redogörelse uti "*Die prostitution in Hamburg*" af D:r H. LIPPERT 1846,

Denna stad erhöll redan tidigt författningsenliga bestämmelser rörande "unerliken wandelbaren frouwen" i dess *Stadtrecht* af år 1292. Dessa bestämmelser förändrades och kompletterades sedermera af stadens Prätorer, allt efter de olika tidernas anda. Den första omfattande reglering, som bekräftade en ordentlig concession under fullständiga polisföreskrifter, var ett *reglemente* af Prätor ABENDROTH år 1807. Deruti bestämdes sträng registrering af de prostituerade, hvarför husvärden ställdes i ansvar, samt förbud mot umgänge med smittade män, jemte förbindelse att genast tillkännage yppad venerisk smitta, hvars särskilda kännetecken meddelades så väl de fala qvinnorna, som husvärden. Alla husets qvinnor skulle hvar 14:de dag undersökas af rådskirurgen och yppades vid dessa undersökningar så tydlig smitta, att ej allenast den sjuka, utan äfven värden och husfolket bort densamma inse och ej derom gjort anmälan, straffades de försumliga vid pålen eller med fängelse och förvisning ur staden. Till Präturens uppsigts- och kurkassa betalades af värden för hvarje hos honom logerande publikt fruntimmer 2 mark i månaden. Hvar och en som genast angaf iråkad sjukdom erhöll fri sjukvård. Otuktiga qvinnor "som i alla punkter rättade sig efter detta reglemente, tolererades med detta yrke i staden"; hvaremot på alla andra, isynnerhet "*Gassenhuren*" tillämpades gammal lag, utställning vid pålen, fängelse i "Roggenkiste" och spinnhus. Detta reglemente förändrades och fullständigades af de franska auktoriteterna 1811 under occupationstiden, i enlighet med de parisiska föreskrifterna och gällde med några mindre förändringar till 1834, då Senator HUDTWALCHER uti den så kallade *blå boken* offent-

liggjorde *Vorschriften die Bordellen und öffentlichen Mädchen betreffend*, hvilken polishandling sedan varit gällande såsom rättesnöre för Hamburg. Deruti betonas att "det uti sig förkastliga och förderfliga yrket ej tillåtes, endast tolereras under de utfärdade bestämmelserna". Det sväfvar således alltjemt i en godtycklig osäkerhet utom lagen. På samma sätt som bordeller, consessioneras äfven "Absteigeqvartiere" (Maison en passe) endast om värden eller värdinnan formligen låter inregistrera sig, samt lemnar åtminstone en inskrifven glädjeflicka bostad och "endast inregistrerade flickor med deras sällskap insläppas". Hvarje 8:de dag skola ovilkorligen alla inregistrerade qvinnor af rådskirurgen besigtigas och hans utlåtande inskrifvas i deras concessionsböcker, och hvarje såsom smittad anmäld afpoletteras genast till allmänna sjukhuset.

Såsom fullständigare "åtgärder till förhindrande af veneriska sjukdomens spridning" föreslås vidare besigtning 2 gånger i veckan, med afseende på erfarenheten om 3-dygns-inkubationstiden för primär schanker, och minst en gång i veckan besigtning med speculum, äfvensom att besigtningsförbindelsen bör utsträckas till alla qvinnor under 40 år som vistas vid bordellen, föreståndersk och tjenstepigor inberäknade. Hela prostitutionsklassen indelas i 4 distikter, med lika många af staden aflönade inspektionsläkare, hvilka hvar 3:dje månad skola ombyta distrikter, dels för att bli med hvarje distrikts allmänna och enskilda förhållanden bekanta, dels för att bättre vara i stånd att samverka och liksom kontrollera hvarandras åtgärder. Ingen remuneration för enskild förrättning får vid de åliggande visitationerne emottagas. De veneriska skola ofördröjligen afsändas till hospitalet; endast för andra sjukdomar få inspektionsläkarne sköta de insjuknade glädjeflickorna i hemmet. Visitationsläkarne anses hvardera hafva att tillse 200 klienter af detta slag, och måste skaffa sig kompetens till befattningen genom längre tjenstgöring vid de veneriska klinikerna. Inspektionsläkaren för bordellerna bör alltid

komma oförberedt och vara åtföljd af den polisman, som har uppsigt öfver de samlade qvinnorna der, på det de ej må före undersökningen genom konstiga åtgärder kunna utplåna spåren af sin sjukdom o. s. v. Läkaren inskrifver besigtningsresultatet i concessionsboken för hvarje klient, äfvensom på ett gemensamt formulär för polisstyrelsen, till kontrollering af concessionsböckerna. Polistjenstemannen tager de smittades böcker om hand, hvilka de först återfå påskrifna vid utträdet ur sjukhuset. Hvarje öfverflyttning till annat bordell, stadsdel eller stad, måste omedelbart föregås af den prostituerades läkarebesigtning. Obemedlade måste beredas kostnadsfri vistelse på hospitalet, derifrån de ej få utgå förr än alla sjukliga tecken äro borta. Af alla, som sändas till hospitalet från bordeller eller enskild praktik, affordras en noggrann redogörelse för smittans härkomst, hvilken uppgift öfverlemnas till polismyndigheten, som genast vidtager sina mått och steg, från hvilken samhällsklass den än må härröra. Alla soldater visiteras en gång i veckan. Vid ankomsten af hvarje fartyg till hamnen, skall sjöfolket undersökas af dertill förordnad läkare och de veneriskt smittade antingen läggas i karantän eller sändas på hospitalet. Alla matroser, som uppehålla sig i staden, förständigas att hvarje vecka låta visitera sig, likasom soldaterna.

De erinringar man har att göra emot denna institution, äfven med dess föreslagna förbättringar, af hvilka åtskilliga troligen redan äro antagna, kunna sammanfattas i nedanstående: Prostitutionen bestämmes såsom ett legalt undantagsförhållande, med godtycklig tillämpning af strånghet endast eller nästan uteslutande för qvinnokönet. Blott soldater och sjömän ställas på samma linea. Deremot visas undseende för män af alla andra klasser, som ega fritt tillträde till de prostituerade, utan kontroll på deras helsotillstånd. Det är orättvisa å ena sidan, halfva åtgärder å den andra. Men, godtyckligheten i behandling och osäkerhet i personligt skydd utgår ej blott från polismyndig-

heten. Bordellens egare och föreståndersko utöfva hvar för sig fortfarande en dämonisk makt öfver sina offer. Bordellvärden är enligt föreskrift skyldig att infria sin klients skulder när hon hos honom ingår kontrakt och tar anställning, samt att under anställningstiden kläda och föda henne, emot det att hon säljer sin kropp åt hans vinningslystnad. Hon är deremot skyldig att öfverlemna all förtjenst åt värden, hvaröfver utaf honom ensam hålles räkning. Värdet af klädespersedlarne som lemnas åt bordellnymferna noteras alltid i högsta valör, oftast till det dubbla och flerdubbla priset. Bostad och mat taxeras likaledes på de bättre bordellerna nära nog i hôtelpris. Allt hvad klienten under anställningstiden begär, erhåller hon ifall hon är omtyckt, men noteras derför orimligt, så att de aldraflesta ega vid utgåendet från anstalten vanligen ingenting till godo, eller utjagas med uppskrifven skuld, uti samma gamla paltor hvaruti de inskrefvos. Vid klagomål i polisen vinnes någongång en rättvisare debitering på det som är påtagligt prejeri, men detta är allt och denna utväg anlitas sällan af det karaktärslösa lättsinnet hos dessa qvinnor. Uti de gradvis till sitt anseende sjunkande anstalterna ända ned till de "in der Gängen" der största armod, sedeförderf och uselhet göra sig gällande, ser man blott olika uppenbarelser på samma oriktiga grunder, hvarest alla lasters uslaste drägg gäser för öppen dag emot den inträdande.

Prostitutionens förhållande i Nordtysklands öfrige större samhällen representeras förnämligast af *Berlin*, hvarifrån vigtiga lärdomar äro att hemta. D:r BEHREND har derföre utförligt och med sakkännedom redogjordt i sitt 1850 utkomna arbete i ämnet *) och hans erfarenhetssatser ha sednast bekräftats uti: *"Ein Beitrag zur Geschichte, Charakteristik und Verminderung der Berliner Prostitution*, herausgegeben von einem philantropischen Verein 1870".

*) Die Prostitution in Berlin u. die gegen sie und die Syphilis zu nehmenden Massregeln.

Ur dessa arbeten inhemtas att, ända till slutet af 17:de århundradet, man i Berlin endast kände landslagen såsom skydd för sedligheten och den offentliga ordningen i allmänhet. Först efter början af 18:de århundradet blandade sig sundhetspolisen i det sexuella samlifvet, i dess enskilda förhållanden.

Enligt gammalt Berlinerbruk uppehölls tukten med ytterlig, men ojemnt tillämpad, laglig stränghet, så att man ännu i slutet af 1500-talet dränkte äktenskapsförbryterskor och halshögg män som förvunnits till attentater af dylika brott. De qvinnor, som veterligen voro hemfallna åt allmän prostitution, ansågos stå utom samhället och lagen; deras bestraffande öfverlemnades åt kyrkan, hvilken synes mot en lindrig kyrkobot ha tolererat deras lefnadssätt till förmån för just det andliga ståndet, som, tvunget af sin kanoniska lag, i tysthet underhöll licensen. Ärbara jungfrur, såsom det hette, likasom enkor hvilka beträddes med synd, måste deremot umgälla den vid skampålen framför rådhuset, sedan bödeln afklippt deras hår. Inom alla handtverksgillen hölls af gammal häfd sträng uppsigt öfver medlemmarnes förhållande till fruntimmer. Den medlem som äktade en fallen qvinna utstöttes ur gillet, likasom den, hvilken kunde öfverbevisas att före trolofningen hafva beblandat sig med sin brud. Kopplare och deras medhjelpare brändes utan barmhertighet ännu i 14:de århundradet. Med ett ord, alla historiska uppgifter häntyda på en ytterst sträng sedetukt och skillnad mellan de ärbara och de otuktiga qvinnorna, såsom en bestämd grundsats inom det Brandenburgska samhället; hvaremot "Freudenhäuser" tolererades såsom ett nödvändigt ondt och under den sednare medeltiden i Berlin, likasom i kontinentens öfriga större städer i allmänhet höllos under stadens inseende och voro formligt privilegierade, samt betalde qvartalsvis afgäld till stadskassan. De stodo under skarprättarens närmaste uppsigt, till och med godtyckliga domsrätt utan vidare apell, ty denne var rådet ansvar skyldig

för hvarje oordning som åstadkoms af glädjeflickor. Sådana oordningar straffades med ris och utdrifning ur staden. Hemligt hor och konkubinat straffades strängt när de påträffades, medelst kroppstraff och likaledes utdrifning, utan anseende till person. Jemte nymferna i Frauenhäuser tolererades äfven "fahrende Weibern" eller sådana prostituerade qvinnor, som, med frihet att vistas i staden, äfven hade rätt att resa omkring på marknader och större folksammankomster, samt der utöfva sitt yrke. Men förgrep sig en sådan mot allmän ordning, så dömdes hon af skarprättarens ståndrätt, hvars dom högt upplästes på torget, och företrädd af en bödelsdräng som trumslagare och 2:ne dylika såsom eskort, fördes hon under trummande ut ur staden och affärdades der med risbastu. Det visar sig häraf att den germaniska folkracen under medeltiden fästade strängt afseende på det yttre sedliga skicket, för hvars upprätthållande den dock ej kände någon annan utväg än ståndrätten och den råa makten. Efter reformationens införande och coelibatets upphäfvande, då kyrkan ej vidare hade något intresse att underhålla toleransen, ingick större verklig återhållsamhet i de Brandenburgska sederna. Det ogifta ståndet ansågs bland män nästan med skam; man försökte inskränka bordellerna till både antal och befolkning, men uppträden som väckte allmän förargelse tvingade åter till deras friare tolerans. I bredd med befolkningens tillvext och upptagande af fremmande elementer, mildrades efterhand straffen för äktenskapsbrott. Det förut brukliga straffet att afklippa en fallen flickas hår kunde hon (enligt Rathsstatute vom Jahre 1607) friköpa sig ifrån, och de förut af de prostituerade burna slöjorna öfver hufvudet, bortlades fullständigt. Ännu efter 30-åriga kriget straffades äktenskapsbrott med förvisning, böter och kyrkoplikt, alltefter inverkande omständigheter. Ehuru det långa kriget mycket lossat på sedlighetsbanden, ger dock dessa tiders krönika vid handen att i samma förhållande som den offentliga prostitutionen friare tolererades, stämplades fortfarande

den husliga otukten och äktenskapsbrott med allmänt förakt. Men sederna tilläto ej heller en ogift man öppet umgänge i glädjehusen, utan att hans sociala anseende derigenom led stort afbräck. År 1698 föll myndigheten på den idén att flytta alla bordeller från Berlin till Spandau. Denna åtgärd framkallade omedelbart ett vinkelhoreri, som var omöjligt att bevaka. Det gamla skarprättarestraffet upplifvades åter, men det hjelpte ej mer. Alltmer hotades ordningen, och bordellerna måste återflyttas till Berlin. Sedeslösheten hade emedlertid under experimentet tagit en så fri riktning att man numera fann sig tvungen att låta *stadspolisen åtaga sig och öfvervaka bordellernas organisation*, och så inträdde det sundhetspolitiska momentet första gången med eftertryck uti ett bordellreglemente för Berlin, år 1700. Deruti betonades bordellernas tillvaro genom tolerans, utan licens, eller laglig befogenhet, likasom brukligt var hos hela den germaniska stammen. Registreringsskyldighet föreskrefs, men inga andra förebyggande mått och steg togs emot förförelse, smittas utbredande o. s. v. Antalet bordellqvinnor var fastställdt för hvarje värd, och hvarje qvarter hade sin kirurg, som hvar 14:de dag afsynade de prostituerade, men endast de af venerisk smitta värst angripna, som erbjödo svårighet att vårdas hemma, afsändes till Charitén. De andra höllos i kammararrest och sköttes der. Meddelades sedan smitta från dem, så var värden skyldig att bära hela sjukvårdskostnaden för den man, som tilläfventyrs genom dem blifvit smittad. Värden tillförbands att ansvara för alla hos honom vistande prostituerades skulder, men måste afskrifva dem så snart de utgingo med förbindelse att ombyta lefnadssätt.

Såsom man alltid finner ett tilltagande sedeförfall efter hvarje krig, så följdes äfven 7-åriga kriget af ett sådant, och prostitutionen inom Berlin utvexte åter på ett fruktansvärdt sätt. Som anledning dertill antog man då det stora antalet af fallna soldaters enkor och döttrar, som, saknande

uppfostran, måste skaffa sig nödbröd. Spinn- och tukthusen fylldes och man måste vidga toleransen af de offentliga bordellerna, så att år 1780 funnos i Berlin 100 sådana hus, hvartdera med 7 à 9 prostituerade. Dessa klassificerades nu i 3 ordningar, och med året 1791 inträdde ett nytt stadium i Berlins sundhetspolitiska väsen, enär polisdirektören i en ministeriel berättelse påpekade alla brister som 1700 års statut lemnade i detsamma; och "till följe hvaraf alla glädjeflickor i det längst möjliga fördolde sin iråkade smitta och de veneriska sjukdomarne yppigt frodades bland alla klasser". Till svar härpå utgick följande året från General-Direktorium ett *reskript*, som till sedlighetens och sundhetsvårdens skydd stadgade, att: 1:o Hvar och en som förför en qvinna till lösaktighet eller i sådan förförelse deltar, straffas med 1 års tukthus- eller fästningsstraff, hvilken strafftid fördubblas vid förnyad förbrytelse och slutas med landsförvisning. 2:o En person, man eller qvinna, som, behäftad med venerisk sjukdom, öfverbevisas att hafva genom samlag smittat annan person, skall ersätta dennes sjukvård och allt hvad dermed sammanhänger, samt straffas med 3 månaders tukthus, eller fästningsstraff, eller böta 100 Thaler. Efter 1795, då en slags sedlig reaktion visade sig i Tyskland, försökte man åter i Berlin inskränka prostitutionen, så väl genom minskning i bordellernas och de prostituerades antal, som genom strängare stadgar för dem i allmänhet. Deruppå följde, likasom alltid tillförene, tilltagande gatuprostitution, tills franska invasionen 1803—12 gjorde saken ännu värre, och den isolerade och hemliga prostitutionen tilltog i en fruktansvärd grad bland den qvinliga generationens alla åldrar. Syfilis utbredde sig under denna tid hos den sistnämnda sorgligaste klassen af prostituerade till den grad, att under krigsåren flere regementschefer förklarade sig ej ha en enda man fri från smitta, när de kamperade eller garnisonerade i de stora städerna, enkannerligen i Berlin. Vid en polisräfst 1808 visade sig att Berlin egde 433 in-

skrifna glädjeflickor, men dessutom 467 tjenstlösa qvinnor, misstänkta för hemlig prostitution. Af de sednare tillskrefvos 400 gatuprostitution och bland dem voro 60 i hög grad infekterade *). Allt detta under ett befolkningsförhållande af 150,000 innevånare. När detta blef bekant inträffade från den då i Königsberg residerande regeringen en ministerskrifvelse till polispresidenten i Berlin, hvari anmärktas "das es in jede fall bleibt immer unschichlich und schädlich die Bordellen zu konzessioniren und ihnen dadurch eine gewisse art Sanktion zu geben — — und es ist alles aufzubieten, um derselben in allen nur möglichen Beziehungen und bei jeder nur irgend vorkommenden Gelegenheit recht auffallend, den verdienten Stempel der tiefsten Verworfenheit und Schandbarkeit aufzudruchen". — Återigen ett puritanskt symtom utgående från högsta vederbörande, för att försöka totalt undertrycka bordellväsendet. Ett utlåtande infordrades från polisinspektören HOLTHOFF, som bland annat förklarade "att det skulle leda till aldrastörsta olycka att upphäfva eller för mycket inskränka bordellerna". Han ansåg att dessa väl kunde förläggas på aflägsnare gator, men ej borde i för stort antal sammanföras i en trakt, der de skulle föranleda stort tillopp af sysslolöst folk, isynnerhet om söndagarne. Han förstod för öfrigt ej hvaruti den af ministern önskade "stämpeln af offentlig vanära och förkastelse" skulle bestå, om ej i en utmärkande drägt till skilnad från andra qvinnor o. s. v. Af honom uttalades deremot såsom en bestämd önskan att i möjligaste mån nedgöra den isolerade prostitutionen (Die Duldung von Einspännerinnen) eller att intvinga denna klass i ordentliga bordeller. Efter ett nytt ministerialreskript, hvilket uttryckte som princip "att ingen bordellvärd borde ega borgarerätt, och att följaktligen ingen sådan kunde vara husegare", insändes från polispresidenten

*) Således ej uppgående till nuvarande förhållande i Stockholm, utan krigsanledning eller annan abnorm orsak. Se vidare längre fram vid Stockholms statistik.

den 16 Januari 1810 till inrikesministern en framställning med följande transumerade innehåll: "På Berlins befolkning 180,000 finnes för närvarande 44 bordeller, hvilket bör anses för ett ganska lågt förhållande. Deremot existerar ett alltför stort antal för sig boende registrerade glädjeflickor. Emot förförelse genom dessa äfvensom emot utbredning af venerisk smitta böra mått och steg tagas". Det föreslogs indelning af bordeller i tre klasser, betalande årligen från 20 till 10 Thaler till poliskassan, och för hvarje prostitutionsnummer 2—1—$^1/_3$ Thaler månadtligen till kurhuskassan; hvaremot de sjuka borde få kostnadsfri vård. Efterlåtenhet från myndigheternas sida har föranlåtit bordellerna att taga plats på freqventerade gator; nu föreslås "att de måste förvisas till aflägsnare, spridda trakter af staden, men framför allt yrkas inskränkning af den isolerade och hemliga prostitutionen, samt dess utöfverskors förvisande till bordellerna, ur staden eller till arbetshuset". Dessa på egen hand lefvande qvinnors moralitet och helsotillstånd anföras såsom alltid varande det sämsta och farligaste; det var ådagalagdt att de ej kunde öfvervakas, emedan de sjelfva göra allt möjligt för att undandraga sig kontrollen och medvetna om sin smitta fortsätta de sitt yrke. "Den åsigten att dessa prostituerade lättare än bordellernas innevånare återvända till sedlighet är i enlighet med erfarenheten ogrundad. För närvarande kan och bör ej bordellerna upphäfvas, endast strängt öfvervakas och förvisas till bestämda, afsides belägna platser i staden, men ej sammanföras och tilldelas uteslutande vissa gator. Bordellvärdsyrket bör göras förhatligt genom att beröfvas borgarerätt och bordellnymferna vägras tillträde på teatrarnes parterr och loger". Häruppå följde i slutet af året en ministeriel resolution så lydande: "Hädanefter kan ingen bordellvärd vara husegare, emedan han såsom sådan måste hafva borgarerätt, hvilken ej kan tilläggas honom. Hädanefter få ej vidare på egen hand lefvande glädjeflickor af myndigheten fördragas; utan måste alla sådana antingen

inskrifvas i bordeller, eller utvisas ur staden, eller insättas på arbetshus för att undervisas i lagligt förvärf. De nu bestående bordellerna skola flyttas från mera besökta gator till de föreslagna aflägsnare. Under intet vilkor får antalet af nuvarande bordeller ökas; tvertom måste man med alla medel arbeta på deras inskränkning och i de bestående bordellerna får ingen qvinna antagas utöfver det nuvarande antalet. Upptagandet derstädes af minderåriga qvinnor (under 21 år), de må komma från hvilken ort som helst, är helt och hållet förbjudet".

Polispresidenten ingaf i anledning häraf ett nytt betänkande med anmärkningar mot resolutionen, "att iakttagandet af dess sednare punkter ej tillät uppfyllandet af den andra, utan den hemliga prostitutionen tvingades derigenom ned på gatan, hvarigenom verkan af den tilltagande gatuskörlefnaden, allt för sorglig i åminnelse och af polisen förut väl känd, ånyo skulle taga öfverhand, till förstörande af seder och allmänt helsoskick. Denna resolutions genomförande skulle bli ett beklagligt experiment till mångas skada, hvarefter man åter, likasom förr, skulle tvingas att återgå till gamla bruk". Omedelbart derpå förordnade likväl inrikesministeriet att det måste förblifva dervid, "att hvarje beviljande till anläggande af nytt bordell skulle nekas, till och med i de fall då de förras innehafvare afgå med döden. Vidare, att enskilda lönhoror ej mera få finnas, hvaremot medgifves att redan inskrifna sådana få intagas i bordellerna, till de redan der befintliga; men att de som äro af utländsk härkomst skola utvisas från staden" etc. — — — "Föröfrigt låge det vederbörande på högsta ort verkligen om hjertat att framdeles efter hand helt och hållet upphäfva toleransen af otuktsyrket, hvaruppå polismyndigheten vid alla sina mått och steg i detta afseende borde hålla ögonmärke". På dessa mått och steg af högre och lägre vederbörande följde också hastigt det förutspådda resultatet — gatuprostitutionens tillvext, med utbredning af syfilis i ännu högre grad än på sednare

tid någonsin egt rum. Militärbefälet klagade åter öfver garnisonens allmänna infektion och borgerskapet öfver tilltagande liderlighet hos tjenstepigor. Polisundersökning gaf vid handen att smittan sällan eller aldrig utgick från bordellerna, utan från den enstaka otukten, isynnerhet från de all kontroll saknande gatdrifverskorna.

Oaktadt dessa förnyade iakttagelser föll en ny indragningslust på vederbörande å högre ort 1814, på grund deraf "att man i Breslau fullständigt gjort sig af med all slags prostitution"(?).

Berlins polispresidium satte sig nu i beröring med så väl polisen som stadsfysikatet i Breslau för att få upplysande svar på frågorna:

1:o Om det var sant att i Breslau numera hvarken tolererades bordeller eller inskrifna prostituerade qvinnor? och

2:o Ifall så är förhållandet, hvilket inflytande har denna anordning haft på det allmänna helsoskicket och sederna?

Svaret följde snart från båda de nämnda embetena och innehöll, å ena sidan: "att sedan man 1810 beslutat att ingen bordellvärd finge vara husegare, uppgåfvo dessa efterhand sitt yrke, så att antalet bordeller nedgick från 13 till 3, hvilka på sista tiden äfven indragits. Enskilda prostitutionen var redan förut under bordellernas tid, i enlighet med landsrättens 999 §. otillåten; men, den sednare kan nu, sedan bordellerna blifvit upphäfda, ej styras, utan den har i högsta grad tilltagit och kan af ingen kontroll öfvervakas". — Å den andra: "att bordellernas stora inskränkande och afskaffande har alldeles icke gagnat sedligheten, emedan skörlefnad och koppleri i löndom derefter desto oftare drifva sitt förstuckna spel, i trots för all vaksamhet hos polisen. Isynnerhet det sistnämnda går särdeles listigt och obemärkt tillväga och undgår nästan alltid upptäckt. De veneriska sjukdomarne ha ej minskats genom denna åtgärd, utan de ha tvärtom blifvit allmännare, utvecklats i farligare och svårare former och den

förhemligade smittan har genom tjenstfolket ofta trängt in i aktade familjer. Oaktadt smittade qvinnor, derigenom att de blifvit fria från polistvånget, nu mindre allmänt än förr vårdas på sjukhuset, utan kureras hemma eller försumma all sjukvård, har efter den tvungna indragningen af bordellerna, veneriska qvinnors årliga klientel på hospitalet uppgått från 98 till 159, ehuru den ej hunnit den höjd som invasionsåren 1805—7 medförde, då den var dubbelt så stor. Till följd af den stränga bordellbevakningen derefter till 1811 hade siffran varit i jemnt nedgående till 98, men på de två sista frihetsåren har den varit i hastigt stigande".

Efter ytterligare undersökning bland de i Berlin sammandragna trupperna, hvilka genom den hos dem allmänt utbredda infektionen just varit vållande att uppmärksamheten riktats åt ämnet och bordellerna fått uppbära skulden, visade sig att ett stort antal af soldaterna medfört smittan, att det långt öfvervägande antalet blifvit smittadt *utom bordellerna* och att hospitalets sjukantal qvinnor från bordellerna förhöll sig till enskilda qvinnor som 14 till 17, hvarvid är att märka att det förra talet utgår från dem som hvarje vecka undergå sträng visitation, hvaremot en stor del af de andra underdraga sig all kontroll, och att således deras sjukantal antagligen var vida större. Vinkelhoreriets sjukdomsformer, vanligen de minderårigas (alltid de farligaste af alla), visade sig vara af en vida svårare art, och Charitésjuklistorna lemna det kraftigaste beviset att de utom polisuppsigt stående förstuckna skökorna vida mera utbreda de veneriska sjukdomarne än å sin sida den registrerade prostitutionen.

På grund af alla dessa talande facta öfvergåfvo höga vederbörande efter fredsslutet 1815 de theoretiska skruplerna emot den öfvervakade prostitutionen; de praktiska resultaterna togos i akt och polispresidenturen "fick ordna prostitutionsfrågan såsom den bäst fann, i enlighet med sin sakkännedom". Förföljelsen riktades nu mot det fria

libertinaget i alla dess former, under strängt öfvervakande af det inregistrerade. Hvarje så kallad "Einspännerinne" måste ej allenast inskrifvas i polisprotokollet, utan äfven jemte sin ansökan med födelseattest bifoga ett ansvarsbevis af någon fru eller enka, som ansvarar för hennes kost och bostad; äfven öfver denna frus lefnad och egna förhållanden infordrades redogörelse af kretskommissarien. Kunde ingenting mot hennes reputation invändas, så antogos de båda, sedan bordellreglementet förelagts och förtydligats för dem bägge. Frun ställdes i ansvar för hvarje skandal från dess klients sida; äfvensom hon ålades att vid dennas insjuknande anmäla henne och tillse att hon ej fick drifva omkring på gatorna eller vara ute nattetid. Ombyte af uppehållsort och "ansvars-tante" måste ske under polisens ögon. Den för bordellerna obehagliga granskapsfrågan kom åter på dagordningen 1816, då talet mot ändamålsenligheten af bordelltoleransen ånyo uppdykt, jemte yrkandet att de skulle sammanföras inom vissa distrikter. Det gamla talet om den kända saken måste ånyo genomgås, både för och emot. Resultatet blef att fördelningen af lokalerna i staden förblef ungefär densamma som förr, men *ett nytt bordell skulle ej få inrättas istället för något som tilläfventyrs indroges.* Detta skedde 1818, åter tydligen för att inkräkta på toleransen; men man måste snart åter genom ett ministerreskript lemna åt polisens bedömande att efter ett bordells indragande låta flytta det, eller öppna ett annat. Sedan 1792 hade dåvarande bordellreglemente hufvudsakligen varit oförändradt. En ny redaktion deraf ansågs under nya förhållanden nödigt, och den 19 oktober 1828 utkom *Verordnung wieder die Verführung junger Mädchen zu Bordellen und zur Verhütung des ausbreitung venerischer Uebel,* hvilken följande år trädde i gällande kraft. Bordellernas antal i Berlin var vid denna tid 33. Nya anlopp väcktes sedermera mot desamma tid efter annan, isynnerhet af grannskapsanledningar; och 1839, då en viss asketiskt religiös riktning började få insteg i

den högre regeringskretsen, framkallades puritanska petitioner i samma riktning och dessa följdes åter af ett ministerreskript från sedligt teoretisk ståndpunkt, riktadt mot bordellerna, enär det visade sig "att deras tillvaro dock ej kunde utrota vinkelhoreriet", "att de utgjorde en skola för osedlighet och förförelse af yngre män" m. m. De gamla förebråelserna mot polistoleransen upprepades deruti, äfvensom der häntyddes på "*polisens skyldighet och förmåga* att med tillhands stående medel och nödig vaksamhet kunna undertrycka den hemliga otukten". Återigen antogs således såsom en möjlighet och skyldighet å polisens sida att uträtta hvad likväl alla tiders erfarenhet visat vara en omöjlighet, nemligen att hämma den sexuella driften, utan att tillåtas styra den. Agitationen fortgick emedlertid och slutade med *kampen för bordellernas upphäfvande 1840.* En tiraljöreld af tendentiöst innehåll i tidningarne öppnade striden; anonyma bref, undertecknade af "ett antal borgare" utmålade den skändliga otukten, prakten och det sederna förpestande exemplet i specielt de bordeller, som voro sammanhopade i trakten af "der Königsmauer" — en temligen afskild del af staden föröfrigt — och ställdes till konungens onkel, i mening att de skulle bli bekantgjorda på högsta ort, och på detta sätt satte man i gång en bearbetning af samhällets alla lager emot bordellinstitutionen. Ändamålet vanns; såsom svar från *det sedliga* samhället hördes ett doktrinärt fördömmande från alla håll, och inrikesministern beordrade i slutet af året enligt ett kabinettsbeslut ett polisråd att noga undersöka förhållandet och inge berättelser. Detta skedde äfven och dervid befanns

1:o att sedeförderfvet i Berlin är ej större än i flera andra namngifna hufvudstäder i Tyskland; äfvenså

2:o ådagalades att ordnandet af prostitutionen under poliskontroll gifvit Berlin ett stort företräde framför t. ex. Wien, der sådant ej egde rum; hvilket förhållande tydligt bevisades af det allmänna helsotillståndet och statistiken

från hospitalen, som utvisade förhållandet mellan antalet innevånare och veneriskt sjuka såsom 450 : 1 i Berlin, hvaremot 250 : 1 i Wien. Berlinerstatistiken gaf visserligen vid handen ett något sämre förhållande under sista året emot de föregående, hvilket dock borde tillskrifvas just indragningen af 1:sta klassens bordeller, samtidigt med det ovanligt stora tilloppet af fremlingar i staden. För öfrigt åberopades utlåtande af sakförståndigas omdöme i ämnet till fördel för bordellerna, samt det aldrig jäfvade factum att "antalet och tillgängligheten af väl öfvervakade bordeller allestädes står i omvändt förhållande till gatu-otukten med alla dess utvexter och vidare bedröfliga följder, nemligen den allmännare veneriska infektionen".

Följande året uppvaktades inrikesministern af nya adresser från "flera borgare" med samma anklagelser mot bordellerna bakom kungsmuren och det sedeförderf, som utgick från glädjeflickorna derstädes. En *adress* tillsändes polispresidiet med en kategorisk tillsägelse att "göra slut på de förargelseväckande oordningarne". Polisen vidtog då åtgärder med tillämpning af strängaste ordningskontroll. Längre fram på året blandade sig skol-collegium i frågan, åberopande inflytandet på sedligheten och religiositeten hos skolbarnen, som togo sig anledning att besöka "denna gata der halfnakna qvinnor utträdde genom portarne eller stå oskymda i fönstren och med otuktiga ord och åthäfvor väcka de förbigående passioner". Ortens poliskommissarie kallades till räkenskap och intygade att skol-collegii upgifter voro osanna. Fönstren voro alltid enligt föreskrift betäckta och ingen yttre anstötlighet vore att anmärka. Agitationen underhölls emedlertid af en pietistisk prest och en likatänkande likörfabrikant(!), hvilka föresatt sig att rena åtminstone kungsmuren och dess omgifning, emedan det bland annat "var ett skändande af den allerhögsta personens i staten namn och värdighet att man kallade just den trakt kungsmuren, som blifvit gjord till en stapelort för den äckligaste och afskyvärdaste otukt; likasom det

ännu fast mera otroliga inträffat, som vittnade om tanklöshet och hån mot det heliga, att en gata som uppkallats efter den heliga aposteln (Petri-strasse), vore ett likaså beryktadt tillhåll för otuktens nästen. Och dessa, belägna midt i staden, visa ej allenast sitt förderfliga inflytande på det sedliga och borgerliga lifvet, utan äfven och isynnerhet på det kyrkliga gebitet och kyrkliga handlingar(?)" etc. etc.

Den andlige predikade i kyrkan om ämnet och återigen "flere borgare", med bränvinsdistillatorn i spetsen, bearbetade propagandan till sedernas förbättring, samlande uppgifter efter hörsagor till allmänhetens och polisens öfvertygande. Polismännen svarade fogligt och lugnt, vederlade osanningarne, rättade öfverdrifterne, men, sakens undergång var svuren af "en kristlig förening till den offentliga tuktens skydd", hvilken egde sympatier på högsta ort, och från inrikesministern framtvingades polisförfattningar som efterhand inskränkte bordellernas antal. Polispresidiet anförde ånyo sina protester hvilande på sakkännedom och varnade för bordellinskränkningen utan att vidtaga andra åtgärder för att ersätta uppsigten från sundhetspolisens sida; men, intet kunde uppehålla händelsernas gång och *ett regeringsbeslut upphäfde omsider tillvaron af alla bordeller i Berlin efter den 1 Januari 1846.* Sådant skedde ock; bordellerna stängdes före den utsatta tiden, och toleransbrefven fråntogos de enskildt boende prostituerade, af hvilka alla, som ej tillhörde Berlin såsom ursprunglig hemort, förpassades åt hvar sina håll.

Förestående var i korthet efter D:r BERENDS framställning, prostitutionens historia i Berlin före 1846. Vid slutet af första 5-årsperioden efter denna epok kommer han, med sin stora erfarenhet såsom en af sin tids mest anlitade läkare för de så kallade galanteri-sjukdomarne i Berlin, till den afgörande slutsats hvartill Berlins sedlighets- och sanitetshistoria under tiden efter 1845 äfven ledde, att upphäfvandet af Berlins bordeller genom nämnde års edikt efterföljts af:

1:o ett högst betydligt tilltagande af den hemliga prostitutionen;

2:o en ovanligt stor utbredning och intensitet af de veneriska sjukdomarne och

3:o försämring i sederna, gifvande sig tillkänna i oftare skeende förförelse af unga flickor; tilltagande vanhelgd af äktenskapet såsom skydd för libertinaget, och den skamligaste prostitution under äktenskapets flagga; tilltagande proportion af de oäkta barnens mängd, fosterfördrifning m. m. hvarpå ändtligen grundar sig

4:o tilltagande fara för den allmänna säkerheten.

Allmänna rösten fordrade nu återöppnandet af bordeller och reglering af prostitutionen sådan den förr varit, och efter ompröfning af sakförhållandena tvingades polisministerium redan 1851 att åter tolerera bordellerna.

Under derpå följande år öppnades likväl åter en ny strid emot bordellsystemet, under anförande af en D:r POSNER och andra, hvilka, medhållna på högre ort, på det häftigaste angrepo detsamma och ej gåfvo sig ro förr än år 1854 ånyo anbefalldes tillslutande af Berlins bordeller, hvilket påbud blef genomfördt till år 1856. Sedan dess har Berlins ovanligt hastiga förstoring inträffat, tillika med den jemna och hastiga tillvexten af dess befolkning, äfvensom ett stort tillopp af främlingar och unga lefnadsglada män, hvilka merändels befinna sig i den ålder då könsdriften verkar kraftigast och hvilka hvarken vilja eller kunna gifta sig. Den lätta och billiga samfärdseln har äfven lockat till Berlin en stor mängd unga flickor, som vid der rådande arbetsbrist snart blifvit brödlösa, och under sådana förhållanden kan det ej väcka förvåning att prostitutionen i den aldrasednaste tiden uppnått en oerhörd spridning. Och då antalet af de qvinnor som lefde af otukt såsom yrke, för några år sedan beräknades till 10,000, har detta till 1870 redan *mer än fördubblats.* "Bordellernas upphäfvande har dessutom haft det mest väsendtliga inflytande på prostitutionens hittillsvarande karaktär uti Berlin,

på sådant sätt, att dennas utöfning nu antagit en helt annan form och de prostituerade, hvilka förr endast försigtigt och med skygghet rörde sig på de aflägsnare gatorna och gränderna, framträda nu offentligt och med stor käckhet. Småningom hafva de slagit sig ned och gjort sig hemmastadda, ej blott midt ibland den sträfsamma och flitiga arbetarebefolkningen, utan äfven i närheten af palatserna och aristokratiens bostäder, sökande sitt skydd och underhåll till stor del just bland dem, som på sätt och vis dertill uppmanat dem. Men icke allenast i det fria och på öppen gata drifver den fria prostitutionen nu sitt spel, genom förföriska lockelser drägande männen i oanadt förderf och utbredande galanterisjukdomar utan uppehåll; utan otuktens prestinnor tränga sig, utstyrda i de utsöktaste toaletter, in i de bättre konsertsalarne, på teaterns första platser, på baler, lustbarheter och fester af alla slag, korteligen, öfverallt der man för penningar vinner inträde. De vinna der ett visst anseende, långt bättre än de förtjena, men deras närvaro verkar efterhand försämrande på sällskapstonen. Mer och mer inträngер prostitutionen i vårt familjelif och erbjuder åt våra söner och döttrar ett förförande och lockande exempel, och de mest skiljaktiga klasser i vårt samhälle står med den i ett närmare eller fjermare förhållande". "Till ett sådant urartande af all sedlighet har nu Berlins anständiga borgerskap bringats", klagar en af dagens författare, som lägger sin samtid på hjertat att söka förbättring i den sorgliga ställningen *).

*) *Norddeutsches Babel*, Ein Beitrag zur Geschichte etc. der Berliner Prostitution. Berlin 1870.
Uti Berlin, likasom förut i London, der den spridda prostitutionen frodas så godt som fritt, emedan ingen polis är tänkbart tillräcklig att hålla den i styr, har synnerligen på sista årtiondena utvecklat sig ett prejeri-associations-system inom yrket, dermedelst att hvarje offentlig qvinna håller eller hyr sig — ty formliga kommissionskontor derför finnas — en såkallad "Louis", en associerad, handfast och förslagen äfventyrare af aldrasämsta moraliska beskaffenhet, hvilken är beredd till hvarje bofstycke för att öka den gemensamma inkomsten. Denne är alltid tillhands i hemmet för att föra sin klients talan, antingen ho-

Vi finna af det föregående huru från det Brandenburgska samhällets, likasom i allmänhet från de Nordtyskas, ursprungligen starkt sedliga rot, genom det sista århundradets militäriskt expansiva styrelsesträfvande och krigen, hvilka föranledt inträngande af främmande kulturelementer, ett hybridum i sedelifvet uppspirat. Styrelsen, mån om bibehållandet af den gamla, sedligt kraftiga traditionen, har efterhand uppbjudit alla medel att kämpa emot den lätt öfverhandtagande sedeförslappningen; och reaktionen emot sedeslösheten har försökt sig i kraftyttringar, som ej haft stöd i den sjunkande sedliga andan, samt misslyckats desto mera, ju mera afgörande man beräknat deras verkan. Det visar sig ganska tilltalande i nyss uppdragna historiska skizz, huru sederna utveckla sig på ett afgörande sätt ur hemmet och familjelifvet, så i de högre som de lägre samhällslagren. *Patriarkalismens* ordningsband äro de starkaste; vexer samhället ut ifrån dettas omfattande inflytande, så måste *samhällsmyndighetens* genast vidtaga och utveckla ordnande kraft. Men, slippa upplösande elementer in emellan och ibland de medborgarelager som ej begränsas af någotdera utaf de bägge banden, så omkastas förhållandet mellan familjen och samhället såsom integrerande delar och summa; der bildar sig en, i alla mellanrum inträngande, löst vegeterande parasitorganisation, som snart spränger motståndskraften af den starkaste nationella sedlighet. En hufvuduppgift för samhällsvårdaren är derföre att, med uppoffrande af alla fördomar och skenprinciper, skydda familjelifvet för allt sådant intrång, hvilket snart och ovilkorligt sätter upplösningen i gång. Det är med lasten i samhället som med möglet i vår husliga ekonomi. Låter man det sednare hopa sig på ytan af det man vill bevara, så kan det tidtals eller efterhand afskrapas och dervid angriper

---

tande med skandal eller genomprygling, ifall ej hvilket oförskämdt anspråk som helst tillfället ger anledning till, uppfylles, eller eljest för att skaffa lättplockade kunder, att vara en lätt aflöst kavaljer på baler, promenader o. s. v.

det ej den inre, sammanhängande massan, som man vill skydda; men, om den sednare sönderhackas, inmänges och ältas med mögelsporerna, så kan ingen bevarande makt förekomma omvandlingen. En grundsats i hvarje sundhetspolitisk och social onordning bör derför vara denna: akta kärnan, äfven om skenet och ytan måste gifves till spillo, sätt starka skrankor omkring det enskilda i samhället (familjen och dess sedlighet) och begränsa det kraftigt emot den yrande sjelfviskhetens fria elementer, samt lemna dessa till en viss grad utrymme der de bäst trifvas, på ytan, men begränsa dem äfven der så godt ni kan.

Uti *Wien* har prostitutionen sedan äldsta tider varit ett öppet fält för sjelfsvåld, ehuru Österrikes landslag ännu i dag bestämmer att den ej är tolererad. Äfven här funnos under medeltiden de vanliga "Frauenhäusern", men de ställdes aldrig under stadsmyndighetens inflytande, utan voro endast enskilda spekulationer, för hvilka lagskipningen blundade och med hvilka den enskilda öppna och hemliga prostitutionen täflade om priset. De lägre klasserna, ja, nästan hela den qvinliga befolkningen har också i denna hufvudstad sedan lång tid tillbaka varit beryktad för sin osedlighet*), emot hvilken man redan 1483 sökte ett korrektiv uti det då inrättade *Das Haus der Büsserinnen*, en slags klosterstiftelse till upptagande af Habsburgerresidensets Magdalenor. Denna anstalt tillkom genom frikóstigheten hos några rika rådsherrar och andra personer, samt togs sedan till mönster för flera dylika inrättningar i Tyskland och Frankrike, äfvensom i England. Sedan sökte kejsarinnan *Maria Theresia* att genom en klerikal polisinstitution, *Die Keuschheits Commission*, befordra det qvinliga könets sedlighet uti sin hufvudstad; men denna kommission urartade till en hycklande liga, som genom angifningshot, spioneri och anklagelser lät folk friköpa sina synder för god betalning, samt egde alldeles icke något min-

*) F. Nicolai, Beschreibung einer Reise durch Deutschland etc. 1871. Pezzel, Skizze von Wien 1798.

skande inflytande på utsväfningarne och osedligheten. En sådan tillställning kunde naturligtvis ej annat än djupt såra moralen och utså frön till gemena familjeuppträden och skandaler på alla håll, och allmänna rösten uttalade omsider med allvar sin afsky mot en myndighet "som om natten inträngde i den enskildas boning för att titta efter om hon sof eller syndade mot sjette budet". *)

Under tiden grep prostitutionen obehindradt mer och mer omkring sig; trots allt spioneri lemnades lidelserna fritt lopp genom alla samhällsklasser och deras höga smak vexte med det skenbara förföljelsesystemets misshugg. Kejsar *Frans Josef* upphäfde slutligen kyskhetskommissionen, men fann sig ej föranlåten att bevilja *polisens begäran af bordelltolerans*, utan ålade denna myndighet fastmera att upprätthålla strafflagens bestämmelse mot den yrkesmessiga otukten **). Flere gånger derefter förnyade förslag att ordna prostitutionen, hvilka utgingo från medicinska fakulteten eller stadsfysikatet i Wien, hafva af efterföljande regenter blott lagts till handlingarne och Wiens prostitution qvarstod både de jure och de facto på samma fria linea som Konstantinopels, Roms och Spaniens ända tills polisen år 1850 blef förelagd att hålla prostitutionen och dess sundhetsskick under offentlig kontroll. Detta sökte man verkställa genom föreskrift om systematisk inregistrering och obligatorisk besigtning af alla inskrifna qvinnor, sedan likväl en ny stormlöpning ifrån åtskilliga journalers och medicinska fakultetsmedlemmars sida i början af 1860-talet skett emot den allmänna osedligheten och osäkerheten. För att nöjaktigt besvara detta, synnerligen under sista årtiondet ofta upprepade *ceterum censeo*, begärde Wiens stadsfullmäktige 1863 ett utlåtande i ämnet af medicinska fakulteten vid Wiens universitet. Detta meddelades ock

*) Dr F. S. Hügel, Zur Gesch. Statistik u. Regelung der Prostitution, Wien 1865.

**) §. 509. 1. Die Bestrafung derjenigen, die mit ihren Körper unzüchtiges Gewerbe treiben, ist der Ortspolizei zu überlassen.

genom ett utskott af tre dess medlemmar och utföll emot den föreslagna inrättningen af bordeller, och likaledes emot införandet af säkerhetskort; men det förordade deremot såsom tjenligast "anställning af ett antal utaf staten eller kommunen aflönade läkare, hvilka skulle åligga att utan betalning behandla de arbetande klassernas veneriska sjukdomar, när dessa ej hade medel att bekosta sin läkarevård och hade motvilja mot att intagas på hospitalen". Detta högst besynnerliga fakultetsutlåtande, som ej inrymde en tanke för något preventivt åtgörande emot det öfverklagade onda och dess följder, utan blott yrkade på vidsträcktare sjukvård och läkareanställningar, framkallade ett allmänt ogillande, dels indignation och dels gyckel, från Wienertidningarnes och de medicinska tidskrifternes sida, i det att anmärkningarne utvisade att frågan genom detta steg gått baklänges, enär det klyftiga fakultetssvaret gaf vid handen, "att reglering och öfvervakande af prostitutionslokaler (bordeller) och personer äro alldeles öfverflödiga eller overkställbara åtgärder, utan man måste i stället inskränka sig att — öka antalet läkare". Från alla håll framställde sig sjelfmant erinringar, "hvarför det kunde vara omöjligt att i Wien verkställa det, som man redan länge och med erkänd fördel praktiserat i Paris, i Brüssel, i Hamburg? Månne vidare sjukdomsbehandlingen är enda ändamålet med prostitutionsregleringen? Ha vi ej både önskan och behof af att försäkra samhällets ärbara hustrur och döttrar, samt uppvexande barn, emot oskicket och de förderfliga exemplen på gatorna? — med ett ord, äro de preventiva åtgärderna fullkomligt vanmäktiga mot sedeförderfvet?" Den allmänna meningen fann sig kort och godt alldeles förbluffad vid detta vetenskapens svar på dess spörjsmål, och man vädjade till ett annat utlåtande af de praktiserande läkarnes kollegium i Wien. Resultatet af debatterna här, sådant det bestämdes af majoritetens 23 röster emot minoritetens 18 (inalles 41 närvarande af 500 ledamöter), blef äfven förkastande af bordellerna och införande af sund-

hetskort åt den isolerade prostitutionen. De publika qvinnorna ansågos böra "genom en särskild underrättelse" undervisas om de veneriska sjukdomarnes kännetecken hos männer, samt meddelas "en tryckt instruktion". Vidare rekommenderades "förföljande af den vagabonderande prostitutionen genom polis-razzias, inrättande af specifika syfilitiska kurhus på kommunens bekostnad och inrättande af ambulanser för vården af lindrigare veneriska åkommor"(!!?). Återigen en dryg skörd af skrifbordsvisdom till hjelp för det beträngda samhället! Och ifall läkarekårens i Wien allmänna mening skulle antagas vara representerad af denna knapphändiga majoritet och dess beslut, så fann sig befolkningens allmänna mening deraf föga mera tillfredsställd, än af de tre kommitterades bland fukultetsprofessorernas vishet. Frågan qvarstod lika praktiskt osäker och sväfvande som någonsin förr *). Båda dessa utlåtanden tadlades alvarligt af Wiener Medic. Wochenschrift **), som, efter att hafva framlagt de aldrig vederlagda bevisen för prostitutionens nödvändighet, deraf drar slutsatsen att: "om prostitutionen är bevisad vara nödvändig, så kan man ej förneka henne *rätt till existens, till strafflöshet och skydd.*" Wiens prostitution, som sålunda förblifvit oordnad och godtycklig ända intill den sista tiden och det dåliga rykte som dess qvinliga befolkning sedan urminnes tid förvärfvat sig, gifva oss åter ett ganska tilltalande exempel på huru bristen på initiativ och ordnande kraft hos styrelsen uti prostitutionsfrågan alltjemt ger samhällets sedlighet till spillo och såsom en naturlig följd för med sig allmänt sedeförderf hos den qvinliga befolkningen, hvilket nödvändigt och mer än något annat betingar utbredning af veneriska sjukdomar. Det statistiska beviset kan inhemtas af nedanstående tabell, som visserligen omfattar kort tid, men i anseende till bristande uppgifter före 1860, är den enda som kunnat åstadkommas rörande Wiens förhållanden

*) Hügel, Zur Gesch. Statistik etc. Wien 1865.
**) 1863. N:o 35.

till 1865, då D:r HÜGELS arbete utkom. Vid densamma är att anmärka att sista året (1863) blott omfattar tiden till den 1 Okt. eller $^3/_4$ år och således att alla talen för sista året böra höjas med 25 procent *).

År	Med polisens tillstånd inskrifna otuktiga qvinnor.	Af dessa prostituerade qvinnor äro under året.					För syfilis på sjukhus behandlade.				Förlösta syfilitiska qvinnor.		Syfilitiska barn, intagne på hittebarnshus.	Summa befolkning i Wien 1864.
		Från staden förvisade till hemorten.	Häftade.	Med syfilis smittade.	Af syfilis döda.	Sjelfmörderskor.	Männer.	Hustrur.	Ogifta qvinnor.	Minderåriga.	Fullgångna förlossningar.	Missfall.		
1860	1,693	350	7	305	—	—	3,050	62	1,440	11	114	3	33	
1861	2,081	378	8	295	—	—	3,375	73	1,753	5	108	2	37	
1862	2,115	470	12	407	—	1	4,600	77	2,019	5	112	5	23	
1863	2,018	515	7	343	—	1	4,356	60	1,668	4	98	2	13	
														579,525

Häraf visar sig: Högst betydlig årlig tillvext i antalet prostituerade qvinnor. I ännu hägre förhållande vexer antalet smittade män, hvaremot antalet smittade qvinnor ökas mindre. De syfilitiska hafvandeskapen och missfallen (båda betydligt mindre talrika än i Frankrike och England) hålla sig ungefär lika, men de syfilitiska barnens antal äro i minskning, troligen till följd af mödrarnes uppmärksammare sjukvård. Det ringa antalet missfall, gent emot PAR.-DUCHATELETS uppgift för pariserprostitutionen, låter misstänka bristfällig annotering eller kännedom om verkliga förhållandet. Hvad sundhetspolitiska åtgärder inom prostitutionsväsendet och dettas ställning inom kommunen beträffar är för närvarande Stockholms förhållande närmast att likna vid Wiens bland Europas hufvudstäder.

*) HÜGEL, l. c.

Om prostitutionens förhållande i *Paris* och Frankrikes stora städer lemnar PARENT-DUCHATELET en omfattande beskrifning uti sin ryktbara bok *), som först utkom 1836. Vi vilja derur blott återgifva i allmänna drag hvad som mera specielt rör Frankrikes seder och bruk, och hvad som häraf är tillämpligt på våra förhållanden, samt gången af ärendets allmänna ordnande i Frankrikes moderna samhälle. Vi erinrade att redan i det antika Rom var det de prostituerade qvinnorna vid straff för underlåtenhet förelagdt att låta inskrifva sig hos edilerna. Denna föreskrift, som är så nödvändig för att den offentliga myndigheten skall kunna ega någon kontroll öfver denna qvinnoklass, synes hafva kommit alldeles ur bruk i de första galliska, lika väl som i de germaniska författningarne, hvilka likväl i öfrigt lånade många lagstadganden från Romarne. För dessa folkslag var ock troligen på det första samhällsskickets ståndpunkt, då folkrika städer hörde till undantagen, det som vi mena med offentlig prostitution mindre brukligt. Landslag och stadsförfattningar voro hos båda de nämnda folkstammarne länge mycket stränga mot skörlefnad, men kommo såsom vanligt i dylika fall troligen sällan i tillämpning, utom vid tillfällen af öppen skandal **).

Prostitutionen utvecklade sig sedermera efterhand, i jembredd med de större städernas folkökning och tillfölje af föranledande orsaker af krig och hungersnöd, hvilka båda folkolyckor alltid varit säkra beting för utbredande af den sexuella osedligheten hos qvinnokönet, utan att stadsmyndigheterna togo någon närmare tillsyn om förhållandena. Först efter medlet af 18:de århundradet utfärdade

---

*) De la prostitution dans la ville de Paris etc.; jemte honom dessutom i sednare tid flera andra, såsom D:r POTTON, JEANNEL, DUCHESNE, GARIN, PRADIER m. fl.

**) Redan i 11:te århundradet funnos dock bordeller i de Normandiska städerna och Paris, (Histoire de prostitution par M. DUFOUR) men *Ludvig* den helige befallde deras tillslutande efter sitt återvändande från korstågen 1254. Då han snart blef öfvertygad om den fara allmänna sedligheten härigenom utsattes för, befallde han emedlertid deras återöppnande kort derefter.

polislöjtnanten i Paris, med anledning af oordningar som de prostituerade företagit sig på öppna platser i staden, en förordning om deras *inregistrering i polisen*, såsom medel att kunna tygla deras sjelfsvåld och fräckhet. Såsom stöd för förslaget, anfördes detta bruk såsom varande då vanligt i Italiens större städer, der detsamma troligen fortlefvat ända från det republikanska Roms tid. Kort tid derefter öfverlemnades till samme polislöjtnant ett memorial af obekant författare, som antydde vigten af att använda dessa polisregister *för att öfvervaka de prostituerades helsoskick*. En kommission tillsattes för att utreda förslaget, men förklarade det "vara att betrakta som en välmenande menniskas dröm, outförbar i verkligheten". De första årens oreda i de administrativa förhållandena efter franska revolutionens utbrott gaf emedlertid prostitutionen åter så lösa tyglar, att allmänna rösten i slutet af 18:de århundradet enhälligt höjde sig emot detta kräftsår inom samhället. Ett svagt försök till återinförande af registrering gjordes 1796, men oordningarne fortforo, och först 1804 fick Frankrikes hufvudstad ett något utförligt *reglemente* i detta ämne, med ett specialregister för de olika klasserna af prostitution. En enorm erfarenhet inom detta område af de parisiska förhållandena har sedan dess utvecklat detta inregistreringssystem till den grad af fullständighet, som nu ger polisen möjlighet att genom "*Bureaux des Moeurs*" hålla den stora stadens osedliga befolkning i någorlunda tygel och att inverka hämmande på de veneriska sjukdomarnes spridning, hvilket t. ex. i de engelska städerna är omöjligt till följd af total brist på regelbundenhet i detta afseende.

Må det vara tillåtet att till denna kortfattade historik lägga en utredning af det högst vigtiga ämnet i enlighet med uppgifterna af PAR.-DUCHATELET *).

I afseende på *inskrifning i polisregister* ställas de prostituerade i Paris uti 3 kategorier:

*) l. c. I. 371.

1:o de som framställa sig sjelfva och begära inskrifning;

2:o de som för inskrifning äro åtföljda af en bordellvärd eller *dame de Maison*; och

3:o de som af polisen anhållas och tvingas till inskifning.

Förrättningen börjas med ett förhör, dervid först på en blankett inskrifves namn, ålder, födelseort, yrke och hemvist. Denna uppgift tillställes omedelbart sundhetsbyrån för samlande af juridiska igenkänningstecken. Sedermera fortsättes förhöret.

Om qvinnan är gift, enka eller ogift?

Om far och mor lefva och hvilka de äro?

Om hon bor hos dem, eller sedan hvilken tid och af hvad orsak hon lemnat hemmet?

Om hon har barn och om de lefva?

Huru länge hon vistats i Paris?

Om någon kan reklamera henne derstädes eller på annat håll?

Om hon varit häktad, huru många gånger och anledningar dertill?

Om och huru länge hon redan öfvat prostitution?

Om hon har eller har haft en eller flera veneriska åkommor?

Om hon har fått någon uppfostran?

Hvilka äro de orsaker som förmått henne att låta inregistrera sig?

Dessa frågor, och de som indirekt från dem låta härleda sig upplysa snart den som undersöker med hvilken person han har att göra, om hon är fallen och utan tillgångar, om hon är sann i sina uppgifter, om hon är nybörjare i yrket, om hon söker dölja sig under prostitutionens slöja, i hvilken klass hon bör insättas och om vidare igenkänningstecken bli nödvändiga. Det beständiga studiet af dessa qvinnor och vanan att utfråga dem har i detta afseende gifvit undersökarne och i allmänhet byråns

tjenstemän en märkvärdig skarpsynthet. När förhöret är slutadt och protokollfördt emottager en konstapel ett formulär med utsatt namn, förnamn och ålder, samt beledsagar qvinnan till sundhetsbyrån att undersökas af dess läkare, som på ett annat formulär förklarar huruvida han funnit N. N. frisk eller sjuk. Detta af läkaren underskrifna intyg blir sedermera hennes dokument. Undertiden har svar anländt från signalementsbyrån, som bekräftar sanningen af de lemnade uppgifterna, och först när födelsebeviset är kontrolleradt kan qvinnan definitivt inskrifvas. Om likväl tveksamhet för inskrifning uppstår af en eller annan orsak, vänder sig byråns tjenstemän direkte till myndigheten på den ansökandes födelseort, med olika formulär för myndiga och omyndiga t. ex.

S. T.

Som det är af nöden att vinna visshet om identiteten af N. N. hvilken uppger sig vara född d. d. i eder församling, anhålles att med omgående kostnadsfritt emottaga födelsebevis för samma N. N. — Eller för omyndiga

S. T.

En flicka som kallar sig N. N.; med uppgift att vara född i ..... och hafva en ålder af ... år, har på min byrå anhållit om inskrifning under kontroll för publika qvinnor. Hon har förklarat ..... och jag ber eder underrätta mig om N. N:s ställning och de utvägar som kunna vidtagas för att betrygga denna flickas qvarblifvande i den händelse att önskan om hennes tillbakasändande framställes.

Båda dessa skrifvelser afse att före inskrifningen delgifva frånvarande anhöriga eller målsmän om det tillärnade steget och den fara som ifrågavarande person derigenom sväfvar uti. Först när svar anländer och familjen derjemte ej reklamerar qvinnan, blir hon definitivt inskrifven och ställes under alla de polisförfattningar som röra prostituerade. Denna inskrifning, som tillika utgör kontrakt mellan

qvinnan och ortsmyndigheten, förtjenar under denna synpunkt att här upptagas. Formeln lyder:

År ..... har för mig, poliskommissarie uti ..... byrå, inställt sig N. N. från ..... född ..... boende i ..... för att blifva inskrifven såsom offentlig qvinna och inregistrerades enligt beslut af .....; hon underrättades af mig om de sanitära föreskrifter som äro antagna för qvinnor af denna klass; hon förklarar sig antaga dem till efterrättelse och åtager sig följaktligen att undergå de periodiska undersökningar som verkställas af byråns läkare, och lofvar att noggrannt åtlyda alla de reglor, som för uppsigten äro föreskrifna.

N. Poliskommissarie.
Till yttermera visso underskrifvet
N. N.

Mycket har tvistats om åldern hvarunder ingen prostituerad må inskrifvas. I Frankrike har 17 à 18 år antagits; men många ha ej velat tillåta polisinskrifning före myndighetsåldern. Detta synes vara rätt och billigt, men det vissa är å andra sidan, att, om ej inskrifning tillåtes före myndig ålder, de yngre subjekterna, som utan skydd just då hafva svårast att taga sig fram i yrken och lättast falla offer för förförelsen, gå ett vida sorgligare öde till möte i den förstuckna prostitutionens sköte; förutsatt likväl att de före anmälningen gifvit sin person till spillo och ingen reklamation för dem kan vinnas.

Utskrifning från de prostituerades leder och återvändande till regelbunden lefnad bör naturligtvis ligga hvarje myndighet, så väl som hvarje menniskovän om hjertat, så snart någon förklarar sig dertill benägen. Men sundhetspolisen måste likväl dervid iakttaga all möjlig varsamhet, för att ej undandraga i sanitärt afseende vådliga personer sin kontroll, helst vanliga orsaken till denna önskan är den, att kunna undandraga sig de besvärliga undersökningarna, eller en tvungen vistelse på kurhus, samt möjligen hotande tukthusstraff. Någon gång till och med för att kunna under

skylten af äktenskap, tvånglöst fortsätta förvärfvet. Det är tyvärr en bekant sak huru ytterst sällan detta beslut fattas på grund af karaktärsfast föresats att verkligen återvända till ordentlig vandel. Oftast föranledes det blott af nyck, eller önskan och gjordt förslag af förstucket fortsättande såsom enskild mätress. Detta steg återtages ock vanligen förr eller sednare genom tvungen återinskrifning, och då har samhället vanligen allt annat än vunnit på den gifna fristen. Afföring ur polisregistret måste derför vinnas genom rent sundhetsbevis, på grund af skriftlig anmälan och personlig inställelse, samt uppgift på anledning till ärligt förvärf, och bör en sådan friställd qvinna i tysthet, fortfarande för någon tid, på ett så grannlaga sätt som möjligt, ställas under polisuppsigt. Tages giftermål till anledning så bör lysningsattest företes. Blott utlofvadt skydd och försörjning genom en mansperson, följaktligen konkubinage, bör ej kunna antagas, enär då afsigten och fortsättningen af lefnadssättet utan kontroll och till samhällets fara är tydlig.

Förutom den formliga utstrykningen ur polisens register försvinna enligt PAR.-DUCHATELET i Paris på obekant sätt årligen 500 à 800 prostituerade qvinnor, vare sig genom utflyttning eller sjelfmord, de flesta under vintermånaderna. Antalet försvunna varierar mellan 20 och 60 i månaden och i medeltal ungefär 1 procent af årets prostituerade. Till ojemförligt största antalet inregistreras prostituerade qvinnor från de närmaste departementerna intill Paris och sedermera i omvändt förhållande till afstånden af deras hembygder; såsom grund dertill kan i allmänhet antagas misslyckade försök att erhålla regelbunden tjenst.

Det franska folkets seder och lättrörlighet har bland dess prostituerade qvinnor framkallat en mängd olika ställningar och benämningar, jemte sätt att vinna klienter bland den manliga befolkningen, hvilka vi hvarken vilja eller behöfva vidröra.

Benämningarne *panades* och *pierreuses* för de bättre och sämre klasserna äro redan gamla, och det sednare ordet anses som den mest förolämpande benämning man kan tillägga den första klassens individer. *Femmes galantes*, *femmes à parties* o. s. v. göra anspråk på en mera enskild societet. Utrustade med mera behag och bildning fordra de en särskild presentation, hålla soiréer för sina beundrare och iakttaga mera yttre sken af anständighet än vanliga *filles publiques*. Hvad vi i kapitlet om bordeller i allmänhet nämnt, gäller äfven Frankrikes *Maisons-tolerées*, hvilka uttryckligen äro af polismakten tolererade, men ej auktoriserade. De fransyska bordellerna voro, likasom i nästan alla andra länder, utmärkta för orenlighet och cynism af alla slag ända till dess med början af detta århundrade de första begreppen om egentlig sundhetspolis vaknade, och det första kejsardömets polisminister PASQUIER lät efter 1811 en regelbunden polisuppsigt öfvervaka så väl snyggheten, som annan vederbörlig ordning i den stora stadens publika hus, hvarvid en mängd af de uslaste "cabarets" och "clapiérs" stängdes och sedan ej fått öppnas. *Bureau des Moeurs* och systematisk inregistrering infördes 1816. I närheten af vissa lokaler tillåter ej pariserpolisen tillvaron af bordeller; sådana ställen äro kyrkor, publika byggnader och palatser, allmänna skolor och vissa större hotêls garnis. Bordeller få ej heller sammanhopas på vissa trakter; ehuru vanligen mera aflägsna eller mindre trafikerade stadsdelar väljas för deras inhysande, hvilket i alla händelser ej får ske utan husegarens skriftliga medgifvande, emedan en gammal erfarenhet ådagalagt svårigheten att få anständiga hyresgäster till ett hus som en gång varit publikt. Pariserpolisen har genom mångårig dressyr lyckats få otrolig makt öfver denna stora stads enorma prostitution och gjort sig i möjligaste mån till dess herre. Hvad framsmännen kallar raccrochage, eller sedelösa qvinnors närgångenhet på öppna platser för att locka män till otukt, hvilket är så vanligt i söderns stora samhällen, är ännu temligen främmande

för Skandinavernas seder, äfven der de äro mest förderfvade. Det synes ej tillhöra Nordens qvinliga skaplynne äfven uti dess mest förnedrade form; eller sedeförderfvet har hos oss ännu ej undertryckt känslan för åtminstone sken af blygsamhet. Det är dock ej obehöfligt att fästa ordningsmaktens uppmärksamhet derpå, för att förekomma dess insmygande. För några tiotal af år sedan ansågs detta onda i Paris vara så ur sederna outrotligt och af en isynnerhet för ungdom så anstötlig och farlig betydelse, att ett dylikt sjelfsvåld, som i sjelfva verket betecknar det nedersta trappsteget af qvinnokönets förfall, förorsakade vederbörande myndigheter lika stora bekymmer som de andra vådliga faktorerna af prostitutionen tillsammans, och var onekligen det symtom af sedeförderf, som bjertast sprang samhällsförbättraren i ögonen. Detta onda var enligt PAR.-DUCHATELET så allmänt på hans tid, i Paris så väl som i kontinentens och Englands öfriga städer, att de nyanlagda smalare trottoarerna om aftnarne formligen stängdes af flockar lösaktiga qvinnor som, dels utanför husportarne, dels utanför butikerna sökte göra sig bemärkta af männen och hånade förbigående ärbara fruntimmer. Först började butikegarne anlita allehanda medel för att förjaga dem, isynnerhet från Palais Royal der de hade sitt högqvarter, och slutligen försökte en polismästare 1829, sedan man sett att förbudet lyckats göra sig gällande under dagens lopp och vissa bestämda dagar på året, att äfven förbjuda prostituerade qvinnors utpostering (stationement) på gatorna under hvilken tid som helst på dygnet. Åtgärden lyckades öfver förväntan, och polisbevakningen har nu kommit derhän att dylikt hör till undantagen och på gatorna iakttages allmänt godt sken och skicklig hållning. I och med det samma som prostitutionen göres till ett yrke eller förvärf, hvars utöfvare öppet brutit med det sedliga samhället och hvarken finner behof eller fördel att affichera sedesamhet, är en sådan åtgärd från myndighetens sida nödvändig och det har varit ett förbiseende af veder-

börande att ej ifrån första stund ovilkorligen hafva förbundit den med prostitutions-toleransen. Allteftersom denna sednare kan vara gifven eller till och med skyddad inom vissa gränsor, måste den dock af myndigheten stängas inom dessa; och den som inför lagen må ega frihet att för sig sjelf missbruka sina kroppsliga förmögenheter, må dock aldrig tillåtas att visa det på ett för andra anstötligt eller sårande sätt. Först när prostitutionen framställer sig med all sin cynism på gatan, eller till skada och förfång för andra, blir den en förbrytelse mot samhället. Men också, på samma gång som man vill genom förbud förhindra det öppna utbjudandet till otukt, måste man tillse att prostitutionens offer ej göras fogelfria, utan att de hafva sina egna, för dem särskildt förbehållna och berättigade tillflyktsorter, der de i sitt förvärf kunna uppsökas, eljest tvingas de till trotsande af ordningsmakten. En annan fråga som sammanhängar med denna är: *huru man skall för allmänheten beteckna de lokaler som äro den lofgifna och öfvervakade prostitutionens hemvist, utan att väcka alltför stor uppmärksamhet eller anstötlighet?* PARENT-DUCHATELET framställde denna fråga, men ville ej våga ett försök att besvara den annorlunda än negativt: att den ej finge ske genom någon specifik beklädnad, ej heller på ett så påtagligt sätt som gräfningarne i Pompeji utvisa att de gamle romarne hade för bruk. För vår del tro vi att det utmärkande för sådane lokaler borde vara just det förhållande, som för dem måste vara en nödvändighet, men som sällan kan komma i fråga i andra hus, nemligen blinda fönsterglas. Betydelsen skall snart blifva känd för dem den vederbör, utan att derför innebära något anstötligt för de oförderfvades sedlighetskänsla. Vi anse att en sådan, utifrån ogenomtränglig ridå för alla händelser bör stänga prostitutionshuset och dess inre ställning från yttre verlden, ty på annat sätt, med gardiner, jalousier och dylikt, kan det ej ske med tillbörlig säkerhet; och hvad som lika litet som utmaningen på gatan må tillåtas, är

expositionen genom fönsterrutor, i öppna fönstret eller i porten.

Frankrike eger för närvarande ingen repressiv lag emot prostitutionen. Stadsmyndigheten kan derför icke undertrycka otukten, utan endast förebygga skandalen och den allmänna faran, och alla dess större städer ega bordeller. I Paris räknades deras antal år 1856 till 204.

I *Spaniens* städer var bordellinstitutionen tidigt införd och CARL V utfärdade i Granada 1539 en bordellförordning i 124 artiklar. Genom jesuiternas inflytande upphäfde sedermera FILIP IV alla bordeller i hela landet, hvilken åtgärd allmänt öfverklagades, till och med af många teologer, som uppfordrade styrelsen till bordelltolerans. Då under FERDINAND VII den offentliga osedligheten jemte utbredningen af syfilis omsider allmänt beklagades, förordades i Cortes 1822 i ett program rörande "den allmänna sundhetsvården" återupptagande och reglerande af bordeller, men utan påföljd. Den sista regentinnan har till och med sedan 1860 borttagit all slags uppsigt öfver prostitutionen i landet, som lemnats uteslutande åt medeltidens ur bruk komna lagbestämmelser, hvilka ej mera tillämpas, hvaremot städernas polis förhåller sig såsom ointresserad åskådare af det sedliga och fysiska förfallet.

Ett fullkomligt sidostycke till det i sina sedliga fogar sönderslippande spanska samhället erbjuder å sin sida det *Engelska*, med afseende på dess prostitution.

Ehuru koppleri är i engelska lagen sedan urminnes tid förbjudet, finnes troligen ej i hela verden en så uppsluppen och obehindrad prostitution, under alla dess mer eller mindre afskyvärda former, som i detta lands stora städer. Tack vare engelsmännens ömtålighet om sin habeas-corpus-akt och brittens föreställning om den personliga rättens okränkbarhet, var lagskipningen rörande prostitution i Stor-

*) The prostitution in London 1839.

brittanien hittills så godt som ingen. D:r RYAN *) och M:r TALBOT, sekreterare i "the assosiation formed in London for the protection of young girls", beräknade antalet af Londonprostitutionens offer vid slutet af 1830-talet till 80,000 på 2 millioner innevånare. Någon tillförlitlig kalkyl kan ej göras, emedan tillstymmelse till registrering, åtminstone ej då, fans att tillgå. Samma författare beräknade utom de för stora samlingar af libertiner beräknade, lysande "Saloons" och sämre "longrooms" för 2 à 500 personer, omkring 500 "ginpalaces" för prostitution af aldra sämsta art. Misters och Mistresses af samtliga dylika lokaler, som indirekt och hufvudsakligen lefva på Londons prostitution, har D:r RICHELOT beräknat till minst 5,000, hvilka ytterligare såsom kommissarier eller värfvare af unga flickor till rekrytering, sysselsätta hundratals män och qvinnor. RYAN säger: att "man kan antaga att under alla former tillsammans 400,000 personer äro direkt eller indirekt sysselsatta med Londons prostitution, och den penningesumma som årligen circulerar för denna last anslår han till 8 millioner P. St. *). En person, man eller qvinna (och åldern gör intet till saken) förklarar inför tribunalet i London eller annorstädes att densamma är sinnad etablera en prostitutions- eller "debaucheaffär" i ett uppgifvet hus. Kommer han sedan i delo med myndigheten, så öfverger han huset och församlingen, samt fortsätter på ett annat ställe i staden. Sjelfsvåldet i Londons och de stora kuststädernas *Lodgingshouses*, hvilka äro mötesplatser för alla möjliga äfventyrare och skälmar, som vanligen stå i klientelförhållande till värden och nymferna på stället, är fast otroligt. Såsom ofvan nämndes fördömmer den engelska lagstiftningen *houses of debauchery*, men städernas magistrat saknar i sjelfva verket rätt att med kraft ingripa för att sätta lagen i verksamhet, utan att något inträffat som är af offentlig fridstörande egenskap eller erbjuder öppen

*) l. c.

skandal. Utan att man lyckas erhålla en sådan anklagelse-anledning, fordras det en omständlig och osäker process med två inom församlingen bofasta och skattskrifna anklagare, hvilka åtföljda af polissergeanter först måste hos fredsdomaren deponera en summa af 20 £ för bestridande af rättegångskostnader, samt dessutom ställa borgen för 50 £ öfver att de kunna åstadkomma bevis vid laga förhöret o. s. v. Hela denna rättegångsprocedur leder naturligtvis derhän, att laga undersökning anställes endast i aldrapåtagligaste fall och högsta nöd för allmänt eller enskildt väl. Det är sjelfklart att under sådana förhållanden den allmänna demoralisationen måste vara drifven till sin ytterste höjd i Brittaniens städer, hvilket ock framställes såsom ett factum, enligt alla författares uppgifter i ämnet. Med den okontrollerade prostitutionen är följaktligen spridningen af veneriska sjukdomar omåttlig. RYAN uppger att gemenligen 25 procent af rekrytmanskapet är veneriskt smittadt *); samt att hospitalerna i London förete ett häpnadsväckande antal unga personer af båda könen behäftadt med syfilis, och han erkänner sig i början med rysning hafva åsett det stora antal skägglösa pojkar, nästan barn, som sjelfva framställt sig för att erhålla vård mot veneriska sjukdomar. I Englands städer är dessutom ett oinskränkt fält öppet för den hemliga prostitutionen **). Osedligheten är ock enligt både engelsmäns och utlänningars utsago ovanligt stor bland den tjenande folkklassen, hvilken omständighet uti landets alla städer framkallat omfattande och storartade bemödanden att genom *Asylums, the houses of refuge and repentence, Magdalenen-institutions* etc. motarbeta det onda, men vanligen utan framgång, i anseende till lastens utomordentliga utbredning och till följe deraf otillräckligheten hos dessa

*) Vid jemförelse af franska och engelska armeernas effektivstyrka i förhållande till deras veneriskt smittade, visar år 1860 inom franska armeen 1000:40; inom engelska 1000:306; år 1864 inom franska armeen 1000:100 inom engelska 1000:290. G. LAGNEAU, memoire sur les maladies veneriennes, etc.

**) Prostitution, as it now exists in London, Liverpool, Manchester etc. 1857.

hjelpanstalter. Alla författare intyga att Londons prostitution är fruktansvärd. "Uti ingen kontinental hufvudstad" säger utgifvaren af en ansedd engelsk journal *) "ha vi sett lasten och libertinaget antaga en så stor och publik form, som i vår egen hufvudstad. *Waterloo-Road, The qvadrant, Heymarket, Waterloo-place*, förutom åtskilliga teatrar, förete uppträden till hvilka vi ej sett motstycken, äfven i de mest sedelösa städer på kontinenten". LÉON FAUCHER **) har i följande få ord karakteriserat prostitutionen, sådan han iakttagit den uti England. "Den engelska prostitutionen företer sig allmänt i en mera afskräckande gestalt än i Frankrike; den börjar i mer omogen ålder och den står i närmare samband med förbrytelser af alla slag". D:r HOLLAND ***) uppgjorde en approximativ beräkning för sin tid på grund af kända förhållanden i Storbrittaniens städer. Dessa ledde till det sorgliga resultatet att med mycket låg beräkning öfver $1^1/_2$ million män årligen bibringades venerisk smitta och i sin tur meddelade den åt 200,000 qvinnor. Om man besinnar att detta ömsesidiga utsäde under en jemt stigande folkökning på nära 60 år fritt och oafbrutet fortgått, äfven under ökad osedlighet på vissa orter, så måste man förfäras öfver det aritmetiska serietal som siffran nu måste ha uppnått.

Engelsmannen, med sin skrupulösa aktning för den personliga friheten, har aldrig kunnat förmå sig att antaga det kontinentala sättet att gå tillväga utan krus med de prostituerade qvinnorna, förr än på den aldrasista tiden. Han uppställer tre rättsfrågor rörande ämnet: 1:o äro sjökor nödvändiga? 2:o om nödvändiga, hvilken är deras rätt såsom personer att erhålla skydd? och 3:o om de äro nödvändiga eller icke, är samhället befogadt att undertrycka eller inskränka dem genom tvångsåtgärder, hvarigenom deras personliga rätt gifves till spillo? Från engelska lag-

*) The Lancet 1853. 1, pag. 347.
**) Etudes sur l'angleterre, Paris 2 ed. pag. 73.
***) Britt. and For. Med. Chir. Review 1814 III. 457.

stiftningens ståndpunkt kunna dessa rättsfrågor ej nöjaktikt lösas till fördel för kontrollsystemet och följden af det engelska åskådningssättet har blifvit ett oöfvervakadt faktiskt licens- eller toleranstillstånd, öfver hvars fruktansvärda återverkan på samhället alla sakkunniga häpna. Om man jemför det engelska samhällets fria prostitution och dess följder med den reglerade kontinentala prostitutionen, så qvarstår såsom slutomdöme RYANS ord. "Vid reglerad (registrerad och kontrollerad) prostitution minskas nödvändigt antalet af qvinnor som utöfva publik skörlefnad. Ungdomssvagheten är skyddad; de veneriska sjukdomarne, förföljda på alla håll, minskas, förbrytelser och laster af annan art tvingas att uppsöka andra tillhåll än den fria prostitutionens nästen och förlora med dem deras mäktigaste understöd och frûktsammaste källa. Den prostituerade, som tagits om händer och skyddas, likaväl som öfvervakas af samhällsordningen, förfaller mindre djupt och känner sig ej, såsom den fria, utom lagen stående skökan, skiljd och utskjuten från samhället. Hon kan bibehålla någon blygselns rodnad på sin kind och hon upphör ej att hafva framför sig hoppet om social återgång. Såsom ett verksamt upphof till all slags demoralisation, blomstrar den fria och otyglade prostitutionen i samma sedeförderf som den framkallat, och den fördubblar deruti sin kraft. Alla den mensk-liga naturens onda drifter taga sin tillflykt till och hopa sig på de ställen, der de ostörda finna sin fristad, och den publika, sjelfsvåldiga glädjeflickan blir snart en afsky för den civilisation som, efter att hafva lemnat henne utan skydd, ställer henne på andra sidan om lagens råmärken utan tillsyn, utan medlidande, skiljd från verlden både genom sin brottslighet och sin skam. Hon fortsätter der sin korta och sjelfupplösande lefnadsbana, som slutar i hat, i förtviflan, eller i förfallets kalla liknöjdhet. Kräftsåret är öppet, men ingen hand vårdar det, ingen lenande balsam gjutes deri, för att minska dess härjande raseri och ej ens en slöja döljer det för den allmänna anständigheten".

Sådant är förhållandet med den fria prostitutionen hvarhelst den innästlar sig. Lagen tiger väl, men samhället, så väl som den offentliga skökan sjelf, känner yrket såsom en ögonskenlig skamfläck och mera såsom en emot det förra riktad fiendtlig sträfvan, än såsom en blott sexuel last, hvilken utbreder sig i allt vidare cirklar och tilltager med befolkningens tillvext och det ensidigt ökade välståndet. Barndomen och oerfarenheten äro dess säkraste byte*), och det gift som den ingjuter i samfundslifvets ådror genomdränker alla samhällets lager och förderfvar nationen. Att inse detta och söka botemedel deremot innan samhällsroten är för djupt angripen är för alla folk en lifsfråga, mera än mycket annat som tillägges denna vigt. Englands folk har förbisett den och bör stå såsom ett varnande exempel för de andra. Och man må framträda med så mycket socialt eller ortodoxt sofisteri som helst till denna ställnings försvar eller förbiseende, men systemet eller rättare sagdt bristen på system utdömmer sig sjelft, och man måste beklaga ett folk som af illa förstådd månhet om sina fria institutioner sålunda vedervågat sitt nationelt sedliga lif.

Först år 1864 fann sig engelska parlamentet af omständigheternas tvång föranlåtet att upptaga prostitutionsfrågan uti The Contagious Diseases Prevention Act. Denna följdes snart af The Contagious Diseases Act 1866, hvilken med en tilläggsartikel antogs af regeringen 1869. Genom denna Act adopteras det kontinentala subordinationssystemet, som ställer soldater och sjömän under poliskontroll, hvilket dock blott gäller för vissa bestämda städer utom hufvudstaden och för deras omgifning inom en radie af 15 miles från medelpunkten, inom hvilket område polisen kan tvinga prostituerade till visitation och intagning på hospital när de finnas vara smittade. Men denna Acts föreskrifter

*) Man kan antaga att $^1/_3$ af Londons 3,300 fria otuktshus hufvudsakligen lägga an på den skägglösa ungdomens förledande och att dessa årligen besökas af 100,000 unga gossar. Léon Faucher, Etudes sur l'Angleterre etc. D:r G. Richelot, *La prostitut. en Angleterre.*

hafva, såsom varande i mångas tanke alltför repressiva, så anstött det engelska frihetssinnet, att hela försöket till reglering af prostitutionen för mången har antagit en förhatlig karaktär och mött mycket motstånd, emedan den gör britterna till en nation af slafvar, såsom man uttrycker sig. Onekligen är genom nämnda act hela saken fortfarande ställd på en arbiträr fot och frågan derigenom långt ifrån löst *).

Den stora republiken på andra sidan Atlanten har slagit in på samma förderfliga väg och uppnått samma osedliga resultater som det gamla moderlandet. Lynchlagens hemland frågar ej efter huru den ena individen i fritt sjelfsvåld förför den andra, utan gäller här samma offentliga sömn i bevakandet af det sedliga lifvet som i England; och dess sundhetspolitiska motto är: sköte sig enhvar fritt och skydde sig den som kan och vill.

I *New-York* fanns det år 1860 378 houses of prostitution; 89 houses of assignation (beställ-lokaler), samt 151 danssalar, vinhus o. s. v., med der stationerade glädjeflickor. Således 618 bordeller i olika former. Offentligt bekanta prostituerade qvinnor räknades vid samma tid till 6,000
dessutom qvinnor som af blott böjelse besökte beställlokaler 1,260
dessutom qvinnor som för betalning besökte beställlokaler 400
mätresser (kept mistresses) 200
qvinnor räknade till den hemliga prostitutionen **) 12,140

Af detta otroliga antal prostituerade, tillsammans 20,000 voro nära 15,000 samma år behandlade för syfilis på hospitalerna och hos privatläkare i staden. Då New-Yorks totalbefolkning vid denna tid utgjorde omkring 1,000,000 menniskor kan deraf synas hurudan sedligheten, och det sundhetsskick som dermed sammanhänger, är uti denna

*) The Westminster a. foreign qvarterly Review. Apr. 1870. Art. VIII.
**) The history of prostitution, by W. Sanger M. D. New-York 1858.

stad, hvilken man kan säga är typen för alla Förenta Staternas större städer.

Uti *Danmark* försöktes redan 1496, genom ett mandat af konung HANS, att bestämma otuktiga qvinnors klädedrägt till skillnad från andra, såsom en hälften svart och hälften röd hatt; kläde och linne fingo ej vara utöfver en viss grad i finhet o. s. v. och sedan utgafs förbud för otuktiga qvinnor att bära kappor, samt bestämmande för dem af vissa bostadstrakter. Utbredningen af veneriska sjukdomar försökte man hindra genom ett grymt förföljande af qvinnor som voro "fordervet af Pokker og Franzoser" hvilka enligt kungörelser i kyrkorna ej skulle få intagas i rikets allmänna hospitaler: *Danske Lov* förföljde med stränga och vanhedrande straff all skörlefnad; och koppleri straffades med kåkstrykning, förvisning från provinsen eller spinnhus. Skärskild polisförordning af 1701 ålade polismästaren "att flitigt efterforska att inga horhus hållas, att både deras värdar och besökare gripas, och ställas för polisrätten, samt straffas efter lag". Efterhand gjorde sig prostitutionstolerans likväl gällande genom omständigheternas makt, hvilken bekräftades genom polisplakatet 1809 som uppfordrade veneriskt smittade qvinnor att inom 14 dagar anmäla sig hos polisen, då de som efterkommo detta påbud fingo fri sjukvård och befriades från tilltal och straff; hvaremot de i motsatt fall ådrogo sig lagens hela stränghet. Prostitutionen bestämdes dock endast såsom tolererad och kunde blifva förbjuden när helst omständigheterna så påfordrade. Inga formella koncessioner lemnades, vare sig till de prostituerade qvinnorna eller deras värdar, och ingen betalning erlades för den lemnade toleransen; så att de offentliga qvinnornas ställning i Danmark ännu ej bestämmes af lag och reglementen, utan blott är till under polismyndighetens diskretion. På poljskammaren i Köpenhamn föres ett *protokoll med inskrifningsregister* för de besigtningsskyldiga och en *förteckning* öfver en del misstänkta qvinnor, hvilka ej anses begagna prostitution såsom existens-

medel. En officiant med 3 assistenter utöfva kontrollen öfver alla dessa, deras inskrifning, besigtningar, omflyttning m. m. efter det Pasquierska systemet. Auktorisationen till att hängifva sig åt prostitution består i att polisassistenten ger den sökande tillåtelse att *taga logis i ett af de tolererade husen,* hvarefter hon inskrifves i assistentens protokoll och derpå sändes till polisdirektören, som äfven inskrifver och lemnar henne ett tryckt *kort,* hvaruti hennes namn samt besigtningsdagen i veckan inskrifves. I öfrigt emottager hon ej någon bevishandling; och de i andra kontinentens större städer brukliga tillståndsböckerna (livrets) brukas ej i Köpenhamn. Hon erhåller till sin efterrättelse endast de vanliga ordnings- och sanitetsföreskrifterna för offentliga qvinnor, kort sammanfattad i 12 punkter. Toleransen af de offentliga qvinnorna betingas hufvudsakligen deraf, att de sjelfva visa omvårdnad för sin helsa och anmäla sig till behandling, så snart de känna sig angripna af venerisk sjukdom, då de blifva kostnadsfritt vårdade och fortfarande njuta sin frihet efter tillfrisknandet. Men om de af polisen måste tvingas till sjukvård och det kan bevisas att de dolt sin sjukdom, så dömmas de till straff af 5 till 30 dagars fängelse på vatten och bröd, eller straffarbete i 8 månader eller längre. På samma sätt förfares med de misstänkta, icke inskrifna, veneriskt smittade qvinnorna, när det kan bevisas att de förut hängifvit sig åt prostitution för penningeförtjenst. De husegare eller husvärdar som äro auktoriserade att inhysa offentliga qvinnor, mottaga af vederbörande polisassistent tillåtelse härtill, med uppgift på det antal qvinnor som hos dem få bo. Vid missbruk, oordningar och försummelser åtvarnas de eller ådömmas af polisdirektören för en tid, eller för alltid, förlust af sin tillståndsrätt, fängelse vid vatten och bröd eller tvångsarbete. I det hela taget tolereras offentliga qvinnor blott i sådana auktoriserade hus; träffas de på andra ställen så tvingas de att flytta. Undantagsrätt lemnas stundom åt de qvinnor vid hvilkas uppförande intet

varit att anmärka, och när husegarne lemnat tillåtelse å sin sida; men vid klagan af husvärden eller grannarne måste de ögonblickligen flytta. Polisen skall med omsorg vaka öfver att inga heimliga församlingar af begge könen få finnas och sådana förseelser straffas alltid med lagens hela stränghet. Alla undersökningar som röra Köpenhamns prostitution ledas med största försigtighet och diskretion, för att ej bringa in obehag i familjerna och på det ej personer af möjligtvis otadlig vandel skola kompromitteras. I Köpenhamn existera inga reglerade bordeller. I vissa hus der dryckesvaror utminuteras, träffar man stundom i gästrummen offentliga qvinnor, som bo i huset; men vanligen uppehålla de sig dock i deras egen bostad i och för yrket, så att manspersoner som besöka dem ej komma i konflikt med salulokalens egare. Ansvaret för veneriska sjukdomars utbredande hvilar i Köpenhamn på polisinstitutionen och stadsläkaren, hvilken sednares instruktion af 23 Mars 1813 § 9 föreskrifver: "Då det är af vigt att den veneriska sjukdomen hämmas, bör han vara betänkt på och för vederbörande föreslå i detta hänseende nödiga åtgärder, likasom han bör i samråd med polismästaren så vidt möjligt är befrämja deras verkställande". Polisen öfvervakar de allmänna besigtningarne genom en dertill af dess direktör utnämnd läkare och sedan 1853 visiteras hvarje offentlig qvinna 2 gånger i veckan. Veneriska patienter vårdas kostnadsfritt på hospitalet och de som anmäla sig sjelfva behandlas efter tillfrisknandet med stor granlagenhet, hvarvid man söker förtiga deras namn. Omkostnaderna för hospitalsbehandlingen falla på fattigvården, och återfalla icke på patientens hemkommun, såsom för annan hospitalsvård är föreskrifvet.

Ordinarie besigtningar utföras af polisläkaren å Almindeligt Hospital; men extraordinarie antingen i polisens rum eller på en särskildt dertill bestämd lokal, på hvilken sednare äfven de qvinnor möta, emot särskild visitationsafgift, hvilka ej vilja komma tillsammans med de andra på

hospitalet. De smittade qvarblifva på hospitalet; alla föras ögonblickligen dit, om de visiteras på annat ställe.

Danska arméens och flottans manskap och underbefäl visiteras 2 gånger i hvarje månad. Rörande de veneriska sjukdomarnes utbredning i Köpenhamn under 1850—59 års decennium, uppgifver D:r ENGELSTED *) att, oaktadt då rådande större verksamhet och den till halfva tiden emot förr förkortade visitationsterminen, veneriska sjukdomar allt mera utbredt sig till antalet; hvarvid dock bör märkas att den svårare (syfilitiska) formen aftagit, under det den lindriga (dröppeln) tilltagit i extensitet. Orsaken härtill tvekar ENGELSTED huruvida den bör tillskrifvas, antingen de tätare besigtningarne, eller en af dessa periodiciteter, som så ofta iakttagas i afseende på sjukdomsaffektioner. Han synes vara mest böjd för det sednare antagandet och anmärker såsom en vinst af de förra, att likväl genom dem ett betydligt antal sjuka både i den syfilitiska och dröppelformen göras overksamma såsom smittans utgångskällor. Utbredningen af dröppelformen får tillskrifvas det stora antal oinskrifna allmänna qvinnor som finnas i Köpenhamn, hvilka följaktligen äro till stor del undandragna besigtningsåtgärden och han anmärker att denna följaktligen är otillräcklig att hämma utbredningen af venerisk sjukdom, hvilken qvarstår såsom ett factum, trots all omsorg i besigtningen. I likhet med LAGNEAU d. y, ser han ett godt hjelpmedel uti "att göra värdinnorna ansvariga för de qvinnors helsotillstånd i veneriskt hänseende, som bo hos dem", hvarigenom dessa skulle tvingas att hålla någon kontroll på sundhetsskicket hos de karlar som besöka deras etablissemang, så väl som på qvinnornas eget. Och de som bo för sig sjelfva skola, såsom straff för uraktlåten hygien, ådagalagd genom oftare konstaterad smitta, tvingas att inhysa sig i tillståndshusen. För vår del skulle

*) Ur D:r S. ENGELSTEDS arbete *Om foranstaltninger mod Udbredelsen af Veneriske Sygdomme i Kjöbenhavn*, äro förestående och följande uppgifter om de danska förhållandena till större delen hemtade.

vi äfven vilja tillskrifva dröppelfrequensen en annan orsak i förevarande fall, nemligen ofullständigheten i dröppelåkommornas läkning innan de från hospitalet utskrifna återtaga sitt yrke, hvarigenom de, trots det officiella tillfrisknandet, som hos qvinnan alltid är svårt att konstatera, fortfarande verka såsom förnyade smitthärdar för denna form.

Dröppelns stora långvarighet i lindrigare form hos qvinnan, hvilken således trycker på hospitalsvården och föranleder konvalescenternas förtidiga utsläppande till deras yrkesöfning, torde allestädes vara en hufvudorsak till den öfverklagade dröppelfreqvensen, vida mera än en konstitutionsperiodicitet, som man hos rent kontagiösa sjukdomar, sådana som de veneriska, har svårt att antaga. Såsom slutanmärkning vid prostitutionsväsendet hos våra grannar på andra sidan Sundet, jemfördt med vårt här i Stockholm, må anföras att granlagenheten och undseendet för de oinskrifna prostituerade qvinnorna, säkerligen i Köpenhamn är drifven något längre än hvad det allmänna sundhetstillståndets säkerhet påtagligen fordrar och hvilket just ådagalägges såsom ett med skäl öfverklagadt förhållande, när man besinnar att totalantalet inskrifna offentliga qvinnor 294 för år 1859 *) står i ett stort missförhållande till Köpenhamns egen (155,000) och antagliga, rörliga befolkning, emot t. ex. 1868 års förhållande i Stockholm af 625 inskrifna för dess fåtaligare befolkning (130,000) och troligen mindre anlopp af främlingar.

Nästa anmärkning som dråbbar Köpenhamns tillståndshus, för öfrigt lika med alla andra stora städers hittills, är deras beskaffenhet af enskilda spekulationsanstalter, utan tillräcklig kontroll i renlighet och hygien, hvilka i sådana ej kunna nöjaktigt påräknas eller vidmakthållas. Köpenhamns prostitutionsförhållande närma sig således i vår tanke

*) l. c. pag 67. 268 inskrifna offentliga qvinnor i 87 tillståndshus (2 till 6 i hvartdera) jemte 26 d:o som bo för sig sjelfva. Det sednare talet är påtagligen alltför ringa emot hvad det torde vara med närmare kontroll.

den brittiska friheten mera än önskligt vore, såsom mönster för våra. ENGELSTED uttalar ock sin öfvertygelse att i den dåvarande (1861) ordningen för Köpenhamns prostitutionsväsende, man ej uppnått de afsedda resultaterna, i det att de veneriska sjukdomarne fortfarande äro i tilltagande och den offentliga skandalen och förförelsen icke blifvit genom densamma förhindrade. Han tillskrifver detta förhållande ej ofullständigheten i besigtningsväsendet och vederbörandes vaksamhet, som bör ställas i jemnbredd med de bästa förhållanden i andra länder, utan bristen på bestämd princip. Detaljen, obekant för den öfverordnade myndigheten, är med för liten bestämning genom föreskrifter lemnad åt de underordnade, som, oaktadt allt nit, sakna tillräcklig makt att ingripa.

I detta afseende står jemförelsevis Stockholms prostitutionsstadga af 1859 redan ett godt stycke framför den danska hufvudstadens, ehuru den saknar ett nödvändigt moment, som den danska instruktionen fastän i ofullständig form eger, nemligen sammanförd prostitution. På de personliga egenskaperna hos vederbörande byråassistenter berodde för öfrigt hela prostitutionsansvaret i dess dåvarande polisgestalt "och måhända vore", såsom ENGELSTED påyrkar, "centralisationen af hela prostitutionspolisen i en passande högre polisfunktionärs hand, hvilken står öfver detaljens åt alla håll ryckande inflytande, såsom nu ej är fallet med assistenten, den kraftigaste sporren till stegrad uppmärksamhet och initiativ uti hithörande frågor". Redan genom *Lov angående omordninger af Kjöbenhavns Politi* af 11 Febr. 1863 § 8 är det bestämdt att polisens tillsyn öfver lösaktiga qvinnor skall ordnas genom ett särskildt, af justitsministeriet efter öfverenskommelse med stadens kommunalstyrelse affattadt *Regulativ*. Och en sådan bestämmelse väntas med snaraste blifva utgifven, äfven för sådana kommuner utanför hufvudstaden, som dertill hafva behof; samt lärer vara riksdagen redan till afgörande förelagd. Den till bestämmande af regulativet för Köpenhamn

nedsatta kommissionen har likväl ännu (1870) ej afslutat sitt uppdrag. Emedlertid har polisdirektören ansett nödvändigt att genom en bestämmelse af den 14 Okt. 1866 förbjuda offentliga qvinnor att under hvad förevändning som helst vistas ute emellan gatlyktornas tändning och släckning. Denna stadga vidhålles strängt för alla som bo i allmänna hus och öfverträdes ej ofta. De fruntimmer som bo privat äro genom särskild diskretion fritagna från detta påbud, så länge de ej gifva anledning till klagomål och det ligger i deras intresse att vara vaksamma i detta fall, emedan deras fruktan att förlora sin frihet, mycket öfverväger fruktan för andra straff.

Samma instruktion af år 1863 bestämde ock att alla till sundhetspolisen hörande ärenden, skulle handläggas af den tredje polisinspektören, omedelbart under Politidirektörens inseende, hvarigenom styrelsen nu blifvit lagd i en hand i stället för i de 3 assistenternas inom hvar sitt distrikt tillförene.

Om prostitutionsväsendets fordna ställning uti *Norge* är det svårt att skaffa sig någon tillförlitlig underrättelse, af samma orsaker som gjort sig gällande i Sverige. Lagens öfverdrifna stränghet, der likasom här, emot allt hvad som är otukt, har hållit alla sådana förhållanden beslöjade för den som i litteratur och publika handlingar vill söka ett historiskt stoff för ämnet. Oss veterligen har det ännu ej heller varit föremål för någon kulturhistorisk publikation inom landet. Af hvad vi fått oss från tillförlitlig person meddeladt om förgångna tider, så väl som den närvarande, synes dock en temligen fri prostitution, både sammanförd i bordeller och isolerad, samt hemlig, hafva länge gjort sig gällande, likasom ännu i dag, så väl i *Kristiania*, som i *Bergen*. Af den nära samfärdseln med engelsmän och andra handlande af sjöfarande nationer med fria begrepp i detta afseende är sådant äfven att vänta, fastän den gamla landslagens, här likasom hos oss, stränga straff emot skörlefnad och "Rufferi" beslöjat förhållandet. Ehuru

Norges nu gällande lag är en ibland de nyare, har dess stiftare likväl ej ställt sig på nutidens ståndpunkt vid uppfattningen och straffbestämningen rörande detta ämne, utan bibehållit den gamla åsigten om otukts stränga straffbarhet, visserligen ej med bibehållande af ris och kåkstrykning, men dock med böter och onaturligt stränga frihetsstraff. Dessa straffbestämmelser, som år 1842 aflöste den äldre strafflagstiftningen, hafva alltsedan dess, på grund af de vanliga förhållanden som göra sig gällande i städer med större folkmängd, uti Kristiania ej varit strängt öfvervakade. Bordeller och offentliga fruntimmer hafva sedan långliga tider tillbaka, så väl der som i landets andra större städer, varit tolererade, och strafflagens bestämmelser hafva endast undantagsvis blifvit satta i verket, för att framtvinga efterlefnad af de till reglering af hithörande förhållanden utaf polisen gifna föreskrifterna.

För närvarande finnas i Kristiania 8 bordeller, alla belägna i stadens utkanter (Vaterland, Fjärdingen och Piperviken) och på sidan om den stora farleden, samt så afsides som möjligt för att ej verka störande på trafiken och grannarna. Dessa omständigheter, så väl som afseende på att myndigheten uti värdens eller värdinnans personlighet må ega någon garanti för upprätthållande af ordning och skick på stället, föranlät polisen att tillåta dessa bordellers upprättande; men, under de sista 10 åren är ej något nytt tillstånd utfärdadt. Oaktadt dessa anstalter kräfva både sträng och ständig polisuppsigt, så äro de dock ej pålagda någon afgift, hvarken till polisen eller kommunen; ej heller åligger dem något bidrag till bestridande af de utgifter som erfordras för veneriskt sjuka bordellflickors vård och skötsel på sjukhusen, utan tagas dessa medel af den allmänna fattigvården. Emot Kristianias folkmängd, som vid slutet af år 1870 var omkring 66,000 personer, svarade ett antal af 100 i polisen inregistrerade prostituerade qvinnor, hvilka hade fast och känd bostad. Af detta antal betalade 43 för sitt uppehåll på bordellerna, till dessas

värdfolk; och resten bodde hvar för sig, spridda i staden, isynnerhet i dess utkanter. Dessutom inkallas årligen omkring 200 qvinnor till polisen såsom misstänkta för hemlig prostitution eller venerisk sjukdom och bland dessa räknas förnämligast en mängd tjenstpigor från ölstugor och andra offenliga ställen. Kristianias bordellqvinnor visiteras 2 gånger i veckan och andra inregistrerade qvinnor 1 gång i veckan. De icke inregistrerade qvinnorna underkastas visitation när tillfälligtvis misstanke om hemlig prostitution anses skäligen grundad. Visitationen utföres af en fast anställd, af kommunen aflönad *polisläkare* med assistent, dels i en särskild lokal på arbetsanstalten, för bordellqvinnor, dels på poliskammaren för de andra. Kontrollen öfver Kristianias prostituerade qvinnor föres för öfrigt af *polisen* genom dess vid *afdelningen för fattigväsendet* anställda och af fattigkassan aflönade 2:ne assistenter, med ett par underordnade polisbetjenter till biträde. Af dessa funktionärer hålles enligt föreskrift sträng tillsyn vid allmänna förlustelseställen, hvarest det är godt tillfälle att anställa iakttagelser, ej blott i afseende på de redan inregistrerade qvinnornas lefverne, utan äfven på deras förhållanden som misstänkas för att hängifva sig åt hemlig skörlefnad. Efter de anledningar vederbörande polisofficianters sålunda ofta förnyade iakttagelser gifva för handen på offentliga ställen eller gator, inkallas det sednare slagets qvinnor till polisen och åtvarnas, eller inregistreras och underkastas besigtning. Visitationen utföres aldrig på bordellerna eller i de prostituerades hem och för sådan erlägges ingen godtgörelse. Hvarje, äfven det obetydligaste misstänkta tecken till venerisk sjukdom föranleder inläggande på sjukhus, hvarifrån ingen utskrifves förrän hvarje sjukdomstecken försvunnit. Såsom vanligt föranleder den hemliga prostitutionen största svårighet vid kontrollen; och antalet af de qvinnor som öfva den, synes vara i starkt tilltagande, oaktadt de allvarsamt efterspåras af polisen och antastas på angifvelse af läkare som behandla smittade

män, när dessa kunna angifva smittans källa. Många af dem undgå ock under lång tid besigtning, hvarunder de på ett betänkligt sätt kringsprida smittan. I medeltal vårdas årligen på Kristianias sjukhus 350 individer för venerisk sjukdom, hvilken sjukvård medför en årlig utgift af omkring 10,000 Specie R:dr, hvaraf en del återbetalas af främmande samhällen.

I den offentliga ordningens intresse är föreskrifvet att samtliga allmänna ställen skola vara stängda sednast kl. 12 midnatt. Detta polisbud gäller äfven Kristianias bordeller, hvarest officianterne inställa sig på nämnde klockslag och tillse att stängningen försiggår och om så nödigt finnes skola de utrymma samlingslokalerna, skänkstugorna, o. s. v. Dock förmenas ej dervid någon stillsam mansperson tillåtelse att förlänga sin vistelse öfver natten uti någon publik qvinnas enskilda kammare. Tillståndshusens stängning till följe af förnyad förseelse i detta afseende, i förening med grof störande af allmänt lugn, har ofta inträffat. För att förebygga den veneriska smittans spridning har polisen enligt *Lov om Sundhetskommissionen* af 16 Mars 1860 makt att på sjukhus inlägga alla veneriskt sjuka qvinnor, som enligt läkarens förmenande ej kunna skaffa sig betryggande skötsel i hemmet. Alla praktiserande läkare äro förelagda att ej taga misstänkta fruntimmer som lida af venerisk sjukdom under privat vård, utan böra anmäla dem till vanlig behandling genom polisens föranstaltande. Polisofficianterne äro ålagda att anhålla och i arrest införa alla på gatorna efter midnatt kringströfvande qvinspersoner, hvilka ögonskenligen ej hafva annat syfte med sin nattvandring än prostitution.

I Norges nu gällande kriminal-lagstiftning finnes ej någon bestämmelse, enligt hvilken en person, som vet med sig venerisk smitta och ändock inleder eller tillåter samlag, hvarigenom sjukdomen öfverföres till andra, belägges med bestämdt straff.

Det straff som då och då tillämpats på prostituerade qvinnor, hvilka gjort sig skyldiga till fredstörande uppförande eller annat otillbörligt förhållande i deras bostäder, eller genom dryckenskap väckt förargelse på gator eller allmänna platser, eller förnyade gånger undandragit sig visitation, har varit insättning i arbetsanstalt från 1 till 6 månader i enlighet med *Lov om Fattigvæsenet i Kjöbstæder* af 6 Juni 1863 § 61.

Några speciella anordningar till prostitutionsväsendets reglering utöfver det ofvananförda finnas ej i Kristiania; och ej heller någon uttömmande föreskrift från vederbörande myndighet rörande dessa förhållanden. Till följd af kriminallagens ståndpunkt är förhållandet, likasom i Danmark och Sverige, diskretionärt. Tilläggas bör att numera en bordellvärd ej har rätt att utskänka bränvin eller deraf beredda drycker, men väl öl och vin, hvarför en årlig afgift af 25 Specie R:dr erlägges till kommunens fattigkassa. Prostitutionsväsendet i Norge må således på visst sätt kunna sägas vara någorlunda regleradt i öfverensstämmelse med tillbörligt afseende på hvad offentlig ordning, sedligt skick och sanitära förhållanden oafvisligt kräfva; ehuru ordningen dock fortfarande är af vansklig natur, såsom *saknande laglig grundval*, hvilket ofta måste medföra olägenhet och bringa polismyndigheten i skef ställning, t. ex. när en i närheten af en bordell bosatt person uppträder med klagan öfver störd lugn, föranledt af dervarande lefnadssätt, och grundar sitt klagomål på strafflagens bud, hvilket i verkligheten äfven inträffat. Från en till omorganisation af Kristianias polis m. m. år 1864 nedsatt kongl. kommission utgick bland annat ett förslag om "att genom lagförändring kunna från straffbestämmelse undantaga sådana lösaktiga qvinnor, som gått in på att underkasta sig besigtning och öfriga föreskrifna säkerhetsåtgärder, som kunna anses för ändamålet af allmän säkerhet tjenliga", äfvensom "att de personer, som lemna tolererade allmänna qvinnor hus och skydd, och de till vidare behöfligt

ordnande af prostitutionsväsendet nödvändiga föreskrifter, skulle med kongl. approbation kunna af kommunalstyrelsen efter samråd med polisstyrelsen antagas och bestämmas". Den till detta förslags genomförande nödiga bestämmelse blef äfven intagen i en, såsom resultat af kommissionens arbete afgifven och till Storthinget år 1866 inlemnad kongl. lagproposition. Men denna blef likväl icke, i hvad som angick ifrågavarande ämne, af Storthinget antagen, under det likväl dess öfriga innehåll bifölls, och som finnes intaget i den under 26 Maj 1866 sanktionerade lag, hvilken innehåller åtskilliga bestämmelser om polisväsendet i Kristiania.

I landets större städer, i synnerhet i *Bergen* med dess talrika sjömansbefolkning, är prostitutionen ordnad ungefär på samma sätt som i hufvudstaden. I de mindre städerna finnas väl inga bordeller, men prostituerade qvinnor tolereras der under samma betingelser som ofvan äro anförda. Af det föregående finna vi huru auktoriteterna i Kristiania, inseende behofvet att ställa prostitutionsväsendet ej på diskretionär och godtycklig, utan på rent laglig grund, för att kunna på det tillämpa fullt laglig myndighet, tagit initiativet till den gällande opraktiska lagens ombildning, men uti Storthinget mött ett beklagligt motstånd, hvadan frågans bättre ordnande blifvit omöjliggjordt tillsvidare.

Att detta steg i Norge likasom hos oss och i flera andra länder dock endast är en tidsfråga, beroende på frigörande från folkfördomar, är väl en sak som står utom allt tvifvel.

Sveriges prostitutionshistoria.

Efter att hafva kastat blicken omkring oss för att samla intryck af de skiljda former, under hvilka prostitutionen framträdt hos de äldre och yngre folk, hvilkas kultur närmast inverkat och säkerligen framdeles kommer att fortfarande allt mer inverka på våra egna förhållanden, samt i viss mån måste gifva dem en bestämmande rikt-

ning, återstår det att se till hvad förgångna tiders tradition bland oss sjelfva lemnat oss i arf, och huru vår egen nutid gestaltar sig i hvad som rörer det ämne vi förelagt oss.

Hvad vår inhemska kulturhistoria angår, lemnar den föga uppränning till vinnande af en grundad insigt häruti. Den svenska litteraturen har alltför sena och dertill få och föga omfångsrika anor, för att man skall kunna vänta sig att dess verksamhet kunnat befatta sig med ett dylikt ämne. Prostitutionsväsendet har äfven i vårt glest befolkade land, som jemförelsevis egt få och folkfattiga städer och varit utan någon betydligare vexelberöring med den stora kontinentala, europeiska folkfamiljen, hvilken kunnat, i synnerhet inom våra egna gränsor, qvarlemna några mer allmänt bemärkta intryck, knappast förmått draga förgångna tiders uppmärksamhet till sig. Detta onda har ock, ibland de laster hvilka oroa ett samhälle, hos oss säkerligen innehaft en helt och hållet underordnad ståndpunkt ända intill den sednare tiden.

Beträffande den äldre lagstiftningen i Sverige emot sedlighetsbrott skulle, enligt konung MAGNUS ERIKSONS stadslag, de qvinnor som drefvo skörlefnad afstraffas med att "bära stadsens stenar". Detta straff bestod deri att ett par temligen grofva stenar, hvilka voro hoplänkade medelst en jernkedja, hängdes såsom ett ok öfver den felaktigas nacke och skuldror, samt af henne buros en föreskrifven väg och tid inom stadens område. Utdrifning ur staden var dessutom äfven i vårt land ett ofta vedertaget straff för beträdelse med förnyad skörlefnad. Uti ett bref till fogden öfver Sala bergslag bjuder konung GUSTAF I denne, "att för konungens och kronans räkning upptaga en skatt af 2 öre i veckan utaf de lösa qvinnor, som lågo vid Salberget på deras skalkhet och onda lefverne". Efter tidens myntfot var denna afgift ganska hög, ja högre än sednare tids bevillning på stadens mest omsättande handelsrörelse; och man kan häraf dömma att der yppade

sig ett fritt och rymligt spelrum för laster och skörlefnad, likasom allestädes der löst folk samlas på grund af lättare tillgång på förtjenst, synnerligen genom uppsökande af ädla metaller. Samma uti egna seder oförvitlige och stränge konung klagar uti ett bref till bönderna i Småland, öfver gränsbefolkningens intill de danska provinsernas ovanor "att fara hit och dit i lösaktigt lefverne och skifta hustrur med hvarandra, såsom de byta hästar". Detta oaktadt har hans egen familj lemnat ödesdigra minnen såsom intyg på den osedlighet, hvilken äfven inom högre kretsar synes hafva varit, mer än å andra tider, rådande inom Sverige under öfvergångsperioden för Nordens kyrkoreformation. Presterna, hvilka någon gång efter celibatets upphäfvande gifte sig med sina gamla "forsior" och upptogo deras oäkta barn, tillvunno sig äfven ofta af församlingarna underhåll för dessa efter sin död.

Under den katolska tiden hänsköts sedlighetsbrott inom Sverige företrädesvis till den andliga domstolen och försonades vanligen medelst kyrkoplikt; men var dock enligt verldslig lag lifssak om den brottsliga greps på bar gerning och målseganden ej ville emot böter skänka lifvet. Konung ERIK XIV:s *hofordning* af år 1560 och JOHAN III:s *ordinantia* af år 1577 försöka att med den verldsliga maktens ytterliga stränghet, genom dödsstraff, åter hämmande uppträda emot osedlighet och hor, hvilket åtminstone häntyder på stränga åsigter hos de högt uppsatta och det allmänna tänkesättet inom landet. De särskilda landskapslagarne bestämma olika, men merändels allvarsamma straff och böter för skörlefnad *).

Rörande de veneriska sjukdomarnes förhållande uti Sverige erhålles från medlet af förra århundradet någon ledning för omdömet, dels uti åtskilliga konung FREDRIKS

*) Det enda ställe som i LAGERSTRÖMS samlingar af äldre kommunalförfattningar för hufvudstaden berör skörlefnad är ett extrakt utaf stadsens tänckeböcker af 7 November 1642, enligt hvilket "the konor, som offentligen tillförene uthur staden förvisats och återigen inkomma skola med tre par riis kåkstrykas".

sakligaste tidigare folkförbindelse som svenskarne egde med utlandet var genom hanseförbundet med de nordtyska kuststäderna och danska öarna. På samma väg togo deras seder och lagstiftning i allmänhet äfven intryck af deras nordtyska grannars, med hvilka man således också närmast bör hafva anledning att jemföra de sedliga afirringarne hos våra äldre samhällen, samt åsigterna om deras straffbarhet. Kåk, ris och skarprättare synes äfven hafva varit våra förfäders vanliga utvägar att korrigera den sexuella osedligheten, så vidt som den framkallade några mera allmänt bemärkta oordningar. I andra fall är det helt sannolikt att trafiken var lemnad fri och oantastad af något slags municipalt eller legalt inflytande. Huruvida libertinaget öfverhufvud spelat någon märkbar, ehuru undangömd, roll inom vårt medeltidssamhälle är ej lätt att afgöra. Skall man dömma af lagstiftningens stränghet så har det onekligen varit illa ansedt och hårdt bedömdt af den allmänna meningen, samt bör under sådana förhållanden antagas hafva haft en blott tillfällig och inskränkt betydelse. Till samma slutsats kommer man äfven i betraktande af frånvaron af de eljest öfverallt brukliga bordellerna, hvilket just antyder det frånvarande behofvet och den mera sällan framträdande anledningen till prostitution. Å andra sidan har man ej heller saknat skäl att anmärka det en mycket sträng lagstiftning kan häntyda på råa utsväfningar och en samhällshotande osedlighet vid tiden för lagens tillkomst, då afskräckande straff var den enda utväg man ansåg lämplig att styra menigheten.

Af flera orsaker, men isynnerhet af den ännu i vissa mera afskiljda orter rådande starka sedlighetskänslan äro vi dock föranledda att tillmäta denna ett allmänt bestämmande inflytande inom våra äldre samhällens seder, för hvilka vagabonderiet var ett mera okändt och illa ansedt lefnadsyrke, under det att fädrens ärliga seder och ett från dem ärfdt anseende ansågs såsom en dyrbar sak och en helig förbindelse. Ett och annat romantiskt äfventyr från

högre kretsar tog sig merändels ett spefullt uttryck i visan eller folksägnen, såsom ett allmänt spridt varnande exempel för menigheten; under det epithetet *ärbar* och *sedesam* uttryckligen tillades alla fruntimmer af något anseende, eller med något anspråk på aktning af andra. Alldeles otvifvelaktigt är att den sjukdom, som då endast kändes under namn af *Franzoser,* var mycket litet känd af vårt lands läkare och ännu mindre af allmänheten, för hvilken den förekom såsom ett rödt spöke, hvarför fruktan och afskyn, troligen enligt enstaka beskrifningar, vora drifna till ytterlighet och föreställningarne om dess sätt att smitta och natur i öfrigt voro af vidunderlig beskaffenhet. Fördomen emot blotta namnet och betydelsen *kurhus,* är ännu i våra bygder mycket stor; och dess föremåls specifika natur, samt den skam som anses sammanhänga med nödvändigheten att der intagas eller hafva varit intagen, skadar ännu i hög grad en persons sociala ställning. I anledning derutaf skyr man äfven ännu i de flesta fall att derstädes söka frivillig vård, hvilket innebär stor fara för sundhetstillståndet på orter och bland folkklasser, der sjukdomen på allt sätt hemlighålles, och svårligen kan röjas förr än genom sina utbredda svårare verkningar. Det synes vara på tiden att denna fördom brytes och att den allmänna stämpeln *kurhus-patient* borttages jemte sjelfva den specifika benämningen af sjukvårdsanstalten, såsom i andra länder för längesedan skett.

Det första sjukhus med specifik bestämmelse att vårda veneriskt sjuka som man känner i Sverige, inrättades i Stockholm i samband med förutvarande Danviks hospital för sinnessjuka och på dess tomt i början af 1700-talet. Det lemnade utrymme för ett högst ringa antal sjuka, hvilket äfven synes häntyda på att de veneriska sjukdomarne ända dittills varit föga uppmärksammade och följaktligen mindre allmänna i vår hufvudstad.

Oaktadt de antagligen ej varit ovanliga i 30-åriga krigets arméer och bland de ifrån dem hem återvändande

sårade, synas de således först efter Carl XI:s och Carl XII:s krig hafva föranledt vederbörande att foga särskilda anstalter till deras behandling. När det gamla hospitalet för sinnessjuka år 1788 genom ombyggnad af det nära intill belägna s. k. saltbruket erhöll en ny lokal, så utvidgades kurhuset med dårarnes förra logementer hvarigenom sängantalet uppbringades till 70, till och med 90. Denna kuranstalt indrogs efter kriget 1814, då de veneriskt sjuka flyttades till ett provisoriskt sjukhus på Kungsholmen, hvarest en förut till bränvinsbränneri begagnad, f. d. magasinsdirektionen tillhörig, egendom blef ändrad och till kurhus för Stockholms stad och län upplåten d. 1 Okt. 1816. Sängantalet utgjorde 110 intill år 1842. Sjukhuset erhöll sedan en ny tillbyggnad hvarigenom sängarnes antal ökades till 200, hvarutaf 33 äro afsedda för länet och de öfriga för befolkningen i Stockholms stad. Som äfven detta sängantal tidtals visat sig otillräckligt, ha stundom män med primära åkommor måst vårdas å provisoriska kurhuset å Södermalm. För närvarande visar det sig sålunda att Stockholms samhälle är i behof ej allenast af ett rymligare, utan ännu mera af ett i alla sanitära afseenden lämpligare sjukhus för sina veneriskt sjuka. Detta är blott en tidsfråga som med befallande kraf rycker allt närmare och är ett nödvändigt beting för noggrannare venerisk sjukvård och prostitutionens kontrollerande med tillbörligt eftertryck. Vinnande af ett sådant tidsenligt sjukhus, med tillräckligt antal enskilda rum och mindre hopadt sängantal i de allmänna sjuksalarne, kan derföre anses såsom ett, snart sagdt första steg till lösning af frågan om åtgärder för de veneriska sjukdomarnes hämmande i Stockholm.

Efter detta århundrades ingång och den ånyo åvägabragta militäriska, äfvensom ökade kommerciela samfärdseln med samtliga grannländer, visade sig, utom behofvet af bättre sjukvård, äfven det af en *preventiv lagstiftning* för att möta det allt mera kringgripande onda, Stockholm egde af gammalt i sina *hamnordningar*, stadgar hvarigenom

ankommande sjömän voro underkastade läkarebesigtning innan de fingo vistas i land, och landets öfriga orter erhöllo uti *kongl. cirkuläret till landshöfdingarne i riket* d. 10 Juni 1812 först en allmännare instruktion, hvilken ålade vederbörande att jemte noggrann och vaksam uppmärksamhet å gästgifvaregårdar, krogar och näringsställen, vid uppkommen misstanka om å sådana ställen befintlig venerisk smitta, låta föranstalta undersökning och besigtning å der tjenande qvinlig personal; att från marknader och andra större folksamlingar låta afvisa liderliga qvinfolk; att ej utlemna pass till gårdfarihandlare, handtverksgesäller m. fl. förrän behörigt sundhetsbevis blifvit företedt, m. m. Dessa föreskrifters efterföljd tillhölls emedlertid lamt och de upphörde snart att tillämpas. Endast inom hufvudstaden qvarstod besigtning af lösa och liderliga qvinnor "när anledning dertill gafs", men utan bestämd ordning och så vidt man kan bestyrka, utan reglementariska föreskrifter. Tillämpning af cirkuläret i hufvudstaden anbefalldes samma år "uti hvad som ansågs nyttigt och nödigt" och i anledning deraf skulle vidare ortskungörelser utfärdas af Öfverståthållare-Embetet. Vidare anbefalldes afgifvande af underdånigt utlåtande i fråga om anstalters fogande för att emottaga veneriskt sjuka sjömän, m. m. af hvilka kungörelser Collegium Medicum sedan skulle erhålla del. De preventiva åtgärder som sålunda togos emot de veneriska sjukdomarnes spridande genom en i lagen hårdt straffbelagd, men i verkligheten alldeles fri prostitution, voro tillfälliga och partiella, utan någon som helst ledande grundsats uti prostitutionens bevakning *). Dessa förhållanden fortforo till 1837, då öfverkommendanten i Stockholm hos Kongl. Maj:t anmälte att venerisk sjukdom under de sednare åren

*) Jemför *Öfverståthållare-Embetets skrifvelse* till Sundhets Collegium d. 28 Nov. 1830 om praktiserande läkares biträde för veneriska sjukdomars upptäckande m. m. och Sundhets Collegii svar derpå d. 29 Nov. s. å. *Öfverståthållare-Embetets kungörelse* d. 13 Jan. 1838 om medel till förekommande af venerisk smittas spridning genom späda barn och ammor. Comm. Collegii dito 1839 och 1843 om d:o d:o genom skeppsbesättningar från utrikes ort o. s. v.

bland garnisonstrupperna i högst betydlig mån tilltagit och blifvit vidt utspridd, och förty påkallade kraftiga åtgärder mot det ondas vidare kringspridande. I anledning häraf utfärdades kongl. brefvet af den 29 Jan. 1839 till Sundhets-Collegium, hvilket hufvudsakligen påbjöd upplifvande af de mot nämnde smittas kringspridande redan meddelade föreskrifter; samt dessutom förständigade Öfverståthållare-Embetet att, i afseende på de ytterligare åtgärder för ändamålets vinnande, som det kunde anse nödiga, men för hvilkas påbjudande Kongl. Maj:ts nådiga förordnande erfordrades, till Kongl. Maj:t med underdånigt förslag inkomma. Härutaf föranleddes jemväl fråga och undersökningar angående tillgängliga kuranstalters beskaffenhet och förvaltning, hvilka förorsakade en *omorganisation af kurhusdirektionen* (eller rättare ombyte af ordförande och ledamöter) hvilken åtgärd snart visade sig fördelaktig för kurhusets såväl medicinska, som ekonomiska förvaltning.

Vid samma tid uppstod, efter hvad kändt är, första gången fråga om inrättande af *tolererade bordeller* i hufvudstaden, hvilka af erfarenheten i andra länder — PARENT-DUCHATELETS bok hade nyss utkommit och väckt uppseende öfverallt — ansetts bidraga att lemna ett skydd emot och vara en dam för de veneriska sjukdomarnes spridande *).

Emedan sådana anstalter voro i 1734 års ännu gällande lag afgjordt förbjudne och belagde med strängt straff,

*) En i vårt sundhetspolitiska rättsväsen sedermera mycket framstående man, d. v. Prov.-läkaren D:r A. T. WISTRAND utgaf 1843, såsom det synes just i anledning af PAR.-DUCHATELETS förutnämnde arbete, som deruti ofta åberopas, en skrift *Några drag om Bordellväsendets historia*, hvaruti han söker ådagalägga nödvändigheten af ärendets lagliga ordnande äfven hos oss, "med tillåtna bordeller under polisens noggrannaste uppsigt" samt täta och noggranna besigtningar derstädes." Uti slutkapitlet "En blick på bordellväsendets förhållande i Sverige" innehåller denna lilla skrift väl grundade tankar i ämnet och gaf sannolikt anledning till de officiella åtgärder som kort derefter vidtogos. Dessa förfelade emellertid, såsom framdeles skall nämnas, sitt syftemål, genom saknad af lagliga och administrativa grundsatser, samt till följd deraf genom mindre än halft utförande, men ingalunda såsom man antagit genom "oförenlighet med folklynne och vanliga förhållanden."

kunde de ej på annat sätt auktoriseras än att "värdinnorna i några kaffehus belägna i staden inom broarna, tillätos antaga i sin tjenst flera uppasserskor, hvilka ställdes under polisens noggrannare tillsyn och ålades en fortgående läkarebesigtning på bestämda tider" *). Sedan några år ytterligare förflutit, började åter "anmärkningar låta höra sig och en allmän klagan förspörjas öfver de hittills fruktlösa försöken att motverka och inskränka den veneriska smittans spridande inom hufvudstaden". Då ansågs nödigt att strängare kontroller borde utöfvas mot lösa qvinnor, som förde ett kringdrifvande lefnadssätt, och synnerligt afseende fästas å sådana, som efter anmälan om kringspridd smitta, blifvit för venerisk sjukdom af polisstyrelsen till kurhuset remitterade. Till samma kategori borde jemväl de räknas, hvilka voro i tjenst på sådana ställen som stodo under polisens speciella tillsyn och funnits bidraga till spridande af venerisk smitta. Efter upprättande af *noggranna förteckningar* å sådana qvinnor, borde dem åläggas skyldighet att minst en gång hvarje vecka underkasta sig visitation, till hvars undergående de, i händelse af motsträfvighet, borde genom tvång tillhållas.

I enlighet med kurhus-direktionens gjorda tillstyrkande den 28 Dec. 1846, stadgades på dessa grunder att Stockholms stad skulle delas i 2 distrikter och för hvartdera af dem anställas en besigtningsläkare, som af kurhus-direktionen, efter Sundhets-Collegii hörande om sökandenas kompetens, skulle utses. Detta stadgande ändrades 1851 så till vida, "att besigtningarne öfver hela staden uppdrogos åt en läkare, som skulle besigtiga alla de qvinnor, hvilka

*) Jemför Memorial från Stockholms Poliskammare till Herr Grefven och Öfverståthållaren den 5 Mars 1858, angående företagande af förbättrade åtgärder emot veneriska smittans utbredande i hufvudstaden. Dessa kaffehus fortforo i sin egenskap af tillståndshus i deras ursprungliga skick, då polismemorialet af 1858 afgafs och tillstyrktes deruti "fortfarande böra toloreras, men önskligt vore att desamma kunde sättas utan samband med utskänkning af starka drycker, som ofta föranleda slagsmål och oordningar, och ingalunda bidraga till sedlighetens befrämjande" etc. etc.

sjelfva sig anmälde, eller för sådant ändamål inställdes af polisstyrelsen och dagligen antecknades i läkarens journal, enligt hvilken denne egde att vid hvarje veckas slut hos Öfverståthållare-Embetet anmäla dem som undanhållit sig och derföre borde till nästa veckas besigtning inställas." Besigtningsläkaren skulle icke allenast besigtiga enhvar som sig dertill anmälde, utan äfven "lemna nödiga föreföreskrifter då deras sjukdom var af den beskaffenhet att de utan fara för sig och andra kunde vårda sig hemma" (!?) etc. etc. "Hvarje konsultation och besigtning borde verkställas kostnadsfritt på den för ändamålet iordningställda besigtningslokalen, der underrättelse derom borde finnas anslagen; och besigtningsläkaren borde i öfrigt ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som af vederbörande kunde lemnas." Detta stadgande gällde till år 1859, då uti ett protokoll inför Öfverståthållare-Embetet d. 15 April, på grund af förutnämnda memorial från Poliskammaren, åntogos de ännu gällande *stadgar och föreskrifter till förekommande af den veneriska smittans utbredande i hufvudstaden.* Denna stadga föreskrifver besigtningsskyldighet minst en gång i hvar vecka, äfvensom inskrifningsskyldighet i polisens bok för hvar och en qvinna som låter sig till skörlefnad bruka. Dessa föreskrifter äro således förbindande för alla offentliga qvinnor utan undantag. De qvinnor som förr ej varit besigtning underkastade, men utforskas egna sig åt eller misstänkas för skörlefnad, anmälas i Poliskammaren till inkallande och förhörs undergående. Stadgan innehåller för öfrigt de hufvudsakligaste vanliga restriktionerna för loflig prostitution uti dess första artikel; och i en sednare artikel föreskrifter för *Besigtningsbyråns* organisation äfvensom ett kort reglemente för dess *föreståndare* och *konstaplar.*

Af föregående finner man att frågan om prostitution och dermed sammanhängande ämnen jemte, eller till följd af, en ytterligt sträng lagstiftning länge och ända intill sednaste 30 åren stått såsom ett noli me tangere inom vårt

samhälle. Från myndighetens sida ville man troligen ej, eller ansåg sig ej ha skäl att röra dervid; och efter all sannolikhet har hela detta ärende ända intill sednaste tid framträdt med mindre inflytande på samhällstillståndet i vår aflägsna och för sig lutna nord, hvilken ända intill detta århundrades början snart sagdt ej, annat än undantagsvis, stått i någon personalberöring med utlandet. Äfven till sjös var före ångfartens tid personalsamfärdseln utefter våra kuster till och från utlandet ett ganska besvärligt och tidsödande, samt derför sällan inträffande företag, som endast föranleddes af enstaka vigtiga angelägenheter, diplomatiska beskickningar, sparsamt företagna vetenskapliga och handelsresor o. s. v. Våra städer, hufvudstaden ej undantagen, kunna derför sägas hafva varit för sig till det mesta slutna samhällen ända till andra eller tredje årtiondet af innevarande århundrade; ty genom passtvång och dåliga kommunikations-anstalter var äfven inomlandstrafiken inskränkt till vigtigare handelsresor och förmögnare, vanligen äldre personers stadsfärder, hvilka ej kunde gifva prostitutionen någon näring. Farligast i detta afseende var otvifvelaktigt den öfliga gesällvandringen, sjömansvandringen om vintern, samt gårdfarihandeln; men äfven dessa inskränkte sig sannolikt inom vissa för de resande kända distrikter och torde högst sällan hafva i tid och rum omfattat en så rörlig utsträckning, att den i någon mån stått att jemföra med nutidens vagabonderi, från ena ändan af landet till den andra, hvilket såsom lefnadsyrke mest omfattar frihandel af alla slag, äfven den sexuella.

Under hela denna föregående tid har alltså ej någon annan slags prostitution än den isolerade kunnat förekomma eller löna sig, och äfven denna uti betydligt mindre skala än hvad sednare tids lösare familjeförhållanden och tilltagande samhällsrörlighet, med i alla riktningar utifrån inträngande elementer, måste föranleda. Man har derför rätt att påstå det prostitutionens öppna framträdande, med anmärkningsvärd fara för samhället i våra svenska städer

och deribland främst hufvudstaden, först tillhör detta århundrade och enkannerligen dess sednare hälft; hvilket ock påtagligen bevisas af den ringa uppmärksamhet som från allmänhetens och myndighetens sida före denna tid tillagts densamma. Å andra sidan bör man nu finna sig föranlåten att erkänna att orsaksförhållandena betydligt ändrats, att en samfärdsrörelse kommit i gång, hvilken skall hos oss medföra samma följder som annorstädes, der de för en tilltagande folkvandringsström borttagna svårigheterna ej vidare utestänga insmygande förderf och löslighet i sederna. Der prostitutionen såsom allmän och farlig last förr var så godt som okänd, har den inträngt, och der den fanns återhållsam och undanskymd, är den nu på väg att med rask fart bli allmänt demoraliserande och utmanande. Med prostitutionen följa dess oafvisliga verkningar i sanitärt afseende, och dermed är eller bör impulsen vara gifven för samhällsvården att utveckla all sin verksamhet och anlita alla sina bevarande medel, emot de förderfvande makter, som å sin sida utveckla en förundransvärd expansiv kraft inom de bästa och på sig sjelfva mest säkra samhällen.

Sedan de förnyade tecknen på de veneriska sjukdomarnes tilltagande utbredning visat sig för Stockholms samhälle, började man först 1839 att, såsom ofvan nämndes, tala om möjligheten att kunna begränsa prostitutionsverksamheten på vissa ställen, der man skulle lättare kunna bevaka den och hindra dess sorgliga följder. De möjliga fördelarne af bordeller ej blott omordades sedermera uti ett utlåtande från polismakten, uti ett land hvars rikslag ännu bestämde 3 dagars kåkstraff med hudstrykning samt efterföljande 3 års straffarbete för upphofsmannen till slika anstalter *); utan det olagliga och något klumpiga försöket gjordes äfven med tilldelandet af ett diskretionärt

*) "Som erfarenheten uti flera främmande länder trott sig i bordeller finna ett skydd och en dam mot veneriska sjukdomars kringspridande". Ofvannämnda polismemorial af d. 5 Mars 1858.

tillstånd från polisens sida åt värdinnor i åtskilliga kaffehus, att hålla öppna bordeller jemte utskänkning af starka drycker, uti lokaler midtibland Skeppsbrotraktens hopträngda befolkning, hvilken ej kunde annat än lida af denna osedliga kombination. Denna befolkning, misstyckte nemligen högljudt de rent af ifrån polisens åtgärder föranledda oordningarne, som förekommo uti de osedliga utskänkningshålor, hvilkas ändamålsstridighet samma myndighet 20 år derefter erkänner, men ändock låtit undertiden ostörd verka på samhället. I samma memorial, hvilket omnämner detta förhållande såsom föregående belysning till sitt derefter framställda reorganisationsförslag, ordas äfven om det åter åbane väckta förslaget att införa "*de prostituerades kasernering i större bordeller*"; men att man "icke vunnit några sympatier för de visserligen ofullständiga (sic) försök som i samma riktning vidtagits uti de ännu befintliga kaffehusen, hvilka försök ej gifvit anledning till efterföljd". "Sådana inrättningar", säger memorialet vidare, "hafva här ingen häfd och lämpa sig ej efter folkets lynne, likasom de icke heller öfverensstämma med dess begrepp och önskningar. I de större städer der bordeller i stor skala äro inrättade, har det visat sig att deras existens grundat sig endast och hufvudsakligast på främlingars uppoffringar, ty sällan göra städernas egna innevånare der besök. De här inrättade kaffehusen hafva ådagalagt samma förhållande. De besökas merändels endast af hit till staden ankommande sjöfarande och deras fortvaro är endast deraf beroende. Här, hvarest trafiken ännu är relativt inskränkt och obetydlig, torde inympandet af berörda förmenta medel emot den veneriska sjukdomen vara lika ändamålslöst, som det ur moralisk synpunkt är förkastligt". Uti dessa rader igenkänner man stereotypiskt samma tankegång som 20 år förut upptände kriget mot bordellerna i Berlin och hade till verkan deras stängande 1845. Trots denna proklamerade ändamålslöshet tvang dock den osedliga störtflod inom

samhället, som efterföljde bordellernas tillslutning i Berlin, vederbörande att åter öppna dem der 1852.

Man måste onekligen gifva memorialets författare rätt i många delar, såsom att det förfelade försöket ej uppmuntrade till efterföljd, emedan det blef bakvändt utfördt, att inrättningen just till följe häraf ej ingick i befolkningens begrepp och önskningar, att den hufvudsakligen besöktes af främlingar och att möjligen antalet af dessa ännu 1858 kunde anses ej vara nog stort att med nödtvång mana till något afseende på deras behof. Men, man måste äfven betänka att vi nu år 1871, hvad samfärdsel och personaltrafik till och från Stockholm beträffar, ligga jemförelsevis mer än ett halft århundrade framom den dåvarande ståndpunkten, ifall man vill räkna i tidsförhållanden efter äldre måttstock. Man eger visserligen icke någon säker statistisk beräkning för främlingspersonalens trafik i hufvudstaden på den tid då sista prostitutionsstadgan föreslogs och antogs; men för de sistförflutna 5 åren 1864 till och med 1868 vet man att Stockholms jernbanor årligen tillförde staden, efter respektive årsföljd, i runda tal 75,700 — 80,900 — 106,300 — 154,000 och — 152,200 personer. År 1857 var dessutom Stockholms egen befolkning 100,000 — hvaremot år 1868 räknade 131,400.

Befolkningsförhållandena, såväl de rörliga som de fasta, hafva således på dessa 11 år undergått en för våra föregående förhållanden vidunderlig tillökning och blott med afseende på dem kan nu ej gälla, hvad som måhända borde medgifvas för 12 eller 15 år sedan. Men det synes i öfrigt vara en sanitär myndighets pligt att ej alltid låta "folkets begrepp och önskningar" till förekommande af samhällsförderf gå sina egna åtgärder i förväg; utan tvärtom att, med blicken fästad på sakförhållandena omkring sig, lika mycket utom som inom landet, antaga till utförande hvad erfarenheten der och omständigheterna här bjuda. Huru skulle med samhället ha gått, om folkets begrepp och önskningar skulle ha bestämt åtgärderna vid allmänna farsoter

af koppor, cholera o. s. v.? En synlig sundhetskordong och rökningar skulle ingalunda ha uträttat hvad vaccination och sträng renlighetstillsyn, *emot folkets begrepp och önskningar gjorde.*

Vederbörande myndighets i Stockholm åtgörande för att reglera prostitutionsförhållanderna inskränkte sig således år 1858 till att i enlighet med tidens alldeles oundvikliga kraf reglementera den isolerade prostitutionen, underlägga densamma en speciell uppsigt från en särskild, under Öfverståthållare-Embetet för polisärenden i Stockholm sorterande besigtningsbyrå, inrättad enligt utomlands vedertaget bruk och att strängare organisera besigtningen genom indelande i distrikter, samt att föreskrifva denna skyldighet 2 gånger i veckan för hvarje prostituerad qvinna. Åtgärden inskränkte sig således helt och hållet till den officielt förekommande sidan af saken, såsom i det hela den enda möjliga under en fortfarande gällande lagstiftning, som ej ville veta af någon prostitution — och denna lemnades således i enskild frihet, blott vissa gemensamma polisföreskrifter iakttogos till förekommande af veneriska sjukdomars spridning genom otuktiga qvinnor. Stockholms polis har ej ansett sig kunna begagna och ej heller begagnat den utväg som Köpenhamns polis vidtagit, att nemligen göra de prostituerade i någon mån beroende af deras husvärdar uti dessas ansvar för sina hyresgästers uppförande och efterföljd af författningarne. Det kan likväl antagas och är äfven ett factum i allmänhet, att de värdar, som i Stockholm likasom annorstädes uthyra lokaler åt veterligen otuktiga qvinnor, ej göra detta utan afseende på egna fördelar utöfver de för en hyresvärd vanliga, emedan de prostituerades trafik alltid inverkar störande för öfriga hyresgäster Till detta undseende för yrket var sannolikt den ännu då gällande 1734 års lag, med dess stränga straffbestämmelse mot koppleri, en oundviklig orsak; och den i andra afseenden tidsenligare Strafflagen af år 1864 bibehåller i detta afseende sin föregångares grundsats, att tredje person

ej får blanda sig uti något slags otuktsförhållande, hvadan polismakten i sjelfva verket ej heller kan sjelf eller genom andra på synligt sätt gå emellan. Man måste således gifva Stockholms Öfverståthållare-Embete det vitsord, att denna myndighet gjort allt hvad hittills stått i dess makt att på laglig väg uträtta emot prostitutionens olyckliga följder. Vi tro oss dock, dels redan på grund af det anförda, dels framdeles uti betraktelsen rörande prostitutionslagstiftningen, kunna bevisa att detta åtgörande för framtiden ej är nöjaktigt, utan att det tillhör statsmakterna att ändra lagstiftningen, för att gifva den administrativa myndigheten och den kommunala förvaltningen möjlighet att kunna ordna förhållandet på ett bättre, både sanitärt förekommande och socialt sedligt sätt. Så som dessa förhållanden nu yttra sig, kan man deremot påstå att samhället har allt att befara af den åt sig sjelf lemnade oöfvervakade prostitutionen, hvilken fritt florerar, inmängd i det anständiga samhället, der otuktspartier göras till föremål för spekulation på de sämre hotellerna och isynnerhet såsom regel på alla utom staden varande värdshus, der osedligheten bedrifves oanmärkt och ingalunda i smyg, af brist på sådana, under offentlig tillsyn inom staden stående anstalter, som kunna lemna könen någon ömsesidig säkerhet. Genom samma brist tvingas den osedliga manliga befolkningen till otuktiga angrepp och förolämpningar emot den qvinliga ärbarheten på gatorna, hvarigenom anständighet och blygsamhet på det mest anstötliga sätt såras, den personliga säkerheten gifves till spillo och ungdomens förförelse allestädes lurar. Det bör ej kunna förnekas att ett dylikt samfundstillstånd är beklagligt, och vida beklagligare än medvetandet att offentliga tillståndhus finnas, der osedligheten är hemmastadd, men göres oskadlig för den sedligare befolkningen som ej uppsöker dem, och hvilka ställen ej tillåtas att vara giftkällor, hvarifrån ett förderfvande smittämne kringsprides. De böra betraktas såsom samhällets sedliga sjukhus, der man sammanför det onda, hvilket, om det lemnas

att florera på egen hand ansticker hemmen hvar som helst och gör lasten till en hvardagsföreteelse.

De fallna och af förderfvet ruinerade qvinnornas ställning är uti vårt oblida klimat så mycket olyckligare än annorstädes, som behofvet af den allt dyrare blifvande veden är lika oafvisligt som tak öfver hufvudet. Eländet ökas derigenom i högst betydlig grad för de äldre prostituerade qvinnor, hvilka omständigheterna ej gynna för fortsättande af deras yrke, under det snart sagdt alla andra utvägar till deras bergning stängts genom lastens följder. En, om än i ringa skala, lyckligt verkande tillflykt har för dessa samhällets olycksbarn yppats uti det för några år sedan genom enskilda personers frikostighet och en omtänksam furstinnas nit öppnade *Magdalenahemmet* i Katarina församling, hvilket afser på en gång de olyckligas skydd, sedliga förbättring och slutliga återgång till ärbar vandel och nyttig verksamhet. I samband dermed står äfven ett *Räddningshem* för flickor, med det menniskovänliga ändamål att rycka i sin uppfostran försummade eller värnlösa unga qvinnor undan den förderfvets bana som de äro på väg att beträda, samt att uppfostra dem för hemmet och familjen genom inlärande af hvarjehanda husliga slöjder och förmögenheter. Dessa välgörande anstalters verksamhet, dels till helande af prostitutionsyrkets djupgående och åt sig sjelfva lemnade, oförbätterliga refvor, dels till förekommande af dess tvungna tillgripande, utgöra en välbehöflig och mera än många andra omtänksam gärd åt samhällets bästa; och man bör endast beklaga att hvardera anstalten årligen kan emottaga jemförelsevis endast ett fåtal adepter; den förra mellan 40 och 50, samt den sednare omkring 30. Båda hafva dock glädjen att årligen kunna återbörda åt samhället mellan 15 och 30 procent af deras skyddlingar såsom mer eller mindre pålitliga och goda medborgarinnor.

Ett räddningshem af den sednare beskaffenheten, der ordningsfullt lugn, goda förmaningar och inlärande af arbetsamhet och hvarjehanda slöjder kunde erbjudas vårds-

[ösade flickor, borde finnas inom hvarje distrikt, der ordningsmännen kunde hafva tillfälle att insätta hvarje med tiggarekorgen kringdrifvande flickunge, som eljest uppväxer till lastens säkra offer. Förekommande af lastens utveckling hos det uppvexande slägtet synes vara den första angelägenheten inom hvarje samhälle; dernäst kommer omsorgen om botemedlen mot det så att säga fullvuxna onda.

Särskildt för Stockholms kommun är dernäst af nöden ett rymligare och i alla afseenden ändamålsenligare *sjukhus för veneriskt sjuka* än dess nuvarande kurhus. Vi vilja påstå, och ingen skall jäfva oss deruti, att detta kurhus är en vanära för ett samhälle som öfverbygges med palatslika fabriksbyggnader och dylikt. Till utrymme och beqvämlighet samt de för en helsovårds-anstalt i nutidens ordning alldeles oafvisliga sanitära fordringarne qvarstår det gamla bränvinsbränneriet på Kungsholmen såsom mönster på huru alla anordningar vid ett sjukhus, utom läget, *icke* skola vara beskaffade. Med låga och ruckliga rum, som sakna möjlighet af god ventilation och uti hvilka klosetterna måste inlogeras; med säng vid säng, så att 2 sådana måste ställas tillsammans, är detta kurhus jemnt upp det sämsta af alla som finnas i Sveriges rike; och det kan väcka förvåning hos hvarje inträdande sakkunnig, huru det varit möjligt att landets största och dertill just i största behof af ett dylikt sjukhus varande samhälle, låtit fårgåsystemet bringa behofvet derhän. Stockholms stads kurhus är sammanslaget med Stockholms läns behof af bensårsvård; och så otillräckligt för sådana patienter, som der nödvändigt och utan dröjsmål måste intagas, att vederbörande sedan flera år måst begagna stadens förra bysättningshäkte på söder, såsom annex med 76 sängar åt den veneriska sjukvården, der endast män utan betalning emottagits till nära 500 på året. En fordran på Stockholms Stadsfullmäktige att så snart som möjligt gå i författning om anskaffande af ett nytt sjukhus i nämnda ändamål, är således af högst trängande beskaffenhet.

Vid tillsättandet af ny öfverläkare för Kurhuset år 1870 skiljdes från denna befattning skyldigheten att hafva uppsigt öfver besigtningsväsendet i hufvudstaden. Åt den under sista ledigheten tillförordnade öfverläkaren uppdrogs att bibehålla denna uppsigt, äfven i det afseendet, att de prostituerades sjukvård å kurhuset öfverlemnades åt honom, så att han är iståndsatt att egna hela sin uppmärksamhet och erfarenhet åt prostitutionsväsendet. Till hans biträde vid besigtningarne äro tvenne andra läkare ställda vid hans sida, och besigtningarne verkställas 4 dagar i veckan, alltid samtidigt af 2:ne läkare, så att den tredje för dagen är fri. Alla prostituerade i Stockholm hafva en gemensam besigtningslokal, som är belägen centralt i staden, uti den föga och endast af fotgångare trafikerade Bollhusgränden. Den är således välbelägen och tillräcklig, samt enligt nutidens fordringar och reglementen väl vald och ordnad för ändamålet. Besigtningsrummet har 2:ne dörrar till det utanför varande större förmaket, hvarest byrån och dess tjenstemän hafva sitt embetsrum, samt under besigtningen alltid hålla session. Tjenstemännen äro dervid i tillfälle att egna sin uppmärksamhet åt hvarje vid besigtningen in- och utträdande. De utträdandes dörr ligger byrån närmast och hvar och en af dem antecknas af kommissarien; dervid alla som till Sjukhuset afpoletteras med sin pollett införas i ett vid sidan varande rum till besigtningens slut. Allt sker i största ordning och tysthet, obemärkt af allmänheten uti ett afsides hus, med några få hyresgäster af handtverksklassen. Hela antalet prostituerade äro indelade i distrikter, samt infinna sig på för hvarje distrikt bestämda dagar i veckan. Vid misstänkta förhållanden beordras de åter äfven följande dagar. I allmänhet infinna de sig ordentligt och hafva frånvänjts försöken att undandraga sig visitation. Enligt reglementet kunna de som så önska och föredraga att visiteras enskildt af läkaren hemma hos sig eller i dennes bostad, emot månadtligen bestämd och af kommissarien förskottsvis uppburen betalning, vinna denna

förmån. De besigtningsskyldiga qvinnorna bo för närvarande såsom nämndes spridda i staden, samt ansvara hvar och en för sig. Uti byråns matrikel skall vid ombyte af bostad denna jemte värdens namn dagen efter ombytet inskrifvas. De få ej afresa från staden utan att dagen förut anmäla sin afsigt på byrån, samt angifva sin återkomst dagen efter denna. Det åligger vederbörande att, så snart en prostituerad qvinna förklarar sig vilja återvända till anständig och ärbar vandel, söka bereda henne tjenst eller annan tillflyktsort, der hon kan upplysas och förbättras, samt till samhället såsom nyttig medmenniska återgå.

Underlåter besigtningsskyldig qvinna att ställa sig reglementets alla föreskrifter till efterrättelse och hvaraf hon vid inskrifningen erhåller ett tryckt utdrag, försöker byråns föreståndare att rätta henne genom erinran om hennes skyldigheter, eller straffas hon med *böter och varning* i poliskammaren. Beträdes hon ånyo med förseelse behandlas hon enligt *Kongl. Förordningen om försvarslöshet och fattigvården i riket* och dömes till allmänt arbete å arbetshus eller spinnhus, från 3 månader till 1 år. Besigtningsbyråns uppmärksamhet har uträttat att man sällan eller aldrig bland Stockholms inskrifna prostituerade ser någon svårare form af venerisk sjukdom, emedan den qväfves i sin uppkomst, och allt vore väl om otukten hölle sig endast inom denna prisgifna qvinnoklass. Men olyckligtvis kan ej den förstuckna och bemantlade otukten genom den nuvarande öfvervakade prostitutionen inskränkas, och den förra är utan tvifvel allt för stor och allmän i Stockholm, för att tillståndet skall kunna vara tillfredsställande. Der öfvas otroligt mycken otukt uti s. k. partier med butikmamseller, lösa minderåriga flickor, tjenstflickor och dylika uti de sämre hotellerna, och i synnerhet på de såkallade utvärdshusen utom Stockholms område, på sätt som af polisen ej kan hindras och af personer som samvetslöst undandraga sig hvarje kontroll.

De farligaste bland alla prostituerade äro dessa minderåriga, så kallade *kycklingar*, som utan någon moralisk uppfostran, börja sin bana såsom tiggarungar och dagdrifverskor, bevittnande och vänjande sig vid all uselhet. Så snart de kunna eller tillfället erbjudes, lyssna de till förförelsens lockelser, eller rent af utbjudas af mödrarna. Och emedan de sakna allt begrepp om hygien och sjelfbevarelse, upptäckas de ofta först såsom profkartor på de veneriska sjukdomarnes förhärjelser.

För att efterhand leda begreppet, folkets så väl som dess styrande myndigheters, in på den historiska utvecklingens och den mångsidiga erfarenhetens väg till målet, nemligen insigt i prostitutionens väsende, dess allmänna kraf och enskilda tillämpning, samt slutligen till utjemnande och hämmande af dess samhällsfiendtliga verkningar, hafva vi genomgått hufvuddragen af de mest kända folkens kulturhistoria i detta specifika afseende. Vi hafva sökt visa huru forntidens folk under sin blomstringsperiod med klar blick uppfattade det väsentliga, så väl i stat som i borgerligt lif; huru de ej kämpade mot sakens natur, utan med statsbegreppet såsom ideal, sökte till dess fördel tillämpa alla samhällsförhållanden. De gjorde alltså den offentliga prostitutionen till statsinrättning. Med våra sedliga traditioner och den kristna kulturens begrepp kan sådant ej låta förena sig, och efter sedernas allmänna förfall hos dessa folk, urartade eller qvarstod saken dessutom blott till tjenst för den råaste sinlighet. Den nyare indogermaniska folkstammen, som slöt sig i mindre samhällen, fattade prostitutionens makt, när de funno att de ej kunde betvinga den, från sin synpunkt och gjorde den till en kommunalinrättning, af hvilken samfundet borde göra sig nytta; den måste lemna afgäld för sin tillvaro, till bestridande af så väl dess egna, som andra kommunala behof. Derefter inträdde åter en tid af sedligt förfall, medeltidens, då det råa sjelfsvåldet intog lagens och den traditionella rättens rum. Vi vilja påstå att den nya tidens

anda, den folkens gemensamma solidariska rätt uttryckande andan, först i vårt innevarande århundrade börjat genomströmma det vesterländska samhället. Denna andas uttryck är den sedliga associationen, eller små krafters förening till vinnande af klart insedda, stora, sociala och sedliga ändamål. Personerna ha trädt i statens, till och med i kommunens ställe. Denna anda tillåter således ej att alla uppoffringar göras för statens, än mindre för ett lokalt intresse, utan för mensklighetens idé och den personliga ställningens förbättring, utgående från en upphöjdt kristen verldsåskådning. Hvilken spetsfundighet har tillförene vågat kombinera prostitution med kristendomens idé? Hvilken, om ej just den enkla upphöjdheten hos den sednares första uttalare!

Låt vara att prostitutionen blott intager en negativ plats, undanskymd såsom den bör vara, i bakgrunden af den stora kulturtaflan; men den intar dock der en plats, hvilken måste fyllas i samma färgton som det öfriga, för att ej lemna en lucka som, illa utförd, till det minsta skadar intrycket af harmoni i det hela.

Vi återvända ifrån dessa allmänna betraktelser, — med hvilka vi blott hafva velat antyda att intet ämne är i den menskliga kulturens utvecklingsarbete så förkastligt, så utan betydelse, att det ej förtjenar att tagas vara på, att utforskas till sin bästa inflytelse, att iklädas regelns drägt och ställas på sin plats, om äfven på den lägsta och ifrån högsätet mest afsidesvarande, — för att belysa vår tids förhållanden uti Sveriges hufvudstad.

För att kunna bestämma tillvexten uti prostitutionsförhållandena och deras följder, hvilka båda från åtskilliga håll öfverklagats, är det nödigt att göra några tal-jemförelser i tiden. Vi välja åren 1858, på grund af hvars förhållanden 1859 års prostitutionsstadga bör anses kunna stödjas och efterföljande tidsskifte till och med 1868.

1857 års polisregister för prostituerade i Stockholm, ehuru påtagligen ännu ganska ofullständigt, *) uppger för stadens befolkning 100,000 menniskor, utaf polisen kända offentliga qvinnor ..... 166 = 0,16 %.
(Derutaf funnos 21 på kaffehus och 145 bodde för sig sjelfva.)
1868 års register angifva på stadens ökade befolkning 131,400 menniskor, inregistrerade offentliga qvinnor..... 623 = 0,47 %.
(Kaffehusbordellerna voro då ej längre tolererade, alla bodde för sig sjelfva.)
1857 vårdades på Stockholms kuranstalter veneriskt sjuka summa 1,318 personer, derutaf qvinnor på kurhuset ..... 313 = 23,75 %.
1868 vårdades på Stockholms kuranstalter veneriskt sjuka summa 2,643 personer, derutaf qvinnor på kurhuset ... . 798 = 30,19 %.

Jemförelsen visar det nedslående resultatet af fullt dubbelt så stort antal veneriskt insjuknade under det sista året, samt betydligt mer än dubbelt så stort antal insjuknade inskrifna prostituerade qvinnor, hvilkas' procentförhållande till hela folkmängden förhöll sig vid 10-årsperiodens början till dess slut som 0,16 till 0,47.

Förhållandena under detta decennium springa i ögonen så mycket mera, om man jemför det med föregående tidskifte. Från 1847, då regelbundna besigtningar å prostituerade qvinnor i Stockholm togo sin början, till 1857, varierade de inskrifnas antal mellan 174 det förstnämnda året och 166 det sistnämnda. Det förstnämnda årets antal

*) Utdrag ur Kurhus-Direktionens protokoll d. 10 Mars 1859: "De försök (till ändamålsenligt ordnande af prostitutionen) som hittills blifvit gjorde, hafva, om de än icke varit utan gagnande inflytande på den veneriska sjukdomen, likväl icke motsvarat de anspråk, man med skäl kunnat ega på väl ordnade besigtningsanstalter, och endast det ringa antal qvinnor, som enligt meddelade uppgifter för närvarande äro besigtning underkastade, visar tydligt att ej besigtningarne hafva den utsträckning som vederborde!"

var högst; lägsta antalet antecknades 1852 med 114. Under denna tid anmärkes således ingen förändring i antalet, jemförlig med den sista 10-års-perioden. Sammanställdt med anförda not betyder dock detta mindre och bevisar alldeles icke mindre osedlighet, endast mindre kontroll.

Sednare års fullständigare statistik lemnar oss tillfälle att efter nedanstående tabell bedöma prostitutionens och sedlighetens ståndpunkt i Stockholm under 5-årsperioden 1864 till och med 1868, hvarutur vissa märkbara sakförhållanden låta härleda sig. Uppgifterna äro hemtade ur Stockholms Stadsfullmäktiges och Kongl. Sundhets-Collegii årsberättelser.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.
Stockholms folkmängd. {Män.	58,648	60,745	62,906	63,704	58,639
{Qvinnor.	69,928	72,616	75,284	75,547	72,761
	128,576	135,361	138,189	140,251	131,400
Förhållandet mellan ogifta och gifta vid sista *folkräkningen 1868:* *)					
ogifta män: 42,392, — qvinnor: 56,213.					
gifta män: 16,247, — qvinnor: 16,548.					
Förhållandet mellan äktenskap och barnafödelser:					
gifta hustrur	2,776	2,848	2,924	2,789	2,618
enkor och frånskiljda	17	11	21	16	24
trolofvade	32	7	22	21	15
ogifta qvinnor	2,000	2,013	2,013	1,948	1,689
	4,825	4,801	4,980	4,774	4,346
Prostituerade qvinnor:					
vid årets början besigtningsskyldiga	332	356	307	334	370
första gång inskrifna såsom dito dito	69	75	77	88	76
åter anträffade och ånyo inskrifna dito dito	126	97	145	130	177
Inregistrerade qvinnor, summa:	527	528	520	552	623
från besigtningsskyldighet befriade	24	17	23	20	34
från staden afflyttade	35	70	34	35	93
afvikna	29	23	9	21	45
häktade	72	98	119	102	127
döda	11	13	10	4	5
vid årets slut underkastade besigtning	356	307	334	370	329
Summa	527	528	520	552	623

*) Bland ogifta män antagas 30 procent tillhöra åldern under 20 år.

	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.
Prostituerade qvinnor:					
besigtningsskyldige under månad:					
högsta antal	377	355	334	375	389
lägsta antal	300	307	305	339	350
Antal besigtningar under årets lopp	19,475	19,364	17,598	20,512	21,896
Antal qvinnor från besigtningsbyrån försända till kurhus	229	229	220	255	250
Antal sjukdomsfall (inclus. recidiver)	440	438	399	437	475
Dito dito hos första gång anträffade prostituerade qvinnor	69	75	77	88	76
Prostituerade qvinnor, under årets lopp första gång antastade	—	—	—	—	123
Bland dessa voro med venerisk smitta behäftade	—	—	—	—	51

Af ofvanstående uppgifter rörande befolkningsförhållandena för året 1868 ensamt, eller jemfördt med de fyra föregående åren, eger man att draga nedanstående slutsatser:

1868. { Antal ogifta qvinnor i befolkningsprocent: 42.
D:o d:o män i d:o { inalles: 32.
öfver 20 år: 20.

Den ogifta qvinliga befolkningen öfverstiger således den manliga med 10 procent. Den ogifta manliga befolkningen är nära 3 gånger så stor som den gifta och om man frånd rager åldern under 20 år, likväl dubbelt så stor. Den ogifta qvinliga befolkningen är nära 3½ gånger så stor som den gifta.

Folkförökelsen genom i staden födda är i nedgående, trots hela folkmängden under sista 10 åren ökat sig med 31,4 procent.

De prostituerade qvinnornas antal har under det sista 10-årsskiftet stigit från 0,16 procent af hela befolkningen till 0,47 procent. Deras hela inskrifna antal har under dessa år ökats med 285 procent, hvilket förhållande jemfördt med andra hufvudsakligen torde häntyda på noggrannare tillsyn och strängare kontroll. De besigtnings-

skyldigas talförhållande till hela den qvinliga befolkningen 1868 var ..... 0,85 procent.
och likaså till hela den manliga befolkningen 1868 var ..... 1,06 »

Härvid är dock att märka det denna procent i sjelfva verket böra vara betydligt högre. Af årets hela inskrifna antal, jemfördt med adepterna i yrket, visar det sig att för hvar 6:te besigtningsinskrifna, en rekryt står färdig att upptagas på de offentliga listorna, förutom dem som förstå hålla sig undan polisens kännedom. När man känner den svårighet som möter försöken att afslöja förstucken prostitution, då den med omsorg döljes, så tvingas man till det antagande att säkerligen ett dubbelt så stort antal prostituerade qvinnor finnes, som det hvilket är af polisen kändt. Deruti inberäkna vi dock ej konkubinater. En ledning för prostitutionsberäkningen kan man deremot taga uti det stora antalet oäkta barnafödelser som för sista året, oaktadt det då tillfälligtvis var det minsta under de jemförde åren, dock af hela befolkningsantalet utgjorde 1,30 procent och af hela antalet födda nära 42 procent. *)

Det sist anförda talet, ehuru något fördelaktigare än under de föregående åren, är en sorglig exponent af de ogifta qvinnornas sedlighet i Stockholm, och röjer att något bör göras för att minska den allestädes verksamma förförelsen och den befarade, allt för vidt utbredda osedligheten.

Om det sanitära förhållandet inom Stockholms prostitutionsväsende upplyser i möjligaste mån följande tabell rörande

*) Medeltalsberäkningen af födda under 5-års-perioden 1864—68, utvisar i Stockholm de oäkta barnen vara 41,89 procent af alla föddas summa.

	Å Stockholms stads kurhusafdelning.										Å Provisoriska kurhuset för männer.				
	1864.		1865.		1866.		1867.		1868.		1864.	1865.	1866.	1867.	1868.
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.					
Veneriskt sjuka qvarliggande från förra året	54	75	74	78	67	48	50	71	77	74	36	35	36	36	59
Inkomna under året	547	682	681	618	711	569	650	639	681	724	437	402	224	345	241
	601	757	755	696	778	617	700	710	758	798	473	437	260	381	300
	1,358		1,451		1,395		1,410		1,556		Å Garnisons-Sjukhuset.				
Antal under året döda	16		12		12		8		23		524	405	400	499	787
											Totalsumma veneriskt sjuka.				
Antal veneriskt sjuka män under året	1,598		1,597		1,348		1,590		1,840		2,355	2,293	2,055	2,300	2,643
Antal veneriskt sjuka qvinnor	757		696		617		710		798						
Mot hela fasta befolkningen svarande procent veneriskt sjuka											1,83	1,71	1,48	1,63	2,01
Mot antalet besigtningsskyldige qvinnor svarande procent veneriskt sjuka qvinnor											143,64	131,87	118,65	130,08	128,09

Af båda tabellernas uppgifter framgår att så väl de prostituerade qvinnornas, som de veneriskt sjukas sammanlagda antal under sista året tagit ett oproportionerligt stort språng framåt. Orsaken härtill torde få sökas i nämnde års, såväl som föregående års, missvext och dyra lefnadsförhållanden, samt deraf boroende allmänt betryckta ställning i landet, hvilken alltid är en sorgbådande mätare på den sexuella sedligheten bland qvinnokönet. Bristen på tillgänglig och ännu mera på tillförlitlig prostitutions-statistik från andra länder tillåter oss ej att uppställa någon säker jemförelse i detta afseende mellan våra förhållanden och flera utländska, större städers; men af det ofullständiga materialet framgår dock att vår statistik ställer sig ofördelaktigare än de flesta andra hufvudstäders, hvartill kommer det stora missförhållandet af Stockholms oäkta barns antal, så väl till dess hela folknummer som, och isynnerhet, till de äkta barnens. Detta leder oss tillbaka till det förut gjorda yrkandet, att, om de i polisen inskrifna offentliga qvinnornas antal i Stockholm ej bör anses vara för litet för den manliga befolkningens behof, det dock i anseende till deras utspridning ibland befolkningen ej erbjuder någon visshet om hvar personer af denna art kunna träffas, hvilket öfverhöfvan föranleder andra qvinspersoners uppsökande och förförelse till tillfällig prostitution på ett sätt, som måste förebyggas genom kända och ständiga etablissemanger af ifrågavarande beskaffenhet. Hvad de prostituerades antal jemfördt med andra hufvudstäders beträffar, så utgjorde vid 1863 års slut de besigtningsskyldiga qvinnornas procentförhållande till hela befolkningen, garnisonen inberäknad, uti *Wien* ..... 0,38 procent;
de veneriskt insjuknades hela antal af båda könen, till hela befolkningen ..... 1,05 »
veneriskt insjuknade qvinnor till hela antalet besigtningsskyldiga ..... 85,82 » *)

*) Jemför Zur Gesch. Statistik u. Regelung der Prostitution, v. Dr Hügel, Wien 1865, pag. 96.

Wien är nu en bland de hufvudstäder på Europas kontinent, der man anser libertinaget, utan ändamålsenligt reglerad prostitution, vara drifvet till största höjd af frihet.

Sammanliknar man härmed Stockholms förhållanden enligt förestående fullt tillförliga uppgifter från dess Stadsfullmäktige och sjukhus, så eger man för Stockholm motsvarande tal: 0,47 procent, 2,01 procent och 128,09 procent för 1868. Man har förut, utan jemförande statistik, men på grund af personlig bekantskap med förhållandena, ställt Stockholms prostitution parallel med Wiens, men ansåg dock den sednare stadens förhållanden vara sämre. Af det föregående framgår det oväntade förhållandet att motsatsen eger rum, eller att Stockholm i sedligt afseende drar det vida kortare strået. I synnerhet den sista jemförda siffran borde öppna ögonen på vederbörande och visa att en afgrund gapar emot vår hufvudstads sundhetsskick. Undet det i Wien 85 veneriskt sjuka qvinnor åtminstone i tanken kunna slutas inom antalet 100 prostituerade; så är det i Stockholm alldeles omöjligt med 128 på 100. Af tab. pag. 109, visar det sig tvertom att kurhuset blott emottagit 40 procent af de prostituerades hela antal och om recidiverna som träffat samma qvinnor inräknas (76 procent) så är dock behållningen af venerisk sjukdom, om dessa 76 procent frändragas 128, artig nog och betecknande huru mycket denna pest förstucket ingriper der den icke borde det, nemligen hos den qvinliga befolkningen på sidan om prostitutionen.

Jemföra vi åter Stockholms förhållanden med Köpenhamns 1859, så finna vi att besigtningsskyldiga qvinnor i den sednare staden utgjorde af befolkningen 0,18 procent,
veneriskt sjuka af båda könen ..... 1,43 »
och veneriskt sjuka qvinnors förhållande till besigtningsskyldiga ..... 498,30 proc. *)

*) Jemför om foranstaltninger mod Udbred. af Veneriske Sygdomme i Kjöbenhavn af D:r J. Engelsted, pag. 15, tab.

Det låga talet i första raden och det mycket höga i den tredje, till nackdel för den qvinliga sedligheten utanför prostitutionen, härleder sig från den förut anmärkta alltför stora medgörlighet som Köpenhamns-polisen visar emot libertinaget, och det är klart att, här liksom der, den sednare summan stiger med minskningen af den förra, så att fullt tillförlitlig bestämmelse i båda dessa talförhållanden aldrig kan vinnas.

De visserligen ej till siffran af oss fullständigt konstaterade förhållandena i Kristiania ge dock vid handen att besigtningsskyldiga qvinnor der utgöra af befolkningssumman ungefär ..... 0,15 procent
och veneriskt sjuka af båda könen ..... 0,53 »
Förhållandet derstädes synes således vara bättre än både i Köpenhamn och Stockholm.

Ett tillförlitligt factum är emedlertid talförhållandet rörande de veneriskt insjuknade i jemförelse med den fasta folknummern, hvilket dock äfven i någon mån beror på lifligare samfärdsel med andra orters befolkning, hvaruti Wien ibland de tre städerna otvifvelaktigt lider af den ofördelaktigaste sanitära inflytelsen. Jemförelsen visar dock företräde åt Kristiania, Köpenhamn och Wien med sämsta förhållandet för Stockholm, eller i procent som talen 0,53, 1,43, 1,07 och 2,01 till hvarandra.

III. Jemförande lagstiftningar inom det Europeiska folksamfundet, rörande sexuella sedlighetsbrott och prostitution.

I *England* voro på Cromwells tid stränga straff bestämda för båda slagen af prostitution; men under Restaurationen uppstod reaktion mot den puritanska strängheten, hvarefter, i jemnbredd med den personliga frihetens sednare utveckling, otukt blott hänfördes till det andliga ståndets forum och äfven der straffades mildt. Ehuru Englands

lag efter bokstafven förbjuder "houses of debauchery" anses der endast väckande af offentlig skandal straffbart och lagen blundar för både enskild otukt och bordeller. Inskränkande specialreglementen voro i England okända tyglar på prostitutionen ända intill sistgångna årena.

Frankrikes Code pénal förutsätter prostitution såsom loflig, och utfäster ej straff för otukt eller hvad vi kalla lönskaläge, men väl för hor i äktenskap o. s. v. Dess Art. 334 stadgar endast fängelse från ½ till 2 år och 50 till 500 fr. böter för förnärmelse eller brott mot sedligheten genom att förleda, gynna eller såsom vana underlätta otukt, eller förförelse af det ena eller andra könets ungdom under 21 års ålder. Större ansvar bestämmes för kopplande föräldrar, förmyndare o. s. v.

Preussens Strafflag af den 14 April 1851 bestämmer straff för koppleri; äfvensom för yrkesmessig otukt "emot polisföreskrifterna", och förförande af qvinna under 14—16 år. Dess § 150 bestämmer för "sårande af qvinnors blygsamhet, som åstadkommer offentlig förargelse", fängelse från 3 månader till 3 år. I den nyare tyska lagstiftningen är öfver hufvud hvarken lönskaläge eller konkubinat belagdt med straff, men deremot svikligt förförande till otukt och i vissa länder, likasom i Preussen, den yrkesmässiga otukten utan concession.

Danmarks Strafflag af den 10 Febr. 1866 är den yngsta af de strafflagar som kommit till stånd på basen af de moderna straffgrundsatserna och innehåller i dess 16 kap. (Förbrytelser emot sedligheten) intet straff mot lönskaläge, men deremot för äktenskapsbrott, blodskam, våldtägt och samlag under vissa förhållanden, motsvarande i vår Strafflag 18 kap. §§ 6, 7 och 8, samt 15 kap. §§ 12, 15, 17 och 18. Danska strafflagens § 171 belägger vidare med straff svikligt förförande, genom falsk vigsel o. s. v., och § 178 straffar med fängelse personer af olika kön som, oaktadt myndighets varning att skiljas från hvarandra, fortfarande föra ett förargelseväckande samlif; § 180:

qvinnor, som emot polismaktens afgifna varning söka lifsuppehälle genom otukt, straffas med fängelse; § 181: När någon, som är medveten eller förmodar sig vara behäftad med venerisk smitta, öfvar otukt med annan, straffas med fängelse eller, under försvårande omständigheter, korrektionsarbete, eller fängelse vid vatten och bröd; § 182: De som göra sig skyldiga till koppleri, så väl som de hvilka för betalning tillstädja personer af olika kön tillträde till deras bostad, för att der öfva otukt, eller som emot polisens förbud hafva i huset fruntimmer som nära sig af lösaktighet, straffas likaledes med korrektionsarbete eller fängelse vid vatten och bröd.

Norges Strafflag af den 20 Aug. 1842, stadgar i dess 18 kap. § 22 böter eller fängelse för ogifta personer hvilka lefva tillsammans såsom om de vore äkta makar; § 24: Den som råder qvinna med barn under äktenskapslöfte som ej uppfylles eller § 25: bevisligen gör 3 olika qvinnor hafvande, straffas med fängelse likasom den qvinna, hvilken får barn med 3 olika männer; § 26: Qvinna, som håller sin kropp fal till otukt, eller sig i horhus uppehåller för att bedrifva otukt, straffas med fängelse; vid iteration med straffarbete af 6 månader till 3 år, och ändtligen § 27: De som hålla horhus eller göra sig skyldiga i koppleri förfalla till straffarbete från 6 månader till 6 år.

Sveriges lag af 1734 belade, såsom bekant är uti Missgernings-Balkens 53 kap. lönskaläge med straff af böter, 10 daler för man och 5 daler för qvinna; andra gång dubbelt, tredje gång tredubbelt och sedan mångdubbladt. Detta stadgande är i nya strafflagen af den 16 Febr. 1864 förändradt derhän, att, enligt dess 18 kap. § 9: Ogift man som öfvat otukt med ogift qvinna, endast i det fall att mannen, efter lagsökning af qvinnan eller dess målsman, ålägges att gifva underhåll till barn, hvarmed qvinnan i lägersmål rådd blifvit, straffas med böter för lönskaläge högst 100 R:dr. Missgernings-Balken 57 kap. om koppleri och skörlefnad har i 1864 års Strafflag blifvit ändradt i

enlighet med den sednares 18 kap. § 11: Främjar någon otuktig lefnad genom koppleri, eller håller sådant hus der otukt drifves, dömes till straffarbete från och med 6 månader till och med 4 år; och qvinna som i dylikt hus låter bruka sig till skörlefnad, straffas med fängelse i högst 6 månader, eller straffarbete i högst 2 år; § 13: Sårar någon genom annan gerning tukt och sedlighet, så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse deraf kommer, straffas med böter, eller fängelse i högst 6 månader.

Af dessa olika länders nu gällande allmänna lagstadganden rörande det sexuella samlifvet utom äkta stånd, finner man att endast Frankrike erkänner den personliga frihetens princip i sin helhet, i detta afseende. I England är den faktiskt erkänd, ehuru det straffande lagbudet qvarstår såsom död bokstaf. I mån af sednare tiders sundare juridiska uppfattning hafva de sednaste lagstiftningarne allt mera närmat sig samma grundsats i afseende på det enkla lönskaläget och inrymt åt polismakten att under vissa förhållanden tillstädja licensrätt (t. ex. Italien, Frankrike, Belgien, Holland, Danmark, de fria tyska städerna). Den gemensamma lagstiftningen medger i allmänhet ej uttryckligen rätten, men tolererar sakförhållandet i enlighet med gifna polisförfattningar (undantagslagar). Mot koppleriet såsom sammanförd prostitution hafva dock tyskarnes, så väl som skandinavernas lagstiftare, allt hittills visat en försigtig räddhåga, äfven i undantagslagstiftningen. Under det att den norska lagen ännu qvarstår på den fullt ofria ståndpunkten, har Svenska Strafflagen tagit ett steg framåt genom att erkänna prostitutionsrätten, så vida den ställes utom samband med koppleriet. Längre bör måhända ej heller allmän lagstiftning gå. Och vi vilja påstå ej ens så långt utan förbehåll. Förbehållet bör nemligen vara straff-frihet så vida besigtningsskyldighet åtages och den otuktiga qvinnan sålunda ställer sig under samhällets kontroll. Vill hon ej detta, utan begagnar sin frihet eller sjelf-

tagna rätt utan att lemna någon säkerhet mot den fara samhället utsättes för i hennes person, så bör hon ha förlorat denna rätt och fallit under lagens straffbestämmelse. Svenska Strafflagens 18 kap. 9 § borde alltså ändras derhän, att allt tal om mannens straff vid lönskaläge med fri qvinna uteslutes, helst det beror på en så lös grund som ådagaläggande att hon i ett lägersmål i fråga blifvit rådd. Deremot bör yrkas att: *qvinna som styrkes drifva otukt mot betalning, utan att hafva ställt sig under vederbörande ordningsmakts tillsyn och utan iakttagande af henne ålagd besigtning, vare förvunnen till fängelsestraff.* Samt 11 § borde lyda sålunda: Främjar någon otuktig lefnad genom koppleri, eller håller sådant hus der otukt drifves, *utan särskildt tillstånd af kommunalstyrelse och berättigande af laglig ortsmyndighet på grund af åtagna säkerhetsförpligtelser emot samhället,* dömes etc. etc.

Undantagsställningen i de stora stadssamfunden fordrar för ordnandet af deras prostitutionsväsende, i enlighet med sig företeende behof, att ej dessa bindas af en absolut lag så, att de ej ega frihet att under deras styrelsers kontroll ordna sin prostitution såsom dem förmånligast synes, äfven med begagnande af koppleri; ty, det har allestädes visat sig att detta sednare under gifna förhållanden ändock gör sig förstucket gällande. Enligt vår uppfattning bör det derföre begagnas såsom regulativ mot den fria prostitutionen. Vi uppställa härvid en fråga, som man mångenstädes ej synes hafva gjort sig reda för. Har samhället rätt att taga några mått och steg utanför och emot en allmänt bestämd lag? Kan en polisförfattning gifva en, om ock blott i tysthet tolererad rätt, der landslagen tydligen säger: med den saken får ingen — vare sig enskild person eller polismyndighet — sig befatta, och hvar som det gör är förfallen till straffarbete? Nej. Vi kunna ej medgifva det rättmätiga uti tolerans och i licenssystemet, sådant det från polismyndighetens sida utöfvas i afseende på prostitutionen, uti de länder der lagligt straff är be-

stämdt för otukt, ty hvarken undseende eller privilegier böra ega rum i kriminella frågor.

Uti prostitutionsväsendet erkänner man ännu icke denna princip; i flera länder gäckas den öppet under ett ideligt experimenterande eller stadigt ignorerande. Samhällsordningen och respekt för lagarne kunna ej annat än förlora vid en sådan brist på offentliga grundsatsers fasthållande i lagskipningen; och de steg som sålunda försöksvis tagas för uppnående af bättre förhållanden med bortseende från lagen äro, genom det vacklande och ohållbara i deras befogenhet, ej egnade att vinna förtroende hos allmänheten, eller säkerhet i administrationen. Detta har äfven allestädes varit förhållandet med prostitutionsväsendet, der lagen å ena sidan bokstafligen sagt *nej*, men lokal-auktoriteterna medgifvit sitt *åh-ja* å den andra, och publiken har rönt hela obehaget af den bristande lagbundenheten, under det att vinningslystnaden begagnat sig deraf på ett för alla förhatligt sätt. Sålunda hafva tillståndshusen, der de olagligt tillkommit, äfvenledes qvarstått utom lagen, med ojemn och underordnad tillsyn och i ett osäkerhetstillstånd, hvilket stämplat dem såsom rofferinästen, der man tar för sig i dag, emedan man ej vet om man lefver i morgon. Första vilkoret för att kunna upptaga frågan om prostitutionens ordnande, jemte dithörande sanitära förhållanden, är således dess inrymmande bland föremål som äro *lagligt berättigade;* och om en sådan rätt ej bör lemnas den öppen, på fri hand och utan vilkor, så böra dessa vilkor dock bestämmas en gång för alla, så att den ej lefver ett lif på nåder, beroende på den ena i dag, i morgon på en annan. Vidkommande vår svenska lagstiftning emot sedlighetsbrott, saknas deruti vidare tillbörlig utveckling af tvenne punkter, hvilkas bristande noggranna bestämmelse vi förut anmärkt och framdeles skola återkomma till. Dessa punkters innehåll finnas ofvan meddelade uti Preussiska Landslagens § 150 och äfven i vår Strafflags 18 kap. 13 § ehuru på det sednare stället mera

otydligt angifvet, såsom "sårande eller förargelseväckande *gerning.*" Den Preussiska paragrafens innersta mening är bättre uttryckt i texten med "*sårande af qvinnans blygsamhet*", och till särskildt skydd för denna är lagbestämmelsen tydligen tillkommen. Den andra punktens innehåll är bestämdt angifvet i Danska strafflagens § 181, med straffbestämmelse för "*medvetet meddelande af venerisk smitta*", men är i vår strafflag allsicke särskildt uppmärksammadt, hvilket utan tvifvel är en stor ofullständighet, som ej kan annat än hafva det menligaste inflytande, såsom bidragande till veneriska sjukdomars utbredande, enär ingen känner tygeln af ett i detta afseende fullt befogadt lagligt ansvar för smittans meddelande.

IV. Tankar rörande behöfliga ändringar uti vår lagstiftning emot sedlighetsbrott.

Sedeläraren, som anser sig nödsakad att fördöma prostitutionen ifrån den ideala sederegelns synpunkt, förbiser att densamma verkligen är en makt i samhället. Han kan ej egna sin uppmärksamhet åt densamma och vill ej ens tillåta andra och allraminst samhällets myndighet, som skall vara moralitetens skydd, att befatta sig dermed. Men kulturhistorikern deremot måste, i samma mån som han är medveten om de menskliga naturbehofvens kraft, uti prostitutionen erkänna en samfundsmakt, som är gifven att ersätta en samfundsbrist, nemligen det tidiga äktenskapet. Om frihet och tillfälle till det sednare funnes, utan de svårigheter som deremot möta i de stora samhällena, så hade moralisten fullkomligt rätt. Men nu hör det tidiga äktenskapet tvärtom i dessa samhällen mera till undantagen än till regeln och männen äro således under den sexuella driftens kraftigaste period, i allmänhet undandragna äktenskapets välgörande inflytande. Under samma lefnadsperiod som passionerna äro lättast upprörda, är den

sedliga karaktären ej ännu utvecklad och striden emellan båda blir då i alla afseenden farligast och mest hotande till eftergift för sedligheten. Den unge mannen, som af sin natur drages till det andra könet, måste uppsöka det hvar han kan, antingen inom familjen, eller på den offentliga platsen. Lycklig om han kan stanna och finna sitt qvinliga ideal inom den förra, der det erotiska elementet tyglas och beherrskas af det sedliga, drages han i motsatt fall att uppsöka sitt föremål hvar och hurudant det erbjuder sig. I saknad af det sedliga familjelifvet och utan utsigt att vinna det, förför han då sjelf, eller blir förförd. Om han nu ej kan förneka att detta är händelsernas vanliga gång, så invänder likväl moralisten: Nåväl, när nu så är förhållandet, så får åtminstone ej en allmän lag gilla, eller en offentlig myndighet ha del uti, samt i den öppet berättigade bordellen rent af tillhandahålla förförelsen. Sådant kan hvarken försvaras från den allmänna moralens, eller från samhällsinstitutionens tvingande synpunkt. Samhällsläraren och sundhetspolitikern, på hvilkas område sedeläraren nu inträngt, träda honom då till möte. Den förre säger: jag måste utstaka råmärkena för lastens förstörande tillvext inom samhället; jag måste skydda de hotade punkterna, så att ej hela samhällsupplösningens lavin kommer i gång, ty den kan jag inte stadna. För att kunna hålla massan tillsammans i tillbörliga dimensioner och för att ej allt skall krossas af sin egen tyngd, så måste jag smälta eller skaffa undan på ytan och bereda det vatten aflopp, som, om det får nedtränga fritt i mellanrummen, upphäfver sammanhållningskraften och förorsakar att det hela faller sönder, hvarvid allt drages nedåt och följer upplösningens lagar. Sedelärans idé är gifven såsom ledtråd för det abstrakta i tillvaron; såsom regel för det enskilda lifvet; men, med eder teori kan jag ej styra det konkreta i samhället. Med ett ord, jag måste se till att samhällets fogar hålla tillsammans, med uppoffring af några dess delar, hvilka i alla fall sträfva att

afskilja, eller redan afsöndrat sig sjelfva. Sundhetspolisens målsmän peka såsom svar med allvarsam min på dessa obevekliga siffror, hvilka äro tråkiga att se och fatta, för den som lefvat in sin själ i andens ideala förhållanden; de visa omisskänneligt att ett ondt frodas inom samhället i nära beroende af den fråga som föreligger, att detta onda vexer med ett hotande, ja, uti vissa fall förfärande förhållande i jemnbredd med intetgörandet; under det att ingen som vill jemföra kan misskänna det välgörande inflytandet äfven på detta område af en organiserande samhällsverksamhet, som sträfvar för ett praktiskt och till viss grad upphinneligt mål. Ett förnekande af detta är förnekande af facta. Ett envist fasthållande vid ett ofruktsamt theorem, hvarigenom man ej tillåtes att nalkas detta mål, är att gifva samhällets bästa och dess för generationer bestämmande helsoväsende till spillo, för att upprätthålla en vacker sofism. Vår egen bränvinslagstiftnings historia utvisar huru det statspolitiska och medborgerliga intresset, hvart ifrån sitt håll, ej allenast utan blygsel kunnat slå sig ned på en annan af lastens vidt utsväfvande grenar, utan äfven på sätt och vis förmått göra sig till mästare deröfver och detta på ett sätt och till den grad, som af alla med glädje erkännes. På enahanda sätt hafva samma intressen att tillvägagå uppå prostitutionsregleringens fördomsfritt tänkta, och då ej mera än superilastens slippriga bana. Äfven der måste ordningsmakten och de goda intressena utspana och uppsöka lasten och det sedligt farliga i deras mest gömda källsprång. Der dessa ej kunna tilltäppas, måste afloppet regleras, för att samhället må skyddas från dränkning. Om ordningsmakten ensam här i vissa fall står råd- och maktlös, kan den dock i förening med den medborgerliga associationen uträtta förvånande ting, och vi våga tro, att, blott hon med kraftig vilja i en sådan förbindelse lägger hand vid prostitutionsväsendet, så skall hon i hög grad äfven lyckas att göra sig till herre öfver de vådligaste sidorna af denna sam-

fundslast. Den allmänna lagstiftningen kan deremot här ej hjelpa sig allena, utan har att taga sådana mått och steg, att samhällsmyndigheten genom kommunalmonopolets tillämpning kan tillvinna sig seger öfver en fiendtlig makt, hos hvilken lagen, medveten af sin egen svaghet, tillförene i sin förlägenhet ej velat erkänna hvarken dess styrka eller utbredning.

Vi häfva ofvan antydt att *prohibitivlagstiftningen med afseende på all slags prostitution* är en villfarelse. Försök i den vägen hafva öfverallt qvarstått såsom en död bokstaf, midt uti det hvimlande lif som af den skulle undertryckas. Föremålet för *det lagliga förbudet utan inskränkning* har dervid lefvat in sig uti ett öppet eller hycklande gäckeri af lagordet, hvilket förhållande äfven i många andra riktningar verkat nedsättande för detta och på ett betänkligt sätt äfventyrat värdigheten hos hela lagväsendet. Lagbandet har i sådana fall, ifrån försök till sträng laglydnad, öfverallt slappats till eftergift och tröttnat i motståndet mot en kraft, som är af vida uthålligare natur än hvilken officiel lagskipning som helst. Det absoluta otuktsförbudet, med en lika straffbestämmelse under alla förhållanden, är derföre otillbörligt, emedan det, enär lagen ej kan upprätthållas och tillförsäkras efterlefnad, är för dennas värdighet nedsättande. Ej bättre har det slagit sig ut när lagen förhållit sig stum, eller man kan säga *omedveten* af det ifrågavarande onda. Fullkomlig upplösning i sederna, med oundviklig fara för den enskilde och för familjen, hänger då såsom ett damoklessvärd under hvarje tak i samhället; och detta sednare kan ej lyckligt bestå under ett sådant tillstånd af hotande sedlig instörtning. Allmän strafflöshet och frihet äro således lika omöjliga i afseende på prostitutionen.

Hvad är under sådana förhållanden att göra? *Speciallagstiftning* måste då fylla luckan mellan det omöjliga absoluta lagförbudet och den lika omöjliga, oinskränkta friheten. Den lagliga inskränkningen bör med juryrätt öfver-

lemnas åt den korporation och den verkställande myndighet, som på hvarje ort representerar samhället och eger kännedom om hvad som för ordningens upprätthållande der tarfvas. Den allmänna strafflagen bör draga sig tillbaka och lemna uteslutande lagstiftnings- och lagskipningsrätt åt lokalmyndigheten, sedan den likväl bestämt det allmänna straff som uraktlåtenheten att ställa sig under ortsmyndighetens kontroll i detta afseende kräfver; och derigenom uttalat sin förkastelse öfver den okontrollerade, öppet bedrifna otukten såsom yrke. Afslöjad otukt af det slag, hvilket ej betecknas såsom sedlighetsbrott enligt 1 till och med 8 §, samt 10 till och med 12 §§ af 18 kap. i vår Strafflag, bör alltså betraktas såsom straffbart sedlighetsbrott, endast i de fall der den bedrifves *såsom näringsfång, utan ortsmyndighets vetskap och medgifvande.* Derigenom skyddas sedligheten, ändock att intet ingrepp sker i den personliga friheten, utöfver hvad tillgodoseende af samhällets vård och säkerhet ovilkorligen fordrar; ty, den enskilda har rätt att låta stämpla sig såsom lastfull, men måste då äfven stämplas. Svenska Strafflagens 18 kap. 9 § emot otukt synes oss vara i flera afseenden felaktig. I händelse af otukt mellan ogift man och ogift qvinna bestämmer den straff endast för mannen, och detta blott i det fall, "att han af domstol ålägges att underhåll gifva till barn, hvarmed qvinna i lägersmålet rådd blifvit." Lagstiftaren anser här blott den ena parten straffbar, då likväl bör antagas att qvinna som öfverlåter sig åt otukt, är vida mer felaktig än mannen. Hon kan dessutom med hvarjehanda konstgrepp ha föranledt otukten och står dervid utan ansvar. Hvilket bevis kan föröfrigt i alla eller något enda fall styrka att qvinnan blifvit rådd under ifrågavarande lägersmål? Dersom en qvinna öfverlåter sig till otukt, kan i allmänhet antagas att A, B och C eller flera fått del af samma ynnest. Då beror det på qvinnans nyck eller trovärdighet — ingendera kan förnekas eller bevisas — således på god tro, om A, B eller C, med ett möjligen

bestyrkt lägersmål för endera af dem, skall fästas, så väl vid böterna som vid barnaunderhållsskyldigheten. Rättsenligare synes vara att, om någon skall bindas vid straff, detta antingen drabbar båda lika, eller och i första rummet den som tillstädjer sedlighetsbrottet, nemligen qvinnan; ty det kan ju ej ske utan hennes medgifvande. En qvinna som öfverlemnar sig åt en mans jemte egna lustar, vet nemligen alltid — och bör äfven vara beredd på att bära ansvaret för — hvad som just i afseende på henne derutaf *kan blifva en följd.* Hon är således alltid den afgjordt felande, och om dertill kan styrkas att hon förut hängifvit sig åt prostitution eller liderlighet, så bär hon *hela ansvaret.* Detta ansvar bör dessutom leda till *straff för qvinnan ifall hon hållit sin prostitution hemlig,* i den händelse att ortsmyndigheterna fordrat upplysning derom, för att lemna sitt medgifvande och sanitära skydd åt lasten och för att från dess följder kunna bevara samhället inom vidsträcktare gränsor. Ingenting är för den lättsinniga qvinnans sedlighet farligare än att hon anser sig ansvarsfri, så väl för otukten, som för dess naturliga följd; än mer när dertill kommer att hon, med bindande laglig bevisning af lägersmål, lika godt med hvilken man som helst under den af naturen bestämda tiden, har laglig rätt att tillförbinda denne man ansvar för barnauppfostran. Det må synas hårdt att den för förförelse, eller för svaghet mot egna lidelsers styrka utsatta och underdukande qvinnan, skall bära hela tyngden af uppfostran för det barn som blifvit frukt af ett felsteg, men, den naturliga följden för den ena parten af en, utaf tillräkneliga personer å ömse sidor fritt ingången handling, bör ej kunna draga straff endast öfver den andra parten, när ej styrkas kan eller af denna medgifves att han åtagit sig ansvaret för samma följd. Men att denna andra part, ensam skall kunna lagligen bindas till ansvar för handlingens följd och ensam skall träffas af straffet för den handling, hvilken han visserligen i vanliga fall inledt, men hvars blifvande till factum

uteslutande berott på första parten, synes noga eftertänkt vara absurdt. Utom dess är troligt, att den påtagliga moraliska orättvisan i ett sådant lagbud just i de aldraflesta fall ger upphof till förnekande och bestridande af faderskapet, samt således under sken af skydd åt qvinnan, föranleder att ansvaret i sjelfva verket indirekt drabbar uteslutande henne, som möjligen drömde om ansvarsfrihet; dersom hon ej haft den beräknande försigtigheten, eller fräckheten, att begå sedlighetsbrottet öppet, i vittnens närvaro. Ingenting bevisar mera detta lagstadgandes förkastlighet än de allt annat än sällsynta och för hvarje åhörares sedliga känsla upprörande rättegångar i underdomstolarne, der den medellösa, förmenta faderparten, heldre än att ensam betala ända till 100 R:dr böter till staten, der ändock intet brott är begånget, förutom utgifvande af årligt underhåll för ett barn, som han kan ha ganska skälig anledning att ej anse sig vara fader till, och under misstanke att han möjligen blifvit af modren förledd till en handling, som blott skulle gifva henne juridisk rätt, begär att "få svärja sig fri" såsom det på rättegångsspråket heter. Eller, är det måhända lagbestämningens mening att med böterna i detta fall bestraffa mannens försök att draga sig undan en verklig, eller blott af motparten förment laglig skyldighet? Då upprepa vi att den lagliga förbindelsen, på detta sätt utstakad, skall hos qvinnan föranleda fräckheten af öppna sedlighetsbrott i vittnens närvaro, för att underlätta största möjliga ansvarsfrihet för henne och således, troligen ändock emot lagstiftarens afsedda mening, ingenting mindre än hålla uppe hennes sedlighet. Från alla sidor sedd förefaller derför 9 §:s bötesbestämning att vara både oklok och saknande juridisk grund, samt att kompromettera det sedliga medvetandet. Det torde således vara praktiskt och juridiskt rätt, att, utan böters bestämmande för den inför domstol bevisade otuktshandlingen — fadersförbindelsens bevisande på laglig väg må ingen tala om — öfverlemna åt den qvinliga sedligheten,

att med fullt medvetet, eget ansvar skydda sin egen integritet, der ej den goda tron, äktenskapslöfte, eller skrifvet förord å den andra sidan gifva densamma skydd. Hänvisad uteslutande till sig sjelf för lönskalägets eller otuktens följder, utan hopp om något förmedelst rättegång och lagliga former tilltvingadt underhåll, möjligen både för sig sjelf och barn, skall qvinnan bättre hålla på sin dygd, der den är något värd. Hon skall då ej kunna dåra sig med föreställningar om ett, vid otuktens tillåtande sällan afsedt eller afhandladt, ansvar å den manliga sidan, hvilket ansvar i ena fallet minskar hennes eget, och i ett annat till och med kan ge utsigter till hennes framtida bekymmerslösare försörjning. Vi påstå alltså att *straffbestämning för enkelt lönskaläge mellan ogifta personer är ett felsteg* i den civila lagstiftningen, hvilket qvarstår sedan den från äldsta tider insmugit sig der, på grund af en missförstådd dogmatik och onaturliga munkåsigter. Denna lagstiftning är nemligen, såsom hvar och en bör kunna inse, helt enkelt en absurditet och måste såsom sådan betraktas uti en tid som, med frigjorda åsigter och upplysta tänkesätt i öfrigt, borde hafva uppfattat lagens väsende helt annorlunda. Först tolkades af munk-asketismen lägersmål mellan ogifta såsom liktydigt med den judiska lagens hor, hvilket dock blott hade afseende på och betydelse af äktenskapsbrott. Dernäst stiftades en klerikal och efter den en civil lag i opposition mot en naturlag; hvilka förra således hvarken kunde hållas i helgd eller, der handlingen berodde på fritt aftal eller fri vilja å ömse sidor och utan en tredje persons förfördelande, än mindre kunde till sin kraft öfvervakas. Under tider af löslig moral och ringa andlig utveckling, i förening med andlig och personlig ofrihet i nästan alla riktningar, kunde detta lagbud låta tänka sig såsom i någon mån befogadt och behöfligt för att stäfja den sinliga lustan; men för vår tid qvarstår det såsom en högst olämplig juridisk anakronism och det tillhör uteslutande sedeläran och dogmatiken. Man må ej säga att vi genom

ett dylikt antagande vilja lössläppa en otyglad osedlighet, ty man borde väl ej kunna påstå eller tro att vitesbestämmelser af 1734 eller 1864 årens strafflagar emot lönskaläge i något eller nämnvärdt många fall afhållit derifrån. Och lika säkert är, att, då en fri man och fri qvinna af ömsesidig kärlek dragas till hvarandra, de ej i denna handling kunna erkänna en förbrytelse mot gudomlig eller mensklig lag. Deremot måste under alla förhållanden äktenskapets helgd genom lag upprätthållas och äfvenså den sedliga, oskyldiga qvinnans heder skyddas för öfverrumpling eller blottställelse, samt noga begränsas från den fallna qvinnans vanära, när den sednare mot klingande mynt erbjuder sin ynnest åt hvilken som betalar. Qvinnans fria, sexuella hängifvande af oegennyttig kärlek, äfven utom äktenskapet, är dock himmelsvidt skiljdt ifrån den fala prostitutionen, hvilken med lagliga medel måste tyglas. Det är blott derigenom att båda till sin betydelse sammanblandas och ställas på samma linia, som qvinnans sedliga värde ej allenast blottställes, utan rent af mördas, när hennes kärlek ej längre kan begränsas af förståndet och karaktärens fasthet. Man måste alltså gifva fullkomlig rätt åt det påstående, att den *fria qvinnans kärlek* har rätt att bestämma sig sjelf och att dess följder kan af ingen lagstiftning mästras; men att den *köpta qvinnogunsten* är något helt annat, är en *vara uti hvarje mans hand*, hvars beskaffenhet och mer eller mindre skadliga egenskaper, så väl för den enskilde som för samhället, måste af samhällsmyndigheten kontrolleras och bevakas, eller hindras i sina farliga verkningar.

Vi vilja motivera vårt antagande med en psykologisk erinran. Qvinnans normala själstillstånd är visserligen erotisk stämning, men ej, såsom flertalet sedelösa män föreställa sig, det erotiska begäret. Hon emottager gerna en försynt hyllning från det andra könet; men om, innan den individuela kärleken är hos henne utvecklad, mannens sinliga begär lyser igenom hans hyllning för en oförderfvad

qvinna, så afvisar hon uppskrämd och med förtrytelse det för henne förnärmande angreppet. Denna starka känsla för dygd å sin sida, hvilken hos qvinnan onekligen är ett själsanlag, till dess en öfvervåldigande lidelse eller sedeförderfvet fått insteg hos henne, är hennes säkraste och mest obestickliga skydd emot den råa förförelsen. Ett sådant förhållande bör af lagstiftaren i hela dess betydelse uppmärksammas och qvinnans dygdkänsla bör af lagen skyddas med samma omsorg och kraft, som mannens hederskänsla ställes fri från kränkning. Men häruppå har, såsom på annat ställe är antydt, våra lagstiftare ej tänkt. Ibland personliga fridsbrott finnes ej ett sådant förhållande i vår föregående eller nuvarande strafflag omnämndt, som dock rätt ofta uppstår och är af ganska upprörande art, då nemligen en qvinnas dygdkänsla offentligt eller enskildt såras genom förnärmelse från en mans sida. Hvad derom i Strafflagens 11 kap. 15 § jemförd med 18 kap. 13 § helt lösligt antydes, bevisar blott huru ringa vigt man lagt vid oantastbarheten af qvinnans blygsamhet och dygdkänsla, hvilka likväl böra ställas minst lika högt i värde som eganderätt, eller personlig rätt i öfrigt.

På grund af ofvan framlagda förhållanden, kan enligt vårt förmenande lönskaläget mellan ogifta personer lika litet af lagen hindras, som det å någondera sidan bör straffas. Men deremot kan och bör, i rent sundhetspolitiskt afseende, såsom hörande till den lokala eller kommunala speciallagstiftningen, den fala prostitutionen *såsom näringsfång på fri hand* vara af allmän lag förbjuden; dock med förbehållen rätt för vissa orters speciallagstiftning att, på sitt ansvar och för det allmännas intresse, under sitt speciella kontroll lemna prostitutionslicens. Undandragen allmänt kontroll bör prostitutionen stämplas såsom annat förfalskningsbrott, emedan den föranleder personlig osäkerhet till lif och helsa. Den kan således ytterst hänföras till 12:e och 14:e kap. af Strafflagen.

Det 18 kapitlets 9 § bör alltså helt och hållet utgå. Samma kapitels 11 § bör förändras genom en tilläggspunkt, som medgifver lokalmyndighet rätt att utfärda offentlig otuktslicens endast under tillsyn, och dess 13 § bör närmare bestämma straff för *sedlighetsbrott med förnärmelse mot qvinlig blygsamhet eller mot qvinnas person som oförvitlig är*, med åklagareskyldighet för polisman i stad och rätt att angifva för annan person än den förfördelade; samt slutligen bör direkt straffbestämning stadgas i allmän lag för den, som *behäftad med afveten venerisk smitta* genom köttslig beblandelse eller blott försök dertill, utsätter en annan person för samma olycka, hvilken verkliga förbrytelse, som nu dock beklagligen ej är ovanlig, bör likt annan personlig misshandel uttryckligen upptagas af vår strafflag, likasom af den danska. Den lindrigare arten af venerisk sjukdom, nemligen dröppel, kan väl ej i egentlig mening kallas lifsfarlig och försvinner i de flesta fall äfven utan vård, ehuru blott efter en längre tids förlopp, af sig sjelf. Men, rätt ofta föranleder den ock under missgynnande omständigheter ett, lefnadsmodet och kraften för lång tid förlamande lidande i rörelseapparaten, samt de allt tålamod besegrande strikturerna och lidanden i urinblåsa och prostata. Den svårare arten, syfilis, kräfver en insigtsfull, mången gång högst maktpåliggande, långsam och derför kostsam medicinsk behandling; den uppträder under en längre tid uti vexlande former, som ej så mycket plåga och egentligen beröfva sitt offer arbetsförmåga, men så mycket mera qvälja det med ständig oro och fruktan för framtiden, ej sällan föranleder den mest beklagliga mjältsjuka och stundom svåra kroppslyten, samt i de viscerala formerna, döden. Af detta visar sig det förbrytelsen att med vett och vilja utsätta en annan person för sådana följder är ganska stor; att den ej af lagen kan eller bör öfverses, utan måste lemnas sin fulla betydelse och gifna straffbestämning, helst den svårare formen, syfilis, i alla händelser kan räknas till mera elakartade sjukdomar, när

det är fråga om att på förhand bestämma dess gång, och smittans bibringande således med allt skäl kan likställas med mer eller mindre uppsåtlig "lifsfarlig misshandel." Till detta individuelt farliga inflytande kommer ytterligare den arfsot som en syfilitisk person meddelar ett blifvande slägte, hvilket derutaf lider i betänkligaste grad och efter regeln redan går under i första perioden af sin tillvaro. Härigenom framträder smittan såsom indirekt mördande för slägtet uti en grad, som lemnar hvar och en af de andra tillfälliga sjukdomarne efter sig, och som blott kan jemföras med de förhärjande barnepidemierna, hvilka dock uppträda med långa mellanrum i tiden, under det att den allmänt utbredda syfilis medför sina slägtförödande följder utan uppehåll.

Nästan i alla länder, och speciellt i alla länders prostitutionsreglementen, har man hittills med öfvervägande uppmärksamhet och med deremot svarande förpligtelser fästat sig vid *qvinnan*, såsom utspridande veneriska sjukdomar. Minsta rättvisa vid sakens skärskådande skall dock ådagalägga att mannens skuld i detta afseende, i synnerhet i fråga om medveten brottslighet, är vida öfvervägande, emedan denne *i de aldraflesta fall* måste vara medveten om sin sjukdom när han, behäftad dermed, söker och inleder könsumgänge. Qvinnan kan blott för den lindrigare formen sjelf konstatera sin sjukdom, och till och med sällan ens då, emedan flertalet dylika qvinnor mer eller mindre besväras af vaginalflytning. Sårnader å de yttre födslodelarne kan hon sällan, och i de inre alldeles ej sjelf upptäcka. Likväl har man gjort sig synnerligen angelägen att låta den förnyade besigtningens tunga drabba uteslutande qvinnan, så när som på de kategorier af mankönet hvilka stå under särskildt förmanskap, såsom krigs- och sjöfolk. Följden har blifvit att smittan straff- och hinderslöst kolporterats af de samvetslösa män, som ej kunnat undgå att vara medvetna af sin sjukdom, men det oaktadt ej finna betänklighet vid att bibringa den åt andra

Har någon påyrkat nödvändigheten af äfven manlig könsbesigtning i fråga om prostitutionsreglering, så har denna gemenligen afspisats såsom en fantast. Det är dock af högsta nöd att könen göras likställiga i afseende på denna sociala fordran, helst det aggressiva eller utmanande momentet för prostitution vanligen utgår från mankönet, som således är upphofvet till densamma och till qvinnans förnedring, när hon, såsom vanligtvis sker, af omständigheternas tvingande makt nödgas att för sitt lifsuppehälle offra sig åt männens otämda lustar. Alla besigtningsåligganden för män hafva hittills, såsom nämndes, endast ansetts befogade för ofvannämnde samhällsklasser och ej ens utan stor motsägelse för dessa. Den allmänna qvinnans rättighet att fordra henne besökande mäns besigtning i allmänhet, har man ej blott förnekat, utan rent af hånat, med den invändning att sådan vore otänkbar att föreskrifva eller åtminstone outförbar i verkligheten. Samma "outförbarhet" dekreterades såsom allmänt omdöme i Frankrike när polisregistreringen af offentliga qvinnor, för att kunna öfvervaka det allmänna sundhetsskicket, der först föreslogs, uti sednare delen af 18:de århundradet, och det oaktadt genomfördes ej långt derefter det Pasquierska systemet, hvilket nu står såsom mönster för ordnad prostitution i alla delar af den civiliserade verlden. De obotfärdigas förhinder består såsom vanligt, äfven i detta afseende, uti bristande vilja att uppoffra en förment frihet, men i verkligheten ett usurperadt sjelfsvåld hos männen, till fromma för deras beqvämlighet uti tillfredsställandet af deras osedliga lustar, men till afgjord skada för deras eget allmänna sundhetstillstånd och för hela det menskliga samfundets både sedliga och sanitära fordringar.

Blotta framkastandet af frågan om mannens, umgänget med den offentliga qvinnan föregående besigtning, såsom en hufvudsaklig åtgärd för förebyggande af de veneriska sjukdomarnes spridning, emottogs med en storm af ovilja från de parisiska läkarnes sida i början af 1850-talet. Oak-

tadt auktoriteten af en *Vidal*, som frimodigt betonade "att den allmänna profylaxis för syfilis aldrig skall blifva fullständig eller ens tillfredsställande, förr än man kommer så långt, att man kan hindra smittans spridning genom män" uppträdde medicinska fakultetens dåvarande koryféer inom facket, *Berthérand*, *Ricord* m. fl. emot förslaget, såsom "mera berömvärdt i tanken än i utförbarheten", såsom "uttryçket af en prisvärd filantropi, men ej något vidare" — och detta oaktadt *Code penal Sect. II art. 309* bestämmer "fängelsestraff för hvar och en som med vett och vilja tillfogar annan sår eller kroppsåverkan, hvaraf följer sjukdom eller oförmåga till arbete under mer än 20 dagar." Förslaget upptogs och försvarades varmt af *P. Diday* i Lyon *) men qvarstod såsom åter "en välmenande menniskas dröm" till framtidens afgörande. Och det står der ännu. Blundandet för förbrytelsen å männens sida är likväl en stor orättvisa emot så väl det andra könet, som samhället; och mannens ställning, utan laglig förpligtelse gent emot den förödmjukade qvinnan i hennes uteslutande beroende af samhällsordningen är, jemte orättvisan, ett inkonseqvent fel, som i alla tider skall hämna sig på slägtet, så länge det i sina nödvändiga följder faller tillbaka på detta. Så länge mannens lustar tillfredsställas af den isolerade prostitutionen, är han för sundhetsvården preventivt oåtkomlig och skyddet för qvinnan måste der öfverlemnas åt hennes egen försigtighet och varsamhet. Men den sammanförda, organiserade prostitutionen erbjuder äfven deruti en fördel, att mannens föregående besigtning *kan göras till föreskrift* och derigenom nästan fullkomlig ömsesidig säkerhet vinnas. En dylik föreskrift skall väl till en början få många skrikare emot sig, och saken är helt enkel att dessa afhålla sig ifrån de alldeles ej önskvärda eller nödvändiga besöken. Men, vi äro helt förvissade, att männen snart skola vänja sig vid och under-

*) Exposition Critique et pratique des nouvelles doctrines sur la syphilis etc. Paris 1858.

kasta sig detta obehag, för den stora trygghet det i sin ordning bereder dem sjelfva och då skall ingen förnuftig menniska hafva mera att invända emot den anordningen, än nu emot de prostituerade qvinnornas tvungna besigtning. Alltsammans är en fördom som genom exempel behöfver öfvervinnas och som äfven lätt skall öfvervinnas, blott den utan hänsyn angripes. En vigtig sanitär åtgärd måste så vidt möjligt är tagas fullt ut. En half föreskrift, som kringgås fritt på en sida, är ej mycket värd; den är att förlikna vid karantän på ena sidan af staden under trafikfrihet på den andra. Och så mycken nytta som den ensidigt qvinliga besigtningen än beredt sundhetsvården i fråga, så är den dock en högst ofullständig åtgärd, om ej alla utvägar begagnas att äfven kontrollera männens sexuella frihandel.

Efter att hafva fästat uppmärksamheten vid alla dessa förhållanden som stå uti legalt och sundhetspolitiskt samband med det allmänna prostitutionsväsendet, hvilket utan motsägelse för närvarande utöfvar ett mäktigt inflytande på de folkrikare samfunden äfven hos oss, påstå vi att tiden kräfver deras öfvervägande, deras noggranna utredande och den formliga tillämpningen af ett välgrundadt system för ärendets nöjaktiga ordnande, först inom vår hufvudstad och efterhand i våra öfriga större städer. Vi öfvergå dermed till betraktande af den andra delen uti hufvudfrågan, eller

V. Huru kan och bör Stockholms prostitutionsväsende inrättas för att förekomma de veneriska sjukdomarne och hindra deras spridning?

Om man af hvad som i det föregående blifvit anfördt vill söka en tillämpning på Sveriges hufvudstad, så måste man först taga i betraktande denna stads egen befolkning och dernäst storleken och beskaffenheten af den rörliga

folkström, som under längre eller kortare tid der nedslår sina bopålar, samt derjemte sådana nationella vanor och egenheter, hvilka kunna inflyta på våra sedliga och sanitära förhållanden.

Uti Stockholms år 1868 mantalsskrifna befolkning, som inneslutande garnisonstrupper utgjorde i rundt tal 130,000 personer, finnes enligt uppgifven statistik ett antal af minst 28,000 ogifta män öfver 20 års ålder, *) hvilka för sina sexuella behof således till större delen äro hänvisade till prostitutionen. Dernäst är det ett kändt förhållande att, med det sista årtiondets så hufvudsakligt lättade kommunikationsmedel, strömmen till Stockholm af resande, så från in- som utlandet, står i ett jemnt stigande. Statistiken öfver personalrörelsen vid Stockholms bangårdar, upptager såsom med bantåg ankomna under åren 1864 till och med 1868 respektive 75,734 — 80,582 — 106,287 — 154,085 och 152,278 personer. Den med 100 procent på 5 år ökade personal-trafik-siffran är högst anmärkningsvärd. Återsteget under sista året beror otvifvelaktigt på affärslifvets och rörelsens allmänna stockning efter missvextåret 1867, och man måste antaga att folkrörelsen hädanefter årligen något ökas, om ock ej i fullt liknande förhållande som under dessa 5 år efter jernvägstrafikens första öppnande. Man bör kunna antaga att nära en tredjedel af dessa resenärer utgöres af yngre män af allehanda yrken och vilkor; och dertill kommer utan någon statistisk bestämning de personer af samma kategori, som Stockholms stora Ångbåts- och Segel-flotta årligen ditför. Denna rörliga främmande befolkning bör man säkerligen kunna anslå till 60 à 80,000. Båda siffertalen lemna alltså tillsammans den ansenliga summan af omkring 100,000 män, till större delen på rörlig och hvad man kallar lös fot, hvilka ut-

*) Statistiken här nedan är hemtad, dels ur 1868 års *Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning* etc., dels ur *Kongl. Sundhets-Collegii Embetsberättelse* för samma år, dels ock från ett Kongl. *Poliskammarens Memorial d. 5 Mars 1858 till Kongl. Öfverståthållare-Embetet i Stockholm.*

göra den klientel som Stockholms prostitution har att påräkna under en längre eller kortare tid för året. Om en eller annan skulle finna den af oss antagna siffran af flera skäl för hög, så är det dock säkert att man årligen närmar sig till den, snarare än går tillbaka derifrån. Till största antalet består denna rörliga befolkning af yngre och ogifta män som ganska ofta dragas af böjelse att njuta utaf det retande lefnadssättet i vår hufvudstad, der det gästfria och njutningslystna nationallynnet, om ock med återhållsamma lefnadsvanor i hemlifvet, likväl någongång gerna öfverlemnar sig åt berusande afirringar af alla slag.

För denna stora klientels säkerhet är en möjligast trygg och lätt tillgänglig prostitution inom hufvudstaden rent af en social samvetssak; och öppnar ej det pålitliga tillståndshuset sin port för vagabonderna bland dessa, så äro de prisgifna åt den ofta grannt utstyrda, men högst farliga prostitutionsdrägg, hvilken, undandragande sig ordningsmakten när den der eftersökes, men framtvingad af behofvet, aldrig kan utrotas från gatan, för närvarande der lefver oantastad i mörkret på sin nattliga fångst, och för hvars påpasslighet den besinningslöse främlingen är ett godt och säkert byte.

Hvarje svensk landsortsläkare känner framför alla väl till huru t. ex. för unga karlar "en Stockholmsresa för att roa sig" med eller utan andra anledningar, alldeles ej såsom undantag derifrån återför förvärfvandet af en venerisk åkomma. Dessa offer stå i Stockholms sedlighets- och sjukstatistik helt och hållet utom räkningen, men vi förmena oss ej frångå verkliga förhållandet, om vi antaga att de skulle lemna en lika stor siffra till åt sjukhusens rubrik "veneriskt smittade män", som den dessa sjukhus på platsen upptaga. Detta onda hotar naturligtvis vida mera den uppsluppna resenären från främmande ort, som ej känner eller blyges att efterforska en pålitlig hamn för sin villande lidelse, än den i Stockholm bofaste, som med erfarenhet och lokalkännedom lättare kan undvika farorna.

Samma och ännu värre är förhållandet med från in- eller utrikes ort kommande sjöfolk, irrande handtverkare, tjenstsökande unga män af arbetsklassen m. fl. hvilka, utan tillgång på ett billigare och säkert tillståndshus, med sina kanske ännu mera pockande och otyglade behof, hänvända sig till den lätt tillgängliga gatprostitutionen och sedan måste genom en bruten arbetsförmåga, som för dem är af ännu högre betydelse och värde än för den sig sjelf rådande turisten, dyrt plikta för det samhälles försumlighet, som lemnat dem i öppen pris; och hvilket samhälle sjelf vanligen indirekt får umgälla olyckan, genom beredande af fri sjukvård, ifall klienten stadnar qvar, hvilket oftast är fallet när det onda i tid uppmärksammas. Det nu beskrifna förhållandet ställer å ena sidan Stockholm uti ett sämre sanitärt och sedligt rykte än denna stad kanske i sjelfva verket förtjenar, och å den andra utgör det, jemte alla öfriga omständigheter, hvilka vi förut vidrört, såsom bordellanstalternas erkända fördelar uti stora samhällen, en så bjudande förbindelse för Stockholms samhälle att uppfylla tidsförhållandernas erkända behof, för att ej nedsjunka i sedlig jemnbredd med Konstantinopel, Rom, London och andra i sanitärt afseende illa skyddade städer, att vi ej vilja betvifla, det omsider — och ingalunda *för tidigt* med hvilken fras man är van att hos oss öfverskyla overksamheten — så väl hufvudstadens eget, som landets alla öfriga orters intressen och den skyldiga humaniteten i allmänhet ses till godo. Derföre, om man ock kan säga att den i Stockholm bofasta manliga befolkningen kan reda sig temligen väl med rätt organiserad enskild eller *isolerad prostitution*, sådan som 1859 års stadga der erbjuder, så bör det dock synas afgjordt att en *sammanförd prostitution* (Bordellsystem) som ej behöfver till vederbörandes säkerhet uppsökas med ljus och lykta, under nuvarande förhållanden är jemte den förra nödvändig *för betryggande af samhällets egen qvinliga moralitet och till skydd så väl emot,*

som för dess rörliga och invandrande främmande, manliga befolkning.

Såsom föremål för enskild vinst bör allt koppleri förfarande vara af landets lag förbjudet och äfven strängt förföljdt af ordningsmakten; men, såsom nödiga kommunalanstalter böra vederbörligen reglementerade och ordnade *tillståndshus för otukt*, ej blott tolereras, utan lagligen erkännas. Lika nödvändigt som det är att ordningen der handhafves efter öfvervakad föreskrift, lika nödvändigt böra äfven goda stadgar bestämma den qvinliga rekryteringen, till förekommande af misstag eller rent af förbrytelser vid det granlaga köpslagandet om enskilda qvinnors sedliga värde. Att detta sednare föröfrigt såsom man förebär, äfventyras mera uti den sammanförda offentliga prostitutionen, än uti den enskilda, förneka vi på grund af flera föregående belysningar öfver detta ämne. För att vinna erkännande åt ett sådant antagande, måste vi dock reservera oss mot det stora misstaget att förblanda betydelsen och väsendet af s. k. kaffehus, bierstugor m. fl. slags för ändamålet tillskapade hybrida otuktsanstalter, — ehuru någon gång skyddade, äfven de, med kommunalt medgifvande under falsk skylt — med verkliga, auktoriserade och isynnerhet väl *organiserade tillståndshus*. Vi upprepa, att bland alla sakkunniga författare som sökt utreda den sanitära sidan af prostitutionsfrågan, vi påträffat högst få *)

*) Bland dessa kunna vi endast påminna oss såsom bordellsystemets afgjorde motståndare D:r *Pappenheim*, uti artikeln *Bordellwesen* af hans verk *Handbuch der Sanitäts-Polizei, Berlin 1868*, hvilken på grund af åtskilliga här ofvan uppräknade olägenheter fördömmer bordellsystemet, och förordar endast isolerad prostitution under sträng kontroll. Några andra vilja ej hafva något preventivsystem, utan — t. ex. D:r *Schutz* "Die stellung des States zur Prostitution", Berlin 1857 — blott sträng bestraffning af personer som infektera andra. Denna åsigt kan vara i rättsligt afseende strängt konseqvent, men vore omenskligt och opraktisk att följa. Något slags preventivsystem måste finnas, för att ej lemna den sundhetspolitiska delen af frågan rent af ur sigtet. En annan åsigt med direkt negation utaf frågans hela vigt och värde, med hån mot all logik och uppgifna sakförhållanden, jemte summariskt affärdande af all tanke på prostitutionsreglering, är på ett temligen cyniskt sätt publicerad af Med. D:r

som icke erkänt fördelarne och, under vissa anförda förhållanden, nödtvånget af den sammanförda prostitutionen. Att ett medicinskt professorskollegium i Wien för några år sedan, under påtryckning af katolsk ultraism och maktegandes kända önskningar, så väl som den tongifvande allmänhetens fördomar, lät hänföra sig att lemna bordellsystemet ett förkastande vitsord och till och med häri sedermera, vid vädjande till Wiens läkarekollegium understöddes af en fakultetsauktoriteten biträdande, *mycket liten majoritet* af praktiserande läkare, förändrar icke saken. De skäl som utvecklades för denna meningsyttring äro af en särdeles ytlig och underhaltig art, likasom de förmodade bättre skyddsmedel mot det ifrågavarande onda, hvilka af båda dessa korporationer framställdes. Den historiska visshet ger deremot skäl som måste besegra alla subjektiva domslut, från hvad håll de än må komma; och stödda på denna visshet kunna vi ej bringas från den öfvertygelsen att striden om bordellsystemets värde under gifna förhållanden verkligen är utkämpad till detta systems fördel. Skriket och beskyllningarna emot detsamma — hvars utförande öfverallt vi likväl ej ämna försvara — tillhöra tendensartiklar i tidningar och broschyrer, som utgått från vissa partier och hvilkas författare påtagligen ej äro bekanta med, eller öfvertänkt sakförhållandena, utan vid sitt skrifbord kämpat för en sedlig teori. Om dessa icke kunnat och troligen aldrig förmå fatta verkligheten, så måste dock hvarje fördomsfritt omdöme, som stöder sig på erfarenhet, medgifva oss att, om man äfven genom att hindra uppkomsten och tillvaron af offentliga bordeller lyckas kasta en officiell slöja öfver prostitutionen, denna slöja dock är af genomskinligaste art och att man i sanning aldrig hindrat eller någonsin i tiden kan hindra tillvaron af det förstuckna spel, om hvars tillvaro hvar man lätt skall kunna göra

W. Schlesinger, "Die Prostitution in Wien und Paris," Wien 1868; och detta sistnämnda opusculum står i skenbar förbindelse med det famösa medicinska utlåtandet från Wienerkollegium, kort förut i tiden.

sig förvissad och som man på sin höjd skall lyckas göra osynligt för en eller annan känslosam moralists ögon. Men sundhetsvårdaren måste dervid bevittna huru — för att begagna en lämplig liknelse, — den sanitära vanvården eller qvacksalveriet tränger det i hudbölden aflagrade pestvaret tillbaka in uti samhällskroppen, der det, istället för att vara en krisafsöndring som bör lemnas aflopp, tvingas in i de organer hvilka enligt sin natur förut stött giftet ifrån sig, och förderfvar dem. Man vill synnerligen uti förhindrandet af bordellanstalten visa sin ömtålighet om "den sista skymten af qvinligt värde" äfven hos den djupast fallna; men man känner dervid hvarken dessa fallnas natur, ej eller deras verkliga ställning under det dem beredda skenskyddet. Deremot förbehåller man i sin blödiga känslosamhet en *rätt åt den fallnas fräckhet*, hvilken, när den uppträder med anspråk vid den ärbara qvinnans sida, är för dennas moral högst sårande, samt tillika för den lösare karaktären hos en qvinna utgör en den aldrafarligaste lockelse att under ett, ej blott anständigt, utan ofta lysande sken beträda lastens bana. *)

Är nu verkligen behofvet af en sammanförd prostitution för Stockholm genom det andragna bevisadt och såsom sådant erkännes, så återstår att utreda frågan: huru skall den i första hand i Stockholm och sedan i mån af behof äfven i våra andra större kust- och fabriksstäder kunna sättas i verket? Första steget är, såsom vi förut häntydt, *legalisering af denna art prostitution*, eller en tilläggspunkt till strafflagens 18 kap. 11 § ungefär af detta innehåll: "Dock stånde det stadsfullmäktige i rikets större städer fritt att när de finna behofvet för allmänna sundhetsväsendets bästa så kräfva, under sin och stadens polismyndighets stränga tillsyn och enligt lagligen stadfästadt

*) "Der samhället ej mer känner och erkänner behofvet att upprätthålla bordeller, der ha dygd och sedlighet lemnat sitt afskedsbetyg; och den *hemliga*, det vill säga den *allmänna* prostitutionen har der redan blifvit befolkningens normaltillstånd", uttrycker sig författaren af *Die Prostitution in Berlin 1856*.

reglemente, inrätta särskilda tillståndshus der otukt mot betalning må kunna öfvas."

Är *tillståndshusets lagliga rätt att finnas* sålunda vunnen, så föreligger den omfångsrikare frågan om sättet för dess *bästa tillkomst och fortvaro.* Detta kan ske antingen genom stadsfullmäktiges egen omsorg, såsom hvarje annan kommunalinrättning, eller genom öfverlåtande under gifna föreskrifter åt enskild person eller association. Obetydligt variérade på samma grunder finnas föreskrifter såsom reglementen för alla det moderna samhällets lagstadda bordeller och de kunna lätt fullständigas i enlighet med särskilda folks seder och bruk, samt lokala förhållanden. Men, för att med trygghet motsvara sitt ändamål bör ett dylikt tillståndshus stå under närmaste inseende af en *föreståndare*, som mera är att betrakta såsom en representant af samhällsmyndigheten, än som enskild husvärd och *licensrätten bör således vara strängt till fördel för ordningsmakten och öfverlåtaren*, så att öfverträdelser och missbruk deraf säkert leda till ombyte af innehafvare.

Man har sagt att offentliga tillståndshus för otukt allt för mycket strida emot våra hittillsvarande vanor; att de skulle af den allmänna bättre opinionen, som ej kan förlika sig med hvarken deras nytta eller nödvändighet, ej ens loflighet, fördömas; samt att de svårligen på länge kunna ingå i folkmedvetandet, annorlunda än såsom en cynism.. Emot deras införande invändes dessutom, att de kräfva en större resande publik än Stockholm eger och i allmänhet våra svenska förhållanden kunna erbjuda, äfvensom att de ej skola kunna rekryteras annorlunda än med samhällets hittillsvarande afskrap, samt att anstaltens syfte genom alla dessa vidrigheter förfelas. Vi medgifva sannolikheten att fördomarne till en början resa sig emot dem, helst med ännu friskt minne af de sorgligt ryktbara kaffehusen i staden och deras förfelade tillvaro på 1840-talet; enär flertalet sannolikt vill bedömma systemet efter detta enda gjorda försök hos oss. Till gendrifvande af dessa

antaganden kunna vi för öfrigt blott anföra, att meningen ej är att genast uppsätta dylika anstalter i stor skala, utan att låta dem så att säga småningom utvexa af sig sjelfva, under pålitligt kontroll och proper anordning.. Man bör dervid alltid påminna sig, att det endast är det nödiga behofvet som skall alstra tillgången, men att denna tillgång bör förenas med aldrastörsta offentliga säkerhet. Stockholms besigtningsbyrå räknar för närvarande öfver 600 inskrifna glädjeflickor fördelade och spridda hvar och en hos sina hyresvärdar eller värdinnor öfver hela staden. Detta är således redan ett olagligt men beslöjadt koppleri, ty säkerligen lemnar ingen enda af dessa hyresvärdar sitt ansvar och sin lokal åt de af dem vanligen ganska väl kända yrkesidkerskorna, utan åtnjutande af pekuniära fördelar i motvigt för det från rörelsen oskiljaktliga obehaget. Att hvar och en af dem blott lemnar tillhåll för en eller två offentliga qvinnor och att dessa bo i särskilda rum som tilläfventyrs hyras i mellanhand af annan person, förändrar i sjelfva verket ej betydelsen af koppleri. Hela skilnaden är ett förstucket spel, som den allmänna meningen har lättare att smälta. Men, det är just emot denna sedliga skrymtan å ena sidan och frånvaron af all kontroll för renlighet, ordning och öfvervakadt helsotillstånd å den andra, som samhällets välförstådda intresse måste resa sig. Det är ju korttänkt att påstå, att när dessa 600, hvar och en i sina kyffen, med eller utan en ansvarsfru att till stor del underhålla, kunna hålla sig klienter i yrket, ej detsamma skall ske om 8 eller 10 förena sig om skydd uti en association, hvilken verkligen kan meddela ett sådant och derjemte lemna beqvämlighet och gemensam besparing i vida högre grad än hvad yrkesfångsten på egen hand kan åstadkomma. En fördom bör aldrig antagas såsom giltig grund emot införande af sociala förbättringar; ty äfven i nu ifrågavarande afseende är den ej annat än en subjektiv förmodan som gjort sig allmänt gällande, en misstro mot en sak, hvilken tillfälligtvis

ej vunnit initiativ. Är första steget en gång taget, så är gemenligen fördomen snart försvunnen, i fall saken visar sig vara framgång värd och kan bereda sig förtroende. Att det sammanförda prostitutionssystemet beredt sig ett sådant förtroende, der det varit rätt genomfördt, är antagligt just derför att man funnit sig föranlåten att återgå till detsamma, allestädes der det genom tillfälliga inflytelser och artificiella bearbetningar blifvit undertryckt, sedan det en gång varit antaget.

Det bör vidare vara bevisadt att den rörliga, manliga befolkningen, som uppehåller sig i Stockholm, är tillräckligt stor, ej allenast för att om framgång betrygga ett försök i den angifna riktningen, utan äfven för att i eget och kommunens intresse med stort eftertryck påfordra ett sådant, enär förhållanden ådagalägga att både de enskilda och det allmänna löper större fara under det nuvarande tillståndet, än man med all beräknelig antaglighet kan vänta sig af den föreslagna inrättningen. Hvad som under enahanda förhållanden gäller såsom behöfligt för samhället på en ort, bör ju under samma rådande naturlagar gälla för en annan ort, äfven om det är nytt och oförsökt. Och vi upprepa det, det vore mycket besynnerligt, om en kommunalkorporation som inser behofvet af en faras förebyggande, när botemedlet eller åtminstone lindringsmedlet uppgifves, skulle stöta det ifrån sig derför, att det i sin ordning stöter en eller annan fördom för hufvudet; eller skulle nöja sig med en mycket ofullkomlig och otillräcklig säkerhetsinrättning derföre, att en af många erkänd bättre är oförsökt och synes anstötlig. Vore ej sådant liktydigt med muselmannens passivitet vid betryckta tillfällen, under ett resigneradt utrop: Gud är stor! hvilket sätt att foga sig för en och hvar verkligen kan tydas såsom fattigdomsbevis i fråga om företagsamhetsanda. Den som stötes af bordelltanken framkastar vidare den frågan: hvilken bättre karl skulle vilja visa sig på ett dylikt offentligt ställe? Vi kunna blott svara: den som ej kan styra sina lustar

och som ej föredrar att förföra den betryckta eller oerfarna qvinnan i dess eget, eller ett för tillfället lånadt hem, för att af henne i sin förkastelse sedan förbannas, eller ej vill utsätta sig för faran att af ett samhällsutskott emottaga en fridstörande minnesbeta för långa år. Både frågan och svaret innebära det gamla uttrycket: *hinc illæ lacrymæ;* hvilket hänsyftar både på skenet, som man vill bevara och straffet, som man måste lida. Har man en gång vädjat till det praktiska omdömet i en fråga af allmän betydelse, så får ej detta omdöme sedan jäfvas af sjelfviska skenskäl, såsom skrupler emot efterföljd.

Visar det sig af förhållandena derjemte att prostitutionens förderfliga följder, de veneriska sjukdomarne med deras mångsidigt sorgliga inflytande både på samtid och kommande slägte, äro *stadde i en jemnt tilltagande utbredning*, så är det gifvet att något bättre skydd än det närvarande, emot en sådan utbredning antagna, måste sökas och troligen äfven finnas. Om då ett sådant verkligen af högt kultiverade och intelligenta folk och med af dem erkänd fördel är antaget; så vore det rätt oväntadt om det ej skulle passa för oss, derför att det rönt ett tillfälligt, men ej på skäl grundadt motstånd från en viss allmänhets, ett klerikalt inflytandes, eller uppsatta personers sida, hvilka ingendera känna sig beroende eller berörda af ämnets praktiska del och dess olägenheter.

Endast på lagliga tillståndshus låter vidare utföra sig den förebyggande åtgärd, som samhället kräfver emot *smittans kringförande genom män,* nemligen *männens besigtning till smittas förekommande.* Vi både anse och framställa denna besigtningsfordran såsom högst naturlig i en sak sådan som denna, hvilken ej kan verkligen betjenas, utan blott till sina olägenheter något minskas genom en half åtgärd. Vi yrka derpå såsom en ovilkorlig rättvisa åt det kön som äfven i sin uppoffring och förnedring, vare sig i följd af lidelse eller behof, bör tillförsäkras *skydd så vidt möjligt är* från samhällets sida, så snart detta tagit dess beva-

rande omhänder, äfven under fortgången till förfall. Vi yrka derpå äfven i männens intresse, emedan dessa uti en dylik föreskrift böra inse dess enda och rätta mening, nemligen förebyggande af ömsesidig ofärd, och följaktligen böra erkänna och tillgodoräkna sig sjelfva dess nytta. Lättfärdighet har i förening med okunnighet om lagarne för könens fysiska samlif förorsakat de veneriska sjukdomarnes uppkomst och öfverhandtagande. Om den förra måste qvarstå såsom en de otyglade begärens outrotliga last inom menskligheten, så bör dock kännedomen om sättet att minska dess bedröfliga följder och den allmänna fordran derpå utöfva sitt förebyggande inflytande, så mycket säkrare, ju lättare kunskapen kan utvecklas och sättas i tillämpning, der allvarlig vilja finnes; och denna måste finnas i afseende på ett sådant ämne som detta.

Öfverallt der offentlig skörlefnad bedrifves bör föreskrifvas, uppmärksammas och iakttagas den största *renlighet*, med ögonblickligt verkställande; och derjemte bruk af *desinfekterande lokala medel*, så väl före som efter akten, der sådant låter sig göra. Såsom sådana desinfekterande medel kan billigast föreslås Carbolsyrevattenlösning, sur Boraxlösning eller Amykos Aseptin, hvarutaf någotdera alltid bör finnas till hands.

Slutligen erfordras, såsom förebyggande anstalt ej mindre än såsom återställningsmedel, *ett tidsenligt sjukhus* för veneriskt sjuka, hvilket både har tillräckligt utrymme att emottaga de sjuka, utan att konvalescenter behöfva i förtid utsläppas, och erbjuder dem sådana beqvämligheter, att ej de sjuka underkasta sig allt, heldre än att inneslutas uti en sådan anstalt som Stockholms nuvarande kurhus. Om någonsin en sjukvårdsanstalt genom sin natur verkar både fysiskt och psykiskt upprättande, så är det ifråga om en sjukdom der patientens fulla intelligens är oantastad, men står under inflytande af förhandenvarande vidrigheter, med naturlig benägenhet till mjeltsjuka. Ökas då dessa genom

vistelsen på ett i hög grad otrefligt och osundt ställe, uti en tvingad kasernlefnad, så har hygienen få och vanmäktiga bundsförvanter att påräkna. I stället för att den af samhället erbjudna hjelpen med tillförsigt bör uppsökas, emotses den nu med afsky och föranleder försumlighet eller motvilja mot medicinsk hjelp, under det att ett okontrolleradt qvacksalveri finner god näring, medan de sjuka derunder fritt deltaga i alla samhällsförhållanden för öfrigt.

På alla dessa omständigheter hafva ej Stockholms helsovårdsmyndigheter, än mindre stadens kommunala styrelse ännu fästat behörigt afseende. Men hvar och en anses de af oss såsom så nödvändiga faktorer för vinnande af det eftersträfvade målet, de veneriska sjukdomarnes inskränkning, att vi fullt och fast äro öfvertygade att denna ej skall i nöjaktig grad ernås förr än de alla blifvit uppmärksammade och tillämpade. Med den ensidiga, orättvisa och endast half säkerhet erbjudande, isolerade prostitutionsqvinnans periodiska besigtning kan endast en bråkdel vinnas för den allmänna säkerheten, emot hvad behörigt afseende på alla de omnämnde förhållandena bör och måste erbjuda, om de i möjligaste grad eftersträfvas och uppfyllas. Den gamla makligheten framkastar, att ingen karl vill underkasta sig en besigtning, minst under den vanligen upprymda sinnesstämning som oftast skulle föranleda besök på ett dylikt tillståndshus. Detta inkast må gälla till en början och så länge tills den manliga klientelen lärt känna och bli van vid denna föreskrift. Misstyckes densamma, uppsöke man ej då anstalten och dermed har ej samhället förlorat något. Det är likväl mer än troligt att efterhand de flesta som offra åt lidelsen finna det för sig sjelfva tillfredsställande att veta sig ej vara gångna i förväg af en så beskaffad mansperson att de, trots den strängaste tillsyn öfver qvinnorna, löpa den största fara att från honom meddelas smitta. Vi äro tvertom benägna att tro det just en sådan, möjligast säker, tillförsigt skall gifva tillståndshuset det bästa förtroende framför den

prostitution, som är i saknad af en dylik hygien, ty under alla omständigheter är dock enhvar rädd om sitt skinn, så länge någon besinning finnes qvar.

Föreskriften om besökande karlars besigtning skall naturligtvis i hög grad förbättra de qvinnors öde och utsigter, som vilja taga anställning vid anstalten; hvilken följaktligen ej skall rekryteras med de sämsta subjekterna, och den bör derföre förtaga anledningen till en sådan anklagelse. Oppositionen på förutnänmda grunder är således förutsedd, men är derför ingalunda af någon afgörande betydelse; hvaremot den manliga besigtningen med alla skäl kan ställas såsom en ovilkorlig fordran på det tillståndshus, som skall bära och stödja sig vid offentlig kontroll.

För undanröjande af prostitutionens orsaker hos qvinnokönet, bör af hvarje större samhälle uppmärksammas:

att kommunalmyndigheten med hela sin förmåga motverkar arbetsbrist för qvinnor, genom inrättande af ändamålsenliga arbetshus för så väl arbete på stället, som utlemnande eller anordnande af qvinligt arbete på hvad sätt som helst, allt efter den olika uppfostran som qvinnan erhållit, hennes olika krafter och kroppkonstitution o. s. v.;

att tillräckligt antal qvinliga tjenst- och kommissionsanvisningsanstalter finnes och att de på ett i ögonen fallande sätt affischeras, samt handhafvas af humana och menniskoälskande föreståndarinnor, som emot någon ersättning för detta ändamål sortera under kommunalnämnden, af hvilken en viss medlem erhåller uppdrag att öfvervaka detta ärende och alla dermed sammanhängande förhållanden inom sitt distrikt;

att folkskolornas besökande af de uppvexande flickorna noga tillses;

att lämpliga Söndagsskolor inrättas för tjenste- och fabriksflickor, med lika väl moralisk som praktisk riktning i undervisningen, samt att de ställas under speciell tillsyn af en erfaren och för ändamålet såsom nitälskande an-

sedd person inom samhället hvilken i och för detta ärende bör kunna af kommunalstyrelsen, utan allmänna val, med densamma adjungeras på grund af särskild kallelse och benägenhet att åtaga sig saken;

att de mest utblottade klassernas hemvanor och förhållanden öfvervakas af någon frivillig välgörande förening som ställt sig på en fritt kristlig och menniskovänlig grund och om möjligt i behofvets stund eger någon tillgång att dermed biträda, t. ex. barnauppfostran;

att allmänna prisbilliga matinrättningar uteslutande för qvinnor beredas;

att allt göres för att minska det fria konkubinatet med dess vanliga följder, öfvergifvande å mannens sida och familjens nödställande derigenom. Hvarje mansperson som styrkes lefva i konkubinat bör af kommunalmakten kunna tillförbindas att månadtligen insätta en viss summa uti en särskild afdelning af ränteförsäkringsanstalt eller sparbank, till familjens pensionering i händelse af hans frånfälle eller egenvilliga undandragande från densamma;

allt förstucket koppleri bör förföljas med stränghet, äfvensom värfning till prostitution bland oskyldiga flickor beläggas och öfvervakas med strängt straff.

Till undanrödjande eller minskande af prostitutionens beklagliga följder bör för hela landet eller för hvarje särskild ort, såsom speciallagstiftning, antagas ett prostitutionsreglemente.

Såvida landets allmänna lagstiftning först bringas att erkänna prostitutionens rätt till existens och till lagligt skydd, när den underkastat sig laglig reglering, vilja vi föreslå en mera omfattande utveckling af de stadgar som af Öfverståthållare-Embetet i Stockholm äro antagna uti dess protokoll d. 15 April 1859, såsom nu gällande för Stockholms stad.

Förslag till allmänt Prostitutions-Reglemente.

Art. 1. *Om besigtningsskyldiga qvinnor.*

§ 1. Hvar och en qvinna, som låter sig till skörlefnad bruka, vare skyldig att minst en gång i hvarje vecka, å den dag och tid, samt vid påföljd som särskildt stadgas, underkasta sig *läkarebesigtning*, dertill hon, i händelse af underlåtenhet att sig sjelfmant anmäla, af Öfverståthållare-Embetet för polisärender i Stockholm, eller af vederbörande polis eller magistraten i andra städer förständigas, sedan hon, vid föregången undersökning blifvit om skörlefnad förvunnen.

§ 2. Besigtningsskyldig qvinna antecknas uti en för sådant ändamål upprättad *Registerbok*, hvaruti, efter uppvisande af hennes prestbetyg, anmärkes qvinnans för- och tillnamn, samt de kända binamn hon må hafva antagit, hennes ålder, födelseort och bostad, föräldrar och föregående sysselsättning, utseende och öfriga lefnadsförhållanden, samt om hon förr varit för venerisk smitta vårdad eller å sjukhus intagen. Det åligger hvarje i Besigtningsbyråns bok inskrifven qvinna att vid ombyte af bostad eller tillämnad bortresa från staden, i byrån derom och om målet för resan göra vederbörlig anmälan; äfvensom att, då hon till staden återkommit, sig åter till besigtning inställa vid vite af 20 R:dr för uraktlåtenhet af denna föreskrift.

§ 3. Besigtningarne ske kostnadsfritt å den dertill upplåtna allmänna lokalen å Besigtningsbyrån. Men på föreståndarens för byrån ompröfvande må bero och medgifvas qvinna, som vill undvika inställelse å nämnda ställe, att för undergående af besigtning antingen sjelf besöka besigtningsläkaren i hans bostad, eller ock af honom emottaga besök i sitt hemvist, då qvinnan erlägger i förra fallet 75 öre och i det sednare 1: 50 öre Riksmynt, som tillfaller läkaren, men hvilka ersättningsmedel månadtligen i

förskott uppbäras af föreståndaren för polisafdelningen vid Besigtningsbyrån. Hvarje qvinna som antingen försummar att betala nämnde afgift, eller icke vidare vill sådan erlägga, skall utan undflykt till allmän besigtning vid byrån inställas.

§ 4. Qvinna som sålunda blifvit inskrifven i Besigtningsbyråns registerbok åligger:

att föra ett tyst och stilla lefverne;

att icke lemna porten till det hus hon bebor öppen och ostängd efter föreskrifven stängningstid om aftnarne.

att icke genom fönsters öppnande, eller eljest från huset, porten eller gatan anropa förbigående personer, eller på annat oanständigt sätt göra sig af manspersoner bemärkt;

att icke vid antändt ljus sitta vid fönstren, hvilkas nedre rutor skola vara försedda med blindt, eller jalusieglas, eller åtminstone invändigt täckta med jemn limfärg;

att å gator och allmänna platser visa sig i anständig klädsel och icke genom utmärkande utstyrsel i sin klädedrägt ådraga sig uppseende;

att icke å offentliga platser stryka fram och åter, gå flera i glammande sällskap, utan giltig anledning stanna, tilltala främmande män eller genom utrop och åthäfvor söka ådraga sig deras uppmärksamhet;

att icke å teatrar, konsertsalar och offentliga nöjen intaga mera bemärkta platser, såsom parkett, amfiteater och första rad;

att icke taga husrum eller tjenstanställning hos personer som idka värdshusrörelse, utskänkning af spirituosa, vin, öl, kaffe m. m. samt att ej utan manligt sällskap besöka lokaler af nämnda beskaffenhet;

att icke under någon tid på året vistas utomhus efter kl. 10 nattetid, eller efter gatlyktornas tändande den mörka årstiden;

att på föreskrifna tider låta vederbörligen besigtiga sig och när inre eller yttre tecken förmärkas, som kan

tyda på sjukdom eller smitta, genast anmäla sig till besigtning, samt, om hennes farhåga befinnes grundad, å besigtningsbyrån begära remiss till sjukhuset och icke hålla sig undan eller anlita qvacksalvare.

§ 5. Underlåter qvinna att ställa sig till efterrättelse ofvanberörda föreskrifter, hvilka i ett tryckt exemplar, hvari hennes namn och ålder antecknas, skall henne vid inskrifningen tillställas, och hon genom gjord erinran af föreståndaren vid Besigtningsbyrån, icke låter sig rätta, skall hon utom böter efter lag der sådana finnas stadgade, i Poliskammaren varnas och, vid det oaktadt förnyad förseelse, genom lämpliga viten eller fängelse till iakttagande af skick och ordning hållas. Beträdes hon ändock med förseelse mot detta reglemente, varde hon i enlighet med de i Kongl. Förordningarne om försvarslöshet och fattigvården i riket meddelade stadganden behandlad och dömd till arbete å allmänt arbets- eller spinnhus, från tre månader till ett år.

§ 6. Besigtningsskyldig qvinna, som anmäler sig vilja öfvergifva sin lastfulla lefnad och återvända till anständig och ärbar vandel, eller om hvars befriande från besigtning föräldrar eller annan målsman med ansvar att om henne vilja draga ärlig försorg, göra anmälan, må efter sig företeende omständigheter kunna af Öfverståthållare-Embetet eller vederbörande magistrat utur besigtningsbyråns registerbok afföras. Det åligger dock hvarje sålunda utskrifven qvinna att framdeles iakttaga tuktigt lefnadssätt, vid äfventyr att med eller utan sin vilja i motsatt fall ånyo inskrifvas; och tillkommer det henne sjelf och hennes beskyddare att verkligen bereda henne en sådan tjenst eller anställning, der hon kan upplysas och förbättras, för att såsom nyttig medlem till samhället återgå; och bör hon under ett halft års tid qvarstå under polismaktens tillsyn.

Art. II. *Om tillståndshus för otukt.*

Från den dag Sveriges lag medgifvit ortsmyndigheter att meddela rättighet att öppna tillståndshus för otukt, (Bordeller) kunna sådana upprättas på nedanstående vilkor.

§ 7. Rättighet att anlägga och underhålla tillståndhus kan, sedan kommunalmyndigheten i staden sådant medgifvit, af vederbörande sundhetsbyrå eller magistrat utgifvas på ansökning af en väl ansedd person (eller bolag) som underkastar sig att punktligt efterkomma alla här nedan gifna stadganden.

§ 8. Anläggning eller inredning af berättigadt tillståndshus måste ske i öfverensstämmelse med den plan eller ritning som är antagen af vederbörande myndighet, hvilken lemnat tillståndet, samt af stadsläkaren genom särkild underskrift gillad. Hvar och en som öppnar tillståndshus, med försummelse att iakttaga denna föreskrift, eller som den gifna planen utan särkild tillåtelse ändrar, har förlorat sin tillståndsrätt.

§ 9. Den som anlägger anstalt uti förutnämndt ändamål, skall vara i Sundhetsbyrån eller hos magistraten antecknad såsom ansvarig för densamma, samt för alla oordningar som derifrån kunna föranledas och skall tillståndsrätten stödjas på ömsesidigt undertecknadt kontrakt.

§ 10. Bordelltillstånd kan ej gå i arf eller öfverlåtas på annan innehafvare, ej heller öfvertagas af gift qvinna utan hennes mans skriftliga medgifvande; och får ej utlemnas åt person, som ej eger den föreslagna lokalen, utan att hyresvärdens skriftliga tillåtelse att förändra och begagna densamma för det uppgifna ändamålet, vid ansökningen bifogas.

§ 11. Uti betydelsen af tillståndshus får ej inbegripas rätten att der inrymma lokal för osedliga sammankomster af män med qvinnor, som ej inom anstalten bo.

Förbrytelser mot denna föreskrift medför tillståndsrättens upphörande och laga ansvar såsom för otillåtet koppleri.

§ 12. Innan qvinna i tillståndshuset intages, skall hon, åtföljd af bordellvärden eller dess ombud, inställas till inskrifning vid besigtningsbyrån eller hos magistraten, dervid särskilda föreskrifter för anställningen iakttagas. Denna föreskrift gäller alla husets qvinnor utan undantag, således äfven tjenstehjon. Främmande qvinna får ej inom tillståndshuset vistas på besök, eller dröja utöfver den tid ett uppgifvet ärende kräfver. Icke manbara barn af båda könen få alls icke i tillståndshuset insläppas; allt vid förlust af tillståndsrätten om sådant skett med värdens vetskap, annars vid vite af böter från 10 till 50 R:dr.

§ 13. Inlockas oskyldiga flickor med falska förespeglingar och förledas till bedrifvande af otukt, mister värden tillståndsrätten och den som lockat straffas enligt lag.

§ 14. Värden eger ej rätt att göra intrång på qvinnornas personliga frihet i annat afseende än hvad som med denna ordningsstadga öfverensstämmer; han kan ej neka utträde när som helst från anstalten, men sådant skall först delgifvas besigtningsbyrån eller stadsmyndigheten med uppgift om orsaken. Värden får ej skymfa eller misshandla någon qvinna som är hos honom anställd, utan stånde derför laga ansvar och kunna ej de andra qvinnornas vittnesmål dervid jäfvas, såsom icke stående under tjenstehjonsstadgan.

§ 15. Med hvarje qvinna som uti anstalten intages, skall på förhand uppgöras kontrakt, som ömsesidigt undertecknas inför besigtningsbyrån eller vederbörande myndighet.

Deruti skall intagas:

viss andel för qvinnan af vinsten;

taxa för bostad och alla förnödenheter som lemnas henne af anstalten;

åt hvarje qvinna lemnas motbok för upptagande af debet och kredit. Hennes skuld får deruti ej noteras högre än sammanlagdt 20 R:dr;

fri läkarevård skall lemnas henne i händelse af sjukdom;

för hvarje qvinna upplägges en motbok med sparbank eller ränteförsäkringsanstalt, hvaruti värden besörjer om insättningar;

tillfälliga skänker tillhöra qvinnan uteslutande;

aftal för flyttning är ömsesidigt fritt; dertill behöfves endast anmälande i besigtningsbyrån och dess medgifvande.

§ 16. Veneriskt insjuknande skall genast inberättas i besigtningsbyrån och den sjuka skyndsamt afföras till sjukhus. Hon får för dylika åkommor ej vårdas vid anstalten, samt får ej, så snart sådan sjukdom yppats, tillåtas könsumgänge vid straff af fängelse för henne och upphörd tillståndsrätt, jemte böter, för värden.

§ 17. Om någon af anstaltens qvinnor iråkar grossess, skall sådant i byrån genast inberättas och hon från öfriga tjenstgörande skiljas; men hon bör af värden förses med lämplig sysselsättning emot husrum och kosthåll för minst tre månader sedan upptäckten skett, samt i vederbörlig tid insändas till förlossningshus, om sådant visar sig nödigt inom nämnde tid. Hon får ej med barn vistas vid anstalten efter förlossningen.

§ 18. Qvinna får under sina periodiska könsförrättningar ej åt prostitution öfverlåtas.

§ 19. Värden är pligtig tillse att hvarje qvinna ådagalägger största renlighet för sin person; att hon strax efter hvarje könsumgänge öfver sittbäcken med ljumt vatten och injektionsspruta renspolar sig och tar ett ljumt sittbad eller begagnar tvättning med ymnigt vatten. Inom huset skall för detta ändamål finnas särskild badlokal, till hvars noggranna begagnande de prostituerade skola i allas intresse hållas. Hvarje qvinna skall hafva egen säng och önskligt äfven eget sofrum.

§ 20. För qvinnornas besigtning skall finnas särskild lokal med inventarium af besigtningsstol, moderspeglar m. m. enligt besigtningsläkarens reqvisition och allmän besigtning skall ske minst hvar annan dag.

§ 21. Värden är strängt förbjudet att låta utskänka spirituosa, vin, öl och dylikt vid äfventyr af tillståndsrättens förlust.

§ 22. Värden eller hans ombud skall finnas till hands vid gästens inträde, hvilket endast får ske genom hufvudingången och vaktrummet, der taxa skall finnas anslagen och i särskild afstängning ett tvättbord med tillbehör och desinfektionsvätska, ifall gäst vill sig deraf begagna.

§ 23. Inträdeskort skall köpas i vaktrummet och gästen om han så önskar der låta syna sina könsorganer, då frihet från sjukdomstecken berättigar till erhållande af inträdeskort utaf särskild färg, som upplyser qvinnan om trygghet i detta afseende. I annat fall skall hon ega rätt till föregående egen besigtning af den besökande, som, ifall han ej vill tillåta sådan, måste på qvinnans anfordran lemna henne inträdeskortet utan vunnen gunst.

§ 24. Befinnes en man, som sökt inträde på tillståndshuset, vara veneriskt smittad, är han skyldig att för värden eller dess ombud uppgifva sitt namn och bostad; vägras sådant skall polis tillkallas, som skaffar sig dessa uppgifter, för att befordra sådant försök till annan persons kroppsliga skada, till laga bestraffning. Uppgiften skall omedelbart tillställas besigtningsbyråns kommissarie eller distriktets poliskonstapel, som ega att gå i författning om den brottsliges åtalande och befordrande till sjukhusvård.

§ 25. I händelse af värdens förfall, sjukdom eller bortresa, skall han alltid hålla befullmäktigadt ombud i vaktrummet, hvilket ej får hållas öppet längre än till kl. 12 på natten. Spel, sång och oljud få ej inom tillståndshuset tålas vid vite af — — —

§ 26. Värden eger alltid att till sitt skydd, om så behöfves, påkalla distriktets eller annan poliskonstapel, hvilka likasom ledamot af sundhetsbyrån när som helst på lofgifna tiden skola ega ovägradt och fritt inträde utan kort uti anstalten.

§ 27. De af hvarje qvinna emottagna inträdeskorten återlemnas i vaktrummet, då henne tillkommande andel krediteras i den medförda motboken, likasom i hennes löpande räkning med värden. Uppstår tvist om rättvis behandling, hänskjutes frågan till kommissarien i besigtningsbyrån eller annan vederbörande.

§ 28. Värden skall föra fortlöpande register öfver alla hos honom anställda qvinnor, hvilket register skall medföras till vederbörande myndighet när ny qvinna skall anställas, till jemförelse med byråns register.

§ 29. Till Sundhetspolisens underhåll skall hvarje värd för tillståndshus qvartalsvis erlägga en af vederbörande ömsesidigt bestämd summa penningar, äfvensom för sjukhusvård vid årets slut, beräknad för dag, som qvinnor från tillståndshuset å sjukhuset tillbringat.

§ 30. *På tillståndshus inskrifna qvinnor äro skyldiga:*

att hvar eller hvarannan dag inställa sig till besigtning i husets derför bestämda lokal, på tid som föreskrifves. Den som undandrager sig detta arresteras eller förhindras på annat sätt från könsumgänge, tills besigtning utan anmärkning skett;

att genast upplysa värden och besigtningsläkaren om något som helst sitt insjuknande, isynnerhet sådant som är förenadt med sveda eller ovanlig flytning i födseln, äfvensom hafvandeskapstecken;

att iakttaga all möjlig renlighet för sin person, sitt linne och andra kläder. Att ovilkorligen medelst vattens insprutning rengöra sig efter hvarje könsumgänge, samt att likaså med sittbad, tvättning med vatten eller disinfektionsvätska, efter särskild föreskrift, renhålla de yttre födslodelarna;

att ej emottaga könsumgänge under sin regleringstid och närmast följande tvenne dagar. Denna period bör af henne betecknas med något yttre tecken, t. ex. ett rödt band eller bandros i håret;

att före umgänget undersöka sin besökares könsdelar, så vida ej denne är försedd med ett inträdeskort som bevisar att sådan undersökning skett i vaktrummet. Vägrar gästen att tillåta undersökning, eger qvinnan att behålla inträdeskortet utan att tillstädja umgänge. Och skulle vid undersökning sårnader å eller flytning ur manslemmen iakttagas, tillkännagifves sådant i vaktrummet före gästens utträde och får på intet vilkor samlag honom tillåtas;

att vid anfordran af besökande män uppvisa sitt i vederbörlig ordning påskrifna sundhetsbevis;

att inom och utom anstalten iakttaga all yttre anständighet; att ej stå på utkik i fönster eller husets portar, än mindre på gatan söka tilldraga sig uppmärksamhet eller tillocka sig besök, samt att ej lemna huset efter kl. 7 på aftnarne;

att ej lemna huset utan tillsägelse åt värden med uppgift af sitt ärende; samt att ej hos sig hysa någon mansperson öfver natten. Allt vid äfventyr af bestraffning med 1 till 10 dagars arrest i sitt rum.

§ 31. Efter anmälan derom uti besigtningsbyrån eller hos vederbörande myndighet, eger qvinna som vill till ärbar vandel återgå, rätt att med skriftlig ansvarsförbindelse från någon pålitlig person som vill henne i sin tjenst anställa, eller åt henne lemna laga skydd och ärlig sysselsättning, eller med angifven lysningsattest för äktenskap, efter ompröfvande af vederbörande tjenstemän, lemna tillståndshuset. Men beträdes hon derefter med fortsatt otuktigt lefnadssätt, gör hon sig förfallen till fängelsestraff och skall under polisens uppsigt hållas.

För att uppdaga ursprunget till uppkommen venerisk smitta skall följande mått och steg iakttagas:

§ 32. Visa sig s. k. primära symtomer af venerisk smitta, eller konstateras dröppelflytning hos inskrifven prostituerad qvinna, vare sig sådan som bor för sig sjelf eller är å tillståndshus intagen, så skall besigtningsläkaren sådant genast i tillståndsboken anmärka, hvarom tjenstemännen i

besigtningsbyrån omedelbart underrättas, för att vidtaga skyndsamma mått och steg att hindra smittans vidare utbredande. Hvarje prostituerad qvinna är skyldig att efter bästa vetande vid förhör inför byråns tjenstemän lemna alla de upplysningar och meddela den misstanke som hon sjelf hyser om smittans härkomst.

§ 33. Besigtnings- och sjukhusläkare, som påträffa venerisk smitta, äro skyldiga att söka utforska hvarifrån den blifvit härledd, samt derom skriftligen utan dröjsmål underrätta besigtningsbyrån. Likaledes bör förfaras af enskilda läkare, som i sin praktik påträffa sålunda smittade personer, när ringaste misstanka om hemlig prostitution kan förefinnas, eller när den smittade mannens karaktär ej är väl vitsordad och känd, för att ej befara smittans spridning från honom.

§ 34. Har besigtningsbyrån vunnit grundade skäl att misstänka någon prostituerad qvinna såsom smittad, så skall hon genast till besigtning å byrån inkallas. Härledes smitta från någon icke inskrifven (hemligt prostituerad), så skall denna föreläggas att inom ett dygns förlopp skaffa sig och förete ett besigtningsbevis. Erhålles ej sådant, så upphemtas den tredskande till besigtningsbyrån, för att der undersökas. Befinnes dervid qvinnan i fråga vara veneriskt smittad, så skall den i byråns register inskrifna genast till sjukhus afföras och den andra föreläggas att inom tvenne dagar skaffa sig inträde på sjukhus, under hvilken anståndstid hon strängt åtvarnas att ej tillåta umgänge med någon man, eller ock styrka att hon lägges under enskild läkarevård, hvilken, efter de tryggande garantier den kan ega, af byrån må antagas eller ej; i hvilket sednare fall den smittade personen genom byråns försorg till sjukhusvård inställas.

§ 35. Härledes smitta från uppgifven mansperson, så skall denne förständigas att likaledes inom ett dygn förete läkarebevis. Ådagalägger detta befintlig smitta, så afföres han till sjukhus, såvida byrån ej anser att han

med trygghet kan lemnas åt enskild läkarevård och han detta föredrager. Är den sjuke militär så anmäles han hos regementsbefälet. Tillhör han annat samhälle och vill dit återvända, så skall sundhetsbyrå eller ordningsmakt derstädes genom byråns försorg om förhållandet underrättas.

§ 36. Är smittad qvinna ej i byråns register inskrifven, så förständigas hon att efter utskrifning från sjukhuset eller tillfrisknandet, genast inställa sig vid byrån för att undergå förhör om sina lefnadsförhållanden. Ifall hon ej kan för dem nöjaktigt redogöra, inregistreras hon bland de prostituerade, eller i annat fall ställes hon under polisens uppsigt, samt underrättas derom, med allvarsam åtvarning att ej tillåta sig förstucken otukt.

Om besigtningsskyldige män.

Sammandraget krigsfolk har uti vederbörande regementsbefäl och läkarestat sin särskilda sundhetspolis; men såsom allmänna reglor hvad prostitution och befarad venerisk smitta beträffar, bör för detsamma iakttagas:

§ 37. Garnisonerande trupper böra minst en gång i hvar vecka af vederbörande läkare besigtigas med särskildt afseende på veneriska sjukdomar. Finnes någon dervid vara smittad, så skall han genast å garnisonssjukhus inläggas, hvarvid så väl regementsläkare som sjukhusläkare åligger att i likhet med denna stadgas § 33, noga söka utforska smittans källa och derom afgifva skriftlig rapport till allmänna besigtningsbyrån.

§ 38. De så kallade soldatflickor, som besöka eller uppehålla sig i närheten af kasernerna, skola af underbefälet uppgifvas och ställas under allmänna besigtningsbyråns uppsigt, och af denna införas i ett särskildt register, ifall de ej kunna till allmän prostitution bindas, samt i allmänhet behandlas i likhet med dennas inregistrerade qvinnor. Enahanda vare förhållandet med marke-

tenterskor, tvätterskor och andra qvinnor som med truppen stå i närmare beröring och således kunna misstänkas för en mer eller mindre förstucken prostitution.

§ 39. Så snart flottans eller kopverdifartyg från in- eller utrikes ort såsom anländt hos vederbörande eller hamnkaptenen anmälts, skall allt manskaps första åliggande, innan det tillåtes fri landgång, vara läkarebesigtning uti derför anordnad lokal. Sådan besigtning skall sedermera utföras regelbundet en dag i hvarje vecka med ledning af fartygets rulla, ända till fartygets afsegling.

§ 40. På sjöfolkets besigtningsbyrå skall föras register öfver allt i hamn liggande sjömanskap; och underlåtes besigtningen, så skola de felande af byråns polisbetjente uppsökas och inställas, vid äfventyr af häktande för den som uteblifvit mer än en besigtningsdag, jemte böter till byrån af — — —

§ 41. Före hvarje fartygs afsegling måste allt medföljande manskap vara försedt med nyss erhållet rent besigtningsbevis. Kan sådant på grund af förefunnen smitta ej erhållas, så skall den sjuke ovilkorligen på sjukhus inläggas, till vård på rederiets bekostnad så vida han ej sjelf kan kostnaden bestrida. Sjöfolk och fartygsbefäl som söka undandraga sig denna ordning beläggas med böter — — —

§ 42. Allt manskap på större och mindre ångfartyg som i reguliera turer trafikera stadens vatten, eller närmast omgifvande och inomlands farleder, äfvensom kustgående ångfartyg och jakter, skola, der de sådant kunna, en gång i veckan beledsagade af styrman inställas till besigtning för erhållande af gällande klarationsbevis för följande vecka. Besigtningen skall ske i den stad der rederiet befinner sig ifall den under resorna passeras. Men, om så ej är fallet, uti en af de städer, som äro trafikliniens utgångs- eller ändpunkter. Saknas sådant rent besigtningsbevis hvad venerisk smitta beträffar, så ställes rederiet derför i ansvar och ålägges böter genom vederbörandes omedelbara skrif-

velse till rederiets ortsmyndighet, hvilkens kommunalkassa böterna tillfalla.

§ 43. Oinskrifna, men för prostitution misstänkta qvinnor som besöka hamnar och fartyg skola af vederbörande distriktskonstapel noga bevakas och vid förekommen anledning af skäligen misstänkt otukt, ovilkorligen till besigtningsbyrån inkallas vid vite — — eller om det ej hjelper, vid fängelsestraff.

Art. III. *Om Besigtningsbyrån.*

§ 44. För utöfvande af erforderlig uppsigt och kontroll i så väl medicinskt som polishänseende öfver prostituerade qvinnor och den manliga befolkning som af dem begagnar sig, skall finnas en allmän besigtningsbyrå, med en medicinsk och en polisafdeluing. *Den medicinska afdelningen* är ställd under inseende och ledning af en öfverläkare, hvilken biträdes vid besigtningarne af det antal underläkare, som anses behöfligt, samt af Sundhetscollegium antagas och med särskild instruktion förses. *Polisafdelningen* lyder under Öfverståthållare-Embetet i Stockholm och magistraten i andra städer och består af en *föreståndare*, en honom till biträde förordnad *suppleant* och två eller flera *poliskonstaplar*, hvilka samtliga af Öfverståthållare-Embetet eller ortmyndigheten antagas. *Kommando-Distriktpolisen* i Stockholm har fortfarande till åliggande att utöfva uppsigt öfver prostituerade qvinnor och att biträda byråns polisafdelning och handla i samverkan med densamma.

§ 45. *Föreståndaren* för polisafdelningen eller *Byråkommissarien* åligger

att i enlighet med fastställdt formulär upprätta den Registerbok, hvarom § 1 förmäler, samt föra protokoll öfver hvad på byrån sig dagligen tilldrager, dervid behöfliga anteckningar göras;

att å de dagar och tider då besigtning uti byråns besigtningslokal eger rum dervid jemte konstaplarne närvara; att då emottaga och behörigen anteckna de anmälanden om förflyttningar och förändrade bostäder, som af besigtningsskyldiga qvinnor göras; att emottaga och anteckna rapporter, samt vidtaga de åtgärder som röra prostitutionsväsendet och dermed sammanhängande närmaste polisuppsigt;

att på det noggrannaste lära sig känna alla de besigtningsskyldiga till deras personer och då en qvinna af Öfverståthållare-Embetet eller annan myndighet blifvit ålagd besigtningsskyldighet, införa henne i registret, låta inställa henne hos vederbörande besigtningsläkare, samt tillse att allt som är sådana qvinnor föreskrifvet behörigen efterlefves, för hvilket ändamål äfven är nödigt att han på gator, allmänna platser och förlustelseställen deras uppförande öfvervakar, vid förbrytelser dem varnar och till näpst befordrar;

att af qvinnor, som erlägga betalning för enskild besigtning, månadtligen i förskott uppbära besigtningsafgiften och densamma läkaren tillhandahålla och emot qvitto utbetala; börande särskild uppbörds- och qvittensbok deröfver föras och rapport derom vid hvarje månads slut till vederbörande myndighet aflemnas. Att af dessa qvinnor hemma i sin bostad, på tid som han sjelf bestämmer, emottaga flyttningsanmälanden;

att, då inregistrerad qvinna från allmän eller enskild besigtning uteblifvit, skyndsamt låta henne till besigtning inställa, i hvilket ändamål han till vederbörande traktpolis afiåter skriftlig begäran om den försumligas hemtande till besigtningsbyrån, eller, då hon ej före påföljande dags utgång af traktpolisen anträffas och inställes, sjelf låta henne efterspana, hvarom uppgift meddelas uti den derefter afgifvande rapporten till vederbörande; samt att, när qvinna underlåtit erlägga den stadgade afgiften för enskild besigtning, eller från sådan besigtning sig undan-

hållit, henne till visitation å den allmänna lokalen befordra. Då qvinna mer än en gång beträdes med försumlighet härutinnan, eller i öfrigt ej ställer sig gifna föreskrifter till efterrättelse, bör föreståndaren henne till vidare lagenlig behandling hos Poliskammaren anmäla;

att då qvinna af läkare skriftligen anmäles vara med venerisk smitta behäftad, genast påteckna remissen till kurhuset med underskrift "på befallning"; samt, efter qvinnans utskrifning derifrån, sådant anteckna och på föreskrifvet sätt med henne förfara. Vid remissen till kurhuset tager han den sjukas besigtningsbok om hand sedan han anmärkt *sjuk* uti densamma och återlemnar den vid första besigtning efter utskrifningen som styrker hennes frihet från sjukdomstecken, med vederbörlig påskrift: *frisk;*

att hvarje dag till Poliskammaren aflemna rapport om antalet af samma dag besigtigade, till kurhuset remitterade, från sina bostäder afvikna, samt åter anträffade och till besigtning inställda qvinnor, om huru många till kurhuset remitterade som underlåtit att sig inställa, samt om annat som kan vara af nöden att erfara;

att noggrant efterforska och anteckna de qvinnor som förr icke varit besigtning underkastade, men befunnits egna sig åt, eller misstänkas för skörlefnad, derom i Poliskammaren göra anmälan och afvakta vidare förordnande om deras inkallande. Omsorgsfull tillsyn bör egnas åt att ej minderårige, eller i allmänhet qvinnor som ej uppnått 17 år, egna sig åt skörlefnad;

att, då vid berörda efterforskningar och synnerligast när fråga är om yngre personer, inhemtas att den besigtningsskyldiga har föräldrar eller andra närmare slägtingar lefvande, uti enskild skrifvelse underrätta dessa om förhållandet för att sålunda bereda dem möjlighet att, om de så önska, taga vård om den vilseledda qvinnan;

att i protokollsboken anteckna resultatet af förhöret med hvarje qvinna som är till inskrifning anmäld:

om föräldrarna lefva och deras vilkor;

om den anmälda är enka *) eller ogift?

om hon har eller haft något yrke, bor för sig sjelf, eller hos andra?

om ogift, af hvad orsak hon lemnat föräldrahemmet?

om hon har barn, lefvande eller döda?

huru länge hon vistats i staden, och om någon der eller på annat ställe lemnat henne skydd eller målsmanskap, om hon eger några arfsmedel, eller tillgångar?

om hon varit häktad, huru många gånger och af hvad anledning?

om och huru länge hon öfvat prostitution?

om hon har eller haft venerisk smitta?

om hon begagnat ordentlig skolgång, eller tilläfventyrs åtnjutit en mera vårdad uppfostran?

hvilka de orsaker äro som förmått henne till prostitution, till att låta inskrifva sig (om det skett frivilligt), om hon ej anser sig vilja och med säkerhet kunna återgå till ordentlig vandel och uppehälle genom arbete?

att efterspana sådana personer, hvilka för egen vinning förmå minderåriga till okyskhet, eller förleda qvinnor, hvilka förut ej gjort sig kända för liderlighet att, med upphörande af loflig sysselsättning, söka sitt uppehälle genom skörlefnad;

att efterforska huruvida på hoteller för resande, restaurationer, kaffehus och krogar oordningar genom liderlighet uppkomma; eller om sådana inrättningars föreståndare i sina lokaler hysa qvinnor som försörja sig genom otukt, utan att vara antecknade såsom besigtningsskyldiga;

att i hvad på honom kan ankomma, gå öfverläkaren och besigtningsläkarne vid byrån tillhanda och noga tillse att de honom underlydande konstaplarne fullgöra hvad dem enligt deras instruktion och gifna ordres åligger; samt att, så ofta ske kan och nödigt pröfvas, personligen kontrollera deras uppgifter och åtgöranden; och

*) Som allmänna lagen måste bestraffa hor hos gifta qvinnor, bör ingen sådan kunna inskrifvas i polisens register för prostituerade.

att söka upptäcka qvacksalvare; samt sådana som hysa och dölja qvinnor, hvilka äro med veneriska åkommor behäftade.

§ 46. Byråkommissariens *suppleant* företräder den förres ställe vid de tillfällen, då denne kan vara af laga förfall hindrad att tjenstgöra. Suppleanten har att dervid ställa sig till efterrättelse allt hvad föregående § föreskrifver byråkommissarien, och han bör, så ofta ej laga förfall hindrar, vara tillstädes å byrån vid de för tjenstgöringen bestämda tider, för att föreståndaren biträda.

§ 47. *Konstaplarne* böra ega raskhet, skarpsinnighet, urskiljning och godt omdöme, samt framför allt vara rättrådiga, omutliga, samt af goda och oförvitliga seder. Uti sin tjenstebefattnings utöfning äro de skyldige:

att ställa sig till efterrättelse föregående reglementes §§ 1, 4, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 26, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, hvilkas innehåll de böra hafva i minnet, rörande allmänna qvinnors skyldigheter, uppsigten öfver de besigtningsskyldiga och sådana som hemligen egna sig åt skörlefnad eller dertill förleda andra, samt förekommande af liderlighet och oordningar på värdshus, kaffehus och krogar;

att med noggranhet efterkomma och fullgöra af förmän gifna befallningar, samt derom, äfvensom om annat som till deras tjenst hörer, afgifva behörig rapport, samt för öfrigt iakttaga hvad för poliskonstapel i allmänhet är stadgadt; och

att med höflighet bemöta de besigtningskyldiga och icke, under hvad namn det vara må, af besigtningsskyldig qvinna, eller sådan som borde vara visitation underkastad, emottaga penningar eller annat, vid påföljd att genast varda från sin befattning skiljd.

Apoteksinspektioner 1872.

I. Af Generaldirektören N. J. Berlin.

Under den resa jag sistlidna sommar företagit i ändamål att inspektera Lasaretten och Kurhusen i vestra och södra delarne af riket har jag äfven besökt de apotek, som legat i vägen, samt å dem verkställt en mer eller mindre omfattande inspektion i den mån tid och omständigheter det medgifvit. De sålunda inspekterade apoteken äro

i *Östergötlands län:* Motala, Vadstena;

i *Skaraborgs län:* Karlsborg, Sköfde, Skara, Lidköping, Mariestad;

i *Elfsborgs län:* Wennersborg;

i *Göteborgs och Bohus län:* Göteborgs fyra apotek, Lysekil, Uddevalla, Strömstad, Marstrand, Kongelf;

i *Hallands län:* Halmstad, Varberg, Falkenberg, Laholm;

i *Christianstads län:* Engelholm, Cimbrishamn, Brösarp;

i *Malmöhus län:* Helsingborg, Trelleborg, Eslöf, Anderslöf, Åsum (Sjöbo).

De vid förrättningarne gjorda anmärkningar hafva antecknats i de protokoll, hvilka här bifogas. Beträffande hvarje apoteks beskaffenhet och vård i allmänhet, äfvensom angående de anmärkningar, som allmännast förekommit, har jag att anföra följande.

1. *Apoteket i Motala*, som under apotekaren Hamnströms ledighet förestods af apotekaren A. Sandberg, var flyttadt i ny lokal och försedt med vackra och ändamålsenliga förvaringskärl. Det befanns i ett mycket godt skick

så väl i afseende på ordning och snygghet som i afseende på läkemedlens beskaffenhet och förvaringssätt.

2. *Apoteket i Vadstena*, egare R. Busck. Mängden af i protokollet antecknade anmärkningar rörande felande, illa beredda och orätt beskaffade eller illa och i strid mot farmakopeens föreskrifter förvarade läkemedel ådagalägger nogsamt att apoteket icke kan anses vara i tillfredsställande skick. Laboratorium bristfälligt, saknande bland annat destillationspanna.

3. *Apoteket i Carlsborg*, innehafvare Ch. Kall, är inrymdt i den hvälfda bottenvåningen af fästningens slutvärn; till följd häraf äro apoteksrummet och materialrummet fuktande. Laboratorium mörkt, mycket litet, otjenligt. Lådfacken i apoteket, hvilka blifvit af kronan upplåtna åt apotekaren, voro mycket illa gjorda och illa uppställda tätt intill väggar och golf. Om många af de gjorda anmärkningarne vid läkemedlens godhet kunna härledas från lokalens beskaffenhet, återstå dock tillräckligt många såväl härutinnan, som rörande snygghet och förvaringssätt, för att visa att apotekaren icke lemnat så stor uppmärksamhet åt farmakopeens och andra gällande föreskrifters innehåll, att apoteket kan anses vara på ett tillfredsställande sätt försedt och vårdadt. Ph. militaris tycktes bland annat vara temligen obekant. En ny och tjenligare byggnad för apoteket sades komma att ofördröjligen uppföras.

4. *Apoteket i Sköfde*, egare C. P. Zickerman. Detta apotek, som vid föregående inspektioner varit föremål för åtskilliga anmärkningar beträffande ordning och renlighet, synes för hvarje gång hafva blifvit så förbättradt, att det torde kunna anses vara i fullt försvarligt skick. De anmärkningar, som nu gjordes, voro ungefär desamma som vid flere andra apotek förekommit. Inredningen i apoteket, hvilket rum är väl mörkt, har med tiden äfven blifvit mörkfärgad och behöfde ommålas äfven för snygghetens skull.

5. *Apoteket i Skara*, egare E. E. Segerberg, har goda lokaler, i allmänhet goda läkemedel och synes fortfarande

vara ordentligt skött. De anmärkningar, som gjordes, gällde hufvudsakligen åtskilliga läkemedels förvaring, hvarvid farmakopeens föreskrifter befunnos vara förbisedda.

6. *Apoteket i Lidköping*, egare J. W. Möller, är försedt med goda lokaler och förvaringskärl, men äfven här förekommo flere anmärkningar mot läkemedlens förvaringssätt. För öfrigt synes apoteket vara på tillfredsställande sätt vårdadt.

7. *Apoteket i Mariestad*, egare C. J. Lindahl. Detta apotek, mot hvilket många anmärkningar gjordes vid inspektionen år 1865, men som 1867 befanns vara i godt skick och, utom hvad handköpsprisen angick, ordentligt skött, syntes nu hvad angår lokalernas beskaffenhet, läkemedlens beskaffenhet och förvaringssätt samt ordning och renlighet fortfarande förtjena ett godt vitsord.

8. *Apoteket i Wenersborg* eges numera af Pyhlson junior. Det var försedt med rymliga och ändamålsenliga lokaler, ordning och snygghet syntes vara behörigen iakttagna och läkemedlen befunnos i allmänhet vara af tillfredsställande beskaffenhet. Emellertid anmärktes att läkemedlens qvantiteter, och i synnerhet de enklas, voro betydligt större än att de kunna på ett eller några år förbrukas; och denna anmärkning gäller i synnerhet vegetabiliska pulver, hvaraf allt för stora mängder funnos färdigberedda. Ph. Sv. Ed. VII. 2. fanns icke å detta apotek.

9. *Apoteket Kronan i Göteborg*, egare J. G. Cavalli. Apoteksrummets storlek och utstyrsel äfvensom de öfriga till apoteket hörande lokaler äro i en föregående inspektionsberättelse omtalade. Den vidlyftiga apoteks- och droghandels-rörelsen syntes bedrifvas med mycken ordning och uppmärksamhet; endast några få anmärkningar förekommo. Förråderna af droger voro väl förvarade och af god beskaffenhet, om jag derifrån undantager de droger af secunda qvalitet (Asa fœtida in massis, Folia Sennæ natur., Radix Rhei semimundata m. fl.), hvilka jemte fullgoda droger af samma slag funnos förhanden. Beredningen af

pulver skedde med tillhjelp af ångmaskin och icke allenast för apotekets eget behof, utan äfven till afsalu. Visserligen är det icke förbjudet att till försäljning utbjuda pulver af vegetabiliska droger, såsom det sker på Herr Cavallis priskurant med pulver af Cortex Chinæ Calisayæ, Gummiresinæ fœtidæ, Radix Rhei, Tubera Jalapæ, Sem. Nucis vomicæ; men då denna priskurant väl är ämnad för Svenska apotekare och dessa äro uttryckligen förbjudna att köpa dylika färdigberedda pulver, synes det mindre välbetänkt att sålunda likasom fresta dem till afvikelse från farmakopeens föreskrifter. Samma anmärkning gäller äfven Moschus ex vesiçis och Lignum Qvassiæ rasum. Det bör emellertid icke förtigas, att alldeles samma till inköp obehöriga beredningar utbjudas äfven af andra Svenska apotekare, som idka droghandel. Den ifrågavarande droghandeln bjuder äfven på Morrisons piller, Nortons kamomillpiller och Grains de santé.

10. *Apoteket Enhörningen i Göteborg,* egare O. L. Björkbom. Äfven detta apoteks stora och vackra försäljningslokal och öfriga förvarings- och arbetsrum äro förut beskrifna. Ett fåtal anmärkningar gjordes visserligen (bland dem den, att Massa Pil. Myrrhæ ferrat. fanns färdigberedd), men för öfrigt syntes apoteket väl skött och väl försedt, äfven med afseende på den derifrån idkade droghandel. Också här beredas pulver med tillhjelp af ångmaskin och icke allenast för apotekets eget behof, utan äfven till afsalu åt apotekare, för hvilket ändamål de finnas upptagna på priskuranten; men denna bjuder dessutom icke allenast på Morrisons och Nortons piller, utan äfven på Holloways, Brandreths, Vallets piller, Morrisons pulver och salva, Mixture noire, Matico-injection, tre syruper, bland dem Sirop de quinquina ferreux, m. fl. Det måste beklagas att apotekare, i strid mot farmaciens och menskligheten intressen, företaga sig att sprida dylika hemliga medel af obekant eller okontrollerad beskaffenhet, hvilka vanligen

göra den minsta skadan, då de endast locka pengar ur folkets fickor.

11. *Apoteket Lejonet i Göteborg* eges af C. G. Ringström, hvilken för tillfället var bortrest, och har sedan ett par år blifvit flyttadt till en ny lokal. Apoteksrummet var stort, ljust och vackert, öfriga rum ändamålsenliga. De anmärkningar, som gjordes så väl mot åtskilliga läkemedels beskaffenhet, och de ännu flere som förekommo rörande förvaringssättet, tillåta svårligen att anse apoteket vara i godt skick och vederbörligen tillgodosedt. Efter mer än två års förlopp hade laboratoriet ännu icke blifvit färdigt; ångapparat fanns väl, men var ännu icke uppsatt. Genom en vid apoteksdisken anslagen röd affisch underrättades allmänheten att Morrisons piller, pulver och salva äfven här voro till salu.

12. *Apoteket Hjorten i Göteborg*, innehafvare N. H. Isander, förestods under hans ledighet af tillförordnad Provisor. Detta apotek har goda lokaler, ändamålsenliga förvaringskärl och inredning, samt synes våra i ganska godt skick och med omsorg skött. Laboratorium och dess inredning förtjenar synnerligt loford. Endast några få anmärkningar vid läkemedlen och deras förvaring förekommo.

13. *Medikaments-förrådet i Lysekil* tillhandahålles af apotekaren C. G. Ringström i Göteborg och förestås af provisorn J. L. Lundberg. Lokalerna och inredningen voro afpassade efter ändamålet, förvaringskärl och utensilier af rätt god beskaffenhet. Oaktadt några anmärkningar förekommo, torde detta medikamentsförråd kunna anses vara i tillfredsställande skick och ordentligen skött. Omsättningen lärer ock, särdeles under sommaren, icke vara så ringa.

14. *Apoteket i Uddevalla*, egare A. F. Fahlström, befanns försedt med ändamålsenliga lokaler och förvaringskärl samt, så vidt utrönas kunde, äfven med goda läkemedel. Åtskilliga anmärkningar rörande vissa läkemedels förvaring, hvilka på de flesta apotek förekommit, gjordes äfven här. För öfrigt syntes apoteket vara ordentligt skött.

15. *Apoteket i Strömstad*, egare A. L. Burman. De vid inspektionerna 1863 och 1867 gjorda anmärkningar syntes nu hafva medfört sådana förbättringar, att apoteket kan anses vara i försvarligt och tillfredsställande skick, särdeles då i betraktande tagas lokalernas, af utrymmet inom huset beroende beskaffenhet och den ringa omsättningen. Åtskilliga anmärkningar vid läkemedlens förvaring och äfven vid några beskaffenhet förekommo. Veterinärmedel funnos beredda endast enligt Ph. Vet. Ed. II enligt uppgift af det skäl, att ortens veterinär förklarat sig ämna fortfarande endast begagna sådana.

16. *Apoteket i Marstrand*, egare R. Smith. De många anmärkningar, som, enligt hvad protokollet innehåller, gjordes mot läkemedlens beskaffenhet och förvaring, äfvensom den å apoteket rådande mindre goda ordning och renlighet, ådagalägga att detta apotek, som vid inspektionen 1867 under en annan egare ansågs vara i fullt försvarligt skick, numera icke torde kunna anses förtjena samma vitsord.

17. *Apoteket i Kongelf* eges af F. L. Edling och synes fortfarande vara i godt skick samt skött med ordning och omsorg; dock anmärktes att åtskilliga vegetabiliska pulver ännu förvarades i apoteket, utsatta för dagsljuset.

Här anträffades Folia Digitalis, af apotekaren insamlade från vildtvexande plantor å det s. k. Fontinsberget i stadens granskap.

18. *Apoteket i Halmstad*, tillhörigt D. G. v. Sydows sterbhus, föreståes af C. F. v. Sydow. Det fördelaktiga vitsord, detta apotek vid föregående inspektioner erhållit, synes detsamma ännu väl förtjena, i synnerhet sedan det föga tidsenliga laboratoriet nu blifvit förändradt och försedt med åtskilliga nya apparater. Bland de få anmärkningarne förekom en angående en bättre förvaring af veterinärpulver.

19. *Apoteket i Varberg* eges af B. Th. Santesson och har vid sist anställda inspektion erhållit vitsord om att vara i godt skick och försedt med erforderliga lägenheter, appa-

rater, instrumenter samt goda läkemedel. De få anmärkningar, som vid ett kortare besök å apoteket nu gjordes, berättiga icke att förändra detta omdöme.

20. *Apoteket i Falkenberg*, egare J. C. Brag, stod under flyttning till en ny, apotekaren tillhörig, vacker och mycket ändamålsenlig lokal. Af hvad som kunde inhemtas under besöket i den gamla lokalen, hvarifrån läkemedlen ännu dispenserades, hade apotekaren låtit sig angeläget vara att iakttaga farmakopeens föreskrifter om läkemedlens beskaffenhet och rigtiga förvaring äfvensom öfriga föreskrifter om deras dispenserande.

21. *Apoteket i Laholm* eges af H. F. E. Hanson, hvilken vid tillfället var frånvarande. De oaktadt den knappa tiden gjorda anmärkningarne vid läkemedlens beskaffenhet och förvaringssätt i apoteksrummet äfvensom vid andra der rådande förhållanden synas knappt medgifva att anse apoteket vara på ett tillfredsställande sätt skött. I materialkammaren voro de flesta läkemedlen bättre beskaffade och förvarade.

22. *Apoteket i Engelholm*, egare C. W. Wedberg. Om man undantar det gamla stensatta, med en antik och alldeles otjenlig apparat för destillation med ånga försedda laboratoriet, var apoteket försedt med rätt goda lokaler och i allmänhet oklanderliga, i gräsvinden ganska goda förvaringskärl. Några anmärkningar förekommo visserligen vid åtskilliga läkemedels beskaffenhet och förvaringssätt, men berättiga icke att om apotekets tillstånd och vård fälla något mindre fördelaktigt omdöme.

23. *Apoteket i Cimbrishamn*, egare P. E. Svanlund, hade i den nye egarens hand vunnit betydlig förbättring såväl till lokaler och förvaringskärl som i afseende på läkemedlens beskaffenhet och torde kunna i allmänhet anses vara i godt och försvarligt skick. Laboratorium var dock mörkt och destillationsapparaten befann sig på en otjenlig plats; likaså förekommo åtskilliga anmärkningar rörande vissa läkemedels beskaffenhet och förvaring.

24. *Apoteket i Brösarp.* Detta olyckliga apotek, som under sin nye innehafvare G. A. Halck onekligen vunnit en icke ringa förbättring, synes likväl ännu icke vara i ett tillfredsställande skick. Många enkla läkemedel voro dåliga eller odugliga, andra illa förvarade, bland dem tinkturer; att dessa på ett litet apotek förvaras under korkar torde icke kunna klandras, men här voro korkarne gamla, dåliga och löst insatta i flaskhalsen. Provincial-läkarens förnyade anmälningar till Sundhets-Collegium om det å apoteket fortfarande bedrifna qvacksalveriet syntes vinna fullt stöd deruti, att en stor mängd droppblandningar funnos färdiga och uppstälda i apoteket samt försedda med benämning dels efter uppfinnaren, dels efter de förmenta verkningarne; en ännu större mångfald af tryckta etiketter förefanns, bärande namn af hjertstyrkande, krampstillande, gikt-, kolikdroppar o. s. v. Bland simplicia anmärktes tre slag af Asa fœtida, af hvilka ett var vanlig, in massis, oklanderlig, ett annat innehöll stora bitar af ett mineral, sannolikt gips, och det tredje var hårdt, pipigt och af en hittills osedd beskaffenhet; alla tre skulle enligt uppgift vara bekomna från inländsk droghandel. Bland signaturerna träffades flere lydande å Pulvis Cortex..., Pulvis Folia..., Pulvis Radix... o. s. v.

25. *Apoteket i Helsingborg*, egare C. P. Lundblad, befanns icke vara i fullt så godt skick, som man af ett så stort apotek skulle vänta. Att de öfverfyllda materialrummen, bland hvilka det ena var mycket fugtigt, bibehållits oförändrade, torde kunna förklaras deraf, att egaren endast ett par år innehaft apoteket och att de förändringar, som här behöfvas, jemte andra annorstädes nödvändiga, medföra ej obetydlig kostnad; men en sådan omständighet kan icke åberopas såsom ursäkt för de anmärkningar, hvilka förekommo rörande läkemedlens föreskriftsenliga förvaring och några ganska vigtiga drogers beskaffenhet till följd af bristande eftersyn. I materialkammaren förvarades ovanligt många läkemedel i pulver och af de vigtigaste vegeta-

biliska mycket stora qvantiteter i genomskinliga kärl, alla sannolikt köpta med apoteket. Veterinärpulverna voro för grofva. Torkskåpet föga ändamålsenligt.

26. *Apoteket i Trelleborg,* egare J. S. F. Liljedahl. Detta apotek, som otvifvelaktigt befinner sig i ett mycket bättre tillstånd än under föregående egare, syntes vid den sista inspektionen vara omsorgsfullt skött. De nu gjorda anmärkningarne vid flere läkemedels och deribland vegetabiliska pulvers förvaring äfvensom vid några vigtiga drogers (Rad. Rhei, Fol. Sennæ m. fl.) beskaffenhet utvisa att apotekaren, för att bibehålla vitsordet om apoteket oförändradt, måste åt farmakopeens föreskrifter lemna större uppmärksamhet så väl i afseende på läkemedlens förvaringssätt som vid deras reqvirerande.

27. *Apoteket i Eslöf,* innehafvare H. H. Harlingzon, skulle just nu flyttas från sin gamla lokal till en ny stor, ljus och elegant inredd; de tillhörande lokalerna voro dock icke alla så rymliga som apoteksrummet. Det synes med ledning af protokollet vara önskligt att apotekaren, som nyligen erhållit ett så godt apotek, vid inflyttningen i den nya lokalen bättre än hittils iakttager farmakopeens specialföreskrifter angående läkemedels förvaring, hvilka föreskrifter nu voro till en icke ringa del försummade. Ph. Su. Ed. VII. 2. fanns icke vid detta apotek.

28. *Apoteket i Anderslöf,* innehafvare A. R. Högdahl, var flyttadt sedan sista inspektionen till en ny, vacker och ändamålsenligt inredd lokal uti apotekarens egna hus. Här förekommo ganska få anmärkningar och jag tvekar icke att anse apoteket vara mycket godt samt skött med en omsorg, som förtjenar erkännande.

29. *Apoteket i Åsum (Sjöbo),* innehafvare O. A. Ljungberg. Vid inspektionen 1870 ansågs att detta apotek väl var i fullt försvarligt skick, men att ännu åtskilliga felaktigheter återstodo att afhjelpa. Af protokollet synes att ännu förekommo rätt vigtiga anmärkningar såväl rörande läkemedlens beskaffenhet som vid deras förvaring, såsom

att Bulbus Scillæ, Oxidum plumbicum, Rad. Valerianæ, Fructus Anisi och Fœniculi m. fl. förvarades i öppna draglådor; för öfrigt syntes läkemedlen vara af god och oklanderlig beskaffenhet, äfvensom ordning och snygghet på tillfredsställande sätt iakttagna. Det skulle emellertid väl behöfvas att apotekaren egnade någon större andel af den ledighet, som den nu anställda provisorns biträde bereder honom, för att tillse det farmakopeens föreskrifter fullständigare efterkommas. — Den i samma källare, hvarest läkemedel förvarades, uppställda och begagnade apparaten för vattens kolsyrande torde erhålla en annan plats. — —

II. Af Medicinalrådet A. H. Wistrand.

Enligt det af Kollegium mig lemnade uppdrag har jag, — dels vid Schebo bruk tagit kännedom om de hos Kollegium öfverklagade förhållanden, hvilka ägt rum med afseende på hus- eller bruksapoteket derstädes, hvarom särskild anmälan är af mig gjord, — dels ock inspekterat följande apoteksinrättningar och medikamentsförråd:

Inom Stockholms län:
1. Norrtelge apotek.
2. Östhammars dito.
3. Hammarby dito.

Inom Upsala län:
4. Upsala apotek Lejonet.
5. Tierps apotek.
6. Leufsta medikamentsförråd och
7. Dannemora dito.

1. *Norrtelge apotek*, hvilket sedan 1848 innehafves af F. A. Ljungberg, har en ganska rymlig och tjenlig lokal samt befanns i allmänhet uti ett godt och tillfredsställande skick; dock skulle det glaskärl, som inneslöt fosfor och

hvilket förvarades uti tinkturkammaren, flyttas till källaren och inställas uti föreskrifvet jernfodral. Laborationsjournalen tycktes utvisa ett temligen flitigt arbete å laboratorium. Arsenikförrådet hade tillökats med 50 ort från apoteket Svanen i Stockholm, hvaremot 3,209 Korn (163,40 Gram) utgått till veterinärbehof; och befanns återstoden, i öfverensstämmelse med giftboken, vara 4005 Korn (6056 K. brutto).

2. *Östhammars apotek* innehafves och förestås sedan år 1854 af apotekaren A. Eriksson, utan något biträde; men emedan han sedan flere år lider af en ögonsjukdom, hvilken i så hög grad inskränker hans synförmåga, att han icke ens kunde med synen uppfatta åtskilliga befintliga föroreningar å förvaringskärlen, såsom att litet mönja fastnat vid insidan af glasproppen uti en af extraktburkarne, uppmanades han att söka anskaffa något pålitligt biträde. De vid sista visitationen gjorde anmärkningar hade föranledt behörig rättelse, utom att åtskilliga af fukt förstörda signaturer i källaren ännu icke blifvit ersatte med nya. Bulbus Alii, Fruct. Lupuli, Gemmæ Pini, Rad Artemisiæ, Ramuli Sabinæ, Rhizoma Filicis, m. fl. voro förlegade och dels bortkastades, dels skulle utbytas mot nya förråd; åtskilliga Syruper, såsom Allii, Altheæ och Aurantii, voro i jäsning; Empl. hydr. innehöll fria qvicksilfverkulor; Häftplåster var ojemt utbredt med en knif; Ol. crot. extr. pharm. veter. skulle få behörig signatur och insättas i giftskåpet; Fosfor förvarades i glasburk, till hvilken skulle anskaffas föreskrifvet fodral af jern. Laboratorium var i mindre godt skick; någon laborationsjournal fanns icke. Reaktionsmedel funnos temligen fullständigt, men flere glasproppar i dithörande flaskor voro fastnade. Arsenikförrådet och tillhörande journal var i behörigt skick samt apoteket för öfrigt i någorlunda försvarligt skick.

3. *Hammarby apotek*, hvilket, enligt K. Brefvet den 19 Jan. 1872, innehafves af J. G. Hjelmström, samt afsynades den 11 sistl. Maj och godkändes af Sundhets-

Kollegium den 3 påföljande Juni, är fortfarande inhyst uti den för ändamålet mindre lämpliga *öfver*våningen af den värdshusbyggnad, som tillhör direktionen öfver Löwenströmska Lasarettet. Till apoteksrum begagnades förut ett litet rum i midten af huset, men numera användes dertill det ena gafvelrummet, som är ganska stort, ljust och väl inredt. Ett litet kök begagnas till laboratorium; källaren är liten men användbar, och torkvind håller på att inredas. Iskällaren eller annan isbehållare vid apoteket finnes icke ännu, emedan apotekaren icke förr än på våren emottog apoteket, men vid behof erhålles is från det närbelägna lasarettet, till dess eget isförråd nästa vinter hinner anskaffas. De flesta förvaringskärlen voro nya och ändamålsenliga, men åtskilliga sådana voro ytterligare reqvirerade och väntades med det första. Några salvor och andra medel förvarades uti kärl, som endast voro betäckta med papper, och syruperna uti flussflaskor med proppar af samma ämne, hvilket skulle rättas. Några medel, som förvarades uti papperspåsar, tömdes uti lämpliga kärl. I allmänhet voro läkemedlen af god eller försvarlig beskaffenhet; men Empl. hydrargyri visade mycket qvicksilfverkulor och kasserades derföre, hvaremot Ung. hydrargyri var af behörig beskaffenhet. Äfven några svartbruna bitar af Rad. Rhei kasserades. — Rad. Salep fanns endast i pulverform och skulle altså, likasom ock några andra defekter, genast anskaffas. Empl. adhæsivum fanns endast enligt Ed. VI, emedan sådant begagnades å det närbelägna lasarettet, men sådant enligt Ed. VII skulle genast beredas. Det glaskärl, som innehåller fosfor, skulle flyttas från apoteksrummet till källaren och insättas uti behörigt jernfodral. Giftskåpen voro af behörig beskaffenhet och arsenikförrådet utgjorde 162 Korn netto (1933 Korn brutto).

4. *Upsala-apoteket Lejonet*, hvilket sedan 1865 innehafves af G. Piltz, har i allmänhet tjenliga och rymliga lokaler, ändamålsenliga och behörigen signerade förvaringskärl, — hvaribland 130 större och mindre bleckkanistrar

å gräsvinden, — samt goda medikamenter, och befanns äfven i öfrigt uti ett tillfredsställande skick; dock skulle veterinär-farmakopeens pulver signeras äfven med "Vet. pharm.", och fosforn flyttas från laboratorium till giftskåpet i källaren. — Under årets lopp hade en ny elev blifvit antagen, och erinrades apotekaren att efter föreskrifven proftid uppgöra behörigt kontrakt om hans anställning. — Arsenikförrådet hade tillökats med 19,690 Korn, aflemnade från polisstyrelsen, hvaremot derifrån afgått till ekonomiskt behof, enligt behörig resolution, 52 skålpund och dels till apotekets behof, dels till veterinärbehof 823 Korn (37 gram), så att återstående förrådet (förutom en fjerding Rauschgelb) var 650,825 Korn.

5. *Tierps apotek*, som enligt K. Privilegium den 17 Juni 1870 blifvit inrättadt af E. H. Wikander och afsynadt den 7 Febr. 1871, har en särdeles tjenlig belägenhet, omedelbart invid Provincialläkarebostaden i Gryttjoms by, ljust och rymligt apoteksrum äfvensom materialkammare samt ganska lämpliga öfriga lokaler för apotekets behof. Åtskilliga nya bleckdosor äfvensom fyrkantiga träkanistrar med lock samt stenkärl med trälock för materialkammaren voro nyss anskaffade och höllo på att signeras. Gemmæ pini kasserades och några defekter skulle kompletteras, men i öfrigt befanns apoteket i ganska godt skick samt arsenikförrådet med tillhörande giftbok i behörig ordning. — Apotekaren erinrades vidtaga nödiga åtgärder för behörigt hållande af medikamentsförrådet vid Leufsta.

6. *Leufsta medikamentsförråd*, som enligt K. Brefvet den 14 Febr. 1871 blifvit inrättadt (i stället för det bruksapotek, som förut der fanns) af Apotekaren Wikander i Tierp (enligt K. Sundhets-Kollegii skrifvelse den 30 Mars 1871) och afsynadt den 12 Jan. 1872, är inrymdt uti en af bruksegaren dertill upplåten och inredd byggning, der äfven föreståndaren har sin bostad. Föreståndaren, Hr O. Enström, hvilken förut handhaft bruksapoteket, har,

enligt aftal med Apotekaren Wikander, hittils sjelf fått hvar han behagat anskaffa medikamenter, men emedan detta sätt att hålla medikamentsförrådet icke var behörigt, skulle förändring i berörde afseende ofördröjligen vidtagas. Uti de till apoteksinrättningen hörande rum herrskade icke så god ordning, som kunde anses önskligt; flere medikamenter förvarades endast i papperspåsar, men åtskilliga af dessa tömdes nu uti lämpliga kärl eller lådor, och skulle sådant ofördröjligen ske äfven med de öfrige. Åtskilliga draglådor hade antingen två öppna afdelningar med olika innehåll eller innehöllo tvenne bredvid hvarandra inpassade jernblecksiådor med lock, hvilket såsom mindre lämpligt borde förändras. Eljest voro ståndkärl och öfriga förvaringsrum af god beskaffenhet. Folia Strammonii, Rad. Sarsaparillæ och några andra ämnen voro förseglade, Syr. Allii var möglig och blef utslagen, Syr. Rubi Idæi visade börjande jäsning; men för öfrigt befunnos läkemedlen i allmänhet goda eller försvarliga. Ol. crot. extr. pharm. veter. signerades sålunda och flyttades till giftskåpet. Af arsenikförrådet var enligt behörigt recept utlemnadt endast 5 centigr. eller 1,2 korn, samt uppvägdes återstoden till 559 korn netto och 3,244 korn brutto. Giftboken afslutades.

7. *Dannemora medikamentsförråd*, hvilket, enligt K. Bref den 3 Dec. 1869 och Sundhets-Kollegii beslut den 20 Jan. 1870, inrättats af Apotekaren Westerdahl å apoteket Kronan i Upsala och afsynades den 15 Okt. 1870, är inrymdt uti en af Grufvestyrelsen dertill upplåten, midt emot Distriktläkarens bostad belägen, för ändamålet särdeles lämplig byggning, der äfven föreståndaren, Th. Göranson, (sedan Maj 1871) har tvenne boningsrum. Jemte det stora och ljusa apoteksrummet finnes en tinktur- och materialkammare, ett annat förrådsrum samt ett laboratorium äfvensom en god källare. Alla lokalerna, hvilkas ändamålsenliga inredning bekostats och underhålles af Österby bruksegare, voro rymliga och tjenliga, förvaringskärlen i allmänhet nya och behörigen signerade, sigtar och öfrige

redskaper uti behörigt skick samt läkemedlen af god eller försvarlig beskaffenhet. För hastig tillredning af infusioner och dekokter fanns äfven ett fotogénkök med tillhörande bricka af jernbleck med uppvikta kanter. Emedan draglådornas innanlock hvilade emot en fals tätt invid öfreranden af lådan och alltså icke föllo tätt på de uti lådorna befintliga droger, förvarades ömtåligare vegetabiliska droger äfvensom Resinæ och Gummi-Resinæ uti bleckdosor. Justeringsvågen var af god beskaffenhet, men saknade ännu vattenpass, ehuru sådant var reqvireradt. Den lilla särskilda vigtsatsen saknades, men skulle anskaffas, hvarjemte äfven kornvigterna, hvilka icke voro justerade sedan år 1868, skulle omjusteras. Öfriga vågar och vigter föranledde ingen anmärkning, och centigram- äfvensom milligramvigterna befunnos riktiga. Tinctura Hyoscyami och Vinum Colchici enligt Ed. VI flyttades till en omålad hylla i giftskåpet och signerades äfven med "Ed. VI". Arsenikförrådet var 683 korn netto (1,582 korn brutto).

III) Af D:r N. P. Hamberg.

Enligt Kongl. Kollegii förordnande af den 15 Juni 1872 har jag inspekterat nedan antecknade 26 Apotek i Norrland och 3 i Dalarne, och får härmed öfver befunna förhållandet afgifva berättelse, samt bifoga de vid inspektionen gjorda anteckningar.

De inspekterade apoteken voro följande:

I *Norrbottens län:*

Luleå, Piteå, Haparanda, Öfver-Luleå, Neder-Kalix ..... 5.

Westerbottens län:

Umeå, Nysätra, Skellefteå, Nordmaling ..... 4.

Transp. 9.

Transport 9.

Jemtlands län:

Östersund, Sveg, Undersåker, Ragunda, Ström ..... 5.

Westernorrlands län:

Ytterlännäs, Örnsköldsvik, Sollefteå, Skog ..... 4.

Gefleborgs län:

Lejonet och Nordstjernan i Gefle, Storvik, Söderhamn, Hudiksvall, Alfta, Jerfsö, Bollnäs ..... 8.

Kopparbergs län:

Falun, Leksand, Mora ..... 3.

Summa 29.

Resan anträddes den 18 Juni från Stockholm med ångbåt till Skellefteå, Luleå, Neder-Kalix och Haparanda, samt från Haparanda åter till Luleå, hvarifrån, efter verkställd inspektion i Öfver-Luleå, äfven ångbåtslägenhet begagnades till Ratan, der skjuts togs till Nysätra; sedermera fortsattes resan landvägen söderut till Umeå, Nordmaling, Örnsköldsvik, Skog och sedan öfver Ångermanelfven till Ytterlännäs, samt derifrån på ångbåt till Sollefteå, hvarifrån resan fortsattes dels med skjuts, dels till fots, dels med båt till Ström, och på samma sätt från Ström till Ragunda, hvarest den allmänna landsvägen inslogs till Östersund. Från Östersund företogs resan till Undersåker landvägen till Quittsle och derifrån på ångbåt till Berg, hvarifrån resan fortsattes till Sveg, Jerfsö, Hudiksvall, Söderhamn, Bollnäs, Alfta, Mora, Leksand, Falun och från Falun på jernväg till Storvik och Gefle samt från Gefle den 29 Juli på ångbåt till Stockholm. — —

Öfver befunna förhållandet hafva anteckningar blifvit gjorda, hvilka af apotekaren eller föreståndaren blifvit underskrifna, äfvensom af Provincialläkaren, som vid de flesta inspektioner varit närvarande, och anser jag mig, rörande hvart och ett af de inspekterade apoteken böra i korthet anföra följande:

1. *Apoteket i Skellefteå* (C. H. Våhlin) syntes vara väl försedt med goda och i allmänhet författningsenligt förvarade läkemedel; anmärkningar få, t. ex. Rhizoma Filicis förlegad, Extr. Aloes i Lycopodium, Extr. Nucis Vomicæ sammanbakad. Några extraktkärlshalsar och proppar böra befrias från extrakt. Renlighet ej fullt så god som på flera andra apotek i Norrbotten.

2. *Apoteket i Luleå* (E. A. Adde). Apoteksrummet prydligt och försedt med lämpliga kärl, öfriga lägenheter ändamålsenliga. Vid signering anmärktes att en del signaturer ej voro enligt Ed. vij, Liquor Arseniitis kalici hade hvit signatur med svart skrift, Rhizoma Veratri ej gifttecken. Faba Ignatii bör förses med gifttecken och bland gifter förvaras. Läkemedlen i allmänhet goda och väl förvarade, med undantag af syruperna, som förvarades i för stora kärl, och Acid. carbol. crud., som höll obetydligt karbolsyra. Oleum Crotonis extract. fans icke.

3. *Apoteket i Neder-Kalix* (J. V. Stenström). Apoteksrummet försedt med prydlig och ändamålsenlig samt för ett landtapotek ganska dyrbar inredning. En mindre källare i apotekshuset, den större i apotekarens bostad på andra sidan elfven. Vid läkemedlens beskaffenhet anmärktes, att Hepar Sulphuris var förlegad och Stigmata Croci höllo kolsyrad kalk. En del Semina Nucis Vomicæ förefunnos raspade. Läkemedlen för öfrigt goda och utan anmärkning. Läkemedlens förvaring i allmänhet god med undantag af den för syruper och medikaments-viner, hvilka förvarades i för stora kärl. Extrakterna utmärkt renligt förvarade, lägenheterna i allmänhet mycket rymliga, och god ordning i dem rådande.

4. *Apoteket i Haparanda* (C. T. Östman). Till rörelsen hörande lägenheter i allmänhet goda och lämpligt inredda; genom tillökning med 2:ne rum, som äro under inredning, kommer materialkammaren att förstoras, och dessutom erhålles ett litet laboratorium invid apoteket. Läkemedlen af god beskaffenhet och i allmänhet väl för-

varade, med undantag af syruper, medikamentsviner och aromatiska vatten, hvilkas kärl voro för stora. Syrupus Iodeti ferrosi äfven i för stor flaska, bör fyllas på små flaskor, som ställas i solljuset. Ferrum pulveratum af vackert utseende, men förvaringskärlet för stort. Extrakterna i allmänhet mycket renligt förvarade. Äfvenledes mycken renlighet rådande i alla till rörelsen hörande lägenheter. Apoteket åtnjuter berättigadt förtroende och anlitas betydligt äfven från Finland.

5. *Apoteket i Öfver-Luleå* (Boden), personligt J. F. Meijer. Detta apotek var väl försedt med goda läkemedel, en del af utmärkt god beskaffenhet, vid hvilkas beredning och förvaring de i Ph. Suec. vij 2 gifna föreskrifter med högst få undantag blifvit ganska noga iakttagna. Lägenheterna goda och lämpligt inredda, materialkammarens inredning dock endast provisionel, kärl derstädes goda, men en del af de i lådfacken bland vegetabilier förvarade mineralämnen böra särskildt förvaras t. ex. Hydratocarbonas plumbicus.

Endast få anmärkningar föreföllo, t. ex. Acid. carbolicum depur., Acid. carbolicum crudum och några andra i Ph. Veter. upptagna läkemedel saknades. Aether aceticus var ej obetydligt alkoholhaltig. Extract. Secalis cornuti och Extr. Cannabis ind. uti dubbla kärl, det inre utan kork. Särskildt loford förtjenar den utmärkta ordning och snygghet som allmänt var rådande i apoteket och tillhörande lägenheter.

6. *Apoteket i Piteå* (rörelsen bedrifves för N. G. Ekmans konkursmassa och förestås af N. G. Ekman). Apotekslokalen och öfriga lägenheter försedda med i allmänhet goda förvaringskärl. Vid läkemedlens beskaffenhet och förvaring anmärktes:

Acidum phenylicum utgjordes af Acid. carbolic dep. Ph. Veter. Acidum carbolicum crudum, Chromas kalicus, Oleum Crotonis extract., Rhizoma Veratri m. fl. Veterinärfarmakopéens läkemedel saknades. Sal carlsbadense fac-

titium ej beredt enligt Ph. Suec. Semina Colchici saknade gifttecken. Tinct. Colchici för ljus, ny redan ansatt. Aqua Amygd. amar. conc. ej förvarad i giftskåp. Syruper och medikaments-viner förvarade i för stora kärl. Opium depur. och Extr. Nuc. vomic. sammanbakade. Extraktkärlens halsar och proppar böra befrias från extrakt. För öfrigt anmärktes att pulverdispenseringsvågen ej var af tillräcklig känslighet, ny bör anskaffas. Justeringsvågen bör förses med vattpass och bättre uppställas. Giftteknen å en del signaturer för långt åtskilda. Giftskåp bör i källaren inrättas. Läkemedlen i allmänhet, synnerligast de vegetabiliska drogerna, af god beskaffenhet, med undantag af Rhizoma Filicis, som var förlegad.

7. *Apoteket i Nysätra* (filial till Umeå. Föreståndare C. G. Lindgren). Apoteksrummet ljust och rymligt samt med prydliga och i allmänhet författningsenliga förvaringskärl. Bland gjorda anmärkningar anser jag mig böra särskildt omnämna följande:

Ph. Suec. vij 2 fans icke, ej heller författningen af 1 Juni 1871 rörande bemälde farmakopé. Apotekaren sade sig icke hafva erhållit berörde författning. Veterinärfarmakopéen 3:dje upplagan fans icke, men väl cirkuläret angående bemälde farmakopé. Justeringsvågen slår knappast för 1,5 Centigram. Bland Centigram.-vigterna en författningsvidrig af qvadratisk form. Pulverdispenseringsvågar föga känsliga, en god bör anskaffas. Ett par pulverformiga narkotiska extrakter icke riktigt signerade. Extr. Nucis Vomicæ beredt enligt Ed. vi. Extraktkärlens halsar och proppar böra befrias från extrakt. Linim. Sapon. camph. gelatinös, troligen till följd af oriktig tvåls användande vid beredningen. Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij, utan med bomolja. Acid. phenylicum är Acid. carbolic. dep. Ph. Vet. Acid. carbolic. crudum endast ringa mängd, signaturen oriktig. Bingarnes lock på gräsvinden böra isärsågas. Syruper, medikamentsviner, Oleum Jecoris Aselli, Sal. Subacet. plum-

bici förvarades i för stora kärl. Aether aceticus var betydligt alkoholhaltig. Solut. Chlori förvarades i mörkt kärl, men med korkpropp. Acid. Arsenicosum förefans endast pulveriserad.

På grund af betyg från Kronolänsman J. A. Grundberg hade till Bleckslagaren N. O. Österlund 12 ort arseniksyrlighet blifvit såsom behöflig för yrket utlemnad; bemälde intyg och qvitto äro protokollet bilagde, af orsak att jag betviflar betygsgifvarens behörighet äfvensom giftets behöflighet för yrket.

8. *Apotheket i Umeå* (A. Schildt). Till rörelsen hörande lägenheter goda och försedda med i allmänhet ändamålsenlig inredning, med undantag af bingarna på vinden, hvilkas lock böra isärsågas. Giftskåp bör i källaren och torkskåp i laboratorium inrättas. För öfrigt anmärktes hufvudsakligen följande:

Veterinär-farmakopéens 3:dje upplaga fans icke, men väl cirkuläret rörande bemälde farmakopé. En mindre recepturvåg mycket okänslig, balansen borttogs från skålarna. Många beredningar, som i Ph. Suec. upptagas, voro reqvirerade från Stockholm, t. ex. Oxid. Magnes leve, Extrakter m. m. Oxidum calcicum en del dödbränd. Syruper, medikamentsviner och aromatiska vatten i för stora kärl. Aether aceticus betydligt alkoholhaltig. Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij utan med bomolja. Solut Ammoniaci håller ej prof enligt Ed. vij. Acid. phenylicum är Acid. carbolic. dep. Acid. carbolic. crudum håller obetydligt karbolsyra. Acetas plumbic. i ett kärl var Acet. plumb. crud.; Hepar Sulphuris pulv. i ett kärl utslogs. Sulphas ferrosus beredd enligt Ed. vij. Ett kärl signeradt Ol. Crotonis Ph. Vet. innehöll Ol. Crotonis Ph. Suec. Ed. vij. Några platinavigter fattades i större vigtsatsen, är redan af Prov.-läkaren vid förra visitationen anmärkt. Bichromas kalicus, i binge på vinden, bör borttagas och särskildt förvaras. De råa läkemedlen nästan alla af god beskaffenhet.

Med anledning af de icke obetydliga anmärkningarna, rörande läkemedlens beredning och förvaring, uppmanades apotekaren att, då han sjelf ej ännu gjort sig tillräckligt bekant med nya föreskrifter i detta afseende, och den hos honom konditionerande farmaciæ studiosus ej heller, antaga en skicklig examinerad provisor. Apotekaren medgaf behofvet af det ifrågasatta biträdet och förklarade sig beredvillig att skyndsamt anskaffa detsamma. Den ifrågasatta tillökningen i personal torde för den ej obetydliga rörelsens ordentliga bedrifvande äfvenledes vara ganska behöflig.

9. *Apoteket i Nordmaling* (personligt A. F. Häggberg). Apoteksrummet försedt med ändamålsenlig och för den lilla rörelsen ganska dyrbar inredning. Laboratorium litet, men tillräckligt försedt med erforderliga instrumenter; torkskåp finnes, men var ej uppsatt. Giftskåp bör i källaren inrättas. Giftskåpet i apoteket ordentligt, inga obehöriga läkemedel förefunnos derstädes. De läkemedel, som vid inspektionen 1870 saknades förefunnos nu och af god beskaffenhet. Drogerna voro i allmänhet af god beskaffenhet, en del mycket vackra och väl förvarade. De anmärkningar som gjordes voro hufvudsakligen följande:

Veterinärfarmakopéen 3:dje upplagan fans icke; men väl cirkuläret rörande denna farmakopé. Acid. phenylicum var enligt uppgift reqvirerad, men ej anländ. En flaska signerad Acid. phenylicum innehöll Acid. carbolic. depurat. Ph. Vet. Acid. carbolic. crudum fans icke. Syruperna förvarades i för stora kärl. Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij utan med bomolja. Oxidum magnesic. leve syntes väl förvarad, men var troligen till följd af för lång förvaring ej profhaltig. Solut. Chlori förvarades i små ogenomskinliga flaskor, men under korkproppar. De sammansatta läkemedlen voro för öfrigt författningsenligt beredda och förvarade.

10. *Apoteket i Örnsköldsvik* (J. Axling). De läkemedel och instrumenter, som vid inspektionen 1870 sak-

nades förefunnos nu och af vederbörlig beskaffenhet. Ed. VII. 2 finnes ej. Anmärkningarne voro få och utgjordes hufvudsakligen af följande:

Acid. phenylicum hade signatur: Acid. carbolic. crystallisat. Medic. puriss. och utgjordes af Acid. carbolic. dep. Ph. Vet. Sulphas chinicus gaf vid pröfning enligt Ed. vij ej fullkomligt klar lösning med ammoniak. Solut. Chlori i små ogenomskinliga flaskor, men ej försedde med glasproppar. Syruper, medikamentsviner och aromatiska vatten förvarades i väl stora kärl. De förändringar, som af den nya egaren redan äro gjorda med gräsvind och materialkammare, äfvensom de under arbete varande, anser jag ändamålsenliga och vittnande om nit och omtanka.

11. *Apoteket i Skog* (personligt C. J. Horneij). Apotekaren hade ställt sig till efterrättelse de anmärkningar, som vid inspektionen 1870 blifvit gjorda, såväl beträffande giftskåp, signaturer, som instrumenter. Santoninum var nu väl förvaradt. Acid. benzoicum riktigt beredd. Alla läkemedel som besågos och undersöktes voro nästan utan undantag af god beskaffenhet, flera utmärkt goda. Rörande förvaring förekomma några få anmärkningar, nemligen att syruper, medikamentsviner och aromatiska vatten förvaras i smärre och väl fyllda kärl. Sem. Colchici saknade gifttecken, som straxt anbringades. Renlighet och ordning voro rådande i alla lägenheter. Apotekaren synes sköta apoteket omsorgsfullt och icke hafva gjort sig förtjent af den minskning i den förut lilla rörelsen som genom tillkomst af apoteket i Ytterlännäs inträffat.

12. *Apoteket i Ytterlännäs* (medikamentsförråd J. V. Liedberg. Förestås af J. R. Ortman). Apoteksrummet ljust och vackert samt renligt med enkel men i allmänhet ändamålsenlig inredning. Vågar och vigter i vederbörligt skick med undantag af pulverdispenseringsvågen, som visserligen var känslig men osäker, och bör med ny af god konstruktion ersättas. Läkemedlen i allmänhet af god och författningsenlig beskaffenhet. Rörande förvaring anmärktes

att Pulv. Cort. Chinæ Calisayæ och åtskilliga andra pulver förvarades under papperstektur; dessa böra förvaras under kork och skyddas för ljuset. Syruper, medikamentsviner, aromatiska vatten, Oleum Amygdalar., Oleum Jecoris Aselli böra förvaras på smärre alldeles fyllda kärl. En del Extraktkärls halsar och proppar böra befrias från extrakt.

13. *Apoteket i Sollefteå* (J. G. Askberg). Apoteksrummet prydligt och ändamålsenligt inredt. Signaturer enligt Ed. vij. Vegetabiliska pulver och andra för ljuset ömtåliga medel förvarade i ogenomskinliga kärl. Laboratorium syntes flitigt begagnas, torkskåpet ej väl anbringadt. På gräsvinden anmärktes några icke författningsenliga signaturer, hvaribland Rad. Helleb. Albi, Succus Liquiritiæ. Den inre källaren ganska fuktig, signaturer på en del kärl till följd deraf svårläsliga; oljefärgssignaturer böra anbringas. Läkemedel förefunnos i riklig mängd och i allmänhet af god beskaffenhet samt författningsenligt förvarade. Anmärkningarna voro få och utgjordes hufvudsakligen af följande:

Acid. phenylic. utgjordes af Acid. carbol. dep. Ph. Vet. Tinct. Colchici för ljus, bör beredas med finstötta frön. Oxid. Magnesic. leve gelatinerade mycket långsamt. Oleum Amygdalarum, medikamentsviner och aromatiska vatten böra förvaras i väl fyllda, ej stora kärl. Syruperna förvarades på halfbuteljer, förvaringskärlen böra fyllas ända upp till korken; för en del syruper, som ej hafva stark åtgång, böra ännu mindre kärl användas.

14. *Apoteket i Ström* (personligt J. C. Hjortsberg). Apoteksrummet rymligt, försedt med enkel men ganska ändamålsenlig inredning. Vågar i allmänhet goda. Vigter justerade 1870, nya vigter uppgåfvos reqvirerade. Anmärkningarne voro i öfrigt följande:

Tinkturerna grumliga, böra i eldrum författningsenligt förvaras. Tinctura Colchici för ljus. Reagenser olämpligt uppställda, instrumenter för läkemedels pröfning behöfva kompletteras. Källaren, af rätt god beskaffenhet, är all-

deles för långt aflägsen från apoteket. Åtskilliga läkemedel, som i källaren böra förvaras, förefunnos på annat ställe t. ex. Aether, som anträffades på vinden. Pulverna voro endast en gång siktade, böra omsiktas. En del voro något hopbakade. Acid. phenylicum utgjordes af Acid. carbol. dep. Ph. Vet. Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij, utan med bomolja. Acid. carbol. crudum fans ej. Solut. Hydratis calcici ej färdigberedd. Sulphas cupricus fatesceradt, till följd af oriktig förvaring. Solutio Ammoniaci gulaktig, ej profhaltig. Ett annat kärl innehöll riktigt preparat. Oxidum calcicum utgjordes af kalkhydrat med kolsyrad kalk. Extract. Ratanhiæ nyss hemkommet från Stockholm utgjordes af en drog, liknande Kino Americanum. En liten mängd riktigt extrakt fans i ett kärl i apoteket. Solutio Chlori höll obetydligt klor. Rad. Rhei var halfskalad. Oleum Jecoris Aselli, Oleum Amygdalarum och syruperna förvarades i för stora, ej fyllda kärl. De vegetabiliska drogerna voro i allmänhet goda och lämpligt förvarade, med undantag af Flores Tanaceti och Verbasci, som voro förlegade. Ett betydligt antal läkemedel förefunnos hopade dels i Apoteket dels i andra lägenheter, och på hyllorna anträffades flerstädes flaskor utan annan signatur än en vårdslös påskrift på tekturen; apotekaren uppgaf att alla dessa läkemedel blifvit reqvirerade från Stockholm och nyligen anländt, forsedlar förevisades af olika datum, som visserligen ej var gammalt, men dock tillkännagaf att uppackning, anordning och förvaring af de anlända läkemedlen icke blifvit bedrifven med behörig skyndsamhet och sorgfällighet. Apotekaren förständigades att ofördröjligen författningsenligt förvara och signera ofvanbemälde läkemedel. Ett biträde syntes vara behöfligt, och apotekaren sade sig redan hafva antagit en farmaciæ studiosus. Äfvenledes anser jag mig böra här omnämna att under resan i Jemtland flera personer för mig uppgåfvo att apotekaren i Ström var mycket begifven på jagt, och att han stundom för sådant ändamål flera

dagar var frånvarande, under hvilken tid icke någon till läkemedels dispensering berättigad person förefanns på apoteket.

Vid inspektionstillfället i Östersund sammanträffade jag ånyo med Provincialläkaren i Ström, hvilken på tillfrågan intygade sanningsenligheten af ofvanbemälde uppgifter och omnämnde ett tillfälle då apotekaren flera dagar varit frånvarande på elgjagt.

Till ofvananförda anmälan anmanar mig ytterligare en från Provincialläkare Strandberg sedermera ingången skrifvelse af den 4 sistlidne Augusti, uti hvilken omnämnes att apotekaren »för det mesta vistas på jagt, detta till stor förargelse för såväl mig som för sjuka» och säger sig Herr S. äfven betänkt på att anmäla förhållandet för Kongl. Kollegium, och tillägger slutligen att något biträde ännu icke till apoteket ankommit.

Rörande defekta författningar och källarens aflägsenhet från apoteket har apotekaren Hjortsberg aflemnat en förklaring som bifogas protokollet.

15. *Apoteket i Ragunda* (personligt C. O. Strömholm). Till rörelsen hörande lägenheter i allmänhet ändamålsenliga; läkemedlen i allmänhet af god beskaffenhet. Anmärkningarna utgjordes hufvudsakligen af följande:

En af de stora gramvigtsatserna krönt 1869. En del blå signaturer i giftskåpet af grönaktig färg. Källaren saknade giftskåp. En del signaturer till följd af fukt svårläsliga; oljemålade signaturer böra anbringas. Ferrum pulveratum i för stort kärl. Unguentum Glycerini gråaktig. Acid. carbolic. crud. håller obetydligt karbolsyra. Folia Belladonnæ och Folia Digitalis illa förvarade under papperstektur. Extraktkärlens öfvergripande proppar i allmänhet för stora, nya kärl böra anskaffas och hållas mera renliga. Solut. Chlori i svarta kärl men med kork.

Med anledning af till mig framförda klagomål öfver att af läkemedel berusade personer stundom stört gudstjensten, vidtalades apotekaren och utlofvade mycket be-

redvilligt att, först efter gudstjenstens slut om söndagarne försälja Æther spirituosus och andra läkemedel, som af allmogen omåttligt begagnas.

16. *Apoteket i Östersund.* Apotekaren M. Justelius bortrest, apoteket förestods enligt förordnande af 13 Juni 1872 af exam. apot. E. C. Fahlander. Apoteksrummet och öfriga lägenheter försedda med i allmänhet ändamålsenlig inredning, med undantag af de å gräsvinden befintliga bingar, hvilkas lock böra isärsågas. Läkemedlen i allmänhet af god beskaffenhet och de flesta författningsenligt förvarade. Anmärkningarna voro få och hufvudsakligen följande:

Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij utan med bomolja. Aether aceticus något alkoholhaltig. Acid. phenylicum är den i Ph. Suec. Ed. vij 1 upptagna, bör signeras Acid. carbolic. depurat. Syruper och medikamentsviner i för stora kärl. Opium undersöktes och befans hålla 12,3 % morfin.

17. *Apoteket i Undersåker* (Mörsill) personligt G. E. Winquist. Apoteksrummet temligen ljust och rymligt, inredningen i allmänhet ändamålsenlig; åtskilliga signaturer i lådfackens lådor icke författningsenliga. Rad. Helleb. albi bör i särskildt kärl med sign. Rhizoma Veratri. Ph. Vet. förvaras. En del kärls och lådors innehåll ej enligt signaturen, t. ex. en låda signerad: Empl. Ceræ innehöll Fructus Cannabis, en burk signerad: Syrupus Cerasorum innehöll Castoreum etc. Vid giftskåpet anmärktes ett med hvit skylt försedt kärl, innehållande Ol. Crotonis Ed. vj, signaturen bör författningsenligt ändras. Extract. Nucis vomicæ bör bättre intorkas och författningsenligt förvaras. Några dubletkärl böra författningsenligt signeras. Veterinärfarmakopéens 3:dje upplaga fans icke. Laboratorium mycket anspråkslöst, saknar ångapparat. Mindre ångapparat finnes, men ej beqvämt konstruerad. Reagenser icke ändamålsenligt anordnade, instrumenter för läkemedels pröfning ofullständiga. Siktar endast af 1:sta och 4:de

klassen författningsenliga. På gräsvinden anmärktes att vegetabiliska pulver förvarades i genomskinliga kärl, men gardin förefans för fenstret. Bingarnes lock böra isärsågas. Källaren saknade giftskåp, fosforn icke författningsenligt förvarad. Aetherolea böra förvaras i mindre kärl och bättre skyddas för ljuset. Kermes mineralis förvarades i genomskinliga kärl. Acid. phenylic. i ett kärl utmärkt god; innehållet i ett annat var Acid. carbolic dep. Ph. Vet. Solut. Hydrat. calcic. grumlas knappt vid kokning. Extraktkärlen böra hållas mera renliga. Ferrum pulveratum, syruper, medikamentsviner, Solut. Subacetat plumb., Ol. Amygdal., Ol. Jecoris Aselli böra förvaras i fyllda mindre kärl. Aether nitr. spirituosus ej författningsenligt förvarad. Sulphas chinicus ger vid pröfning enligt Ed. vij 2 ej klar lösning. Secale cornutum mindre god, bör författningsenligt förvaras och förses med gifttecken.

18. *Apoteket i Sveg* (personligt P. W. Liedén). Apoteksrummet med enkel men ändamålsenlig inredning, kärlen ganska goda. Torkskåpet i laboratorium icke väl inrättadt. Ångapparat saknas, men är beställd hos Bayard. De vegetabiliska drogerna syntes i allmänhet goda, men voro illa förvarade; för vigtigare läkemedel böra särskilda, goda kärl anskaffas, som böra bättre anordnas. Kärl som förevisades för den blifvande gräsvinden syntes lämpliga. Källaren god och torr, anordning mycket ordentlig. Signaturer ovanligt tydliga. Giftskåp finnes, men för stort, bör afstängas och endast gifter der förvaras. Rörande läkemedlens beskaffenhet och förvaring gjordes i öfrigt följande anmärkningar:

Acid. phenylicum i ett kärl mycket god, men 3:ne andra kärl innehöllo Acid. carbolic. dep. Ph. Vet.; dessa böra riktigt signeras. Oleum camphorat. ej beredd med oliv-olja enligt Ed. vij, utan med bomolja. Aether aceticus starkt alkoholhaltig. Folia Digitalis böra bättre förvaras. Oleum Amygdalacum, syruper och medikamentsviner böra förvaras i smärre fyllda kärl. Tinkturerna voro

icke författningsenligt förvarade. Sulphas chinicus gaf vid pröfning enligt Ed. vij 2 en mjölkig vätska.

Provincialläkaren C. P. Åström, med hvilken jag på resan från Sveg sammanträffade, meddelade mig att de från apoteket i Sveg utgående beredningar, vid vissa tillfällen, varit af den beskaffenhet att de icke kunnat godkännas, samt att apotekaren på ett frånstötande sätt behandlade folket. En och annan af befolkningen i närheten beklagade sig äfven för mig öfver att apotekaren stundom icke visade sig tillmötesgående. Särskildt anser jag mig böra nämna, att vid inspektionstillfället apotekaren icke gaf anledning till någon anmärkning, och att han beredvilligt upptog de gjorda anmärkningarna och lofvade att ställa sig dem till efterrättelse.

19. *Apoteket i Jerfsö*, filial till Hudiksvall, föreståndare C. E. Brun. Apoteket var väl försedt med i allmänhet goda och, med några undantag, riktigt förvarade läkemedel. Anmärkningarna voro få och utgjordes hufvudsakligen af följande:

Ett kärl till Solut Chlori hade korkpropp. Solut. Ammoniaci ej profhaltig. Sulphas chinicus gaf vid pröfning enligt Ed. vij 2 en grumlig vätska. Syrupi, Vina medicata, Oleum Amygdalarum och Ol. Jecoris aselli, böra förvaras på mindre och väl fyllda kärl. Alla till rörelsen hörande lägenheter utmärkt goda, samt mycken ordning och renlighet i dem rådande.

20. *Apoteket i Hudiksvall.* Apotekaren J. Brun var på kortare resa frånvarande, och hade hos Kongl. Sundhets-Kollegium begärt förordnande för exam. apotekaren P. A. Hultman. Förråder rikliga, lägenheter goda, inredning och förvaring i allmänhet ändamålsenliga, med undantag af de s. k. bingarna, uti hvilka 2:ne läkemedel hade gemensamt lock. Anmärkningarne voro få och hufvudsakligen följande:

Justeringsvåg ej särdeles känslig. Rad. Veratri albi bör signeras enligt Vet. farmakopéen och förvaras i sär-

skildt kärl med gifttecken. Syruper och medikamentsviner, som icke hafva stark åtgång böra förvaras i mindre och väl fyllda kärl. Acid. phenylicum i ett kärl utmärkt god, men signaturen engelsk; i ett annat kärl utgjordes innehållet af Acid. carbolic. dep. Ph. Vet. Aether aceticus var alkoholhaltig. Tartras stibico kalicus ej trublerad. Sulphas chinicus gaf vid pröfning, enligt Ed. vij 2, mjölkig vätska. Ordning och renlighet voro i lägenheterna rådande. De förändringar, som med laboratorium tillämnas, anser jag ändamålsenliga och välbetänkta.

21. *Apoteket i Söderhamn* (G. Bellander). Signaturer på en del kärl i apoteksrummet något otydliga; nya kärl med inbrända skyltar voro beställda och väntades oförd röjligen. Justeringsvåg känslig, men ej ändamålsenligt uppställd. Förråd af läkemedel rikligt, deras beskaffenhet i allmänhet god, och förvaring, med några undantag, författningsenlig. Anmärkningarna utgjordes hufvudsakligen af följande:

Taxantens namn på några recepter ej utsatt, qvarhållna recepter ostämplade. Supercarbonas ammonicus i trätina, bör förses med signatur: ad usum technicum. Rhizoma Veratri bör riktigt signeras och förvaras i särskildt kärl. Rad. Rhei halfskalad, men af god beskaffenhet. Medikamentsviner och aromatiska vatten böra förvaras i mindre och väl fyllda kärl. Acid. phenylicum utgjordes af Acid. carbol. dep. Ph. Vet. Sulphas chinicus, vid pröfning enligt Ed. vij 2 erhölls en mjölkig vätska. Oxid. Calcicum bör förvaras i flera, väl fyllda kärl. Solut. Subacetat. plumb. sp. v. 1,13, bör nyberedas och författningsenligt förvaras.

22. *Apoteket i Bollnäs* (filial till Söderhamn, föreståndare A. F. Högdahl). Till rörelsen hörande lägenheter ganska goda och ändamålsenligt inredda, ordning och snygghet i dem alla rådande. Alla recepter voro stämplade och försedda med datum. Vågar goda, mycket ren-

liga och väl justerade. Anmärkningarna utgjordes endast af följande:

Medikamentsviner böra i mindre och väl fyllda kärl förvaras. Tinkturerna böra något bättre skyddas för ljuset. Acid. phenylicum utgjordes af Acid. carbolic dep. Reagenser icke lämpligt anordnade, skåp sades vara beställdt.

23. *Apoteket i Alfta* (personligt P. A. Jennische) var väl försedt med goda och i allmänhet författningsenligt förvarade läkemedel. Recepter stämplade och försedda med datum, läkarens namn på alla recepter utskrifvet. Anmärkningarna voro hufvudsakligen följande:

Oleum Amygdalarum och Vina medicata böra på mindre och väl fyllda kärl förvaras. Oxid magnesic. leve och Hepar Sulphuris syntes väl förvarade, men under för lång tid, böra nyberedas. Sulphas chinicus gaf vid pröfning enligt Ed. vij 2 mjölkig vätska. Aether aceticus något alkoholhaltig. Ordning och renlighet voro i allmänhet rådande i samtliga lägenheter.

24. *Apoteket i Mora* (personligt C. Grevilli). Apotekaren var för sin helsas skötande bortrest, exam. apotekaren G. E. Brandt förevisade förordnande att föreståå apoteket under Herr Grevillis bortresa. Apoteksrummet rymligt, försedt med enkel men ändamålsenlig inredning, signaturer och förvaring i allmänhet enligt nyare föreskrifter. Öfriga lägenheter goda och lämpligt inredda, läkemedlen i allmänhet af god beskaffenhet, en del af utmärkt god t. ex. Oxid. Magnes. leve, Syrup Jodet. Ferros. De gjorda anmärkningarna voro hufvudsakligen följande

Ol. Crotonis Ed. vj bör signeras Ol. Crotonis extr. Ph. Vet. Justeringsvågen ej lämpligt uppställd. Qvarvarande recepter i allmänhet stämplade, men datum saknas å några. Vid kontrolltaxering bemärktes att taxationen å nästan alla af farm. stud. Widegren taxerade recepter var oriktig, en del voro under, andra åter öfvertaxerade; vårdslösheten var isynnerhet stor vid ett veterinärrecept,

specifikationen var både oordentlig och oriktig, de utförda tålens summa var 49 öre, den rätta summan deremot 66 öre. Widegren är från apoteket afflyttad. Giftskåp fans ej i källaren. Några i förstuguskåpet förvarade tinkturer böra till tinkturskåpet förflyttas. Sulphas chinicus gaf vid pröfning enligt Ed. vij 2 en mjölkig vätska, som snart afsatte kristaller. Acid. phenylicum var den i Ed. vij 1 upptagna, bör riktigt signeras. Sol. Subacetat. plumb., Syrupi, Vina medicata, Ol. Jecoris Aselli böra förvaras i mindre och väl fyllda kärl. En del Ætherolea i för stora kärl. Ganska god ordning var i lägenheterna rådande. Opium, som var utlagd till torkning, befans, som sig bör, innesluten i en förseglad papperspåse.

25. *Apoteket i Leksand* (personligt C. M. W. Gyllenhammar. Ombyggnad af huset pågående. Apoteksrummet försedt med enkel men ändamålsenlig inredning. Signaturer och förvaringssätt författningsenliga. Anmärkningarne voro få och utgjordes hufvudsakligen af följande:

Giftskåpets dörrar böra målas eller förses med gardin. Giftteckнen på några kärl för långt åtskilda. Qvarhållna recepter ostämplade och utan datum. Acid. carbolic depurat. saknades. Solut. Ammoniaci färgas vid mättning med klorvätesyra. Syruper förvarades i alldeles för stora kärl. Vina medicata och Ol. Jecoris Aselli böra förvaras i mindre och väl fyllda kärl. Öfriga läkemedel som undersöktes goda och väl förvarade.

26. *Apoteket i Falun* (F. W. Helleday). Till rörelsen hörande lägenheter mycket lämpligt och ändamålsenligt inredda. Nyare föreskrifter rörande läkemedlen, deras beredning och förvaring på det omsorgsfullaste iakttagne. Opium m. fl. läkemedel af apotekaren noga pröfvade. Mycken ordning öfverallt rådande. Alla recepter stämplade, läkarens namnteckning fullt utskrifven. Särskilda mortlar för gifter förefunnos. Af alla de 29 inspekterade apoteken var detta det enda på hvilket alla karbolsyrorna förefunnos samt voro riktigt beskaffade och signerade.

Endast en anmärkning gjordes, nemligen att Sulphas chinicus vid pröfning enligt Ed. vij 2 ej gaf fullt klar lösning vid ammoniaktillsats.

27. *Apoteket i Storvik* (medikamentsförråd eges af A. E. Lindström, förestås af F. Löfdahl). Apoteksrummet stort och försedt med ändamålsenlig inredning. Signaturer författningsenliga. Förvaringssätt i allmänhet riktigt. Hufvudsakligen följande anmärkningar gjordes:

Extr. Nucis vom. sammanbakadt, ej författningsenligt förvaradt. Ol. Crotonis i duplettkärl med hvit signatur. Qvarhållna recepter ostämplade. Källaren något fuktig, åtskilliga läkemedel sakna signatur. Föreståndaren uppgaf att de blifvit borttagna af råttor. Uti denna lägenhet rådde icke behöflig ordning, härstädes förvarade läkemedel böra ordentligare anordnas, noga granskas och förses med oljemålade tydliga signaturer, så att misstag icke måtte kunna ske, hvilket med kärl utan signatur möjligen kan inträffa. Syruper och medikamentsviner böra förvaras i fyllda mindre kärl. Solutio Chlori förvarades i butelj, som bör ersättas med författningsenliga kärl. Oleum camph. grumlig, ej beredd med olivolja, enligt Ed. vij, utan med bomolja. Solutio Ammoniaci färgas rosenröd vid mättning med klorvätesyra. Acid. phenylicum utmärkt god, men signaturen engelsk.

28. *Apoteket Nordstjernan i Gefle* (personligt, O. L. Sillén. Föreståndare A. Wiberg.) Apoteksrummet prydligt och mycket ändamålsenligt inredt. Laboratorium väl inredt och försedt med sandbad, digestionsskåp m. m. Torkskåp i stötkammaren. Recepter författningsenligt taxerade, qvarvarande recepter ostämplade; flera läkares namnteckning förkortad. Läkemedlen goda och författningsenligt förvarade, med undantag af följande:

Flores Verbasci mindre goda, hålla foder. Rad. Ipecacuanhæ håller betydligt vedsplint. Sem. Colchici förlegade, skola förses med gifttecken. Oleum camphoratum ej beredd med olivolja enligt Ed. vij utan med bomolja.

Oleum Crotonis Ph. Vet. ej riktig beredning. Aether aceticus håller litet alkohol. Solut. Ammoniaci rosenfärgas af klorvätesyra. Då Sulphas chinicus pröfvas enligt Ed. vij 2 erhålles en opaliserande vätska. Acid. phenylicum utmärkt god, signatur engelsk. Acid. carbolic. dep. Ph. Vet. var signerad: Acid. phenylicum. Acid. carbolic. crudum defekt.

De till rörelsen hörande lägenheter voro utmärkt goda samt väl och beqvämt belägna; t. ex. källarnedgången från materialkammaren invid apoteksrummet.

29. *Apoteket Lejonet i Gefle* (A. E. Lindström). Apotekslokalen prydlig och ändamålsenligt inredd, signaturer och förvaringssätt i allmänhet författningsenliga. Recepter stämplade. De anmärkningar som gjordes voro hufvudsakligen följande:

Centigramvigterna i stora vigtsatsen för tunga genom påsittande främmande ämnen. Rhizoma Filicis sönderslagen och förlegad. Af Pulv. gross. Rad. Ipecacuanhæ, Pulv. gross. Opii, afsigtas det fina och remanensen bortkastas. Hepar Sulphuris i för stort kärl. Syruperna voro förvarade i lämpliga kärl, men flera af dem voro icke fyllda. Vinum Ipecacuanhæ, Vinum Rhei amar. böra förvaras i mindre och väl fyllda kärl. Oxid magnesic leve ger ej nog fast gelatina. Rad. Ipecacuanhæ håller ej obetydligt vedsplint. Solut. Ammoniaci färgas rosenröd vid mättning med klorvätesyra. Sulphas chinicus, pröfvad enligt Ed. vij 2 ger en något mjölkig vätska. Nitras kalicus pulv. i ett kärl i apoteket starkt klorhaltig. Nitras kalicus af vederbörlig beskaffenhet. Acid. phenylicum i ett kärl af utmärkt beskaffenhet, men signatur engelsk. Ett annat kärl signeradt: Acid. phenylicum innehöll Acid. carbolic. dep. Ol. Crotonis extract. Ph. Vet. löses ej fullt i spir. concentr. (preparatet införskrifvet). Öfriga läkemedel som undersöktes voro af god beskaffenhet och författningsenligt förvarade.

På nedanantecknade allmänna förhållanden anser jag mig äfven böra fästa Kongl. Kollegii uppmärksamhet.

På 2:ne apotek har någon skylt på apotekshuset icke funnits. Apotekarne sade sig vara förvissade om att alla i närheten boende så väl kände till lokalen att skylt var obehöflig; det kan dock inträffa att tjenstfolk från aflägsna trakter inflytta, resande anlända m. fl. som kunna hafva gagn af en på långt håll synlig underrättelse. Visitationsprotokollen hafva med ett och annat undantag befunnits vidimerade.

Giftskåpen hafva i allmänhet varit författningsenliga; de dubbla giftttecknen dock stundom för långt åtskiljda, samt dublettkärl med oriktig signatur. *Rhizoma Veratri och Semina Colchici* hafva sällan haft gifttecken. Några giftiga icke officinela droger t. ex. *Faba Ignatii* hafva saknat gifttecken.

Pulverformiga Narkotiska extrakter hafva stundom på signaturen saknat "Sumatur duplum".

Justeringsvågen har på flera ställen varit olämpligt uppställd; och ofta saknat vattpass, hvilket, då vågen vid vägning skall flyttas, är ganska nödvändigt.

Centigramvigternas förvaring har sällan varit tillräckligt betryggande. På många apotek har jag nemligen funnit dessa vigter i 4 små alldeles lika pilleraskar; detta förvaringssätt synes visserligen mycket ordentligt, men asklocken kunna förvexlas och misstag derigenom inträffa. Dessa vigter förvaras otvifvelaktigt bäst i ett litet särskildt etui, på samma sätt som de större gramvigterna, der hvarje vigt har sitt särskilda rum, hvilket för så mycket större säkerhet bör betecknas.

Pulverdispenseringsvågarna hafva flerestädes varit otillräckligt känsliga.

Recepternas taxation har i allmänhet varit riktig; afsigtlig öfvertaxering har jag ingen anledning att antaga; de taxationsfel som blifvit anmärkta härröra säkerligen af

konfusion eller brådska, med undantag af de i 24, som härröra af vårdslöshet.

På de flesta apotek befunnos qvarvarande recepter ostämplade och utan datum; apotekarne uppgåfvo att utlemnade recepter alltid blifvit stämplade och åsatta datum.

Läkarens namnteckning har mycket ofta förekommit förkortad; på ett apotek förefunnos recepter, af 2:ne läkare, som begagnade alldeles lika abbreviation. Vid ett inspektionstillfälle då jag anmäkte att författningarna föreskrifva namnets utskrifvande, svarade en läkare att han icke hade tid dertill. Erkännas bör att bemälde läkare har stor praktik och trestafvigt namn.

Arkivhandlingarna hafva på flera ställen befunnits ofullständiga, och oordentligt förvarade; på andra åter ganska ordentligt.

Författningarna torde lämpligast förvaras i konvolut, på hvars insida ett tillräckligt stort antal trådar äro fastspända, så att anlända författningar kunna insättas hvar och en på sin tråd.

Pharmacop. suecica Ed. vij 2 har på flera apotek icke funnits, men cirkuläret rörande bemälda edition har funnits på alla utom ett (7). Uti Ed. vij 1 böra annotationer göras för att utmärka de i vij 2 befintliga förbättringar.

Veterinär-Farmakopén har på flera apotek icke förefunnits, men väl cirkuläret rörande dess gällande från 1872 års början.

Laboratorium har på flera apotek icke varit försedt med torkskåp, på några förefunnos torkskåp eller ugnar för torkning i köket, hvilket jag anser dertill mindre lämpligt, af orsak att temperaturen der vanligen bestämmes af kokerskan, utan afseende på pharmacop. suec.

Reagenser och Instrumenter för läkemedels pröfning hafva vanligen funnits, men ofta i ofullständigt skick och illa anordnade. Filtrerställning har sällan funnits, lämpliga trattar likaledes.

Källare har på alla apotek funnits, men på några ofvan jord, stundom ganska aflägset belägen; till följd deraf anträffades vid ett tillfälle eter förvarad på vinden, hvilket förvaringsställe ej allenast är oriktigt utan äfven eldfarligt. Signaturerna i denna lägenhet hafva stundom varit otydliga, synnerligast på ett apotek (27) befunnos en stor mängd läkemedel dels alldeles utan dels med oläsliga signaturer. I fuktiga källare böra oljemålade signaturer anbringas, och *allt som oftast* rentorkas från mögel etc.

Arsenikförrådet har alltid befunnits inläst. Arseniksyrlighet har flerstädes endast förekommit pulveriserad. Giftboken har varit författningsenligt förd.

Apotekarne hafva blifvit uppmanade att icke verkställa reduktion för hvarje post särskildt, utan att först vid bokens afslutning nedsummera grammen och då verkställa reduktionen; genom hvilket förfarande reduktionsfelen blifva jemförelsevis obetydliga. Såsom bevis på huru allmänt arseniksyrligheten förekommer, tillåter jag mig anföra 2:ne anteckningar utur giftböckerna öfver å apoteket inlemnade arseniksyrlighet:

1. Ett paket arseniksyrlighet upphittadt på landsvägen.
2. Ett paket arseniksyrlighet upphittadt på gatan.

Rörande arseniksyrlighets utlemnande från apotek föskrifver författningen, att då handtverkare för sitt yrke äro i behof af arsenik de kunna erhålla sådan emot bevis af Magistrat eller Hallrätt, som intygar nödvändigheten. På ett apotek (7) hade 12 ort arseniksyrlighet blifvit, såsom behöflig för yrket, utlemnad till en bleckslagare på grund af betyg från en kronolänsman. Bemälde betyg och emottagarens qvitto finnas i inspektionsprotokollet bifogade.

Beträffande läkemedlens beskaffenhet, beredning och förvaring anser jag mig böra anföra följande:

Acidum phenylicum har varit af mycket olika beskaffenhet; apotekarnes kännedom om detta läkemedel har i allmänhet varit ganska ofullständig. Den utmärkt goda *fenylsyra,* som under namnet "Carbolic, acid N:o 1 erhålles

från Calvert & Comp." i Bradford nära Manchester har funnits på åtskilliga apotek, men med endast engelsk signatur, och utan säker kunskap om innehållet var Acid. phenylic. eller Acid carbolic. dep. Ph. Vet.

På andra apotek åter har under signatur *Acid phenylicum* förekommit en vid de Haens fabrik beredd oren kristalliserad syra, som blifvit ganska allmänt utspridd öfver landet. Oaktadt upptagne i pharmakopéerna och dessutom genom särskildt cirkulär föreskrifne, hafva sällan alla 3 fenylsyrorna funnits, och endast på apoteket i Falun med riktiga signaturer. Såsom exempel på huru ofullständig kännedomen är om ifrågavarande läkemedel tillåter jag mig härmed anföra att på ett apotek, hvarest vid inspektionstillfället ingen riktigt beskaffad Acid. phenylicum fans att tillgå, förevisades 2:ne tomma, rensköljda flaskor, uti hvilka Calverts carbolic. Acid. N:o 1 förut funnits men blifvit förbrukad vid dispensering af veterinärläkares recepter lydande å Acid. carbolic. depurat. Vid kontrolltaxering af ett sådant recept å 200 g:m syra befans det riktigt taxeradt enligt Vet. Medic. taxan. Apotekaren hade således på den goda engelska syran gjort en betydlig förlust; och den Acid. phenylicum som vid inspektionen förefans var ej annat än Acid. carbolic. dep.

Aether aceticus har flerstädes varit alkoholhaltig, ibland ganska betydligt.

Aetherolea hafva på en del apotek varit förvarade i för stora flaskor, och ej nog skyddade för ljuset.

Aqua Amygdalar. amar. concentrata har icke alltid varit förvarad i giftskåp och på svalt ställe.

Aquæ destillatæ aromaticæ hafva förekommit på flera apotek i för stora kärl.

Emplastrum adhæsivum har i allmänhet varit beredt enligt Ed. vij.

Extrakterna hafva flerstädes icke varit nog renligt förvarade. Extraktkärlen hafva på några apotek varit mycket illa tillslutna, med för stora öfvergripande lock.

Flores Verbasci hafva i allmänhet förefunnits med Calyces.

Hepar sulphuris har flerstädes varit af mindre god beskaffenhet och icke författningsenligt förvarad.

Oleum Amygdalarum har mångenstädes ej varit förvarad enligt Ph. suec.

Oleum camphoratum har flerstädes varit beredd enligt Ed. vj. med *Oleum Olivarum commune.*

Oleum Crotonis på en del apotek enligt Ed. vj.

Oleum Crotonis extract. Ph. Vet. flerstädes obekant eller förblandad med den i Ph. suec.

Oleum Jecoris Aselli mångenstädes ej riktigt förvarad.

Opium endast på några få apotek pröfvad. På några pröfvades det vid inspektionen; på intet befans det underhaltigt.

Oxidum magnesicum leve befans flerstädes ej profhaltig, oaktadt den förvarades i små kärl; troligen har icke tillräcklig omsorg egnats åt kärlens korkning. Korkarne böra vara felfria och mycket väl uppmjukas med *korkklämmare* (ej med tänderna, som ej sällan i dylika fall ej anlitas), samt stark inpressas i flaskhalsen, hvarefter de öfverdragas med lack eller harts.

Phosphorus har ej alltid varit författningsenligt omsluten af jernkärl.

Pulver af 1:a och 2:a klassen hafva på några apotek icke varit omsiktade, ibland hafva de varit sammanbakade i klimpar. Vid *torkning af giftiga ämnen*, t. ex. opium, iakttages ej alltid nödig försigtighet.

Radix Ipecacuanhæ har i allmänhet varit mindre god, rotbarklagret ganska tunt, en del af drogen har utgjorts endast af ved.

Radix Rhei har ofta varit halfskalad.

Rhizoma Filicis har flerstädes varit mindre god, ibland alldeles oduglig.

Solutio Ammoniaci har mångenstädes förekommit beredd af gasvatten, och icke af den renhet som Ph. suec.

föreskrifver. Flera apotekare hafva nemligen inköpt detta läkemedel från en fabrikant i Norrköping, hvilken lär försäkrat dem att jag intygat att ammoniaken vore kemiskt ren.

Rätta förhållandet är att bemälde fabrikant visserligen för något öfver ett år sedan tillsände mig ett prof af sitt fabrikat, men att jag, då ammoniaken vid mättning med klorvätesyra färgades och dertill hade en lysgasartad lukt, förklarade den användbar till flera tekniska behof, men icke duglig såsom läkemedel af orsak att den icke höll de i svenska farmakopéen föreskrifna prof.

Denna ammoniak är säkerligen mycket spridd; den är ett talande bevis på huru mycken tillit apotekarne sätta till andras uppgifter, utan att genom egen undersökning öfvertyga sig om verkliga förhållandet.

Solutio Chlori har ofta varit förvarad under vanlig kork, som snart anfrätes och blifver oduglig under klorvätebildning.

Solutio Subacetatis plumbici har flerstädes varit förvarad i för stora kärl och af för låg specif. vigt.

Solutio Supercarbonatis natrici har sällan förekommit af riktig beskaffenhet. Namnet var på flera ställen obekant. Med detta läkemedel hafva apotekarne tagit sig nog stor frihet, ty vid reqvisition af sodavatten erhålles nästan endast kolsyrevatten. För att få vatten, som håller någon betydligare mängd soda, måste dubbelt sodavatten begäras: den beredning som då erhålles är dock icke fullt enkelt. Endast på några få ställen fans denna s. k. dubbla beredning.

På några apotek i Norrland saknades dessa vatten alldeles; vid efterfrågan svarades mig: "det går aldrig åt, ty det är icke starkt". Då det för allmänheten och säkerligen för mången läkare är obekant att man för att få enkelt skall begära dubbelt, och man funnit det sodavatten som erhållits overksamt, har man på sednare tiden, för att verkligen få alkalihaltigt vatten, tagit sin tillflykt till Biliner- och Vichy-vatten.

Stigmata Croci voro på ett apotek förfalskade med kolsyrad kalk.

Sulphas chinicus. Detta vigtiga läkemedel har på senare tiden icke förekommit af den renhet som förr; något sulphas chinicus af utmärkt beskaffenhet är nu för tiden sällsynt, då det deremot för ett par år sedan ganska allmänt förefans Sulph. chinicus, som vid pröfning enligt Ed. vij. 2 gaf fullkomligt klar lösning med föreskrifven mängd ammoniak. Orsaken till närvarande förhållande torde vara den, att apotekarne i Sverige förr allmänt erhöllo sitt behof från den välkända Zimmerska fabriken, hvars beredning var af utmärkt och god beskaffenhet, men på senare tider hafva de vändt sig till nyare fabriker, som lemna sämre men billigare vara.

Föroreningen har allestädes varit andra uti ammoniak mindre lösliga baser (chinidin och chinchonin, efter all anledning).

Syrupi hafva nästan allmänt varit illa förvarade. Apotekarne synas icke inse sin egen fördel af de nya föreskrifterna, rörande detta läkemedels förvaring; försvar för den oriktiga förvaringen har ibland försökts, men varit långt ifrån tidsenligt; en apotekare var rädd att flaskorna skulle springa sönder genom att alldeles fyllas; en annan apotekare ursäktade sig med att den heta syrupen vid afsvalning hade minskat volum. Ph. suecica säger dock: "Syrupus *plane refrigeratus* in lagenas *haud amplas*, diligenter siccatas et quantum fieri potest *replendas* immittur, etc."

Tartras stibico kalicus har på en del apotek förekommit i stora kristaller; att Ph. suecica och Vet. farmakopéen föreskrifva samma preparat har flerstädes varit obekant.

Tinctura Colchici, T. Nucis vomicæ och *T. Succini* hafva flerstädes varit af alldeles för ljus färg, härrörande efter all anledning af otillräcklig finhet hos den respektiva drogen. På ett par ställen der tinktur var under bered-

ning hade jag tillfälle att öfvertyga mig om att drogen icke var nog fint pulveriserad.

Vina medicata hafva i allmänhet varit förvarade i för stora kärl, ej fylda, till följd deraf äfven grumliga.

Flera apotekare inåt landet beklagade sig mycket öfver de dryga forlöner, som de på senare tiden fått vidkännas, och ansågo att de goda åren gjorde allmogen föga benägen att åtaga sig dylika uppdrag.

Slutligen anser jag mig böra nämna att mycket missnöje uttalades öfver att apoteket i Råneå ej ännu hade blifvit tillgängligt för allmänheten

---

IV) Af D:r Bolling.

Vid den på Kollegii uppdrag verkställda inspektion af apoteket i Lycksele, hvilket med personelt privilegium innehafves af P. A. Sohlman, men enligt förordnande skötes af provisor C. A. Holmström, gjordes en mängd uti det särskilda protokollet upptagna anmärkningar, hvilka kunna subsumeras under följande rubriker:

1:o. Anmärkningar mot ordningen och snyggheten, som å apoteket iakttogs, gjordes på de flesta ställen. Förvaringen af Oleum Lini i öppet krus under handköpsdisken var hvarken ändamålsenligt eller snyggt. Bedrifvande af handel i apotekslokalen och förvarande af handelsvaror derstädes ökar ännu mer oredan.

2:o. Anmärkningar mot läkemedlens godhet gjordes flerestädes. En stor ojemnhet rådde i detta hänseende i det mycket var af ganska god beskaffenhet; en del dåligt eller odugligt; en del, isynnerhet flores, herbæ och folia å gräsvinden, af medelmåttig beskaffenhet.

3:o. Anmärkningar mot förekomsten af pulver, der sådant är förbjudet, och för stora förråder deraf, der för-

varingen af pulver är medgifven. Att hufvudförrådet af Stigmata Croci i pulverform och Ligna i raspad form förefinnas torde väl äfven vara origtigt och göra kontrollen illusorisk, äfven om de i denna form tagas från annat apotek.

4:o. Anmärkningar mot defekten i läkemedelsförrådet och felaktigt beredningssätt i allmänhet af dekokter. Anmärkes likaledes förekomsten af torkskåp, som ej kan förses i sitt närvarande skick med afläsbar thermometer.

5:o. Anmärkningar mot förvaringssättet, som ofta ej var författningsenligt och signeringen, som högst ofullständigt var genomförd efter sjunde editionen.

6:o. Anmärkningar mot förvaringskärlens beskaffenhet, i det dessa dels varit olämpliga och författningsvidriga, dels varit för stora gent emot de små förråderna.

7:o. Anmärkning mot taxation och vågskålar.

Mot *förrådet af blodiglar*, som befunno sig i en öfverbunden glasburk, var ingen anmärkning.

Arsenikförrådet förvarades på lämpligt sätt i låst bleckläda, som hade sin plats i giftskåpet.

Apotekaren beklagade sig öfver den stora svårigheten att kunna påkosta något mycket på apoteket, då han endast förestår detsamma och betalar apoteksprivilegiets innehafvare 1,100 R:dr R:mt för apotek och bostad; samt kan ett sådant förhållande blott hämmande inverka på den omändring och förbättring, som så väl behöfves. Apoteket gaf ej något godt totalintryck och kunde ej förhindra uppfattningen af detsamma såsom dels ojemnt och underhaltigt försedt, dels ej tillbörligt väl eller rent af slarfvigt skött.

SVENSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

NYA HANDLINGAR.

SERIEN II.

DELEN V. 3.

SVENSKA

LÄKARE-SÄLLSKAPETS

NYA HANDLINGAR.

SERIEN II.

DELEN V. 3.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL.

Några ord angående den frivilliga fältsjukvården i Tyskland, med anledning af en på uppdrag af föreningens för frivillig vård af sårade och sjuke i fält verkställande utskott i Stockholm företagen resa till Tysk-Franska krigsteatern 29 Oct.—24 Dec. 1870, af C. A. Haak, Regementsläkare vid Vermlands regemente ..... Sid. 1.

Om dieten för späda barn. Föredrag vid nedläggande af Ordförandeskapet i Svenska Läkaresällskapet den 7 Oktober 1873, af D:r Adolf Kjellberg ..... » 57

Rapport till Kongl. Sundhetskollegium öfver hygienen och sjukvården under den Svenska Polarexpeditionen 1872—1873, af Uppbördsläkaren Axel Envall » 87.

Årsrapport från Kongl. Serafimer lasarettets kirurgiska afdelning för år 1872, af d. v. Underkirurgen, Med. Lic. Fr. Rudberg ..... » 123.

Rapport öfver de på Kongl. Serafimer-lasarettets medicinska afdelning vårdade sjuke och sjukdomar under år 1872, af d. v. Underläkaren Med. Lic. Hans Strandberg ..... » 143.

Några ord angående den frivilliga fältsjukvården i Tyskland, med anledning af en uppå offentligt uppdrag af Föreningens för frivillig vård af sårade och sjuke i fält verkställande utskott i Stockholm företagen resa till Tysk-Franska krigsteatern 29 Oct.—24 Dec. 1870,

af

C. A. Haak,

Regementsläkare vid Wermlands regemente.

Vid fördelningen mellan de samtidigt afresande läkarne af de olika punkter i den af Kongl. Sundhets-Collegium utfärdade instruktion för vår resa, kom på min lott utredandet af följande frågor:

7:o. "Redogörelse för den frivilliga sjukvårdens verksamhet under nu pågående krig, vare sig enbart för sig eller i förening med den officiella, hvarvid bör upplysas om den förres förhållande till den sednare under gemensam tjenstgöring, samt särskildt utredas:

a) huruvida de frivillige föreningarnes delegerade, om hvilkas verksamhet och bestämmelse Genéverkonventionen af år 1864 ingenting omförmäler, vunnit obehindradt tillträde till slagfältet, samt fått med egen train och egen sjukmateriel åtfölja de krigförande högqvarteren.

b) genom hvilka medel och på hvilket sätt man bäst lyckats att bereda skydd åt ambulanserna.

c) om de frivilliga föreningarne på något ställe användt sin verksamhet i syfte af slagfältets desinfektering.

8:o. Upplysning huruvida den af de Europeiska makterna för ambulanserna garanterade neutraliteten under nu pågående krig blifvit samvetsgrant upprätthållen, samt om det antagna skyddstecknet varit föremål för missbruk.

9:o. Sammanfattning af frivilliga sjukvårdens och särskildt Johanniter Riddarnes verksamhet vid ambulanserna under nu pågående krig".

Och går jag nu att häröfver meddela, hvad jag dels varit i tillfälle att personligen iakttaga, dels inhemtat af den litteratur i hithörande ämne, som varit för mig tillgänglig.

Den frivilliga sjukvårdens Centralstyrelse och Johanniter-Riddarnes verksamhet.

Viribus unitis.

Knapt hade stridsropet i Juli månad 1870 kallat allt stridbart, värnepligtigt manskap inom hela det stora Tyskland till vapen mot den anfallande fienden, förr än äfven ett annat stridsupprop lät höra sig, hvilket dock ej gällde, att med musköten i hand värna fosterlandet, utan att med vapen, som nu ej voro hatets och hämndens, utan kärlekens och barmhertighetens, kämpa en väldig kamp i humanitetens tjenst; de fanor som nu upprullades, voro försedda med det röda korset, barmhertighetens symbol; ändamålet var att sprida tröst och hugsvalelse i stället för sorg och bedröfvelse, med få ord det var "menniskokärlekens strid mot krigets fasor." Ekot af detta rop stadnade dock icke inom de krigförande makternas gränsor,

utan genljöd öfver hela Europa, och nådde äfven till andra verldsdelar. Alla skyndade att hvar i sin mån rusta sig, för att kunna bidraga till mildrandet af den gränslösa nöd och de olyckor, som äro krigets oundvikliga följder.

Barmhertigheten är en känsla, som finnes i hvarje oförderfvad menniskas bröst, och som drifver henne att hjelpa, der nöd och elände finnas; det är dock ej alltid denna känslas finaste strängar rätt beröras, men hafva de en gång kommit i svängning, är det ofta lika svårt att hämma deras fortsatta gång, som det varit att sätta dem i rörelse. HENRY DUNANT hade genom sin lilla verldsbekanta bok: Un Souvenir de Solférino, Genève 1862, gifvit en kraftig impuls till framträdande af den inneboende barmhertighetskänslan under krigets vexlande skiften, och "föreningen för allmän välfärd i Genève", som blåste under den en gång flammande elden, har, hvad som är ännu bättre, sedan dess genom en lika kraftfull och ihärdig, som hedrande verksamhet öfvervakat och hållit densamma vid ständigt lif.

Männe det endast var de bjerta färger DUNANT begagnade vid sin målning, som väckte menskligheten ur dess dvala, nej! tiden var nu inne, då man ej längre kunde tillsluta sina öron för sanningens lika enkla som oförtydbara språk. Såsom närmaste följden häraf uppstodo ock inom snart sagdt alla de europeiska länderna internationela föreningar, som ännu ega det gemensamma höga ändamålet, att söka mildra krigets olyckor.

Visserligen hafva i alla tider krigets offer varit föremål för den menskliga välgörenheten, men vanligast har densamma varit inskränkt till hvad det särskilda tillfället kunnat erbjuda, och kan såsom ett uttryck häraf uppfattas den öfverenskommelsen, som mellan krigförande makter ofta förekommit, att för någon kortare tid upphöra med fiendtligheterna, på det de båda stridande partierna skulle bli i tillfälle att egna dem af sina kamrater, som redan offrat

sitt blod på fäderneslandets altare, den sista tjensten, och åt dem, som nu lågo blödande ur sina nyss erhållna sår, den första hjelpen. Det har dock varit vår tid förbehållet att egna mera uppmärksamhet häråt, och kan man med skäl säga, att menniskokärleken i den rôle, som den utfört på den sednaste tiden genom de frivilliga föreningarne för sårades och sjukes vård i fält, skördar en af sina herrligaste lagrar; det var ock nu för första gången ofvannämnde upprop till hjelp hördes och uppfattades öfver nästan hela den civiliserade verlden, då det förut endast sträckt sig till det lands innebyggare, som saken närmast berörde.

Sundhetskommissionen under amerikanska borgarekriget kan anses hafva tagit det första stora steget genom sin omfattande verksamhet; de till följd af den internationela Genèverkonventionen af 1864 i alla länder uppträdande frivillige sjukvårdsföreningarne hafva sedan beträdt samma bana, och hvilka välsignelserika frukter en redan under den djupaste fred förberedd och väl ordnad frivillig fältsjukvård kan frambringa, deruppå lemnar det sista tyskfranska kriget de vackraste vitnesbörd. Genèverkonventionen nämner visserligen ej något särskildt om den privata hjelpen af sårade och sjuke i fält, den ställer sig helt och hållet på internationel basis, och öfverlemnar åt hvarje land särskildt att organisera sin egen sjukvård i fält.

Preussen var bland de länder, som först undertecknade nämnde konvention, detta land har ock haft största erfarenheten af dess fördelar i de trenne krig, som det under loppet af ej fullt 7 år utkämpat.

Under tysk-danska kriget lades den första grundstenen till frivillig sjukvård i fält inom Preussen genom bildande af en Central-komité för denna sjukvård med säte i Berlin. Denna institution ej allenast utvidgades till omfånget helt snart, under samma och de tvenne derpå följande åren, utan den sökte äfven att derunder konsolidera sig; först vid utbrottet af kriget mot Österrike 1866, som då ej ännu biträdt Genèverkonventionen, reste den sig i höjden genom

att erhålla statens erkännande (Corporations-Rechte), och kom så i ett intimt samband med den officiela militära helsovården; härefter har den med rastlös ifver arbetat på sin inre organisation, samt slutligen gjort sig förtjent vitsordet af oumbärlighet i kommande krig, och sålunda blifvit hedrad med sitt särskilda kapitel i den codex, som under den 29 April 1869 utgifvits rörande preussiska sundhetsväsendet i fält, och bifogar jag detta kapitel i fullständigt utdrag i hosgående bilaga (A.), för att i det efterföljande kunna till detsamma hänvisa.

Denna nyssnämnda Preussiska Central-komité gaf så småningom impuls till bildandet af föreningar för frivillig sjukvård i fält inom landets alla provinser med derunder lydande Krets- och Lokal-föreningar, och så sammanknötos slutligen alla dessa föreningar till en hela landet omslutande fast kedja med sin gemensamma medelpunkt i Berlin. Sedan efter kriget 1866 Sydtyskland förklarat sig i händelse af krig vilja göra gemensam sak med Nordtyskland, ingingo äfven sydtyskarnes frivilliga sjukvårdsföreningar såsom integrerande länkar i denna kedja, och blef hvarje land genom sina särskilda ombud representeradt i ofvannämnda komité, hvars benämning derföre ock ändrades till "Das Deutche Central-Comité."

I närmaste samband med nämnda föreningar funnos i alla städer och större orter särskilda fruntimmersföreningar, hvilkas medlemmar outtröttligen med sina händers verk i väsendtligaste mån bidrogo dertill, att till de sårade och sjuke kunde sändas de bidrag af ylle och linnepersedlar, bandager m. m., som under en eller annan form tillströmmade från alla verldens kanter, och bör härvid särskildt framhållas det lifgifvande exemplet från de olika ländernas högsta och ädlaste qvinnor, hvilka alla täflade uti att offra sina bästa krafter till de sårades och sjukes hjelp.

Som bevis på den stora utbredning dessa nu nämnda sjukvårds- och fruntimmersföreningar lyckats erhålla sedan år 1864, då inom Preussen och Sachsen ej funnos flere än

25, förtjenar här antecknas, att under sista kriget inom Tyskland voro i full verksamhet ej mindre än omkr. 2,000 föreningar med tillsammans omkring 250,000 medlemmar.

Central-komiténs för hela den tyska frivilliga sjukvården i fält första göromål vid 1870 års krig bestod i att låta ett upprop utgå till hela Tyskland för insamlande af pengar och varor, och härmed fortsattes nästan oupphörligen under hela kriget, och det var ej till döfva öron eller omilda sinnen den höjde sin röst. Då insamlingen af frivilliga gåfvor under kriget 1866 uppgick till 4 millioner thaler, steg summan under sista kriget i kontanter inom Tyskland till omkr. 10 mill. thaler och utom detsamma till 2½ mill. thaler samt gåfvor in natura till ej mindre än 5 millioner thaler; beräknas nu härtill den erhållna fraktfriheten å alla jernvägar för all gods- och persontrafik, uppgår slutsumman af alla de offer, som den enskilda välgörenheten i materielt hänseende gifvit, till den respektabla siffran af något mer än 18½ mill. thaler. Från krigets början till 1871 års slut hade komitén 185 sammankomster in pleno, ofta i närvaro af Kejsarinnan af Tyskland, ett bland många andra talande bevis på det varma intresse, som denna för hela menniskoslägtet så hedrande sak hade framkallat äfven bland landets främste.

För att lemna en om ock ofullständig bild af den enorma vidd natura-prestationerna omfattade, må endast nämnas några enstaka exempel, i jemna siffror angifne: såsom 170 tusen ylle-täcken, 400 tusen lakan, 44 tusen madrasser, 14 tusen elastiska kuddar, 2 mill. par strumpor, 700 tusen västar och skjortor af ylle, 1 mill. 300 tusen dito af linne, 3 mill. 300 tusen bindor af alla slag, 500 tusen skålp. charpie, 4 mill. 700 tusen kompresser, 17 tusen rondskålar, 50 tusen ispungar af kautschuk och pergament, 7 tusen Esmarchs' förbandslådor, 3½ tusen d:o gipsdosor, 3 tusen apparater för permanenta vattenbad, 3 tusen resektionsskenor, 430 stycken amputations, resektions och trepanations-etuier, 546 st. bindtyg för läkare, 2,600 st.

Pravaz-sprutor, 1 tusen chloroform-apparater, 6 tusen skålp. chloroform, 18 tusen skålp. karbolsyra, 190 tusen skålp. desinfektionsmedel af andra slag, 56 st. fältapothek, 14 tusen skålp. diverse medikamenter, 1 mill. skålp. is jemte särskildta isskåp, 4 tusen flaskor Eau de Cologne och 240 skålp. insektpulver. Af lifsmedel massor af skinka metvurst, ost, smör, ägg, sill och ärter m. m.; derjemte concentrerad mjölk, köttextrakt, kaffe- och thé-extrakt, preserverade soppor och kryddor m. m; slutligen viner, cognac, likörer, bränvin samt tobak och cigarrer i massor, alltsammans till ett gemensamt värde af 9,300,000 thaler.

Af allt, hvad som fordras vid en fullständigt ordnad sjukvård, fanns sålunda riklig tillgång, men föreningarne egnade sin uppmärksamhet icke endast åt detta håll, utan de sökte äfven att öfverallt och på bästa sätt förebygga sjukdomars uppkomst. Hamburgerföreningen sände 6 st. abyssiniska brunnar jemte nödig materiel och personal till lägret vid Metz, der tillgången på godt och tjenligt vatten började att tryta, och lemnade desse, trots den öfverallt ogynsamma terrainen, ett ganska godt resultat.

För att bringa någon reda vid fördelningen af ofvanstående materialier, som strömmade till från alla kanter, inrättades för mottagande af desamma en central-depôt i Berlin, samt en hufvud-depôt för hvardera af de trenne sjelfständigt opererande tyska arméerna. — Sålunda bildades för 1:sta armée-korpsen en hufvud-depôt i Coblenz med Cöln som reservdepôt, för den 2:dra i Mainz med reservdepôter i Magdeburg, Hamm, Harburg, Cassel och Leipzig, och slutligen för den sydtyska arméen under Kronprinsens af Preussen befäl en hufvud-depôt i Mannheim med reserv-depôter i Görlitz, Stuttgart, München och Nürnberg. Allt eftersom nu de särskilda armée-korpserne marscherade framåt inåt Frankrike upprättades dels större, dels mindre afdelnings-depôter, så att t. ex. i trakten af Metz funnos 20, mellan Nancy och Paris 16, i omgifningen af Paris 10, vid Loire-arméen 5 etc.

Vid det helt oväntadt utbrutna kriget hade de frivilliga sjukvårdsföreningarne dock vetat att i rätt tid, trots mångfaldiga hinder i krigets början, synnerligast bristen på kommunikationsmedel, gripa in med sin hjelp, och detta ofta innan ännu statens hjelpmedel voro till hands. Föreningarnes förråder försågo mångengång nästan uteslutande fältlazaretterna, och detta ehuru föreningarne sjelfva måste ombesörja sina depôters framskaffande, då rättigheten att få sluta sig till statens lazaretts-reserv-depôt ej öfverhufvud var dem medgifven.

Nyttan af att den frivilliga sjukvården sålunda borde anskaffa åt sig egna vagnar, för att sjelfständigt, när så behöfves, kunna fortskaffa sina förråder, har derföre blifvit flerestädes framhållen, liksom att dessa vagnar borde så inrättas, att de äfven vid behof kunde användas som sjuktransportvagnar vid återfarten från de fältlazaretter, hvilka den nyss förut försedt ur sina förråder.

Som ett bland de vigtigaste framstegen i vården af de sårade och sjuke i fält, och tillika som en bland de frivilliga sjukvårdsföreningarnas förnämsta ljuspunkter, kan man med skäl anföra den utveckling de s. k. Sanitetstågen på jernvägarne i och för transporten af de sårade och sjuke lyckades erhålla. Härvid tog Sydtyskland initiativet, först längre fram under krigets lopp följde Nordtyskland detsamma. I början af kriget och man kan nästan säga ända till slaget vid Sedan var utrustningen af jernvägsvagnarne, afsedda för detta ändamål, helt enkel, bestående förnämligast af halm på golfven i godsvagnarne, samt derofvan madrasser stoppade med samma ämne och försedde med yglor å båda sidor i och för de sjukes och sårades lättare lyftande och bärande. I början åtföljde högst sällan någon läkare eller passande betjening dessa tåg, så att de i alla afseenden lemnade mycket öfrigt att önska.

Württemberg tillkommer förtjensten att efter amerikanskt mönster först ha fullständigt inrättat särskilda vagnar, så att de sjuke och sårade deruti kunde så väl dag

som natt skötas och vårdas liksom i ett sjukhus, hvarföre de ock erhöllo namnet af "Lazareth-Zug". Af Württembergska Sundhetsföreningen blefvo 22 dylika tåg utrustade med en sammanräknad personal af 793, och hemfraktades i dem 4,800 sårade och sjuke från krigsskådeplatsen. Bayern följde snart det prisvärda exemplet.

I Nordtyskland inrättade först en godsegare från Schlesien, VON HÖNIKA, ett lazarett-tåg, hvarest de sjuke och sårade fingo ligga i sängar, hvilande på spiralfjedrar, hvilket tåg åtföljdes af läkare och särskild vårdare-personal. VIRCHOW, hvars utomordentliga förtjenster inom medicinens vetenskapliga område äro så framstående, har under hela krigets förlopp visat det lifligaste intresse för den frivilliga fältsjukvården och varit den hufvudsakliga ledaren af den förening, "Berliner Hülfs-Verein für die deutschen Arméen in Felde", som var en bland de få, som ej ställde sig under Central-komiténs öfverinseende, utan uppträdde sjelfständigt vid sidan af densamma och dock lyckades utöfva en utomordentlig verksamhet genom sjukbarackers byggande i Berlin samt genom underhållet af flere sjukvårdsinrättningar m. m. Åt VIRCHOW är ock förbehållen äran af att ha varit ledare för ett af de första fullständigt utrustade Lazarettståg, som afgingo från Nordtyskland, och gaf han genom detta sitt föredöme impulsen till den ifver och det stora intresse, som sedan öfverallt spårades för denna gren af den frivilliga fältsjukvårdens verksamhet. Då det ej tillhört min uppgift att lemna någon detaljerad beskrifning på dessa tågs utrustning m. m., förbigår jag densamma, jag har endast med ofvanstående velat omnämna den rôle, som den frivilliga sjukvården äfven härutinnan spelat.

Tyngdpunkten för den frivilliga sjukvårdens verksamhet inom landet faller dock uppenbart på den del, som den tog i vården af de sårade och sjuke å de skiljda sjukhusen. Det var ock härunder de frivilliga sjukvårdsföreningarne fingo erfara det utomordentliga understöd de egde af de i alla större orter befintliga fruntimmersföreningarne. Ej

mindre än 641 förenings- och 226 privata lazarett funnos inom landet, och vårdades i desamma öfver 100 tusen personer.

I afseende på det antal personer, som inom Nordtyskland och Hessen varit använda i den frivilliga sjukvårdens tjenst, kan förtjena att nämnas, att ej mindre än 624 delegerade från de frivilliga föreningarne voro afsände till krigsteatern, under det 1328 voro i hemorten verksamme vid de olika lazaretterne samt förbands- och förfriskningsstationerna, hvilka sednare, anlagde utefter jernvägarne, till ett antal af 228, förplägade ungefär 2 millioner personer.

Vid sjukvården å krigsteatern voro 4,431 manliga och 1,703 qvinliga personer använde, under det å reservsjukhusen inom landet 3,069 och å föreningarnes egna lazaretter, förbands och förfriskningsstationer 10,360 voro i verksamhet. Antalet, som dessutom stått i de frivilliga föreningarnas tjenst såsom ledsagare vid transporter och dylikt har utgjort 4,356, och uppgår hela summan af den personal, som genom föreningarne användts, till nära 26,000 personer.

Derjemte inrättades efter kriget särskilda internationela kurstationer vid Tysklands förnämsta brunnar och bad, såsom Baden-Baden, Wiesbaden, Warmbrunn, Teplitz, Kissingen m. m., liksom vid de klimatiska kurorterna i Schweitz och öfre Italien.

Vid början af kriget inrättades för första gången särskilda byråer i Berlin, Carlsruhe, Stuttgart och München, hvarest man kunde erhålla upplysning om vistelseorten för de olika ländernas i fält sårade och sjuke, och i denna afsigt föreskrifver äfven sundhetsreglementet, att, då dylika uppgifter endast kunde insändas från de ställen, der en stadigvarande skötsel af de sårade och sjuke kan ega rum, dessa skulle 3:ne gånger i månaden insändas från reserv-, förenings- och privata lazaretter samt konvalescenthemmen till byråerna, för att der registreras. Som emedlertid dessa byråars verksamhet snart lyckades vinna vederbörandes bifall, förordnades redan i Nov. 1870, att

äfven från fält- och krigslazaretterna på samma bestämda tider skulle till byråarne öfversändas listor öfver deras respektive tillkomne och afgångne sårade eller sjuke, och ehuru hvarje sårad eller sjuk uppmanades genast vid ankomsten till ett lazarett att underrätta sina anhörige om sin vistelseort, och han dervid erhöll biträde af lazarettspersonalen, då sådant var nödigt, uppstodo icke förthy härvid många luckor, som särdeles förtjenstfullt fylldes genom byråernas verksamhet. Skrifvelser ankommo understundom från regementen, att de förlorat under en drabbning flera hundra man, hvaraf de ej sedan lyckats finna några spår, och många gånger hafva åtskilliga, såsom förlorade ansedde personer sålunda blifvit återfunne. Härigenom kunde förlustlistorna minskas och rättas. Byråns i Berlin verksamhet synes ej varit ringa, då den ensam haft att emottaga 12 tusen listor med öfver 500 tusen namn, och befans efter någon tid, att bästa sättet, för att lättast kunna återfinna de särskilda namnen, var att uppföra hvarje namn på särskilda lösa papper, som sedan lades i alfabetisk ordning, och alltså ej införa dem i särskilda böcker.

Om man slutligen tager i betraktande hela den frivilliga sjukvårdens verksamhet och jemför densamma med den rôle, som den enligt Sundhetsreglementet fått sig tillförsäkrad, finner man rätt ofta, att under hela fälttåget en icke oväsendtlig del af dess verksamhet tagits i anspråk just inom sjelfva de stridande truppernas område (hvarom särskild redogörelse längre fram), liksom att de frivilliga föreningarne ofta ej inskränkt sig till att endast lemna konvojpersonal vid transporterna af sårade och sjuke til reservlazaretterna, utan tagit desamma helt och hållet om hand, och detta med den bästa framgång. Man måste tillika egna all möjlig erkänsla åt de män, som haft sig ledningen af depôterna anförtrodd, i det de med en mer än vanlig omsorg och mångengång med prisvärdt förutseende lyckats tränga sig fram till ställen, der deras närvaro varit högeligen efterlängtad och behöflig. Härmed är dock ej sagdt,

att ledningen af den frivilliga sjukvården i alla dess delar, eller förhållandet mellan dess olika organer ej varit föremål för klander. Det står dock alltid fast, att alla dess medlemmar med den största ifver och med den ädlaste sjelfuppoffring sträfvat och arbetat, äfven om det ej alltid lyckats att uppnå kulminationspunkten. Mången af dem, som under det röda korset egnat sina bästa krafter åt sina lidande bröders väl, hafva redan inlöst sin tribut till förgängligheten; några hafva till och med fallit för fiendens kulor, många ha dukat under till följd af öfveransträngningar eller till följd af smittosamma sjukdomar, ådragne under tjenstgöring å sjukhusen. De kunna alla och med skäl ha fört på sina läppar det välbekanta uttrycket: "Dulce est pro patria mori."

Då nu all frivillig sjukvård i fält nödvändigtvis måste verka i jemnbredd med den officiela, måste äfvenså detta deras inbördes sammanhang på förhand vara fullständigt ordnadt och bestämdt. "Den frivilliga sjukvården", säger Sundhets-reglementet, "kan ingalunda få utveckla någon sjelfständig verksamhet bredvid statens, utan måste den, så vida hon ej skall bringa hinder och oreda i förvaltningen, fastmer vara infogad i statsorganismen." Den skall alltså alltid stå i ett subordineradt förhållande till arméens sundhetsväsende och ej söka konkurrera dermed, utan alltid söka aktgifva på dess svagare sidor, samt då alltid vara beredd att rycka fram, der hjelpen påfordras, och kan man endast på detta sätt tänka sig en gagnande verksamhet af den frivilliga sjukvården i fält samtidigt och i samband med den officiela. Den bör i korthet intaga samma ställning till arméens sundhetsväsende, som reserven och landtvärnet till den egentliga fältarméen, och under sådana förhållanden ligger det i sakens natur, att regeringen sjelf vill genom sina egna embetsmän öfvertaga högsta ledningen äfven af den frivilliga sjukvården. En dylik sakernas ordning infördes först vid utbrottet af 1866 års krig, då högsta befälhafvaren utnämnde en kongl. kommissarie och militär-

inspektör för hela den frivilliga sjukvården i fält, och lades härigenom alla trådarne af denna väl genomförda väfnad i en enda persons hand.

Vi återfinna sålunda här det centralisationssträfvande, som är ett utmärkande drag för hela den nya tyska styrelseformen, och att man härutinnan äfven fullt lyckats, bevisas tillräckligt af kejsar Wilhelms bekanta yttrande, då han hembar den frivilliga sjukvården sin erkänsla för dess gjorda tjenster under det då afslutade kriget: "Den tyska enheten var redan längesedan uppnådd inom humanitetens område, medan ännu den politiska hägrade som en from önskan."

Att helt oförberedt finna fullt lämpliga personer, som skulle kunna emottaga ett dylikt uppdrag, står ej hvarje land öppet; för Tyskland synes dock knappt någon villrådighet härvid bort komma i fråga, enär det äger inom sig bland landets förnämsta ädlingar ett samfund, för hvilket barmhertigheten, utöfvad under form af den ömmaste omvårdnad af sjuka medmenniskor, räknas bland dess förnämsta dygder, och då nu härtill kommer, att de flesta af dess medlemmar fordom tillhört krigarnes led, och till följd häraf böra ega både vana och erfarenhet vid att ordna och leda en mängd menniskor, som kunna komma under deras domvärjo, ligger det helt nära, att ur detta samfunds leder denne ofvannämnde person måste sökas.

Johanniter-Orden med sina underafdelningar (den Evangeliska Balley-Brandenburger och den katolska Malteser-Orden) är sedan flere sekler inhemsk i Tyskland; den sattes ur verksamhet 1811, men återupplifvades af Fredrik Wilhelm IV år 1852 med det vilkor, att hospitaler skulle upprättas och underhållas på ordens bekostnad.

Denna orden hade redan 1864 under det danska kriget sjelfmant utöfvat en öfverallt erkänd välsignelserik verksamhet; under 1866 års krig blef åt dess Kanzler uppdragen ledningen af den då uppträdande frivilliga sjukvården i fält, och vid början af det sednaste kriget, redan

den 20 Juli 1870, således dagen efter krigsförklaringen, blef en af denna ordens medlemmar, fursten Heinric XI v. Pless utnämnd till kongl. kommissarie och militär-inspectör för den frivilliga sjukvården i fält inom den Nordtyska förbundsarméen.

För åstadkommandet af ett intimt samband med de särskilda Nordtyska staternas jemte Badens och Hessens samtlige frivillige sjukvårdsföreningar utsåg militär-inspektörn ej mindre än 70 delegerade, hufvudsakligast öfverpresidenterna å de respective platserna, och blefvo desse äfven delegerade för den tyska central-komitén i Berlin. På detta sätt ansågs en fast grund vara lagd för den frivilliga fältsjukvården inom sjelfva riket, ty endast förmedelst eller uppå reqvisition af desse delegerade afsändes personer, pengar eller materialier till krigsskådeplatsen, och deras uppgift blef tillika, att ej allenast uppmuntra föreningarne till en aldrig tröttnande verksamhet, utan äfven städse framhålla nödvändigheten af, att all frivillig hjelp borde försiggå i närmaste samband med nyss nämnde komité.

För att ernå ett nära samband med den stridande arméen tilldelade Militär-Inspectörn åt hvar och en af de sjelfständiga arméerne en armé-delegerad, en delegerad vid dess general-etapp samt en ledare af de frivilliga, rörliga kolonnerna. Tillika anställdes särskilda korps-delegerade vid hvarje armé-korps, liksom vid armé-korps-etappen och reservdivisionen, och slutligen vid de allierade truppernas högqvarter, samt vid de mecklenburgska, hessiska, badensiska, bayerska och württembergska truppernas staber, så att summan af dylika delegerade uppgick till 37, nästan alla Johanniter- och Malteser-riddare eller S:t Georgs-riddare från Bayern. Sistnämde ordens-riddare uppträdde nu för första gången i och för dylikt ändamål, enär denna orden vid krigets början frivilligt beslutat, att äfven egna sina personliga krafter åt den frivilliga fältsjukvården.

Till de delegerades vid general-etappens disposition utsågos vidare åtskilliga underdelegerade, för att tjenst-

göra vid de särskilda fältsjukhusen och vid jernvägsstationerne, allteftersom general-etappen rörde sig framåt, och utgjorde hufvudsumman af alla dem, som på krigsteatern voro ombud från Militär-Inspectörn ej mindre än 363, af hvilka nära tvåtredjedelar tillhörde nyssnämnde riddareordnar. Alla dessa af Militär-Inspectörn utsedde delegerade på krigsteatern voro äfven ombud för Central-komitén i Berlin.

Redan i början af Augusti medföljde Militär-Inspectörn general-högqvarteret, medtagande en del af sitt kansli, under det hans åligganden inom Tyskland fullgjordes af hans vikarie, hertigen af Ujest, i Berlin. För att ge en temligen tydlig bild af byråns i Berlin omfattande verksamhet, må nämnas, att från 23 Juli 1870 till medlet af April följande år ej mindre än 13,000 bref och 750 paketer derifrån afgingo, under det 10,000 bref dit ingingo. Under samma tid utlemnades dels direkt från Berlin, dels ock genom de särskilda delegerade omkring 15,200 legitimationskort, samt nästan lika många fribiljetter på jernvägarne åt dem, som färdades i den frivilliga sjukvårdens ärender.

Medlemmarnes antal af den Evangeliska Johanniterorden är 1,862, och af dessa voro 361 verksamme vid den frivilliga sjukvården, (i följd af ansträngningar härvid dukade under ej mindre än 7) och hade 28 af dem på egen bekostnad inrättat lazaretter inom riket med omkring 1,000 sängar, der 2,500 (deribland 40 officerare) sårade och sjuke kostnadsfritt erhöllo den bästa vård under tillsammans 114,000 dagar.

Malteser-orden i Rhenländerna—Westfalen, hvilken äfven med sig förenar åtskilliga medlemmar af den katolska adeln i Münster, uppträdde i kriget med en personal af 42 ordensriddare och 25 kommissarier; å de tyska krigslazaretterna i Frankrike sysselsatte den 565 barmhertighetssystrar och 206 bröder, samt i reserv- och egne lazaretter 1,002 systrar och 343 bröder; dessutom utsände denna orden 55 ordensprester och 26 andra prester, hvilka alla

tjenstgjorde dels å krigsteatern vid trupperna och lazaretterna, dels vid depôterna för franska fångar.

Innan jag lemnar den frivilliga sjukvårdens verksamhet i allmänhet, vill jag äfven egna några rader åt den internationela sjukvården, sådan den i detta krig för första gången visade sig. Den internationela komitén i Genève, som erhållit uppdrag att vid krigsutbrott å passande plats upprätta en byrå, som skulle förmedla brefvexlingen och lemna upplysningar rörande de krigförande makternas fångne, sårade och sjuke, inrättade ock en dylik byrå i Basel; denna mottog äfven frivilliga gåfvor till fördelning efter bästa urskiljning mellan de krigförande makterna. Verksamheten i Basel var härigenom nästan uteslutande riktad på förarbetandet af de erhållne materialierna, och erhöll byrån härvid hjelp af stadens fruntimmer, som så väl för- som eftermiddagarne oförtrutet dermed voro sysselsatte (hvilket förhållande i öfrigt egde rum i Tysklands alla större städer). Dessa förarbetade materialier nedpackades sedan i särskilda lårar och afsändes till krigsteatern. Med dessa försändningar fann man sig af erfarenheten snart nödgad sända särskilda delegerade, emedan det annars lätt kunde inträffa, att de under vägen spårlöst försvunno. 3:ne transporter från Coburg försvunno på ett dylikt oförklarligt sätt, men en 4:de, som var åtföljd af tvenne delegerade, som aldrig lemnade vagnarne ur sigte, uppnådde lyckligen sin bestämmelseort. I öfrigt var Baselagenturen ett fullständigt internationelt kommissions- och postkontor.

I dess officiela rapporter nämnes Sverige och Norge såsom de ifrigaste och outtröttligaste gifvarne af så väl penningar som af varor, och anföres särskildt, att bland vin och sydfrukter saknades ej nordens bärsafter, så utmärkte till beredande af läskande drycker åt sjuke.. I penningar gaf Sverige ensamt 153,000 francs, utgörande mer än $\frac{1}{3}$ af den summa, som tillkom denna agentur.

Bland alla främmande nationer, som vid detta tillfälle uppträdde i mensklighetens intresse, intager dock England främsta rummet. Dess frivilliga sjukvårdsförening bildades först d. 4 Aug. 1870, men med det lif, som alltid finnes inom denna nation, behöfde den ej lång tid, innan den var fullt rustad och försedd med nödiga inventarier. Redan mot slutet af Aug. månad voro 30,000 £ samlade, mot slutet af September ytterligare 200,000 £ utom en massa materialier, och uppgick totalsumman under hela kriget till 300,000 £ i penningar och 45,000 £ i naturaprestationer. Derifrån utdelades chirurgiska instrumenter till ett värde af öfver 10,000 £, chloroform, china och karbolsyra för 8,500 £; deras depôt i Versailles var ock en bland de bäst och rikast försedde. Trots all den utomordentliga frikostighet, som Engelsmännen sålunda lade i dagen, synes dock erkänslan härför ej stått i fullt motsvarande proportion till densamma. Det ansågs nemligen, att ett bättre och ändamålsenligare bruk mångengång kunnat göras af deras rika skatter, om tillbörligt afseende blifvit fästad vid den bestående organisationen af den frivilliga sjukvården, ty grunden till all dylik hjelp, om den skall fullt motsvara de stora uppoffringarne, är och förblifver en fullkomligt genomförd planmässighet. Engelsmännen fästade härpå ej någon vigt, utan utdelade sina gåfvor genom sina särskilde delegerade, såsom det dem bäst syntes.

Frågan, huruledes man vid krigstillfällen lättast skulle kunna fylla den antagliga bristen på läkare, var vid konferensen i Berlin 1869 föremål för en liflig diskussion, och ansågs denna brist böra blifva så stor, att den ej kunde fyllas på vanliga vägar. LANGENBECK föreslog derföre, att man skulle hos de respective regeringarne söka utverka ett tillägg till Geneverkonventionen, i syfte att alla de militärläkare, som kunde undvaras i sina hemländer, skulle ställas till de krigförande makternas disposition. Detta förslag blef ock antaget af konferensens majoritet, trots det orimliga

deruti, att militärläkarne härigenom skulle kunna komma att lefva i en ständig ofred, och ej nog härmed, de kunde lätt bli förpassade till andra sidan Oceanen eller till de aflägsnaste trakter, utan att ens derom blifva personligt åtsporde. Emedlertid har sista kriget uppenbarligen visat, att man vid denna frågas behandling skjutit öfver målet, åtminstone då man får taga i betraktande förhållandena inom de Tyska arméerna, ty här blef behofvet af läkare utan alla dylika tvångsmedel ej allenast fyldt, utan det synes äfven på några ställen varit öfverfyldt. BILLROTH omförmäler i sina chirurgiska bref om sin verksamhet i Weissenburg och Mannheim, att han i medeltal hade dagliga besök af 10 olika främmande läkare, som alla anmälde sig antingen till tjenstgöring eller för att bese sjukhusen. Deras uppträdande synes skett under mångahanda former; några lära till och med uppträdt pockande, sägande sig vara delegerade från internationela frivilliga föreningar och i denna egenskap egande rättighet till öppen och fri verksamhet, hvarföre de ock af BILLROTH blifvit belagde med det dock å ingendera sidan hedrande uttrycket "ärztlichen Franctireurs" (se brefvet dat. Nürnberg Oct. 6, 1870). Med fullt fog hade man väl kunnat säga, att sällskapet varit blandadt.

Från Schweiz sändes officielt ej mindre än 146 läkare och 40 kandidater, från England 62 chirurger, från Ryssland 40 läkare och från Luxemburg 27 läkare, hvilka alla, fördelade på båda de krigförande makterna, dock ej lyckades erhålla anställning till följd af bristande passande sysselsättning åt dem.

Man har från förra tider ofta hört uppgifvas, att till krigs förande endast fordras pengar, pengar och slutligen pengar, liksom man genom blotta pengarne kunnat skapa sig allt öfrigt erforderligt; dessa tider skola vi nu hoppas vara förbi, ty om guldet ännu har sin fulla gällande kraft som bytesmedel, böra civilisationens stora framsteg dock snart framträda i dagen, så att guldets egande ej ensamt

skall kunna utgöra drifkraften till menniskornas handlingar. Här ofvan äro 18½ mill. thaler upptagne som slutsumman på de från alla kanter sammanskjutna medlen i pengar och naturalier; värdet af alla de personliga uppoffringarne är ej uppgifvet såsom ej mätbart efter samma måttstock, och dock ligga de största förtjensterna af all frivillig sjukvård just härutinnan. Denna sjukvård har numera erkänts vara oumbärlig, vi skola ock hoppas, att den aldrig skall kunna lösas med mynt, och att alltså vid framtida krigs förklarande ovilkorligen äfven den frågan bör komma att tagas i betraktande, om man kan räkna på folkens enthusiasm, att vilja hjelpa till att sopa igen spåren efter den lössläpte, rasande mordengeln.

Genever-bindeln och flaggan.

Den i § 7 af Geneverkonventionen omförmälde hvita bindeln med röda korset, liksom äfven flaggan med samma färger har under sednaste kriget varit föremål för mycken uppmärksamhet.

Neutralitetsförklaringen för alla ambulanser och krigssjukhusen jemte de personer, äfvensom under vissa förhållanden den materiel, som användes i och för de sjukes och sårades vård synes utgöra hufvudafsigten med hela denna konvention. Önskvärdheten af neutralitetsförklaringen af sjukhusen jemte deras innevånare ligger helt nära till hands, då man påminner sig de förfärliga olyckor, som förut inträffat vid retirerande arméens evacuationer, då man förr alltid heldre, än att låta någon falla i fiendens händer, sökte rädda allt hvad som räddas kunde, äfven om man vid framkomsten medförde endast liflösa kroppar. Anledningen hvarföre Genèver-korset skulle anläggas, var den, att, om ock en för alla till den militära sjukvården hörande

personer inom de olika arméerna gemensam och sålunda lätt igenkännelig uniform kunde åvägabringas, denna dock ej kunde blifva så utmärkande och i ögonen fallande, som det högröda korset på den hvita armbindeln.

Är nu denna bindel ett neutralitetstecken, eller är den att anse som ett distinktionstecken för alla de personer, som i en eller annan mån hafva med den militära sjukvården att göra? Denna frågas besvarande anser jag högst vigtig, ty derefter kan man bedöma, huruvida bindeln varit föremål för missbruk eller ej under sista kriget. Mig synes Genèver-konventionen dock ej böra lemna någon i villrådighet härutinnan, ithy att detta fördrag, ställande sig helt och hållet på internationel grund, blott bestämmer, att detta tecken skall bäras af dem, som till följd af detsamma förklarats åtnjuta fullt skydd, de må nu uppträda i hvilken uniform som helst. Frågan synes mig enklast derföre kunna besvaras dermed, att bindeln endast är ett i ögonen fallande neutralitetstecken för uniformerade personer, för att under striden förekomma nedskjutandet af dem som höra till den militära sundhetskorpsen. Att den då bäres af personer, för hvilka behofvet af dylikt skydd ej varit någonsin ifrågasatt, kan ej undgå att väcka uppmärksamhet, och att missbruket af densamma lätt kan medföra ledsamma följder, har erfarenheten vid flere tillfällen tydligen ådagalagt.

Konung Wilhelm yttrade i sin proklamation till franska folket, då han för första gången beträdde den franska jorden: "Jag förer krig mot franska soldater, ej mot Frankrikes innebyggare; dessa sednare skola således åtnjuta full säkerhet till sina personer och egendom, så länge de icke sjelfva genom fiendtliga företag mot de tyska trupperna beröfva mig rättigheten att låta dem åtnjuta mitt beskydd." Detta yttrande tillkännagifver ju tydligen, att här ej var fråga om något folk-krig, så vida omständigheterna ej dertill blefve tvingande, och då från franska sidan någon proklamation i motsatt rigtning ej blef synlig, egde man ock alla skäl

att antaga, att alla civilpersoner ovilkorligen skulle åtnjuta fullt skydd, neutralitet, utan alla yttre tecken, så länge de ej genom fiendtliga handlingar förverkade denna rätt. För civilpersoner, som biträdde vid sjukvården och anlade denna bindel, utgjorde den sålunda ett dem sinsemellan varande distinktionstecken, och då dessa personer endast helt undantagsvis voro närvarande vid en slagtning, synes bindelns rätta ändamål härvidlag varit minst sagdt förfeladt.

Emedlertid har bindeln inom båda arméerna under detta krig varit buren och anlagd i och för begge nämnda ändamål, och i det sednare afseendet i ett så vidsträckt omfång, att dermed stundom drifvits det största ofog, och under dess täckelse mångengång de största gräsligheter på sjelfva slagfältet blifvit föröfvade. Sålunda ha alla de, hvilka man i den frivilliga sjukvårdens tjenst utsändt till krigsteatern med frivilliga gåfvor eller dylikt, burit densamma, och då det naturligtvis ej alltid varit så lätt att på förhand förvissa sig om moraliteten hos alla de personer, som erhöllo dylikt uppdrag, kunde det ock lätt hända, att desse, sedan uppdraget en gång var fullgjordt, qvarstadnade på krigsskådeplatsen och opererade på egen hand, allt naturligtvis under skyddet af denna bindel. På detta sätt hopades ock så småningom massor af dylika vagabonder här och hvar på krigsteatern, ställande till oreda, i stället för att hjelpa, hvarföre en undersökning af förhållandena en gång företogs med det resultat, att ej mindre än 1,000 dylika fribytare fingo respass till sitt land igen. Närmaste följden af detta missbruk var ock den, att under sednare delen af kriget endast helt få civilpersoner öppet ville bära bindeln, ehuru de dertill voro berättigade, utan föredrogo att medföra densamma i rockfickan.

Kronprinsen af Preussen fann sig ock föranlåten, för att förekomma missbruket af Genèverbindelns bärande af dertill oberättigad person, äfvensom för att förhindra, att en del af de till den frivilliga sjukvården hörande personer af missförstådt intresse planlöst marscherade omkring bland

hans armée, att redan d. 22 Aug. 1870 utförda en generalordres, hvari bestämdes, att hvarje civil person, som ej kunde visa, att han egde rättighet att bära bindeln, genast skulle arresteras och hemforslas, till följd hvaraf härefter noga tillsågs, att hvar och en, som bar bindeln, äfven medförde en skriftlig legitimation från Militär-Inspectörn, äfvensom att bindeln var stämplad med hans embetssigill.

Äfven inom franska arméen kom bindeln snart och af samma orsaker i misskredit, och uppgifves det, att icke ens militärläkarne derstädes under sin tjenstgöring bland trupp ville anlägga densamma, emedan de skulle varit föremål för hån från sin omgifning, om de burit ett dylikt "lifförsäkringstecken". Att militärläkarne under sådane förhållanden ofta blefvo behandlade som krigsfångar, till dess att de hunnit legitimera sig, faller af sig sjelf.

Bindeln lemnade dock icke alltid tillräckligt skydd, — härpå omtalas många bevis. Man gör dock klokast uti, att härvid ej för hastigt döma efter hörsagor eller efter hvad som stått i tryck att läsa, utan följa den goda regeln: audiatur et altera pars. I Tyskland finnes en särskild literatur om alla de missbruk och våldsamheter, som Fransmännen anses ha begått mot Genèver-konventionen; de sednare hafva äfven utslungat dylika beskyllningar mot Tyskarne, och detta ej heller i den mildaste form. Jag afstår från att meddela dessa missbruk, då jag ej varit i tillfälle att kunna garantera deras verklighet.

Man måste dock erkänna, att de transporter af frivilliga gåfvor af persedlar m. m. till de friska truppernas beklädnad o. s. v., som verkställts under neutralitetens skydd, dock alltid skett under falsk flagg. Likaledes har anmärkts, att de 4 på hvarje kompani befintlige extra sjukbärare (Hülfskrankenträger), som äro beväpnade, (enligt generalordres af d. 1 Aug. 1872 äro de hädanefter försedde med karbiner), och följa sina respective trupper i elden, och först efter dess början deltaga i transporterandet af de svårt sårade, likväl burit Genèverbindeln, ehuru deras

tjenstgöring ej alltid är af den mest fredliga beskaffenhet. Ändring härutinnan har ock helt nyligen skett, ty en generalordres af den 6 Juni 1872 föreskrifver, att dessa sjukbärare hädanefter skola bära mörkröda bindlar omkring venstra öfverarmen såsom ett distinktionstecken.

Neutralitetsflaggan har äfven varit föremål för många missbruk. Så lära fransmännen, sedan de en gång kommit till medvetande af, att densamma kunde förekomma inqvartering och dessutom meddela skydd af deras egendom, mångfaldiga gånger dermed smyckat sina hus, då fiendtliga trupper inmarscherat i deras städer eller byar, liksom det äfven inträffat, att personer från dylika hus företagit utfall mot den oförberedde fienden. Att under andra omständigheter en dylik flagga ej alltid lemnat det skydd den utlofvar, omtalas visserligen; sålunda har man klagat öfver att sjukhus blifvit beskjutne. Skulle sjukhus ovilkorligen vara härföre fredade, låge det helt nära till hands för hvarje belägrad stad eller fästning, att just på sina svagaste punkter anlägga sjukhus, för att förekomma dessa platsers beskjutning. Det kan derföre med fog synas vara den belägrades pligt, att söka anlägga sina sjukhus på sådana ställen, som äro minst tillgängliga för fiendens eldvapen.

För att kunna förekomma framtida missbruk af dessa neutralitetstecken fordras dock framför allt, att den anda, som genomgår hela Genèver-konventionen, trängt sig in i folkmedvetandet och der gjort sin kraft gällande, ej endast som en formell öfverenskommelse, den man är skyldig att lyda, utan som en mensklig pligt, som man af upprigtigaste hjerta städse vill söka att uppfylla. Vid krigets början, sedan de båda krigförande makterna förklarat sig under detsammas lopp vilja tillämpa konventionen, lät ock genast Central-comitén för frivilliga fältsjukvården i Berlin trycka och utdela i massa, så väl på tyska som franska språken affattade exemplar af densamma till allmänhetens upplysning. I Frankrike egnades deråt ej samma upp-

märksamhet, och var för flertalet derstädes hela konventionen så obekant, att mångengång endast slumpen gjorde, att man först efter mycket sökande slutligen i någon militärisk journal, som man återfann i något bibliothek, lyckades erhålla kännedom om densamma.

Presidenten i internationela komitén i Genève MOYNIER har framkommit med ett förslag, hvarigenom man för framtiden skulle kunna förekomma ofvannämnda missbruk: Vid hvarje krigsutbrott borde en skiljedomstol tillsättas, bestående af 5 personer, af hvilka hvardera af de krigförande makterna väljer en, och de öfrige trenne utses af de makter, som tillika underskrifvit konventionen; och skulle nu denna domstol afgöra alla tvistiga ämnen, rörande öfverträdelser af Genèver-konventionen, och sålunda med sin synnerliga uppmärksamhet följa hela krigets gång. Denna tanke är visserligen mycket ädel till sitt ursprung, och ehuru den synes grundad till ej ringa del på den slutliga lösning en dylik kompromiss lyckades åvägabringa i afseende på den allbekante Alabamafrågan, kan man dock ej skänka den större uppmärksamhet, än hvad hvarje, äfven det bästa hugskott kan förtjena. Hvarföre ej så gerna på en gång taga steget fullt ut och föreslå tillsättandet af en kompromiss i alla möjliga tvistiga frågor mellan de särskilda nationerna, på det krigens blodskuld en gång kunde utplånas från menskligheten? Förslagen äro hvarandra lika ej allenast till sina ursprung och till sina ändamål, utan äfven derutinnan att de äro med all sannolikhet lika opraktiska.

Frivilliga ambulanser å slagfältet.

Den frivilliga sjukvårdens verksamhet inom de stridande truppernas eget område är en af de vigtigaste frågor, som varit föremål för diskussion i hithörande ämnen, ty just denna önskan, att kunna mildra eländet på sjelfva slagfältet, har städse varit hufvudmotivet vid bildandet af

denna sjukvård. Vid den internationela konferensen i Berlin 1869 kom man ej heller till något resultat härutinnan, utan öfverlemnades det åt näst sammanträdande konferens att i denna fråga fatta något egentligt beslut. Österrikes och Rysslands representanter voro de ende, som talade för den frivilliga sjukvårdens uppträdande på sjelfva slagfältet, så vida den ställde sig under högste befälhafvarens ordres, och stödde Ryssland denna sin åsigt på erfarenheter, hämtade från Krimkriget.

Att alltid synas i främsta ledet bland sundhetstrupperna under pågående batalj, är visserligen lofvärdt för dem det tillkommer, men att anse det vara mindre hedrande, att endast på större eller mindre afstånd från sjelfva slagfältet bli i tillfälle att utöfva sina menniskovänliga pligter, är lika felaktigt. Hedern hvilar ej endast derpå, att hvar menniska gör sin skyldighet, utan det tillkommer äfven hvar och en att söka den plats, som bäst lämpar sig för honom, och hvarest han sålunda bäst kan uppfylla sitt ändamål. *The right man in the right place.*

Det preussiska sundhetsreglementet föreskrifver, att den frivilliga fältsjukvårdens verksamhet endast undantagsvis kan ega rum inom de stridande truppernas område, och skulle det tillåtas några för transport af de sårade från sjelfva slagfältet bildade kolonner att fullgöra detta, måste det ovilkorligen ske under kommando af den stab eller det sundhetsdetachement, hvarunder de måste ställa sig.

Orsaken till dessa restriktioner borde vara så i ögonen fallande, att den ej borde bli föremål för några genmälen, men icke förthy har det ofta så skett. Mången, som anmäler sig till frivillig sjukvård i fält, tycker sig på samma gång ega full rättighet att bestämma den plats, der han vill utöfva sin verksamhet, och anser han sitt frivilliga erbjudande böra lönas med den fullkomligaste frihet att handla efter eget behag; men som en dylik frihet lätt skulle leda till det gröfsta sjelfsvåld, och sådant naturligtvis här är

fullständigt bannlyst, måste dylika tjensteerbjudanden ofta blifva försmådde.

Hvarje väl ordnad, krigförande armée medförer en under vanliga förhållanden fullt tillräcklig sundhetstrupp, och äro skälen hvarföre denna ej ytterligare kan ökas, icke ekonomiska, utan helt och hållet strategiska. Att medföra en sundhetstrupp, som skulle under *alla* förhållanden vara tillräcklig, är och förblifver en omöjlighet, synnerligast som den segrande hittills nästan alltid ej endast fått uppdraget att sköta sina egna, utan äfven den retirerande fiendens åt sitt öde qvarlemnade sårade, och kan man framdeles ej nog framhålla nödvändigheten af ett tillägg i föreskrifterna af Genèverkonventionens tredje artikel, hvarigenom den retirerande arméens ambulanser *ovilkorligen måste* stadna å slagfältet och biträda med de sårades vård derstädes, såsom ock föreslaget var af den internationela konferensen i Paris 1867, ehuru det då ej lyckades gå igenom.

Då nu tillika tjenstgöringen under en pågående batalj ej allenast fordrar den strängaste disciplin, utan äfven en bepröfvad skicklighet och vana, och man ej eger någon borgen, att dessa egenskaper kunna återfinnas annorstädes än bland egna, instruerade trupper, bör man lätt finna, hvarföre det ej som regel kan tillåtas främmande elementer röra sig inom de stridande truppernas område.

"Kein Corps von Civilisten *neben* den Truppen! Kein Corps in Corps! sondern freiwillige Capitulanten, eingekleidet als *Militairs mit den Abzeichen von Freiwilligen*, in allen Sanitäts-Detachements, Das entspricht dem Bedürfniss", så yttrades vid det sednaste frivilliga sjukvårdsmötet i Nürnberg (Octob. 1871), der denna fråga åter förekom till behandling, och synes mig detta yttrande förtjena all möjlig uppmärksamhet, såsom ett bland de mest praktiska sätt att lösa förestående problem. Huru man närmare tänkt sig organisationen och utbildningen m. m. af en frivillig sjukbärare-korps, derpå lemna stadgarne för

en dylik korps i Carlsruhe oss en trogen bild, och tager jag mig friheten, att som en särskild bilaga (Bil. B) i öfversättning meddela desamma, såsom förtjente af uppmärksamhet.

För att under detta kriget lemna tillfälle åt den frivilliga sjukvården att biträda under batalj, tillät man stundom rörliga kolonner af frivillige sjukbärare operera i samband med sundhetsdetachementerna. Dessa kolonner, oftast förlagde vid närmaste hufvud-etapp-station, utgjorde 200 man (läkare, sjukskötare och bärare) och tjenstgjorde under ledning af en från Militär-Inspectörn utsedd delegerad vid fält- och etapp-lazaretterna eller vid evacuationerna. De borde äfven, när så behöfdes, genast kunna rycka fram till slagfältet, och hafva de härvid många gånger och synnerligast i krigets början lemnat ett högst väsendtligt och beaktansvärdt understöd.

På detta sätt uppträdde här och der å slagfälten icke blott den frivilliga sundhetskorpsen från Hamburg, på 2:ne kompanier, bestående af 64 man med 4 vagnar och 8 hästar, utan äfven nödhjelpskorpserne från Cöln, Offenbach, Hannover, Hessen och Württemberg. Korpsen från Hamburg var en bland de få, som ej efter striderna vid Metz upplöstes och hemförlofvades, utan blef ställd under en särskild truppafdelning och tjenstgjorde delvis ända till krigets slut. Ofvannämnde korpser jemte dylika från Wiesbaden, Frankfurt, Berlin och Breslau m. fl. tjenstgjorde äfvenledes på andra ställen af krigsteatern.

Redan under det danska kriget hade Johanniterne funnit af egen erfarenhet, vid Dübböl, att den frivilliga sjukvårdens rätta verkningskrets ej är sjelfva slagfältet. De hafva derföre sedan dess alltid sökt uppsätta det röda korset, så mycket som möjligt bakom första linien.

Den enda fullt ordnade frivilliga ambulans, som tillåtits följa de tyska arméernas rörelser, var den af engelska regeringen utrustade och ur den engelska frivilliga sjukvårdsföreningens rika och fullständiga depôt i Versailles under-

stödda, s. k. Woolwich-Ambulance, som var beräknad för 200 sjuke, med tält, kokapparater och allt öfrigt tillbehör, inpackade i 12 förrådsvagnar. Den medförde en personal af 12 läkare och 27 sjukvaktare samt derjemte 8 sjuktransportvagnar. Denna ambulans hade först inrättat sig i S:t Germain-en-Laye, men som den ej fick annat än tyfussjuke att behandla, och antalet af dessa äfven med hvarje dag nedgick i brist af tillförsel, ansåg den sin verksamhet slutligen alltför obetydlig, och ingalunda motsvarande det ändamål, som man vid dess bildande haft för ögonen. Man återfinner här, hvad man ock nästan öfverallt i hela Tyskland allt för tydligen märkte, att man ej hängaf sig med samma enthusiasm och ifver åt skötseln af de endast invärtes sjuke, som af de sårade, ehuru det dock på samma gång måste erkännas, att i afseende på sjelfva skötseln af så väl de sårade som de sjuke, det må nu ha varit vän eller fiende, ej den ringaste skilnad i öfrigt var att skåda. Denna ambulans utverkade derföre åt sig rättighet, att, delad i 3:ne sectioner, kunna följa olika delar af s. k. Loire-arméen, dock naturligtvis i närmaste samband med ett sanitets-detachement. Huruvida detta medgifvande från de tyska myndigheternas sida endast tillkom som en tacksamhetsgärd för de rika gåfvor, som kommit deras armée till del från England, vill jag lemna osagdt, anledning finnes att antaga, att så var förhållandet.

Bland främmande ambulanser inom tyska arméen, utan att dock följa dess rörelser, kan nämnas den s. k. Engelsk-Amerikanska ambulansen med 8 engelska och 8 amerikanska läkare (MARION SIMS i spetsen). Denna bildades i Paris, kom till Sédan medan ännu bataljen varade, och upprättade derstädes 2:ne sjukhus. Vidare förekom en ambulans från Luxemburg, som uppträdde med 50 personer och 12 vagnar, likaledes vid Sédan, under det den största nöden ännu var för handen; desslikes en holländsk ambulans å slottet i Versailles; en engelsk ambulans, som uppsatte ett tältsjukhus på Rochusberget vid Bingen, hvilket sjukhus en Oktobernatt

dock totalt förstördes af en storm och ändtligen en ambulans från Nederländerna, som hade ett sjukhus i Mannheim.

Inom franska arméen uppträdde under striden äfven några frivilliga ambulanser med egen fullständig materiel och utrustning af läkare, betjening, vagnar och hästar, men som snart alltför uppenbart visade sig, att deras görande och låtande närmade sig det gröfsta sjelfsvåld, utan tecken till disciplin, och de till följd af den mellan dem och de militära läkarne rådande misstron och afundsjukan endast tillfälligtvis fingo utöfva sin verksamhet på sjelfva slagfältet, funno de slutligen, att de ej kunde uträtta, hvad som i någon mån kunde motsvara de stora kostnader, som varit förenade med deras utrustning, hvarföre de ock af sig sjelfva upphörde med sin verksamhet. På denna sidan af krigsteatern förekommo äfven några s. k. ambulanser, hvars tydliga ändamål snart visade sig vara, att under neutralitetens flagg få fara ikring och bese de olika lägren, men detta ofog stäfjades dock snart från den tyska sidan, och är det ej utan stora skäl, som dessa blifvit kallade "Ambulances fantaisistes".

Den frivilliga sjukvården i fält inom franska arméen tyckes ock ej kunna uthärda jemförelse med den inom den tyska, den var också före kriget ej det ringaste förberedd eller ordnad; icke förthy skall den dock gjort sig väl förtjent af sitt fäderneslands tacksamhet, isynnerhet vid Sédan, i södra delen af Frankrike och under belägringen af Paris.

Desinfektion af slagfält.

Under kriget 1866 vände den preussiska frivilliga sjukvården sin uppmärksamhet äfven åt förstörandet af smittoämnen, för att förebygga sjukdomar, och fick den härtill full anledning genom cholerans grasserande bland trupperna. 3:ne läkare utsändes derföre med nödige desinfektionsmedel, för att vid jernbanstationer och lokaler, som

användts till sjukhus eller till emottagande af en större truppstyrka utöfva sin verksamhet, och synes densamma ej varit så ringa, ithy att den under loppet af endast några veckor kostade öfver 40,000 Thaler. Under sista kriget egnades synnerlig uppmärksamhet äfven åt desinfektionen, och företogs den förmedelst ett större antal tekniskt qvalificerade personer så väl vid en del slagfält, som äfven vid etappvägar, lägerplatser och sjukhus. I afseende på desinfektioner af slagfälten ha dock de frivilliga sjukvårdsföreningarne ej inlagt så stora förtjenster. Slagfälten vid Metz och Sédan hafva synnerligast varit föremål för desinfektion, och vill jag i korthet meddela, hvad som i detta afseende derstädes blifvit vidtaget.

Från den 14 Augusti till den 27 Oktober 1870 hade två arméer kämpat vid Metz med en styrka af 500,000 man. Man kan tänka sig hvilka förluster å ömse sidor, då endast i fäktningen d. 16 Aug. (i kantonen Gorze) lågo ungefär 14,000 menniskolik på valplatsen (de döda hästarne ej räknade). Under de sista månaderna af 1870 började innebyggarne i dessa trakter högt beklaga sig öfver, att på många ställen uppstodo stinkande gaser, och att brunnsvattnet blifvit försämradt. Dessutom anmälde de här stationerade läkarne, att både morbiliteten och mortaliteten så småningom tillvexte, och anmärkte vidare, att det troligtvis endast var vinterkylan, som ännu en tid fördröjde uppkomsten af större och svårare farsoter. Genom prefekturen i Metz och civilkommissariatet i Strassburg anmäldes saken för det preussiska krigsministeriet, hvilket i Februari 1871 uppdrog åt öfverstabsläkaren D'ARREST och stabsläkaren BODE att leda alla de arbeten, som i sanitärt hänseende skulle kunna anses nödvändiga att utföra å slagfälten kring Metz. Dessa arbeten verkställdes medelst pionnierer jemte civilarbetare, stundom till ett antal af 12—1500 man dagligen, från d. 15 Mars till 15 Augusti s. å.

Öfver hvarje graf, som var ofullständigt betäckt, lades ett jordlager af 5 fot, hvarigenom en så stor kulle bildades,

att dess hvälfning utgjorde 60 grader och dess bas sträckte sig 2—3 fot utanför grafven åt alla sidor. Derefter blef grafkullen hopstampad och belagd med grästorfvor och rundtomkring omgifven af planterade akacier, askar och kastanier. Lik, som lågo helt ytligt eller befunnos nedgräfde tätt intill bostäder och brunnar, blefvo helt och hållet åter uppgräfde, och skedde detta alltid under uppsigt af en läkare. Jordlagret borttogs så småningom, tills man fick sigte på någon kroppsdel eller uniformspersedel, dock utan att cadaverösa ångor fingo framträda. Då kringströddes i riklig mängd chlorkalk, sågspån, sönderstötta trädkol eller det s. k. bruna desinfektionspulvret, bestående af torfjord, gips, trädkol och karbolsyra, äfven öfver den angränsande delen af jorden, som var genomdränkt af cadaverösa vätskor och merendels visade en mörk-blågrön färgskiftning. Härefter blottades så småningom liket, lades på ett bräde och forslades sedan i en tätt åtslutande kista till sin nya grafplats. På samma sätt förfors med hvarje lik särskildt, flere lik togos ej på en gång. Efter slutad exhumation blef den gamla grafven fylld flere tum högt med osläckt kalk och ½ fot högt med nyssnämnde bruna pulver, och slutligen jemnad medelst fast tillstampad jord. Vid de grafvar, som voro vattensjuke, gräfdes större diken, dels för att uppfånga vattnet till grafvarna, dels ock för att afleda detsamma från dem. Dessa sednare afloppskanaler blefvo rikligen försedde med desinfektionsmedel, och sedan de syntes behörigen hafva uttorkat, igenfylldes de med jord och besåddes. Äfven, der så ansågs nödigt, nedlades dräneringsrör.

Om ofvanstående försigtighetsmått vid likens exhumation vidtogos, syntes arbetarnes helsa ej lida något mehn, eljest uppträdde lätt anfall af vanmakt, kräkningar och kolikplågor, hvilka dock snart upphörde. Vid Sédan iakttogs, att karbolsyrevatten ingenting gagnade mot den intensiva stanken vid grafvarnas öppnande, utan fastmer ökade densamma, samt åstadkom hufvudvärk och nervös förslappning hos arbetarne. Chlorkalk ströddes derföre kring grafven

och fuktades sedan med mycket utspädd salpetersyra, och härigenom försvunno lättast alla olägenheter. Från den 20 Mars till den 20 Maj insjuknade ingen af de många arbetarne derstädes, trots att en del af dem redan förut voro mycket svaga. Bränvin till en qvantitet af 2 Liter för hvarje afdelning på 27 man utdelades dagligen, och fick tobakspipan sedan hufvudsakligast fylla resten af de särskilda hygieniska mått och steg, som ansågos nyttiga att vidtaga för arbetarnes välbefinnande.

Kemisten JUNGHANS i Berlin hade äfven enligt uppdrag af Central-komitén varit verksam vid desinficerandet af slagfälten kring Metz i Oktober månad 1870. De medel han använde voro isynnerhet chlorkalk, manganlut och karbolsyra. Han slutar sin redogörelse med det påståendet, att det säkraste medlet för en fullständig desinfektion vore dock en omsorgsfull och tillräckligt djup nedgräfning af liken.

Den 1:ste September 1870 stod det minnesvärda slaget vid Sédan mellan 150,000 fransmän och 240,000 tyskar, och redan inom några veckor derefter började traktens befolkning lida många sanitära olägenheter tillfölje af de många tusentals lik af menniskor och djur, som stupat i striden och vårdslöst begrafvits å slagfältet eller fått sin död i Maasflodens vågor. De belgier, som bodde närmast vid gränsen, fingo äfven mottaga den stinkande atmosferens helsofiendtliga inflytelser och under vinterns lopp beklagade de sig inför civilministern i Brüssel. Denne beslöt då att desinficera sedanska slagfältet, uppdrog hela utförandet åt D:r LAUTE och gaf honom till biträde farmaceuten CRÉTEUR och ingeniören MICHEL, hvilka samtlige anlände till Sédan d. 3 Mars 1871.

I tidningen Indép. belge öppnades strax derefter under ryske ministern furst ORLOFF'S auspicier i och för samma ändamål (sedanska slagfältets desinfektion) en subskription, och redan första dagen (d. 1 April) inbringade den 11,590 francs. För dessa och ännu flere sedermera tillkomne subskriptionsmedel afsände man inom kort till Sédan en person,

d:r TROUET, som äfven skulle företaga desinfektioner. Denne arbetade sjelfständigt vid stränderna af Maas. På de lik, som han fann otillräckligt jordade, lades ett kalklager af 20 c. m., omkring hvarje graf lät han gräfva ett dike och af den jord, som han på detta sätt erhöll, lät han på grafven uppkasta en kulle af 1,75 m. höjd.

Ingeniör MICHEL desinficerade tillsammans 903 grafvar på följande sätt: han öppnade grafvarne, betäckte liken med täta kalklager, lade derpå jorden tillbaka och deröfver ett tunnare kalklager; sedermera gjorde han som TROUET ett dike omkring samt en kulle öfver hvarje graf (med bred bas och af 1,75 à 2 meters höjd).

CRETEUR utförde uppdraget genom att *bränna* såväl menniskoliken som hästkadaverna. Han lät borttaga hela det jordlager, som icke stank; på den stinkande jordmassan, som låg omedelbart öfver de döda kropparna, utgöt han phenylvatten, derefter blottade han liken, beströdde dem med chlorkalk och tillsatte så mycken tjära, som kunde infiltrera sig i alla kroppens delar. Med tillhjelp af halm, som blifvit fuktad med petroleum, gjorde han slutligen af alltsammans ett bål. Hettan blef så stark, att redan inom en timme allt i grafven var utbrunnet, de omgifvande jordlagren hade torkat och blifvit fullkomligt befriade från alla likgaser; de gråaktiga chlorångorna, frigjorda genom tjärans organiska syror, förstörde de stinkande gaserna och efterföljdes sedermera af en hvit, tjock rök. Efter förbränningen hade innehållet sammankrumpit till ¼, resten var ben inhöljda i en torr, becklik, för yttre inflytelser skyddad massa; allt detta betäcktes med osläckt kalk, och häröfver uppkastades en grafkulle, hvilken besåddes med hampfrö eller hafre.

Dessa förbränningar af lik väckte emedlertid missnöje inom de tyska familjerna, hvilka upprepade gånger sökte förbjuda detta desinfektionssätt; "desinficirt", sade de, "unsre Schlachtfelder, aber achtet wenigstens die deutschen

Leichen! wir können nicht dulden, dass ihr die Ueberreste unsrer Waffenbrüder aufdeckt, um sie den Flammen zu überliefern; diese Maasregel widerspricht unsren Gebräuchen, unsrer Religion". D:r LAUTE tillsade derföre CRETEUR att endast bränna hästliken, denne var dock ytterst enthusiasmerad för menniskoförbränning (crémation) och gaf med största svårighet vika.

De menniskolik, som han ej förbrände, behandlade han på följande sätt: Han öppnade grafvarne, betäckte liken med ett tjockt lager chlorkalk, göt derpå tjära och strödde kalk deröfver, och uppkastade slutligen öfver alltsammans en stor och vid kulle, som besåddes med hampfrö eller hafre, såsom förut blifvit nämndt. Han fann, att tjäran bildade med kalken ett slags fast och hårdt kitt, som ej tillät någon rutten lukt genomtränga.

CRETEUR sjelf påstår, att han å sedanska slagfältet desinficerat 3,213 grafvar och af dem minst 2,400 genom förbränning; för en graf med 250—300 menniskolik behöfde han 5 à 6 tunnor tjära, för en graf med 30 à 40 lik endast 2 tunnor, och beräknade han kostnaden för hvarje lik till den billiga summan af 15 centimer! D:r LAUTE deremot har i sin rapport till belgiska regeringen visat, att CRETEUR endast desinficerat inalles 1,022 grafvar, och genom sina räkenskaper bevisar han faktiskt, att inalles icke mer än 384 tunnor tjära blifvit använda. Förbränning af menniskolik har ej varit verkställd af någon annan än CRETEUR. Kommissionen i Metz gjorde visserligen försök att förbränna kadavren efter döda hästar, som ej kunde nedgräfvas på de ställen, der de anträffades, och hvars förflyttande skulle medföra större kostnader, men resultaterna häraf voro ej lika fördelaktiga, som dem CRETEUR synes vilja framhålla i afseende på sina förbränningar af menniskolik.

Vid exhumation af hästkadavren förfor man på samma sätt som vid menniskoliken, med undantag af att man i stället för chlorkalk begagnade tjära, och hvarmed de blot-

tade kropparne rikligen öfvergötos. De lyftades sedan ur sin håla, lades på en slags härd af större stenar, omgåfvos tätt med risqvistar och halm, och öfvergötos med tjära och petroleum samt antändes. En stark hetta uppstod, så att man hade skäl att antaga, att förkolningen inom kort borde försiggå, men redan efter ½ timme måste ytterligare tjära och petroleum tillsättas, för att elden skulle kunna underhållas. Efter cirka 2 timmar voro hufvud, hals och underbenen förbrände, köttmassorna i öfrigt endast halstrade och betäckte med ett lager af beck, som förhindrade värmets vidare inträngande. Djupa insnitt gjordes nu i musklerna, bukhålan öppnades, och tarmarne, *som knapt kändes varma*, uttogos, och i deras ställe lades halm och risqvistar; härpå göts tjära och petroleum och allt sattes i brand. Samma mörka rök, samma utomordentliga hetta, men efter 2:ne timmar hade förbränningen gjort endast ringa framsteg. Efter 5 timmars försök, som anställdes på flere djurlemningar samtidigt och på olika ställen, kunde man ej erhålla något tillfredsställande resultat, d. v. s. förkolning af de organiska massorna, och återstod det dem slutligen intet annat, än att lägga de qvarvarande köttmassorna på stora fordon och frakta dem till ställen, der de lämpligen kunde nedgräfvas.

Detta resultat är sålunda helt olika CRETEURS, och kan man ha full anledning att tro, att vid CRETEURS försök endast det ytligaste lagret af liken blifvit förkoladt, under det dess inre knapt undergick någon förändring. Försvinnandet af de illaluktande ångorna, äfvensom totalförminskningen af cadavren medelst afdunstningen af de i dem befintliga vätskor låter sålunda ock lätt förklara sig. En förbränning af lik, sådan den så väl af CRETEUR som af kommissionen i Metz blifvit utförd, synes derföre ej böra mana till efterföljd.

Att straxt efter en drabbning förbränna liken och sedermera jorda deras aska på behörigt sätt, vore en ganska förträfflig och fullkomligt hygienisk sak; förbränning skulle

tillika vara ett verksamt medel mot de s. k. slagfälthyenorna, som i mensklig gestalt uppträda och plundra de fallne krigarne på deras kläder och öfrige lösa effekter; vidare skulle den minska behofvet af de stora expropriationer af mark, som annars är nödvändig och ofta kännes betungande för den redan förut nedtryckta befolkningen, och slutligen skulle härigenom kunna förekommas den skymfliga behandling, för hvilka fallna lik någongång i fiendeland varit blottställde. Likförbränningen har dock alltid sina många svårigheter att bekämpa, och bland de främsta måste sättas, att den strider mot fördomar och nutidens bruk. Men att desinficera ett gammalt slagfält genom att förbränna de ruttnade kadaverna kan ej ske utan exhumation, (hvilken är både dyr, långsam och besvärlig) ej heller någonsin utan fara för arbetarne, ty den ammunition, som befinnes qvarliggande i de döda krigarnes fickor och patronkök, måste slutligen explodera och kan sålunda åstadkomma större eller mindre skada, ja CRETEUR berättar, att en gång under hans förbränningsarbeten en granat plötsligt exploderade, utan att dock bland arbetarne qvarlemna någon annan verkan än förskräckelsen, och bör derföre detta desinfektionssätt kanske under alla omständigheter vid gamla slagfält helst lemnas helt och hållet åsido.

Huru jordandet af de fallne krigarne sker, beror naturligtvis helt och hållet på dem, som äro ålagda att verkställa detsamma. I allmänhet kan man väl säga, att hittills mestadels detta arbete uppdragits åt de omgifvande kommunernas manliga innevånare, arbetsfolk, som trott sig fullborda uppdraget endast genom att låta liken försvinna, så att de ej kunde medelst synförmågan upptäckas, och dylika nedgräfningar företogos så mycket heldre och raskare, som aldrig någon kontrollerande myndighet existerade öfver dessa arbetare. Att detta åtminstone var händelsen under det sista kriget bör ej förvåna någon, då man ihågkommer, att under detsamma allt ställdes på att vinna tid, hvilket ansågs liktydigt med att vinna seger.

I den nordtyska arméen hafva dock nyligen röster höjt sig, som föreslå, att äfven dessa nedgräfningar af lik å slagfältena blifva på militäriskt sätt ordnade. Den sachsiska stabsläkaren d:r FRÖLICH tillråder, att hvarje armékorps bör vara försedd med en särskild begrafningskorps (Schlachtfeld-Gesundheitsdienst), utgörande en del af eller rättare sagdt ett bihang till det vanliga sanitetsdetachementet. Denna korps' operationer å slagfältena skulle ledas af en officer med biträde af en i dylika ämnen erfaren läkare.

Hufvudvilkoret vid allt jordande af menniskolik synes vara en tillräckligt djup graf på en om möjligt torr plats (preussiska reglementet förskrifver grafvarnes djuplek till 6 fot); vidare böra liken läggas i fullkomlig ordning intill hvarandra, så att ej tomrum uppkommer dem emellan, hvarvid jordytan lätt kan sjunka ojemnt och få sprickor, genom hvilka skadliga gaser sedan kunna framkomma, och slutligen är grafplatsernas besående med en kraftig vegetation af särdeles stor betydelse. Särskilda desinfektionsmedel äro umbärliga vid tillräckligt djupa grafvar, deremot nödvändiga, så snart stinkande gaser derifrån framtränga, och synes bland alla ifrågasatta desinfektionsmedel chlorkalken intaga främsta rummet.

Innan jag nedlägger pennan, må det tillåtas mig yttra några ord i allmänhet om de rent militär-medicinska förhållanden, som jag varit i tillfälle att iakttaga.

Preussen har redan länge med lifligaste intresse egnat sin uppmärksamhet åt sitt försvarsverks utbildning, och har det ej härvid tagit några halfmesyrer, utan visat detta sitt intresse åt *alla* de särskilda delar, hvaraf denna komplicerade organism utgöres, väl inseende, att först härigenom någon egentlig styrka kan ernås. Det har sålunda fullt uppfattat vigten och betydelsen af att dess arméés sundhetsväsende följer i sin utveckling jemna steg med arméens

öfriga delar, och har man full anledning att kunna påstå, att Preussen genom detta restaurationsarbete lyckats bereda sina trupper allt det understöd och all den hjelp, som nutidens vetenskap och konst ega till sitt förfogande. Den nya institutionen af år 1869 synes vid dess första tillämpning under det sednaste kriget hafva utmärkt bestått sitt eldprof, och kan med skäl tjena som mönster för andra stater. Densamma har helt nyligen varit föremål för granskning af en i dylika ärenden väl bevandrad person, och har dervid lyckats tillvinna sig det smickrande vitsordet, att den ovilkorligen intager främsta rummet bland alla länders sundhetsinstitutioner för militära ändamål. Franske chirurgen LÉON LE FORT, som inlade stora förtjenster i afseende på den frivilliga fältsjukvårdens verksamhet, har nemligen i ett utgifvet arbete underkastat de olika ländernas militära sundhetsväsende en omsorgsfull granskning, och härvid kommit till nyssnämnde resultat.

Den åsigt, som från många håll förut gjort sig gällande, att läkaren ej lämpligen kunde vara chef på ett sjukhus, hade Preussen redan före kriget frångått, i hvad som rörde krigs- och fältlazaretterna; det hade redan då till fullo uppskattat den olyckliga erfarenheten af franska militär-sundhetsväsendets många missförhållanden med dess intendentur, och att det ej ansett sig härvid begått något missgrepp, visar tydligen den generalordres, som den 24 Oct. 1872 är utkommen, der militärläkarne äfven å sjukhusen under fredstid förordnas, att i första hand ansvara för sjukhusets skötsel i dess helhet. Hvarken särskilda "Lazareth-kommissionen", ej heller "sjukvårds-intendentsförmanskap" synas vidare i allmänhet vara af nöden.

Beträffande behandlingen af skottskador måste jag förklara, att jag ej lyckades spåra någon enighet härutinnan. Sålunda behandlades på några orter såren helt öppna och tillgängliga för yttre luften, på det ingen varpartikel skulle kunna innestängas, under det på andra ställen allt gjordes, för att utestänga luften med dess supponerade innehåll

af microsporer (KLEBS) eller andra organiska små varelser, hvilka anses stå i sold hos chirurgernas svåraste fiende, pyæmien eller varförgiftningen; sålunda följdes på några ställen den konservativa behandlingsmethoden, under det på andra chirurgiens ännu fortfarande låga ståndpunkt och oförmåga alltför tydligen lades i dagen genom de anställda amputationerna. Resektionerna tycktes nästan öfverallt vara ett älsklings-thema, med hvilka fördelar blir lemnadt åt framtiden att utvisa. Att höra af en chirurg ex professo, i afseende på hans erfarenhet om behandlingen af komplicerade skottskador å låret, följande yttrande: "Af de nio, som till dato varit under min behandling, har jag verkställt amputation hos sju och lemnat de öfrige tvenne åt sitt öde, emedan deras dåliga tillstånd i öfrigt ej gaf ens någon förhoppning, att en operation skulle lyckas, med det resultat, att alla de amputeräde aflidit och endast de sistnämnda tvenne kommit sig", måste ovilkorligen tjena som ett talande bevis derpå, att indikationerna härvid äro hvarken hittills tillräckligt bestämda eller ens kända. Tyska chirurgiens n. v. næstor, LANGENBECK har derföre vid de tyska chirurgernas första kongress i Berlin 1872 framställt det förslag, att till nästa sammanträde, som i April 1873 på samma ställe skall hållas, materialier skulle samlas i och för en diskussion om åstadkommandet af enighet i principerna vid behandlingen af skottsår; denna frågas lösning är af den aldra största vigt, och bör ovilkorligen komma att utöfva ett synnerligen stort inflytande på krigschirurgiens närmaste framtid.

Gipsförbandet har hedrande bibehållit sin framstående plats bland krigschirurgiens hjelpredskap. Karbolsyran kan med skäl sägas ha vunnit burskap bland dess medikamentösa attiralj; den användes på några ställen i ett ganska vidsträckt omfång, och yttrade sålunda en militärläkare på tillfrågan om dess användande: "Ja! vi använda den öfverallt och på alla sätt, det återstår oss nu endast att dricka karbolvin". Aseptinet hade då ej ännu utbjudits i marknaden.

Användandet af landets förnämsta krafter i så väl de rent medicinska, som äfven de chirurgiska disciplinerna, i egenskap af konsulterande läkare, allt efter deras olika behof i och för de stridande truppernas bästa, liksom att hålla i ständigt lif intresset för allt hvad till en väl ordnad sjukvård i fält hörer, genom att förelägga ytterligare profs undergående för militärläkarnes fortgång i högre grader, äro tvenne förhållanden, som tydligen utvisa det varma intresse och nit, som den preussiska staten i allt söker egna dem, som sätta det dyrbaraste de äga på spel för ett älskadt fosterlands väl.

Ändtligen kan jag ej nog framhålla den utomordentliga utveckling, som "Kranken Zerstreuungs-Systemet" under detta krig uppnått genom de i stor skala verksamme sjuktransporttågen på jernvägar, utrustade så väl af staterna, som af den frivilliga sjukvården, äfvensom det nästan öfverallt införda pavillonssystemet i afseende på sjukinrättningarne.

Det har ej tillhört mig att ingå i några detaljer i ofvanstående ämnen, jag har endast velat i all korthet påpeka dem, såsom de i ögonen mest fallande och i alla afseenden förtjente att till sitt fulla värde beaktas.

Bil. A.

Utdrag ur instruktionen för det preussiska sundhetsväsendet af den 29 April 1869 rörande den frivilliga sjukvården.

---

§ 62. Den verksamma andel i omsorgen och vården af sårade och sjuke i fält, som erfarenheten visat, att man

vid krigsutbrott af nationens patriotism har att vänta, kan endast på ett verksamt sätt understödja militärförvaltningen, om å ena sidan den enskilda välgörenhetens organer hastigt och säkert erhålla vetskap om riktningen och sättet, hvarpå de skola kunna utveckla sin verksamhet, och å andra sidan, om fördelningen af de frivilligt erbjudna tjenster och gåfvor ske på de platser, som statens organer utvisa såsom varande mest i behof eller i öfrigt mest passande.

§ 63. Den frivilliga sjukvården får dock icke utveckla någon sjelfständig verksamhet bredvid statens, utan hon måste, derest hon ej skall bringa hinder och oreda i förvaltningen, fastmer vara infogad i statsordningen och ledd af statens embetsmän.

§ 64. I spetsen för den frivilliga sjukvården står en för hvarje särskildt tillfälle utnämnd kongl. kommissarie och militär-inspektör för den frivilliga sjukvården. Han har till uppgift att koncentrera så väl de olika föreningarnes, som äfven de enskilde frivilliges verksamhet, samt att förebygga hvarje splittring, som endast verkar skadligt för den gemensamma saken. Han utväljer företrädesvis bland Johanniter- och Malteserriddarne sina delegerade.

§ 65. Den kongl. kommissarien skall i öfverensstämmelse dermed:

1:o) förskaffa sig kännedom om alla de föreningar, som bildat sig, i afsigt att lemna understöd åt vissa delar af arméen eller åt arméen i dess helhet, samt göra sig underrättad om deras syftemål och stadgar.

2:o) mottaga gåfvor äfvensom gå enskildes uttryckta önskningar till mötes i afseende på deras erbjudna verksamhet.

3:o) angifva för föreningarne, huru de företrädesvis skola utöfva sin verksamhet, samt till hvilka orter, depôter eller personer etc. de skola sända de för lazaretterna afsedda gåfvor, på det att dessa må uppnå sin bestämmelse.

4:o) städse underhålla förbindelse med krigsministeriet, för att erhålla ledning för sin verksamhet.

§ 66. Den kongl. kommissariens kansli öppnas i Berlin och utgör styrelsens centralpunkt. Derifrån handhafves ledningen af de olika föreningarne i statens alla provinser och förmedelst särskildt utsedde provincial-ombud. Dessa sednare förläggas lämpligast till de orter, hvarest etappvägarne till den opererande arméen taga sin början.

§ 67. Den frivilliga sjukvården skall företrädesvis finna det mest lämpliga fältet för sin verksamhet bakom den opererande arméen och synnerligast:

1:o) genom att lemna sjuksköterskor vid transporterna af sjuke och sårade från fält- och de fasta krigslazaretten till de bakom liggande reservlazaretterne.

2:o) genom att för fält- och de fasta krigs-lazaretten tillhandahålla en tillräcklig reserv af fullständigt utbildade sjuksköterskor och sjuksköterskor.

3:o) genom att hopsamla och frakta de frivilliga gåfvorna till fältlazaretten och derstädes fördela dem. Fördelningen sker genom härtill utsedde delegerade vid de särskilda fält-lazaretterna.

4:o) genom att understödja reserv-lazaretten, antingen genom att öfvertaga särskilda lazarettsgöromål, eller genom emottagandet af konvalescenter, eller slutligen genom att inrätta särskilda (förenings)-lazaretter.

5:o) genom att lemna underrättelse om de sårade och sjuke krigarnes vistelseort till deras anförvandter.

För att underlätta och leda de i punkterna 1, 2 och 3 betecknade göromålen, skall den kongl. kommissarien tilldela hvarje general-etapp-inspektion en delegerad, hvilken efter inspektionens anvisningar skall utdela de närmare bestämmelserna.

§ 68. Inom de stridande truppernas område erbjudas endast undantagsvis lämpliga tillfällen för den frivilliga sjukvårdens verksamhet. Om emedlertid vid särskilda tillfällen dess tjenster blifva tagne i anspråk, så måste den

närmaste anslutning till den officiela sjukvården ega rum, och den frivilliga sjukvårdens fullständiga underordnande under dess ledning derföre vara ett oeftergifligt vilkor. Detta gäller äfven i de särskilda fall, då af sjukvårdsföreningarne egna lazaretter på krigsskådeplatsen skola inrättas.

Tillåter Armée-Öfver-Kommandot undantagsvis att den frivilliga sjukvården får ansluta till arméen en *för de sårade* afsedd transport-kolonn, så skall denna kolonn antingen ansluta sig till en af staberna eller till ett af sundhetsdetachementerna, och den måste då obetingadt fullfölja den läkares anordningar, hvilken på den närmast liggande förbinderiplatsen har befälet.

§ 69. Den personal, som är nödvändig i och för de sjukes och sårades transport, och hvilken endast får utgöras af dertill fullkomligt lämpliga personer, ställes till den bakom arméen stationerade general-etapp-inspektionens förfogande, och anvisas af densamma till kommendanten för etapphufvudorten, för att af honom användas. Denna personal har att sörja för de sjukes och sårades vård och skötsel under deras transport till reserv-lazaretten. Inrättandet af förbinderi- och förfriskningsställen vid jernbanstationerna ombesörjes af den kongl. kommissariens ombud. Transportmedlen och den militära eskorten äfvensom den dertill hörande läkaren eger staten att tillhandahålla. Den kongl. kommissariens ombud hafva uppsigten öfver sjukkonvojen.

§ 70. Den i reserv varande sjukvårdspersonalen ställes likaledes till general-etapp-inspektionens förfogande, och anvisas derifrån efter sig företeende omständigheter till fältlazaretten och till de stående krigslazaretten.

Endast fullständigt utbildade och fullkomligt oförvitlige och pålitlige sjukskötare och sjuksköterskor få antagas. I afseende på utöfvandet af sin tjenst stå desamma under öfverläkaren, men i hvad som angår disciplinen under de respective föreningarne eller deras delegerade. Likvisst äger

öfverläkaren att sjelfständigt entlediga sådana sjuksköterskor, hvilka enligt hans omdöme icke äro lämplige att vid sjukvården användas. En frivillig afgång kan endast tillåtas när intet mehn deraf för den ordnade tjenstens gång är att befara, eller egentligen, då den derigenom uppkommande bristen är möjlig att ersätta. Öfverläkarne vid lazaretterna ega att till afskedade sjuksköterskor utfärda attest angående tjenstens utförande liksom öfver tjenstetiden.

§ 71 De frivilliga gåfvorna samlas i depôter, hvilka af den frivilliga sjukvården anläggas företrädesvis vid de till arméen förande jernbanlinierna, samt förvaltas af dess delegerade. Vid de stationsorter, hvarest statens lazarett-reserv-depôter äro belägna, anläggas äfven förenings-depôter. hvarifrån i första rummet till de delegerade vid fältlazaretterna aflefvereras de requisita, som de efter öfverenskommelse med öfverläkaren reqvirera. Gåfvornas afsändande från föreningsdepôterna sker i samband med de från lazarett-reserv-depôterna till fältlazaretterna afgående transporter, hvarvid föreningsmedlemmar medfölja, för att vid fältlazaretterna verkställa öfverlemnandet af gåfvorna. Endast undantagsvis och på general-etapp-inspektörens särskilda tillåtelse och efter hans noggranna befallningar och förordningar kan den frivilliga sjukvården ega rätt att omedelbart *till trupperna* framföra transporten med förfriskningar.

§ 72. Den kongl. kommissarien skall tid efter annan låta offentliggöra en förteckning på den sjukvårds-materiel och de förfriskningar, hvaraf lazaretterna äro i behof, och hvarpå den frivilliga sjukvårdens och den enskilda välgörenhetens uppmärksamhet förnämligast bör riktas.

Allt hvad genom den enskilda välgörenheten öfverlemnas så väl af förfriskningar och lifsförnödenheter, som i förbandspersedlar, apparater och instrumenter (de sista trenne föremålen om möjligt endast efter derom offentliggjorda beskrifningar och anvisningar) samt linne m. m. måste undergå en noggrann undersökning. Öfverläkarne

vid fältlazaretten skola icke allenast verkställa denna undersökning, hvilken dock ej får gifva anledning till småaktiga anmärkningar, innan de undersökta föremålen till fältlazaretten aflemnas, utan också bestämma på hvad sätt de ifrågavarande gåfvorna skola användas.

De delegerade vid fältlazaretten skola sålunda, hvad användandet af de frivilliga gåfvorna beträffar, försäkra sig om öfverläkarnes medgifvanden, och desse å sin sida skola beredvilligt gifva de delegerade tillfälle att öfvertyga sig om gåfvornas rätta användande.

§ 73. De enskilda föreningarnes verksamhet uti statens reserv-lazarett måste uti hela sin utsträckning vara underställd lazarettsstyrelsen samt obetingadt efterfölja dess anordningar och befallningar. Äfven vid reservlazaretten få endast fullständigt utbildade och pålitliga sjuksköterskor och sjuksköterskor anställas. Göres af föreningen anspråk på penningeersättning, för dessa tjenster uti reservlazaretten, öfverenskommes derom med provincial-intendenturen.

§ 74. Anbud att emottaga konvalescenter skola genom de respective orternas sjukvårdsförening och genom distriktkommandot insändas till det vicarierande general-kommandot. Till ansökan bifogas ett intyg, att insändaren kan förskaffa den eller de konvalescenter, som han vill emottaga, föreskrifven skötsel, hvilket intyg skall lemnas af styrelsen för en af staten erkänd sjukvårdsförening (centralföreningen i Berlin, provincial-föreningen eller dess delegerade) eller af ortens vederbörande embetsmän.

Reservlazaretten afsända genom närmaste etapp-kommando sådane konvalescenter till deras respective ersättningstrupper, antingen genom att låta dem åtfölja transportkolonnerna eller efter för den särskildt uppgjorda marschrouter. Från och med den dag då konvalescenterne inträffat vid ersättningstrupperna, tillhöra de desamma. Sedan det derefter genom ytterligare läkarebesigtning befunnits lämpligt och nödvändigt att öfverlemna konvalescenterne i de enskildes vård, anmäler chefen för ifrågavarande ersätt-

ningstrupp direkt hos ofvannämnde general-kommandot behofvet af det erforderliga antalet af dylika platser, och derefter afsändas konvalescenterna dit. Under konvalescenternas vistelse derstädes förblifva de under chefens för ersättningstruppens kontroll och befäl, och eger han, sedan läkaren blifvit hörd, i hvarje särskildt fall bestämma, när konvalescenterne skola till ersättningstrupperna återgå. Äro deremot konvalescent-hemmen belägne i ett från ersättningstruppens stationsort aflägset distrikt, anmodar chefen för ersättningstruppen det närmast derintill varande etappkommandot att öfvertaga kontrollen m. m. öfver de inom distrikter inqvarterade konvalescenter.

§ 75. De bakom den opererande arméen genom privata medel och af särskilda samfund eller enskilda personer upprättade sjukhus, (Föreningslazaretter) böra i allmänhet förses med minst 20 sängar.

Dessa lazeretter stå under den kongl. kommissariens särskilda militära öfverinseende, men deremot under statens kontroll i allt som rörer skötsel af de sjuke, och utgöres denna kontoll antingen af läkaren vid det på stället varande statens reservlazarett, eller i större garnisonsorter af en särskildt dertill vald lazarettsdirektion, eller under andra förhållanden af korps-general-läkaren eller hans kommissarier. Disciplinens upprätthållande uti föreningslazaretten, äfvensom bevakandet af statens öfriga intressen ombesörjas af den i orten varande kommissionen, eller af en för tillfället särskildt vald kommission, bestående af en officer samt af den förestående läkaren vid föreningslazarettet. Den penningeersättning, som möjligen någon förening gör anspråk på, bestämmes genom kontrakts afslutande mellan provincial-intendenturen och föreningen. Om dervid anvisning till begagnande af någon staten tillhörig byggnad skulle anses ändamålsenlig, eger provincial-intendenturen — under vissa förhållanden efter förfrågan hos garnisons-kommendanten — derom inhemta det tjenstgörande generalkommandots utslag.

§ 76. Den uppgift i menskligheteus intresse, som tillfaller den frivilliga sjukvården, nemligen att skaffa underrättelser till slägtingar och anhörige angående de sårade och sjuke krigarnes vistelseort, finner lättast sin lösning derigenom, att de medlemmar af den frivilliga sjukvården, som vid lazaretten tjenstgöra, söka verka derhän, att de sårade eller sjuke om möjligt sjelfva skrifva till sina anhörige. Äro de härtill oförmögne, måste de ofvannämnde medlemmarne öfvertaga den ifrågavarande skriftvexlingen.

Ytterligare skall af den frivilliga sjukvården i Berlin upprättas en centralbyrå, hvarest anhörige ega inhemta underrättelse om de sårades och sjukes vistelseorter, och hvarom meddelanden göres med ledning af till nämnde byrå ingående uppgifter från lazaretterna. Dessa uppgifter kunna dock endast insändas från de ställen, der en stadigvarande skötsel af de sårade och sjuke kan ega rum, och sålunda endast från de bakom arméen inrättade reserv-, förenings- och privata lazaretterna, äfvensom från konvalescent-hemmen.

§ 77. Alla sällskaper eller enskilda personer, som äro beredde att öfvertaga sjukvårdstjensten anmodas uti af krigsministeriet utfärdad kungörelse, att insända sina anmälanden till den kongl. kommissarien och afvakta hans kallelse, äfvensom att ställa sig till efterrättelse alla de bestämmelser, som han utfärdar i afseende på deras användande vid lazaretterna. — En liknande anmodan utfärdas på samma sätt till samtlige föreningarne för den frivilliga sjukvården, med anhållan att afsända sina gåfvor af lazarettsförnödenheter till de af den kongl. kommissarien anvisade ställen.

§ 78. De frivillige sjukskötarne erhålla under sin tjenstgöringstid fria husrum och föda.

§ 79. Bindeln med röda korset, som till den frivilliga sjukvårdens tjenstgörande medlemmar utlemnas, för att af dem omkring armen bäras, skall förses med den kongl. kommissariens stämpel. Dessutom eger den kongl. kom-

missarien att till hvarje till den frivilliga sjukvården hörande och med ifrågavarande bindel försedd medlen, utfärda en fullmakt, som berättigar honom att bära det meranämnde neutralitetstecknet.

§ 80. Den kongl. kommissarien och hans delegerade ega rätt till portofrihet för afsände och ankomne skrifvelser, angående den frivillige militär-sjukvården, äfvensom frihet från afgifts erläggande till statens telegraf-inrättning för afsände telegrammer (stats-telegram). Likaledes får på statens eller på de under statens förvaltning stående jernvägar allt det fraktgods fritt transporteras, som skall befordras till depoterna och till de för insamling af frivilliga gåfvor på enskilda platser eller i de olika provinserne bildade komitéerne, eller från dessa depôter eller komitéer vidare afgå, och skola de alltid med å fraktsedeln antecknad bestämmelse "*för utryckte trupper*" afsändas.

Dessutom ega alla i den frivilliga sjukvårdens tjenst varande personer att fritt färdas på jernvägarne i 2:dra eller 3:dje klassen, hvartill den kongl. kommissarien och militär-inspektörn utfärdar fribiljetter allt efter de i fullmakterna (legitimationskorten) angifne bestämmelser.

§ 81. Alla statens embetsmän ega, hvar och en inom sitt distrikt, att gifva den kongl. kommissarien alla de upplysningar han behöfver i och för sin verksamhet, samt att vara beredda att lemna honom all den hjelp och allt det understöd, som enligt gällande föreskrifter kan dem affordras.

Bil. B.

Utkast till stadgar för Carlsruhe Manliga Nödhjelps-förenings frivilliga sjukbärare-korps.

---

§ 1. Den manliga nödhjelpsföreningen (Männer-Hülfs-Verein) i Carlsruhe uppställer vid mobiliserandet af 14:de

armé-korpsen en frivillig sjukbärarekorps, hvars förmåga att hastigt kunna samlas redan under freden förberedes, så väl genom manskapets utbildning som genom dess utrustning. Korpsens bestämmelse är: att genom en fast anslutning till de rörliga militära sundhetsinrättningarne å ena sidan, och till lazarett-bantågen å andra sidan, ombesörja transporten af sårade och sjuke, så väl från fältlazaretten till bantågen, som från dessa sistnämnde till reserv-lazaretterne. Undantagsvis, och efter de militära embetsmännens särskilda anordningar, kan korpsen äfven blifva använd vid transporten från förbinderiplatserna till fält-lazaretterna, vid hvilka sistnämnde till och med dess biträde för tillfället kan anlitas. Också under freden kan densamma vid särskilda olyckstillfällen och vid synnerligt behof blifva uppbådad till tjenstgöring.

§ 2. Antalet medlemmar vid korpsens reservafdelning (§ 8) är oinskränkt, vid den mobila afdelningen rättar det sig efter de mobiliserade plutonernas antal och styrka (§ 9).

§ 3. Hvarje till sina seder ofördvitlig man, som är bosatt i Carlsruhe, och som eger stark kroppskonstitution, samt så stor skolbildning, att han utan svårighet kan uppfatta och inhemta de i och för tjensten gifna föreskrifter och lärdomar, kan vid korpsen blifva antagen. Antagandet sker efter skriftlig anmälan genom ett af direktionen för Carlsruhe manliga nödhjelpsförening valdt utskott, hvilket vid behof kan låta anordna en kort pröfning och noggrann läkarebesigtning. Vägrar utskottet att antaga den ifrågavarande personen, så är det ej förpligtadt, att till honom uppgifva skälen för sin vägran, men desamma skola deremot i protokollet upptagas.

§ 4. Den antagne eger välja i hvilket af de tvenne i § 2 omnämnde afdelningarne han vill inträda, men måste skriftligt förpligta sig att minst under två år derstädes qvarstå.

§ 5. Dessutom åtager sig den antagne medlemmen:
a) att punktligt inställa sig vid alla de tillfällen, då korpsen

eller den del, till hvilken den antagne hörer, i tjenste-ärenden sammanträder, följaktligen, såväl vid öfningstill-fällen, som vid större olyckshändelser eller mobilisering, och eger den antagne, derest han genom sjukdom eller andra trängande omständigheter är hindrad att sig inställa, att till sin närmaste förman skriftligen uppgifva skälen härför; b) att i tjensten utan all vägran eller uppskof fullfölja sina förmäns befallningar; c) att underkasta sig det straff, som enligt stadgarne (§ 25) möjligen kan ådömas.

§ 6. Utträde ur korpsen kan ske, utom i de fall, då såsom straff uteslutning från densamma blifvit ådömd, endast efter den vid antagandet bestämde tvååriga tjenste-tidens utgång, och endast i så fall efter minst en månad dessförinnan till korps-chefen insänd skriftlig anmälan. Under krig kan dock utträde ur korpsen på grund af tjenstetidens utgång icke beviljas. Skulle detta oaktadt utträde ur korpsen före de åtagne förpligtelsernas uppfyllande eller före krigets utgång, till följd af sjukdom eller andra trängande person-liga förhållanden vara nödvändig, så måste till chefen derom inlemnas en med nödiga intyg försedd skriftlig inlaga.

§ 7. De af korpsens medlemmar, hvilka icke anmäla sig att utträda ur korpsen en månad före utgången af den tvååriga tjenstetid, under hvilken de vid inträdet åtagit sig att tjena, öfvertaga dermed *stillatigande* förpligtelsen att ytterligare i två år qvarstå.

§ 8. Carlsruhe manliga nödhjelpsförenings frivilliga sjukbärarekorps består af två afdelningar, en mobil- och en reserv-afdelning, hvaraf den förre är bestämd till tjensten i fält och den sednare till tjenst i Carlsruhe § 1. (Lazarett-bantågen kunna likväl förses med medlemmar ur reserv-afdelningen).

§ 9. Hvarje afdelning indelas i plutoner bestående af 60 sjukbärare (förutom befälet). Vid reservafdelningen är antalet plutoner obegränsadt. Vid mobilafdelningen bildas allt efter de inskrifnas antal och den befintliga utrustningen två eller högst tre plutoner (§ 2) och uppställes i sist-

nämnde fall den tredje plutonen såsom ersättningstrupp. Hvarje pluton indelas i 5 patruller på 6 rotar, eller 12 sjukbärare.

§ 10. Befälet (die Chargirten) vid hvarje pluton utgöres af: en chefsläkare, två andre läkare, två chirurger (lazarettsbiträden) en qvartermästare, en vagnmästare, en förste och en andre plutonschef, fem förste och fem andre patrullförare. Dessutom tilldelas hvarje pluton två hornblåsare (Signalisten). Vid hvarje mobilpluton anställes dessutom två kockar, fyra trosskuskar och sex stalldrängar.

§ 11. Staben vid hvar och en af de båda afdelningarna utgöres af: en dirigerande läkare, en afdelningschef, en adjutant, en uppbördskommissarie och två afdelningsskrifvare. Till den mobila afdelningens stab tilldelas dessutom fyra stalldrängar och en trosskusk.

§ 12. Till mobilafdelningen anvisas följande åkdon: för staben en pack- och förrådsvagn för två hästar, för hvarje pluton en pack- och förrådsvagn för fyra hästar samt två sjuktransportvagnar.

§ 13. Mobilafdelningen erhåller följande antal hästar: för staben två draghästar och fyra ridhästar (för läkaren, afdelningschefen, adjutanten och uppbördskommissarien); för hvarje pluton åtta draghästar och sex ridhästar (för de trenne läkarne, de båda plutoncheferne och vagnmästaren).

§ 14. Hvarje medlem af den frivilliga sjukbärarekorpsen erhåller i beklädnadspersedlar: en jacka af kläde, en mössa och en internationel armbindel (svarta klädesbyxor och alla öfrige beklädnadspersedlar skall hvarje medlem vid korpsen på egen bekostnad anskaffa). Hvarje oberiden medlem af mobilafdelningen erhåller i utrustningspersedlar en rensel, ett täcke, en förbandsväska, en gördel, en yxa eller knifsåg med fodral, en liten lykta, en fältflaska och ett kokkärl. Sjukbärarne vid mobilafdelningen erhålla dessutom på hvar fjerde man en sjukbår, som kan sönderdelas och lätt åter hopfogas. De beridne erhålla en liknande utrustning, som de oberidne, dock i stället för renseln en kappsäck.

§ 15. Mobilafdelningens sjukvagnar erhålla, utom hästar och vagntillbehör följande utrustning: fyra sjukbårar att bäras, en vattencistern och två sjukbårar på hjul. Plutonernas pack- och förrådsvagnar bekomma en medicinalkista, två förbandskistor, två proviantkistor, en förrådskista för ljus, facklor, kokkärl m. m., en räkenskapskista. Stabens pack- och förrådsvagn: en förbandskista, en proviantkista och en räkenskapskista. Dessutom erhåller hvarje vagn en internationel fana, en signal-lanterna med rödt glas, två yxor, två jernspett, två spadar och fyra tåg, att användas vid iordningsställandet af vagnar med häckar till sjuktransporter. (För ridhästar tillhandahålles likaledes den nödvändiga utrustningen af sadlar, täcken, ryktdon m. m.).

§ 16. Kassaförvaltningen ombesörjes af afdelningscheferna med dem till biträde lemnade uppbördskommissarier. Vid hvarje enskild pluton föra qvartermästarne räkning öfver dem anvisade förskotter. Afdelningskassorna erhålla sina inkomster från Carlsruhe manliga nödhjelpsföreningskassa, och genom tillfälliga skänker. Utgifterna bestå hufvudsakligen i anskaffande af utrustningspersedlar och proviant, i personalens aflöning och förplägning, samt i hästarnes underhåll.

§ 17. Aflöning utbetalas endast till mobilafdelningen och allenast från och med den dag då afdelningen blifvit mobiliserad. Sjukbärarne och hornblåsarne erhålla dagligen ½ thaler i aflöning. Patrullförare, qvartermästare, vagnmästare, chirurger och afdelningsskrifvare erhålla dubbelt så stor, läkarne, afdelningscheferne, adjutanter, uppbördskommissarien och plutonscheferna tre gånger så stor aflöning. Kockarnas, trosskuskarnes och stalldrängarnes aflöningar bestämmas efter öfverenskommelse. Dessa löneförmåner *får icke* den enskilde *afsäga sig.*

§ 18. Förplägning tillfaller mobilafdelningen från och med uppbrottsdagen och vanligtvis in natura genom inqvartering eller genom proviantens erhållande från maga-

sinerna. Är förplägning in natura ej möjlig, utbetalas till hvarje medlem af mobilafdelningen det penningebelopp, som utgör den för arméen för tillfället fastställde portionsskilling. Äfven vid reservafdelningen kan undantagsvis och på särskilda dagar fri förplägning eller motsvarande penningeersättning ega rum, om det för den påkallade tjenstetidens långvarighet anses lämpligt.

§ 19. Vid sjukdom har hvarje medlem af mobilafdelningen anspråk på fri förplägning och vård vid korpsen eller i ett lazarett. Hvarje medlem af korpsen, som i tjensten erhållit en långvarig yttre eller inre skada, har, så länge ej tillräcklig understödsfond finnes, eller intill dess invalidföreningen öfvertagit denna förpligtelse, anspråk på ett passande understöd ur Carlsruhe manliga nödhjelpsförenings kassa.

§ 20. Den frivilliga sjukbärarekorpsens båda afdelningar stå närmast under styrelsen för Carlsruhe manliga nödhjelpsförening, under krig dessutom under vederbörande militär-embetsmän (General-läkare, Kommendant, Etappinspektion o. s. v.), under hvilka de genom generalkommandot eller general-etapp-inspektionen blifvit ställde.

§ 21. De båda afdelningarnes befäl äro i krig oberoende af hvarandra; under fredstid sammanträda de och afgöra genom omröstning alla gemensamma angelägenheter, hvarvid styrelsen för den manliga nödhjelpsföreningen vid lika röstetal skall afgifva utslaget. De båda afdelningarnes röstande medlemmar utgöras i detta fallet af: den dirigerande läkaren, afdelningschefen och uppbördskommissarien. Vid vigtiga gemensamma angelägenheters afgörande kunna dessutom plutonernas chefsläkare, plutonscheferna och patrullförarne till rådplägning inkallas. Till ändring af stadgarne måste likvisst en generalförsamling af hela korpsen sammankallas, och måste de beslut, som genom absolut pluralitet fattas, till stadfästelse föreläggas styrelsen för den manliga nödhjelpsföreningen.

§ 22. I hvarje angelägenhet, som rörer de särskilda afdelningarne, är likväl den dirigerande läkaren den bestämmande, och eger han för öfrigt om så ske kan, före anordningarnes vidtagande inhemta de båda andra af afdelningsbefälet i § 21 omnämnde röstberättigade medlemmarnes åsigt.

§ 23. På samma sätt är chefsläkaren den befallande vid sin pluton, och, om så ske kan, förpligtad att rådgöra med de båda plutonchefera.

§ 24. Vid korpsens egentliga tjensteutöfning äro de för arméens sundhets-detachement utfärdade föreskrifter att efterfölja.

§ 25. För öfverträdelse af stadgarne och af de bekantgjorde tjensteföreskrifterne kunna efterföljande straff åläggas: a) enkel tillrättavisning (varning); b) penningestraff (böter) uppgående till högst 3 gånger aflöningen för en dag; c) tillrättavisning framför församlad pluton eller afdelning; d) hotelse att bli ur korpsen utesluten; e) degradering; f) uteslutande ur korpsen. De under a—c omnämnde straff kunna af plutons-befälet ådömas, men de under d—f endast af afdelningsbefälet.

§ 26. Manskapets hela beklädnad och utrustning, åkdonen med alla dess tillbehör, seldonen och öfrige utrustningspersedlar för hästarne förskaffas redan under freden och underhållas i ett för krig brukbart skick genom omsorgsfull förvaring och regelmässig komplettering. De för förskämning utsatte proviantförråd blifva först vid mobiliseringen anskaffade, dock försäkrar man sig om dess levererande i rätt tid genom kontrakts uppgörande. Hästarne inköpas äfven först vid mobiliseringen. Dock skola årliga förberedelser träffas, på det man vid behof är i möjligaste mån försäkrad om deras anskaffande.

§ 27. I och för korpsens uppsättning och komplettering utfärdas årligen, vanligtvis i Januari, af styrelsen för den manliga nödhjelpsföreningen ett upprop till anmälning. De anmäldes antagande, indelning och skyldigheter

följa derpå enligt §§ 2—5 i dessa stadgar. Derpå utnämnes af styrelsen för den manliga nödhjelpsföreningen afdelningsstaternas samtlige personal, äfvensom plutonernas läkare, så vidt dessa platser ej äro besatta.

§ 28. Genom afdelningsbefälet bildas och kompletteras derefter plutonerna och sedermera, så vidt dessa platser ej äro besatte, utnämnas chirurger, qvartermästare, vagnmästare och hornblåsare, liksom äfven för mobil-afdelningen, anställandet af kockar, trosskuskar och stalldrängar i händelse af mobilisering genom kontrakt förberedes. Slutligen anordnar afdelningsbefälet genom de särskilda plutonerna val af plutonchefer. Valen ske genom sluten omröstning.

§ 29. De valde och genom afdelningsbefälets stadfästelse tillsatte plutoncheferne indela manskapet vid sina plutoner i patruller och anordna val af patrullförare, hvarvid samma valsätt, som i § 28 bestämmes, användes.

§ 30. Omedelbart efter korpsens nybildning och komplettering, i allmänhet under månaderna Februari och Mars och efter anordning af det förenade afdelningsbefälet (§ 21) samt genom läkarne, afdelnings- och plutonscheferna eger korpsens theoretiska och praktiska utbildning rum. Den för arméen antagne instruktion för sjukbärare skall ligga till grund för undervisningen. Under årets öfriga månader fullkomnas och stadgas den erhållna utbildningen genom tid efter annan företagne öfningar. Med den mobila afdelningen skola ofta öfningsmarscher företagas. Beklädnaden och utrustningen tages dervid endast så till vida i anspråk, som den nödvändiga utbildningen det fordrar. Till utryckning med anspända åkdon hyres de för tillfället erforderliga hästar.

§ 31. Vid mobiliseringen anskaffas, så till vida som det förut ej skett, fullständig beklädnad och utrustning för båda afdelningarne; kockarne, trosskuskarne och stalldrängarne inkallas (§ 28) samt hästar och proviantförråd inköpas (§ 26). Samtidigt ställes mobilafdelningen till 14:de armékorpsens generalsbefäls disposition samt reserv-afdel-

ningen till kommendantens i Carlsruhe förfogande, hvarvid till desse vederbörande den anhållan skall ställas, att afdelningarne måtte användas om möjligt till det ändamål, som dessa stadgars §§ 1 och 8 närmare angifva.

Om dieten för späda barn.

Föredrag vid nedläggande af Ordförandeskapet i Svenska Läkaresällskapet den 7 Oktober 1873

af

D:r Adolf Kjellberg.

M. H.

De sjukdomar, som oftast förekomma inom den späda barnaåldern, äro, såsom vi veta, de hvilka tillhöra digestionsorganerna. Orsakerna härtill äro flera, den vanligaste är emellertid en otjenlig diet. Det nyfödda barnet förer ett uteslutande vegetativt lif och instinktmessigt emottager det födan. Men ämnesvexlingen är liflig och vextligheten relativt hastig; barnet behöfver derföre ofta föda och detta oftare ju yngre det är. Den mottagna födans mängd är också derföre relativt stor; organerna deremot äro späda och ännu ej vana vid arbete. För att digestionsorganerna skola, utan att deraf lida, kunna utföra sitt ansträngande arbete, är det gifvet, att födan bör vara lämplig och noga afpassad. Men huru ofta aktas häruppå? Huru ofta sker icke just motsatsen; huru ofta räckes icke åt barnet en otjenlig föda, ibland af liknöjdhet, oftast af okunnighet! Och digestionslidandet dröjer ej att inställa sig, ett lidande som kan hafva det allra största inflytande på barnets helsa; ty det kan hastigt afklippa lifstråden eller långsamt släcka lifvets gnista eller ock framkalla andra sjukdomar, som medföra död eller lemna spår efter sig för barnets återstående lefnad. Tuberkulosen har nemligen utan tvifvel i många fall sin yttersta grund i ett digestionslidande;

skrofulosen likaså, och hvad är det som gör rakitismen så särdeles vanlig inom barnaåldern om icke just denna samma orsak, för att icke tala om andra lidanden, hvilka ytterst hvila på samma grund.

När vi se detta, låtom oss då, trogna vår konst, hvilken i naturens studium gjort sig till mål att tjena menskligheten, söka att upplysande och om möjligt räddande träda emellan för att bekämpa sjukdomen och tränga döden tillbaka från barnets vagga! Den tribut denne senare utkräfver af barnaåldern är i sanning dock allt för stor, utan att behöfva än vidare ökas genom menniskans eget oförstånd eller okunnighet om hvad den späda varelsen behöfver för sin fortkomst och utveckling.

Då det i dag, vid vår årshögtid, tillkommer mig i egenskap af afgående ordförande att hålla ett föredrag öfver något af mig valdt ämne, vill jag i korthet, och med den inskränkning tiden bjuder, yttra några ord *om dieten för späda barn*, utbedjande mig dervid af Eder M. H. ett välvilligt öfverseende.

Den föda, som för det späda barnet är den lämpligaste, har naturen sjelf anvisat i modersmjölken. Denna innehåller alla de näringsämnen, som fordras för organismens uppehållande, fortvext och utveckling; ty vatten, ägghviteämne, fett, kolhydrat och salter, dessa för lifvet oumbärliga näringsämnen, ingå deri i den proportion, som gör den lämplig till att uteslutande utgöra det *späda* barnets föda. Hvarje moder med klar uppfattning om sina skyldigheter emot sitt barn följer också med nöje naturens bud, och, om ej oöfverstigliga hinder möta, lägger hon med moderskärlekens hela värma den nyfödda till sitt bröst. Det är för henne lönen för utståndna plågor; hon ser deri vedergällningen för dagens mödor, för nattens vakor. Medvetet eller omedvetet uppfyller hon också derigenom en

pligt icke blott mot sitt barn, utan ock mot familjen, ja mot samhället. Att sjelf kunna digifva sitt barn bör derföre vara hvarje moders både glädje och stolthet. Redan tidigt, ja från den stund då hon känner sig hafvande framträder också hos henne en önskan att kunna efterkomma detta naturens bud, en önskan som blir allt lifligare ju mera hon nalkas den stund, då hon skall gifva lifvet åt en mensklig varelse. Derföre blir också läkaren redan under denna tid ofta anlitad som rådgifvare och då äfven tillfrågad om hennes lämplighet till digifning. Vid svarets afgifvande måste han taga i öfvervägande så väl den blifvande modrens ålder och allmänna helsotillstånd (hvarom mera längre ned) som äfven bröstens utseende och utveckling. I afseende på dessa sednare tillåter jag mig erinra om, att under sista tiden af hafvandeskapet bröstkörtlarnas verksamhet redan börjat: epithelcellerna fylla sig med fett och körtlarna afsöndra redan en mjölkaktig, seg vätska, som kan uttryckas ur brösten. Denna vätska, som jemte mjölkkulor äfven innehåller kolostrumkroppar, lemnar dels genom sitt utseende dels genom sin mängd en anvisning om den blifvande modrens duglighet till digifning eller icke. Om kolostrumkropparna äro talrika, så företer den ur brösten utkramade vätskan gula streck på en blåaktig botten, och den anger då, när den tillika finnes i temligen riklig mängd, att mjölktillgången bör blifva temligen ymnig och mjölken närande. Är deremot vätskan ringa till qvantitet och kolostrumkropparna få till antalet, så kan man draga en motsatt slutsats. Är qvantiteten tillräcklig men kolostrumkropparna få och sålunda den afsöndrade mjölkaktiga vätskan blåaktig, utan några gula streck, så kan man förmoda, att mjölken visserligen blifver tillräcklig, men dess närande beståndsdelar deremot icke, således dess näringskraft otillräcklig.

Den under de närmaste 8 dagarne efter förlossningen afsöndrade mjölken innehåller fortfarande kolostrumkroppar; den är derföre rikare på fett än den sedan afsöndrade

mjölken; men den innehåller äfven mera kolhydrat, något om än obetydligt mera ägghviteämne äfvensom en större qvantitet salter, än den senare, hvarföre den på det nyfödda barnet utöfvar ett särdeles välgörande inflytande dels genom sin afförande egenskap dels genom den högre värmeproduktion den framkallar. Hvarje moder, som kan, borde derföre, äfven om det är att förutse att mjölktillgången sedermera blir otillräcklig, likvisst digifva sitt barn under de första 8 dagarne efter förlossningen, helst hon också sjelf deraf har den stora nyttan, att lifmodern fortare och bättre sammandrages, och hon således lättare undgår de eftersjukdomar, hvilka hafva sin grund i smältning af tromber i lifmoderns kärl.

De hinder som eljest sätta sig emot att modren sjelf ger di åt sitt barn äro af flera slag. Dels *kan* hon det ej, dels *bör* hon det icke.

Oförmågan af digifning har sin grund i antingen bristande mjölktillgång eller felaktiga bröstvårtor, begge brister som mest förekomma bland de bättre lottade samhällsklasserna och helt visst äro beroende dels på en förvänd uppfostran dels på en olämplig klädsel, hvilken senare, i allmänhet föga afpassad för vårt klimat, dessutom är sådan, att den hindrar den fria utvecklingen af den unga flickans kropp och ofta utöfvar tryck på de organer, brösten, som naturen afsett för ett kommande slägtes första näring. Bröstvårtornas felaktiga beskaffenhet består vanligen deri, att de äro för små eller så intryckta, att de ej kunna fattas af barnets mun; någon gång saknas de nästan helt och hållet; endast i undantagsfall äro de för stora. I förstnämnda fall kan olägenheten möjligtvis afhjelpas, om under senaste tiden af hafvandeskapet vårtorna genom sugning eller sugapparater framdragas. Förefinnas s. k. vårtband, lägga de ett väsendtligt hinder i vägen härför.

De orsaker, som förbjuda en mor att digifva sitt barn, äfven om mjölktillgången är tillräcklig och vårtornas bildning normal, äro också flera.

Först och främst måste man taga hänsyn till modrens eget helsotillstånd. *Är hon svag och hennes egen helsa klen*, gör hon bäst både i sitt eget och barnets intresse att afstå från digifningen; ty hennes egna krafter, hennes egen helsa blifva än ytterligare nedsatta och barnet får af hennes mjölk ej tillräckligt näringsämne, emedan den ej innehåller så mycket af de fasta beståndsdelarna som under normala förhållanden.

Vidare bör en mor som lider af *ärftliga sjukdomar* afstå från att gifva di. Detta gäller isynnerhet för lungsot och kräfta, men äfven för skrofulos, fallandesot och gikt äfvensom för kroniska hudsjukdomar. Hvad åter angår syfilis hos modren, så utgör denna endast då ett hinder för digifningen, om modren ådragit sig sjukdomen under hafvandeskapet, och barnet undgått att ärfva den, eller om hon fått den efter barnsängen. Har åter modren haft nämnde sjukdom före hafvandeskapet eller fått den derunder, och denna öfvergått i arf på barnet, så bör modren icke blott icke afstå från digifningen, utan är det tvärtom hennes pligt att, så vidt hon kan, digifva sitt barn; ty om ock en syfilitisk moders mjölk ej är så närande som en frisk mors, så är den dock vida bättre än den artificiella näringen, under hvars bruk barnet i flertalet fall dukar under. I sammanhang härmed må också framhållas, att om modren haft syfilis, men är fri från alla tecken deraf, eller om hon icke ens någonsin varit smittad dermed, men barnet visar spår eller tydliga symptom af ärfd syfilis, i hvilket senare fall arfvet naturligtvis härrör från fadren, så skall hon dock, så vidt hon kan, digifva sitt barn, helst å ena sidan detta är ett väsendtligt vilkor för barnets räddning undan döden, och å andra sidan hon sjelf ej löper någon fara, enär erfarenheten lär, att ett barn med hereditär syfilis ej smittar egen mor.

Modrens *ålder* inverkar ock på hennes lämplighet till digifning. En relativt hög ålder gör nemligen mjölken mindre närande, hvarföre man vanligen sätter 35, högst

40 år såsom gränsen; en allt för ung mor åter kan lida till sin helsa af att gifva di; i vårt klimat bör hon gerna hafva nått en ålder af 20 år.

Om, såsom stundom händer, modren under det hon fortfar att gifva di, råkar i *nytt hafvandeskap*, så kommer hon i ett svårt dilemma emellan skyldigheten mot det barn, hon har vid sitt bröst, och det foster, hon bär i sitt sköte. Detta senare kommer dock att för längre tid taga hennes krafter i anspråk; de måste derföre sparas, och om hon ej, såsom vanligen händer, sinar af, så gör hon dock klokast i att upphöra med digifningen, helst mjölken under dylika omständigheter förändras till sin sammansättning, i det den innehåller kolostrumkroppar och är mindre lätt digestibel.

Är modren *hysterisk* och hennes *lynne retligt*, så är det tvifvel underkastadt om hon bör gifva di å sitt barn. Bäst torde vara att hon afstår derifrån; ty modrens psykiska tillstånd inverkar, såsom vi längre ned skola se, på mjölkens beskaffenhet, och ett retligt sinne kan göra att mjölken ej fördrages af barnet.

Slutligen må tilläggas att fall, ehuru sällsynta, förekomma der, oaktadt modren tyckes hafva de egenskåper som göra henne lämplig till digifning, hennes mjölk likväl ej fördrages af barnet, men väl en ammas. Jag har sjelf för flere år sedan sett ett sådant fall. Modren var frisk och hade rik mjölktillgång, men barnet fördrog ej mjölken; det blef oroligt, fick kräkningar, kolikplågor och diarrhé; en anskaffad ammas mjölk fördrogs deremot mycket väl. Någon närmare undersökning af mjölken kom ledsamt nog ej att ske i detta fall. Kanhända var orsaken här densamma som i ett dylikt fall, hvilket DONNÉ omtalar. Det var en fru, så frisk som man någonsin kunde önska, hvilken gaf di åt sitt barn, men barnet mådde ej väl, och sedan det diat, led det alltid af kolikplågor, spänd buk o. s. v. Han undersökte mjölken under mikroskopet och fann den alldeles onaturligt rik på fett. Han rådde då modren att fortfara med digifningen, men rycka längre isär med barnets

måltider, på det att mjölken genom längre uppehåll i brösten skulle blifva mindre konsistent och barnets mage och tarmkanal få tillräcklig tid till den nödiga digestionen. Dessa enkla föreskrifter voro tillräckliga att borttaga sjukdomssymptomen och återställa barnet till helsan.

Om nu intet af de här ofvan omnämnda hindren förefinnes och modren således kan digifva sitt barn, är det dock vissa omständigheter som äro att iakttaga, så väl i afseende på *mjölkens qvalitet*, som ock den *qvantitet*, hvilken bör gifvas åt barnet.

Till sin sammansättning kan nemligen mjölken i vissa fall förändras, såsom genom *sjukdomar*, *psykiska affekter*, *menstruationens återkomst*, *intagna medikamenter* äfvensom genom *opassande eller otillräcklig föda*.

Den normala qvinnomjölken, som är blåaktig, tunnflytande, af alkalisk reaktion och 1,032 sp. vigt, innehåller enligt VERNOIS och BECQUEREL:

Vatten	889,08.
Kasein	39,24.
Socker	43,64.
Fett	26,66.
Salter	1,38. *)

Således 110,92 fasta beståndsdelar.

Af de i mjölken innehållna ämnena äro kaseinet, sockret och salterna lösta i vattnet, fettet är deri uppslammadt i form af små kulor af olika storlek. Dessa äro omgifna af ett fint, under mikroskopet ej synbart hylle, men hvars närvaro dock bevisas genom följande prof af MITSCHERLICH. Om man sätter eter ensamt till mjölk, så blir mjölken nästan oförändrad, men tillsätter man äfven litet kali, som löser hyllet omkring fettkulorna, så upptages fettet af etern. Den närmare bestämningen af fett-

*) Salterna äro klornatrium, klorkalium, fosforsyrad kalk och talk och fosforsyrade alkalier; dessutom finnes kali och natron bundna vid kasein samt spår af jernoxid.

kulornas storlek och mängd lärer oss mikroskopet. Deras närvaro i för stor mängd är icke lämplig icke heller i för liten; i förra fallet är mjölken svår att digerera, i senare ej tillräckligt närande. Fettkulornas storlek är äfven af betydelse; äro de mycket små, så är ej mjölken väl beredd, äro de för stora, så är den svår att digerera. För öfrigt har man flera instrumenter såsom MARCHANDS butyrometer, DONNÉS laktoskop m. fl. för att profva fetthalten hos mjölken.

Vid *sjukdomar* aftager mjölken i allmänhet till qvantitet, detta mera i de akuta än i de kroniska, och den förändras äfven till sin sammansättning. Vattenqvantiteten aftager nemligen, men de fasta beståndsdelarna minskas ej i samma proportion, hvarföre mjölken blir relativt rik på dessa senare ämnen. Kommer härtill att, såsom i akuta sjukdomar händer, kolostrumkroppar finnas i mjölken, så är det gifvet, att en sjuk moders mjölk lätteligen *kan* framkalla indigestion hos barnet, ehuru den icke alltid gör det; ty å ena sidan äro förändringarna hos mjölken icke alltid lika utpräglade i ena fallet som i det andra, och å andra sidan tål det ena barnet hvad det andra ej kan fördraga.

Den frågan framställer sig emellertid sjelfmant: bör en mor, sedan hon sjuknat, fortsätta digifningen? Är sjukdomen kontagiös, så bjuder hygienen att hon skiljes från barnet; är den af grav beskaffenhet, så säger naturen sjelf snart nej, ty mjölkafsöndringen upphör; är den återigen ej af svår art eller blott tillfällig, så bör den ej hindra henne att fortsätta sitt ädla värf.

Det vanliga är emellertid då, att barnet jemte modersmjölken också får artificiel näring och denna både stark och i temligen betydlig mängd; ty hos allmänheten är den föreställningen rådande, att den sjuka modrens mjölk är mindre närande än den friskas. Vi hafva dock sett att detta icke är förhållandet utan till och med tvärtom, ehuru *qvantiteten* mjölk är mindre under sjukdom än i friska tillståndet. Artificiel näring är derföre under dessa förhållanden endast

då nödvändig, när den afsöndrade mjölkqvantiteten är otillräcklig för barnets behof. Är den tillräcklig, så är den artificiella näringen icke blott obehöflig utan rent af skadlig, och det enda som barnet jemte modersmjölken då kan behöfva är vatten, antingen enbart eller försatt med litet socker *).

Nervsystemet utöfvar, som vi veta, ett stort inflytande på kroppens sekretioner i allmänhet. Det gör denna sin makt gällande äfven på mjölksekretionen. Derföre äro sinneslugn och ett jemnt lynne så vigtiga egenskaper hos den digifvande; ty de återverka välgörande på barnet, då deremot oro och ett retligt lynne verka motsatsen. Den digifvande sjelf spårar nervsystemets inflytande på mjölksekretionen, då hon, vid åsynen af barnet och tanken på att lägga det till bröstet, stundom känner huru mjölken rinner till i brösten. Modrens kärlek till barnet utöfvar också ett ej så ringa inflytande på detta senares välbefinnande.

Det är en sedan länge bekant sak, att häftiga själsaffekter, såsom förskräckelse, smärta, vrede och dylika, kunna dels orsaka en tillfällig minskning eller till och med upphörande af mjölkafsöndringen, dels ock förändra mjölkens beskaffenhet, så att barnet får koliksmärtor, diarrhé, ja till och med konvulsioner.

Bland andra omtalar PETIT-RADEL ett fall, der modren, kort efter det hon varit utsatt för en häftig vrede, lade barnet till bröstet med den påföljd, att det fick konvulsioner.

---

*) Jag har haft ett fall der den digifvande, som här var en amma, sjuknade ner i en temligen svår pleuritis med exsudat och fick det oaktadt fortsätta med digifningen, under det hon behandlades först med morfin och digitalis, sedan med jodkalium och spanska flugor. Mjölktillgången var under hela sjukdomen, som varade i flera veckor, fullt tillräcklig, och efter tillfriskningen fortfor hon att gifva di åt barnet i flera månader, tills det nått den ålder att det skulle afvänjas. Barnet mådde under hela tiden väl; det är nu 8 år, har alltid haft god helsa, är efter sin ålder storvext och har ett särdeles friskt utseende.

BISCHOFF omnämner, att han kände ett fruntimmer, som kom i stor sinnesoro vid åskväder eller då luften var mättad med elektricitet. Om hon under dessa förhållanden gaf di åt sitt barn, så blef detta oroligt, ja det hände till och med att det fick konvulsioner.

Fall finnas till och med anförda der under dylika förhållanden barnet skall hafva dött omedelbart efter diandet. GUÉRARD anför t. ex. ett sådant fall der en hustru betogs af häftig förskräckelse vid åsynen af att en soldat med svärdet hotade döda hennes man och kort efter den öfverståndna förskräckelsen lade sitt förut fullt friska, 11 månaders gamla barn till bröstet med den påföljd, att det nästan omedelbart efter diandet hastigt afled. Konklusionen är visserligen något hastigt gjord och inger betänkligheter, i synnerhet när man besinnar huru ofta späda barn träffas af en hastig och oförmodad död. Men faktum är emellertid att djupa själsaffekter förändra mjölkens beskaffenhet, äfven om man ännu icke vet hvaruti denna förändring består och huru den kan inverka så skadligt på barnet.

Den lärdom vi hemta af dessa iakttagelser är, att, om modren varit utsatt för en häftig sinnesrörelse, hon gör klokast i att låta draga mjölken ur brösten och icke lägga barnet till förr än sednare, då hon kommit till lugn och sinnesro.

Menstruationen kan, om den inställer sig under digifningen, äfven utöfva inflytande på mjölken, isynnerhet om menses äro ymniga. Den afsöndrade mjölkqvantiteten kan nemligen minskas. Denna minskning beror på att mjölkens vattenhalt blir mindre; de fasta beståndsdelarna deremot aftaga icke, utan de kunna till och med öka sig. Följden häraf är att mjölken ej är så lätt digestibel som eljest. Ehuru detta icke alltid utöfvar något märkbart inflytande på barnet, så händer det dock ibland att barnet ej fördrager mjölken utan blir oroligt, får kolikplågor, ja till och med diarrhé. Dispositionen är olika hos olika barn, hvarpå

BISCHOFF lemnar ett intressant exempel i en mor, som gaf di åt sitt eget barn och samtidigt äfven åt ett fosterbarn. Hon återfick under digifningen sina menses, och hvarje gång de inställde sig, insjuknade fosterbarnet i kolikplågor och diarrhé, under det hennes eget mådde fullkomligt väl.

Olägenheterna af mjölkens förändrade beskaffenhet under menstruationstiden afhjelpas i allmänhet dermed, att barnet allt emellanåt får litet vatten eller sockervatten att dricka.

Hvad angår *medikamenters* inverkan på mjölken, så lider det intet tvifvel att intagen medicin verkligen öfvergår i mjölken. Man kan direkt öfvertyga sig derom genom att gifva jodkalium åt en digifvande, då man efter några dagar kan framvisa jod i mjölken*); man kan se det derpå att åtskilliga intagna färgämnen meddela sin färg åt mjölken; man vet det också genom den indirekta behandlingen af hereditär syfilis, der qvicksilfret, intaget af modren, utöfvar sin inverkan på de syfilitiska symptomen hos barnet. Men öfvergången af medicin i mjölken sker i mycket små, ja i minimala qvantiteter, hvilket är i praktiskt hänseende vigtigt, emedan kännedomen derom tillåter oss att vid förefallande sjukdomsfall hos modren gripa in med vår behandling till och med, om så erfordras, med opiater i raska doser.

Matens och *dryckens* inverkan på mjölkens beskaffenhet är en allmänt känd och erkänd sak. Den digifvandes föda bör derföre vara närande, lättsmält och tillräcklig.

Är födan otillräcklig så förminskas naturligtvis mjölkqvantiteten. Men ej nog dermed; de fasta beståndsdelarna aftaga äfven, i synnerhet kaseinet och fettet; mjölken blir alltså mera vattenhaltig än normalt, således också mindre närande.

Efter att hafva omnämnt de förändringar i mjölkens sammansättning som kunna förekomma under digifningen och de olägenheter som deraf kunna orsakas äfvensom

*) Jag fann jodreaktion hos mjölken efter ingifning af 20 gram jodkalium.

huru dessa senare skola förebyggas, vill jag nu med några ord framhålla vigten af att äfven *qvantiteten* af den föda barnet får är lämpligen afpassad.

Fysiologien lärer oss, att magsaften visserligen har förmåga att förvandla de ägghviteartade ämnena i peptoner eller med andra ord göra dem lösliga och således absorberbara, men också att det fordras en viss mängd af den förra för att lösa en viss mängd af de senare; det är således gifvet att endast en viss qvantitet af det ägghviteartade ämnet i mjölken, d. v. s. kaseinet, kan lösas i den secernerade, till en viss qvantitet begränsade magsaften. Hvad som af kaseinet är förmycket förblir olöst och orsakar retning först på ventrikeln och sedan vid dess vidare passage äfven på tarmarna, hvaraf följden blir ett diarrhé, der vid undersökning af öppningarna vi också återfinna kaseinflockorna. Nu är emellertid ingenting vanligare än att ett barn, isynnerhet om modren har rik mjölktillgång, lägges för ofta till bröstet, och knappast något är för dibarnet skadligare än den så allmänt utbredda tron, att det ej kan få di för ofta. Också är orsaken till digestionsrubbningar hos de barn, som lefva uteslutande af modersmjölken, i de allra flesta fall just öfvernutrition.

Ännu bedröfligare är den hos oss temligen allmänt utbredda vanan att, fastän mjölktillgången hos modren är tillräcklig, likvisst gifva barnet jemte den naturliga födan äfven artificiel. Och när barnet nu blir oroligt, skrikigt, får digestionsrubbningar och derföre faller af, så ökas till och med den artificiella, "mera närande" födan, på det barnet må taga hull, då naturligtvis endast motsatsen inträffar.

Af hvad nu är sagdt framgår, att dieten bör ordnas redan från barnets tidigaste ålder, och detta sker genom att barnet lägges till bröstet endast på vissa eller åtminstone på någorlunda bestämda tider, ty på fullt bestämda kan det ej ske, emedan barnets sömn kommer emellan och gör att afståndet mellan digifningarna blifver ena gången något olika mot den andra. Den första tiden

af sin tillvaro tillbringar barnet mest i sömn. Det behöfver då ringa föda, och måltidstimmarna reglera sig sjelfva, om barnet är friskt; ty när det är hungrigt, vaknar det. Några veckor gammalt är det mera vaket; man ordnar då tiderna för digifningen, och i allmänhet kan man säga att det är tillräckligt om barnet nu får föda hvarannan timme på dagen och hvar tredje på natten; några månader gammalt behöfver det icke ens så ofta, utan blott hvar tredje timma på dagen och hvar fjerde på natten. Detta är i allmänhet taladt. Jag vet väl att undantag härifrån gifvas och att barn finnas, som oftare behöfva föda; men de äro dock undantag; regeln står qvar och den borde väl vara lätt att följa. Men hvad som gör den så svårtillämplig är den hos många mödrar nästan som en trosartikel inplantade förvillelsen, att ett barn skriker blott derföre att det är hungrigt. Skriket kan naturligtvis framkallas af många andra orsaker än af hunger, så t. ex. af bara törst och detta tvifvelsutan ganska ofta; derföre bör också barnet allt emellanåt, och i synnerhet om det är skrikigt, på mellantiderna mellan digifningarna få litet vatten att dricka. Skriket kan ju vidare framkallas deraf att barnets kläder sitta ojemnt eller för hårdt, eller att de äro nedsmutsade, så att barnet ligger vått; finnes då en om ock ringa intertrigo för handen, så är ju smärtan deraf gifven; ja möjligen kan det vara orsakadt af något eller några species af slägtena pulex eller cimex; och dessa hitta nog vägen äfven till den finaste boning.

En vigtig sak att bestämma är dels tiden då barnet bör kunna fördraga annan föda än den naturliga, dels ock huru länge det bör uteslutande få lefva vid modersbröstet. I förra hänseendet har naturen sjelf gifvit oss anvisningen i tändernas genombrott såsom den tidpunkt då barnet bör kunna fördraga äfven artificiel näring; i senare hänseendet säger oss erfarenheten att en gräns måste sättas för digifningen. Att låta ett barn lefva uteslutande af di längre än ett år är ej rätt, ty så väl moder som barn lida deraf

skada: modren emedan hon onödigtvis försvagas af det långa digifvandet, barnet emedan modersmjölken nu ej mera är för detsamma tillräckligt närande. Vi se också derföre, att barn, som något längre utöfver sagde tid lefvat uteslutande af modersmjölken, blifva slappa i hullet, klena och svaga; och vanligtvis framträda snart hos dem spåren af rachitis.

Att modersmjölken såsom ensam föda ej längre är passande eller tillräckligt närande för barnet, sedan det kommit öfver första lefnadsåret, synes mig bero dels på mjölkens ringa halt af salter, dels derpå att barnet redan vid den ålder, som här är i fråga, närmat sig de naturens lagar, som i afseende på nutritionen äro gällande för äldre personer. Mjölkens halt af qväfvefria ämnen är, såsom vi längre ned få tillfälle att vidare omnämna, derföre nu för liten för barnet; följden deraf åter är, att endast en del af dess relativt stora mängd qväfvehaltigt ämne kan komma kroppen till godo, hvaremot en annan del deraf bortgår oförbrukad och bildar en för kroppen både onyttig och otjenlig ballast.

Hvad sjelfva *afvänjningen* beträffar, så säger oss naturen sjelf, som i sin utveckling ej vet af några tvära afbrott, att den ej bör ske hastigt, på en gång; utan det naturligaste är att låta barnet så småningom vänja sig vid den artificiella födan, medan det ännu delvis får modermjölken. Kan man vid afvänjningen undvika den period af året då diarrhéer äro vanliga, således sensommaren, så är detta fördelaktigt; ty om än öfvergången från den naturliga födan till den artificiella sker småningom, så disponerar den dock till digestionsrubbningar och diarrhéer. Dessutom väljer man helst dertill en tid, då man icke har att vänta något genombrott af tänder hos barnet. Såsom vi veta, sker tändernas genombrott i vissa perioder med temligen gifna mellanrum. Ett af dessa mellanrum väljer man till tidpunkt för afvänjningen. Ty om än tandsprickningen är långt ifrån skyldig till allt hvad man velat påbörda densamma, så kan den dock enligt min erfarenhet

ej fritagas från allt inflytande på de vid denna tidpunkt så vanliga rubbningarna i barnets välbefinnande, och den icke blott kan vara, utan är verkligen i somliga fall en bidragande orsak till ett uppkommet diarrhé. Detta se vi bäst i de fall der barnet, under det det fortfarande näres uteslutande af modersmjölken, der således ingen förändring i dess diet försiggått, likväl vid den tiden, då en tand skall bryta igenom, blir kinkigt, oroligt, stundom febrilt och får derjemte diarrhé, och dessa symptom fortfara till dess en dag tanden kommit fram, hvarefter de nästan med ens upphöra och barnet är åter samma glädtiga och friska barn som förut. Och hvarför skulle icke hos det späda barnet, hvars nervsystem, såsom vi veta, är så särdeles mottagligt för reflexverkningar, ofvannämnde symptom kunna just genom reflexverkan uppkomma från den smärta, som tandens genombrott förorsakar? Men, säger man, tändernas genombrott förorsakar ingen smärta! Ja jag vet väl, att många barn finnas der detta tyckes vara händelsen, der tandsprickningen också förlöper utan ringaste olägenheter, och tänderna framkomma utan att modren eller vårdarinnan ens anat att de voro i annalkande. Men i andra fall åter, och dessa äro flertalet, framkallar tandsprickningen smärta hos barnet; och den som vill förneka detta hänvisar jag tillbaka till den tid, då han sjelf fick sina s. k. vishetständer, om icke de framkallade något obehag, någon smärta.

Om jag sålunda å ena sidan säger, att tandsprickningen icke blott kan hafva utan också verkligen har inflytande på de dervid förekommande rubbningar i barnets välbefinnande och särskildt på de så vanliga digestionslidandena, så vill jag å andra sidan strängt framhålla, att andra och vida vigtigare orsaker till nämnde lidanden förekomma, orsaker som förtjena den största uppmärksamhet och som derföre aldrig få förbises.

Det är nemligen vid denna tidpunkt som körtelapparaten i tarmkanalen når en högre utveckling än förut;

sekretionen från densamma är således rikligare än tillförene, och det är då gifvet, att endast en ringa irritation behöfves för att dess sekretion skall bli för ymnig och således disponera till diarrhé. En irritation på densamma åter är lätt framkallad, i synnerhet om födans mängd eller beskaffenhet ej är lämpligt afpassad. Och huru ofta är icke detta händelsen just vid denna tidpunkt. Ty vanligen är det också nu, om icke förr, som barnet får artificiel näring, vare sig enbart eller jemte modersmjölken. Barnet sättes sålunda under nya, ofta skadliga inflytelser, och i denna omständighet jemte den nyss omnämnde ökade verksamheten hos tarmkanalen hafva vi att söka de vigtigaste och förnämsta orsakerna till de under tandevolutionen så vanliga diarrhéerna. De förebyggas bäst genom att låta barnet under denna tid fortfarande få bibehålla sin naturliga näring och afpassa dess mängd. Hafva de uppkommit måste de naturligtvis behandlas och detta i tid. Ty den hos allmänheten utbredda åsigten, att ett diarrhé påkommet under tandsprickningen ej bör behandlas, är till sina följder högst bedröflig, emedan tiden då konsten ännu kan vara mäktig öfver sjukdomen ofta går förlorad, och genom denna försummelse bäddas åt många barn en för tidig graf.

Kan barnet ej näras vid modrens bröst, bör det helst läggas till en *ammas*, om hinder från barnets sida ej möter och amman har de egenskaper som göra henne duglig och passande, nemligen god helsa, felfria bröst, rik mjölktillgång, godt och godmodigt lynne, ömt sinnelag och passande ålder; denna sistnämnde helst emellan 25 och 30 år, ej under 20, emedan hon då är för ung, och ej öfver 35, emedan ämnesväxlingen då ej mera är så liflig och mjölken ej så närande som den bör vara.

En fördel är det visserligen om hennes mjölk har ungefär samma ålder som barnet, och härvid fästa sig äfven åtskilliga författare. Men derpå får ej för stor vigt

läggas, ty om det än möjligen är sanning att enligt SIMONS undersökningar mjölksockret i mjölken med tiden minskas och kaseinet äfvenså, ehuru i mindre grad, så visar oss dock erfarenheten, att om mjölktillgången är god och amman är för öfrigt lämplig, barnet fostrar sig väl, äfven om mjölken är både 8 och 10 månader äldre än barnet.

I händelse amman återfått sina menses, så iakttages hvad jag ofvan yttrat om modrens digifning under dylika förhållanden, och i allmänhet inverkar då denna omständighet ej skadligt på barnet.

Att för öfrigt amman bör hafva tillräcklig rörelse i fria luften för att barnet skall må väl, faller af sig sjelf, likaså att hennes egen föda bör vara tillräcklig och passande, i hvilket senare hänseende erfarenheten visat, att hon mår bäst af att hennes kost ej i allmänhet afviker från den, vid hvilken hon förut varit van.

Anmärkas bör att fall förekomma der, oaktadt amman har alla de egenskaper som i våra ögon göra henne duglig, barnet likvisst ej fördrager hennes mjölk. Kunna vi genom undersökning af mjölken ej upptäcka och afhjelpa orsaken, så måste en annan amma anskaffas. Såsom exempel på dylika fall anför SÖMMERING en fru, hvars mjölk fördrogs utan olägenhet af hennes egna barn, men framkallade illamående, till och med konvulsioner hos andra.

Jag har ofvanföre påpekat att hinder kan möta från barnets sida att lägga det till en ammas bröst och det hinder jag menar är syfilis hos barnet. Vådan för en frisk amma att gifva di åt ett syfilitiskt barn är ganska stor, ty det tyckes som smittan skulle icke blott från sårnader i munnen eller munvinklarna utan till och med medelst barnets saliv eller sekretet från näsans slemhinna kunna meddelas amman genom någon liten, ej ens märkbar hudlöshet på hennes vårta eller dess areola. Annorlunda kunna knappast de fall förklaras, och sådana har jag sett, der ammor, som digifvit syfilitiska barn, hos hvilka syfilis

dock ännu ej så tydligt framträdt att diagnosen kunnat med säkerhet göras, få på någondera vårtan eller dess närmaste omgifning en liten förhårdnad och sedan i behörig tid en syfilitisk roseola på kroppen, utan att någon hudlöshet förmärkts hvarken på ammans vårta eller på barnets mun eller munslemhinna. Så snart derföre symptom visa sig hos barnet, hvilka gifva någon anledning att misstänka syfilis, måste, med förbiseende af barnets bästa, amman tillrådas att antingen inställa digifningen eller åtminstone begagna vårthatt när barnet lägges till bröstet. Skulle hon, sedan diagnosen blifvit klar och syfilis hos barnet konstaterad, likvisst vilja fortsätta digifningen, må det då blifva hennes sak, om hon blott blifvit fullt upplyst om den risk, ja den stora fara hon dervid löper.

Om nu modren icke kan eller icke bör gifva di, och en amma, vare sig af hvad skäl som helst, ej kan anskaffas, så återstår intet annat än att gifva barnet *artificiel näring*.

Klart är att i sådant fall en föda bör uppsökas, som så mycket som möjligt liknar den naturliga, och vi hafva då att närmast vända oss till mjölk erhållen ur djurriket. Den mjölk som mest liknar qvinnomjölken är *åsnemjölken*, ty dess sammansättning är enligt VERNOIS och BECQUEREL:

Vatten	890,12.
Kasein	35,65.
Socker	50,46.
Fett	18,53.
Salter	5,24.

Således 109,88 fasta beståndsdelar.

I Italien lärer den användas till föda åt späda barn; hos oss kan dess användning ej komma i fråga af bristande tillgång på sjelfva djuret.

Näst åsnemjölken skulle enligt somliga författares påståenden *getmjölken* vara mest passande. Enligt VERNOIS och BECQUEREL innehåller den

Vatten	844,90.
Kasein	55,14.
Socker	36,91.
Fett	56,87.
Salter	6,18.

Således 155,10 fasta beståndsdelar.

Dess lämplighet till föda åt det späda barnet måste väl bero dels på att de qväfvefria ämnena i förhållande till det qväfvehaltiga förekomma i densamma i nära nog lika proportion som i qvinnomjölken, dels ock derpå att den bildar relativt lösa koagula. Med tillsats af vatten och litet socker kan den göras till sammansättningen nästan fullkomligt lik qvinnomjölken. Getafveln är emellertid hos oss inskränkt till endast få trakter af vårt land.

Vi äro derföre vid den artificiella näringen i allmänhet hänvisade till *komjölken*. Denna innehåller enligt VERNOIS och BECQUEREL:

Vatten	864,06.
Kasein	55,15.
Socker	38,03.
Fett	36,12.
Salter	6,64.

Således 135,94 fasta beståndsdelar.

I förhållande till qvinnomjölken innehåller den således mindre vatten, men mera fasta beståndsdelar; och i afseende på dessa senare, så är kasein- och fetthalten större, sockerhalten deremot mindre än i qvinnomjölken. Vid dess användning till föda åt späda barn har man derföre föreskrifvit, att den skall spädas med vatten och något socker tillsättas; och dermed skulle allt vara väl beställdt. I afseende på den qvantitet vatten, som bör tillsättas, äro uppgifterna mycket olika. Således har BEDNAR föreskrifvit att taga $\frac{1}{4}$ mjölk och $\frac{3}{4}$ vatten tills att barnet blir framemot 2 månader, från 2—6 månader $\frac{1}{3}$ mjölk, från 6—9 månader $\frac{1}{2}$, från 9—12 månader $\frac{2}{3}$ mjölk, och ej förr än efter första lefnadsåret skulle mjölken gifvas oblandad.

GERHARDT gifver under de första 8 dagarne ¼ mjölk och ¾ vatten, sedan intill 3 månader ½ mjölk och ½ vatten, från 4—9 månader hälften af hvardera och från 9 månader mjölken oblandad. FÜRST föreslår att under de första veckorna gifva ¼ mjölk och ¾ vatten; när barnet blifvit 2—3 månader hälften af hvardera, vid 4 månaders ålder ¾ mjölk och ¼ vatten och från 5:te månaden mjölken oblandad. LEVYS föreskrift lyder att aldrig gifva mjölken oblandad under de 4—5 första lefnadsmånaderna, utan först ¼ mjölk och ¾ vatten och sedan småningom öka mjölken, så att dess förhållande till vattnet blef omvändt mot det nyssnämnda. WEST gifver i början hälften mjölk och hälften vatten och minskar småningom mjölkens qvantitet. VOGEL tillsätter blott ⅓ vatten åt det späda barnet och ger mjölken oblandad då barnet är öfver 3 månader. Likaså föreskrifver STEINER och flera med honom att under första månaden gifva ⅔ mjölk och ⅓ vatten, från andra månaden ¾ mjölk och ¼ vatten och från 4:de månaden mjölken oblandad.

Jag har anfört dessa olika författare för att visa huru åsigterna i detta hänseende divergera från hvarandra. För öfrigt vill jag framhålla, att komjölkens utspädning med ¼ vatten gifver en blandning der vattenhaltens förhållande till kaseinhalten, om detta afses med utspädningen, i det närmaste öfverensstämmer med förhållandet i qvinnomjölken.

Att utspäda mjölken så mycket som BEDNAR, GERHARDT, FÜRST m. fl. föreslå kan ej vara lämpligt; det måste tvertom vara skadligt, ty qvantiteten af verklig föda, som barnet får, står ej i förhållande till volymen, som det måste förtära, och följden deraf är, att barnet måste för att bli tillfredsställdt, dricka en relativt stor mängd af mjölkblandningen, hvarigenom dess buk blir onaturligt utspänd. Komjölken innehåller visserligen mera närande beståndsdelar än qvinnomjölken, men på långt när ej i den grad, som den af nyssnämnde författare föreslagna utspädningen kunde gifva anledning förmoda. För öfrigt

bestämmes ett näringsmedels värde ej blott af dess närande beståndsdelar, utan äfven och till väsendtlig del af dess lättsmälthet; och det är just emedan qvinnomjölken så lätt kan digereras af barnet som den är af så stort värde, då det deremot är svårt, ja nästan omöjligt för barnet att göra sig till godo allt det närande som finnes i komjölken. Men detta senare beror ej på att komjölken är mindre vattenhaltig än qvinnomjölken; och sannolikt är det icke helfer några få procent mera kasein och mindre mjölksocker i komjölken, som utgöra den egentliga skilnaden mellan de begge mjölksorterna, ty då skulle den artificiella näringen vara lätt ordnad och lemna bättre resultater än den i verkligheten gör, utan helt visst är det dels den mindre qvantiteten fritt alkali i komjölken, hvarigenom den relativt lätt undergår mjölksyregäsning, dels och i synnerhet kaseinets egenskap i densamma att kongulera, ej såsom i qvinnomjölken i fina, tunna lätt digestibla flockor, utan i stora, fasta klumpar. Det är detta som så väsendtligt skiljer den från qvinnomjölken. Dessa fasta kaseinklumpar förmår det späda barnets magsaft ej under det relativt korta uppehållet i magen att fullständigt lösa; de verka derföre irriterande redan på ventrikeln, föras sedan vidare nedåt tarmkanalen såsom större eller mindre, sura, odigererade massor, orsaka der ytterligare retning och framkalla tarmkatarr och diarrhé, hvarvid kaseinklumparna vid undersökning återfinnas i de vanligen grönfärgade och slemmiga öppningarna.

Om den artificiella näringen skall lyckas, gäller det derföre ej så mycket att gifva mjölken en sådan utspädning, att vattenhalten i densamma svarar mot den i qvinnomjölken, utan största vigten ligger på att göra kaseinet deri mera lättsmält genom att om möjligt förmå det att koagulera ej i fasta klumpar utan i relativt fina flockor. Detta åstadkommes till ej oväsendtlig del dels genom tillsats af alkali, dels genom att mjölken uppkokas.

Man öfvertygar sig lätt om sanningen häraf, genom att anställa artificiel digestion medelst löpe, beredd af

slemhinnan från ett nyligen aflidet spädt barns ventrikel. Man finner då att den okokta mjölken bildar mycket fastare koagula än den kokta, och att en tillsats af alkali till denna senare gör dess koagula vida lösare än utan nämnde tillsats.

Om man derföre vill anordna artificiel näring af komjölk, så bör denna, sedan den blifvit uppkokt, försättas med en alkalisk lösning, hvarvid man kan taga 2 gram tvåfallt kolsyradt kali eller natron och lösa i 200 gram vatten samt af denna lösning sätta 2 matskedar till 10 matskedar af mjölken *). Slutligen sättes härtill socker, helst mjölk-socker, en thesked, hvilket är den qvantitet som fordras för att göra att förhållandet mellan det qväfvehaltiga ämnet, kaseinet, och de qväfvefria ämnena i komjölken blir ungefärligen detsamma som i qvinnomjölken.

Om vi nemligen jemföra komjölk och qvinnomjölk, så finna vi att den förra på 1,000 gram innehåller omkring 20 gram mindre qväfvefria ämnen i förhållande till sin kaseinhalt än den senare gör till sin halt af kasein. Denna brist på qväfvefria ämnen måste fyllas; ty kroppen upptager ur den honom tillförda födan endast så mycket, vare sig af de qväfvehaltiga eller qväfvefria näringsämnena, som han behöfver till sitt underhåll och utveckling. Enligt gjorda iakttagelser är detta hos äldre personer 3—4 gånger så mycket af de senare som af de förra. Hos barnet åter skulle det, för att sluta af qvinnomjölkens sammansättning, endast vara inemot dubbelt så mycket af de qväfvefria som af de qväfvehaltiga, hvilket väl måste bero på barnets vextlighet och deraf härrörande större behof af albuminater. Är nu det qväfvehaltiga ämnet närvarande i för stor mängd, så går det bort odigereradt, likaså det qväfvefria om deraf finnes för mycket. I komjölken är det qväfvehaltiga ämnet närvarande i för stor mängd; och på det detsamma må kunna komma kroppen till godo och

*) Är mjölken mycket rik på fett och barnet ännu helt spädt, torde 1 sked vanligt vatten böra ytterligare tillsättas.

sålunda fullständigt digereras måste derföre en passande mängd qväfvefritt näringsämne tillsättas, och denna mängd motsvarar den nämnda qvantiteten socker.

Under senaste 2—3 åren har jag i stället för ofvannämnde alkaliska lösning användt Carlsbadervatten såsom tillsats till komjölken, också 2 matskedar på 10 matskedar mjölk, och det har synts mig, att genom denna tillblandning mjölken väl fördragits af barnen. Carlsbadervattnets förmåga att ordna tarmkanalens verksamhet tyckes äfven här göra sig gällande.

På sista tiden har jag äfven användt Vichyvatten, för hvars lämplighet i detta hänseende dess stora halt af kolsyradt natron talar, och så vidt jag hittills kunnat finna har det äfven motsvarat förväntningarna.

Mjölken som användes måste vara af god beskaffenhet*), nyligen mjölkad, oskummad och uppkokt, såsom ofvanföre sades; den bör tagas frisk åtminstone 2 gånger om dagen och gifvas barnet ljum, 36 à 37 grader C. Derjemte är det här liksom vid digifningen af vigt, att barnet får sin föda på någorlunda bestämda tider. Användes sugflaska måste denna hållas ytterligt väl ren**), ty just genom underlåtenheten häraf är det ofta som den artificiella uppfödningen misslyckas, emedan den i flaskan qvarvarande mjölken surnar, och om den också blott finnes i ytterst ringa qvantitet, dock snart inleder sur jäsning i den nytillsatta mjölken. För att den artificiella näringen skall lyckas, fordras det derföre hos den som har sig anförtrodd vården om barnet icke blott tålamod och uthållighet, utan ock den största noggrannhet och renlighet.

För att ersätta den nymjölkade mjölken har man först i Schweiz och sedan äfven i Tyskland beredt *kondenserad mjölk* genom afdunstning i tomrum och utan annan till-

*) Bäst är det om den fås af en enda ko, som ej får vara drägtig, men som burit några veckor före barnets födelse och hvars föda utgöres hufvudsakligen af torrt hö.

**) Till flaskans renhållning användes helst en sodalösning af t. ex. 1 del soda på 100 delar vatten.

sats till mjölken än socker. Denna kondenserade mjölk, som har vanlig honungs konsistens, är nu mera en handelsvara, mycket välkommen för den sjöfarande, men användes äfven åt späda barn, hvarvid en matsked deraf blandas med 6—8 matskedar vatten. Denna blandning visar under mikroskopet en temligen riklig mängd fettkulor; den är till smaken mycket söt, förtäres gerna af barnen och är på platser, der god och frisk mjölk är svår att erhålla, naturligtvis af värde, i synnerhet som den alltid har fördelen att vara lätt och hastigt beredd. Sjelf har jag om detta födoämne ej stor erfarenhet; vill emellertid nämna, att DALY säger sig hafva funnit, att barn uppfödda dermed visserligen blifva feta och frodiga men dock ej starka, utan slappa till muskulaturen, med föga motståndskraft mot påkommande sjukdomar, hvilket förhållande han vill härleda från den betydliga sockerhalten hos den kondenserade mjölken.

För flera år sedan uppgaf LIEBIG beredningen af ett födoämne för barn som skulle fullständigt ersätta modersmjölken, den efter honom s. k. LIEBIGS *soppa för dibarn.* I enlighet med principen att ett surrogat för qvinnomjölken bör innehålla de qväfvehaltiga och de qväfvefria ämnena i samma proportion som de förekomma i qvinnomjölken beredes den af komjölk (10 lod), vatten (2 lod), hvetemjöl (1 lod), maltmjöl (1 lod) och tvåfalt kolsyradt kali (7½ gran), hvarvid under beredningen diastasen i maltet förvandlar stärkelsen i hvetemjölet till socker.

Beredningssättet, som finnes af mig uppgifvet i Hygiea Sept. 1866, är följande: de nämnde mjölsorterna sammanblandas med kalisaltet, dertill sättes under omröring först vattnet och sedan mjölken; alltsammans upphettas under omröring vid sakta eld till dess blandningen börjar blifva tjock; kokkärlet tages då af elden och massan omröres i 5 minuter; derefter upphettar man ånyo vid sakta eld och när blandningen åter börjar blifva tjock tages den ånyo af elden och omröres. När soppan derefter blifvit tunnflytande och söt,

upphettar man den slutligen till kokning och silar den genom en hårsigt.

Den är ett ganska godt födoämne och förtäres i allmänhet ej ogerna af barnen; men den har alltid en olägenhet, nemligen att dess beredning är något komplicerad.

Ett annat preparat, afsedt till föda åt späda barn, är uppfunnet af en kemist i Vevey, HENRI NESTLÉ, och kallas af honom *farine lactée*. Det utgöres af ett mjöllikt pulver, hvitgult till färgen, och är beredt af god schweizermjölk, koncentrerad i lufttomt rum vid låg temperatur och blandad enligt vetenskapliga grunder med en viss qvantitet hvetebröd, bakadt efter en ny af NESTLÉ uppfunnen metod. En matsked af pulvret blandas med 6—8 matskedar varmt vatten, som hastigt får koka upp under omröring; blandningen är till färgen gulbrun och har en temligen söt smak.

Jag har försökt detta näringsämne, men gifvit det endast åt barn öfver ett halft års ålder; för dem tyckes det vara rätt lämpligt. Uppfinnaren säger också sjelf, att, då han uttänkte dess beredning, han endast ämnade det åt barn som nått några månaders ålder, men erfarenheten, säger han, har visat, att det äfven passar utmärkt väl åt mycket späda barn. Detta sednare kan jag visserligen ej genom mina gjorda försök bedöma, men den mikroskopiska undersökningen gör mig tvifvelsam om detta näringsmedels lämplighet för mycket späda barn; ty jemte fett i föga riklig mängd innehåller det äfven cellulosa. Det delar för öfrigt med den koncentrerade mjölken en olägenhet, den att vara dyrt.

Barnet må nu uppfödas naturligt eller artificielt, i hvilket senare fall komjölken, såsom vi sett, är den van-

ligaste födan, så framställer sig sjelfmant den frågan: *vid hvilken ålder kan barnet fördraga äfven annan föda än mjölken?* Naturen ensam kan härpå afgifva svaret, och den säger oss, att af de till födans digestion afsedda sekreterna har barnet under de första lefnadsmånaderna nästan endast magsaften och gallan till sin disposition, ty afsöndringen från spottkörtlarna och tarmkörtlarna är då ännu helt ringa. Af de nyssnämnda sekreterna inverkar magsaften endast på ägghviteämnena genom att, såsom ofvan är nämndt, förvandla dem till peptoner, gallan endast på fettet genom att dels saponifiera det, dels förvandla det till en så fin emulsion, att de små fettpartiklarna kunna som sådana absorberas. Men begge dessa sekreter lemna andra födoämnen oförändrade. Längre fram och i synnerhet inemot tiden för tandsprickningen får barnet större resurser; verksamheten blir då lifligare såväl hos spottkörtlarna, hvilkas sekret eger förmågan att förvandla stärkelse i socker, som hos pankreaskörteln, hvars afsöndring besitter samma egenskap i ännu högre grad, och slutligen äfven hos tarmkörtlarna, hvilkas saft utom nyssnämnde egenskap också eger förmågan att lösa albuminaterna. Magsäcken antager äfven småningom en annan form, som alltmer närmar sig magsäckens form hos äldre personer, hvaraf följden är att födan längre qvarhålles i densamma och derföre kan mera påverkas dels af magsaften till lösning af ägghviteämnena, dels af den nedsväljda saliven till stärkelseämnenas börjande öfvergång i socker.

Naturen antyder sålunda för oss, att intill tandevolutionen mjölken ensam är den lämpligaste födan (äfven om komjölken aldrig kan blifva fullt passande), men att efter denna tid barnet bör kunna fördraga äfven annan föda. Men om nu detta också är förhållandet, så är dock valet af denna föda af yttersta vigt, äfvensom att den gifves i passande mängd. Vilja vi således gifva barnet en stärkelsehaltig föda, så måste vi välja en sådan, der stärkelsen antingen helt och hållet, eller åtminstone delvis, förvand-

lats till dextrin och socker. Till det förra slaget hör det s. k. LIEBIGSKA *maltextraktet**), till det senare de vanliga hveteskorporna. Det nämnda maltextraktet innehåller dextrin, drufsocker och vatten jemte något ägghvitartade ämnen och litet fosforsyra och bör derföre jemte mjölk vara en ganska passande föda. I öfverensstämmelse med den framställning, som ofvan är gjord, enligt hvilken 1,000 gram af komjölken i förhållande till qvinnomjölken innehålla inemot 20 gram för litet af de qväfvefria ämnena, så borde, för att födan skall blifva passande, 1,000 gram komjölk försättas med inemot 20 gram maltextrakt d. v. s. omkring 1½ desertsked, enär en desertsked maltextrakt väger 12—15 gram. Emellertid må anmärkas, att när denna föda anordnas, man får hafva uppmärksamheten fästad på, att det under dygnet gifna maltextraktets mängd ej blifver så stor, att den, såsom förhållandet är med somliga barn, framkallar diarrhé. Normalqvantiteten på dygnet åt ett 6 månader gammalt barn är enligt min erfarenhet 1 desertsked. Deraf mår det i allmänhet väl.

I *hveteskorporna* har vid deras beredning stärkelsen genom jäsnings- och baknings- eller rättare upphettningsprocesserna delvis förvandlats till dextrin och socker. Så väl härigenom som ock genom sin porositet äro de lättsmälta. De äro, såsom vi veta, en mycket vanlig föda åt barn; men vanan har gått till missbruk och de gifvas derföre ofta åt barnen både för tidigt och i för stor mängd. Förr än de sekreter bildas i tillräcklig mängd, hvilka förvandla stärkelse i socker, böra naturligtvis skorporna ej gifvas, således icke gerna före dentitionen, och qvantiteten deraf bör stå i ett proportionerligt förhållande till qväfvehalten hos den föda barnet får; således gifves enligt nyss gjorda beräkning inemot 20 gram skorpor på 1,000 gram mjölk.

En annan hos oss mycket vanlig föda åt späda barn, men mot hvars tidiga och för myckna bruk ej nog kan

*) Det beredes i Stockholm på apoteket Nordstjernan.

varnas, är *mjölvälling*, merendels beredd af hvetemjöl. Stärkelsen ingår häri fullkomligt oförändrad, och derföre fordras för dess digestion en relativt riklig afsöndring från spottkörtlarna och pankreas. Innan detta ännu inträffat, blir följden af mjölvällingens användning, att stärkelsekornen till största delen vandra odigererade genom tarmkanalen, framkalla der jäsningsprocesser, retning, katarr och diarrhé med stinkande öppningar; och erfarenheten lär oss att under fortsatt bruk af denna föda symptom af rachitis snart framträda. Användning af hvetemjölsvälling till föda åt barn bör derföre förvisas till tiden efter första lefnadsåret vid den period då oxeltänderna framkomma, och äfven då bör den gifvas i endast måttlig mängd.

Deremot kan man under senare delen af första lefnadsåret, då naturen genom tändernas framkomst gifvit anvisning om en förökad digestionsförmåga hos barnet, gifva äfven *andra animaliska ämnen än mjölken*, isynnerhet *äggula* och *buljong*. Äggulan innehåller de qväfvehaltiga och qväfvefria ämnena i nära nog samma proportion som komjölken, hvaraf dess lämplighet till föda kan bedömas. Den kan derföre gifvas enbart under form af löskokta ägg eller blandad med mjölk, s. k. äggmjölk, hvartill såsom qväfvefritt ämne sättes en afpassad portion hveteskorpa, eller kan den under samma förhållanden blandas med buljong.

I afseende på denna sistnämndes, buljongens, värde som näringsmedel hafva på sista tiderna kemisterna, såsom bekant, icke blott framställt tvifvelsmål, utan de hafva till och med velat frånkänna den allt värde, under det att likväl läkarne, och icke minst barnläkarne, städse velat hos buljongen finna en närande egenskap och ett stärkande inflytande på en svag organism. Nu tyckes det emellertid som buljongen åter skulle komma till heders; ty dess egentliga beståndsdel, limmet, som man förut icke blott velat frånkänna allt värde, utan till och med påbördat beskyllningen att mera skada än gagna orga-

nismen, har efter senaste undersökningar af VOIT visat sig ega en indirekt närande egenskap, emedan det sparar förbrukningen af ägghviteämnena. Salterna som finnas i buljongen måste dessutom i synnerhet för barnet, som skall vexa och hvars bensystem skall vinna utveckling och stadga, vara af väsentligt värde, hvarjemte jag med stöd af egen erfarenhet skulle vilja tillägga buljongen ännu den egenskapen att verka som ett stimulerande medel åtminstone på det svaga barnets mage och tarmkanal.

Mera närande än buljongen är visserligen en kall infusion på kött den s. k. *köttsaften* *); men vanligen kan barnet endast med svårighet förmås att förtära densamma och dess bruk torde derföre böra inskränkas till förekommande sjukdomsfall.

Hvad slutligen angår användning af *kött* som föda åt späda barn, då har jag derom endast ringa erfarenhet. De fall i hvilka jag försökt det äro för få, för att jag deraf skulle kunna draga någon bestämd slutsats. Lämpligast torde dock vara att uppskjuta dess bruk tills barnet fyllt sitt första lefnadsår.

M. H.

Jag har kanske allt för länge tagit Eder tid och äfven Edert tålamod i anspråk med ett föredrag, som knappast kunnat för någon bland Eder erbjuda något nytt och kanske endast föga af intresse. Nog kunde jag också hafva valt ett annat ämne, hvars behandling varit på samma gång lättare och mera intressant, men jag tror knappast att jag kunnat välja något som varit vigtigare; ty för att trädet en gång skall kunna vexa ut, måste plantan vårdas, vårdas med desto mera omsorg ju yngre, ju spädare hon är;

*) Den beredes genom att till ½ ℔ godt, hackadt oxkött sätta 1 qvarter vatten och 6—8 droppar ren saltsyra, låta blandningen under då och då skeende omröring stå 2—3 timmar, hvarefter den silas genom linne.

saknar hon vård, dör hon ut eller förer ett tynande lif, förkrymper och kommer aldrig till vextlighet. Och ve oss, om felet är vårt! men väl oss, om genom vår omsorg blomman slutligen slagit ut och frukten mognat!

En omsorg egnad åt värnlösheten och svagheten blifver ej utan sin belöning.

Rapport till Kongl. Sundhetskollegium öfver hygienen och sjukvården under den Svenska Polarexpeditionen 1872—1873.

Enligt frivilligt åtagande kommenderad såsom uppbördsläkare å ångfartyget Polhem under den arktiska expeditionen 1872—1873 går jag nu att till Kongl. Kollegium aflägga rapport öfver de hygieniska förhållandena och sjukvården under expeditionen.

Till denna expedition hade af staten upplåtits 2:ne fartyg, postångfartyget Polhem och lastbriggen Gladan, denna senare endast för sommarmånaderna, ehuru genom oförutsedda omständigheter äfven denna kom att öfvervintra.

Polhem är, såsom bekant, ett helt litet jernångfartyg, endast 110 fot långt. För denna resa hade fartyget blifvit försedt med en fullständig öfverbygnad ända från fören till aktern, hvilken var till utomordentlig nytta vid alla tillfällen, särdeles vid dåligt väder. Några andra anordningar hade ej vidtagits, alldenstund vi ej skulle tillbringa vintern ombord, utan skulle bo i land i ett i Göteborg förfärdigadt hus, hvaröfver ritning bifogas. Till expeditionens förfogande stod också för sommarmånaderna, såsom nyss nämnts, briggen Gladan, just för uppbringandet till öfvervintringsorten af detta hus jemte andra förnödenheter.

Utom dessa tvenne fartyg måste expeditionen ännu förhyra ett tredje, ångfartyget Onkel Adam, som uppförde till oss stenkol, 40 st. renar och renmossa till dessa.

Polhems besättning utgjordes af inalles 29 personer med chef, läkare och trenne vetenskapsmän inberäknade, men för vintern skulle detta antal nedsättas till 22, i det en af vetenskapsmännen och 6 af manskapet skulle vända hem med briggen Gladan. Dennes besättning utgjordes af 2 officerare, 2 underofficerare och 21 man, summa 25.

På Onkel Adam funnos 13 personer med befälhafvaren och underbefälet inberäknade. Bland dessa personer fanns äfven en qvinna, anställd såsom kokerska. De öfvervintrandes antal blef nu genom de båda andra fartygens instängning i isen 67 i stället för 22 såsom ursprungligen var ämnadt. Af dessa 67 hafva 29 varit inlogerade i det på land uppförda huset, 25 ombord å Gladan och 13 ombord å Onkel Adam. Ombord å Gladan, som ej var beräknad, såsom nämndt är, att öfvervintra, gjordes hvarjehanda anstalter till skydd för den mycket fruktade arktiska vintern och för att söka bibehålla ett godt helsotillstånd. Hela däcket öfverdrogs med ett tält af segel ända från fören till aktern, så att man ganska beqvämt kunde, skyddad för oväder och skarpa vindar, taga sig rörelse i friska luften. Det var blott skada att denna tältöfverbygnad måste flera gånger borttagas, för att man under svår väderlek vid de inträffande islossningarne skulle kunna sköta fartyget. Officerarne och en underofficer bodde akterut i hytter, som uppvärmdes genom en god kamin i den lilla kajutan. Genom renhudar på durken (golfvet) skyddade de sig från drag från det under belägna kallare skeppsrummet, och genom papp och extra brädbeklädnad voro äfven väggarne temligen väl ombonade. Manskapet och en underofficer bodde förut på trossbottnen, hvilken för att vara på ett så litet fartyg är ganska rymlig, men för det nuvarande antalet innevånare, 22 nemligen, och under dessa förhållanden, måste anses för trång, ithy att på hvarje man belöpte sig endast 80—90 kub.fot. Den uppvärmdes dels genom en kamin, dels genom kabyssen, som der hade sin plats, och en jemförelsevis ganska god ventilation fanns dels genom nedgångsöppningen,

dels genom öppningen öfver kabyssen. För att förebygga drag och fuktighet och göra trossbottnen så helsosam som möjligt, bekläddes trossdäcket med papp, däcket med bräder mellan däcksbjelkarne, durken med pressenningar och der ofvanpå renhudar, och allt jern öfverkläddes med dref och smörting, af en af förrådshytterna inreddes en utmärkt sjukhytt och akterut vid kabyssen en stor och rymlig tvätthytt, detta sednare en i min tanke ganska god inrättning, hvarigenom en hel del fuktighet och orenlighet undveks på den öfriga trossbottnen. Utom dessa anordningar för hvilka fartygets officerare förtjena allt beröm, insattes på mitt förslag en kamin äfven i det stora skeppsrummet, der eld underhölls dygnet om. Temperaturen kunde der i allmänhet utan svårighet hållas många grader öfver noll och till och med ända till + 10 och högre. Vinsten häraf var att manskapet om dagarna vid småarbeten och på sina lediga stunder ej behöfde vistas på den trånga trossbottnen, utan kunde uppehålla sig i detta stora och luftiga rum, hvarigenom luftförskämningen på trossbottnen i ej ringa grad förminskades. Ombord å Onkel Adam bodde befälhafvaren med underbefäl och kokerska, tillsamman 5 personer, akterut i kajuta med hytter, den öfriga personalen förut i en ganska trång och mörk skans. Extra anordningar lika dem ombord å Gladan vidtogos äfven här till skydd mot stormarne och vinterkylan, och det stora lastrummet, som genom en dörr sattes i förbindelse med skansen, hölls uppeldadt genom en jernkamin. Likväl kunde här temperaturen i allmänhet ej fås många grader öfver noll. Kubikinnehållet af skansen var 640 kub.fot eller 80 kub.fot pr man. Dessa båda besättningar voro sålunda i detta afseende under ofördelaktigare hygieniska förhållanden än de som bodde i land, hvarest kubikinnehållet utgjorde i manskapets rum 2,772 kub.fot eller fördeladt på 18 man, 154 pr man.

Proviant.

I detta afseende gällde enahanda föreskrifter som för 1868 års expedition, nemligen att, med åsidosättande af vanliga bestämmelser för örlogsfartyg, ehefen i samråd med läkaren egde att uppgöra lämpliga spisordningar. Med ledning af erfarenheten från såväl engelska som svenska föregående expeditioner, uppgjordes tvenne sådana att gälla den ena för sommaren, den andra för vintern. Jag bifogar dessa, jemte den spisordning med nedsatta ransoner, som måste upprättas i följd af personalens oberäknade och oförutsedda förökning, samt för jemförelse äfven den spisordning som var gällande för "Sofia" 1868. Från den 1 Oktober 1872 till den 1 Juli 1873 ha vi lefvat på nära nog till ⅔ nedsatta ransoner, ett förhållande, som ej kunnat annat än menligt inverka på helsotillståndet, och hvarom mera skall nämnas här nedan. Polhem var provianteradt för 22 man i 18 månader och Gladan för 25 man i 6 månader. Ångfartyget "Onkel Adam", som uppkom till Spetsbergen den 13 Augusti, hade då endast proviant för några veckor, men genom en berömvärd omtänksamhet upphandlade befälhafvaren af det i upplösning stadda Isfjordsbolaget ungefär 6 månaders proviant. För Polhem och Gladan hade provianteringen skett i Köpenhamn hos den bekante furnissören BEAUWAIS och var proviänten på det hela taget af utmärkt beskaffenhet. Några anmärkningar måste jag dock göra, hvilka kanske drabba spisordningarna lika mycket som furnissören.

Det preserverade köttet — det BEAUWAISKA bestod af kött och soppa tillsammans, — ersätter i min tanke, liksom alla preserverade födoämnen, icke fullt färska, ehuru från teoretisk synpunkt, köttet åtminstone borde göra det. Det blir snart alldeles osmakligt, man får leda derför, och denna inverkan på smaken influerar troligen på nutritionen och derigenom indirekt på födans näringsvärde. Detta kan synas vara en något djerf hypotes, men enligt min er-

farenhet och såvidt jag alldeles fördomsfritt kunnat döma, synes mig färskt och preserveradt kött ej ega fullt samma näringsvärde. Soppan som afsilades från köttet var deremot i hög grad smaklig, hvarmed jag alls icke vill hafva sagt att dess näringsvärde var så stort. Jag har pröfvat preserver från flera firmor och till en viss grad gäller detsamma om dem alla. Sådant kött, hvarpå soppa ej är kokad, är naturligen vida bättre, och på dylika färder som denna borde endast sådant finnas, och soppan tagas särskildt. Dessutom torde en liten omvexling af ox-, får- och kalfkött vara nyttig, såsom äfven engelsmännen haft under sina arktiska resor; man ledsnade då mindre hastigt dervid. De preserverade grönsakerna, som bestodo hufvudsakligast af rötter i finskurna torkade skifvor, gjorde god nytta såsom tillsats till soppan, men voro oanvändbara till annat. I afseende på dem är ännu mera problematiskt, i hvad mån de ersätta färska. Bland de preserverade födoämnena var potatisen, som vi hade i form af torkade skifvor och gryn, det som enligt allas omdöme bäst uppfyllde ändamålet att ersätta färska. Allt det saltade köttet och fläsket, liksom brödet, var från Köpenhamn och af oklanderlig beskaffenhet.

Från den 1 Oktober 1872 till den 1 Juli 1873 bakades dagligen färskt bröd genom användande af surdeg. Till surdegens beredande begagnades potatis, hvari som bekant finnes en fermentkropp. Väl kokad och sönderknådad potatis blandades med en mindre qvantitet varmt vatten och lemnades öfver natten på ett måttligt varmt ställe. Efter 10—12 timmar hade vanligen jäsning inträdt i denna blandning och vid tillsats af mjöl erhöll man en förträfflig surdeg, som man sedan i oändlighet kunde använda genom att tillsätta lika mycket mjöl, som man från surdegen borttog för den stora degens jäsning. På detta sätt erhölls dagligen ett ganska väl jäst och välsmakande bröd. Åtskilliga andra metoder försöktes äfven, bland annat med jästpulver från Köpenhamn, men de voro alla mer och mindre misslyckade, då deremot den ofvannämnde

metoden var fullt säker och pålitlig. Mer och mindre med fästadt afseende på skörbjuggen hade i spisordningen upptagits: peppar, ättika, senap, köttextrakt, surkål, russin. sviskon, korinter och torkad frukt; och mera direkt för sjukvården hade medtagits: preserverad mjölk, pickles (ett slags gröfre) och i ättika preserverad pepparrot. Köttextraktet tror jag ej att man får tillägga några särdeles anti-skorbutiska egenskaper, ehuru de enligt gängse åsigter om skörbjuggens natur borde vara särdeles stora; in praxi visadé det sig ej så.

Med afseende på den torkade frukten vill jag endast anmärka, att det ej hade skadat om qvantiteten varit något rikligare tilltagen. Af preserverad mjölk hade vi flera slag: 2:ne af norsk tillverkning voro ytterst dåliga, den ena, förfalskad med mjöl, lemnade vid lösning i vatten en bottensats, som gaf reaktion med jod. Den för fartygets räkning var från BEAUWAIS och var äfven ganska dålig. Bäst af alla sorter, hvilka jag både nu och under föregående sjöexpeditioner pröfvat, är den Schweiziska. Den i ättika preserverade pepparroten hade utan tvifvel med stor fördel kunnat ersättas af färsk sådan från Sverige. Picklesen var i förhållande till sin ringa kostnad utmärkt och kom väl till pass för de skörbjuggsjuke, liksom också den på dylika expeditioner såsom oumbärlig ansedda citronsaften eller Limejuice, hvilken vi naturligen ej saknade.

Utom den vanliga kosten hade gunrummet försett sig med en del finare preserver, något vin och en del andra extra saker.

Deribland vill jag särskildt nämna 2,000 ägg, genom herr GAHNS i Upsala försorg konserverade med aseptin, men af hvilka knappast 100 voro användbara. Enligt min erfarenhet från en föregående sjöexpedition till varmare länder är aseptin ej ett lämpligt konserveringsmedel för ägg.

Chokolad utspisades i stället för kaffe ett par gånger i veckan, och anser jag det vara särdeles lämpligt i de arktiska trakterna, ehuru det egentligen ej var särdeles

omtyckt, åtminstone i början, men smaken utpekar långt ifrån alltid det nyttigaste. Spritdrycker tror jag vara af stor nytta i små och måttliga qvantiteter, men ytterst skadliga och förderfliga vid ringaste öfverskridande af mättan. De utgjordes af bränvin och från London särskildt för isfärderna hemförskrifven concentrerad rom, hvilken var af mindre god smak. För de isfärder, som voro tillämnade och som äfven sattes i verkställighet, hade medtagits omkring 1,000 ℔ pemmikan, ugnstorkadt kött, blandadt med fett, litet korinter och socker samt inlagdt i hermetiska bleckkanistrar. Om denna födas förträfflighet under dylika färder kan ej vara två meningar. Några hafva dock afsmak för densamma.

Någon särdeles tillökning i proviantstocken genom jagt kunde vi under första sommaren ej erhålla, emedan vi en lång tid voro liggande på en för jagt alldeles olämplig plats och den återstående tiden voro för mycket sysselsatta med vinterförberedelserna. Tvenne renar, som i September skötos, hade ett utomordentligt fint och välsmakande kött. De voro dock vid denna tid väl feta, de hade nemligen under huden ett fettlager af 9—10 cm. De som vi tidigare på sommaren af fångstmän erhöllo, voro mindre feta och derför bättre. I Oktober skötos omkring 150 ripor, hvilka utgjorde en välkommen delikatess. En och annan skäl fälldes äfven och under form af biffstek åts deras kött af de flesta med god smak och med begärlighet. Samma var förhållandet med köttet af en björn, som under vintern sköts under våra fönster. Bland den mängd sjöfogel som sommartiden besöker Spetsbergen är utan tvifvel alkan, Alca Brünnichi, den, som har det smakligaste köttet. Dernäst torde Rotges Mergulus Alle komma i ordningen, ehuru denna är ganska liten så att en stor mängd af dem fordras för att räcka till ett mål åt en fartygsbesättning. För öfrigt föraktades ej heller de öfrige, såsom tejstar och ejdrar, isynnerhet på våren då man dels var alldeles

utledsen vid det preserverade köttet, dels under vintern ej hade haft det så särdeles fett i proviantväg.

Öl hade af det skäl, att man ej trodde sig kunna bibehålla det friskt och godt någon längre tid, ej medtagits i något större förråd. Erfarenheten visade emellertid att man ganska väl kunde förvara det, i det gunrummet hade för sin enskilda räkning ett litet förråd, hvaraf ännu i April något återstod och som då ännu var fullgodt. S. k. exportöl från en fabrik i Göteborg var ytterst dåligt till smaken och föga att rekommendera.

En och annan liten lyxartikel, såsom lingonsylt och andra sylter af åtskilliga slag, safter, torkade äpplen, katrinplommon och s. k. drops, var af enskilda medlemmar medtagen, och voro de alla starkt efterfrågade.

Beklädnadsförhållanden.

I beklädnadsväg var expeditionen lika väl försedd, som i proviantväg, dels från kronans förråder, dels genom upphandling, fastän de oförutsedda händelserna äfven härvidlag reducerade det rikliga förrådet. Ombord å Gladan förfärdigades underkläder af från kommissförrådet medtagna filtar och dessa motsvarade ganska väl ändamålet, men voro ej särdeles starka att slita på. För öfrigt lemnades af det för Polhem ensamt afsedda förrådet naturligen så mycket, som kunde undvaras. Jag tror ej att någon af flottans manskap hade skäl att klaga öfver att de behöfde frysa. Annorlunda var kanske förhållandet med Onkel Adams besättning, hvaraf jag fann några ganska uselt klädda, men efter mina anmärkningar härom till befälhafvaren blef saken på ett eller annat sätt afhjelpt.

Sommartiden behöfvas på Spetsbergen ej andra kläder, än hvad man hemma i Sverige vanligen begagnar höst och vår.

Vintertiden behöfver man naturligen någon tillökning. Med en fullständig underklädnad af ylle och der ofvanpå

vanliga tjocka sjömanskläder, sjöstöflar och skinnmössa redde man sig vanligtvis ganska väl. Under den kallaste tiden utdelades till besättningen s. k. "skallar", ett slags af hufvudhuden på renen förfärdigade skor, hvari anbragtes ett särskildt slags torrt gräs till underlag. Dessa skoplagg äro utomordentligt varma, och man kan med sådana trotsa den skarpaste köld. För den kallare tiden hade folket ett slags ytterrockar eller kavajer af segelduk, fodrade med ylle. Några pelsplagg behöfde man under vanliga förhållanden och vid jemn rörelse alls icke. Vantar, såväl af ylle som skinn, funnos i mängd. Dessutom för isfärderna s. k. "peskar", renskinnspelsar med håret utåt, ihopsydda både fram och bak, så att de vid af och påtagandet måste dragas öfver hufvudet som en skjorta, vidare "bällingar" ett slags ytterbyxor, äfven af renskinn, segeldukstöflar och "komager" eller finnstöflar af mjukt läder, äfvenledes försedda med hö inuti. Närmast foten utanpå strumpan begagnades under isfärderna fotlappar, fyrkantiga klädesskynken af ungefär 1 alns längd, hvarmed foten draperades utanpå strumpan innan den stacks ner i antingen de omnämnde skallarne eller komagerna. Om denna fotbeklädnads förträfflighet talar bäst det faktum, att ingen enda, äfven aldrig så lindrig frostskada förekom på fötterna hos dem, som begagnade dem.

Under isfärderna medfördes äfven guttaperkamadrasser, som uppblåstes med luft. Härigenom undveks helt och hållet den fuktighet, som annars skulle uppkomma genom kroppsvärmens inverkan på snön eller isen.

Rutin och disciplin.

En väl ordnad rutin och ordentlig disciplin äro utan tvifvel af den aldra största vigt och betydelse för hygienen under en öfveryintring i de arktiska trakterna. Utom det sorgliga faktum att 17 norska fångstmän på ett håll och 2 på ett annat, hvilka samtidigt med oss trotsade den

arktiska vinterns faror, dukade under och utan tvifvel just genom denna brist på disciplin, visade i min tanke den skilnad i sjuklighet, som var rådande på de båda örlogsfartygen å ena sidan och kofferdifartyget å den andra äfven till en viss grad inverkan af denna jemna rutin och disciplin.

Ombord å Polhem eller rättare sagdt i land var tiden indelad på följande sätt: kl. ½ 7 f. m. allmän utpurrning, kl. 8 korum, derefter fristående gymnastik 10—15 minuter och frukost, från kl. 9—12 arbeten, 12—1 middagsrast, 1—5 arbeten; derefter hade manskapet ledighet att sysselsätta sig efter behag; kl. ½ 8 aftonmåltid och kl. 10 till kojs. Ingen fick utan särskilda skäl eller tillåtelse sofva på dagen. På Gladan hölls full örlogsrutin. På Onkel Adam deremot höll befälhafvaren mindre strängt på en ordentlig rutin och då han sjelf försummade och öfverskred, hvad som i den vägen var nyttigt, förföll äfven manskapet i liknöjdhet och dåsighet, och der ombord herskade stor oreda, och manskapet tillhölls, oaktadt mina föreskrifter, föga till renlighet och snygghet.

Sjukvårdsutrustning.

Denna bestod af den för sjöexpeditioner på kronans fartyg vanliga fullständiga utrustningen af bandager och instrumenter, linne o. d.

Med särskildt afseende fästadt på klimatets förmodade hårdhet under vintern upphandlades i Göteborg 13 st. respiratörer, hvilka dock ej kommo särdeles till användning.

24 par snöglasögon, s. k. "goggles", upphandlades äfven och voro dessa icke allenast till stor nytta utan rent af oundgängligt nödvändiga. Som förrådet af dem ej var tillräckligt, fingo timmermännen tillverka sådana glasögon, som Eskimåer och Grönländare begagna. De äro af träd och ingenting annat än stenopeiska brillor. Dessa voro dock ej så goda som de riktiga glasögonen, och ej så be-

qväma att gå med som dessa senare. Af glasögonen äro de sotfärgade bäst, de blåa minska ej ljusintensiteten, förändra endast färgen och äro derföre ej så pålitliga för förebyggandet af snöblindhet. Gröna eller blåa slöjor eller flor, som under de engelska arktiska expeditionerna varit pröfvade och äfven under vår expedition af en och annan försöktes, äro ej heller så pålitliga. Den som begagnar de sotfärgade glasögonen, undgår med säkerhet att blifva snöblind.

Medikamentförrådet var särdeles rikligt tilltaget, emedan man skulle bli helt och hållet utesluten från den öfriga verlden och sålunda, om någonting hade saknats, ingen möjlighet fanns att anskaffa det.

Af medicinalrådet herr doktor EDHOLM erhöll jag en samling af prof. ALMÉNS Gelatinæ medicatæ in lamellis, hvilka han önskade få pröfvade på deras hållbarhet och praktiska användbarhet; äfvenså hade jag till medikamentsförrådet upphandlat en del sådana för de tillämnade isfärderna, då de medförda sakernas tyngd och utrymme var af så stor betydelse och gelatinorna derföre syntes mig vara till stor nytta.

Genom ett ganska vidsträckt användande af dem har jag varit i tillfälle att göra åtskilliga iakttagelser öfver deras praktiska användbarhet under sjöexpeditioner i synnerhet och stora praktiska nytta i allmänhet. Med undantag af att hos några, såsom Gel. acetatis plumbici och Gel. tartratis stibicokalici, bildat sig ett fint kristalliniskt pulver på ytan, hafva de alla efter 15 månaders expedition visat sig oförändrade såväl till det yttre utseendet som till den terapeutiska verkan. För att utröna om olika förvaringssätt skulle inverka olika på dem, hafva de blifvit förvarade på såväl torra som fuktiga, kalla (—30° till —38°) som varma (+15° till +30°) ställen, och har dervid endast varit att anmärka en viss benägenhet för mögelbildning hos dem som varit utsatta för fukt, och hos tvenne, Gel. lactatis

ferrosi och Gel. gummi guttæ aloëticæ, som legat i värme, en viss sprödhet och bräcklighet, utan tvifvel beroende på för liten tillsats af glycerin.

För militärläkare och andre, som sjelfve nödgas vara apotekare, äro de till följd af lättheten i dispenseringen så beqväma och af så stor nytta att de stå vida öfver mitt beröm. Likaså borde de vara af stor nytta och praktisk betydelse för lasaretter och sjukvårdsinrättningar, dels af nyss anförda skäl, dels derföre att de synas hålla sig oförändrade nästan huru länge som helst, och sålunda hvad som den ena gången ej konsumerats, kan en annan gång och lång tid efteråt med samma fördel användas, hvilket icke är fallet med medikamenter under form af infusioner och dekokter, ja t. o. m. pulver och piller, för att icke tala om några andra äfven brukliga dispenseringsformer. Ännu en annan sak som gör gelatinorna så nyttiga och praktiska är den lätthet, hvarmed läkemedlen under denna form kunna tagas af patienten, utan att han dervid på ringaste sätt besväras af deras smak eller lukt. Man tager endast de små limrutorna (en eller flera) i munnen jemte några droppar vatten och sväljer, och medikamentet införes utan den ringaste olägenhet i ventrikeln, och jag har sett patienter, som sagt sig ha stora svårigheter att förtära till och med de aldra indifferentaste läkemedel, med lätthet taga medikamenter under form af gelatinor. Att gelatinpreparater verkat minst lika säkert och lika hastigt som läkemedel under annan form invärtes tagna, har jag aldrig haft skäl att betvifla. En fördel med gelatinorna, som är så i ögonen fallande, att jag ej derpå anser mig behöfva spilla några ord, är den lätthet, hvarmed man inom ganska litet utrymme, såsom i sin plånbok, annotationsbok eller på annat sätt i sin ficka kan föra med sig ett ganska rikt försedt apotek. Deras billighet, jemfördt med andra dispenseringsformer, är också af stor betydelse. Korteligen det nyttiga och praktiska uti gelatinorna är så påtagligt att man endast måste förundra sig öfver att de ej allmänt kommit i bruk,

hvartill dock i någon mon torde bidraga att de ej blifvit i medicinaltaxan intagna.

I Tromsö inköptes ett större kärl insyltade hjortron, 130 ℔, hvilka enligt läkarnes derstädes försäkran skulle vara ett godt antiscorbuticum. Såsom sådant hade vi för öfrigt från Köpenhamn, som ofvan nämndt, 2 kaggar gröfre pickles, 20 flaskor i ättika preserverad pepparrot i fint skurna remsor, samt från England 50 kannor Limejuice. Dessutom för sjukvårdens räkning 200 burkar preserverad mjölk. Till sjukvårdsutrustningen hörde för öfrigt från förrådet i Carlskrona uttagne persedlar: madrasser, filtar, nattrockar af ylle, engelska hängmattor m. m.

Klimat och sjukdomar.

Spetsbergens klimat är under sommarmånaderna särdeles godt och helsosamt, temperaturvexlingarne äro ej särdeles stora. Till sommaren får man kanske i allmänhet ej räkna mer än halfva Juni, Juli och Augusti samt en del af September månader.

Enligt vår erfarenhet, som berör senare hälften af den ena sommaren och förra hälften af den andra, visade sig Augusti och halfva September liksom senare hälften af Juni och hela Juli ganska vackra och angenäma. Dock tror jag, att väderleken mycket vexlar på olika ställen af Spetsbergen. Under vårt vistande vid Norsköarne, nordvestra hörnet af Spetsbergen, der kalla och varma vindar som oftast mötas, herskade mycken dimma och lifliga vindkast än från ena än från andra hållet. Temperaturen var några gånger ett par grader under noll, men höll sig i allmänhet på + 2° till + 4° och var till och med uppe ända till + 7°. Regn och snö, ehuru ej i några betydande qvantiteter, voro icke sällsynta. Första hälften af September i Mosselbay, der vi för ishinder måste nedsätta våra bopålar i stället för såsom ämnadt var på Parryön, var den

vackraste tid, som vi haft under hela vår vistelse på Spetsbergen, men solen var nu ej mera circumpolär och nätterna började bli mörka. I midten af månaden började häftiga snöstormar infinna sig, och temperaturen sjönk hastigt. Den 16 September blefvo fartygen instängda af den i massor inkommande drifisen. I sista dagarne af månaden hade vi redan en minimitemperatur af — 29°, något som ej lofvade särdeles godt för vintern. Denna blef emellertid under de första fyra månaderna alls icke af någon ovanlig strånghet, tvärtom hade vi emellanåt ganska mildt, såsom + 3 i Januari månad vid 80:de breddgraden. Temperaturen var under denna tid underkastad mångfaldiga, täta och hastiga vexlingar; ett fallande eller stigande af 10 grader på en timma hörde just ej till sällsyntheterna. Likaså voro variationerna på barometern emellanåt ganska stora. Solen, som den 22 Oktober försvann, ersattes endast till en obetydlig del af den hvar 14:de dag framträdande månen och det ofta uppflammande norrskenet. Täta stormar rasade särdeles under November och Januari, och snöyra och tjocka förenade sig för att göra mörkret ännu ogenomträngligare. Man kunde under den mörkaste tiden, hvilken jag vill räkna från midten af November ungefär till midten af Januari, ej företaga några längre promenader.

Mörkrets deprimerande inflytande på sinnena var allt för tydligt att ej af en vanlig observationsförmåga kunna iakttagas. Några personer funnos visserligen, som förklarade att mörkret icke på något sätt afficierade dem; samma personer klagade dock, liksom andra, öfver svårighet att sofva om nätterna m. m. Öfver de flesta kom en viss dåsighet, parad med en egendomlig retlighet i lynnet, och då det i Februari började ljusna, ljusnade äfven anletena, och sinnena blefvo lättare och mera förnöjda, svårigheten att få sömn om nätterna försvann, då skilnad mellan dag och natt återkom, för att i några fall åter visa sig, när solen blef circumpolär, och ingen natt vidare inträdde.

Februari och Mars och till och med en del af April voro våra egentliga vintermånader. För att undvika onödiga upprepanden hänvisar jag till temperaturtabellen i bihanget. Under dessa månader var luften stilla och ofta klar, ehuru äfven dimmor af isnålar sväfvade öfver marken och snöyra ej heller nu saknades. Under April och Maj fortfor ännu en ganska försvarlig köld och få eller nästan inga tecken till vår visade sig.

I sista dagarne af Maj och under Juni månad började dock en mildare väderlek med temperaturen om dagarna några grader öfver fryspunkten och om nätterna några grader derunder, och först mot slutet af denna månad kunde man anse sommaren vara inträdd med sin temligen jemna temperatur af några grader öfver fryspunkten. Spetsbergens sommarklimat är, som sagdt, utan tvifvel särdeles godt och äfven helsosamt, men man måste komma ihåg att äfven här liksom på de flesta ställen, den ena sommaren troligen är ganska olik den andra. Af det "ständiga solskenet" och det "alltid lugna och vackra vädret" fingo vi alls icke njuta för mycket. I detta afseende voro vi törhända utsatta för otur liksom i så många andra. Täta dimmor täckte ofta solen, och regn och snöslask med rå och fuktig luft voro vida öfvervägande de klara och herrliga solskensdagarne, hvarom jag i föregående berättelser sett så mycket talas. Antingen måste häri någon verklig olikhet funnits eller kan det finna sin förklaring i benägenheten hos berättarne att bättre minnas de angenäma dagarne än de kulna; men med anteckningarne framför mig måste jag lemna fakta sådana de äro, utan någon poetisk utläggning åt ena eller andra hållet. Medges måste att, då det var vackert väder, så var det med besked; oaktadt den ganska måttliga värmegraden, kände man då ett välbefinnande utöfver all beskrifning. Man andades så lätt, den klara genomskinliga luften förefaller verkligen då, såsom en kollega före mig uttryckt, "mera respirabel", och jag vet verkligen icke att ange något mera lämpligt uttryck.

Vinterklimatet, som väl ej på långt när i hårdhet kan täfla med det i Nordamerikas arkipelag eller i Sibirien, torde deremot böra anses såsom mindre helsosamt, genom såväl den länge ihållande låga temperaturgraden, de täta stormarne och snöyran, de synnerligen hastigt försiggående omkastningarne i väderlek och inom ganska kort tid stora vexlingarne i temperatur som framför allt det olidliga mörkret. Dettas inverkan yttrade sig något olika hos olika individer. Som sagdt, uppkom hos somliga sömnaktighet, dåsighet och liknöjdhet, hos andra en påfallande lättretlighet i lynnet med en i allmänhet stark depression, somliga klagade öfver sömnlöshet om nätterna och stor trötthet om dagarna, och hos alla utan undantag uppstod ett mer och mindre utprägladt kloro-anemiskt tillstånd. Vid solens återkomst var den rådande ansigtsfärgen en blek i gulgrönt stötande, liksom hos plantor uppdragna i mörker eller vid otillräcklig ljustillgång. En annan verkan af den långa arktiska vintern, som indirekt torde få tillskrifvas mörkret och som mera direkt var beroende på det anemiska tillståndet, var en allmänt herskande dyspepsi, ett slags atoni i digestionsverksamheten. Under Engelsmännens öfvervintringar i de arktiska trakterna har jag äfven funnit denna ofta anmärkt. Uti den allmänna afmagring, som med högst få undantag egde rum och detta i ganska hög grad, torde kanhända mörkret också hafva sin goda andel, men härtill bidrog främst såväl födans qvalitativa beskaffenhet som framför allt dess otillräcklighet i qvantitativt hänseende. För jemförelses skull bifogar jag en tabell, som utvisar näringsvärdet af de under några expeditioner och under vissa olika förhållanden utspisade ransonerna. Talen i denna tabell kunna naturligen ej göra anspråk på något absolut värde, men såsom uträknade efter samma analytiska tabeller böra de vara tillräckliga för en jemförelse.

Ransonerna på Onkel Adam voro ungefär lika med dem på örlogsfartygen, men ett ogynnsamt förhållande var de förras större halt af salt föda.

Hvarpå luftens renhet på Spetsbergen beror, derom är ganska svårt att bestämdt yttra sig. Med den allt mer och mer sig utbredande läran om protorganismerna och deras förhållande till en mängd sjukdomar, ligger det nära till hands och är ofantligt lockande att antaga, att sådana, om de ock ej helt och hållet saknas, likväl under andra former eller i betydligt mindre grad förekomma deruppe än annorstädes; ett antagande som vinner stöd i högsta grad genom flera företeelser, såsom det sätt hvarpå förruttnelsen der sker, den fullkomliga frånvaron af en del och det relativt ringa antalet af andra sjukdomar och åkommor, om hvilka man dels med visshet vet, dels tror sig veta att de äro beroende af dessa protorganismer.

Lifsvilkoren för dessa sjukdomsalstrande organismer måste genom den låga temperaturen der vara högst ofördelaktiga, men öfverallt hvarest menniskor bygga och bo kunna de ju föra med sig fröen, och gynnsamma vilkor för deras utveckling uppstå äfven.

För att på experimentel väg afgöra frågan om protorganismerna på Spetsbergen ansåg jag mig icke ega nog erfarenhet. Naturligen hade jag alltid uppmärksamheten riktad på alla förhållanden som kunde beröra dessa frågor.

Anmärkningsvärd är verkligen den ringa mängd katarrer i respirationsvägarne, som förekom, och af huru lindrig beskaffenhet de fall, som inträffade, voro, samt huru ostraffadt man kunde utsätta sig för förkylningar. Det var knappt någon, som icke under den kallare årstiden fick göra bekantskap med det kalla vattnet mer eller mindre, och i intet enda fall uppstodo några menliga följder af det kalla badet. Endast tvenne bronkiter hafva blifvit i sjukjournalen inregistrerade, och äfven dessa voro ej af någon särdeles intensitet. Ganska många ytterst lindriga fall af katarrer i respirationsvägarne förekommo visserligen också

för öfrigt. Snufva har i ej så få fall förekommit, men endast i ett eller två varit af fullt utbildad beskaffenhet. Att sända lungsotspatienter eller personer med benägenhet för repeterade katarrer till Spetsbergen, tror jag dock ej vara skäl. En förhyrd norrman med kronisk bronkit hade såväl under sommaren som under vintern flera ganska intensiva anfall häraf och återvände ingalunda förbättrad. Detta enda fall bevisar naturligen ej mycket.

Annorlunda har förhållandet varit med rubbningar i digestionsorganerna. Akuta och kroniska magkatarrer, indigestioner och tillfälliga diarrheer ha varit ytterst vanliga. Under isfärderna, då löjtnant PALANDER hade sjukvården om händer, utrustad hufvudsakligen med gelatinpreparater, var det diarrhéer som mest besvärade manskapet; nästan ingen gick fri derifrån. De stillades med lätthet med en eller annan ruta opium eller DOWERS pulver, men recidiverade efter en eller annan dag, för att åter låta häfva sig på samma sätt. Under de ansträngande marscherna var folket mycket törstigt och drack häftigt, och löjtnant PALANDER är i sina anteckningar härom böjd för att tro detta vara orsaken till diarrhéerna. Men äfven under ett par dagar, då PALANDER med sitt folk för snöstorm var lägrad på inlandsisen, och anteckningarne just innehålla att ganska ringa mängd vatten förtärdes, förekommo diarrhéerna. Jag åter vill gerna tro, att det var pemmikan, som med sin stora halt af fett och en del socker samt det uttorkade, nära vattenfria köttet framkallade dessa diarrhéer. Lika allmänna som digestionsorganernas oordningar voro äfven reumatiska affektioner, mest under form af muskelreumatism. Endast fem sådana äro i sjukförslaget upptagna, men dessutom ha sådana mindre affektioner förekommit i stor mängd. Bland trenne fall af artikulär reumatism, deraf tvenne hos en och samma person, var det ena kompliceradt med både perikardit och pneumoni, och det var endast med stora

ansträngningar, som jag efter flera månader lyckades få mannen frisk.

Tvenne fall af pleurit, båda hos samma person, hvaraf det andra utan tvifvel var en yttring af skorbut, ha förekommit. Här saknades visserligen både tandkötts-affektion och de vanliga purpurafläckarna, men de obestämda reumatoida smärtorna, de profusa upprepade näsblödningarne, ödemet i underbenen, de starka blödningarne i bindväfven på venstra underbenet, den vid obduktionen funna trombotiseringen af venerna på underbenet och den kopiösa blödningen i högra pleurasäcken synas mig tala tillräckligt för skorbut. En tillstötande pneumoni i andra lungan med hastigt påkommande lungödem gjorde slut på denna patients lif.

Af skorbut ha inalles förekommit 28 fall, deraf 12 ombord å Onkel Adam eller 92,3 % af besättningen, 10 ombord å Gladan eller 40,0 %, och 6 bland Polhems folk eller 20,6 %.

Dessa olika procenttal synas mig tala på ett afgörande sätt för de bland besättningarne rådande förhållandenas olika inverkan. Såsom ogynsamt för Onkel Adams folk måste man anse, dels att de hade mera salt föda än vi andra, dels deras sämre bostad och den mindre goda ordning och renlighet, som der rådde, och för Gladan den trånga bostaden, samt dessutom för båda dessa fartygs besättningar den psykiska inverkan af att helt oförväntadt se sig tvungen till en öfvervintring i dessa öde och dystra trakter. För Polhems folk var allt detta, som ofvan påpekats, vida gynsammare. För dem alla tillkommer ett vigtigt etiologiskt moment i afseende på skjörbjuggen, nemligen de nedsatta ransonerna. Att de arktiska trakterna särdeles predisponera för utvecklingen af skörbjugg är en så allmänt känd sak, att jag ej behöfver framhålla den. Kommer så dertill ett så vigtigt moment som otillräckligheten af föda, så har man endast att lyckönska sig till, att för-

hållandena gestaltade sig så lyckligt som nu, och att blott en enda patient förlorades.

I Juni månad var dock sjukdomstillståndet sådant, att jag nästan är säker om, att såvida ej engelsmannen SMITH behagat till expeditionen förära en mängd förträffliga preserver och färsk potatis jemte andra förfriskningar, det ej aflupit med mindre än ett eller annat dödsfall till.

Inflytandet af dessa förfriskningar var påtagligt; redan efter en eller annan vecka voro alla på bättringsvägen och en mängd småkrämpor liksom bortblåsta, och det anemiska och nedsatta tillstånd, som beherskade de flesta, nästan alldeles försvunnet. Den psykiska depression, som hos folket följde på underrättelsen om att intet undsättningsfartyg från Sverige skulle ankomma, tror jag, hade stort inflytande på det försämrade tillstånd som i Juni inträdde. Det var, såsom om hoppet om undsättning hemifrån, som nu med ens försvann, dittills hållit dem uppe.

Bland de mest framstående symptomen af skjörbjuggen voro de reumatoida smärtorna, som uppträdde ganska tidigt och hos den oerfarne lätt kunna förvilla diagnosen, och det anemiska och nedsatta tillståndet. Affektioner af tandköttet saknades i många fall. Stora och obehagliga sår i gommen och på gingiva voro ej sällsynta. I många fall voro flera tänder lösa och vacklande i sina hålor. Näsblödningar och blödningar i bindväfven, dessa senare gifvande sig tillkänna under form af hårda infiltrater under huden, med eller utan blågredelin missfärgning af denna, förekommo i de aldra flesta fall. Dessa infiltrater, som oftast voro benhårda och hade en utsträckning från en valnöts till en knuten näfves storlek, voro än oömma än ömmande och värkande. Några gånger sträckte de sig öfver hela benet från ljumsken till långt nedom knäet eller tvärtom från tårna till ofvan knäet med

alla de färgskiftningar som uppstå efter en grundlig kontusion. Benen voro i dessa fall alltid ankyloserade i knäet och omöjliga att röra, och patienterna måste då begagna kryckor. Infiltrationerna voro betydligt allmännare på benen än på armarne, och förekommo på dessa sista alltid i ringa utsträckning; funnos aldrig på bålen. De små purpurafläckarne, som äro så karakteristiska, saknades endast i ett par fall, likaså saknades sällan ödem i underbenen i de utbildade fallen. Af hela personalen hafva 41,7 %, och af de olika ålderklasserna, under 20 år 50 %; 21—30 år 43,7 %; 31—40 år 36,3 %; öfver 40 år 44,4 %, varit af skörbjugg angripne; men af dessa siffror kan ingen slutsats dragas, de äro helt tillfälliga. Sjukdomen angrep såväl dem, som hade den sämsta kroppskonstitution, som de starkaste och kraftfullaste. Några, som hade motvilja för den preserverade födan och uteslutande eller företrädesvis lefde af salt mat, blefvo främst af alla angripna.

Med afseende på behandlingen sätter jag främst en ordnad diet med uteslutande så mycket som möjligt af salt föda, vidare den största renlighet och snygghet samt rörelse i friska luften och en jemn, för sinnet helsosam, verksamhet. Bland farmaceutiska medel har jag med stor fördel användt jern och kina och vill isynnerhet prisa det förstnämnda såsom motverkande och förbättrande anemien. — Vegetabilier och vextsafter af hvarjehanda slag hafva ansetts särdeles välgörande och visserligen med rätta. S. k. Limejuice eller konserverad citronsaft är utan tvifvel också ett godt medel att förekomma sjukdomens utbrott eller att lindra den redan utbrutne. Bäst af allt syntes mig hjortron vara; de gåfvos till belopp af 125 gram eller 3 à 4 stora desertskedar dagligen. Jag hade flera gånger tillfälle att iakttaga skilnaden mellan patienter, som fingo hjortron, och sådana, som jag på försök till en början undanhöll derifrån. De förres bättring började ganska snart och gjorde stora framsteg, under det de se-

nare nästan förblefvo på samma punkt, tills de fingo samma behandling, hvarefter deras förbättring äfven snart inträdde. Jag tviflar icke blott icke, utan är mycket böjd för att tro, att en del och kanske de flesta andra bärsylter ha lika god verkan. Jag hade endast tillfälle att i ett enda fall pröfva lingon, och de visade sig af god verkan. Dessutom gjorde både picklesen och pepparroten god effekt och den preserverade mjölken var nog ej heller utan betydelse. Enligt den åsigten, att sjukdomen skulle bero på minskning af kalisalterna i blodet, skulle kött-extraktet ha varit särdeles välgörande. Det utspisades i stora qvantiter, men jag kunde aldrig se någon verkan deraf. Häremot skulle man dock kunna invända, att om vi saknat det, skulle sjukdomen rasat ännu värre.

Utom af högsta nödvändighet tillät jag aldrig en skörbjuggspatient att ligga stilla eller hålla sig inne; kunde de ej gå så förfärdigades kryckor och käppar åt dem, och de måste ut i friska luften ett par timmar dagligen. Såsom utvärtes medel använde jag hufvudsakligast spiritus camphoratus, hvilket af patienterna var särdeles omtyckt, såsom lindrande värken och smärtorna i de ofvan omnämnde infiltraterna. Den kortaste tid, som någon skörbjuggspatient var under behandling, var 14 dagar, och den längsta 132 dagar. Samtliga underhållsdagarna för de skörbjuggssjuka hafva utgjort den ansenliga summan af 1,900 eller i medeltal 67 dagar på hvar och en.

Af ögonsjukdomar ha några enkla konjunctiviter förekommit samt dessutom 7 fall af snöblindhet, deri dock icke inberäknade de fall, äfvenledes 7, som förekommo under isfärderna och hvaraf åtskilliga lära ha varit ganska intensiva. Denna åkomma uppkom alltid hos sådana, som icke begagnade glasögon, dels på trots, dels emedan de tyckte dem vara otrefliga att gå med. Ingen enda, som ordentligt begagnat sina glasögon har varit angripen, ehuru å andra sidan många, som gått utan desamma, också blifvit förskonade.

Denna sjukdom, som för de arktiska trakterna är så vanlig, uppkommer vid arbete eller marsch ute på snöfälten, der ögat icke har en enda mörk fläck att hvila på. Den uppstod ytterst hastigt, patienten förnam liksom allt insvept i dimma och förmådde ej ensam taga sig fram. En vanligen ytterst häftig värk inträdde kort efteråt, och efter några timmar, 5—10, fanns en den häftigaste konjunktivit med stark ansvällning af conjunktiva och till och med ögonlocken. Tårarna strömmade i floder utför kinderna, och patienten jemrade sig som ett barn för smärtorna, som han beskref såsom liggande djupt in i ögat och i pannan öfver ögonbrynen samt inuti hufvudet. I de flesta fall förefanns ömhet öfver ciliartrakten och förr eller sednare utbildade sig en ytlig keratit med en vanligen diffus grumling af hela cornea. I dessa fall var äfven fotofobien stegrad till det yttersta och ögonlocken höllos spastiskt tillslutna. Några fall som jag undersökte med ögonspegel, visade endast en hyperemi i ögats botten.

Genom behandling med kalla kompresser, kalabar och i de fall, der smärtor i pannan funnos, och cornea var något mera afficierad, atropin, gick processen öfver på ett par dagar och intet tecken utvisade, hvad patienten lidit.

Någon bestämd indikation för kalabar kan jag ej ange, men säkert är att i de fall, der jag tidigt använde detsamma, gick sjukdomen vida fortare tillbaka, än der jag dröjde med eller helt och hållet uraktlät dess användande. Likaså prisade löjtnant PALANDER under isfärderna bruket af kalabar i de fall af snöblindhet, som då förekommo. Jag hade alltid tänkt mig snöblindheten såsom en öfverretning af ögats nerver och en bländning, hvarigenom patienten förlorade synförmågan, och från denna synpunkt tänkt mig Calabar såsom nyttigt, och experimentet visade äfven så. Utom i engelsmännens och amerikanarnes resebeskrifningar från de arktiska trakterna hade jag ingenstädes sett snöblindheten något närmare omtalad. Dessa tyckas dock ha under denna benämning inregistrerat hvarjehanda

ögonsjukdomar. Deras behandling bestod helt enkelt uti indrypande af "wine of opium". Detta har jag också försökt i ett par fall, och kan icke neka, att jag fann medlet ganska godt, dock gjorde kalabar processen betydligt kortare. I ett par fall voro smärtorna så häftiga att jag endast genom användande af atropin och morfininjektioner samt artificiel igel kunde stäfja dem. I det generella sjukförslaget har jag upptagit dem under benämningen kerato-conjunctivitis, ehuru detta kanske ej är fullt exakt.

Af yttre skador ha endast förekommit några obetydliga blodsår och kontusioner. Under somrarna och så länge vi voro ombord visade hvarje den minsta skada på händer och fingrar, den aldra minsta rispa i skinnet stor benägenhet att gå till bulnad och varbildning, hvilket jag dock ej vill tillskrifva någon egendomlighet för Spetsbergen, utan förekommer detta enligt min erfarenhet äfven under vanliga sjöexpeditioner vid något kallare väderlek och torde bero på beröringen med saltvattnet.

Af frostskador förekommo några helt lindriga på öron och näsor samt fingrar och framförallt kring handlofvarna. I några få fall uppstodo dock efteråt frostknölar. Jag kan ej underlåta att här meddela sammansättningen af den salva, jag härför med stor framgång använde, och som jag för många år sedan, på hvad sätt minnes jag ej, lärde mig nyttan utaf. Jag tror att den förtjenar att rekommenderas.

Rc.	Chloret. hydrargyric. corrosiv	gm 1.
	Ol. Ricini	gtt 40.
	Aetherol. terebinth. depur.	gtt 60.
	Collodii	gm 50.

En man förlorades under isfärderna derigenom, att han i snöyra gick vilse på isen. Sannolikt hade han öfvervåldigad af trötthet frusit ihjäl.

Utom sjukvården för expeditionens manskap var jag flera gånger i tillfälle att vårda en del norska fångstmän,

som under sommaren i mängd besöka Spetsbergen. De sjukdomar, som bland dem förekommo, voro förnämligast katarrer i digestionsorganerna. Ett fall af gonorrhoea, ett af spermatorrhoea och några yttre åkommor, bland dessa ett fall af brand i ett finger efter ett vanvårdadt panaritium, voro för öfrigt hvad som förekom. Fingret amputerades, och var detta den enda operationsåtgärd, jag under hela tiden behöft vidtaga.

Tvenne personer med skottskador, den ena på ett engelskt fartyg, den andra på ett norskt, sökte min hjelp. I förra fallet hade en gevärskula gått igenom den muskulösa delen af underarmen utan att skada hvarken benen eller några större blodkärl eller nerver; i det andra hade bössan sprungit och bitarna illa tilltygat mannens venstra hand, ur hvilken en liten jernsplittra utdrogs ur tummens muskler. Båda dessa skador läktes under karbolsyreförband utan mehn för framtiden. Att af de norrmän, som öfvervintrade i Isfjorden, ingen enda blef öfverlefvande, kan synas underligt, då de i proviantväg voro lika väl försedda som svenskarna och till och med bättre samt för öfrigt alls icke hade det på något sätt sämre. Men då man blir underrättad om, huru de tillbringat tiden i den fullkomligaste sysslolöshet, lefvat som djur i den förfärligaste orenlighet och osnygghet, och att ingen funnits, som haft något befäl öfver dem eller kunnat råda dem och upplysa dem om faran af ett sådant overksamt och instängdt lefnadssätt, kan man ej förvåna sig öfver att skörbjuggen bland dem tog öfverhand och att de alla för densamma dukade under. De råd och upplysningar, som de vid sitt besök hos oss den 1 Okt. af mig erhöllo, dels för några bland dem då inträffade tillfälliga krämpor, dels för möjligen kommande skörbjuggsfall, synas de helt och hållet ha glömt.

Liken af de tvenne vid Greyhook öfvervintrande besigtigades af mig och visade tydliga och starka spår af skörbjugg.

De i Isfjorden voro vid vårt besök på platsen redan begrafna, men att äfven de voro offer för skörbjuggen, synes mig ej kunna betviflas.

I öfrigt får jag hänvisa till sjukförslaget.

Stockholm den 16 Oktober 1873.

AXEL ENVALL.

Spisordning tillämpad till den 1 Oktober 1872.

Morgon.	Middag.	Afton.
N:o 1. mör Grm 25,5. affe .. » 31,875. ocker . » 31,875.	Rökt fläsk eller torkad fisk Grm 321,0. Surkål .... » 321,0. Preserverad potatis ..... » 51,0. Preserverade grönsaker .... » 26,4. Köttextrakt ..... » 6,35. Bränvin eller Rom .. .. 60 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Smör ... Grm 25,5. Socker... » 32,0. Thé ..... » 6,35.
N:o 2. Lika med N:o 1.	Preserveradt kött ..... Grm 491,0. Preserverad potatis..... » 51,0. Preserverade grönsaker .. » 26,4. Köttextrakt. ..... » 6,35. Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.
N:o 3. Smör..... Grm 25,5. Chocolad . » 32,0. Socker.... » 32,0.	Salt fläsk ..... Grm 425,0. Ärter ..... » 197,0. Korngryn ..... » 40,6. Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.
N:o 4. Lika med N:o 1.	Salt kött ..... Grm 425,0. Ärter ..... » 197,0. Köttextrakt .... » 6,35. Korngryn ..... » 40,6. Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.
N:o 5. Smör..... Grm 25,5. Ost..... » 51,0. Bröd ..... » 212,5. Bränvin el. Rom 60 k.cm. eller Öl .... 350 »	Lika med N:o 2.	Smör..... Grm 25,5. Ost ..... » 51,0.

Per dag: Bröd 531,0, Tobak 10,6 Grm.

Per vecka: Salt 90,0, Senap 30,0, Peppar 12,5 Grm. Ättika 60 k.cm.

Af de olika N:o utspisas: N:o 1, 1 dag. N:o 2, 3 dagar. N:o 3, 2 dagar. N:o 4, 1 dag. N:o 5 vid extra tillfällen.

Spisordning ämnad att tillämpas från den 1 Oktober 1872.

Morgon.	Middag	Afton.
N:o 1.	Rökt fläsk eller torkad fisk Grm 321,0.	
Smör ..... Grm 25,5.	Surkål ..... » 321,0.	Smör .... Grm 25,5.
Kaffe ..... » 32,0.	Preserverad potatis ..... » 51,0.	Socker .... » 32,1
Socker .... » 32,0.	Preserverade grönsaker .... » 26,4.	The ..... » 6,35.
	Köttextrakt ..... » 6,35.	
	Risgryn ..... » 210,0.	
	Russin eller korinter ..... » 21,0.	
	Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm.	
	eller Öl ..... 350 »	
N:o 2.	Preserveradt kött ..... Grm 292,0.	
	Preserverad potatis ..... » 51,0.	
Lika med N:o 1.	Preserverade grönsaker .... » 26,4.	Lika med N:o 1.
	Köttextrakt ..... » 6,35.	
	Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm.	
	eller Öl ..... 350 »	
N:o 3.	Salt fläsk ..... Grm 425,0.	
Smör ..... Grm 25,5.	Ärter ..... » 196,6.	
Chocolad .. » 32,0.	Köttextrakt ..... » 6,35.	Lika med N:o 1.
Socker ... » 32,0.	Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm.	
	eller Öl ..... 350 »	
N:o 4.	Salt kött ..... Grm 425,0.	
Lika med N:o 3.	Fruktsoppa ..... 1 port.	Lika med N:o 1.
	Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm.	
	eller Öl ..... 350 »	

Per dag: Bröd 531,0, Tobak 10,6 Grm. Limejuice 15 k.cm.

Per vecka: Hvetemjöl 425,0, Smör 125,0, Salt 90,0, Senap 30,0, Peppar 12,5 Grm. Ättika 60 k.cm.

Af de olika N:o utspisas: N:o 1, 1 dag. N:o 2, 4 dagar. N:o 3, 1 dag och N:o 4 1 dag i veckan.

Spisordning tillämpad under vintern 1872—1873.

Morgon.	Middag.	Afton.
N:o 1. Smör ..... Grm 21,0. Socker .... » 25,5. Kaffe .... » 21,0.	Rökt fläsk eller torkad fisk Grm 300. Surkål ..... » 210. Preserverad potatis ..... » 42,5. Köttextrakt ..... » 6,35. Risgryn ..... » 142,0. Korinter ..... » 4,25. Bränvin eller Rom ..... 60 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Smör .... Grm 21,0. Socker ... » 27,6. The ..... » 4,25.
N:o 2. Lika med N:o 1.	Preserveradt kött ..... Grm 194,6. Preserverade grönsaker .... » 26,4. Köttextrakt ..... » 6,35. Bränvin eller Rom ..... 30 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.
N:o 3. Lika med N:o 1.	Salt kött ..... Grm 265,6. Preserverad potatis ..... » 42,5. Sagogryn ..... » 8,5. Korngryn ..... » 20,3. Russin ..... » 17,0. Sviskon ..... » 4,25. Torkad frukt ..... » 12,5. Bränvin eller Rom ..... 30 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.
N:o 4. Smör ..... Grm 21,0. Chokolad . » 21,0. Socker .... » 25,5.	Salt fläsk ..... Grm 265,6. Preserverad potatis ..... » 42,5. Ärter ..... » 145,2. Bränvin eller Rom ..... 30 k.cm. eller Öl ..... 350 »	Lika med N:o 1.

Per dag: Bröd 425 Grm (två tredjedelar hvete, en tredjedel råg). Tobak 5,95 Grm.

Per vecka: Senap 19,1 Grm. Ättika 60 k.cm. Peppar 8,5 Grm. Salt 38,0 Grm.

N:o 1 Söndagar. N:o 2 Måndagar, Onsdagar och Fredagar. N:o 3 Lördagar. N:o 4 Tisdagar och Torsdagar.

Från och med den 1 Januari till den 1 Maj 15 k.cm Limejuice.

Från 1 Februari 85 Grm ost per vecka och 51 Grm mjöl pr dag.

Spisordning på "Sofia" 1868.

Morgon.	Middag.	Afton.
N:o 1.	Rökt fläsk ... ℔ 0,75.	
Smör ... ℔ 0,05.	Köttextrakt ... » 0,0013.	Smör ... ℔ 0,05.
Kaffe ... » 0,07.	Preserverad potatis ... » 0,12.	The ... » 0,014.
Socker ... » 0,075.	Preserverade grönsaker ... » 0,055.	Socker ... » 0,075.
	Risgryn ... » 0,50.	
	Russin eller Korinter ... » 0,05.	
	Bränvin eller Rom ... 2 kub.tum.	
N:o 2.	Preserverad kött ... ℔ 0,596.	
	Preserverad potatis ... » 0,12.	
Lika med N:o 1.	Köttextrakt ... » 0,0013.	Lika med N:o 1.
	Preserverade grönsaker ... » 0,055.	
	Bränvin eller Rom ... 2 kub.tum.	
N:o 3.	Salt fläsk ... ℔ 0,75.	
Smör ... ℔ 0,05.	Ärter ... 7,5 kub.tum.	
Chokolad ... » 0,064.	Köttextrakt ... ℔ 0,0013.	Lika med N:o 1.
Socker ... » 0,075.	Bränvin eller Rom ... 2 kub.tum.	
N:o 4.	Salt kött ... ℔ 1,00.	
	Preserverad potatis ... » 0,12.	
Lika med N:o 3.	Helgryn ... 2 kub.tum.	Lika med N:o 1.
	Preserverade grönsaker ... ℔ 0,055.	
	Bränvin eller Rom ... 2 kub.tum.	

Per dag: Bröd 1,25 (hälften råg, hälften hvete), 0,45 kub.tum Limejuice.

Per vecka: Smör 0,30. Senap 0,03. Peppar 0,01. Salt 0,12. Ättika 1 kub.tum. Hvetemjöl 1,00. Tobak 0,135.

Surkål då den utspisas, 0,50.

N:o 1 Söndagar. N:o 2 Måndagar, Onsdagar och Fredagar. N:o 3 Tisdagar och Torsdagar. N:o 4 Lördagar.

Tabell, utvisande medelbarometerståndet, medel, maximi och minimi temperaturen under Svenska Polarexpeditionen 1872—1873.

Månad.	Medel-barometerstånd.	Medel-temperatur.	Maximi-temperatur.	Minimi-temperatur.
Augusti 1872	760,40	+ 2,1	+7,5	— 3,0
September	755,44	— 6,7	+8,7	—29,6
Oktober	756,70	—12,6	—0,6	—27,2
November	756,09	— 8,2	+2,6	—19,5
December	757,28	—14,5	—3,4	—26,6
Januari 1873	750,63	— 9,9	+3,6	—32,4
Februari	753,08	—22,7	±0,0	—38,2
Mars	756,72	—17,63	—0,4	—38,0
April	762,42	—18,12	+0,2	—32,6
Maj	770,77	— 8,2	+3,6	—19,4
Juni	755,01	+ 1,11	+9.4	— 3,9

Tablå öfver näringsvärdet af olika ransoner under olika expeditioner. *)

	Ägghvita.	Limbildare.	Fett.	Kolhydrater.	Extractivämnen.
	Gram.	Gram.	Gram.	Gram.	Gram.
Svenska Örlogsfartyg	162,43	—	87,1	431,57	4,57
Svenska Kofferdifartyg	196,81	—	52,42	604,63	10,1
Engelska arktiska expeditioner...	144,63	—	27,43	422,72	5,57
M'Clure's nedsatta ransoner ($\frac{2}{3}$)	96,42	—	18,28	281,81	3,7
Sofia 1868	137,23	5,35	70,35	444,7	5,1
Polhem 1872 till den 1 Oktober	139,26	5,87	65,65	380,99	5,29
Polhem, den tillämnade vinter-ransonen	134,49	7,21	77,38	414,02	5,83
Polhem från 1 Okt. 1872 till 1 Maj 1873	89,79	2,37	49,25	305,13	2,8
Polhem 1873 från d. 1 Maj till d. 1 Juli.....	91,54	4,19	50,13	358,83	4,02
Onkel Adam från Oktober 1872	117,38	0,59	36,63	265,9	6,98

*) Allt beräknadt för hvarje man per dag.

Sjukförslag för den Svenska Polarexpeditionen 1872—1873.

Karakter.	Under 20 år.	21—30 år.	31—40 år.	Öfver 40 år.	Summa.	Jan.—Mars.	April—Juni.	Juli—Sept. 1872.	Juli—Sept. 1873.	Okt.—Dec.	Summa.	Afförde. Friske och förbättrade.	Afförde. Döde.	Summa.
Officerare och vederlikar ..	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1
Underofficerare och vederlikar	—	1	11	4	16	3	4	1	1	7	16	16	—	16
Timmermän	—	—	2	2	4	1	2	—	—	1	4	4	—	4
Matroser och Jungmän	—	12	2	—	14	—	4	4	1	5	14	14	—	14
Båtsmän	—	12	17	1	30	1	13	4	—	12	30	28	2	30
Kokerska	—	2	—	—	2	1	—	—	—	1	2	2	—	2
Private och förhyrde	2	11	2	2	15	5	6	—	1	3	15	15	—	15
Summa	2	38	33	9	82	11	30	9	3	29	82	80	2	82

Kårers och Staters styrka: Polhem: Officerare och vederlikar 6. Underofficerare och d:o 4. Timmerman 1. Matroser och Båtsmän 12. Förhyrde 6. Summa 29. — Gladan: Officerare 2. Underofficerare 2. Timmerman 1. Matroser och Båtsmän 20. Summa 25. — Onkel Adam: Befäl, Underbefäl och dess vederlikar 4. Kokerska 1. Manskap 8. Summa 13. Summa summarum 67.

Underhållsdagarnes antal: för Polhem 513. Gladan 969. Onkel Adam 1,051.

Medeltal sjuke pr dag: på Polhem 1,18. Gladan 2,23. Onkel Adam 3,1.

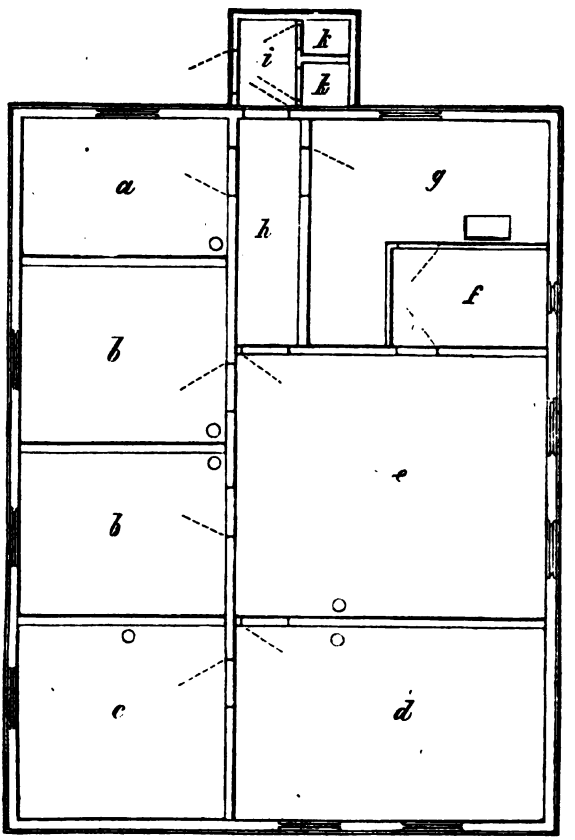
Medikamentskostnaden: för Polhem och Gladan, R:mt R:dr 443,85.

Sjukdomar.	Under 20 år.	21—30 år.	31 40 år.	Öfver 40 år.	Summa.	Jan.—Mars.	April - Juni.	Juli—Sept. 1872.	Juli—Sept. 1873.	Okt.—Dec.	Summa.	Afförde. Friska och förbättrade.	Döde.	Summa.
Scorbutus	2	14	8	4	28	9	13	—	—	6	28	28	—	28
Chloro-anæmia	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1
Melancholia	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	1
Neuralgia supraorbitalis	—	1	1	—	2	—	—	—	—	2	2	2	—	2
Conjunctivitis simplex	—	1	3	1	5	1	2	—	1	1	5	5	—	5
Kerato-Conjunctivitis *)	—	3	4	—	7	—	7	—	—	—	7	7	—	7
Otitis externa	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1
Angina tonsillaris	—	2	1	1	4	1	—	1	—	2	4	4	—	4
Pericarditis	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	1
Bronchitis acuta	—	1	1	—	2	1	—	—	—	1	2	2	—	2
Pneumonia	—	1	1	—	2	—	—	—	—	2	2	2	—	2
Pleuritis exsudativa	—	2	—	—	2	—	—	1	—	1	2	1	1	2
Catarrh. ventric. acutus	—	4	2	—	6	1	1	—	2	2	6	6	—	6
Catarrh. ventric. chron.	—	2	3	—	5	—	2	—	—	3	5	5	—	5
Catarrh. gastro-intestinal	—	2	1	—	3	—	2	—	—	1	3	3	—	3
Typhlitis stercoralis	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1
Rheumatism. muscularis	—	1	2	2	5	1	—	1	—	3	5	5	—	5
Rheum. articularis acutus	—	1	2	—	3	1	—	1	—	1	3	3	—	3
Synovitis genu	—	1	1	1	3	—	1	—	—	2	3	3	—	3
Distorsio	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1
Contusio	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1
Vulnus contusum	—	2	1	—	3	—	—	3	—	—	3	3	—	3
Congelatio et perniones	—	1	2	1	4	1	3	—	—	—	4	4	—	4
Ulcus	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	1
Panaritium	—	2	—	—	2	—	—	2	—	—	2	2	—	2
Carbunculus	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	1
Furunculus	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	1
Olyckshändelse **)	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	1
	2	47	38	10	97	16	34	13	3	31	97	95	2	97

*) Snöblindhet. **) Förlorades i snötjocka under isfärderna.

Ritningar, utvisande expeditionens i Mosselbay uppförda hus i plan samt genomskärning af golf och ytterväggar.

Fig. 1. Planritning.



Husets längd 50 fot, bredd 38 fot, rummens höjd 9 fot.

a Officersrum, 1,350 kft, 2 personer.
b D:o 1,620 » 2 »
c Underofficersrum, 1,890 kft, 5 »
d Manskapets rum, 2,772 kft, 18 man.
e Arbetssal, 3,762 kft.
f Matrum.
g Kök.
h Korridor.
i Förstuga.
k Klosett.
o Kaminer.

Fig. 2. Genomskärning af husets ytterväggar.

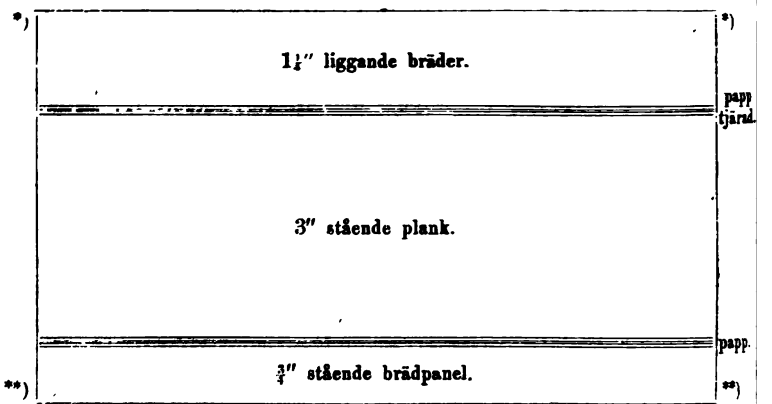
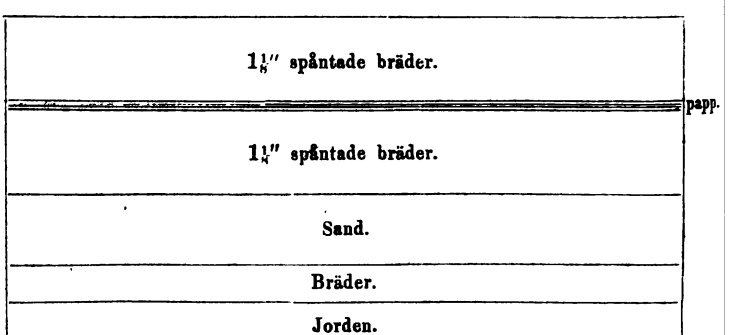


Fig. 3. Genomskärning af golfvet.



*) Utsidan.

**) Insidan.

Årsrapport från Kongl. Serafimer-lasarettets kirurgiska afdelning för år 1872

af

d. v. Underkirurgen, Med. Lic. Fr. Rudberg.

Under år 1872 ha å kirurgiska afdelningen vårdats *958* sjuke.

Af dessa voro:

qvarliggande från 1871	106;	
intagne under 1872	852.	958,

af hvilka

aflidit	63;	
utskrifvits	792;	
qvarlågo till 1873	103.	958.

Under året ha 356 *olycksfall* intagits — 294 män och 62 qvinnor — af hvilka 29 aflidit (19 män och 10 qvinnor). Största antalet (42 fall) inkom under April, minsta under Januari och Mars (20 i hvardera månaden). Då antalet från 1871 qvarliggande olycksfall utgör 48 (40 män och 8 qvinnor), hvaraf *ingen* aflidit, uppgår summan af under året vårdade olycksfall till 404, af hvilka 29 haft dödlig utgång.

För *sjelfmordsförsök* hafva 6 personer (5 män och 1 qvinna) blifvit intagna, sålunda fördelade, att på Augusti komma 2 fall samt på hvardera af Februari, Maj, Oktober och December 1. Af dessa 6 dogo 2: den ene sinnesrubbad, som skurit sig öfver ena handlofven, dog till följe af en äldre pakymeningit; den andre, som i ett anfall af delirium tremens skurit sig å halsen, bröstet, ena hand-

lofven och knävecket, dog af lunghyperemi och lungödem. Af de öfriga 4 hade en sårat sig å halsen, 2 å handlofvarna, och en aflossat ett hagelskott mot bröstet.

Operationer,

förrättade på Serafimer-lasarettet under år 1872.

	Vid kliniken.	Vid polikliniken.
Katarakt-operationer. Extraktion med GRAEFES modifierade lineärsnitt	16.	
D:o enligt LIEBREICHS metod	8.	
Discision	9.	
Iridektomi: i hufvudsakligen optiskt ändamål	20.	
» » terapeutiskt »	12.	1.
förberedande starr-extraktion	2.	
Paracentes af ögat	9.	
Tenotomi på ögonmuskler: för strabismus	1.	24.
» asthenopia muscularis	2.	
Operation för: Staphyloma	8.	
Ectropium	3.	
Leucoma (tatuering)		6.
Ptosis	1.	
Stenosis canalis lacrymalis:		
BOWMANS operation	2.	5.
STILLINGS »		9.
Enucleatio bulbi	11.	
Summa: 149 ögonoperationer.		
Exstirpation af Tumores cystici	1.	26.
Lipoma	5.	1
Fibroma	2.	2.
Sarcoma	4.	10.
Enchondroma	3.	
Myxoma	3.	
Cancer fibrosus (mammæ)	10.	
» epithelialis	8.	
Adenomata (mammæ)	3.	
Lymphomata	1.	
Transport	144.	84.

		Vid kliniken.	Vid polikliniken.
	Transport	144.	84.
Exstirpation af:	Epulis	2.	2.
	Tuberculum dolorosum	1.	
	Elephantiasis involucri palati duri	1.	
	» regionis calcanei	1.	
	» præputii	1.	
	Papilloma	1.	
	Angioma (cavernosum)	1.	
	Tumores hæmorrhoidales	7.	
	Nævus		1.
Evulsio polypi nasi		1.	8.
Kiotomia			20.
Tracheotomia		1.	
Plastiska operationer:	Cheiloplastik	5.	2.
	Canthoplastik	5.	
	Blepharoplastik	2.	
	för Fistula urinaria	1.	
Operation för:	Ganglion	2.	3.
	Ranula		2.
	Hydrocele testiculi (punktion och jodinsprutning i 9 fall; punktion med eller utan luftinblåsning i 7)	5.	11.
	Hydrocele funiculi (enkel punktion i 1; punktion med luftinblåsning i 1)		2.
	Phimosis	1.	
	Paraphimosis	1.	3.
	Fistula ani	5.	
	Prolapsus ani (kauterisering i 1 fall; ligatur i 1)	2.	
	Contractura ani	6.	4.
	Fistula vesico-vaginalis	2.	
	Hygroma patellare	8.	
	Paronychia	2.	1.
	Teleangiectasia (insprutning af jernklorid i 1 fall; galvanokaustik i 1)	3.	3.
	Transport	211.	146.

lofven och knävecket, dog af lunghyperemi och lungödem. Af de öfriga 4 hade en sårat sig å halsen, 2 å handlofvarna, och en aflossat ett hagelskott mot bröstet.

Operationer,

förrättade på Serafimer-lasarettet under år 1872.

		Vid kliniken.	Vid polikliniken.
Katarakt-operationer.	Extraktion med GRAEFES modifierade lineärsnitt	16.	
	D:o enligt LIEBREICHS metod	8.	
	Discision	9.	
Iridektomi:	i hufvudsakligen optiskt ändamål	20.	
»	» terapeutiskt »	12.	1
	förberedande starr-extraktion	2.	
Paracentes af ögat		9.	
Tenotomi på ögonmuskler:	för strabismus	1.	
	» asthenopia muscularis	2.	
Operation för:	Staphyloma	8.	
	Ectropium	3.	
	Leucoma (tatuering)		
	Ptosis		
	Stenosis canalis lacrymalis:		
	BOWMANS operation		
	STILLINGS »		
Enucleatio bulbi			
Summa:	*149 ögonoperationer.*		
Exstirpation af	Tumores cystici		
	Lipoma		
	Fibroma		
	Sarcoma		
	Enchondroma		
	Myxoma		

V. …dit, hvilket
…en riktigare
…ch derstädes
förelsevis lät-
…träffat. Döds-
…rna hafva varit

…ängna operationer.

Exstirpation af: Epulis
Tuberculum dolorosum
Elephantiasis involucri p…
…lati dur…
» regionis c…
…canei
» præputii
Papilloma
Angioma cavernosum
Tumores hæmorrhoidales
Nævus
…tomi.
…o maxillæ inferioris.
…itatio antibrachii.
» femoris.
» »
» anticruris.
» »
PIROGOFFS operation.
Herniotomia inguinalis.
» »
» »
» cruralis.
» »
» »
Urethrotomia interna.
» externa.
Lithotomi.
Exstirpatio testiculi (Kystoma carcinomatosum.)
Exstirpatio intestini recti (Kankroid).

Evulsio polypi nasi
Kiotomia
Tracheotomia
Plastiska operationer: Cheiloplast…
Canthoplast…
Blepharopl…
för Fistula ur…
Operation för: Ganglion
Ranula
Hydrocele
…och …
…tion med …
…i 7)
Hydrocele
…tion 11…
…ning 1…
Phimos…
Paraphim…
Fistula
Prolaps…
…fall…
Cancer…
Pi…
H…
P…
…i lun-
…ner.
…ndära

…för idiopatiska katarakter medelst
…illfredsställande resultat. Två
panoftalmit; hos 2 slöts pu-
förnyade iridektomier, och i

	Vid kliniken.	Vid polikliniken.
Transport	211.	146.
Operation för: Struma (hyperplasticum; insprutning af jernklorid)		1.
Hydrops antri Highmori	1.	
Strictura recti (graderad dilatation)	1.	
Herniotomi: Hernia inguinalis (1 fall af sterkoral-abscess inberäknadt)	5.	
Hernia cruralis (1 fall af sterkoral-abscess inberäknadt)	7.	
Exstirpatio testiculi	1.	
Urethrotomia interna	5.	
» externa	3.	
Punctio vesicæ per rectum (med "Sonde exploratrice")	3.	
Litotripsi	5.	
Litotomi	1.	
Amputatio femoris	6.	
» anticruris	7.	
» humeri	2.	
» antibrachii	3.	
» digitorum manus & pedis	12.	18.
» ossium metacarpi manus	1.	
Exarticulatio humeri	1.	
» digitorum manus & pedis	8.	6.
Pirogoffs osteoplastiska operation	1.	
Resectio maxillæ superioris partialis	4.	
» » inferioris »	3.	
» scapulæ	1.	
» cubiti	3.	
» tibiæ partialis	1.	
Neurectomia nervi infraorbitalis	1.	
Seqvestrotomia	6.	2.
Tenotomia sternocleidomastoidea	1.	
» tendinis Achillis	3.	1.
» extensoris digiti I. & v. pedis	1.	
Aponeurotomia plantaris	2.	
Summa	310.	174.
	484.	

Af dessa under året opererade hafva 19 aflidit, hvilket motsvarar nära 4 % af totalbeloppet, eller, efter en riktigare beräkningsgrund, 6 % af på lasarettet intagne och derstädes opererade; då de polikliniska fallen varit jemförelsevis lättare, och intet dödsfall veterligen bland dem inträffat. Dödsorsakerna och de genomgångna operationerna hafva varit följande:

№	Dödsorsak.	Genomgångna operationer.
1.	Miliartuberkulos. Lungbrand.	Tracheotomi.
2.	Ulceration i såret; sekundära blödningar. Marasm.	Resectio maxillæ inferioris.
3.	Pyemi.	Amputatio antibrachii.
4.	Ven-tromber. Akut nefrit.	» femoris.
5.	Septicemi.	» »
6.	Sekundära blödningar. Lungödem.	» anticruris.
7.	Trismus och tetanus.	» »
8.	Pneumoni och lungödem.	Pirogoffs operation.
9.	Peritonit; tarmgangren och anus præternaturalis.	Herniotomia inguinalis.
10.	D:o d:o d:o	» »
11.	D:o och Erysipelas gangrænosum i bråckets betäckningar.	» »
12.	Purulent peritonit.	» cruralis.
13.	Peritonit och tarmgangren.	» »
14.	D:o d:o	» »
15.	Akut nefrit; uremi.	Urethrotomia interna.
16.	D:o d:o och urininfiltration.	» externa.
17.	D:o d:o och difterit i blåsan.	Lithotomi.
18.	Hæmoptysis; metastaser så väl i lungorna som i underlifvets organer.	Exstirpatio testiculi (Kystoma carcinomatosum.)
19.	Gangrenös periproktit med sekundära hemorragier.	Exstirpatio intestini recti (Kankroid).

Af 10 operationer för idiopatiska katarakter medelst lineär extraktion medförde 6 tillfredsställande resultat. Två ögon gingo förlorade genom panoftalmit; hos 2 slöts pupillen af starrester, oaktadt förnyade iridektomier, och i ena fallet derjemte discision.

Af de LIEBREICH'SKA operationerna lemnade 4 godt resultat; den ena dock först efter en senare iridektomi för pupillartillslutning. I 2 ögon inställde sig panoftalmit; i 1 uppträdde sekundära aflagringar med atresi af pupillen.

Af 8 discisioner lyckades alla mer eller mindre fullständigt; 1 gällde en efterstarr; 5 congenitala.

Beträffande de traumatiska katarakterna gjordes linearextraktion på 5; 3 med gynnsamt resultat, 2 med dåligt (panoftalmit). I 1 fall användes LIEBREICH'S method med god följd. På 2 ögon utfördes iridektomi ensamt, på 1 discision, allt med tillfredsställande utgång. Enukleation verkställdes i 2 fall.

Af 35 iridektomier, företagna för olika ändamål, ha 9 lemnat ogynnsamt resultat. Efter 3 operationer slöts pupillen af exsudat. Af 3 andra fall omintetgjordes resultatet i *ett* af panoftalmit, i *ett* af uppmjukning af glaskroppen, och i *ett* af betydliga bakre synekier. I 2 fall af atresia pupillaris, efter förutgången starroperation, täcktes den nya pupillen af starrester. Efter en operation för traumatisk katarakt, med i glasproppen qvarsittande främmande kropp, måste bulben sedan enukleeras.

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne		Döde.	Qvarliggande till år 1873.			*Anmärkningar.*
						Friske, eller förbättrade.	Obotade, eller obotlige.					
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.	
Febris typhoides	—	—	1	—	1	—	—	*a)* 1	—	—	—	*a)* Inkom för hæmorrhoider.
Conjunctivitis trachomatosa	2	1	2	7	*b)* 12	9	—	—	1	2	3	*b)* 8 fall komplicerade med pannus, 1 med iritis och bakre synechier. Alla fallen sporadiska. **Summa: 13 fall af morbi epidemici.**
Tuberculosis intestinalis	—	1	—	—	1	—	—	*c)* 1	—	—	—	*c)* Intagen för synovit i Chopartska leden.
Cancer mammæ	—	1	—	9	*d)* 10	7	—	*e)* 1	—	2	2	*d)* I 9 fall amputatio mammæ. Ett af fallen var recidiv, ett annat komplicerad med adenom.
» maxillæ superioris	—	—	1	—	1	*f)* 1	—	—	—	—	—	*e)* Qvarlåg från 1871. Dog af marasmus.
Delirium tremens	—	—	7	—	7	7	—	—	—	—	—	*f)* Exstirpation, jemte resektion af os intermaxillare, hvarifrån tumören utgick. Pat. hade dessutom kronisk pneumoni. Rask läkning. **Summa: 12 fall af Cachexiæ.**
Intoxicatio e vaporibus carbonum	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Syphilis	—	1	1	1	3	*g)* 2	—	—	—	1	1	*g)* Ulcera & ecthyma, Elephantiasis anticruris 1; det andra fallet, qvarliggande från 1871, komplicerad med parenkymatös keratit.
Gonorrhœa	—	—	3	—	3	*h)* 2	*i)* 1	—	—	—	—	*h)* Komplicerade med cystit och prostatit.
Commotio cerebri	—	—	1	1	2	2	—	—	—	—	—	*i)* Remitterad till Kurhuset. **Summa: 14 fall af Intoxicationes.**
» medullæ spinalis	—	—	1	—	1	—	—	*k)* 1	—	—	—	*k)* Häftigt våld å bakre, öfre delen af halsen, paralysi och anæsthesi i alla 4 extremiteterna, urinretention.
Tumor cerebralis	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	
Neuralgia nervi trigemini	1	—	—	—	1	*l)* 1	—	—	—	—	—	*l)* Ramus infraorbitalis. Neurektomi 1872.
» ischiadica	—	—	1	2	3	*m)* 3	—	—	—	—	—	*m)* Två af fallen behandlade med massage.
Lumbago	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
Transport	3	4	20	21	48	36	1	4	2	5	7	

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.		Döde.	Qvarliggande till år 1873.		
						Friske, eller förbättrade.	Obotade, eller obotlige.				
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.
Transport	3	4	20	21	48	36	1	4	2	5	7
Paresis extremitatum inferiorum	1	—	—	—	1	*n)* 1	—	—	—	—	—
Paralysis nervi abducentis	—	—	2	—	2	*o)* 1	*p)* 1	—	—	—	—
Blepharo-adenitis	—	—	3	1	4	3	—	—	1	—	1
Blepharo-phimosis	—	—	1	—	1	—	*q)* 1	—	—	—	—
Ptosis	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Ectropium	—	—	2	1	3	*r)* 3	—	—	—	—	—
Conjunctivitis catarrhalis	—	—	3	—	3	3	—	—	—	—	—
» blennorhoica	1	1	4	4	10	*s)* 10	—	—	—	—	—
» phlyctænulosa	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—
Keratitis superficialis	—	—	3	—	3	3	—	—	—	—	—
» parenchymatosa	—	1	6	7	*t)* 14	13	—	—	1	—	1
» ulcerosa	1	1	9	11	*u)* 22	19	*v)* 1	—	—	2	2
» suppurativa	1	—	7	7	*x)* 15	13	—	—	2	—	2
Maculæ corneæ	—	—	1	2	3	*y)* 3	—	—	—	—	—
Leucoma adhærens	—	—	6	—	6	*z)* 3	*a)* 3	—	—	—	—

Anmärkningar.

n) Uppkommen efter kontusion å 4—10 rygg- samt 1—4 ländkotorna. Dessutom epilepsi.
o) Tenolysis.
p) Dessutom syphilis och diabetes insipidus.
Summa: 12 fall af morbi systemat: nervosi.
q) Bränd med osläckt kalk. Canthoplastik utan resultat.
r) Opererade. Ett fall dubbelsidigt; i ett annat dessutom pannös keratit.
s) 6 dubbelsidiga. I 2 fall (hvaraf 1 af gonorrhoiskt ursprung) förstördes ena ögat af panoftalmit; ett tredje företedde betydliga ulcera corneæ med perforation.
t) 10 dubbelsidiga. Å ett öga iridektomi.
u) 8 dubbelsidiga. I 3 fall tillkom hypopion, hvarför i ett gjordes iridektomi; i två perforation af cornea, med irisprolaps.
v) Qvarlåg å lasarettet endast 2 dagar.
x) Paracentes i 6 fall; iridektomi i 2; spontan perforation i 2.
y) Å 2 ögon iridektomi. En fläck tatuerades med godt resultat.
z) Iridektomi. En af pat. hade derjemte cataracta polaris anterior binocularis.
a) En pat. nekade operation. Ett fall dubbelsidigt; iridektomi å båda ögonen. I det tredje äfven iridektomi.
b) Opererade. En pat. med dubbelsidigt staphylom fick ena ögat förstördt genom panoftalmit.
c) Panoftalmit; i ena fallet efter uppropade paracenteser, i det andra efter excision med lina-

Kerato-iritis	—	1	1	1	3	*d)* 3	—	—	—	—	—
Ruptura scleræ	—	—	1	1	2	*e)* 2	—	—	—	—	—
Iritis	—	—	7	6	13	*f)* 7	*g)* 5	—	1	—	1
Irido-cyklitis	2	—	1	—	3	*h)* 2	*i)* 1	—	—	—	—
Irido-chorioiditis	1	—	3	—	4	*k)* 2	*l)* 2	—	—	—	—
Sclero-chorioiditis	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Staphyloma scleræ	—	—	—	1	*m)* 1	—	1	—	—	—	—
Panophtalmitis	—	—	4	—	*n)* 4	4	—	—	—	—	—
Retinitis nephritica	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—
Amotio retinæ	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Amblyopia	—	—	—	2	2	*p)* 2	—	—	—	—	—
Glaucoma	—	—	1	1	2	—	*o)* 2	—	—	—	—
Obscuratio corporis vitrei	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Atrophia oculi dolorosa	—	—	1	2	3	*q)* 3	—	—	—	—	—
Cataracta	—	—	10	10	20	*r)* 12	*s)* 7	—	—	*t)* 1	1
» traumatica	1	—	11	1	*u)* 13	8	*v)* 4	—	*x)* 1	—	1
» polaris anterior	—	—	1	1	2	2	—	—	—	—	—
Asthenopia muscularis	—	—	1	—	1	*y)* 1	—	—	—	—	—
Sarcoma oculi	—	—	3	—	3	*z)* 3	—	—	—	—	—
Vulnus perforans corneæ	—	—	1	—	1	—	*a)* 1	—	—	—	—
» contusum conjunctivæ & corneæ	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Transport	13	9	119	87	228	175	33	4	8	8	16

f) Hypopion 1 fall (traumatiskt). I det andra fallet grumling af glaskroppen, som gick tillbaka.
g) I 2 fall betydliga bakre synechier; i ett annat var pupillen sluten af exsudat; derjemte uppmjukning af glaskroppen. Iridektomi i alla dessa 3 fall. Ett öga, sympatiskt angripet, gick förloradt genom panoftalmit. Ett fall var af syfilitisk natur.
h) Iridektomi i ett fall.
i) Iridektomi. Starka bakre synechier.
k) I ena fallet betydliga bakre synechier med starr. Upprepade iridektomier och lins-extraktion.
l) Ett fall traumatiskt; atrofi af bulben. I det andra starka irisadherenser; iridektomi utan resultat.
m) Enucleatio bulbi. Sympatisk retning åt det friska ögat.
n) I ett fall gjordes enukleation af bulben.
o) Bulben borttogs i ena fallet; iridektomi i det andra.
p) Strychnin-injectioner användes med godt resultat hos den ena pat.
q) Enucleatio bulbi i 2 af fallen.
r) Linear extraction å 6 pat., deraf 1 på båda ögonen (panoftalmit i det ena). Enligt Liebreichs metod opererades 2 (å båda ögonen); i ena fallet panoftalmit i ett öga. I de 4 öfriga fallen discision (i 3 å båda ögonen).
s) 4 fall opererade, (1 på båda ögonen); 3 med linear extraktion; 2 enligt Liebreichs metod. Två ögon förlorades genom purulent irido-chorioiditis; hos de öfriga 3 hindrades synen, trots iridektomi och discision, af starrester och sekundära aflagringar. 3 fall ej operabla.
t) Opererad enligt Liebreichs metod.
u) 7 fall opererade: 5 med linear extraktion; 1 med Liebreichs; 1 med discision (qvarliggande från 1871).
v) 2 ögon enukleerade; 1 förstördt af panoftalmit.
x) Panoftalmit.
y) Tenolysis.
z) Enukleation i alla fallen.
a) Irit med panoftalmit.

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.			Döde.	Qvarliggande till år 1873.			*Anmärkningar.*
						förbättrade.	Friske, eller lindrade.	Obotade, eller obotlige.					
	M.	Qv.	M.	Qv.						M.	Qv.	S:a.	
Transport	13	9	119	87	228	175	33	4		8	8	16	
Stenosis canalis lacrymalis ..	—	—	1	3	4	*b)* 4	—	—		—	—	—	*b)* Bowmans operation i 3 fall; Stillings i 1.
Ruptura membranæ tympani	—	—	1	—	1	1	—	—		—	—	—	
Otitis interna ...	—	—	—	1	1	1	—	—		—	—	—	
Labium leporinum	—	—	3	1	4	*c)* 4	—	—		—	—	—	*c)* Alla fallen opererade; klufven gom i 2.
Coloboma labii superioris ...	—	—	1	—	1	—	*d)* 1	—		—	—	—	*d)* Biten af en häst. Plastisk operation utan resultat.
Angina tonsillaris	—	—	—	1	1	1	—	—		—	—	—	**Summa: 189 fall af morbi organorum sensus.**
Varices	1	—	—	—	1	1	—	—		—	—	—	
Tumores hæmorrhoidales ...	—	—	5	3	*e)* 8	8	—	—		—	—	—	*e)* "Écrasément linéaire" i 3 fall; ligatur i 3; excision i 1.
Phlegmasia alba dolens	—	—	—	1	1	—	—	*f)* 1		—	—	—	*f)* Thromber i vena iliaca och nedre delen af vena cava ascendens.
Epistaxis	—	—	1	—	1	1	—	—		—	—	—	**Summa: 22 fall af morbi organorum circulationis.**
Lymphadenitis	2	1	6	—	9	8	—	—		1	—	1	
Lymphangitis	—	—	1	—	1	1	—	—		—	—	—	
Fistulæ inguinal: p. lymphadenitidem	—	—	—	1	1	1	—	—		—	—	—	
Oedema glottidis	—	—	1	—	1	—	—	*g)* 1		—	—	—	*g)* Efter tyfoid-feber. Tracheotomi. Dog af lungbrand och miliartuberkulos.
Pneumonia chronica	—	—	1		*h)* 1	—	1	—		—	—	—	*h)* Inkommen för fractura femoris.

Strictura œsophagi	—	—	—	1	*l)* 1	1	—	—	—	—	—	
Hernia inguinalis incarcerata	—	—	6	—	6	*m)* 2	—	*n)* 3	*o)* 1	—	1	
» » obstructa	—	—	—	2	2	*p)* 2	—	—	—	—	—	
» » inflammata	—	—	1	—	1	*q)* 1	—	—	—	—	—	
» crüralis incarcerata	—	—	2	7	9	*r)* 4	—	*s)* 5	—	—	—	
Abscessus & fistula stercoralis	—	—	2	2	*t)* 4	1	—	*u)* 1	2	—	2	
Prolapsus ani	—	—	1	1	*v)* 2	1	—	—	—	1	1	
Fistula ani	—	—	2	3	*x)* 5	4	—	—	—	1	1	
Fissura & contractura ani	—	1	3	3	*y)* 7	7	—	—	—	—	—	
Strictura intestini recti	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
Periproktitis	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
Peritonitis traumatica	—	—	1	1	2	2	—	—	—	—	—	
Colitis stercoralis	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Perinephritis snppurativa	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	
Lithiasis vesicalis	—	—	7	—	7	*z)* 5	—	*a)* 1	1	—	1	
Cystitis	—	—	6	1	7	5	—	—	2	—	2	
Irritatio vesicalis	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Incontinentia urinæ	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	
Enuresis nocturna	—	—	1	—	*b)* 1	—	—	—	1	—	1	
Paresis vesicæ	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Prostatitis acuta	—	—	2	—	*c)* 2	2	—	—	—	—	—	
Transport	17	11	179	122	329	248	36	18	17	10	27	

Summa: 4 fall af morbi organorum respirationis.

l) Uppkommen efter häftig värk i halsen. Sond kunde ej nedföras. Måste nära genom lavemang. Fick plötslig lindring med förmåga att svälja efter begagnande af varma grötar och medgaf sedan ingen vidare undersökning.

m) Herniotomi i ett fall; taxis i det andra.

n) Herniotomi i alla fallen. I 2:ne var tarmen brandig: anus præternaturalis, peritonit. I det 3:dje, der tarmen kunde införas och tecken på peritonit tillstötte, dog pat. af en vidsträckt brandig erysipelas i bråckets betäckningar, scrotum och dess omgifning.

o) Taxis. Helsa.

p) Taxis.

q) Taxis.

r) Herniotomi i 3 fall; taxis i ett. Vid ett af de opererade fallen visade sig 3 dagar efter operationen fæces i såret, hvilka dock efter 8 dagar fullständigt försvunno. Läkning och helsa.

s) I 3 fall herniotomi; peritonitis; i ett af dessa visade sig efter operationen tarmen vara perforerad. I 2 fall taxis; dödsorsaken i ena peritonit; i det andra kollaps.

t) Incision i 3 fall med sterkoral-abscess. Helsa.

u) Gammal fistel. Fick strax efter inkomsten peritonit och ett häftigt diarrhé, som medförde döden.

v) I ett fall kauterisering; i ett annat ligatur.

x) Kompletta 2; inkompletta 3; alla opererade.

y) Dilatation forcée i 6 fall.

Summa: 42 fall af morbi organorum digestionis.

z) Litotripsi.

a) Litotomi. Difterit i blåsan och akut nefrit.

b) Toucherades med Lallemands instrument; godt resultat.

c) I båda fallen i sammanhang med gonorrhoea. I ena fallet abscess med spontan tömning åt tarmen; läkning.

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.		Döde.	Qvarliggande till år 1873.		
						Friske, eller förbättrade.	Obotade, eller obotlige.				
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.
Transport	17	11	179	122	329	248	36	18	17	10	87
Fistula urinaria	—	—	3	—	3	—	*d)* 1	—	*e)* 2	—	2
» vesico-vaginalis	—	—	—	2	2	—	*f)* 2	—	—	—	—
Phimosis	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Paraphimosis	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Epididymitis	—	—	3	—	*g)* 3	3	—	—	—	—	—
Orchitis	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—
Hydrocele testiculi	1	—	5	—	*h)* 6	6	—	—	—	—	—
Hæmatocele	—	—	1	—	*i)* 1	—	—	1	—	—	—
Strictura urethræ	1	—	23	—	24	*k)* 15	*l)* 1	*m)* 4	*n)* 4	—	4
Parametritis	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—
Mastitis	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	—
Rheumatismus articularis acutus	—	—	2	—	2	—	—	*o)* 1	1	—	1
Rheumatismus chronicus	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—
Psoitis	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—
Myitis suppurativa	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1

Anmärkningar.

d) Uppkommen hos en 6 års gosse genom åtanörning af en tråd kring penis. Plastisk operation utan resultat.

e) Ena fallet efter fraktur å bäckenbenen med ruptur af urethra och urininfiltration. Det andra efter ruptur å urinröret och urininfiltration; derjemte partiel obliteration af urethra; yttre uretrotomi.

f) Ett fall, opereradt 2 gånger resultat-löst, öfverflyttades på gynekologiska afdelningen. Det andra ej operabelt.

g) I 2 fall beroende på gonorrhoea; 1 traumatiskt.

h) Punktion med jodinsprutning i 3 fall; enkel punktion i 2.

i) Traumatisk, komplicerad med en äldre hydrocele. Incision. Pyæmi.

k) 11 af dessa behandlades med graderad dilatation; 4 med inre uretrotomi; i ett fall af dessa senare var förut gjord samma operation; i ett annat med fullständig retention förutskickades punktion genom rectum.

l) Gammal striktur med fistlar; genomsläppte ej något instrument. Ett par gånger gjordes punktion genom rectum; men pat. medgaf ingen vidare behandling.

m) I ett fall yttre uretrotomi, derpå urininfiltration; i ett annat perforation af blåsan efter ett dygns retention; (på perforationsstället förefanns ett ulcus af äldre datum); i ett tredje abscess i prostata med urininfiltration; i det 4:de, qvarliggande från 1871, uppkom akut nefrit efter inre uretrotomi.

n) 2 traumatiska, 1 behandlad med yttre uretrotomi. Af de båda andra fallen permanent dilatation i det ena, yttre uretrotomi i det andra. **Summa: 66 fall af morbi organorum uropœticorum & generationis.**

o) Intagen för en irido-choroiditis. Fick sedan rheumatism och endokardit.

» articulation: Choparti	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Arthroitis humero-scapularis	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	
» cubiti	—	—	2	2	*q*) 4	3	—	—	1	—	1	*q*) Resektion i 2 fall.
» carpo-radialis	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
» coxæ	6	—	3	5	14	6	3	*r*) 2	2	1	3	*r*) I ett fall, 5 års gosse, tillstötte entero-colitis; det andra qvarlåg sedan 1870 med suppurativ coxit.
» genus	—	1	4	5	*s*) 10	7	1	—	1	1	2	*s*) I ett fall amputation å låret.
» tarsalis	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Anchylosis humero-scapularis	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
» cubiti	—	—	—	1	1	*t*) 1		—	—	—	—	*t*) Resektion.
» genus	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» articulationis phalangealis	—	—	1	—	1	*u*) 1	—	—	—	—	—	*u*) Exarticulation mellan lillfingrets 1:sta och 2:dra falanger.
Contractura genus	—	1	3	1	5	4	*v*) 1	—	—	—	—	*v*) Åkomman 22 år gammal med betydlig förkortning och atrofi af både öfver- och underbenet.
Torticollis	—	—	—	1	*x*) 1	1	—	—	—	—	—	*x*) Uppkommen under abscessbildning å halsen efter scarlatina. Tenotomi på motsatta sidans musculus sternocleidomastoideus och bandage. Vackert resultat.
Talipes varo-eqvinus	—	—	2	2	*y*) 4	3	—	—	—	1	1	*y*) Achillo-tenotomi i 3 fall; aponevrotomi och tenotomi på ett par af tårnas extensorer i 1.
» valgus	1	—	—	1	2	2	—	—	—	—	—	
» depressus	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
Genu valgum	—	1	—	1	2	2	—	—	—	—	—	
Distorsio	1	2	12	1	16	14	—	—	2	—	2	
Luxatio humeri	—	—	2	—	2	2	—	—	—	—	—	
» radii	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» femoris	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Transport	29	18	276	157	480	360	48	26	32	14	46	

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.		Döde.	Qvarliggande till år 1873.			*Anmärkningar.*
						Friske, eller förbättrade.	Obotade, eller obotlige.					
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.	
Transport	29	18	276	157	480	360	48	26	32	14	46	
Fractura baseos cranii	—	—	5	2	7	*z)* 4	—	*a)* 3	—	—	—	*z)* I ett fall uppkom döfhet: i ett annat facialparalysi och amauros å ena ögat.
» ossis tempor. complicata	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	*a)* I 2 fall betydliga fissurer å flera af hufvudskålsbenen jemte meningeal-blödning; det 3:dje fallet obducerades medico-legalt; likfenomenen okända.
» maxillæ superioris complicata & comminuta	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» maxillæ inferioris .	—	—	2	—	2	2	—	—	—	—	—	
» maxillæ inferioris complicata.....	—	—	1	1	2	1	—	*b)* 1	—	—	—	*b)* Äldre, nedsatt qvinna. Pneumoni.
» ossium nasi.....	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» vertebrarum dorsalium	—	—	1	—	1	—	—	*c)* 1	—	—	—	*c)* 7, 8 & 9 kotorna. Fullständig anestesi och paralysi från nafveln nedåt.
» costarum	—	—	8	1	*d)* 9	9	—	—	—	—	—	*d)* I ett fall betydligt subkutant emfysem med pleurit.
» cartilaginum costarum	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» glenæ scapulæ	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	
» clavicularum	—	—	1	2	*e)* 3	2	—	—	—	1	1	

Fractura humeri												
» humeri complicata & comminuta	—	—	2	1	*g*) 3	3	—	—	—	—	—	*g*) Två maskinskador; båda amputerade; ett fall var komplicerad t med luxatio ulnæ, fractura radii, pleuritis sinistra.
» antibrachii.....	—	—	5	1	6	6	—	—	—	—	—	
» antibrachii complicata	—	—	5	1	6	*h*) 3	—	*i*) 2	*k*) 1	—	1	*h*) I ett fall amputation. *i*) Båda dogo i pyæmi; den ene efter förutgången amputation. *k*) Amputatio antibrachii.
» radii.....	—	—	9	4	13	11	—	—	—	2	2	
» ulnæ	—	—	1	1	2	1	—	—	1	—	1	
» ulnæ complicata & comminuta	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
» digitorum manus & pedis comminuta & complicata	4	—	18	1	*l*) 23	19	—	*m*) 1	3	—	3	*l*) Exarticulation i 5 fall; amputation af falanger i 13, af metakarpalben i 1.
» colli femoris.....	—	—	1	3	4	2	—	*n*) 1	—	1	1	*m*) Tummens ena falang krossad med öppnad ledgång; sänkningar uppåt underarmen och osteomyelit i underarmsbenen. Pyæmi.
» femoris	7	1	11	4	23	22	—	—	—	1	1	*n*) Fetthjerta. Hjertparalysi.
» » complicata	—	—	1	1	2	—	—	—	1	1	2	
» anticruris	7	3	39	12	61	48	—	—	10	3	13	
» » complicata	4	—	9	—	13	*o*) 8	—	*p*) 4	1	—	1	*o*) I ett fall resektion af tibia; i ett annat utogos flera lösslagna bitar af tibia; amputatio anticruris i ett fall; på en pat., qvarliggande från 1871, gjordes 2 gånger seqvestrotomi.
» patellæ...	1	—	4	—	5	4	—	—	1	—	1	*p*) Pyæmi i 2 fall (i det ena dessutom delirium tremens); i ett tredje tetanus; i det 4:de delirium tremens och hjernödem.
» tibiæ	—	—	2	1	3	3	—	—	—	—	—	
» tibiæ comminuta & complicata.....	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» fibulæ	—	—	10	4	14	11	—	—	2	1	3	
Transport	56	23	429	198	706	541	48	40	53	24	77	

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.		Döde.	Qvarliggande till år 1873.			*Anmärkningar:*
						Friske, eller förbättrade.	Obotade, eller obotlige.					
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.	
Transport	56	23	429	198	706	541	48	40	58	24	77	
Disruptio phalangum manus	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Pseudarthrosis anticruris	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	
Osteitis	1	—	3	1	5	*q)* 2	*r)* 2	—	1	—	1	*q)* I ett fall, qvarliggande från 1871, seqvestrotomi å tibia.
Osteomyelitis	—	—	—	3	3	—	—	*s)* 1	—	2	2	*r)* Nedre epifyserna af femur i ena fallet, af tibia i det andra, med periartikulära abscesser.
Periostitis maxillæ superioris	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	*s)* Tibia. Långsam marasm. Thromber i vena iliaca & cava med emboli i arteria pulmonalis.
» maxillæ inferioris	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	
» regionis mastoideæ	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» femoris	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
» tibiæ	—	—	2	—	2	2	—	—	—	—	—	
Spondylitis	—	1	2	3	6	—	1	*t)* 2	—	3	3	*t)* Lumbal- och ett par af sacral-kotorna angripna i ena fallet; betydlig sänkningsabscess åt lårets insida. I det andra voro 2 af lumbalkotorna totalt sönderfallna med vidsträckta retroperitonesala abscesser, thromber i kruralvenerna och akut nefrit.
Necrosis maxillæ superioris	—	—	1	—	1	*u)* 1	—	—	—	—	—	*u)* Ytlig nekros, utgången från en karierad tand. Det sjuka partiet aflägsnades med afbitare.
» » inferioris	—	—	1	1	2	*v)* 2	—	—	—	—	—	*v)* I ett fall fosfornekros; resektion. I andra fallet beroende på periostit; flera nekrotiska benstycken borttogos.
» ulnæ	—	—	—	1	1	*w)* 1	—	—	—	—	—	*x)* Seqvestrotomi.
» phalangum digitorum	1	—	2	2	5	*y)* 4	—	—	—	1	1	*y)* Dels exartikulation dels amputation af falanger i alla fallen.
» femoris	1	—	—	1	2	—	1	—	—	1	1	*z)* Seqvestrotomi i båda fallen.
» tibiæ	—	—	2	—	2	*z)* 2	—	—	—	—	—	*æ)* Diffus suppuration.
» tendinum manus ...	—	—	1	—	1	*æ)* 1	—	—	—	—	—	

Caries sacralis & lumbalis ..	—	1	—	—	1	—	—	*o*) 1	—	—	—	
» tibiæ	1	—	1	—	2	*c*) 1	1	—	—	—	—	
» ossium tarsi	—	—	2	—	2	*d*) 1	—	*e*) 1	—	—	—	
Erysipelas	1	—	2	2	5	5	—	—	—	—	—	
» phlegmonodes	—	—	2	—	2	1	—	*f*) 1	—	—	—	
Contusio	—	—	26	7	33	30	—	—	2	1	3	
Hæmatoma	1	—	5	—	6	5	—	*g*) 1	—	—	—	
Vulnera incisa, puncta & icta	—	—	22	2	24	*h*) 17	1	*i*) 3	4	—	4	
» morsa	1	—	2	—	*k*) 3	3	—	—	—	—	—	
» sclopetaria	2	—	3	—	5	5	—	—	—	—	—	
» contusa & lacerata	2	—	22	1	25	25	—	—	—	—	—	
» capitis simplicia	3	—	18	1	22	21	—	*l*) 1	—	—	—	
» » cum cranio denudato	—	—	3	—	3	2	—	*m*) 1	—	—	—	
» combusta ex acido sulphurico	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	
Ulcus anticruris	—	—	7	5	*n*) 12	9	—	—	2	1	3	
» regionum aliarum	1	—	3	1	5	5	—	—	—	—	—	
Combustio	1	1	4	5	11	8	—	*o*) 2	1	—	1	
Congelatio	2	—	2	1	*p*) 5	4	—	—	—	1	1	
Gangræna	—	—	3	—	3	*q*) 2	—	—	*r*) 1	—	1	
Phlegmone & abscessus	1	1	26	9	37	31	—	*s*) 3	3	—	3	
Bursitis præpatellaris	2	—	4	—	6	6	—	—	—	—	—	
Transport	78	27	605	245	955	743	53	57	68	34	102	

o) [illegible] gripna och omgifna af varhärdar. Amyloidvandling i lefver och tarmkanal. Qvarlåg från 1870.

c) Förut amputerad å underbenet; nu å nedre delen af låret.

d) Amputatio anticruris.

Summa: 373 fall af morbi organorum locomotionis et ossium.

e) Pirogoffs operation. Pneumoni och lungödem.

f) Öfverarmen. Pat. led af endarteritis. Lungödem och hypostatisk pneumoni.

g) Betydligt hæmatom i perinæum efter kontusion. Incision. Dessutom ett par fingrar krossade; pyæmi.

h) Fyra fall sjelfmordsförsök.

i) Häraf 2 sjelfmordsförsök. I ena fallet, der såren gjorts å hals, bröst, handlofve och knäveck, tillkom delirium tremens och hjernödem; den andra pat. var sinnesrubbad; hade skurit sig i handlofven; dog af kronisk pachymeningitis. I det tredje fallet, der såret tillfogats af pat:s moder och öppnat trachea, påkom döden under ett qväfningsanfall helt plötsligt och oväntadt.

k) En pat., qvarliggande från 1871, var biten af en rätta i pekfingret med perforation af leden mellan 1—2 falangen. Suppuration i leden med phlegmone uppåt armen. Leden sedan stel och styf.

l) Pneumoni och delirium tremens.

m) Kraniet blottadt i stor utsträckning. Meningit; thromber i sinus longitudinalis och abscesser i lungorna.

n) I ett fall stora varices med häftiga blödningar; i ett annat gjordes amputatio anticruris.

o) I båda fallen genom gasolja; i ena träffade skadan nedre extremiteterna och händerna; i det andra nästan hela kroppen.

p) I ett fall exartikulation af flera finger- och tåfalanger.

q) I ena fallet brand i nedre delen af underbenet efter en tyfoidfeber; amputation. I det andra i stortån efter en instucken glasskärfva, med utbredd phlegmone uppåt underbenet; amputation af metatarsalbenet.

r) Brand i ena foten. Endarteritis. Amputatio anticruris.

s) I ett fall abscess i handen med thromber i underarmens vener, purulent pneumoni och kronisk

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under år 1872.		Summa.	Utskrifne.		Döde.	Qvarliggande till år 1873.			Anmärkningar.
						Friske, eller förbättrade.	Olbotade, eller obotlige.					
	M.	Qv.	M.	Qv.					M.	Qv.	S:a.	
Transport	78	27	605	245	955	743	53	57	68	34	102	
Panaritium	—	—	2	2	4	4	—	—	—	—	—	nefrit; det andra med thromber i vena iliaca; pneumoni och lungödem.
Paronychia	—	—	1	1	2	*t*) 2	—	—	—	—	—	*t*) Opererade.
Furunculus	1	—	4	—	5	5	—	—	—	—	—	
Carbunculus	1	—	—	1	2	2	—	—	—	—	—	
Hygroma patellare	—	—	5	4	9	8	—	—	1	—	1	
Hydrops antri Highmori	—	—	1	—	1	*u*) 1	—	—	—	—	—	*u*) Punktion vid venstra hörntanden med partiel borttagning af väggen.
Elephantiasis (congenita) involucri palati duri	—	—	1	—	1	*v*) 1	—	—	—	—	—	*v*) Exstirperad dels med knif, dels med galvanokaustik. Stark blödning.
Elephantiasis præputii	—	—	1	—	1	*w*) 1	—	—	—	—	—	*x*) Circumcision.
» regionis calcanei	—	—	1	—	1	*y*) 1	—	—	—	—	—	*y*) Exstirpation. *z*) I ett fall, cysta å halsen, punktion med jodinsprutning. I ett annat, å regio hyoidea, incision. För öfrigt exstirpation.
Tumor cysticus	—	—	3	1	4	*z*) 4	—	—	—	—	—	*a*) Exstirpation i ett fall; injektion af jernklorid i ett annat. I ett 3:dje, å öfre ögonlocket, dels jernklorid dels galvanokaustik. I det 4:de, å regio supramalleolaris, med täta häftiga blödningar, der ergotin-insprutningar visat sig overksamma, amputatio antioruris.
Angioma (teleangiectasia)	—	—	2	2	4	*a*) 4	—	—	—	—	—	*b*) Underkäken. Exstirpation, jemte borttagning af 2 tänder och ett ytligt lager af käken.
Epulis	—	—	—	1	1	*b*) 1	—	—	—	—	—	*c*) Labia majora. Exstirpation.
Papillomata	—	—	—	1	*c*) 1	—	—	—	—	1	1	*d*) Dels "écrasément linéaire", dels ligatur.
Fibroma	—	1	1	1	3	*d*) 3	—	—	—	—	—	*e*) Ett fall exstirpation; i 2 fall exstirpation; i 1
Adenoma (mammæ)	—	—	—	3	3	*e*) 3	—	—	—	—	—	

adenomatosæ	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Lipoma	—	—	1	4	5	*f*) 5	—	—	—	—	—
Sarcoma	—	—	6	6	12	*g*) 9	—	*h*) 2	—	*i*) 1	1
Enchondroma	—	—	3	2	5	*k*) 4	—	*l*) 1	—	—	—
Myxoma	—	—	1	2	3	*m*) 3	—	—	—	—	—
Epithelioma labii inferioris	—	—	3	—	3	*n*) 3	—	—	—	—	—
» maxillæ superioris	—	—	1	—	1	*o*) 1	—	—	—	—	—
» maxillæ inferioris	—	—	1	—	1	—	—	*p*) 1	—	—	—
» alæ nasi	—	—	—	1	1	*q*) 1	—	—	—	—	—
» genæ	—	—	—	1	1	*r*) 1	—	—	—	—	—
» mammæ	—	—	—	1	*s*) 1	—	—	—	—	1	1
» recti	—	—	1	—	1	—	—	*t*) 1	—	—	—
» clitoridis	—	—	—	1	1	*u*) 1	—	—	—	—	—
Cystoma carcinomatosum testiculi	—	—	1	—	1	—	—	*v*) 1	—	—	—
Cicatrix vitiosa faciei	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—
Tuberculum dolorosum	—	1	—	—	1	*x*) 1	—	—	—	—	—
Summa	80	31	645	280	1,036	814	53	63	69	37	106

g) I 4 fall [illegible] lika många gånger undergått partiel resektion af öfverkäken. I ett fall exartikulation af underkäken. I 1 resektion af scapula med qvarlemnande endast af acromion, proc. coracoideus och cavitas glenoidalis. I ett fall af granulations-sarkom i testis, exstirperades denne.

h) Manshufvudstora tumörer: den ene i närheten af knäleden; amputatio femoris; septicæmi; den andre å tibia; amputatio anticruris; sekundär blödning på 16:de dygnet efter operationen.

i) Granulations-sarkom från regio infrapatellaris. Excision.

k) I 2 fall exstirpation. I ett, å tibia, amputatio femoris. I 1, recidiv å underkäken, exstirpation jemte borttagning af en del af maxillen.

l) På nedre delen af låret; amputation; sekundära blödningar från arteria cruralis på 10:de och 15:de dygnet. Arterio-skleros; ven-thromber; nefrit.

m) Alla exstirperade. Två fall, båda recidiv, tillhöra samma pat.

n) Excision.

o) Partiel resektion.

p) Exartikulation. Ulceration i såret med sekundära hæmorrhagier.

q) Excision med plastisk operation.

r) Excision.

s) Amputatio mammæ.

t) "Écrasément linéaire". Gangrænös periproktit med ymniga blödningar.

u) Excision.

v) Metastaser i flera inre organer. Exstirpatio testis. (Hygiea. Marshäftet 1873, sid. 146).

x) Excision.

Summa: 289 fall af Morbi systematis cutanei & telæ connexivæ.

Rapport

öfver de på Kongl. Serafimer-Lazarettets medicinska afdelning vårdade sjuke och sjukdomar under år 1872, af HANS STRANDBERG.

A. *Vårdade sjuke.*

Qvarliggande från år 1871.		Inkomne under år 1872.																				Summa intagne.		Summa vårdade.		Utgångne.				Qvarliggande till år 1873.	
		Inedanstående lefnadsålder.										Under nedanstående månader.														Friske, förbättrade och oförbättrade.		Döde.			
		0—10 år.		11—20 år		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	Juni.	Juli.	Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.									
M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.													M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.
68	62	4	7	93	73	386	249	129	87	21	17	122	83	90	100	90	61	74	78	73	104	101	90	633	433	701	495	560	382	78	48	63	65
130		1,066										295			251			225			295			1,066		1,196		942		126		128	

Underhållsdagarnes antal har utgjort 40,157 eller 32,84 för hvarje sjuk. Mortaliteten = 10,53 %.

B. *Vårda*

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne u															
			I nedanstående lefnadsålder.										Under					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.						
I. Morbi epidemici:																		
Febris typhoides *a)*	5	6	—	—	21	15	58	41	3	3	—	—	15	7	5	6		
Typhus exanthematicus *b)*	3	1	—	—	3	—	8	6	1	—	1	—	2	—	—	2		
Diphtheria	—	—	—	—	1	—	1	2	1	—	—	—	—	2	1	—		
Febris intermittens	—	1	—	—	—	—	3	2	—	1	—	—	—	—	1	—		
Variolæ et Varioloides	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	—		
Morbilli	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—		
Scarlatina	—	—	—	1	2	2	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—		
Angina parotidea	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—		
II. Cachexiæ:																		
Tuberculosis (miliaris acuta)	1	1	—	—	3	2	3	1	—	—	—	—	—	2	1	2		
Cancer ventriculi	—	—	—	—	—	—	—	1	3	2	—	1	—	—	—	—		
» hepatis	—	—	—	—	—	—	1	—	2	2	—	—	—	—	1	—		
» pancreatis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—		
» peritonei *c)*	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—		
» renum et ves. urin.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		
» ovariorum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—		
» intestini recti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		
Scorbutus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1		
Chlorosis et Anæmia	1	7	—	1	1	13	4	25	—	9	—	3	7	2	4	5		
Scrophulosis	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—		
Elephanthiasis græcorum	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—		
III. Intoxicationes:																		
Delirium tremens	—	—	—	—	—	—	18	—	1	1	1	—	4	2	1	1		
Alcoholismus chron.	—	—	—	—	—	—	19	—	9	—	2	—	1	1	3	6		
Intoxicatio e phosphoro	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Transport	11	17	1	3	33	32	116	82	24	24	4	4	31	20	19	23		

1872.																						
de månader.					Summa intagne.		Summa vårdade.		Utskrifne under år 1872.												Qvarliggande till år 1873.	
									Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
36	29	33	43	34	178	145	189	162	107	79	26	25	8	3	12	15	14	10	22	30
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	2	—	4	—	4	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	5	2	1	9	11	10	12	1	5	4	1	1	1	1	—	—	1	3	4
—	1	1	—	1	4	1	4	1	1	1	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
—	—	4	—	—	5	—	5	—	3	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	1	—	—	2	1	2	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1	—	1	—	—	7	2	10	2	1	1	7	—	—	1	2	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	2	2	3	2	—	—	—	—	2	1	1	1	—	—	—	—
—	1	2	3	—	5	3	6	3	—	—	2	—	—	1	1	—	—	—	3	2
—	—	—	—	—	4	1	5	1	—	—	1	1	3	—	—	—	1	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	2	2	—	7	2	7	3	3	—	1	2	3	1	—	—	—	—	—	—
—	1	1	1	—	2	3	2	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	3	2	1	8	5	9	5	6	2	2	1	—	1	—	—	—	—	1	1
1	—	—	2	—	5	3	7	3	4	—	2	1	—	2	—	—	—	—	1	—
—	—	—	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
2	3	1	3	2	1	24	2	29	1	4	1	13	—	8	—	—	—	—	—	4
1	1	1	2	3	17	1	17	1	4	—	7	1	6	—	—	—	—	—	—	—
45	37	57	63	42	264	206	287	230	136	97	58	45	25	19	18	16	19	11	?	

Sjukdomar.	Qvar liggande från år 1871.		Intagne un															
			I nedanstående lefnadsålder.										Under					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q						
Transport	23	24	1	4	39	43	175	114	44	39	5	6	41	28	29	34	43	
b) **Morbi organorum sensus:**																		
Oxæna	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Conjunctivitis	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	
Retinitis	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Otitis *k)*	1	1	—	—	1	2	2	2	1	—	—	—	—	1	3	—	—	
c) **Morbi organorum circulationis:**																		
Pericarditis	1	1	—	—	2	3	5	1	1	—	—	—	1	2	2	1	—	
Hydropericardium	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Myocarditis	4	—	—	—	—	—	3	—	4	1	3	1	1	2	—	1	2	
Endocarditis	—	1	—	—	1	1	4	5	2	—	—	—	2	1	1	—	2	
Hypertrophia cordis	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Vitium organicum cordis	3	5	—	—	—	1	13	7	4	2	2	—	6	—	4	3	—	
Endarteriitis deformans	1	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	2	2	—	—	2	—	
Aneurysma arcus aortæ *l)*	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Aneurysma aortæ abdominalis *n)*	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Thrombosis aortæ	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Thrombosis art. pulmonal. *m)*	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pyæmia	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	
Varices cruris et anticruris	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	
Thrombosis venarum	3	1	—	—	—	—	2	2	—	—	—	1	—	—	1	2	—	
Lymphangitis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Adenitis	—	—	—	—	3	2	1	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	
Embolia arteriæ fossæ Sylvii *o)*	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Lymphomata	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Leuchæmia lienalis *p)*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Transport	39	33	1	5	46	56	211	135	61	46	11	12	56	35	41	43	49	

1872.									Utskrifne under år 1872										Qvarliggande till år 1873.	
de månader.					Summa intagne.		Summa vårdade.		Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
45	37	57	63	42	264	206	287	230	136	97	58	45	25	19	18	16	19	11	31	42
1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	1	2	1	2	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	1	1	1	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
2	—	1	1	—	4	4	5	5	2	1	3	—	—	1	—	1	—	—	—	2
1	—	1	3	1	8	4	9	5	3	3	1	—	4	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	3	1	—	1	10	2	14	2	—	—	3	—	10	2	1	—	—	—	—	—
3	2	1	—	—	7	6	7	7	5	3	2	1	—	2	—	—	—	—	—	1
—	1	—	—	1	2	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
—	2	8	1	2	19	10	22	15	—	—	6	10	10	4	4	1	—	—	2	—
2	—	1	—	—	4	3	5	3	—	—	—	—	2	3	3	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	2	—	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
1	—	—	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
—	—	—	2	—	2	3	5	4	4	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	2	—	2	4	4	4	4	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
59	48	74	70	53	330	254	369	287	155	111	75	58	55	33	30	21	19	11	35	53

Sjukdomar.	Qvar liggande från år 1871.		I nedanstående lefnadsålder.										Intagne u				Under
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.					
Transport	23	24	1	4	39	43	175	114	44	39	5	6	41	28	29	34	
b) **Morbi organorum sensus:**																	
Oxæna	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Conjunctivitis	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	
Retinitis	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Otitis *k)*	1	1	—	—	1	2	2	2	1	—	—	—	—	1			
c) **Morbi organorum circulationis:**																	
Pericarditis	1	1	—	—	2	3	5	1	1	—	—	—					
Hydropericardium	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—		—				
Myocarditis	4	—	—	—	—	—	3	—	4	1							
Endocarditis	—	1	—	—	1	1	4	5	2	—							
Hypertrophia cordis	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—							
Vitium organicum cordis	3	5	—	—	—	1	13	7	4								
Endarteriitis deformans	1	—	—	—	—	—	—	—									
Aneurysma arcus aortæ *l)*	1	—	—	—	—	—	—	—									
Aneurysma aortæ abdominalis *n)*	—	—	—	—	—	—	1	—									
Thrombosis aortæ	1	—	—	—	—	—	—										
Thrombosis art. pulmonal. *m)*	—	—	—	—	—	1	1	—									
Pyæmia	—	—	—	—	—	1	—										
Varices cruris et anticruris	—	—	—	—	—	—	—										
Thrombosis venarum	3	1	—	—	—	—											
Lymphangitis	—	—	—	—	—												
Adenitis	—	—	—	—	3												
Embolia arteriæ fossæ Sylvii *o)*																	
Lymphomata																	
Leuchæmia lienalis *p)*																	

7

								Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.		Qvarliggande till år 1873.	
								m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
							111	75	58	55	33	30	21	19	11	3[illegible]	53
						4	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1
						–	—	3	4	3	2	—	—	—	—	1	1
					[illegible]	39	15	4	3	—	—	—	—	—	—	3	5
					10	8	4	—	1	—	—	1	2	—	—	6	3
					21	17	6	35	11	6	2	1	—	—	—	10	2
				[illegible]	1	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	—
				4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
				40	5	—	—	6	1	28	3	—	—	—	—	6	1
			7	10	7	2	1	1	1	7	5	—	—	—	—	—	—
			18	64	18	55	10	2	—	2	3	2	2	—	—	3	3
		[illegible]	—	10	—	5	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—
		18	3	18	4	13	1	1	—	—	1	3	1	—	—	1	1
		2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	11	3	16	3	6	1	6	—	1	1	3	1	—	—	—	—
[illegible]	6	66	20	74	22	1	—	32	8	16	7	12	5	—	—	13	2
	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
			12	24	16	14	10	2	2	2	2	1	—	—	—	5	2
			--	5	1	—	—	1	—	2	1	1	—	—			
			380	783	430	325	162	171	90	124	61	56	32				

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne und															
			I nedanstående lefnadsålder.										Under ned					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.						
Transport	39	33	1	5	46	56	211	135	61	46	11	12	56	35	41	43	49	
d) **Morbi organorum respirationis:**																		
Laryngitis acuta	—	—	—	—	2	1	3	3	—	—	—	—	2	—	1	—	—	
» chronica	1	2	—	—	—	—	2	5	4	—	—	—	1	4	—	1	—	
Bronchitis acuta	—	2	—	—	7	6	34	12	5	3	—	—	12	9	4	5	4	
Bronchitis acuta capillaris (c. pneumonia lobulari)	1	1	1	—	3	3	9	5	1	—	—	1	1	—	1	—	5	
Bronchitis chronica	12	3	—	—	—	2	27	11	24	2	6	3	11	2	5	8	12	
Bronchiectasia	—	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	—	—	1	2	—	
Hæmorrhagia bronch. et pulmonum	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
Emphysema pulmonum	7	1	—	—	—	1	14	1	16	2	3	—	7	—	2	4	6	
Oedema pulmonum	—	—	—	—	1	2	5	1	3	3	1	1	2	2	2	4	1	
Pneumonia et pleuropneumonia acuta *q)*	9	—	—	—	11	4	33	7	10	7	1	—	9	14	9	14	2	
Pneumonia acuta c. delirio tremente	2	—	—	—	—	—	7	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	
Pneumonia acuta c. nephritide acuta	—	1	—	—	4	1	12	2	2	—	—	—	2	5	2	3	2	
Pneumonia acuta c. delirio tremente et nephritide acuta	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Pneumonia acuta c. morbis organicis chronicis gravioribus	5	—	—	—	1	—	6	3	4	—	—	—	4	1	1	3	2	
Pneumonia chronica	8	2	—	—	3	3	34	10	27	5	2	2	7	5	13	12	6	
Tumor mediastini	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	
Gangræna pulmonom	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Corpus extraneum pulmon...	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	
Pleuritis acuta *r)*	2	4	—	—	4	3	15	8	3	1	—	—	3	4	1	5	1	1
Pleuritis chronica. Empyema	2	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Transport	88	50	2	5	83	82	422	204	164	70	24	19	120	81	84	107	92	4

1872.																							
ende månader.						Summa intagne.		Summa vårdade.		Utskrifne under år 1872.												Qvarliggande till år 1873.	
										Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
4	59	48	74	70	53	330	254	369	287	155	111	75	58	55	33	30	21	19	11	35	53		
—	1	1	—	1	2	5	4	5	4	4	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1		
2	—	1	1	1	—	6	5	7	7	—	—	3	4	3	2	—	—	—	—	1	1		
2	4	2	3	7	14	46	21	46	23	39	15	4	3	—	—	—	—	—	—	3	5		
—	1	—	2	5	7	14	9	15	10	8	4	—	1	—	—	1	2	—	—	6	3		
4	4	3	5	7	9	57	18	69	21	17	6	35	11	6	2	1	—	—	—	10	2		
—	—	—	—	—	1	3	1	3	1	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	—		
1	1	—	1	—	—	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
1	3	3	2	1	8	33	4	40	5	—	—	6	1	28	3	—	—	—	—	6	1		
2	—	—	1	1	2	10	7	10	7	2	1	1	1	7	5	—	—	—	—	—	—		
3	1	2	2	6	3	55	18	64	18	55	10	2	—	2	3	2	2	—	—	3	3		
—	—	—	1	—	3	8	—	10	—	5	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—		
—	2	1	—	—	4	18	3	18	4	13	1	1	—	—	1	3	1	—	—	1	1		
—	—	2	—	—	—	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
1	1	—	—	1	—	11	3	16	3	6	1	6	—	1	1	3	1	—	—	—	—		
5	1	7	11	8	6	66	20	74	22	1	—	32	8	16	7	12	5	—	—	13	2		
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—		
4	2	5	3	1	4	22	12	24	16	14	10	2	2	2	2	1	—	—	—	5	2		
—	1	—	—	—	1	3	—	5	1	—	—	1	—	2	1	1	—	—	—	1	—		
59	81	75	106	109	117	695	380	783	430	325	162	171	90	124	61	56	32	19	11	88	74		

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne under året. I nedanstående lefnadsålder.										Under nedanstående månader.					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.						
Transport	88	50	2	5	83	82	422	204	164	70	24	19	120	81	84	107	92	
Pyopneumothorax	—	—	—	—	1	—	2	1	2	—	—	—	1	—	1	1	2	
e) **Morbi organorum digestionis:**																		
Stomatitis	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	1	—	
Angina tonsillaris et faucium	1	—	—	—	4	2	6	9	—	1	—	—	2	1	1	2	—	
Oesophagitis	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catarrh. ventric. acutus	—	3	—	—	—	2	6	8	—	3	1	—	2	1	4	—	2	
Catarrh. ventric. chronicus	5	14	—	—	1	9	23	24	17	7	3	5	10	5	6	12	15	
Ulcus ventriculi	1	4	—	—	—	2	—	10	2	2	—	—	2	4	2	—	1	
Strictura pylori p. ulcus ventriculi	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catarrh. ventric. intest. acut.	—	—	—	—	2	3	9	10	—	1	—	—	5	1	—	1	—	
Catarrh. ventric. intest. chron.	—	2	—	—	—	—	5	1	3	4	1	1	2	1	1	1	2	
Catarrh. intest. acutus	—	—	—	—	1	—	5	5	1	—	1	—	1	1	1	1	1	
Catarrh. intest. chronicus	3	—	—	1	—	2	11	10	4	5	1	—	4	1	1	—	4	
Colitis acuta	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
» chronica	1	—	—	—	—	—	1	—	2	—	1	—	1	1	—	1	—	
Typhlitis et Perityphlitis	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Helminthiasis	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
Hernia inguinalis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	—	—	
Prolapsus ani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	
Fissura et contractura ani	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Epithelioma intestini recti	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Peritonitis *s)*	—	—	—	—	2	—	—	3	—	1	—	1	1	1	—	2	—	
Icterus	—	—	—	—	2	1	4	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	
Hepatitis parenchymatosa	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Cirrhosis hepatis	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	
Tumor lienalis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	1	—	—	
Tumor abdominalis *t)*	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Lien mobilis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Transport	100	75	2	6	96	103	499	297	197	99	33	28	153	100	104	129	121	59

872.									Utskrifne under år 1872.										Qvarliggande till år 1873.	
de månader.					Summa intagne.		Summa vårdade.		Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
81	75	106	109	117	695	380	783	430	325	162	171	90	124	61	56	32	17	11	88	74
—	—	—	—	—	5	1	5	1	—	1	1	—	1	—	3	—	—	—	—	—
1	1	1	—	—	3	1	3	1	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
4	4	—	1	5	10	12	11	12	9	9	—	1	—	1	—	—	—	—	2	1
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	1	—	1	7	13	7	16	7	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
5	8	8	5	6	44	45	49	59	19	38	25	16	1	—	—	—	—	—	4	5
1	—	2	1	3	2	14	3	18	—	7	2	6	—	—	—	—	—	—	1	5
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
2	1	4	4	3	11	14	11	14	9	9	—	1	1	—	—	—	—	—	1	4
—	1	2	4	—	9	6	9	8	3	3	4	3	—	—	1	—	—	—	1	2
1	—	2	1	—	8	5	8	5	8	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	4	3	4	3	16	18	19	18	7	9	6	6	3	2	—	—	—	—	3	1
—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	4	—	5	—	1	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	1	—	3	—	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	—	3	—	4	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	2	—	2	5	2	5	—	3	—	—	—	—	2	1	—	—	—	1
1	—	2	1	—	6	2	6	2	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
1	1	—	—	—	2	1	2	1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
108	98	133	134	140	827	533	927	608	396	270	214	125	135	69	63	34	19	12	100	90

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne und															
			I nedanstående lefnadsålder.										Under ned					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m	q.						
Transport	100	75	2	6	96	103	499	297	197	99	33	28	153	100	104	129	121	
f) **Morbi organorum uropoëticorum et generationis:**																		
Perinephritis suppurativa *u)*	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Nephritis acuta	1	1	—	—	5	5	27	26	6	8	1	1	11	5	4	4	4	
» chronica	8	5	—	—	2	4	36	15	9	10	7	3	7	8	5	2	8	
Ren mobilis	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
Diabetes mellitus *v)*	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	
» insipidus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Cystitis	2	2	—	—	—	1	2	5	—	3	1	1	1	1	1	—	1	
Lithiasis renalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Hydronephrosis	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Strictura urethræ	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Abscessus prostatæ	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Epithelioma vulvæ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
Fistula vesico-vaginalis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Orchitis	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Tumor vaginæ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Cysta labii majoris	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Vagina et uterus duplex	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
Hæmatocolpos	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
Vaginitis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Fistula recto-vaginalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Hyperemesis gravidarum	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Abortus	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Catarrhus uteri chronicus	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Metritis chronica	—	5	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	4	1	
Hæmorrhagia uteri	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Epithelioma port. vaginal. uteri	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	
Transport	112	91	2	6	103	113	569	371	215	130	42	33	174	115	116	141	137	

1872.									Utskrifne under år 1872.										Qvarliggande till år 1873.	
ıde månader.					Summa intagne.		Summa vårdade.		Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
103	98	133	134	140	827	533	927	608	396	270	214	125	135	69	63	34	19	12	100	98
—	—	1	—	—	—	1	1	2	—	—	-	-	—	1	1	1	—	—	—	—
5	7	11	12	14	39	40	40	41	23	23	5	3	6	5	—	—	—	—	6	10
9	8	7	6	8	54	32	62	37	—	5	32	16	12	2	13	10	—	—	5	4
—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	3	—	3	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	3	3	2	3	10	5	12	1	6	2	2	1	—	—	—	—	—	1	4
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	2	—	—	2	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	2	—	—	—	2	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	1	—	1	—	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	1	—	—	3	—	4	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	1	—	2	—	10	—	15	—	6	—	6	—	1	—	—	—	—	—	2
1	—	2	—	—	—	4	—	4	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
121	117	165	152	167	931	653	1043	744	420	325	257	155	155	83	77	45	19	12	115	194

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne und															
			I nedanstående lefnadsålder.										Under ned					
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.	Februari.	Mars.	April.	Maj.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.						
Transport	112	91	2	6	103	113	569	371	215	130	42	33	174	115	116	141	137	
Ulcera portion. vaginalis uteri	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Prolapsus uteri	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	1	—	1	2	—	—	
Versiones et flexiones uteri	—	4	—	—	—	—	—	9	—	1	—	—	—	1	—	—	1	
Tumores uteri	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
Dysmenorrhoea	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Parametritis	—	1	—	—	—	—	—	14	—	4	—	—	4	1	1	2	4	
Metroperitonitis	—	3	—	—	—	—	—	9	—	2	—	—	1	—	1	1	2	
Hæmatocele pelvica	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Abscessus retrouterinus	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Oophoritis et salpingitis	—	1	—	—	—	1	—	7	—	—	—	—	1	1	2	—	1	
Tumor ovarii	—	1	—	—	—	—	—	3	—	1	—	1	2	—	—	—	1	
g) **Morbi organorum locomotionis et ossium.**																		
Rheumatismus articular. acutus *x)*	4	8	—	—	8	9	20	16	7	4	—	1	9	5	6	5	4	
Rheumatismus articul. chronicus	4	2	—	—	2	1	9	8	9	4	1	3	7	3	4	4	2	
Rheumatismus muscularis	1	—	—	—	1	—	7	1	2	1	1	—	1	1	2	—	—	
Myositis	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	
Atrophia muscularis progressiva	1	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
Ruptura muscularis	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
Synovitis et bursitis	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Coxitis	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Periostitis et perichondritis	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	
Spondylitis	—	—	1	—	2	—	4	1	2	1	—	—	—	1	1	—	1	
Pes planus	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
h) **Morbi systematis cutanei et telæconnexivæ:**																		
Erysipelas faciei	—	—	—	—	—	1	4	2	2	1	1	—	3	1	2	—	—	
Transport	122	113	3	6	120	126	616	453	239	152	45	39	203	131	138	155	154	

1872.										Utskrifne under år 1872.										Qvarliggande till år 1873.	
ende månader.						Summa intagne.		Summa vårdade.		Friska.		Förbättrade.		Oförbättrade		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.			
Augusti.	September.	Oktober.	November.	Decem.ber.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
8	121	117	165	158	167	931	653	1043	744	420	325	257	155	155	83	77	45	19	12	115	124
—	—	—	—	1	—	—	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	1	1	—	5	—	5	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	1	3	2	—	10	—	14	—	—	—	5	—	4	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	2	1	—	4	—	4	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	3	—	—	1	—	18	—	19	—	10	—	6	—	1	—	—	—	—	—	2
—	2	—	—	3	1	—	11	—	14	—	9	—	2	—	—	—	1	—	—	—	2
—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
1	1	—	1	—	—	—	8	—	9	—	7	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	—	—	1	—	—	5	—	6	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—
4	4	6	6	10	5	35	30	39	38	35	29	1	2	1	—	—	1	—	—	2	6
3	2	2	5	2	2	21	16	25	18	14	8	9	9	1	1	—	—	—	—	1	—
—	—	1	3	3	2	11	2	12	2	10	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	2	—	3	1	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	1	2	1	2	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	2	—	—	2	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
1	1	2	1	2	1	9	2	9	2	5	1	1	—	1	1	—	—	—	—	2	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	2	7	4	7	4	2	4	1	—	1	—	—	—	—	—	3	—
109	134	134	185	187	187	1023	776	1145	889	488	400	276	184	160	99	77	48	19	12	125	146

Sjukdomar.	Qvarliggande från år 1871.		Intagne und																	
			I nedanstående lefnadsålder.										Under neda							
			0—10 år.		11—20 år.		21—40 år.		41—60 år.		Öfver 60 år.		Januari.		Februari.		Mars.		April.	Maj.
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.								
Transport	122	113	3	6	120	126	616	453	239	152	45	39	203		131		138		155	154
Erysipelas ambulans	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Phlegmone et Abscessus	—	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—		1		—		1	—
Ulcera cruris et anticruris	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	1	1	1		2		—		—	—
Decubitus	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Gangræna anticruris (p. febr. typhoid.)	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		1		—		—	—
Gangræna senilis	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Furunculus	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Carbunculus	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Erythema nodosum	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
» papulatum	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Urticaria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—		—		—		—	—
Purpura rheumatica	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1		—		—		—	—
Herpes Zoster	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—		—		—		—	—
Eczema	—	1	1	1	6	2	6	5	3	1	1	—	2		4		—		—	—
Pemphigus	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1		—		—		—	—
Ecthyma	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—		—		—		1	—
Psoriasis	—	1	—	—	—	1	4	2	—	—	—	—	—		1		2		1	—
Ichthyosis	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—		1		—		—	—
Prurigo	—	—	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—		—		1		—	—
Lupus	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Acne vulgaris	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1		—		—		—	1
Sykosis	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—		1		—		—	1
Favus	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Scabies	1	1	—	1	5	—	9	1	2	—	—	—	3		3		1		3	—
Cholesteatoma	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—		—		—		—	—
Tumor region. sacralis	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
V. **Morbus simulatus** *y*)	—	—		—	—	—	1	—	—	—	—	—	—		—		—		—	—
Summa	126	119	5	10	140	130	642	467	251	153	47	42	212		145		142		161	156

1872.										Utskrifne under år 1872.											
ende månader.						Summa intagne.		Summa vårdade.		Friske.		Förbättrade.		Oförbättrade.		Döde.		Remitterade till annat sjukhus.		Qvarliggande till år 1873.	
Augusti.	September.	Oktober.	November.	December.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
9	134	134	185	187	187	1023	776	1145	889	488	400	276	184	160	99	77	48	19	12	125	146
1	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	1	2	1	3	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	1	4	1	4	1	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	1	2	1	2	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	5	3	5	1	17	9	17	10	15	10	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1	—	—	1	—	4	3	4	4	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1	1	1	—	—	4	1	4	1	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	1	—	—	—	1	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	1	—	—	2	—	3	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	2	4	1	—	16	2	17	3	17	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
116	138	145	200	194	191	1086	802	1212	921	533	421	289	192	163	99	78	48	19	12	130	149

Anmärkningar.

a) Af de 142 under året inkomna fallen äro 16 i lasarettsjournalen upptagna som febricula (forma abortiva) och 5 som convalescentia. Inom lasarettet hafva 4 personer ådragit sig sjukdomen näml. 2 drängar och 2 sjuksköterskor.

Af de 7 döda voro 4 från landsorten och de öfriga från Stockholm.

b) Å lasarettet hafva insjuknat i typhus exanthematicus:

1 man, vårdad för Pneumonia chron., död.
1 » » » Atrophia muscul. progress., remitterad till annat sjukhus.
1 » » » Pleuritis, remitterad.
1 » » » Myelitis chron., qvarliggande, samt af lasarettet betjening 2 sjuksköterskor och 1 dräng, remitterade till annat sjukhus.

c) Det ena fallet förekom hos en 50 år gammal man, som enligt uppgift endast varit sjuk ½ år och svullen 2 månader före inkomsten på lasarettet, samt endast undantagsvis lidit af kräkningar; dessa hade ej varit blodiga. Patienten hade betydlig anasarka och ascites, så att ingen lefvergräns kunde vare sig genom palpation eller perkussion påvisas. Vid liköppning fanns kräftdegeneration öfver hela ventrikeln, omentet och peritoneum; för öfrigt pigmentlefver i förening med atrofi, mjelten atrofisk liksom hjertat, interstitiel nefrit, lunghyperemi och ödem i lungorna.

d) Patienten hade af misstag druckit ammoniak.

e) I alla fallen var sjukdomen förvärfvad med undantag af 2 fall, det ena en 20-årig, det andra en 17-årig flicka från staden, hos hvilka den var medfödd.

Den har uppträdt under följande former:

Makulo-papulöst exantem	5 fall.	
Papulæ mucosæ	1 »	
Cachexia	2 »	(1 död).
Orchitis	2 »	
Ulcera palati mollis et duri	2 »	
Laryngostenosis	2 »	(1 död).
Encephalopathia	4 »	(1 död).
Ozæna	2 »	
Periostitis	2 »	

f) En 32 år gammal fransk matros hade fem dagar före inkomsten, under det han varit sysselsatt att hala ombord en större vattenpyts, plötsligt erfarit smärta i ländtrakten samt blifvit oförmögen att röra benen. Ingen synlig förändring på det smärtande stället och endast en ringa ömhet längs ryggkotorna; båda benen fullt förlamade och temperaturen något lägre än normalt; reaktionen mot elektricitet nedsatt; hvarjemte urinretention under ett par dagar förefanns. Förbättring inträdde snart och gick raskt framåt isynnerhet på högra sidan, så att vid utskrifningen högra benet var fullt återställdt, men det venstra ännu något paretiskt.

g) Fyra af de upptagne fallen voro uttryck af kronisk alkoholförgiftning och förekommo hos män af 33—36 års ålder; bland de andra var en epilepsia nocturna hos en 35 år gammal man.

h) Ett bland de upptagna fallen förekom hos en 22 år gammal sjöman och var kompliceradt med delirium tremens; patienten hade varit sjuk ett par dagar före inkomsten och utgick frisk efter 3 veckors vistelse på lasarettet.

i) Anmärkningsvärdt är ett fall af periferisk venstersidig facialis-paralysi i förening med paralysi af venstra stämbandet utan att man kunde upptäcka någon orsak dertill; patienten, en 29-årig hustru från landet, utskrefs oförbättrad efter 11 dagars vistelse på lasarettet.

k) Deribland ett fall af otitis interna dextra med trombos i sinus transversus: vid inkomsten klagade patienten öfver häftiga smärtor i trakten af högra örat; var redig ehuru något omeddelsam; dagen derefter tillkom svår smärta i venstra brösthalfvan jemte dyspné, sega något blodiga sputa och ymniga rassel öfver båda lungorna. På tredje dagen af sin vistelse på lasarettet afled patienten och liköppningen visade en stor abscess-håla i klippbenets spets; sinus transversus var fylld dels med tjockt gult var, dels med en saniös, stinkande, tunn vätska. Hjernans hinnor och substans utan förändring. Lungorna, i synnerhet den venstra, starkt blodfyllda, men ingen embolus kunde upptäckas.

l) En lindrig pares af venstra stämbandet förefanns; ingenstädes var någon pulsation synlig eller käunbar; ingen begränsad perkussionsdämpning, men det karakteristiska respirationsljudet var särdeles tydligt; dessutom förefanns ett lindrigt biljud vid första hjerttonen.

m) Professor Malmsten har omnämt dessa fall i Decemberhäftet af Hygiea för 1872.

n) Fallet finnes refereradt i Decemberhäftet af Hygiea för 1872.

o) Fyra veckor före inkomsten insjuknade patienten, en 14-årig flicka, i nervfeber; var under full konvalescens, då hon kort före inkomsten på lazarettet helt plötsligt blef lam i högra extremiteterne och ansigtshalfvan, samt förlorade talförmågan; urin och fæces afgingo ofrivilligt. I detta tillstånd inkom hon på lasarettet. Blott de första dagarne voro uttömningarne ofrivilliga. Induktionsströmmen visade oförändrad muskelkontraktilitet; sensibiliteten något nedsatt i de sjuka delarne. Småningom förbättrades tillståndet, så att hon vid utskrifningen i Maj 1873 kunde gå och tala temligen obehindradt; men högra armen var fortfarande paretisk.

p) Förhållandet mellan de hvita och röda blodkropparne som 2:4 à 2:5.

q) Af de 135 vårdade hafva 14 aflidit; dödsprocenten alltså 10,37. Af de olika komplikationerna visar den med svårare kroniska organiska sjukdomar en dödsprocent af 21,05; den med delirium tremens 20; och den med nephritis acuta 18,18; under det den enkla eller med pleurit complicerade pneumonien endast visar en dödsprocent af 4,08.

Pneumoniens säte visas af följande:

	Pneumonia dextra.		Pneumonia sinistra.		Pneumonia bilateralis.		Summa.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
Pneumonia et pleuropneumonia acuta	39	11	20	3	5	4	64	18
» » c. delirio tremente	5	—	4	—	1	—	10	—
» » c. nephrit. acuta ...	12	—	4	2	2	2	18	4
» » c. delirio tremente et nephrit acut..	2	—	—	—	—	—	2	—
» » c. morbis chron. org.	10	2	3	—	3	1	16	3
Summa	68	13	31	5	11	7	110	25
	81		36		18		135	

Högersidig lunginflammation har således utgjort..... 60 procent.
Venstersidig » » » » ..... 26,6 »
Dubbelsidig » » » » ..... 13,3 »

Dödsfallen hafva inträffat i nedanstående ålder:

	20—25 år.		25—30 år.		30—35 år.		35—40 år.		40—45 år.		45—50 år.		Summa.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
Pneumonia et pleuropneumonia acuta	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	1	2	2
» » c. delirio tremente	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—
» » c. nephrit. acuta	1	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	3	1
» » c. delirio tremente et nephrit. acuta	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» » c. morbis chron. org. grav.	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3	1
Summa	1	1	3	—	3	1	2	—	—	1	1	1	10	4

r) Uti ett fall gjordes toracentes. Vid inkomsten sträckte sig exsudatet till 1 tum nedom spina scapulæ, vid utskrifningen respirationsljud öfver hela lungan; öfver nedre tredjedelen af baksidan svagt men rent re-

spirationsljud och perkussionstonen öfver detta ställe något kortare än på andra sidan; ingen smärta eller hosta; allmänna tillståndet någorlunda godt.

s) I ett af fallen var sjukdomen utgången från ulceration och gangren i processus vermiformis.

t) Patienten hade 1½ år lidit af nämnde tumör, som hade sitt säte i venstra hypokondriet, var oval eller nästan rund med en diameter af ungefär 14 centimeter. Den var vid inkomsten lätt åtkomlig för palpation samt något rörlig; dagen efter var den något mindre och kunde endast med svårighet palperas och utskrifningsdagen icke åtkomlig för känseln. Patienten berättade äfven att den tidtals brukade försvinna.

u) Detta fall finnes refereradt i April och Majhäftena af Hygiea för 1873 af Professor Malmsten.

w) Ett af de anförda fallen behandlades med glycerin utan att någon förbättring deraf förmärktes.

x) Komplikationer från hjertat och hjertsäcken förefunnos i 24 fall; i ett fall fanns en pneumonia migrans (Bruzelius: Hygiea 1873 Februari); i 6 fall fanns gonorrhoea.

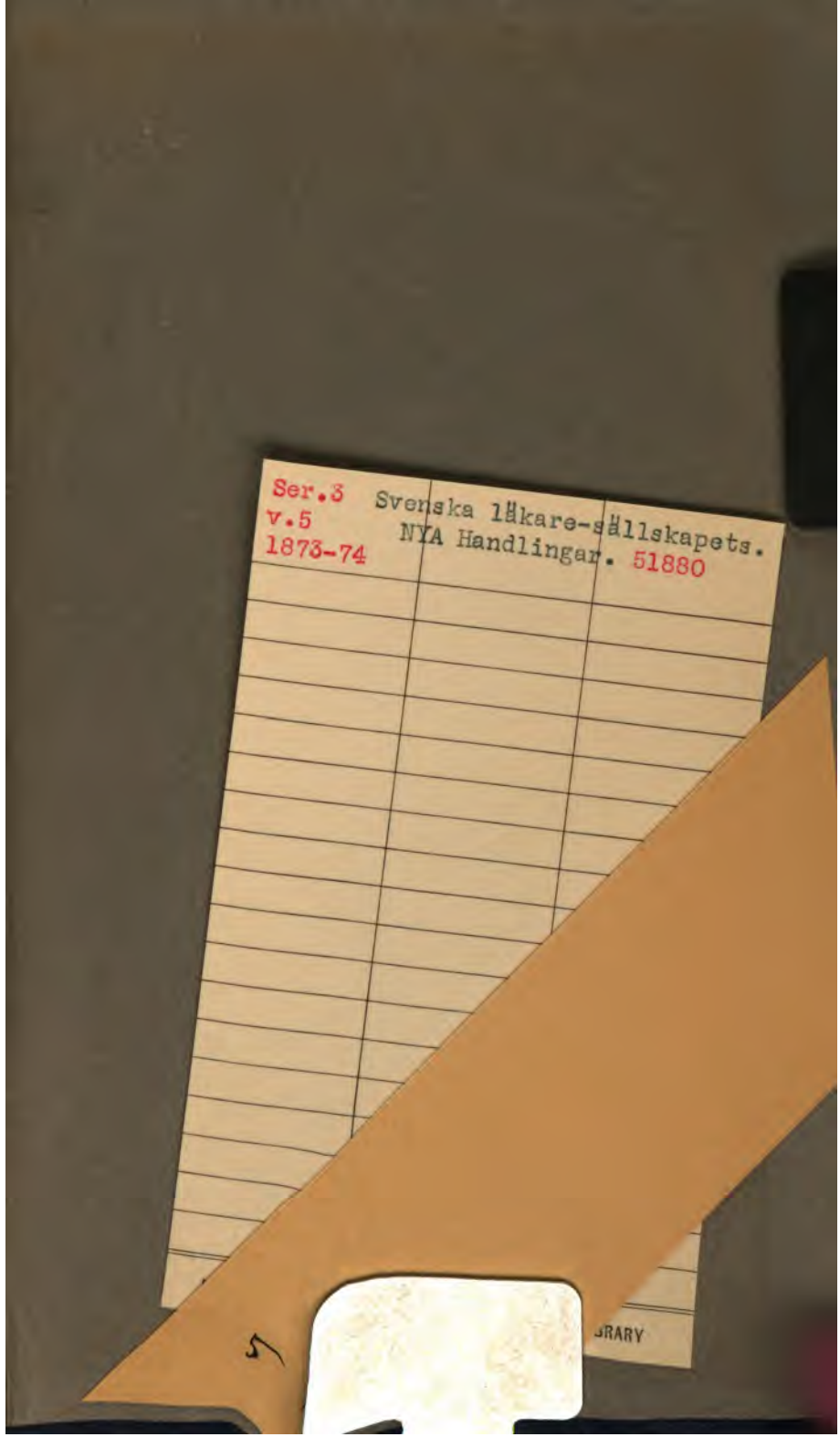
y) Den i fråga varande personen hade under badning blifvit "döfstum"; men efter några doser Sulphas cupricus återkommo både hörsel och talförmåga.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA
MEDICAL CENTER LIBRARY

THIS BOOK IS DUE ON THE LAST DATE STAMPED BELOW

Books not returned on time are subject to a fine of 50c per volume after the third day overdue, increasing to $1.00 per volume after the sixth day. Books not in demand may be renewed if application is made before expiration of loan period.

2m-10,'40(9371s)


Ser.3
v.5
1873-74
Svenska Läkare-Sällskapets.
NYA Handlingar. 51880
RARY